

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้
Change of Identity "Undertaker" under Modernity in Southern Thailand

ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์
Damrongphun Jaihowweerapong

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Doctor of Philosophy in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้
Change of Identity "Undertaker" under Modernity in Southern Thailand

ดำรงศ์พันธ์ ใจห้าววีระพงศ์
Damrongphun Jaihowweerapong

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Doctor of Philosophy in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้
 ผู้เขียน นายดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์
 สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกื้อถวาท บุญปรากฏ)

.....ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพสิงห์)

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกื้อถวาท บุญปรากฏ)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
 สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งแสง)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคล
ที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปรากฏ)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ
(นายดำรงพันธ์ ใจห้าววิระพงศ์)
นักศึกษา

(4)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ

(นายดำรงศัพท์ ใจห้าววิระพงศ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้
 ผู้เขียน นายดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์
 สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม
 ปีการศึกษา 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในบริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 – 2561 ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล 13 กลุ่มจากภาคสนาม 4 พื้นที่ในเวศน์ชุมชน เขาป่า นา เล (ทะเล) และเมือง ได้แก่ 1) พื้นที่เขาป่า ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี 2) พื้นที่นา ชุมชนวัดตอนกลาง ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ 3) พื้นที่เล ชุมชนวัดขรัวช่วย ตำบลเสาเกา อำเภอลือชัย และ 4) พื้นที่เมือง ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป ตรวจสอบ และนำเสนอด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในพื้นที่ภาคใต้ แตกต่างกันไปตามพลวัตสมัยแห่งบริบทสังคมทั้งในรูปอัตลักษณ์ปัจเจกและอัตลักษณ์ทางสังคม มีทั้งอัตลักษณ์ปัจเจกที่กลีบกลายเป็นอัตลักษณ์แห่งสังคม ในขณะเดียวกันสภาพแห่งสังคมหรือวัฒนธรรม ได้หล่อหลอมนำไปสู่อัตลักษณ์แห่งปัจเจกของคนเผาผี ในยุคสามส้า ช่วงปี พ.ศ. 2455 – 2519 คนเผาผี ไม่มีตัวตนที่ตายตัว ยืดหยุ่น เลื่อนไหล ต่อมาในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนผ่านสังคมสู่ความทันสมัยมีการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ (ยุคเมรุเตาถ่าน ช่วงปี พ.ศ. 2520 – 2539) ส่งผลต่อความเชื่อและการจัดการศพให้มีความทันสมัย อัตลักษณ์คนเผาผียุคนี้ คนเผาผี มีตัวตนที่ชัดเจน เป็นเจ้าหน้าที่ฌาปนสถาน สืบทอดจากบรรพบุรุษ อยู่ในวัด ฝึกวิชาจากพระ เป็นพระเอกคนนำประจำเมรุ ผู้รู้ ผู้สั่งการ ศึกษา สืบสาน ใช้ไสยเวทย์ มนต์ดำ มนต์ขาว เรียนรู้ ปรับตัว มีบทบาทหน้าที่ครบวงจรบนเมรุ มีอาชีพที่หลากหลาย ในยุคปัจจุบัน (ยุคเมรุไฟฟ้า ช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2561) เป็นยุคสังคมบริโภคนิยม วัฒนธรรมแห่งสังคมถูกประกอบสร้างให้กลายเป็นสินค้า ไม่เว้นแม้การจัดการศพ อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคนี้มีการประกอบสร้างตัวตนและดำรงอยู่ที่เข้มข้น แต่งกายด้วยชุดที่สะอาดดูดี สร้างตัวให้โดดเด่นสำคัญ มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ใช้ชีวิตอย่างปรกติเช่นคนทั่วไป ผันตัวเองมาเป็นคนเจ้าพิธี เป็น One-stop service แห่งชุมชน เป็นผู้ประกอบการงานศพ นำเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาประสานจัดการศพ และพบว่าอัตลักษณ์คนเผาผีนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปไม่หยุดนิ่งตายตัวและมีความเข้มข้นและแตกต่างกันออกไปตามบริบทพื้นที่เขาป่า นา เล (ทะเล) และเมือง

คำสำคัญ คนเผาผี, อัตลักษณ์, ความทันสมัย, สามส้า

Thesis Title	Change of Identity "Undertaker" under Modernity in Southern Thailand
Author	Mr.Damrongphun Jaihowweerapong
Major	Human and Social Development
Academic Year	2018

ABSTRACT

This article has aimed to study the changing of “Undertaker” identity in the context of modernization in South during the years 1912 – 2018 by using qualitative research, collecting data by using participant observation and in-depth interviews observation from 13 informants Group covered 4 fields; Khao Pa Na Lay (Thalay) and urban. 1) Khao Pa Community, Wat Phrom Lok Community, Phrom Lok Sub district, Phrom Khiri District 2) Na Community, Wat Don Klang, Ron Phibun Sub district, Ron Phibun District 3) Lay Community, Wat Khrua Chuay, Sao Phao Sub district, Sichon District, and 4) Urban Community, Wat Chamao Community, Tha Wang Sub district, Mueang District, Nakhon Si Thammarat. The data was classified, interpreted, constructed, checked, and presented with descriptive analysis.

The results showed that the change in the identity of the “Undertaker” in the southern region was differenced to the period of social context including individuality and social identity. The personal identities was become social identities and at the same time, social or cultural conditions has shaped to the person's identity of the Undertaker. Especially, the first period (Samsang; year 1912 - 1976), Undertaker has an flowed identity which is a general person in the community, a magician who is with monk, knows about white and black magic, act in morality, courage, be a community leader, senior community, use magic wisdom to help burning, practicing various subjects, magic, spells, prayers. Later, in the era of social changing to modernity, there was developed social, economy, politic (Crematorium era, 1977 - 1996). Their effects to the beliefs and the funeral management to be modern. Undertaker identity in this era has a clear, act as a crematorium Inherited from the ancestors, live in the temple, training from monks, as leader of the crematorium, use black and white magic, learns, adjusts, creates a variety of functions on the crematorium, diverse of careers.

At the present (Electrical crematorium era, 1997 - 2018) is the era of consumer society, social culture is created to become a product including the funeral management. The identity of undertaker is concentrated in the form of self-creation and existence with good looking, outstanding, working with various careers to increase income, live as normal as general people, turn to a ceremonial one-stop service in funeral entrepreneur, using modern technology to coordinate the funeral management which according to the social-community context in urban area followed by Khao Pa community. While the area of Na and Lay, the image and some identity are different from urban communities and Khao Pa community.

Keywords: Undertaker, Identity, Modernity, Samsang

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาจากท่านอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ช่วยขัดเกลา ให้ความรู้ คอยชี้แนะแนวทาง พยายาม ผู้วิจัย ทั้งในเรื่องของการทำวิจัย การเขียน ตลอดจนการเอาใจใส่ ทุกรายละเอียดของงาน ด้วยประสบการณ์ องค์ความรู้ของท่าน ทำให้ผู้วิจัยได้ความรู้ก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อผู้วิจัยที่สามารถเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาหลักและท่านอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูงยิ่ง มา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.บัวพันธ์ พรหมพักพิง ประธานคณะกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา เทพสิงห์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้ คำชี้แนะ แนวทาง ตลอดจนการเก็บรายละเอียดของงานวิจัยและพัฒนาเป็นงานวิจัย ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณท่าน รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานดา จันทร์แย้ม รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม รองศาสตราจารย์ ดร.ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร ที่คอยเสนอแนะ ชี้แนะ พยายาม เทคนิค แนวคิด ทฤษฎี การทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เป็นอีกข้อต่อหนึ่งที่ทำให้งานวิทยานิพนธ์ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณยิ่ง มา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ พระสงฆ์ คนเผาผี (สัปเหร่อ) เจ้าภาพ ชาวชุมชนทั้ง 13 กลุ่ม ในพื้นที่นิวศรัยชุมชน เขาป่า นา เล (ทะเล) และเมือง ทั้งชาวชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี ชาวชุมชนวัดดอนกลาง ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ ชาวชุมชนวัดชรัยช่วย ตำบลเสาเกา และชาวชุมชนวัดชะเมา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ให้ข้อมูล ให้ความรัก เมตตา ให้ที่อยู่ ที่พัก ที่กิน บอกต่อ แนะนำ กำลังใจ และข้อมูลอันมีค่าต่องานวิจัย ตลอดจนพี่ ป้า น้า อา ที่ประกอบธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับการจัดการศพ พ่อค้า แม่ค้า ในงานศพ ในงาน เเผศพ เด็กวัด เจ้าภาพ ที่ให้ข้อมูลอันมีค่าแก่ผู้วิจัยทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ยิ่งนำมา สัเคราะห์งานเขียน แน่นนอนหากขาดความช่วยเหลือเกื้อกูล ความปรารถนาดีจากทุกท่าน งานวิจัยนี้จะไม่มีทางที่จะสำเร็จลุล่วงได้อย่างแน่นอน กราบขอบพระคุณยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณบุคลากรคณะศิลปศาสตร์ คุณกิตติปัทม์ แสงงาม คุณธนัญญา มีงาม ที่คอยแนะนำ ช่วยเหลือผู้วิจัยในเรื่องเอกสารวิชาการ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติของนักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา และขอบคุณกัลยาณมิตรวิชาการเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาเอก พัฒนามนุษย์และ สังคม (พมส.) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รุ่น 2 (2559) ที่ร่วมทุกข์ ร่วมสุข แบ่งปันความช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน สิ่งใดที่ขาดช่วยกันเติมเต็ม สิ่งใดกอดตันช่วยกันคลี่คลาย ขอขอบคุณกำลังใจดี ๆ ที่มีให้กันเสมอมา ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกกลุ่มที่คอยส่งกำลังใจให้ผู้วิจัยไปถึงฝั่งฝัน

สุดท้ายกราบขอบพระคุณ ครอบครัว “ใจห้าว” ครอบครัว “วีระพงศ์” และที่สำคัญ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นต้นสังกัดของผู้วิจัยที่อนุเคราะห์อนุญาตให้ ข้าพเจ้ามีโอกาสและได้มีวันนี้ ขอกราบขอบพระคุณยิ่ง

ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(5)
ABSTRACT.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(8)
สารบัญ.....	(9)
สารบัญภาพ.....	(12)
เนื้อหา	
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหาวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ประโยชน์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	9
แนวคิดอัตลักษณ์	9
แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	31
แนวคิดวิถีชีวิตและทุนทางวัฒนธรรม	33
แนวคิดกระแสความทันสมัย	37
แนวคิดกระบวนการกลายเป็นสินค้า	44
บริบทเกี่ยวกับประเพณีการตายและคนเผาผี	54
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	66
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	67
พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	67
ผู้ให้ข้อมูล	67
การเก็บรวบรวมข้อมูล	68
การวิเคราะห์ข้อมูล	70
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนพื้นที่เขาป่า ภาคใต้.....	71
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่า ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)	71
บริบทชุมชนเขาป่า (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519).....	71
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคสามส้างของชุมชนพื้นที่เขาป่า	77
อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามส้างของชุมชนพื้นที่เขาป่า	86
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่า ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	88
บริบทชุมชนพื้นที่เขาป่า (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	88

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เขาป่า.....	90
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เขาป่า.....	98
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่า ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561).	104
บริบทชุมชนเขาป่า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)	104
ความเชื่อและพิธีกรรมการเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เขาป่า.....	106
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เขาป่า	114
บทที่ 5 การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนพื้นที่นา ภาคใต้	124
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่นา ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)	124
บริบทชุมชนในพื้นที่นา (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)	124
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคสามส้างของชุมชนพื้นที่นา.....	128
อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามส้างของชุมชนพื้นที่นา.....	132
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่นา ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	134
บริบทชุมชนในพื้นที่นา (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	134
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่นา	136
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่นา	140
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่นา ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)	144
บริบทชุมชนในพื้นที่นา (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)	144
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่นา.....	146
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่นา.....	155
บทที่ 6 การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนพื้นที่เล (ทะเล) ภาคใต้.....	164
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เล (ทะเล) ยุคการเผาศพแบบสามส้าง	
(ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)	164
บริบทชุมชนในพื้นที่เล (ทะเล) (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)	164
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคสามส้างของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)	178
อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามส้างของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)	170
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เล (ทะเล) ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน	
(ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	172
บริบทชุมชนในพื้นที่เล (ทะเล) (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	172
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)	174
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)	178

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เล (ทะเล) ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)	185
บริบทชุมชนในพื้นที่เล (ทะเล) (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)	185
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)	187
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)	197
บทที่ 7 การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนเมือง ภาคใต้.....	205
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เมือง ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)....	205
บริบทชุมชนในพื้นที่เมือง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)	205
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคสามส้างของชุมชนเมือง	207
อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามส้างของชุมชนเมือง	213
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เมือง ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)....	214
บริบทชุมชนในพื้นที่เมือง (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)	214
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนเมือง	215
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนเมือง	218
อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เมือง ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)..	223
บริบทชุมชนในพื้นที่เมือง (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)	224
ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนเมือง	224
อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนเมือง	234
บทที่ 8 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	244
บทสรุป.....	244
อภิปรายผล.....	249
ข้อเสนอแนะ	254
บรรณานุกรม.....	256
บุคลากร.....	263
ภาคผนวก	270
ภาคผนวก ก ใบรับรองการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....	271
ภาคผนวก ข รายงานบทความวิจัยในการประชุมวิชาการ.....	297
ภาคผนวก ค รายงานการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยในวารสารวิชาการ	309
ประวัติผู้เขียน.....	354

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	สามสิ่ง คือ ฌาปนสถาน (ชั่วคราว) ของพื้นบ้านถิ่นใต้	83
2	การเผาศพแบบเตาไฟฟ้า	107
3	โรงศพที่กำลังได้รับความนิยมของคนในชุมชน	113
4	เมรุเผาศพวัดดอนกลาง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2534	139
5	การตกแต่งหน้าศพ/โรงศพในชุมชนดอนกลาง	147
6	เชิญแขกผู้ใหญ่/ประธานในพิธี ทอดผ้าบังสุกุล	148
7	การตกแต่งบริเวณเมรุเผาศพในวันเผาศพ	149
8	เมรุเผาศพวัดขรัวช่วย	182
9	บรรยากาศการวางพวงพริตเคารศพ	188
10	ประธานฝ่ายฆราวาสทอดผ้าบังสุกุล	190
11	บรรยากาศร้านขายสินค้าในบริเวณเมรุเผาศพ	191
12	มีดหมอประจำกายคนเผาผี/มะพร้าวอ่อนล้างหน้า และ อาบศพ	199
13	สามสิ่งของวัดชะเมา	212
14	บรรยากาศจัดงานศพในชุมชนเมืองปัจจุบัน	225
15	การเผาศพเตาเผาไร้มลพิษ (เตาเผาไฟฟ้า)	227
16	คณะเจ้าภาพงานศพ (ผู้มีชื่อเสียง) สะท้อนค่านิยมการจัดการศพ	228
17	พวงพริตของบุคคลสำคัญ	232

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาวิจัย

ส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมงานศพ หรือ การจัดการศพของสังคมไทย สามารถดำรงอยู่ได้ กระทั่งปัจจุบัน ส่วนหนึ่งมาจากการที่สังคมไทยมีบุคคลที่เรียกกันว่า “คนเผาผี” หรือ “สัปเหร่อ” “คนเผาผี” หรือ “สัปเหร่อ” นี้ยังคงมีบทบาทความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนเสมอมา ผู้วิจัยเองเคยได้ไปช่วยงานศพนับครั้งไม่ถ้วนและเห็นการเปลี่ยนแปลงงานศพ การเปลี่ยนแปลงตัวตนคนเผาผีจากที่คนเผาผีในอดีตที่มีตัวตนแบบหนึ่งกระทั่งกลายเป็นผู้ประกอบภารงานศพในปัจจุบัน การได้พูดคุยกับคนเผาผีทุกครั้งที่มีงานศพและการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม จึงทำให้ทราบว่า คนโบราณมีความเชื่อและเกรงกลัวในเรื่องความตายอย่างมาก เมื่อใดที่คนตายลงวิญญาณที่อยู่ในร่างกายคนจะกลายเป็นผีซึ่งอาจจะเป็นผีดี หรือผีร้ายก็ได้ตามลักษณะของการตาย วิญญาณหรือผีนี้จะอยู่ในอีกสภาพหนึ่งที่จะไปไหนมาไหนก็ได้ตามใจชอบ เพราะมิได้อยู่ในร่างกายมนุษย์แล้ว มนุษย์จะสัมพันธ์ติดต่อกันได้ก็ด้วยการประกอบพิธีกรรมบางอย่างขึ้นเท่านั้น เมื่อมีผู้ตายหรือแปลงสภาพเป็นผีลง ญาติพี่น้องก็จะต้องจัดพิธีกรรมขึ้น ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่กำหนดขึ้นมาเพื่อรองรับสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ (ปราณี วงศ์เทศ, 2539) ซึ่งในทุกยุคสมัยคนเผาผีมีส่วนเกี่ยวข้องในหลายกิจกรรมของพิธีศพ และเป็นคนที่มีความสำคัญ ที่ขาดไม่ได้ในทุกยุคทุกสมัยและมีตัวตนที่แตกต่างกันออกไป

ในช่วง พ.ศ. 2455 ยุคที่มีการเผาผีกับเชิงตะกอนนั้น คนเผาผี เป็นผู้ที่มีคาถาอาคม พกมีดหมอ คนที่คนเป็นรู้สึกประหลาดเมื่อจะเริ่มบทสนทนา ลูกเล็กเด็กแดงต่างพากันวิ่งหนีเพราะบรรยากาศรอบตัวอันน่าประหลาดจากการดูแลศพมาไม่รู้กี่พันศพเป็นบุคคลผู้ลึกลับในเชิงของการไร้ตัวตนในสายตาญาติเพราะความกลัว รวมถึงความลึกลับในแง่ของคุณไสยมีความสำคัญกับการทำศพเกือบทุกขั้นตอน เมื่อเวลามีคนเสียชีวิตเกือบทุกคนก็ต้องเรียกหาคนเผาผีมาช่วยจัดการ ตั้งแต่มัดตราสัง กระทั่งเก็บกระดูกไปฝัง มีวิชาที่ร่ำเรียนมา มีคาถากำกั้มาก หลายบท มีแต่คนเกรงขาม น่าเชื่อถือ ทุกคนเกรงใจ ถึงขั้นเกรงกลัว ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ชำนาญในการจัดการพิธีศพ เป็นผู้ให้การศึกษาเกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ปรีศนาธรรมเนื่องในงานศพ และด้วยการที่คนเผาผีทำเกี่ยวกับศพ จัดการศพ เขาเหล่านั้นจะมีบุคลิกภาพการแต่งตัวแบบสบาย ง่าย ๆ มีมีดหมอเป็นอาวุธคู่กาย นุ่งกางเกง ผูกผ้าขาวม้า บางคนสักยันต์ อักขระ คาถาที่ตัว

อภิธาน สมใจ (2541) อธิบายไว้ว่า คนเผาผี หรือ สัปเหร่อ มีความสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทย ในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเพณีการตาย ผู้คนทั่วไปมักเชื่อกันว่า คนเผาผี จะต้องมิเวทย์มนต์คาถา หรือเครื่องรางของขลังไว้ใช้งานและคุ้มภัย เช่น มีดหมอ (ผี) ผ้ายันต์ ถึงแม้ว่าคนเผาผีจะมีเวทย์มนต์ แต่เขามักจะไม่กล่าวหรือเอ่ยให้คนอื่นฟังชนิดที่ต้องระมัดระวัง เพราะถือว่าเป็นการลบลู่หรือทำตนเสมอครู ยกเว้นคนเผาผีที่มีอายุมากและเป็นครูของผู้อื่นเท่านั้น (อมร สุทธิสาคร, 2546) คนเผาผี ในอดีตเป็นผู้ที่เรียนรู้วิธีการจัดการศพให้ถูกต้องอย่างเคร่งครัด

ตามโบราณปฏิบัติ ทั้งกระบวนการฝังและเผา เครื่องครัดในเรื่องศาสนาพิธี ตลอดจนการป้องกันตัวเอง และผู้อื่นโดยไสยเวทย์ คนเผาผีจะเรียนวิชากันแบบปากต่อปาก จากการปฏิบัติกับของจริง เริ่มจากการเป็นลูกมือและก็จะจดจำวิธีการสืบทอดกันมา (ราม ลิขิต, 2546)

จะเห็นได้ว่าคนเผาผีในสมัยก่อนนั้นมีอัตลักษณ์ ตัวตน วิถีปฏิบัติมากมาย นับตั้งแต่ การเรียนรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น การให้ความเคารพแก่นายป่าช้า หรือ “ตากะลี ยายกะลา” คติความเชื่อในสังคม ความรู้เรื่องไสยศาสตร์ หรือกระทั่งการรักษาศีล อย่างเคร่งครัดในช่วงทำงานจนมีคำพูดที่ว่า “กินข้าววัด นอนศาลา มีเมียหมา ห่มผ้าผี” สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์คนเผาผีในอดีต แต่คนเผาผี หรือ สัปเหร่อ รุ่นหลังไม่ได้เรียนรู้อย่างจริงจัง ทำให้ข้อปฏิบัติที่เคยยึดถือมาแต่เดิมค่อย ๆ เลือนหายห่างไป เช่น มีดหมอที่คนเผาผีในอดีตต้องมีกันทุกคน เพราะเชื่อว่าสามารถป้องกันเวทย์มนต์คาถา คุณไสยและวิญญาณร้าย แต่คนเผาผีในปัจจุบันส่วนมากไม่มีของ ไม่มีวิชา เพราะไม่ได้สืบทอดวิชากันอย่างจริงจัง เข้ามาเป็นคนเผาผีได้จากการเรียนรู้ด้วยฝึกฝนด้วยตนเอง ตัวตนที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ สะท้อนได้จากคำพูดของสัปเหร่อทอง ที่ว่า

“...คนเผาผีทุกวันนี้ไม่ได้เรียนอะไร รู้อะไรไม่มากมาย อาศัยความกล้า บางคนไม่มีงานทำก็มาเผาศพ เห็นว่าได้เงินดี เผาที่หลายศพ หลายวัด ข้าววัดกัน บางที่แย่งชิงเผากันจนมีปากเสียง ไม่พอใจกัน บางคนกินเหล้ามา คาถาอะไรก็ไม่มี แต่งตัวดี ขึ้นเมรุ เผาศพอย่างเดียวไม่เข้าใจพิธีอะไรสักแต่ว่าเผา...”

(ทอง, สัมภาษณ์วันที่ 9 ตุลาคม 2559)

จากคำพูดของสัปเหร่อทอง สะท้อนให้เห็นว่า วิธีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบดั้งเดิมมาเป็นการใช้ชีวิตภายใต้กระแสวัตถุนิยมที่มีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับระบบตลาด การบริโภคสินค้ารวมถึงผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยอยู่ภายใต้กลไกของระบบทุนนิยม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2546) การผลิตในรูปแบบใหม่นี้ก่อให้เกิดการขยายตัวของสินค้าและบริการมากขึ้น สิ่งสำคัญของระบบทุนนิยมคือการสะสมทุนจากการผลิตและการขายสินค้านั้น (ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ, 2548) ทำให้ระบบการตลาดและการแลกเปลี่ยนสินค้ากลายเป็นแก่นสาระของสังคม วัตถุถูกแปรสภาพกลายเป็นสินค้าเพื่อนำไปแลกเปลี่ยน นอกจากนี้วัตถุจะมีคุณค่าตามประโยชน์ใช้สอยแล้วยังถูกกำหนดคุณค่าด้วยราคา ทุกสิ่งอย่างจึงถูกแปรสภาพกลายเป็นสินค้า (อิศม โภมลวิทยาร, 2538) ในลักษณะเช่นนี้ผลผลิตต่าง ๆ ของระบบทุนนิยมจึงมีอิทธิพลอย่างมาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ค่านิยมและพฤติกรรมกรบริโภคของมนุษย์ ทำให้สินค้าซึ่งหมายรวมถึงประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรม วิธีการปฏิบัติ ได้ถูกแปรสภาพให้กลายเป็นสินค้าและบริการที่มีความสำคัญต่อวิธีการดำรงชีพของผู้คนในสังคมไทยและหมายรวมถึงประเพณีการจัดการศพด้วย

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของมนุษย์ ก็สามารถออกแบบในการจัดได้ตามความชอบหรือให้เหมาะสมกับฐานะทางสังคมของศพนั้น ในสมัยปัจจุบันขั้นตอนและกระบวนการในการจัดพิธีในการจัดการศพของพุทธศาสนาประกอบไปด้วยวิธีการที่ซับซ้อนและหลายขั้นตอนผนวกกับ

สภาพปัจจุบัน ที่ผู้คนตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม มีลักษณะนิสัยนิยมชมชอบความสะดวกสบาย และรวดเร็ว หรุษราและสำเร็จรูป จึงก่อให้เกิดธุรกิจเกี่ยวกับพิธีกรรมจัดการศพนี้มากมาย อาทิ ร้านขายโลงศพ ร้านดอกไม้ ของที่ระลึก บริการเต็นท์โต๊ะ น้ำดื่ม อาหาร เครื่องเสียง บริการเผาศพ เป็นต้น นอกจากนี้ภายในงานศพต่าง ๆ ก็กลายเป็นพื้นที่ตลาดของกลุ่มแม่ค้าน้อยใหญ่ เช่น คนขายถั่ว คนขายลูกโป่ง คนขายลูกชิ้นทอด คนขายสลากกินแบ่งรัฐบาล (ล็อตเตอรี่) เป็นต้น จึงส่งผลให้การจัดการศพในปัจจุบันนั้นได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ร่วมไม้ร่วมมือกันยึดแบบแผน และพิธีกรรมเพื่อส่งวิญญาณผู้ตายให้ไปอย่างสงบมาเป็นรูปแบบการให้บริการอย่างหนึ่ง อดีตที่เจ้าภาพ ญาติมิตรต้องจัดการศพด้วยตนเองทุกขั้นตอน แต่ในสมัยใหม่เช่นปัจจุบันไม่ต้องดำเนินการอะไรมาก เพียงแต่ไปบอกคนเผาผี หรือ “ผู้ประกอบการงานศพ” แค่นี้ก็เรียบร้อยแล้ว ประกอบพิธีให้สำเร็จได้ หรือบางแห่งมีการเสนอบริการจัดการศพทันทีที่มีผู้ล้มตาย (ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ, 2548) ดังคำกล่าวที่ว่า

“...สังคมมันเปลี่ยนไปมาก เดี่ยวนี้คนในเมืองไม่มีเวลา ไม่อยากยุ่งยาก ก็เลยเอาศพมาไว้ที่วัด เพราะที่บ้านคับแคบ ไม่สะดวก แล้วก็ให้ผมนี่แหละ จัดการให้หมด ผมมีเครือข่ายทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นคนขายโลงศพ ร้านดอกไม้ ร้านรับทำอาหาร เครื่องดื่ม ร้านสังฆทาน นิมนต์พระสวด เสร็จสิ้นไปจนถึงเผาผี เสร็จงานก็มาเคลียร์บิล ศพหนึ่งไม่ต่ำกว่า 2-3 แสน บรรยากาศงานศพทุกวันนี้ก็ครึกครื้นไม่เหมือนเมื่อก่อนเป็นป่าช้าไม่มีใครมาอยู่ ทุกวันนี้ประดับไฟฟ้า เครื่องเสียง มีร้านค้ามาขายของกันเต็มไปหมด เวลาเผาก็เผาเมรุ สะดวก รวดเร็ว มีสัปเหร่อคอยเผาให้ เจ้าภาพไม่ต้องยุ่ง ไม่เหมือนเมื่อก่อนยุ่งยาก เจ้าภาพเผากันเอง กินเหล้าเฝ้าศพจนกว่าจะเสร็จ เจียบเหงา ที่เขาเรียกกันว่าเจียบเหมือนป่าช้านั้นแหละ...”

(ดำ, สัมภาษณ์วันที่ 7 สิงหาคม 2559)

ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมในยุคสมัยใหม่นี้ ทำให้พิธีศพของคนในสังคม จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก วิถีคิดของคนแตกต่างกันไปจากเดิม จึงทำให้การจัดการศพเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมจนทุกวันนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นธุรกิจการจัดการศพ จากที่เคยหยาบๆ ก็กลายเป็นการเช่าเหมา เป็นการจ้าง จากเคยแบ่งปันกลายเป็นการรับจ้าง และการจัดงานศพแต่ละครั้งผู้จัดเองก็ต้องทำตามหน้าตา ตามฐานะทางสังคมไม่เช่นนั้นจะเสียชื่อเข้าข่าย “คนตาย ขาดคนเป็น” จากเดิมการจัดการศพนั้นเป็นของญาติมิตร หมู่บ้านและชุมชนทั้งหมด แต่ปัจจุบันนี้การจัดการศพเป็นเรื่องราวของธุรกิจขายโลงศพหรือศพหรือ การจัดการพิธีกรรม ในส่วนของพิธีกรรมและขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดการศพมีการจัดพิธีศพให้สอดคล้องกับกระแสบริโภคนิยม ทุนนิยม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อวยชัย ตั้งเตรียมใจ (2554) ที่ระบุว่าปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการจัดการกับศพก็ได้ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ซึ่งก็ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และงานวิจัยของธรรมพร สุขมี และ เกตถาวา บุญปรากฏ (2558) ที่พบว่า งานศพในอดีตมีความสัมพันธ์ของคน

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครั้นเมื่อก่อสร้างเมรุเผาศพโดยใช้ถ่าน ขึ้นทำให้ผู้คนค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นการจัดประเพณีศพที่วัด ทำให้ความหมายและคุณค่าในเรื่องของเวลาที่สัมพันธ์กับพิธีกรรม และเรื่องของวัตถุเพื่อแสดงออกถึงสถานภาพทางสังคมอันนำมาสู่การประกอบสร้างกระบวนการกลายเป็นสินค้าในลักษณะสุขคติพาณิชย์ สอดคล้องกับงานของ อารดา ฉิมกูร (2550) ที่ระบุว่ามูลค่าตลาดในการประกอบงานศพแบบธรรมเนียมไทยแบบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีมูลค่าสูงกว่า 400 - 4,000 ล้านบาทต่อปี ส่งผลให้เกิดธุรกิจที่ต่อเนื่องจากการจัดการศพที่สร้างกำไรให้กับผู้ประกอบการหลายธุรกิจ เช่น ธุรกิจเต็นท์เช่า เครื่องครัวอาหารเครื่องดื่มดอกไม้ประดับ พวงหรีด สิ่งของเพื่อแสดงความเคารพศพ ดอกไม้จันทน์ ผ้าไตรจีวร หีบบรรจุศพ (โลง) ถ่านและน้ำมันสำหรับเผาศพ เรือรับจ้างลอยอังคาร ฯลฯ เป็นช่องทางการให้บริการและเป็นฐานะดำเนินการจัดการศพ ซึ่งส่วนใหญ่ได้ติดต่อผ่านคนเผาผีผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศพและประสานอย่างใกล้ชิดกับญาติมิตรของผู้ตายหรือเจ้าภาพ ซึ่งสัปเหร่อจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินตรา มากบ้าง น้อยบ้างตามแต่กรณี ขึ้นอยู่กับปัจจัย เช่น ฐานะทางสังคมของเจ้าภาพ ฐานะทางสังคมของวัด ฐานะทางสังคมของสัปเหร่อ ความสวยงาม ขนาด การบริการของสินค้านั้น ๆ ทุกสิ่งกลายเป็นสินค้าไปเสียหมด ไม่เว้นแต่คนเผาผี สะท้อนจากคำพูด

“...คนเผาผี ไม่มีหน้าที่ที่จะไปเรียกว่าราคาเท่าไร แล้วแต่เขาให้ บางศพ ให้ตั้ง 300,000 บางศพให้ 10,000 แต่ถ้าเขากลาม ผมก็บอกเขาว่า ศพที่แล้วให้ 10,000 บางเจ้าภาพคนก็ให้ค่าโน่นค่านี้นั้นเหมือนกัน แต่ถ้าเขาไม่ให้ก็ไม่ใช่ไรถือว่าเป็นการทำบุญ ผิดกับแต่แรก (อดีต) ได้เงินปากผีนั้นแหละเป็นค่าเผาผี อาชีพนี้เป็นอาชีพมหากุศล ช่วยคนให้ไปสู่สุคติ คนจะมองอย่างไรก็ช่าง แต่เราทำจนส่งลูกเรียนจบปริญญามาแล้วตั้ง 3 คน แต่ลูกก็ไม่ชอบนะ ที่มีพ่อเป็นคนเผาผี...”

(ทอง, สัมภาษณ์วันที่ 9 ตุลาคม 2559)

จากคำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์และตัวตนและอำนาจของคนเผาผีที่เปลี่ยนแปลงยุคสมัยอดีตกับสมัยปัจจุบัน ซึ่งเรื่องนี้สอดคล้องกับคำปรารภ ศรีศักร วัลลิโภดม (2553) ซึ่งระบุว่า เดิมคนเผาผีเป็นคนที่มีความรู้และไม่ได้รู้แค่ศาสนาอย่างเดียว แต่ยังรู้เรื่องทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นไสยขาวต่าง ๆ เช่น การสะกดศพคนตายเป็นอย่างไร ตายดี ตายร้าย เป็นผู้เชี่ยวชาญ และเป็นคนที่มีสถานภาพทางสังคมดี ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส และถ่ายทอดความรู้มายังลูกหลานเป็นหลักแต่ปัจจุบัน ถือว่าเป็นคนละเรื่องกันเพราะการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนชานนาเป็นชุมชนเมืองประกอบกับได้รับอิทธิพลจากภายนอกค่อนข้างสูง ส่งผลให้สถานภาพของบุคคลและพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปรวมถึงพิธีศพ ด้วยความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายที่ถูกกลบฝังไปเพราะโลกที่เจริญก้าวหน้า และความคิดที่เป็นตะวันตกมากขึ้น คนเผาผีตอนนี้ก็กลายเป็นว่า เป็นเจ้าหน้าที่อะไรสักอย่างรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ บางทีสวดมนต์แค่ 2-3 คำเท่านั้นเอง เช่นนี้จึงทำให้ความเคารพนับถือในตัวคนเผาผีลดลง ถูกกลบบทบาท และกลายเป็นบุคคลในเงาของความตายที่ไม่มีใครต้องการจะยุ่งเกี่ยวกับ คำสัมภาษณ์

“...เวลานี้พอมีคนตายไม่ต้องอาบน้ำเลยด้วยซ้ำ แค่เอาหีบไปแล้ว ก็เอาศพมารดน้ำ แต่งเนื้อแต่งตัวเสร็จก็บรรจุศพเลย คือมันลัดขั้นตอน ซึ่งหากเป็นสมัยก่อนไม่ได้ อย่างบางคนตายที่บ้าน มันจะมีเรื่องการเอาศพ ออกอย่างไร ทิศไหน เพราะสัมพันธ์กับวิญญาณ แต่ตอนนี้คนตาย ที่โรงพยาบาล แล้วคุณจะไปเอาศพห่อที่ไหน เพราะคนเผาไม่มีแต่ที่วัด พุดง่าย ๆ ก็คือเทคโนโลยีหรือสภาพแวดล้อมใหม่ มันทำให้ระบบแบบเก่า หดไป...”

(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2553)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการงานศพในนครศรีธรรมราชนั้นมีพลวัต มาอย่างยาวนาน กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยยุคสมัยถึงประวัติศาสตร์ (ราวพุทธศตวรรษที่ 5 ถึง พุทธศตวรรษที่ 10) ด้วยความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นพิธีกรรมต่าง ๆ จึงดำเนินการ อย่างเข้มข้น ทั้งในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องคนตาย (ปรีชา นุ่นสุข, 2540) กระทั่งปรากฏ หลักฐานที่มีการก่อเชิงตะกอนเผาศพ (สามสร้าง) ในนครศรีธรรมราช เมื่อปีพ.ศ. 2455 และ มีการปรับปรุงแบบมีหลังคาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2500 จนกระทั่งปัจจุบันและได้มีการเปลี่ยนแปลง ไปมากหลังจากได้รับอิทธิพลจากกระแสภาวะความทันสมัยที่มาพร้อมด้วยระบบทุนนิยมและการบริโภคนิยม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความเป็นสัปเหร่อ และพิธีกรรมงานศพจากงานที่เรียบง่ายไปสู่กระแสบริโภคนิยม ที่ต้องใช้สถานประกอบการด้านธุรกิจโลจิสติกส์ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพเข้ามาช่วยให้ สะดวกสบายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่มีการเปลี่ยนจากการเผาแบบเชิงตะกอน มาเป็นเตาเผาเมรุ ในปีพ.ศ. 2520 เหตุเพราะต้องการความสะดวก รวดเร็ว มลพิษน้อย ประหยัดเวลา หลังจากมีเมรุแล้ว สถานการณ์การจัดงานศพได้แตกต่างกันออกไป เริ่มมีการประดับประดา ตกแต่ง โลงศพ ดอกไม้ พวงหรีด เต็นท์เช่า เครื่องเสียง (พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์ วันที่ 7 พฤศจิกายน 2559) มีเจ้าหน้าที่ประจำมาปณสถาน (สัปเหร่อ) มีการจ้างงานการเผา มีการบริการ ซื่อขายแลกเปลี่ยน ทำให้เห็นว่า มีการเปลี่ยนแปลงความหมายใหม่จากความเป็น “คนเผาผี” ได้เปลี่ยนตัวตนใหม่ เป็น “ผู้ประกอบการงานศพ” เข้มข้นยิ่งขึ้น จนทำให้ตัวตนของคนเผาผีค่อย ๆ หายไปจากสังคมไทย ที่มองว่า “คนเผาผี” เป็นคนที่มีอำนาจ มีความแตกต่างจากคนทั่วไปในสังคม มีความขลังหรือไสยศาสตร์ ทมิฬ มีรอยสักอักขระ ยันต์ ของขลัง ไสยเวทย์ต่าง ๆ “เด็กเห็น เป็นต้องร้องไห้” มีการสั่งการเจ้าภาพได้ทุกอย่าง มีอำนาจเต็มทีในพิธีกรรมงานศพ และเมื่อไม่นานมานี้ได้ปรากฏข่าว ในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ทำให้การนิยามความหมายของคนเผาผีเปลี่ยนไปนั่นคือ ข่าวของผู้หญิงคนหนึ่ง มีพ่อเป็นสัปเหร่อ เรียนจบชั้นปริญญาตรีด้านคอมพิวเตอร์ได้ละทิ้งงานประจำสำนักงานหันมาสืบทอด ความเป็นคนเผาผีแทนพ่อผู้ล่วงลับไป คนเผาผีปัจจุบัน แต่งตัวดี ผูกเนคไท ใส่สูท ขับซิ่งรถราคาแพง สวมใส่หน้ากากข้อมือหุรรูราคาแพง มีราคาค่าจ้างเผาศพที่แพงมาก

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า สัปเหร่อ ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “คนเผาผี” มีวิถีชีวิต อัตลักษณ์อย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์อย่างไร มีการสร้าง ตัวตนในแต่ละช่วงแต่ละยุคแต่ละสมัยกระทั่งปัจจุบันอย่างไรบ้าง เขาเหล่านั้นมีการต่อสู้ ต่อรอง

มีอำนาจ มีปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมอย่างไร มีวิถีคิด วิถีปฏิบัติอย่างไร ในแต่ละบริบทของสังคม ในพื้นที่ภาคใต้ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในแต่ละช่วงชั้นแห่งยุคสมัยเวลากระทั่งปัจจุบันของคนเผาผี นั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจตัวตนของคนเผาผี และสะท้อนให้เห็นถึง มุมมองของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อคนเผาผี ซึ่งความเข้าใจอย่างถ่องแท้ที่น่าจะช่วยให้ความปรารถนา ดีของบุคคลหรือหน่วยงานที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตคนเผาผี เป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต ของพวกเขาในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในบริบทความทันสมัยในพื้นที่ ภาคใต้ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2561

ประโยชน์ของการวิจัย

- 1) ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพลวัตของคนเผาผี ก่อนกระแสความทันสมัย และในกระแสความทันสมัย ที่การนิยามความหมายถูกเปลี่ยนแปลง และเชื่อมโยงกับการสร้างอำนาจ และตัวตนในสังคมไทย
- 2) ได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในช่วงปี พ.ศ. 2465 - 2561 ที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของสังคมไทย
- 3) สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของคนเผาผี ตลอดจนการประกอบ สร้างตัวตนของคนเผาผีในบริบทสังคมในพื้นที่ภาคใต้
- 4) เป็นจุดเริ่มต้นของการถ่ายทอดเสียงของ “คนเผาผี” สู่สังคม หลังจากที่พวกเขาถูก “สังคมตีตรา” ดูแคลน
- 5) นำไปสู่การทำความเข้าใจตัวตนของคนเผาผี อย่างถ่องแท้ ทำให้คนมองคนเผาผี อย่างเข้าใจและจำแนก แยกแยะมากขึ้น เป็นการลดอคติตายตัวที่ผูกติดกับคำว่า “คนเผาผี” ซึ่งความเข้าใจอันนี้น่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเผาผี
- 6) เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเผาผีได้มีตัวตนและพื้นที่ยืนและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในสังคม
- 7) เป็นฐานข้อมูลที่แท้จริงสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่ปรารถนาดี จะยกระดับคุณภาพชีวิต จัดระเบียบ (คนเผาผี) มีรายละเอียด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นำไปสู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสัปเหร่อ (คนเผาผี)
- 8) ทำให้ทราบถึงสิ่งประกอบสร้างให้การจัดการศพและคนเผาผี กลายเป็นสินค้า โดยสามารถนำผลจากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศพได้

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในบริบทพื้นที่ภาคใต้แบ่งตามระบบนิเวศ ประกอบด้วย 1) นิเวศบริบทพื้นที่เขาป่า ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี 2) นิเวศบริบทพื้นที่นา ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ 3) นิเวศบริบทพื้นที่เล ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหรียง) ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 4) นิเวศบริบทพื้นที่เมือง ชุมชนวัดชะเมา (ชะเมา) ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง

ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยศึกษาได้กำหนดช่วงเวลาตามภาวะเวลาที่ได้จากการศึกษา กล่าวคือ ช่วงก่อนเข้ามาของภาวะความทันสมัยในยุคการเผาศพแบบสามส้าง ช่วงปี พ.ศ. 2455 – 2519 ถึงจุดเปลี่ยนผ่านตามบริบทการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมไทย เป็นยุคทันสมัย กล่าวคือ มีการสร้างเมรุเผาศพ (เผาถ่าน) มีการตกแต่งโลงศพ มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพหลายประการ ในช่วงปี พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539 ถึงจุดเปลี่ยนผ่านตามบริบทการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมชุมชนเข้าสู่ชุมชนเมือง มากขึ้น เป็นยุคทันสมัย มีการจัดงานศพเป็นรูปแบบและกระบวนการ มีการตกแต่งโลงศพ เริ่มใช้กระบวนการจัดจ้างเหมาจัดงานศพ ตกแต่งงานศพ มีการตกแต่งโลงศพที่ดูวิจิตรงดงาม นำวัฒนธรรม การจัดงานศพและการเผาศพแบบต่างถิ่นเข้ามาประยุกต์ใช้ และในช่วงปี พ.ศ. 2540 - จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) เป็นยุคทันสมัยเข้มข้น กล่าวคือ มีการสร้างเมรุเผาศพแบบทันสมัย (เตาเผาศพแบบไฟฟ้า) มีการตั้งศพในศาลาวัด มีการตกแต่งโลงศพสวยงาม มีการแบ่งงานกันทำ การบริการจ้างงานเป็นระบบ จัดงานศพเชิดชูคนตาย จัดการงานศพตามฐานะของเจ้าภาพ ยุคการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของคนเผาผีตามรูปแบบการจัดงานศพและการเผาศพ ทั้งนี้จะให้เห็นเป็นช่วงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และการประกอบสร้างตัวตนของคนเผาผีในช่วงชั้นตามบริบทที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ตามแต่ละสมัยสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

คนเผาผี หมายถึง บุคคลผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการเผาศพ ในรูปแบบการเผาศพแบบฟ่อนพื้นสามส้าง แบบเมรุเตาถ่าน และแบบเมรุเตาเผาไฟฟ้า ตั้งแต่กระบวนการการเข้าสู่การเป็นคนเผาผีได้รับการยอมรับจากมติชุมชน สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นในตระกูล จากการเรียนรู้จากครูบาอาจารย์สืบสานระเบียบพิธีขั้นตอนและกรรมวิธีของการจัดการศพขั้นตอนและกรรมวิธีของการจัดการศพ

สามส้าง หมายถึง ฌาปนสถานชั่วคราวที่สร้างขึ้นสำหรับเผาศพเฉพาะราย สร้างขึ้นในวัด ในป่าช้า หรือ ในบริเวณบ้าน เป็นคตินิยมที่มีมาก่อนที่จะมีเชิงตะกอน ลักษณะของสามส้างประกอบด้วยเสาไม้กลม (ไม้สด) 4 ต้น (นิยมใช้ไม้ไผ่ หรือ ไม้หมาก หรือไม้เหลาชะโอน) ปักเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกันประมาณ 3 – 4 เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากัน ประมาณว่าให้สูง

เลยเปลวไฟขึ้นไป ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อย คล้ายเสาเมรุ ปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชาย และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานหรือหลังคา โดยใช้ผ้าสีขาว เลื่อ หรือไม้ไผ่สาน รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสไว้สำหรับ บังร่มไฟหรือกันร่มไฟ

กระแสความทันสมัย หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวความคิดสังคมตะวันตก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเศรษฐกิจแบบยังชีพ มาเป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและทุนนิยม ซึ่งได้หลอมรวมเอาเศรษฐกิจท้องถิ่น ให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ใช้ความรู้ ที่มีรากฐานอยู่ที่เหตุผลเข้ามาแทนที่โลกทัศน์ที่มีฐานเดิมอยู่ที่ศาสนาและไสยศาสตร์ยอมรับอำนาจ การปกครองของรัฐชาติสมัยใหม่เข้ามาแทนที่อำนาจเดิม มีการสร้างอัตลักษณ์โดยอิงกับภาพลักษณ์ และความหมายที่หลากหลายผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมไทย ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต พิธีกรรม ของสังคมไทย รูปแบบการจัดการศพในจังหวัดนครศรีธรรมราช จากการเผาแบบดั้งเดิม มาเป็นการเผาที่เมรุสิ่งก่อสร้างด้วยปูนทรงสวยงามในปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของคนในสังคมไม่ว่า “คนเผาผี” ซึ่งมีพลวัต อัตลักษณ์ อำนาจ ความสัมพันธ์ อำนาจ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามภาวะและตามบริบทการพัฒนาแห่งสังคมดังกล่าว

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในงานศึกษาวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดในการศึกษา วิเคราะห์ อธิบาย การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในพื้นที่ภาคใต้ ในยุคสมัยต่าง ๆ ประกอบด้วย แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แนวคิดวิถีชีวิตและทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดกระแสความทันสมัย และแนวคิดกระบวนการกลายเป็นสินค้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดอัตลักษณ์

สังคมมนุษย์ คือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หลากรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันและมักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณี รวมถึงภาษา การละเล่นและอาหารการกิน ของตนเองในแต่ละสังคม การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้น เพราะมนุษย์ มีพฤติกรรมการอยู่ร่วมกัน ในสังคมพฤติกรรมเหล่านั้นได้ขัดเกลาโดยลำดับจนกลายเป็น วัฒนธรรม ดังนั้นในแต่ละสังคมนิยม วัฒนธรรมเฉพาะตัวถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น แม้ว่าจะมีชนกลุ่มต่าง ๆ ตามภาษาพูดที่หลากหลาย แต่วัฒนธรรมจะแสดงถึงความเป็นปึกแผ่น การมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัด และหลากหลายจนกลายเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศ มนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ทำให้เกิดการหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีทัศนคติความเชื่อ ความสนใจ ความคิดสร้างสรรค์ไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือการนิยาม ตัวตนหรือบอกว่าตนเป็นใคร ตรงกับศัพท์ทางวิชาการ ด้าน มานุษยวิทยาที่ว่า “อัตลักษณ์” (ดำรง ฐานดี, 2546, น. 73)

ขณะที่ ยุธดิษฐ์ บุญสุนิต (2546, น. 65) ระบุว่า อัตลักษณ์ คือ ลักษณะเฉพาะ ลักษณะพิเศษที่สามารถบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น อัตลักษณ์ คือ ความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตัวเอง และคนอื่นมองเราและในขณะเดียวกันมโนทัศน์ อัตลักษณ์ จะถูกกล่าวควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ นิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เมื่ออัตลักษณ์ ไปสัมพันธ์ กับแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะมีความหมายที่ แตกต่างจากความหมายที่เข้าใจกันโดยสามัญสำนึก มากนอกจากนี้ อัตลักษณ์ ยังเป็นจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกร่วมในสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเอง ว่าตัวเอง คือใครมีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไรและจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมาย ของการแสดงออก คำว่า “อัตลักษณ์” นั้น หมายถึงอะไร ซึ่งพูดกันง่าย ๆ ก็คือสิ่งที่แสดงถึง ความเป็นตัวตนของคน ซึ่งส่วนหนึ่งก็จะเป็นลักษณะของตัวตนภายนอกเช่น กิริยาท่าทาง ภาษา และการแสดงออกต่อบุคคลอื่นกับลักษณะของตัวตนภายใน ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอ

คตินิยม ความเชื่อ และสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ อัตลักษณ์นั้นเป็นเพียงคำที่ต้องการสื่อถึงคำพูดบางประการ เพื่อแสดงความเป็นตัวตนของบุคคลและเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชน เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่น ๆ กล่าวคือ ลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ

สำหรับ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2554, น. 155) ได้อธิบาย คำว่า อัตลักษณ์ ประกอบด้วย คำว่าอัต (อัต-ตะ) ซึ่งหมายถึง ตนหรือตัวเองกับ ลักษณะ ซึ่งหมายถึง สมบัติเฉพาะตัว คำว่า อัตลักษณ์ จึงมีความหมายถึง ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใด สิ่งหนึ่งซึ่งทำให้ สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ซึ่งมีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Identity อัตลักษณ์ นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งและวัฒนธรรม ก็เป็นสิ่งที่ก่อสร้าง ทางสังคม (Social Construct) นอกจากนี้ วัฒนธรรม ก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบ เป็นวงจร ที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ ทั้งหลายมีกระบวนการ ถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรม เหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่าง ๆ (Creating Meanings) ผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์ อันหลากหลายที่เราเลือกใช้หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา อัตลักษณ์มีความสำคัญต่อระบบสังคมกล่าวคือประการแรก ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือพวกเรา ที่แตกต่างจากคนอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่ง แต่อาจมีหลายลักษณะที่ประกอบขึ้นมา อัตลักษณ์ ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะ ลักษณะพิเศษที่จะบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น

ในส่วนของ อภิญา เพ็ญพสุกุล (2543, น.4) ได้ให้คำนิยามของ อัตลักษณ์ ไว้ว่าเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และคุณค่าที่ติดตามมากับความ เป็นสามิ - ภรรยา ความเป็นศิษย์ อาจารย์ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองเห็นและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือการระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่ง และมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไรและ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น

คำว่า “อัตลักษณ์” ไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่มีตำราหลายเล่มให้ความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ว่า คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่น ๆ กล่าวคือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีว่า อตต ผสมกับคำว่า ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึงสมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่ว่า “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า ส่วนคำว่า “เอกลักษณ์” มีคำว่า “เอก” ซึ่งหมายถึงหนึ่งเดียว จึงน่าจะหมายความว่าลักษณะหนึ่งเดียว (ของหลาย ๆ สิ่ง) หรือลักษณะที่ของหลาย ๆ สิ่งมีร่วมกัน ซึ่งเป็นความหมายแรกตามพจนานุกรม

อัตลักษณ์แตกต่างจากบุคลิกภาพในประเด็นที่สำคัญหลายประการ เราอาจมีบุคลิกภาพร่วมกับบุคคลอื่น แต่การมีอัตลักษณ์ร่วมมีนัยของการเกี่ยวพันกับการตื่นตัว (Active) บางอย่างในตัวของเรา เช่น เราเลือกที่จะแสดงตัวตนกับกลุ่มหรืออัตลักษณ์ที่เฉพาะ ซึ่งบางครั้งเราอาจมีตัวเลือก มากกว่าคนอื่นและอัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับส่วนที่เป็นของเรา บุคลิกภาพอธิบายลักษณะต่าง ๆ ที่บุคคลทั่วไปจะมี เช่น การเข้าสังคมเก่งหรืออาจเป็น คุณลักษณะภายใน แต่อัตลักษณ์ต้องการพื้นฐานบางอย่างอาจถูกจัดประเภทด้วยการมีลักษณะบุคลิกภาพ แต่เราต้องแสดงตนเอง (นั่นคือการยอมรับอย่างตั้งใจ) กับอัตลักษณ์ความสำคัญของการแสดงตัวตน (Marking Oneself) คือการมีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างกับอีกกลุ่มอื่น หากลองคิดถึงสถานการณ์ที่เราพบกับใครสักคนในครั้งแรก และเรากำลังพยายามค้นหาว่า เขาคือใคร ด้วยการตั้งคำถามว่าเขามาจากไหนและเขาทำอะไรในสถานการณ์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นการกำลังพยายามค้นหาสิ่งเกี่ยวกับตัวของบุคคลนี้และสิ่งที่ทำให้เขาเหมือนกับเราด้วย (สิ่งที่เรามี ร่วมกับเขา) และสิ่งที่ทำให้เขาแตกต่างจากเรา หรือการพิจารณาถึงสถานการณ์การเดินทางไกล สถานที่ที่คุณจะไป คุณได้ยินเสียงคนกลุ่มหนึ่งกำลังสนทนาแล้วพูดภาษาเดียวกับคุณ คุณจะรับรู้ด้วย ความรู้สึกของการระลึกรู้ (Recognition) และความเป็นเจ้า ของร่วมกับกลุ่มนั้น การที่คุณมีบางอย่างร่วมกัน ได้นำเสนอช่วงของการระลึกรู้และการมีบางอย่างร่วมกับผู้อื่น ผู้ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับคุณ อัตลักษณ์ถูกแสดงออกให้เห็นด้วยการคล้ายกันนั้นคือมันเกี่ยวกับบุคคลที่เหมือนเราและความแตกต่างของบุคคลที่ไม่เหมือนกับเรา

Barker (2000) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่เรื่องที่ติดตัวมากับธรรมชาติหากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น และอัตลักษณ์นี้เกิดขึ้นได้จากปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

Woodward (1997) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องที่เราจะต้องดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่ หรือ การมองว่าใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างไปจากเรา

Barth (1989 อ้างถึงใน นิติ ภาวครพันธุ์, 2542) ให้คำนิยามอัตลักษณ์ ว่า อัตลักษณ์เป็นกระบวนการแบบเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่ง คือ การรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน (Self-Ascription) และอีกด้านหนึ่ง คนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย (Ascription by Other) อัตลักษณ์จึงเป็นความพยายามที่จะสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล คือตอบคำถามได้ว่า “เราเป็นใครและเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ตรงไหน มีใครเห็นพวกเดียวกับเราบ้าง เราอยู่ที่ไหน เรามีที่ทางอย่างไร เรามีความสัมพันธ์กับใคร คนอื่นสัมพันธ์กับพวกเราอย่างไร”

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่ให้ความหมาย อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกหรือวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มหรือการที่ปัจเจกชนมีอิทธิพลหรือการได้รับการยอมรับจากวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น ๆ นอกจากนี้การยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มคนยังมีความเกี่ยวเนื่องกับบรรทัดฐานของสังคม (Norms) ซึ่งบุคคลต้องยอมรับความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของกลุ่มให้ได้ ความสำคัญของการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทำให้เห็นความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวควรได้รับการยอมรับมากกว่าการตำหนิหรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เพราะเกิดจากความแตกต่างและการไม่ยอมรับวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้น ๆ นอกจากนี้การยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วม

เป็นสมาชิกของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้นด้วย ดังนั้นพอสรุปได้ว่า “อัตลักษณ์” ของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีความรู้สึกร่วมกันในด้านการตระหนักรู้บางอย่างเกี่ยวกับตัวตนของเราเกี่ยวกับการยอมรับในความเป็นตัวตนประกอบกับการแสดงตัวตนให้เห็นว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไรกับกลุ่มอื่น อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างสังคมและตัวบุคคล แต่จะเลือกอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งที่ยอมรับเพื่อนำมาใช้ ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและพื้นที่ อัตลักษณ์นี้อาจกำหนดได้ทั้งจากบุคคลเป็นผู้กำหนดตนเองหรือกำหนดโดยสังคม อัตลักษณ์กับสังคมจึงเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้

จากการให้คำนิยามดังกล่าวเราแปลคำหมายของ “Identity” ว่า “เอกลักษณ์” ตามมุมมองด้านคุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งเหล่านั้นที่มองเพียงจุดเดียวหรือด้านเดียวเท่านั้น หากแต่ในปัจจุบัน การให้ความหมายของอัตลักษณ์ได้แปรเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) เกิดมุมมองเกี่ยวกับคำว่า “อัตลักษณ์” ในมุมมองที่ต่างออกไป อัตลักษณ์ไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ไม่ได้มีคุณสมบัติเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือกล่าวเฉพาะตัวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วต้องหมายถึงสิ่งนั้นเท่านั้น แต่เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่ควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 1-2 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปรากฏ, 2559) ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังของโลกาภิวัตน์ที่มาจากการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อน และรวดเร็ว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมทันสมัยสู่สังคมหลังสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การย้ายถิ่น การบริโภคนิยม ระบบโลกาภิวัตน์ การต่อสู้เคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) เช่น กลุ่มสตรี รักเพศเดียวกัน เชื้อชาติ และสีผิว ทำให้อัตลักษณ์ของคนเริ่มก้าวสู่วิกฤติ ดังที่ Woodward (1997) ใช้คำว่า Crisis of Identity หมายถึง มนุษย์เริ่มสงสัยถึงตัวตนที่แท้จริงว่าคืออะไร และสงสัยถึงอัตลักษณ์ที่เป็นอยู่ก็มีความขัดแย้ง มีความหลากหลาย และมีความทับซ้อนกันอยู่ จึงทำให้เกิดมุมมองในการศึกษาถึงอัตลักษณ์ไปในมุมมองต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้นหากจะให้คำนิยามคำว่าอัตลักษณ์ (Identity) โดยทั่วไปแล้วจึงถูกให้ความหมายไปในมุมมองของการแสดงความรู้สึนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเอง และการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์จึงต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือการระบุได้ว่าเรามี อัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” (พิศิษฐ์ คุณวโรตม์, 2546, น. 306) ซึ่งสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อัตลักษณ์หรือตัวตนของคนนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์หรือ การสื่อสารระหว่าง “ฉัน หรือ ตัวเรา” กับ “คนอื่น และสังคม” และการที่จะบอกว่าเราเป็นใครได้นั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับเรามี “อำนาจ” ในการต่อรองต่อสู้กับคนอื่นและสังคมภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด Woodward (1997)

ดังนั้น เมื่อศึกษาเรื่องของตัวตนและอัตลักษณ์ไปในแนวทางของการสื่อสารตามมุมมองของสำนักวัฒนธรรมศึกษาของอังกฤษแล้วนั้น เช่นเดียวกับงานศึกษาของเก็ดถวา บุญปรากฏ (2559) ที่สะท้อนให้เห็นถึงความทันสมัยได้เข้าไปจัดการกับชีวิตประจำวันของผู้คนผ่านสื่อเทคโนโลยี การไหลของข้อมูลข่าวสารจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่หนึ่ง สื่อได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงความทันสมัยกับชีวิตประจำวัน

ของผู้คน ทำให้มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมตามกระแสสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้อัตลักษณ์ของผู้คน มีการประกอบสร้างและปรับเปลี่ยนไปตามกระแสบริโภคนิยมในแต่ละช่วงเวลา

เนื่องจากอัตลักษณ์ เกี่ยวพันกับเรื่องการสื่อสาร เพราะฉะนั้น ด้านหนึ่งของอัตลักษณ์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์หรือการที่เราสื่อสารว่ารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับคนอื่น (self-ascription) และอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นเดียวกับเราด้วย (ascription by other) อัตลักษณ์จึงเป็นตัวกำหนดขอบเขตว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร มีใครเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับเราบ้าง เราควรมีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับคนอื่นอย่างไร และคนอื่น ๆ ควรจะสานสายสัมพันธ์อย่างไร เช่น ในขณะที่คุณผู้หญิงทั้งหลายในละครโทรทัศน์ มีสิทธิ์จะนั่งบนเก้าอี้นุ่มหรือโซฟาในห้องนั่งเล่น แต่สาวใช้ของเธอจะไม่ได้รับสิทธิ์ดังกล่าวนี้ ทั้งนี้เพราะตำแหน่งแห่งหนของที่นั่งในห้องนั่งเล่น เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงอวัจนะที่จะบ่งชี้หรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมากได้นั้น อาจดูได้จากกิจกรรมการบริโภค (consumption) ในชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น การแต่งกาย การกินอยู่ การดื่ม การพูดภาษา การสร้างบุคลิกภาพ การใช้เวลาว่าง การเรียนหนังสือ การเล่นเกม การดูหนังฟังเพลง ไปจนถึงรสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิตที่หลากหลาย เช่น การเดินทางท่องเที่ยวของกลุ่มแบ็คแพ็คเกอร์/สะพายเป้ หรือการจับกลุ่มของวัยรุ่นที่ถนนอาร์ซีเอ หรือการสร้างภาษาเฉพาะกลุ่มของพวกกระเทย (ดังตัวอย่างในภาพยนตร์สตรีเหล็ก หรือพรางชมพู) เป็นต้น รสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิต รวมถึงการบริโภคสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน สามารถบ่งบอกตัวตนและอัตลักษณ์ “เราเป็นใคร” และ “เราแตกต่างจากคนอื่นเช่นไร”

จากการนิยามความหมายข้างต้น สรุปความหมายของ อัตลักษณ์ ได้ว่า อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่ทำให้เรารู้ว่าเราคือใคร มีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และสัมพันธ์กับโลกที่แวดล้อมตัวเราอย่างไร มีใครบ้างเป็นพวกเดียวกับเราและมีใครบ้างที่แตกต่างไปจากเรา อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงความหมายของอัตลักษณ์ในแวดวงวิชาการในปัจจุบันแล้วจะเห็นได้ว่า การนิยามความหมายของคำดังกล่าว มักจะมีความเลื่อนไหลไปตามบริบท โดยเฉพาะในแวดวงวัฒนธรรมศึกษา การให้ความหมายได้แปรเปลี่ยนไปจากความหมายเดิมค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะแนวโน้มของแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ (Post-Modernity) ได้รื้อถอนความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติที่เป็นแก่นแท้ของปัจเจกภาพ ทำให้ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายที่สามารถเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนไปตามบริบท ซึ่งส่วนใหญ่มองว่า ตัวตนหรืออัตลักษณ์จะถูกกำหนดโดยความแตกต่างที่สามารถมองเห็นได้จากลักษณะที่ตรงกันข้ามและการแบ่งแยกออกจากกัน เช่น ความแตกต่างระหว่างชนชาติ คนผิวดำกับคนผิวขาว ผู้หญิงและผู้ชาย ความขัดแย้ง หรือความเชื่อ เป็นต้น การนิยามความหมายที่เลื่อนไหลแปรเปลี่ยนไปตามบริบทดังกล่าวทำให้ Identity ในความหมายของเอกลักษณ์เดิมถูกเปลี่ยนมาใช้คำว่า “ตัวตน” หรือ “อัตลักษณ์” แทน และทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับตัวตนหรืออัตลักษณ์ในหลายกระแส ไม่ว่าจะเป็นการมองตัวตนหรืออัตลักษณ์ว่า เป็นเรื่องที่ต้องกล่าวควบคู่ไปกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจ หรือการมองว่าอัตลักษณ์ของใครหรือของอะไรก็ตามน่าจะหมายถึงคุณสมบัติเฉพาะที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มทฤษฎีหลังสมัยใหม่ที่มีมองว่า ตัวตนหรืออัตลักษณ์มิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะเท่านั้น แต่ยังมีความหมาย

ครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกแวดล้อมตัวเรา รวมถึงต้องมองว่าใคร เป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรามากด้วย

อัตลักษณ์ : การกำหนดและการแบ่งประเภท

บุคคลมีการกำหนดตัวเองด้วยการมีอัตลักษณ์ร่วมอยู่ในคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ โดยเราจะรู้ได้ว่าคนอื่นเหมือนเราได้อย่างไรหรือ ข้อมูลใดที่จะแบ่งประเภทของคนอื่นและตัวเราก็ดำเนินการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์และภาพตัวแทน (Symbols and Representation) เช่น เข็มตราต่าง ๆ สัญลักษณ์ขององค์กร เครื่องหมายที่แสดงถึงอุดมการณ์ หรือ ภาษาที่เราพูด เป็นต้น

Boourdire (1998) กล่าวว่า ทุกวันนี้เรื่องของอัตลักษณ์ได้ย้ายจากการประกอบสร้าง ในมิติของการผลิตมาสู่มิติของการบริโภค คือ อัตลักษณ์อันเกิดจากสิ่งที่กิน สิ่งที่ใช้ เช่น เพลงที่ฟัง หนังสือที่ดู เสื้อผ้าที่สวมใส่ หนังสือที่อ่าน อาหารที่เลือก ไปจนถึงรสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิต ที่แตกต่างกันหลากหลาย เช่น การเดินทางของกลุ่มท่องเที่ยวแบ็คแพ็คเกอร์ หรือ การจับกลุ่มของวัยรุ่น

ขณะที่ Woodward (2004 อ้างถึงใน เก็ดถวา บุญปราการ, 2559) กล่าวว่า ในฐานะปัจเจกบุคคลเราต้องดำรงอัตลักษณ์อย่างเคลื่อนไหว กล่าวคือ อัตลักษณ์ไม่ใช่ผลผลิต (Product) แต่คือกระบวนการกลายมาเป็น (Process of Becoming) ที่มีผลมาจากสังคมที่เราอาศัยอยู่และเป็นความสัมพันธ์ของเรากับอื่น อัตลักษณ์ให้การเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลกับโลกที่พวกเขาอยู่ อัตลักษณ์ได้รวมถึงวิธีที่เรามองตัวเอง วิธีที่ผู้อื่นมองเห็นเรา และอัตลักษณ์ยังครอบคลุมสิ่งที่อยู่ภายนอก สิ่งที่เป็นอัตวิสัย และ สิ่งที่อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ (Position) ซึ่งเราได้รับการรับรองทางสังคม โดยผู้อื่นไม่ใช่โดยตัวเอง

Goffman (1959) กล่าวว่า ตัวตน (Self) วางอยู่บนแนวคิดของการแสดงละคร (Performance) นั่นคือ ปัจเจกเป็นเหมือนนักแสดงที่แสดงให้ผู้ชมดู บทที่เราเล่นได้ถูกเขียนไว้แล้ว อย่างไรก็ตามเราสามารถแสดงสดและตีความต่อบทบาทของเราได้เองด้วย นอกจากนี้การแสดงตัวตนของเราต่อผู้อื่น ประกอบด้วย ข้อมูลในแบบที่เป็นไปโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ

Hall (1996) มองอัตลักษณ์อยู่บนพื้นฐานของการต่อต้านค่านิยมแบบเดิมในการวิพากษ์เชิงจริยธรรม แต่กลับสนใจในแง่ที่อัตลักษณ์ที่ถูกเปื้อนด้วยเรื่องการเมืองที่ถูกกีดกัน มองความสัมพันธ์กับบุคคลกับปฏิกิริยาที่ถูกกีดกัน โดย Hall ได้นำเสนอตัวแบบอัตลักษณ์ไว้สองแบบ ดังนี้

ตัวแบบแรก มองไปในแง่ของสัญชาตญาณอันเป็นแก่นแท้ อัตลักษณ์เป็นเรื่องของ จุดกำเนิดพื้นฐาน หรือ โครงสร้างพื้นฐานของประสบการณ์ อัตลักษณ์ใช้ภาพเชิงบวกต่อต้านกับภาพเชิงลบ และพยายามแสวงหาความเป็นจริงแท้ ความเป็นดั้งเดิมผนวกรวมกันเข้าเป็นอัตลักษณ์

ตัวแบบที่สอง เป็นการโต้แย้งในการหาแก่นแท้ ความเป็นจริงแท้ ประสบการณ์ร่วม หรืออัตลักษณ์แบบพื้นฐานดั้งเดิมที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นสากล แต่ควรมองอัตลักษณ์ในแง่ของความสัมพันธ์อันไร้ซึ่งความสมบูรณ์แบบซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่าง เป็นโครงสร้างของการนำเสนอภาพแทนความจริงที่ถูกนิยามจากการสร้างข้อความต่าง อัตลักษณ์ควรถูกมองในแง่ที่เป็น พหุพจน์ เป็นเสียง ๆ เป็นขึ้น ๆ และในบางครั้งอาจขัดแย้งกันในตัวเองขึ้นอยู่กับสถานการณ์

ขณะที่ Mead (1987 อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546) เสนอแนวคิดที่ว่า ตัวตนมีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันตลอดเวลา ด้านหนึ่ง คือ “me” อันเป็นตัวตนที่เกิดจากความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และ “I” อันเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นของตัวเอง อันที่จริงทั้ง “I” และ “me” ต่างก็สัมพันธ์กับโลกข้างนอกทั้งคู่ เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับทัศนะผู้อื่น และ “I” เป็นคำตอบของความพยายามที่จะประสาน “me” ที่หลายหลายเข้าด้วยกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2549) ให้คำนิยาม “อัตลักษณ์” ว่าเป็นความพยายามที่สร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล หรือตอบให้ได้ว่า “เราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ตรงไหน” จะเห็นว่า อัตลักษณ์ถูกกำหนดโดยความแตกต่าง โดยอาจมองเห็นได้ในลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน และเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางเดินให้กับเรา และบอกว่าใครพวกเดียวกับหรือแตกต่างจากเรา (นันทา วีระวิทยานุกูล, 2544)

หากเรามองย้อนไปไปถึงพัฒนาการการให้ความหมาย “อัตลักษณ์” ในแต่ละยุคสมัยสามารถแบ่งได้ตามกลุ่มนักทฤษฎี คือ การให้ความหมายจากกลุ่มนักคิดทฤษฎีสายโครงสร้างนิยม กลุ่มนักคิดทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ และกลุ่มนักคิดทฤษฎีหลังทันสมัย ซึ่งนักคิดแต่ละยุคแต่ละกลุ่มต่างให้นิยามความหมายของ “อัตลักษณ์” แตกต่างกันไป เช่น การให้นิยามความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” ของกลุ่มนักคิดทฤษฎีสายโครงสร้างนิยม หรือเรียกว่า “ยุคแห่งแสงสว่างทางปัญญา” คือ เป็นยุคที่ให้ความสำคัญของการมีเหตุและผล ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายด้วยหลักกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และพิสูจน์ได้ แนวคิดทฤษฎีที่ถูกตั้งขึ้นมาในยุคนี้ จึงอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลเสมอ ดังนั้น วิธีคิดลักษณะดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เพื่อเป็นหลักในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ให้อยู่ในกรอบและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่สังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น โดยทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในการกำหนดความเป็นไปของมนุษย์ในสังคมได้นั้น จึงต้องมีลักษณะครอบคลุม มีพลัง (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543)

อัตลักษณ์ คือความเชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลายแบบในอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์เกี่ยวกับมิติภายในของความเป็นเรา อย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมาย เกี่ยวกับตนเองที่สัมพันธ์กับโลก (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543, น. 4) จึงได้แบ่ง อัตลักษณ์ เป็น 2 ระดับ ได้แก่ อัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม

อัตลักษณ์ส่วนบุคคล

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2543, น. 33) กล่าวว่า อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) เป็นการมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ของสังคมที่เราเป็นใคร เช่น นางสาว ก. มองตนเองว่าเป็นคนไทย เป็นคนใต้ เป็นผู้หญิง เป็นนักศึกษาเป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งการมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ของนางสาว ก. ก็คือ อัตลักษณ์ในแง่มุมต่าง ๆ ของนางสาว ก.นั่นเอง

นันทา น้าฝน (2536, น. 36) กล่าวถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคล สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ของบุคคล เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในตัวบุคคลที่ทำให้บุคคลนั้นมีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากผู้อื่น เห็นได้ว่า อัตลักษณ์เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งในตัวบุคคล ซึ่งในทางสังคมวิทยาถือว่าเมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการกระทำทางสังคมระหว่างกัน โดยพฤติกรรมที่แต่ละบุคคลแสดงออกมาเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ขึ้นอยู่กับปทัสถานทางสังคม

ตามโครงสร้างทางสังคมนั้น ๆ การกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้บุคคลมีบทบาทตามสถานการณ์ที่ตนสัมพันธ์อยู่

อัตลักษณ์ทางสังคม

อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) เป็นลักษณะอย่างหนึ่งในตัวบุคคลที่จะทำให้บุคคลนั้น มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากผู้อื่น เห็นได้ว่า อัตลักษณ์เป็นคุณลักษณะประการหนึ่งในตัวบุคคล ซึ่งในทางสังคมวิทยามองว่าเมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันในสังคมก็มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการกระทำทางสังคมระหว่างกัน (Social Interaction) โดยพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ขึ้นอยู่กับสังคม (Social Norms) ตามโครงสร้างทางสังคมนั้น ๆ การกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้บุคคลมีบทบาทตามสถานการณ์ที่ตนสัมพันธ์อยู่ เพื่อศึกษาความคาบเกี่ยวและปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองระดับนี้ บุคลิกภาพ ไม่ได้หมายถึงการตอบสนองต่อสิ่งเร้าข้างนอกแต่เป็นความพร้อมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนอง (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 33)

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ที่แสดงออกมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล คือลักษณะบุคคลที่นิยามตัวเองว่าคือใครเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมจนเกือบจะจับต้อง และรู้สึกได้ เช่น รูปร่าง หน้าตา เพศ สถานะ ความรู้และอัตลักษณ์ทางสังคมเป็นภาพที่บุคคลอื่นมีต่อบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม อัตลักษณ์กับสังคมจึงแยกกันไม่ออก เนื่องจากการนิยามความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์นั้นต้องมีการอ้างอิงกับสังคม แม้จะเป็นในระดับตัวบุคคลก็ยังคงมีการนิยามตนเองว่ามีบทบาทอย่างไรในสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่อัตลักษณ์เป็นเรื่องที่มีส่วนร่วมกันอยู่หลายประการ เช่น อัตลักษณ์เป็นเรื่องของปัจเจกชน อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการสร้างจากบริบทเชิงพื้นที่และเวลา (วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์) อัตลักษณ์ เป็นเรื่องของการให้คำนิยามและตีความมีความหมายเชิงคุณค่า ซึ่งคุณค่าเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องได้รับความป็นสากลแต่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือการสร้างตัวตนจากวัฒนธรรมย่อยก็ได้ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งพหุลักษณะทางสังคมซึ่งไม่เหมือนกับเอกลักษณ์ ในคำนิยามสมัยแรกที่จะต้องสร้างเพื่อความเป็นปึกแผ่นของสังคมเท่านั้น แต่อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการยอมรับในการมีอยู่ของปัจเจก อย่างจริงจัง ลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ยังเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เพราะการแสดงออก ซึ่งความสัมพันธ์ต่าง ๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลายรูปแบบในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ ก็ยังเกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านของอารมณ์ ความรู้สึกเร้าเพราะ มนุษย์ ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเอง ในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับ โลกและปริณทลของอัตลักษณ์และตัวตนที่มันซ้อนทับกันอยู่ จึงมีการจัดแบ่งประเภทของ อัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ที่จะใช้แสดงตน เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อนความเป็นสามีภรรยา เข็มโรงเรียน ผ้าที่พันคอของทีม ภาษาหรือบางที่อาจเห็นได้จากเสื้อที่ใส่ สัญลักษณ์และ การสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางหรือที่เรามีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคนและการแยกแยะตัวเราด้วยการสร้างความต่างจากคนอื่น เช่นเดียวกับงานศึกษาของ เก็ตลวา บุญปรากร (2559) พบว่า อัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มผู้บริโภคเสื้อผ้าข้ามแดนสะท้อนให้เห็นถึงการยกสถานภาพทางสังคม และมีมุมมองว่า

เป็นการบริโภคความทันสมัย โดยผู้บริโภคได้ให้นิยามที่แตกต่างกัน บางกลุ่มมองว่าเสื้อผ้าข้ามแดน มีเนื้อผ้าที่ดีมีคุณภาพ การได้บริโภคสินค้าดังกล่าวทำให้ผู้สวมใส่เป็นคนทันสมัย และดูดีมีราคา บางคนมองว่าเสื้อผ้าข้ามแดนมีแบบที่เก๋ไก๋ สวยงาม สามารถต่อรองกับหลักการทางศาสนาได้ ในความเข้าใจนี้เอง แม้ว่าในฐานะของบุคคลเราควรจะยอมรับในอัตลักษณ์ต่าง ๆ อย่างตั้งใจ อัตลักษณ์เหล่านั้นยังเป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคมที่เราอาศัยอยู่และความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น อัตลักษณ์ จึงได้จัดเตรียมการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับโลกที่เขาอาศัยอยู่ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ยังรวมถึงเรื่องราว “ฉันมองตัวฉันเองอย่างไรและคนอื่นมองฉันอย่างไร” มันเข้าไปเกี่ยวกับตัวตน (Self) และสิ่งที่อยู่ภายใน มันเป็นการกำหนดตำแหน่งที่ระลึกจู้จากสังคมที่เกิดขึ้นจากการที่คนอื่นรับรู้ด้วยไม่ใช่แค่เรารู้เท่านั้น อย่างไรก็ตามการที่เรามองตัวเราอย่างไรและคนอื่นมองเราอย่างไรมันอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป

อัตลักษณ์ในฐานะเชื่อมโยงสัมพันธ์เชิงอำนาจ

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2543) กล่าวถึง อัตลักษณ์ว่า ปัจจุบันมโนทัศน์ “ตัวตน” “อัตลักษณ์” มักจะถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับมโนทัศน์เรื่องอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เมื่อสัมพันธ์กับมโนทัศน์เหล่านั้น ตัวตนหรืออัตลักษณ์ จะมีความหมายแตกต่างไปจากความหมายที่เข้าใจกันโดยสามัญสำนึก โดยทั่วไปเรามักจะเข้าใจกันว่าอัตลักษณ์ของใครหรือของอะไรบางอย่างก็น่าจะหมายถึงคุณสมบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งนั้น

การก่อรูป หรือการสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจก หรือกลุ่มบุคคลนั้น ได้ถ่ายทอดผ่านการดำเนินชีวิตร่วมกับกลุ่มคนต่าง ๆ ภายในสังคม ทั้งนี้การก่อรูปอัตลักษณ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏออกมาได้หรือถอนความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ซึ่งความเป็นปัจเจกได้ถูกแทนที่ด้วยการนิยามความหมายที่สามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท เนื่องด้วยอัตลักษณ์มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความแตกต่างกันไป เมื่อนำมาเชื่อมโยงในการปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อบ่งบอกถึงความรู้สึกที่เรามีเกี่ยวกับตัวเอง ที่ต้องการเสนอความหมาย ทั้งนี้การก่อรูปอัตลักษณ์ได้แฝงไว้ ซึ่งกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ โดยมีที่มาจากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2548, น.2) ฉะนั้นหากทำการศึกษารูปร่างคิด “อัตลักษณ์” ก็ก็นำพาไปสู่การศึกษาทำความเข้าใจในอัตลักษณ์ หรือตัวตนของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมภายในสังคมเมืองสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งแปรเปลี่ยนไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อน และเป็นพลวัต

ภายใต้กระแสความเป็นพลวัตของสรรพสิ่งตามแนวคิด โปสโมเดิร์น (Postmodern) อัตลักษณ์จึงไร้ซึ่งความเสถียรคงทน และมีการเลื่อนไหล แปรเปลี่ยนตามบริบทเงื่อนไขทางสังคม สอดคล้องกับงานของ Leach (อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2549, น.6) กล่าวว่า อัตลักษณ์มีลักษณะที่มีได้ระบุดึงคุณสมบัติเฉพาะ หรือเจาะจงตายตัวนอกจากนี้อัตลักษณ์ หรือปัจเจกภาพ เป็นเรื่องของกระบวนการการสร้างความหมายทางสังคมให้แก่อัตลักษณ์อย่างหนึ่ง โดยอัตลักษณ์มีได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective Identity) ในระดับปัจเจกบุคคลนั้นบุคคลหนึ่งอาจมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศชาติ

ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้นถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งบนพื้นฐานความเหมือนกันของกลุ่มสมาชิก ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่น มาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน (ณัฐพงษ์ จิตรนิรัตน์, 2553, น.20)

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2549, น.131) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอัตลักษณ์ไว้ว่าเป็นเรื่องของเกณฑ์แบ่ง “เขา” และ “เรา” เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นองค์ประกอบที่บอกว่า “เราเป็นใคร” (we or us) และแตกต่างจากคนอื่น (they or them) อย่างไร ซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากมูลเหตุของการเกิด หรือมีอัตลักษณ์ของบุคคล ดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2550) กล่าวว่า อัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมดังกล่าวก็ได้เป็นที่มาของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในสังคม (Social Construct) ทั้งนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิตสร้าง (Produced) ให้เกิดขึ้น และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้มีการสร้างความหมายผ่านระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทนที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายและซับซ้อน ซึ่งเราเลือกใช้หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

อัตลักษณ์เป็นเสมือนการนำเสนอความเป็นตัวตนที่สัมพันธ์ และทับซ้อนอยู่กับโลก และปริณิชนของอัตลักษณ์ กล่าวคือจึงมีการจำแนกจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ที่จะใช้แสดงตัวตน เช่น บทบาทหน้าที่ และระบบคุณค่าที่ติดตัวเรามา ดังในวิชาชีพของเภสัชกรที่ต่างต้องพึงตระหนักในบทบาท และความสำคัญในวิชาชีพของตนที่มีต่อผู้อื่น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญของการสร้าง อัตลักษณ์เพื่อชี้ให้เห็นแนวทางหรือลักษณะความเป็นอัตลักษณ์ร่วมระหว่างบุคคล และการแยกแยะตัวเราด้วยการนำเสนอความเป็นตัวตนที่แตกต่างจากคนอื่น นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังเป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคมที่เราอาศัยอยู่ เพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นอัตลักษณ์จึงได้จัดเตรียมการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับโลกที่อาศัยอยู่ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2546, น. 16)

จากประเด็นการศึกษาอัตลักษณ์ในข้างต้น นับว่าเป็นการให้ความสนใจแง่มุมในเชิงปฏิบัติการมากขึ้น ประเด็นที่ศึกษาจึงไม่ใช่เรื่อง ที่ตายตัวหยุดนิ่ง เน้นการศึกษาในเชิงกระบวนการมีลักษณะเป็นวิถีปฏิบัติในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งที่มักเป็นการเคลื่อนไหวต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางสังคมซึ่งไม่ใช่พื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2548, 89) จากการรื้อถอนแนวคิดสารัตถะนิยมเกี่ยวกับความมีแก่นแกนของปัจเจกภาพ ช่วยทำให้เห็นถึงกระบวนการที่สร้างปัจเจกและช่วยทำให้เห็นวามายาคติเกี่ยวกับปัจเจกไม่ว่าจะเป็นความเป็นเพศ หรือความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งล้วนแต่เป็นผลของกระบวนการอำนาจ แต่ในอีกด้านหนึ่งการรื้อถอนความเป็นปัจเจกภาพได้ส่งผลสะท้อนต่อขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ทั้งนี้กระบวนการสร้างพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์ หรืออัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) มิได้เกิดขึ้นได้เองตามลำพัง หากแต่พัฒนาขึ้นมาภายใต้ระบบความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแนวคิด “อัตลักษณ์” นับเป็นการศึกษาถึงกระบวนการที่มาของอัตลักษณ์ว่าเป็นอย่างไร และมีมูลเหตุมาจากสิ่งใด เงื่อนไข หรือปัจจัยใดที่ส่งผลให้อัตลักษณ์เกิด

การเปลี่ยนแปลง ในทัศนะ Barker (อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549, น. 132) กล่าวว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่เรื่องติดตัวมากับธรรมชาติ (Anti-Essentialism) หากเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา (Socially Construction) และอัตลักษณ์เกิดได้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับทัศนะของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2549, น. 24) ที่กล่าวว่า การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) เป็นสิ่งที่แยกออกได้ยากจากการวิเคราะห์กระบวนการสร้าง รับเอา หรือถูกทำให้มีอัตลักษณ์ (Identification) ซึ่งการเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์เป็นผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์เกี่ยวกับเวลา พื้นที่ และแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจก

นอกจากนี้อัตลักษณ์ มักจะถูกกล่าวเชื่อมโยงควบคู่ไปกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยการนิยามความหมายเมื่อได้แปรเปลี่ยนเข้าไปสัมพันธ์กับอำนาจนั้น “อัตลักษณ์” จะมีความหมายที่แตกต่างจากความหมายที่เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปมาก และในการศึกษาถึงการก่อรูปอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับอำนาจของความสัมพันธ์ ซึ่งบ่อยครั้งที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินไปแบบทวิลักษณ์หรือในแบบคู่ตรงข้ามโดยที่ฝ่ายหนึ่งครอบงำอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น การสร้างเส้นแบ่งระหว่างความเป็นชนส่วนใหญ่กับชนกลุ่มน้อย หรือการกำหนดบรรทัดฐานระหว่างความปกติกับความผิดปกติทางเพศสภาพ ในระบบความสัมพันธ์แบบทวิลักษณ์นั้น การขีดเส้นพรมแดนของอัตลักษณ์ร่วมไม่เพียงแต่เป็นการรวมพวกที่เหมือนกันเข้าด้วยกันเท่านั้น หากยังแต่เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ ที่แตกต่างให้เหมือนกันกับสังคมศูนย์กลางด้วยเช่นกัน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, น. 3)

ดังในงานการศึกษาวิจัยเรื่อง “คนเก็บของเก่า: ผู้นำขยะเข้าสู่ระบบการผลิตใหม่และการหมุนเวียนใช้ใหม่” ของ บุญธวัช บุญเจือ (2546) ได้สะท้อนให้เห็นถึงมุมที่อยู่ตรงกันข้ามของสังคมเมืองอันมั่งคั่งของทุนนิยม บริโภคที่ไร้ขีดจำกัด อันได้แก่ ชุมชนที่ยังชีพด้วยการเก็บขยะในเมืองขอนแก่น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในสังคมเมืองที่การจัดช่วงชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้มีความแตกต่างอย่างรุนแรงกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม มีวิถีชีวิตในการบริโภคที่ต่างระนาบกัน ในขณะที่กลุ่มชนที่มีอำนาจในการเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจ บริโภคด้วยอำนาจซื้อของตนเอง กลุ่มชนที่ด้อยอำนาจกว่าและไร้ซึ่งทุนดำรงด้วย การเปลี่ยนสิ่งที่เหลือทิ้งจากกลุ่มที่มั่งคั่งกว่าให้กลายเป็นสินค้าและทุน บทบาทและการกระทำดังกล่าวได้เป็นส่วนหนึ่งของภาพลักษณ์ และตัวตนของกลุ่มคนเหล่านี้ในความรู้ของคนเมือง ในทางตรงกันข้าม อัตลักษณ์ของกลุ่มคนนี้ก็กลับผูกติดกับความหมายของ “ขยะ” และถูกกำหนดจากเงื่อนไขความจน หรือต่ำต้อยทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ยังผนวกความหมายเชิงสัญลักษณ์ในด้านลบ หรือการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ให้กลายเป็นคนสกปรก และไม่เป็นที่ต้องการของสังคม (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, น. 16-17) การศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการถูกกดทับจากอำนาจของความสัมพันธ์ที่ได้ปรากฏภายในสังคมที่ทำให้เกิดการแบ่งแยก ความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนขึ้น

ในงานการศึกษาคำครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พยายามจะนำเสนอถึงกลุ่มคนในเงาศพ โดยเน้นไปที่คนเผาผี เพื่อให้เห็นถึงความแปลกแยก แตกต่างไปจากสังคมศูนย์กลาง หรือถูกปิดกั้นการเข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมกลุ่มใหญ่แต่อย่างใด หากแต่ผู้วิจัยพยายามจะนำเสนอถึงอัตลักษณ์ของคนเผาผีในแง่อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล และอัตลักษณ์ร่วมของคนเผาผี ที่ซึ่งไม่ได้เป็นกระบวนการทางสังคมหรือความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแต่เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ได้ปรากฏภายในสังคม นอกจากนี้ผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์และอธิบายโครงสร้าง และ

กระบวนการทางอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นการแสดงออกในตัวตนของคนบางกลุ่มในสังคม โดยสะท้อนให้เห็นผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของกลุ่มคนเหล่านี้ ในการปรับตัวและนิยามตนจากประสบการณ์ส่วนตัว พลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง และการครอบงำทางอำนาจของสังคมส่วนใหญ่ รวมถึงการคิดและสร้างความหมายของผู้คนภายในกลุ่ม จึงปรากฏเป็นคุณลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ ทั้งในแง่ของอัตลักษณ์ปัจเจก และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มคน

การก่อรูปอัตลักษณ์ของคนเผาผีภายใต้บริบทในยุคทันสมัยนั้น ได้แฝงไว้ด้วยตัวตนของปัจเจกบุคคลที่มีความรู้สึกนึกคิด โดยเกิดจากการหล่อหลอมทางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม หรืออุดมการณ์ภายในกลุ่มสังคม นอกจากนี้ด้านการศึกษาและวิชาความรู้ การปรับกลยุทธ์ กลวิธีต่าง ๆ นับเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีผลในการเชื่อมโยงมาสู่การสร้างอัตลักษณ์ของคนเผาผีทั้งสิ้นในการก่อรูปอัตลักษณ์ของคนเผาผี ผ่านรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่สามารถเกิดการเคลื่อนไหวได้ตลอดเวลา โดยทำการเชื่อมโยงเข้ากับบริบทเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เข้ามาปะทะ กัดทับหรือครอบงำ เพื่อให้เกิดการสอดคล้อง และสัมพันธ์กันกับบริบทเงื่อนไขนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ หรือกลุ่มคน ซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ของคนเผาผีกับกลุ่มคนหนึ่ง ๆ หรือภายในพื้นที่หนึ่ง ๆ คนเผาผีสามารถก่อรูปอัตลักษณ์ได้อย่างไรซึ่งการหยุดนิ่งตายตัว แต่กลับผันผวนแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ อัตลักษณ์ได้เข้าไปสัมพันธ์ข้องเกี่ยวกับอำนาจของความสัมพันธ์ที่มีต่อกลุ่มคน หรือพื้นที่ที่คนเผาผีได้เข้าไปมีส่วนปฏิสัมพันธ์ จากการก่อรูปอัตลักษณ์ของคนเผาผี ที่ปรากฏในพื้นที่ทางสังคมจะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ดำรงอยู่อย่างไรซึ่งความสถิตและเสถียรคงทน

อย่างไรก็ตาม Gupta and Ferguson (อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 110) กล่าวว่า นักมานุษยวิทยาในยุคหลังสมัยใหม่ ต่างก็ตั้งคำถามต่อแนวการอธิบายเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ และความเป็นชาติพันธุ์ ที่มีแนวโน้มในการมองอัตลักษณ์ในเชิงสถิต หรือการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในเชิงสถิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาอัตลักษณ์ที่ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่ “มี” หรือ “สืบทอด” มาร่วมกัน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ และกระบวนการในการสร้างความแตกต่างระหว่างคนที่เต็มไปด้วยการต่อรอง ความไม่คงที่ และความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546) ได้กล่าวถึงสิ่งที่เชื่อเป็นการ “กำเนิดร่วม” อันเป็นที่มาของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน อาจเกิดขึ้นจากการสร้างสิ่งที่ไม่เหมือน ความไม่ใช่ หรือพวกคนอื่น พร้อม ๆ กับการสร้าง อัตลักษณ์ร่วม หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการกันพวกที่ไม่ใช่ออกไป (Exclusion) เป็นกระบวนการที่แยกไม่ออกจากการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรืออัตลักษณ์ของกลุ่มชน

จากบทความของ อรัญญา ศิริผล (2545) ที่ศึกษาภาพลักษณ์ผีนกับกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง ได้อธิบายให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์ของรัฐ ที่กักขังชาวม้งไว้กับภาพลักษณ์อันเลวร้ายของผีน กระบวนการดังกล่าวได้สร้างภาพตัวแทนของชาวม้งขึ้นด้วยปฏิบัติการทางด้านภาษาผ่านกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะในสื่อสาธารณะ ซึ่งทำให้ภาพตัวแทนดังกล่าวกลายเป็นภาพแห่งความจริง ทำให้อัตลักษณ์ของชาวม้งจะเป็นอื่นไปเสียมิได้ นอกจากนักปลูกและค้าฝิ่น ผู้ทำลายป่า และสร้างปัญหาให้กับสังคมไทย และงานเขียนของ เก็ดถวา บุญปรากฏ (2559) ได้อธิบายถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมของผู้คนในบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซียสะท้อน ผ่านการแต่งกาย พบว่า ผู้คนบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย ปาดังเบซาร์ บริโกลินค้าที่นำเข้ามาจากไทยเป็นการบริโกลินความหมายที่แสดงถึงสิ่งที่ทำให้ผู้บริโกลิน (ผู้สวมใส่) เกิดอัตลักษณ์ร่วมทางสังคม

ว่าสิ่งที่ตนเองสวมใส่เป็นมากกว่าอาการระดับกาย นั่นคือการเป็นคนทันสมัย ถูกยกระดับสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจให้สูงกว่าคนกลุ่มเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามการสวมใส่เสื้อผ้าก็ได้โดดเด่นออกมาจากวัฒนธรรมมุสลิมอย่างสิ้นเชิง มีการต่อรองโดยการนำเสื้อผ้าที่มีรูปแบบตัวเล็กรัดรูปมาใส่ร่วมกับเสื้อผ้าอย่างอื่นเพื่อไม่ให้ขัดต่อวัฒนธรรมมุสลิมในทัศนะของชาวมาเลย์บางคน เครื่องแต่งกายบางอย่างที่มองว่ามีความเป็นจารีต ก็ยังแฝงไว้ด้วยความทันสมัย เช่น ผ้าคลุมผม ผ้าคลุมไหล่จากไทย ที่มีสีสันลวดลายที่สดใสสวยงาม เพียงแค่นั้นยังไม่พอ ยังมีการประดับประดาด้วยดิ้นทอง ลูกปัดระยิบระยับ เสื้อผ้าก็เป็นลักษณะที่ประยุกต์สวมใส่ตามที่แต่ละคนคิดว่าเหมาะสม ซึ่งทำให้มุสลิมรู้สึกว่าได้บริโภคสิ่งที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันที่เคยเป็น การสร้างอัตลักษณ์จึงกลายเป็นส่วนสำคัญของระบบบริโภคนิยม

สอดคล้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ ตัวตนคนเผาผี ที่ได้ถูกนำเสนอถึงการประดิษฐ์สร้างภาพลักษณ์โดยเป็นการประดิษฐ์สร้างภาพ หรือสื่อให้เกิดความเข้าใจจากภาพลักษณ์ภายนอก ไม่ว่าจะด้วยการแต่งกายด้วยชุดที่ไม่สะอาดตา ชุดซาฟารี ชีเม่า หน้าตา ตัวดำ บุคลิกใบหน้าที่มีหมิ่นตึงสื่อถึงจิตใจน่าเกรงขาม น่ากลัว นอกจากนี้ภาพลักษณ์ของคนเผาผี ได้สื่อหรือนำเสนอไปถึงหน้าที่การงาน ที่สะท้อนให้เกิดความเข้าใจในผลประโยชน์และค่าตอบแทนหรือรายได้ที่ได้รับจากการทำงาน แต่ภาพลักษณ์ดังกล่าวที่ปรากฏ และสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลภายในสังคมนั้น มีอาจจะสื่อหรือนำเสนอถึงอัตลักษณ์ของคนเผาผี ตามปรากฏการณ์ความเป็นจริงได้ทั้งหมด เนื่องจาก อัตลักษณ์ได้ถูกทับซ้อนด้วยมิติของความหลากหลาย และเป็นพลวัต ทั้งในแง่ของการถูกกดทับจากวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งได้รวมไปถึงการกดทับจากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ประดิษฐ์ ที่นับว่าเป็นส่วนหนึ่งในชุดของวาทกรรม กล่าวคือเป็นวาทกรรมที่ประดิษฐ์สร้างภาพลักษณ์และความเข้าใจให้กับอาชีพคนเผาผี จึงเป็นผลให้คนภายในสังคมต่างเกิดมุมมอง และความเข้าใจต่อคนเผาผีไปในทิศทางเดียวกัน

จากการถูกประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของปัจเจก หรือกลุ่มคนนั้น สามารถเชื่อมโยงได้กับวาทกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคม และมีผลต่อการกำกับ หรือเป็นเงื่อนไขของการก่อรูปอัตลักษณ์ ดังที่ Foucault (อ้างถึงใน อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, 2548, น. 42) พยายามอธิบายวาทกรรมจากภาพเขียน Las Meninas โดยชี้ให้เห็นความซับซ้อนของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างผู้ถูกศึกษากับผู้ศึกษา ซึ่งกล่าวได้ว่าวาทกรรมเป็นตัวกำหนดจัดวางตำแหน่งของตัวประธาน และวาทกรรมเป็นเรื่องของการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ทางอำนาจ (Power Relations) และสะท้อนให้เห็นถึงปฏิบัติการ และตำแหน่งต่าง ๆ ที่ยึดโยงอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ซึ่งความสามารถที่จะใช้วาทกรรมจึงสะท้อนให้เห็นอำนาจในการควบคุมของความรู้เฉพาะด้านและมีนัยว่าวาทกรรมได้ถูกใช้ในความสัมพันธ์ที่มีกับมนุษย์คนอื่น ๆ ที่ไม่มีอำนาจควบคุม และไม่มีข้ออ้างอันชอบธรรมในการครอบครองความรู้ นั้น ๆ (เชษฐา พวงหัตถ์, 2548, น. 77) ทั้งนี้อำนาจของคนเผาผี ก็นับว่าเป็นอำนาจควบคุมบงการจากวาทกรรมเฉพาะด้านที่ซึ่งสามารถควบคุม บงการ กลุ่มคนที่ไม่มีความรู้ในเรื่องเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่มาใช้บริการ หรือกลุ่มพระสงฆ์ หรือ กลุ่มคนทั่วไป เป็นต้น

ในการศึกษาอัตลักษณ์ภายใต้วาทกรรมของชาวปกากะญอที่บ้านวัดจันทร์ของ Hayami (อ้างถึงใน อานนท์ กาญจนพันธ์ุ, 2548, น. 219) ในกรณีดังกล่าว ได้ศึกษาถึงอัตลักษณ์ภายใต้วาทกรรมที่มีนัยของการสร้าง หรือการผลิตความหมาย เพื่อสร้างความจริงในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยการนิยามความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ หรือปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจเดิม ในกรณี

การศึกษาเรื่อง “กะเหรี่ยงกับความเป็นไทย” ได้พบว่าชาวปกากะญอได้ตื่นรับต่อสู่ผ่านการสร้างวาทกรรม โดยการนิยามความหมายของความเป็นไทยใหม่ขึ้นมาเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับคนไทย และนอกจากนี้ในงานการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) กับสตรีสะท้อนให้เห็นถึงการผลิตสร้างอัตลักษณ์ โดยเริ่มตั้งแต่คำนิยามอัตลักษณ์ คือสิ่งทำให้เรารับรู้ว่าเราคือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร ตัวอย่างในประโยคที่ว่า “ผู้ชายเป็นข้างเท่าหน้า ผู้หญิงเป็นข้างเท่าหลัง” ได้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการสร้างอัตลักษณ์ กล่าวคือถ้าเราเป็นผู้หญิงเราก็คือข้างเท่าหลัง เราควรจะได้มี “ผู้ชาย” เป็นผู้นำทาง และเราไม่ควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการตัดสินใจสำคัญ ๆ ทั้งนี้อัตลักษณ์จะทำหน้าที่เป็นสิ่งที่กำหนดทางเดินให้แก่คนเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า ใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา (Difference) ส่วนใหญ่แล้วอัตลักษณ์จะถูกกำหนดโดยความแตกต่าง ซึ่งอาจจะมองเห็นได้ในลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน เช่น เด็กผู้หญิงจะเล่นตุ๊กตา เด็กผู้ชายจะเล่นปืน (กาญจนา แก้วเทพ, 2549, น. 134)

นอกจากนี้นักคิดร่วมสมัยบางคนเห็นว่า การยอมรับการถูกกำหนด หรือความไม่มีเอกภาพมิได้เป็นการปฏิเสธลักษณะแบบฉบับเฉพาะตัวของปัจเจก Barker (อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, น. 94) กล่าวว่าการถูกกำหนด มิได้ทำให้คนกลายเป็นหุ่นยนต์ มนุษย์เลือกและจำต้องเลือกเสมอภายใต้กรอบต่าง ๆ ที่ถูกกำหนด ทั้งนี้การเลือกของมนุษย์ในแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างและแปลกแยกกันไป โดยมนุษย์จะแสวงหาโน้ตที่ตนที่เป็น “ตัวเชื่อม” หรือ “รอยต่อ” (Mesiation) ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดให้มนุษย์เกิดการเลือกตัดสินใจในการกระทำต่าง ๆ ซึ่งการแสวงหาตัวเชื่อม หรือรอยต่อดังกล่าวได้เกี่ยวข้องกับเรื่องอัตลักษณ์ ที่เป็นการแสวงหาตัวเชื่อมในกระบวนการปะทะ ประสานระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และอัตลักษณ์ทางสังคม ดังในการศึกษาอัตลักษณ์ในครั้งนี้ได้นำตัวเชื่อมหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากคือ practice หรือ “ปฏิบัติการ” มาใช้ในการศึกษา โดยเป็นการมุ่งเน้นการกระทำในชีวิตประจำวันที่อาจดูเป็นการกระทำที่เหมือนไม่มีนัยสำคัญแต่อย่างใด แต่ได้เป็นประเด็นศึกษาที่น่าสนใจ เพื่อชี้ให้เห็นถึงที่มาของความแตกต่างในอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมทางศาสนา หรือมีฉะนั้นก็เป็นสิ่งที่สังคมจัดให้เป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ นอกจากนี้ได้รวมไปถึงสิ่งที่เป็พฤติกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นความเคยชินในชีวิตประจำวัน เช่น การทักทายกัน หรือกิริยาท่าทาง เป็นต้น

อัตลักษณ์ : การแสดงออกอำนาจเชิงสัญลักษณ์

ในขณะที่นักวิชาการหลายสำนัก มุ่งเน้นวิพากษ์โครงสร้างทางสังคม (Bourdieu, 1998) กลับมองว่าการพยายามอธิบายสังคมโดยมุ่งหาแต่โครงสร้างสากล ลดทอนการกระทำให้เป็นเพียงผลของตัวแบบทางทฤษฎี และมองว่าผู้กระทำในสังคมเป็นเพียงหุ่นเชิดที่มีโครงสร้างเป็นเชือกชกนั้นไม่สามารถอธิบายเหตุผลอันแท้จริงของการกระทำทางสังคมรวมทั้งอัตลักษณ์ด้วยได้ แต่ยังมีวิธีการอธิบายในแบบอื่นที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกันนั่นก็คือ “ระบบความสัมพันธ์และอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่มีส่วนในการกำหนดการกระทำหรือปรากฏการณ์ทางสังคม”

Bourdieu (1998) ได้เสนอแนวคิดเรื่องโครงสร้างในแบบที่ต่างออกไป ตรงที่ “โครงสร้างนั้นเป็นทั้งผู้กำหนดและผู้ถูกกำหนด” กล่าวคือ ในสังคมมีโครงสร้างที่กำหนดความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของปัจเจกบุคคล (habitus) ซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการหล่อหลอม

ทางสังคมตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ของชีวิต ด้วยการปลูกฝังเรื่องต่าง ๆ เช่น เงื่อนไขทางสังคม กฎระเบียบ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ฯลฯ ให้ซึมซับไปในร่างกายและจิตใจของบุคคล โครงสร้างดังกล่าวกำหนดขอบเขตของการกระทำและสร้างชุดการรับรู้และประเมินคุณค่าที่สอดคล้องกับโครงสร้างนั้น แล้วแสดงออกในรูปของการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่สุดมาเสมอ (ที่เรียกว่าการผลิตซ้ำ - reproduction) โครงสร้างจึงถูกประกอบสร้าง (constructed) ด้วยการปฏิบัติต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดมาก่อนด้วยนิมิตภาพ (habitus) และถูกกำหนดด้วยโครงสร้างที่อยู่ภายนอกอีกทีหนึ่ง “โครงสร้างที่เป็นทั้งผู้กำหนดและผู้ถูกกำหนด” นี้เป็นที่มาของการครอบครอง “ทุน” (capital) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ทุนทางสัญลักษณ์” และแน่นอนว่าผู้ที่ครอบครองทุนทางสัญลักษณ์ก็ย่อมเป็นผู้ที่มี “อำนาจเชิงสัญลักษณ์”

Bourdieu (1998) สนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเชิงสัญลักษณ์กับการผลิตทางวัฒนธรรม รวมทั้งการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจของผู้กระทำ (agent) ในสนามทางสังคม (Field) ในแง่นี้เขาได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการบริโภคในสังคมยุคปัจจุบันที่ผูกโยงกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Bourdieu, 1998) กล่าวคือ เรากิน เราเที่ยว เราสนุกในแบบที่สังคมกำหนดไว้แล้ว โครงสร้างทางสังคมอันได้แก่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ (ฐานะร่ำรวย-ยากจน) และโครงสร้างทางสังคม (สถานภาพทางสังคม เช่น เป็นชนชั้นสูง แพทย์ นักธุรกิจ นักวิชาการ วิศวกร กรรมกร เกษตรกร ฯลฯ) ได้กำหนดวิถีการบริโภคให้กับเรา และนั่นนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการใช้ชีวิต ตัวตน และอัตลักษณ์ของบุคคลที่แตกต่างกันออกไปตามโครงสร้างนั้น

ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงนำแนวคิดดังกล่าว มาใช้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลของคนเผ่าผีและความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางสังคมกับคนเผ่าผี ความสัมพันธ์นี้มีส่วนในการกำหนดอัตลักษณ์ของบุคคลและสังคมในมิติที่แตกต่างออกไป กล่าวอีกแง่หนึ่ง หากเราต้องการให้คนอื่นมองเห็นว่าเราเป็นคนในชนชั้นไหน ฐานะเป็นอย่างไร อยู่ในโครงสร้างส่วนไหนของสังคม เราก็ต้องพยายามแสดงออกให้คนอื่นเห็นด้วยสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของชนชั้นนั้น ๆ เช่น การใช้สินค้าแบรนด์เนม การใช้อุปกรณ์การสื่อสารรุ่นใหม่ล่าสุด การอ่านหนังสือแฟชั่นหรือหนังสือวิชาการ การฟังเพลงคลาสสิกหรือเพลงลูกทุ่ง ฯลฯ การแสดงออกของบุคคลจึงถูกประกอบสร้างตามฐานะทางสังคม ชนชั้น ต้นทุนทางวัฒนธรรมหรือต้นทุนทางสัญลักษณ์ที่คนคนนั้นครอบครองอยู่

อัตลักษณ์ของบุคคลที่ปรากฏในพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันนั้น เป็นรูปแบบการกระทำที่มีลักษณะของการกระทำไปโดยไม่ตระหนัก หรือตั้งคำถามว่าอะไรกันแน่ที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของเรา (Taken-for-granted-manner) การกระทำหลาย ๆ อย่างเป็นผลของ “ความเคยชิน” (Routine) ซึ่งเป็นเสมือนทางเสื่อ หรือเข็มทิศที่กำกับอากัปกริยาทางกาย และแนวโน้มของอุปนิสัยในชีวิตประจำวัน แต่เราทำได้ทำไปอย่างเป็นธรรมชาติ และไม่ตั้งคำถามถึงกรอบเบื้องหลังพฤติกรรมนั้น ๆ มันจึงทำให้เราไม่ได้มองการกระทำของตนจากมุมภววิสัยหรือกระโดดออกมานอกกรอบคิดและค่านิยมของสังคม ในอีกด้านหนึ่งช่วยให้เราสะดวกขึ้นในการใช้ชีวิต เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ใหม่ ๆ คนจะดึงความเคยชินจากประสบการณ์เก่ามาเป็นทุนในการช่วยเหลือจัดการตีความเหตุการณ์ใหม่ ๆ นั้น (รัตนา โตสกุล, 2548, น. 117)

จากที่กล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่าการศึกษาการกระทำในชีวิตประจำวันทำให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์ของสิ่งที่สังคมกำหนดให้ โดยเป็นกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมต่าง ๆ ที่มีผลกับการตัดสินใจ

เลือกกระทำของปัจเจก ฉะนั้นการสร้างอัตลักษณ์ของเกสัชกรหญิงในชีวิตประจำวันก็เช่นกันได้แอบแฝงไว้ด้วยนัย หรือความหมายบางอย่างที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากค่านิยม วัฒนธรรม และสังคม เช่น บุคลิกท่าทางในการปฏิบัติงานของเกสัชกรนั้นได้แฝงไว้ด้วยอุดมการณ์ของวิชาชีพ ที่มุ่งมั่นในการช่วยเหลือคนป่วย นอกจากนี้ในพื้นที่ของการทำงานแล้วนั้น ภายในพื้นที่ของเรื่องส่วนตัวก็ได้แฝงไว้ด้วยนัยบางอย่างด้วยเช่นกัน เช่นในพฤติกรรมกรรมการรับประทานอาหารของเกสัชกรหญิงที่ไม่บริโภคเนื้อวัว ได้แฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่นับถือบูชาเจ้าแม่กวนอิม จากที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นได้ว่าในทุกการกระทำย่อมมีความหมายแอบแฝงซ่อนเร้นไว้ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม

จากการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจอัตลักษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็พยายามอธิบายภายใต้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมองปรากฏการณ์ที่ขึ้นอยู่กับบริบททำให้ผู้วิจัยเห็นว่า คนเผาผี ในสังคมไทย กลายเป็นผู้ถูกระทำการจากอำนาจวาทกรรม “ความเป็นคนปกติ” ซึ่งเป็นพวกสกปรก น่ารังเกียจ ชี้เมา นำหวดกแล้วอยู่กับผี ที่หากินกับศพ อาชีพที่ต่ำต้อย แต่คนเผาผี ในจังหวัดนครศรีธรรมราชกลับมีอัตลักษณ์บางอย่างที่ตรงข้ามกับความเป็น “คนเผาผี” ที่สังคมเป็นผู้สร้างและนิยามความหมายให้ ดังนั้น คนเผาผี หรือ “สัปเหร่อ” อาจเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับอัตลักษณ์ที่ตนได้รับจากสังคม กรณีที่เห็นด้วยก็จะแสดงอัตลักษณ์ตามที่สังคมคาดหวังในฐานะผู้ถูกระทำการจากอำนาจ หากเป็นกรณีที่ไม่เห็นด้วยเขาก็จะต่อรองปรับตัวในฐานะผู้กระทำการที่ไม่ยอมจำนนต่ออำนาจที่มาครอบงำ ทำให้คนเผาผีในจังหวัดนครศรีธรรมราช แสดงอัตลักษณ์ที่หลากหลายไม่ตายตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์และบริบททางสังคม

ปัจจุบันมีนักวิชาการหลายท่านผลิตงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์มากมายหลายประเด็น อาทิ งานศึกษาของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2552) โลกของคนไร่บ้าน ซึ่งเป็นงานที่ผู้เขียนได้ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ของตนในชื่อเดิมว่า “เปิดพรหมแดน โลกของคนไร่บ้าน” พบว่าภาพของผู้คนสังคมเมืองโดยเฉพาะพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสนามสำคัญของผู้เขียนมองคนไร่บ้านว่า เป็นกลุ่มที่สร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นสิ่งผิดปกติของสังคมและไม่น่าไว้วางใจ ซึ่งเป็นภาพด้านลบที่สังคมเป็นผู้นิยามและให้ความหมายกับกลุ่มคนเหล่านี้ หากแต่เมื่อผู้เขียนศึกษาเรียนรู้และสัมผัสชีวิตของคนไร่บ้าน โดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยาผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม” จนกลายเป็น “คนใน” ที่สังคมคนไร่บ้านยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสังคม

งานของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2542) สะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของคนไร่บ้านเกิดจากการที่สังคมสร้างและให้ความหมายกับคนไร่บ้าน รวมทั้งกลุ่มคนไร่บ้านเองยังสร้างอัตลักษณ์ให้กับตนเองอย่างหลากหลาย เช่น การที่สังคมมองคนไร่บ้านว่าเป็นคนสกปรก ยาจน แต่พวกเขากลับมองงานที่ตนเองทำว่าช่วยให้บ้านเมืองสะอาด การเก็บขยะเป็นงานที่สร้างรายได้ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น นอกจากนี้ภายในสังคมคนไร่บ้านก็ยังมี การแบ่งแยกความเหมือนและความต่างจากการกระทำของคนในกลุ่ม โดยให้เกณฑ์ของหลักศีลธรรมมาเป็นตัวกำหนด เช่น การขอรทาน การขโมยของกลุ่มคนเหล่านี้จะไม่ได้รับการยอมรับจากคนไร่บ้าน ดังนั้นการสร้างอัตลักษณ์ของคนไร่บ้านจึงแตกต่างหลากหลายตามลักษณะภายในสังคมคนไร่บ้านอีกด้วย

บทความซึ่งเป็นงานเขียนของ สุระพงษ์ ยัมละมัย (2549) ในชื่อว่า ละครที่ไร้บท : ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนใต้” ในชื่อเล่มวิทยานิพนธ์เรื่อง “ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนใต้” ให้ความสำคัญต่อการศึกษาประสบการณ์ชีวิต และการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการในพื้นที่ชายแดนใต้ สุระพงษ์ ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการมีความเลื่อนไหล ซับซ้อนและยืดหยุ่นอยู่ตลอดเวลาซึ่งเป็นไปตามการปรับตัวตามความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมที่แวดล้อมผู้หญิงขายบริการ หรือเรียกว่า “พหุวัฒนธรรม” เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้หญิงขายบริการจึงไม่จำเป็นต้องทำตามความคาดหวังของสังคมเสมอไป แต่เธอยังสามารถกระทำในสิ่งที่อยากจะเป็นและที่เป็นไปได้ด้วย ดังนั้นผู้หญิงขายบริการจึงมีการเจรจาต่อสู้ออกรอง เพื่อเปลี่ยนจากการรับความหมายที่สร้างโดยสังคมในฐานะผู้ถูกกระทำ การว่าพวกเธอเป็นผู้หญิงไม่ดี เนื่องจากการมีอาชีพขายบริการ มาเป็นการสร้างความหมายด้วยตนเอง ในฐานะผู้กระทำการ โดยไม่ยอมตกอยู่บนพื้นที่และมาตรฐานที่สังคมกำหนด เพื่อให้อำนาจในการกำหนดคุณค่าของตนเองในฐานะผู้กระทำการ

กระบวนการสร้างและธำรงอัตลักษณ์

ในงานการศึกษาที่ผ่านมา นักวิชาการพยายามสร้างความหมาย “อัตลักษณ์” เมื่อมองในสายโครงสร้างนิยมจึงให้ความสำคัญต่อภาพในองค์กรหรือสังคมเป็นหลักจนมองข้ามความเป็นปัจเจก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและก่อให้เกิดเป็นพลังสังคมขึ้นมาได้ จนกลายเป็นกลุ่มชายขอบเช่นที่ นักวิชาการมักกล่าวถึงเสมอมา โดยเฉพาะทางสังคมศาสตร์การสร้างอัตลักษณ์หนึ่งเพื่อเป็นลักษณะร่วมทางสังคมอาจทำได้หลายวิธี เช่น ใช้สถาบันทางสังคมเป็นตัวจัดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคน ได้แก่ การใช้ศาสนา พิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่ม การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม จึงมีนัยของการควบคุมคนให้ดำเนินอยู่ในกรอบทางสังคม สร้างความเหมือนและความต่างของกลุ่ม เพื่อบ่งบอกว่ากลุ่มตนเป็นอย่างไร มีลักษณะอย่างไรที่ต่างออกไปจากกลุ่มสังคมอื่น เพื่อสร้างขอบเขต ความชัดเจนที่มีผลต่อการปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม ดังนั้น ความเป็นปัจเจกจึงไม่สำคัญหรือมีอำนาจมากกว่าผู้สร้างวาทกรรมมาครอบงำคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจเจกที่มีพลังและอำนาจ น้อยกว่า

ดังนั้น การให้ความหมาย “อัตลักษณ์” ในทัศนะแนวคิดสายโครงสร้างนิยม จึงมองผู้หญิงในฐานะที่เป็นปัจเจกหรือกลุ่มสังคมหนึ่งที่มีอำนาจเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ของพวกเธอให้อยู่ในกรอบที่สังคมต้องการ เช่น การเป็น “แม่ศรีเรือน” ผู้หญิงต้อง “อยู่กับเหย้า ผูกกับเรือน” หมายถึง ผู้หญิงที่ดีต้องอยู่บ้าน เลี้ยงลูก ดูแลทำความสะอาดบ้าน มีกิริยามารยาทเรียบร้อย และนั่นจึงเป็นภาพตายตัวของผู้หญิงที่ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตามจึงควรที่จะมีการปฏิบัติและความประพฤติ เช่นนั้น ตามรูปแบบลักษณะ “ความเป็นหญิง” และ “ผู้หญิงที่ดี” ในแบบฉบับของผู้หญิงไทยที่สืบทอดกันมา เพราะผู้มีอำนาจหรือผู้สร้างวาทกรรมได้สร้างองค์ความรู้หนึ่งในหลาย ๆ องค์ความรู้มาเป็นอัตลักษณ์ของสังคม หรือ หยิบยื่นความเป็นอัตลักษณ์ของ “ผู้หญิง” ให้กับผู้หญิงทั้งที่เธอยินยอมหรือไม่ก็ได้

ระยะต่อมาในกลุ่มนักคิดทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ กลับมองว่า ความจริงที่เกิดขึ้นทั้งหมดตามหลักเหตุผลของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์นั้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เลือกรูปร่างที่มีความจำเป็น

และประโยชน์ต่อตนเอง โดยเฉพาะการสร้างวาทกรรมในรูปแบบต่าง ๆ และความรู้ใดที่ไม่เป็นประโยชน์สำหรับตนเองและกลุ่มของตน ก็จะมีการปรับเปลี่ยนหรือละทิ้งความรู้นั้น เพื่อคงรักษาอำนาจของตนไว้ และให้ความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับปัจเจกมากขึ้น แสดงว่า แนวคิดนี้ได้เปิดรับโลกภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยมองเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและสังคมว่า สังคมมีผลต่อการปรับตัวของปัจเจก และปัจเจกก็ทำให้สังคมขับเคลื่อนไป ปัจเจกสามารถที่จะกระทำการสิ่งใดได้ตามวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อจัดการกับตนเองและสิ่งที่อยู่รอบตัว

จนกระทั่งถึงยุคแนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่ เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย โดยเฉพาะด้านความคิด ผู้คนเริ่มตั้งคำถามกับข้อคิด อุดมการณ์ ความเชื่อและการปฏิบัติที่เคยปฏิบัติกันมาว่า แท้จริงแล้วสิ่งนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ตัวเราเป็นใคร เกิดความรู้สึกลงส่าย ล้มล้างความคิดเก่า ๆ เกิดการหักล้างอุดมการณ์ที่มีอยู่ วาทกรรมที่สร้างขึ้นมานั้นได้ครอบงำผ่านอุดมการณ์หรือแนวประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์ เรียกว่า “วาทกรรมแห่งการไม่ไว้วางใจ” ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ นอกจากให้ความสำคัญต่อการศึกษาคนชายขอบแล้ว ยังครอบคลุมและสอดรับกับประเด็นด้านสตรีนิยม โดยสตรีนิยมหลังสมัยใหม่เน้นศึกษาอัตลักษณ์ของสตรี เพื่อชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงสามารถมีบทบาทหลากหลายทางสถานภาพทางสังคม นอกจากนี้สตรีนิยมยุคหลังสมัยใหม่เห็นด้วยกับความเห็นของ Foucault เรื่องอำนาจ มิได้มีแบบเดียวแต่เปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของคนเฉพาะกลุ่มในแต่ละช่วงเวลา สถานที่ เมื่ออำนาจเกิดขึ้นแล้ว สิ่งตามมา คือ มีทั้งคนที่เห็นด้วย ยอมรับ และต่อต้านความเป็นอัตลักษณ์จึงไม่ถูกเชื่อมโยง ตายตัว (จุฑาพรธ (จามจรี) ผดุงชีวิต, 2550)

การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่ผ่านมานอกเหนือจากยุคหลังสมัยใหม่ ล้วนชี้ให้เห็นว่า สังคมมิได้ให้ความสำคัญกับปัจเจกในฐานะผู้กระทำการ หากแต่ควบคุมปัจเจกให้อยู่ในกรอบระเบียบที่กำหนดภายใต้อำนาจของผู้มีอำนาจ ตรงข้ามกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่สร้างบทบาทความสำคัญของปัจเจกเปลี่ยนไป โดยนิยามความเป็นปัจเจกที่มีศักยภาพความสามารถในการคิดและสร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ได้โดยตนเอง แม้กระทั่งความหมายของการสร้างอัตลักษณ์ในฐานะผู้สร้างแทนที่การเป็นผู้จ่ายอมจำนน และให้ความหมายที่หลากหลายต่อตนเองในฐานะผู้กระทำการ

มนุษย์รู้จักตัวเองได้เพราะมนุษย์มี “ภาษา” ภาษาเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างตัวตนและวัฒนธรรมของมนุษย์ เรารับรู้สรรพสิ่งในโลกทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ก็เพราะภาษา เราให้ชื่อแก่มัน เช่น ต้นไม้ ทุ่งหญ้า นก ดิน ฟ้า พ้อ - แม่ สวย อัปลักษณ์ ดี - เลว เป็นต้น แม้แต่มนุษย์ ก็ต้องมีชื่อเพื่อให้คนอื่นเรียก ชื่อเป็นวัฒนธรรมที่เรากำหนดขึ้นเพื่อให้รู้ว่า “มีเรา” พร้อม ๆ กับ “มีคนอื่น” ชื่อทำให้เรารู้ว่าเราแตกต่างจากคนอื่นตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ชื่อทำให้เราตระหนักถึงตัวตนที่เฉพาะตัว “ฉันไม่เหมือนและไม่ใช่คนอื่น” นั่นคือการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล

การสร้างอัตลักษณ์บุคคลนั้นเกิดขึ้นนับตั้งแต่วินาทีที่มนุษย์เริ่มหายใจได้ด้วยตนเอง เพราะนั่นหมายถึงทารกคนนั้นเป็นอิสระจากมารดาแล้ว อย่างน้อยที่สุดก็คืออิสระจากการใช้ลมหายใจร่วมกับมารดามาตลอด 9 เดือน ต่อมาในวัยเด็ก เรารับรู้โลกด้วยวิธีคิดแบบเทียบเคียง กล่าวคือ การรับรู้หรือสัมผัสสรรพสิ่งรอบตัวแล้วเรียนรู้ว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้ “คือ...” เช่น ผู้หญิงคนนี้เป็นแม่ของฉันนมคืออาหาร สัตว์สี่ขาหางยาวขนปุยคือเพื่อนของฉัน แต่เมื่อเราเริ่มโตขึ้น เราเรียนรู้ภาษาและระบบสัญลักษณ์อื่น ๆ มากขึ้น เรารับรู้โลกผ่านการมองเชิงเปรียบเทียบและให้คุณค่า เราเริ่มคิดว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้

“เหมือน....” เช่น ขนมนี้อร่อยเหมือนกับขนมหกอันหนึ่งที่ฉันเคยกิน แม่ของฉันไม่เหมือนแม่ของคนอื่น เป็นต้น การเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างเริ่มซับซ้อนและเป็นสัญลักษณ์มากขึ้น เมื่อเราเข้าสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้นและความสัมพันธ์ทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ในกระบวนการนี้ เรารู้จักตัวเองจากการมองว่าคนอื่นนั้นแตกต่างจากเรา เราเริ่มหลุดพ้นออกจากความเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ของเราอีกครั้ง ณ จุดนี้ ตัวตนของเราค่อย ๆ เริ่มก่อตัวขึ้นอัตลักษณ์ของเราเริ่มชัดเจนขึ้น เราได้ตระหนักถึงตัวตนของเราใน 2 ลักษณะคือ ตัวตนภายใน (ฉัน) และตัวตนในกระจก (ภาพตัวแทนของฉัน) เราเริ่มตระหนักถึงระยะห่างระหว่างตัวเราทั้งสองแบบนี้ และในที่สุด เราก็หลุดออกจากตัวตนภายในที่แต่เดิมเราเคยคิดว่ามีเพียงหนึ่งเดียว (Lacan, 1993 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546)

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์จึงไม่ใช่เรื่องที่ติดตัวมากับธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ซึ่งอัตลักษณ์เกิดขึ้นได้จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือ อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เกิดจากการสั่งสมของวาทกรรม (วาทกรรม คือ ข้อความหรือคำพูดที่สร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจเพื่อควบคุมให้กลุ่มผู้มีอำนาจน้อยกว่าอยู่ในขอบเขตที่จำกัดหรือกำหนดไว้ วาทกรรมในยุคแต่ละยุคมีความหมายแตกต่างกันออกไป เช่น ความเป็นรัฐ-ชาติ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความแตกต่างทางเพศ บางวาทกรรมยังคงมีบทบาทสำคัญมากในปัจจุบัน) เช่น เรารู้ว่าอัตลักษณ์ของเราในฐานะเป็นผู้หญิงต้องเป็นอย่างไร ซึ่งในชีวิตประจำวันเรามักจะได้ยินว่าผู้หญิงต้องเรียบร้อยและรู้จักทำงานบ้านหรือที่ Lacan (1993) อธิบายว่า อัตลักษณ์ เกิดจากบรรดาสถาบันหรือตัวแทนสถาบันต่าง ๆ “เรียก” “ตัวเรา” ให้กลายเป็น “ตัวตน” ขึ้นมา (กาญจนา แก้วเทพ, 2549) อัตลักษณ์ มีหลายมิติ และมีพลวัต โดยจะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ทิศทางของอัตลักษณ์จึงสามารถแยกออกเป็นสองส่วนคือ เจ้าของเป็นผู้สร้างเองหรือผู้อื่นมาสร้างให้ เช่น การที่สังคมกำหนดแบบแผนลักษณะผู้หญิงควรมีลักษณะเช่นใดจึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้หญิงที่ดี ผู้หญิงบางกลุ่มกับการแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ที่สังคมมอบให้กลับเป็นการนิยามที่คับแคบและไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ อัตลักษณ์จึงมีมิติที่เชื่อมโยงกันอยู่ระหว่างโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดปัจเจกกับการนิยามของปัจเจกในฐานะผู้กระทำการ (รัตน บัญญมัยยะ, 2546)

ดังนั้น เมื่อใครคนหนึ่งตั้งคำถามว่า “เราเป็นใคร” เราอาจมีวิธีการให้ความหมายในสองลักษณะ คือ ตัวเรานิยามตัวเราเอง และผู้อื่นหรือสังคมเป็นผู้นิยามให้กับเรา การสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดขึ้นในสองลักษณะเช่นกัน คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการที่เรานิยามตัวเราเองว่า เราเป็นใคร และอัตลักษณ์ทางสังคม จึงเป็นการที่ผู้อื่นหรือสังคมนิยามความหมายว่า “เขาเป็นใคร” ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงมีทั้งการสร้างอัตลักษณ์ในส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมควบคู่กันไป

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและสังคม

Harré (1983) (อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 105) ได้อธิบายถึงกระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคลกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม และกระบวนการที่สังคมหล่อหลอมอัตลักษณ์บุคคลขึ้นมา กระบวนการที่เด็กซึมซับเอาค่านิยม ผ่านกระบวนการขัดเกลาจากพ่อแม่หรือโรงเรียน (Appropriation) กระบวนการที่ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ต่าง ๆ ผนวกเข้ามาในมิติภายในของบุคคล และ ก่อตัวขึ้นเป็นอัตลักษณ์บุคคล (Transformation) กระบวนการที่อัตลักษณ์บุคคล

ถูกถ่ายทอด หรือแสดงออกในพื้นที่สาธารณะ (Publication) ได้แก่ กระบวนการที่ประสบการณ์ ในกระบวนการ ทั้งสามข้างต้นได้กลายเป็นประสบการณ์สาธารณะ ผ่านกลไกบางอย่าง เช่น การพิมพ์ หนังสืออัตชีวประวัติ ออกมาจำหน่าย (Conventionalization) ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดจะ ครอบคลุมทั้ง ส่วนที่บุคคลถูกกำหนดจากสังคม และส่วนที่บุคคลเลือก ให้ความหมายและกระทำ ภายในกรอบที่ถูกกำหนดด้วย

วงจรแห่งวัฒนธรรม (The Circuit of Culture) กับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์บุคคล กระบวนการสร้างอัตลักษณ์บุคคลดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้วงจรแห่งวัฒนธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบ ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยจุดเริ่มต้นของวงจรมันจะเริ่มต้น ณ องค์ประกอบใดก่อนได้ ดังนี้ (Stuart, 1997 และขวัญฟ้า ศรีประพันธ์, 2551: น. 24-25) 1) การผลิต (Production) คือ การที่บุคคลให้ความหมายและเปลี่ยนแปลงความหมายจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในสถานการณ์ และรูปแบบที่หลากหลาย 2) การบริโภค (Consumption) คือ การบริโภคทางวัฒนธรรม ที่ให้ความหมายจากการสร้างภาพตัวแทน และในการบริโภคนั้น สถานที่ อุดมการณ์ เพศ และชนชั้น ทางสังคมต่างก็หมุนเวียนและมีอิทธิพลซึ่งกัน และกัน 3) อัตลักษณ์ (Identity) คือ การแสดงออก ต่อตนเองเกี่ยวกับคำถามว่า “เราเป็นใคร” “เรารู้สึกอย่างไร” และ “เรารู้สึกร่วมกับกลุ่มไหน” 4) กฎระเบียบ (Regulation) คือ ความหมายในทางวัฒนธรรมซึ่งไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ฝังอยู่ในความคิด แต่ก่อรูปเป็นระเบียบปฏิบัติในสังคม (Regulate Social Practice) มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวัน และ 5) ภาพตัวแทน (Representation) เป็นการสร้างความหมายผ่านภาษา โดยใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารกับผู้อื่น และใช้สัญลักษณ์อ้างอิงถึงความจริงทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม

การศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์อีสานในวรรณกรรมของคำพูน บุญทวี โดย ยุทธนา นามดี (2552) สรุปว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยการหยิบลักษณะต่าง ๆ ใน 4 ประการคือ ประการแรกการสร้างอัตลักษณ์โดยการอาศัยถ้อยคำหรือคำพูดสื่อออกมาโดยตรง เช่น ลูกอีสาน ลูกข้าวเหนียว ในขณะที่สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นอื่นว่า ลูกข้าวเจ้า ประการที่สอง อัตลักษณ์ถูกสร้างโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ผญาและกลอนลำ ประการที่สามใช้ลักษณะนิสัยของคนในสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่หาได้ยากในสังคมอื่น และประการสุดท้าย อัตลักษณ์ ถูกสร้างด้วยความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีปอบ อันเป็นผีที่มีอยู่เฉพาะในสังคมอีสานเท่านั้น

ศิขรา ศิริสาร (2556) ซึ่งได้ศึกษา กระบวนการปฏิสัมพันธ์และการสร้างอัตลักษณ์ร่วม ในแฟนเพจเฟซบุ๊กส์ ศึกษากรณีแฟนเพจฮิปคิงดอม สรุปว่า กระบวนการสร้างการสร้างอัตลักษณ์ร่วม ได้แก่การใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 เพื่ออ้างอิงถึงสมาชิกในกลุ่มฮิปคิงดอม จะมีการลงท้ายต่อด้วยคำว่า “ฮิป” เสมอ นอกจากนี้ยังมีการสร้างระเบียบวินัยการไปเที่ยวหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้าง ตราสัญลักษณ์และจัดทำเสื้อของกลุ่มขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มและเพื่อให้อัตลักษณ์ของกลุ่ม เด่นชัดขึ้น

จิตติวัฒน์ ทองแก้ว และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2559) ซึ่งได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การสร้างพื้นที่ ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม โดยผลการวิจัย พบว่า กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนพิการในการทำงานเกิดจากการสร้าง ความสัมพันธ์ และการยอมรับในระดับ 1) ปัจเจกบุคคลหรือตัวคนพิการเอง 2) เพื่อนร่วมงานคนพิการ

และคนพิการอื่น ๆ และ 3) เพื่อนร่วมงานคนปกติและสังคม ซึ่งพื้นที่ทางสังคมนี้เป็นพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนและความสามารถในการทำงานของคนพิการ และกระบวนการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการในการทำงาน ประกอบด้วย 1) การยอมรับตนเอง 2) การเรียนรู้ พัฒนา และฟื้นฟูศักยภาพ 3) การสร้างวิธีการทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และ 4) การถ่ายทอดอัตลักษณ์ในการทำงาน ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ นี้ส่งผลให้คนพิการสามารถแสดงอัตลักษณ์ที่ได้แย้งต่อวาทกรรมหลักของสังคมที่มีต่อคนพิการได้ ทั้งนี้ การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการในการทำงานเป็นการพิสูจน์ในเบื้องต้นว่าคนพิการเป็นผู้มีศักยภาพและความสามารถในการทำงาน หากได้รับการมอบหมายภาระงานที่เหมาะสม และสามารถยกระดับการยอมรับให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อคนพิการในการทำงานต่อไป

กล่าวได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในยุคหลังสมัยใหม่ จึงเป็นการศึกษาถึงกระบวนการเกิดขึ้น การผลิต และการสร้างอัตลักษณ์ในรูปแบบและระดับในที่ต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลง ถ่ายโอน แลกรับ ต่อต้าน ผสมผสาน ได้ตลอดเวลาตามรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่แปรเปลี่ยนตามแต่ละสภาพการณ์ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม เราจึงมีอาจปฏิเสธได้ว่ากระบวนการเกิดขึ้น การผลิต การสร้างอัตลักษณ์มีส่วนสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับอำนาจ ซึ่งเป็นที่มาของวาทกรรมของความรู้ ซึ่งรูปแบบของอำนาจมิได้เป็นรูปแบบของการใช้กำลังเข้าต่อสู้ใช้อาวุธ บังคับขู่เข็ญ หากแต่เป็นรูปแบบของอำนาจที่มาพร้อมกับคำพูดหรือข้อความ (ความรู้) ที่ถูกกำหนดขึ้นให้ว่าเป็นความจริงที่แต่ละคนพึงกระทำเพราะความรู้ที่สร้างขึ้นมานั้นเกิดจากผู้มีอำนาจให้มีความชอบธรรม

อัตลักษณ์กับการสร้างตัวตนในสังคมทันสมัย

โลกาภิวัตน์ไม่เพียงเป็นบริบทเท่านั้นแต่มันยังเป็นหัวใจหลักของการเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันเลยทีเดียว มันเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน การปฏิบัติของระบบการสื่อสารคมนาคมได้ทำลายความต่างในเรื่องของมิติ พื้นที่และมิติเวลา ทำให้การติดต่อสัมพันธ์กันถี่ขึ้นและเข้มข้นขึ้น ทำให้โลกดูหดแคบเข้า ทำให้การหดยิมผสมผสานทางวัฒนธรรม ซับซ้อนและหลากหลาย สิ่งเหล่านี้กระทบต่อจิตสำนึก ทำให้เกิดการทบทวนค้นหาตำแหน่งของตนเอง ในอีกด้านหนึ่งการทบทวนและการสร้างความหมายใหม่ ๆ แก่อัตลักษณ์ นำไปสู่การเสนอค่านิยมและแบบแผนชีวิตแบบใหม่ขึ้นมา ทำให้การสร้างภาพอัตลักษณ์กลายเป็นส่วนสำคัญของระบบบริโภคนิยม และการเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึกและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยมุ่งศึกษากรณีตัวอย่างของการสร้างอัตลักษณ์ในสื่อทางคอมพิวเตอร์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการจำลองโลกที่มีลักษณะกึ่งนามธรรมที่ขนานกับโลกของความเป็นจริง

Hall (1993) โดยเขาได้ชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของคนในยุคโลกาภิวัตน์มันถูกสลายและสั่นคลอนอย่างรุนแรงและในอย่างรวดเร็วใน 2 ระดับด้วยกัน (double displacement) กล่าวคือในระดับของพื้นที่และระดับของตัวตน ในระดับของพื้นที่ โลกาภิวัตน์ทำให้การโยกย้ายถิ่นไปมาของผู้คนอย่างสะดวก รวดเร็ว และการกระทำได้ทำในปริมาณที่มากอันเป็นผลมาจากการคมนาคมสื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและราคาถูก จนนำไปสู่บุคคลประเภทใหม่ อัตลักษณ์ใหม่ ที่เรียกว่า diaspora หรือบรรดาผู้ที่อพยพย้ายไปอยู่ต่างถิ่น แต่ยังมีความผูกพันเหนียวแน่นกับวัฒนธรรม สังคมบ้านเกิดของตัวเอง แทนที่จะยอมกลืนกลายเป็นเข้ากับวัฒนธรรมและสังคมที่ตนเองเข้าไปอยู่แต่ก็มีได้ฟันหวาน

ที่จะกลับไปหวนหาอดีตของตน เพราะรู้ว่าเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ แต่กลับอยู่ในวัฒนธรรมใหม่โดยไม่ยอมสูญเสีย อัตลักษณ์ เดิมของตัวเอง กลุ่มคนเหล่านี้ อาจเรียกได้ว่า "หลายบ้าน" "หลายอัตลักษณ์" "อัตลักษณ์ซ้อน" หรืออัตลักษณ์ลูกผสม คนกลุ่มนี้ถือเป็นอัตลักษณ์แบบใหม่ที่เกิดในโลกโลกาภิวัตน์ ยิ่งไปกว่านั้น โลกาภิวัตน์ ยังได้สร้างพื้นที่ชนิดใหม่ขึ้นมาเรียกว่า electronic space อย่าง internet ที่ก้าวข้ามพรมแดนรัฐชาติ โดยกลายเป็นชุมชนแบบใหม่ที่ไม่ขึ้นกับพื้นที่ วิธีคิดกับชุมชนแบบเก่า ส่วนในระดับของตัวตนนั้น Hall เห็นว่าคนในโลกยุคโลกาภิวัตน์แทบไม่รู้เลยว่าตัวเองเป็นใครหรือเป็นอะไร เนื่องจากโลก สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้คนต้องดิ้นรน ต่อสู้ ไขว่คว้า แสวงหาเพื่อสร้างหรือไม่เพื่อตรึงอัตลักษณ์ ตัวตนของตัวเองเอาไว้และนี่คือการเมืองอัตลักษณ์ เป็นการเมืองของยุคโลกาภิวัตน์ ในประเด็นการต่อสู้เคลื่อนไหวและเรียกร้องทางการเมือง จะวนเวียนอยู่กับเรื่องของอัตลักษณ์เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง การผลิต การเสพยา การตอกย้ำการผลิตซ้ำ หรือการทำให้อัตลักษณ์ของตัวเองบริสุทธิ์ ทั้งในระดับของท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับโลก หรือแม้แต่ในสังคมที่ไม่มีพื้นที่ทางการเมืองก็ตาม (ในทัศนะของผู้ศึกษา) นัยนี้อัตลักษณ์จึงมิใช่สิ่งหยุดนิ่งแน่นอนตายตัว แต่เป็นเวทีของการต่อสู้ที่แหลมคม เพื่อช่วงชิงความเป็นเจ้าในการสร้างค่านิยม หรือเป็นผู้ให้ความหมายกับสิ่ง ต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นตัวเราและของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว Hall จึงสรุปไว้ว่า เอกลักษณ์เผยปรากฏตัวขึ้นในฐานะที่เป็นพื้นที่และเป็นเวทีที่ยังหาข้อยุติลงตัวไม่ได้หรือเป็นประเด็นปัญหาที่ยังตกลงกันไม่ได้ในพื้นที่หรือในเวทีแห่งนี้

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ "อัตลักษณ์" พบว่า แนวทางการศึกษาและการให้ความสำคัญต่อความเป็นปัจเจกเปลี่ยนแปลงไป คือ จากเดิมที่เห็นว่าปัจเจกเป็นเสมือนวัตถุและถูกกระทำโดยสังคม แท้จริงแล้วภายใต้ความเป็นปัจเจก ปัจเจกมิได้ยินยอมหรือยอมรับในสิ่งที่สังคมนิยามให้ความหมายให้เสมอไป เนื่องจากพฤติกรรมการแสดงออกของปัจเจกในการสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเองนั้น เป็นการต่อรองกับอำนาจทางสังคม โดยนอกจากจะยอมหรือไม่ยอมรับกับค่านิยมที่สังคมมอบให้แล้ว ปัจเจกสามารถกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการในฐานะผู้กระทำการ การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของปัจเจกในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับอำนาจ จึงเป็นการต่อสู้กับภาพตายตัวที่สังคมเป็นผู้กำหนดให้กับปัจเจกพื้นที่เหล่านั้นซึ่งปัจเจกใช้ชีวิต จึงเป็นแหล่งรวมของความหลากหลายรูปแบบตามที่ปัจเจกสามารถสร้าง เลือก และรับอัตลักษณ์เหล่านั้น เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองในชีวิตประจำวันได้ตามสถานการณ์และบริบททางสังคม

จากการศึกษามโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจอัตลักษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็พยายามอธิบายภายใต้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในกรณีงานวิจัยเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ "คนเผาผี" ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้" มีขอบเขตในการศึกษาที่ได้นำแนวคิด "กระบวนการสร้างและการธำรงอัตลักษณ์" มาอธิบายและวิเคราะห์ถึงอำนาจของปัจเจกหรือของคนเผาผีในอันที่จะสร้างสรรค์ พัฒนา ปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์ และนิยามความหมายให้กับตนเองได้อย่างหลากหลาย ในฐานะผู้กระทำการมากกว่าการยอมจำนน ในฐานะผู้ถูกกระทำแต่ฝ่ายเดียว นั่นคือ การที่สังคมมอบลักษณะ "คนเผาผี" ทำให้ "คนเผาผี" มีภาพตายตัวและกระทำตามความคาดหวังของสังคม ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว "คนเผาผี" สามารถสร้างอัตลักษณ์ได้อย่างหลากหลาย ลื่นไหลอย่างเป็นพลวัต การนิยามความหมายถูกเปลี่ยนแปลง และ

เชื่อมโยงกับการสร้างอำนาจและตัวตน การประกอบสร้างตัวตนของคนเผาผี ในบริบทต่าง ๆ เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

มิเชล ฟูโกต์ (Michael Foucault) มองอำนาจเป็นความสัมพันธ์ในเครือข่ายของ ความรู้ - อำนาจ อำนาจถูกกระทำจากหลาย ๆ จุดในโครงสร้างทางสังคม (social body) ไม่ได้มาจากจุดยอดของสังคม หรือไม่ได้มาจากการแบ่งขั้วของสังคมเป็นผู้ปกครอง - ถูกปกครอง ความสัมพันธ์ ของอำนาจเป็นความสัมพันธ์พื้นฐาน ไม่ใช่ความสัมพันธ์ชั้นสองที่เกิดจากความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจ ความรู้ หรือเพศ แต่แฝงฝังอยู่ด้วยกันกับความสัมพันธ์ดังกล่าว (ธีรยุทธ บุญมี, 2551)

ฟูโกต์ ได้ให้คำนิยามของ “อำนาจ” แตกต่างจากที่เคยเข้าใจกันมาโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ อำนาจไม่ใช่แรงที่ใช้บังคับ แต่ทว่าเป็นกลวิธีเกี่ยวกับการทำหน้าที่แบบต่าง ๆ (Power is a strategy attributable to functions, disposition, maneuver tactic technic) อำนาจนี้ไม่ได้เกิดมาจากมิติ เศรษฐกิจ - การเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นเครือข่ายเล็ก ๆ ที่กระจายตัวในที่ต่าง ๆ (Indefinite network-micro-power) กล่าวคือ อำนาจไม่ใช่เรื่องที่น่ายทุนกระทำแก่คนงานหรือรัฐกระทำ แก่ประชาชนเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่คนทุกคนต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับอำนาจไม่ว่าในทางใดก็ตามหนึ่ นั้นก็คือถ้าไม่ใช่ผู้ใช้อำนาจก็ต้องเป็นผู้ถูกใช้อำนาจ และการนำเสนอที่เดินสวนทางกับความเข้าใจที่ เคยมีมาเกี่ยวกับอำนาจ ก็คือ ฟูโกต์ เสนอว่าอำนาจไม่เพียงแต่เก็บกดเท่านั้นหากแต่ยังสร้าง (creat) อีกด้วย และสิ่งสำคัญที่อำนาจสร้างขึ้นมาก็คือ “ความจริง” หน้าที่สำคัญของอำนาจจึงเป็นการสร้าง ความจริง (Truth Production) เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีอำนาจพูดจึงเป็นความจริงเสมอ ดังที่ฟูโกต์ ได้พิสูจน์ให้เห็นอำนาจของแพทย์ นักวิชาการ การจิตวิทยา สถานพยาบาล ตำรวจ กฎหมาย ฯลฯ ในความจริงเกี่ยวกับสุขภาพความปลอดภัยระเบียบ การศึกษา และอื่น ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

การค้นพบหรือคุณูปการที่สำคัญที่สุดของฟูโกต์ ก็คือ การเชื่อมโยงการศึกษาเรื่อง ความรู้ - อำนาจเข้ากับการควบคุมชีวิตมนุษย์ในโลกยุคสมัยใหม่ทีศนะเสนอ (thesis) ที่สำคัญของ ฟูโกต์ ก็คือโลกยุคสมัยใหม่คือการเปลี่ยนแปลงความคิดรูปแบบกลไกของอำนาจ จากการใช้อำนาจ อย่างสมบูรณ์ (absolute) ขององค์อธิปัตย์ (sovereignty) ในการกำหนดชีวิต (ให้ชีวิตหรือทำลาย ชีวิต) มาเป็นอำนาจในการกำกับดูแล บริหารจัดการ 2 สิ่งคือ 1) การกำกับบริหารจัดการร่างกายและ กายวิภาคของคน (anatomo-politics of human body) 2) การกำกับดูแลบริหารจัดการเรื่องชีวิต ของประชากรในรัฐหรือสังคมนั้น ๆ (biopolitics of the population)

การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้เกิดความรู้และกลไกในการพัฒนา (development) กำกับ ดูแล (supervision) การบริหาร (administration) การจัดการ (management) การแทรกแซง (intervention) ในมิติต่าง ๆ ของคนและประชากรอย่างกว้างขวาง เช่น ด้านวินัยและการลงโทษ การกำกับเรื่องเพศของปัจเจกบุคคลและองค์กรวมคือประชากร เป็นต้น และอำนาจหรือการปกครอง ในยุคสมัยใหม่ก็คือ มิติของการปกครองด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณต่อบุคคล (pastoral power) ซึ่งอำนาจเชิงวิญญาณนี้ หมายถึง การที่อำนาจสมัยใหม่ดึงเอาความเป็นตัวตน และความเป็นบุคคล ของมนุษย์ให้เด่นชัดออกมา อำนาจแบบนี้อาศัยทั้งความเต็มใจ ความรู้ ความรู้ตัวเอง และการยอมรับ

ว่าความรู้นี้เป็นของปัจเจกบุคคลจริง “รูปแบบอำนาจนี้ถูกใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการจำแนกประเภทให้กับบุคคลบ่งความเป็นปัจเจกชนให้กับเขา ผูกพันตัวตนของเขาเข้ากับอัตลักษณ์ กตครอบภฏเกณท์ ความจริงให้กับเขา ซึ่งเขาต้องยอมรับ และคนอื่นก็ต้องยอมรับว่าดำรงอยู่ในตัวเขาด้วยเช่นกัน (ธีรยุทธ บุญมี, 2551, น. 176)

ฟูโกต์ นำแนวคิดเรื่องอำนาจมาผูกโยงกับแนวคิดอื่น ๆ เช่น ความรู้ ความจริง ประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่กระทำอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การจ้องมองดู การใช้อำนาจบนร่างกาย รวมทั้งเรื่องอำนาจกับอัตลักษณ์ เช่น เมื่อเราเข้าไปเป็นคนใช้หรือติดคุกเราก็จะถูก “รื้อถอน” อัตลักษณ์เดิมออกไปด้วยกลวิธีต่าง ๆ เช่น เปลี่ยนชื่อของเราเป็นหมายเลข ถอดเครื่องแต่งตัวออกเป็นสวมชุดนักโทษ เมื่อถูกถอดถอน อัตลักษณ์เดิมออกไปก็เท่ากับเราได้ถูกปลดอำนาจออกไปด้วยโดยปริยาย เป็นที่น่าสนใจว่าคนไทยมีความคิดเรื่อง “ศักดิ์ศรี” อยู่มากซึ่งอาจจะเทียบเคียงได้กับเรื่องอำนาจและอัตลักษณ์ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

ในกรณีความสัมพันธ์ระหว่าง “อำนาจ” กับ “ความรู้” นั้น ฟูโกต์ ได้ปฏิเสธคำนิยามของคำว่า “ความรู้” ตามที่เคยเข้าใจกัน ไม่ว่าจะหมายถึง “สิ่งที่มนุษย์เรารู้ สิ่งที่มีประโยชน์ต่อการเอาชีวิตรอด” ฯลฯ ฟูโกต์ เห็นว่าอำนาจต่างหากที่ทำให้สิ่งหนึ่ง ๆ กลายเป็น “ความรู้” กลายเป็น “ศีลธรรม” ขึ้นมาได้หรือกล่าวให้ง่ายที่สุดก็คือ “สิ่งที่ผู้มีอำนาจพูดนั้น คือสิ่งที่ถูกต้องและเป็นความรู้” ดังนั้นเมื่อเราได้ยินเสียง Voice - over ในโฆษณาผงซักฟอกที่ต้องเป็นเสียงผู้ชายกำลังแนะนำให้แม่บ้านที่ดูมีงบประมาณโง่เขลาอยู่กับการซักผ้าให้สะอาด ก็หมายความว่า “เพราะผู้ชายมีอำนาจ ข้อความที่เขาแนะนำจึงเป็นความรู้และถูกต้อง” ในทางกลับกันเมื่อเกิดความรู้ขึ้นมาแล้วความรู้นั้นก็หวนกลับไปพิทักษ์ส่งเสริมอำนาจให้แข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น ดังกรณีของผู้เชี่ยวชาญทั้งหลาย อำนาจเป็นสิ่งที่มิพลวัตและหากจะธำรงรักษาอำนาจไว้ก็ต้องมีการปฏิบัติการการใช้อำนาจ (Exercisepower) อยู่ตลอดเวลา จึงเป็นเหตุผลว่าเพราะเหตุใดคุณนายในละครโทรทัศน์จึงต้องดูดำดูขาวคนใซ้อยู่ตลอดเวลาอย่างไม่จำเป็น หรือพระเอกละครโทรทัศน์ต้องกระชากนางเอกมาจูบเป็นประจำอย่างไรก็ตามเนื่องจากอำนาจเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใครออกใครและที่ใดมีการใช้อำนาจที่นั่นก็ย่อมมีการต่อต้านอำนาจเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

สรุปได้ว่า อำนาจในแนวคิดหลังสมัยนิยมเป็นความสัมพันธ์ในเครือข่ายของความรู้ – อำนาจ – ความจริง – ประวัติศาสตร์ และถูกกระทำได้จากหลาย ๆ จุดในโครงสร้างทางสังคม อำนาจไม่เพียงแต่กดทับเท่านั้นหากแต่ยังสร้างอีกด้วย และสิ่งสำคัญที่อำนาจสร้างขึ้นมาก็คือ “ความจริง” รูปแบบอำนาจนี้ถูกใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการจำแนกประเภทให้กับบุคคล บ่งความเป็นปัจเจกให้กับเขา ผูกพันตัวตนของเขาเข้ากับอัตลักษณ์ กตครอบภฏเกณท์ความจริงให้กับเขา ซึ่งเขาต้องยอมรับ และคนอื่นก็ต้องยอมรับว่าดำรงอยู่ในตัวเขาด้วยเช่นกัน

อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่เลื่อนไหลไปมาบนพื้นที่ของสังคม อำนาจไม่ได้ผูกขาดเบ็ดเสร็จโดยกลไกอำนาจรัฐที่ใช้บังคับ มันไม่ได้เคลื่อนตัวเข้าไปยังจุดที่เล็กและที่คั่นเคยที่สุดและจุดที่มีขอบข่ายที่กว้างที่สุดในความสัมพันธ์ทางสังคมนระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มันอยู่ทุกที่ อำนาจไม่ได้เป็นสมบัติของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มันเป็นของทั้งคนจนและคนรวย เป็นของผู้อ่อนแอและเข้มแข็ง อำนาจเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแทนที่เป็นทางการกับไม่เป็นทางการในการสร้างระบบการควบคุมทางสังคมและการผลิตวัฒนธรรมอำนาจ รูปแบบของการใช้

กำลังบังคับ และความรุนแรงล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตของประติสัมพันธ์หรือสร้างวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ในทางกลับกันการใช้กำลังบังคับและความรุนแรงก็เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมที่สะท้อนเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

จากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ มโนทัศน์เรื่องอำนาจในการศึกษาทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยายังเป็นประเด็นที่ไม่มีข้อยุติ และยังเป็นเรื่องที่มีการถกเถียงทางวิชาการอยู่มาก รวมทั้งยังเป็นประเด็นที่เปิดกว้างต่อการประชันด้านความหมายและการตีความใหม่ ๆ คล้ายกับมโนทัศน์ในเรื่องวัฒนธรรม มโนทัศน์เรื่องอำนาจ (power) การครอบงำ (domination) และอำนาจอันชอบธรรม (authority) ซึ่งยังไม่ได้มีความหมายที่สัจจะเป็นหนึ่งเดียวโดยสมบูรณ์ในตัวของมันเอง หากแต่มีลักษณะของความหมายที่แยกย้ายเป็นเศษเสี้ยว มีการขยายความโดยการตีความของคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแสดงตัวตนและปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง และมีการผลิตซ้ำ ขยายความ และสร้างขึ้นใหม่ ๆ เพื่อช่วงชิงความหมายนำในการอธิบายอยู่ตลอดเวลาซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ “คนเผ่าผี” มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม บริบทแวดล้อมย่อมมีความปฏิสัมพันธ์กันในเชิงอำนาจ ทั้งที่เป็นเจ้าของอำนาจเอง ถูกกดทับ ทั้งที่เปิดเผยและซ่อนเร้น ซึ่งมโนทัศน์ ดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาเป็นธงในการคลี่ปมคลายประเด็นสร้างองค์ความรู้ใหม่ในประเด็นนี้อย่างแยบยล

กล่าวโดยสรุปก็คือ อัตลักษณ์เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม เป็นเสมือนกระจกที่สะท้อนซึ่งกันและกันระหว่างความเป็นการเมืองกับความเป็นจริงที่ปัจเจกสรุปได้จากการผูกพันตัวเองกับสังคม นี่คือเหตุผลที่อธิบายว่าทำไมอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลจึงมีทั้ง “มิติอัตลักษณ์เดี่ยว” และ “มิติอัตลักษณ์ร่วม” ที่เกี่ยวพัน เชื่อมโยงและปะทะกันในสังคมตลอดเวลา ยิ่งสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยแล้ว ระดับของการปะทะ สันจรระหว่างอัตลักษณ์ทั้งสองมิตินี้จะยิ่งเข้มข้นขึ้น หรือบ่อยครั้งก็อาจนำไปสู่ความอ่อนไหวของความขัดแย้ง

เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์ทั้งในลักษณะความขัดแย้งภายในตัวของปัจเจกบุคคลเองและความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมแบบพหุวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีพื้นที่ร่วม (collective space) ที่ยอมรับในความแตกต่างของอัตลักษณ์ของบุคคลในสังคม และต้องเป็นพื้นที่กลางที่เปิดโอกาสให้อัตลักษณ์ที่ต่างต่างนั้นสามารถแลกเปลี่ยนแบ่งปันซึ่งกันและกันได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งก็หมายถึงพื้นที่ของการสื่อสารนั่นเอง

แนวคิดวิถีชีวิตและทุนทางวัฒนธรรม

วิถีชีวิต หมายถึง การปฏิบัติกิจประจำวัน หรือ การดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลเนื่องจากการประพฤติปฏิบัติบ่อยครั้งจนเกิดเป็นนิสัยและเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่มีความคงที่ภายในเป็นการกระทำที่เป็นเอกลักษณ์ (พรสุข หุ่นรินทร์, 2545, น.114 - 117) วิถีชีวิตจึงเป็นพฤติกรรมเฉพาะอย่างของแต่ละบุคคลที่จะกระทำเป็นประจำทุกวัน ซึ่งสะท้อนเจตคติ ค่านิยม ของบุคคลทั้งในเรื่องลักษณะของครอบครัวที่อยู่อาศัย ค่านิยมทางสังคม ธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและองค์กรทางสังคม (ชลลดา ชัยกุลวัฒนา, 2542, น. 21) วิถีชีวิตของบุคคลในบางเรื่อง บุคคลเป็นคนกำหนดและเลือกเอง แต่มีหลายครั้งที่วิถีชีวิตถูกกำหนดโดยคนอื่น ประกอบกับวิถีชีวิตมีการเรียนรู้ และถูกนำมาเป็นตัวแบบ (วรัตมา สุขวัฒนานันท์, 2540, น. 33 - 35)

วิถีชีวิตเป็นมุมมองของบุคคลในมิติกว้าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) ในชีวิตของมนุษย์ซึ่งเรียงลำดับตั้งแต่สิ่งจำเป็นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายและมีความสัมพันธ์กับบริบททางกายภาพ สังคม วัฒนธรรมและปรัชญา (ขนิษฐา นาคะ, 2542) วิถีชีวิตเกิดจากการที่สังคม มีกรอบแนวความคิดที่ทำให้บุคคลในสังคมมีพฤติกรรมที่สังเกตได้ที่เด่นชัดที่แตกต่างกันไป

ปัจจัยที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตบุคคล (Green & Kreuter, 1999, pp. 35-41) ประการแรกเป็นปัจจัยนำ ปัจจัยเกี่ยวกับความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) ความเชื่อ (Belief) ค่านิยม (Value) การรับรู้ (Perception) ส่วนต่อมาคือปัจจัยสนับสนุน ปัจจัยด้านนี้จะปัจจัยเกี่ยวข้องกับครอบครัว บุคคลรอบข้างในสังคม เพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อร่วมงาน กล่าวได้ว่าปัจจัยด้านนี้เป็นปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ส่วนปัจจัยสุดท้ายคือปัจจัยเอื้อ (Enabling Factors) ปัจจัยด้านนี้จะปัจจัยเกี่ยวกับฐานะเทียบ ข้อบังคับของสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ทักษะ ความชำนาญ รวมถึงความพึงพอใจในชีวิต เพราะฉะนั้นมนุษย์ทุกคนล้วนมีศักยภาพในตนเองและมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ของบุคคล แต่เป้าหมายที่แท้จริงของมนุษย์อาจไม่แตกต่างกัน นั่นคือคือชีวิตที่มีความเจริญงอกงามและมีความสุข จะแตกต่างกันก็แต่เพียงวิธีการหรือการดำเนินชีวิต ซึ่งแต่ละบุคคลเลือกที่จะเดินไปสู่เป้าหมายของตนเอง

ทุนทางวัฒนธรรม

“ทุน” สามารถนำไปประกอบสร้างความหมาย ผ่านรูปของคำศัพท์ใหม่ ๆ ได้อย่างมากมาย เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ, ทุนทางสังคม, ทุนทางสัญลักษณ์, ทุนมนุษย์, ทุนความรู้, ทุนทางปัญญา, ทุนทางทรัพยากร ฯลฯ ซึ่งคำศัพท์ต่าง ๆ ที่มีคำว่า “ทุน” เป็นส่วนประกอบนั้นในด้านหนึ่ง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า “ทุน” สามารถแทรกตัวเข้าไปมีบทบาทในเกือบทุก ๆ วงการที่กล่าวได้ ซึ่งบทบาทของ “ทุน” ดังกล่าวถือเป็นคุณลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของทุนในแง่ที่ว่า อะไรก็ตามที่จะถือเป็นทุนได้ สิ่งนั้นจะต้องสามารถที่จะขยายตัวของมันเองได้อยู่ตลอดเวลา และเมื่อย้อนกลับไปที่เพื่อตรวจสอบหาความหมายของ “ทุน” ที่ได้เคยมีการให้ความหมายไว้ พบว่า มีค่านิยมที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องของ “ทุน” ดังต่อไปนี้

“ทุน” ในความหมายกว้างที่สุด หมายถึง ทรัพย์สินที่สามารถก่อให้เกิดทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น โดยอาจจะเป็นเงิน เครื่องจักร เครื่องมือ อาคาร สถานที่ หรือสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาใช้เพื่อบริโภคโดยตรง แต่เพื่อประโยชน์ในการผลิต (ซินดา เสี่ยมไพศาลสุข, 2548, น.112)

“ทุน” หมายถึง ของเดิมหรือเงินเดิมที่มีไว้ ลงไว้ กำหนดไว้ จัดตั้งไว้ เพื่อประโยชน์ให้งอกงาม เช่น มีความรู้เป็นทุน มีเงินเป็นทุน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525, น. 399)

แต่ในทางสังคมวิทยาผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องของ “ทุน” โดนเฉพาะอย่างยิ่ง “ทุน” ทางเศรษฐกิจ” เอาไว้ค่อนข้างละเอียดและเป็นรูปธรรมครอบคลุมในทุก ๆ มิติมากที่สุดคนหนึ่งเห็นจะได้แก่ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1818 - 1883) นักปรัชญาสังคมชาวเยอรมัน ที่ได้ให้ความหมายของ “ทุน” ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคม โดยมองว่า “ทุน” ในระบบทุนนิยม (Capitalism) คือ สิ่งที่สามารถส่งสมปริมาณเพื่อเพิ่มมูลค่าได้ อาจกล่าวได้ว่า “ทุน” ก็คืออะไรก็ตามที่สามารถขยายตัวมันเองออกไปได้ โดยการส่งสมทุนดังกล่าว จะกลายเป็นเครื่องสร้างความแตกแยกทางชนชั้นระหว่างผู้ครอบครองทุน (นายทุน) ซึ่งก็คือ ชนชั้นพระภูกฎพี (Bourgeoisie)

กับผู้ใช้งาน อันได้แก่ ชนชั้นกรรมาชีพ (Proletariat) จนอาจกล่าวได้ว่า เบื้องหลังของ “ทุน” นั้น มีเรื่องของ “อำนาจ” เข้ามาเกี่ยวข้อง (ผู้ใดเป็นเจ้าของ “ทุน” ผู้นั้นเป็นเจ้าของ “อำนาจ”) ดังนั้น ผู้ใดก็ตามที่เป็นเจ้าของทุน ผู้นั้นก็สามารถเข้าไปกดขี่ ชูดรีด ครอบงำ เอาจาก “ผู้ที่มีทุนน้อยกว่า” ได้ ระบบทุนนิยมเริ่มมีบทบาทตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 19 แนวคิดดังกล่าวมีที่มาจากแนวคิดเสรีนิยมและการปฏิวัติอุตสาหกรรม ผลจากระบบทุนนิยมทำให้ชนชั้นกระฎุมพี (พ่อค้า และผู้ประกอบการอาชีพอิสระ) กลายเป็นกลุ่มคนที่ครอบครองทรัพยากรในการผลิตมากที่สุด ส่งผลให้เกิดการเอาเปรียบชนชั้นกรรมาชีพ

แนวคิดเกี่ยวกับ “ทุน” ในมิติเศรษฐกิจและการผลิตของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ข้างต้นได้ก่อให้เกิดคุณูปการแก่นักคิด นักวิชาการรุ่นหลัง ในการต่อยอดความรู้เรื่องของ “ทุน” ดังกล่าวตามมาอีกมากมาย เช่น นักสังคมวิทยาสายมาร์กซ์ที่มีชื่อว่า Alvin W. Gouldner ที่ต่อยอดให้ความสนใจศึกษา ตลอดจนนำแนวคิดในเรื่องของทุนชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการอธิบายสังคม ในระดับมหภาคของอเมริกัน (Gouldner, 1978, pp. 343–389)

บูร์ดิเยอ (Bourdieu) จัดเป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจ ต่อยอดการศึกษาในเรื่องของ “ทุน” โดยอาศัยหลักการเดียวกับ Karl Marx เพื่อที่จะเปิดเผยและชี้ให้เห็นว่า “ใครเป็นเจ้าของทุน ผู้นั้นเป็นเจ้าของอำนาจ” แต่ความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับ “ทุน” ของบูร์ดิเยอ นั้น ไม่ได้หยุดอยู่แค่การศึกษาและวิเคราะห์แต่เฉพาะ “ทุนทางเศรษฐกิจ” อย่างเดียว ตรงกันข้ามบูร์ดิเยอ ยังให้ความสนใจวิเคราะห์ “ทุน” ในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะ “ทุนทางวัฒนธรรม” (cultural Capital) ซึ่งบูร์ดิเยอ มองว่า ลำพังปัจจัยทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจอธิบายปรากฏการณ์ครอบงำสังคม อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดที่เกิดขึ้นได้ เพราะในความเป็นจริง “สังคม” ไม่ได้มีทุนทางเศรษฐกิจเป็นส่วนประกอบแต่เพียงอย่างเดียว สังคมยังมีทุนทางวัฒนธรรมหลอมรวมอยู่ด้วย (Bourdieu, 1998)

“ทุน” ตามแนวคิดของ Bourdieu (1998) คือ มรดกที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องสามารถเปลี่ยนรูปได้ มีลักษณะทั้งที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ ในด้านหนึ่ง “ทุน” เป็นปัจจัยที่ใช้ในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม (Position) และความเป็นไปได้ของผู้กระทำที่หลากหลายในขอบเขตพื้นที่/แวดวงต่าง ๆ (Field) ในขณะที่ยังอีกด้านหนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงคำว่า “ทุน” จะพบว่าขอบเขตที่กว้างขวางมาก Bourdieu (1998) จึงแบ่งทุนออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) ทุนประเภทนี้ ได้แก่ รายได้ ทรัพย์สิน เงินทอง ความมั่งคั่งที่สะสมเอาไว้ สิ่งของที่มีราคา เช่น ที่ดิน อาคารบ้านเรือน เครื่องเพชรนิลจินดา รถยนต์/หุ้่น ฯลฯ รูปแบบของทุนประเภทนี้โดยส่วนมากมักอยู่ในมิติ/แวดวงด้านเศรษฐกิจ แต่ก็สามารถโยกย้ายไหลไปยังมิติ/แวดวงอื่นๆ ได้ และที่สำคัญทุนประเภทนี้เป็นรูปแบบทุนที่สามารถคิดคำนวณเป็นปริมาณที่แน่นอนได้และสามารถระบุรูปแบบได้อย่างแน่ชัด เช่น เงินสดในธนาคาร ราคาเครื่องจักร ที่ดิน รวมถึงการเป็นเจ้าของกล้องและอุปกรณ์ถ่ายภาพที่มีคุณภาพ ฯลฯ

ทุนทางสังคม (Social capital) ความหมายของทุนสังคมนั้นมี 2 ความหมาย แต่ทั้งสองต่างก็หมายถึง “เครือข่ายทางสังคม” (Network) ทั้งสิ้น เพียงแต่ในความหมายแรก เป็นการมองมาจากตัวโครงสร้าง “ตัวเครือข่ายจริง ๆ” เช่น โครงสร้างของกลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ ฯลฯ ส่วนในความหมายที่สองนั้น เป็นมุมมองมาจาก “ปัจเจกบุคคล” ที่มีเครือข่ายและมองว่าเครือข่ายนั้นเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน เช่น เป็นคนมีเส้นสาย/กว้างขวาง จะทำอะไรก็ง่ายและสะดวก

ทุนทางสังคมนั้นถือเป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ได้ ดังเช่นที่มักมีคำกล่าวที่ว่า “ไม่สำคัญว่ามีผลงานอะไร สำคัญที่ว่าเป็นคนของใคร” มากกว่า และสำหรับทุนสังคมนี้จะอยู่กระจายตาม Field ต่าง ๆ เช่น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนโรงเรียนเดียวกัน คนหมู่บ้านเดียวกัน คนแซ่เดียวกัน เป็นต้น (Boourdire, 1998)

ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic capital) ทุนประเภทนี้ Boourdire (1998) หมายถึง “สถานภาพชื่อเสียง การได้รับการยอมรับจากบุคคลรอบข้าง ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบหรือเกิดประโยชน์ต่าง ๆ ” ขณะที่ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) ทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปที่เป็นรูปธรรม (Objectified form) ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุที่ปัจเจกบุคคลครอบครองเป็นเจ้าของ เช่น หนังสือ ซีดี งานเขียน หนังสือพจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร รวมถึงภาพถ่าย รูปภาพ ฯลฯ 2) ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalized form) ด้วยวิธีการอ้างอิงถึงคุณสมบัติเริ่มต้นของทุนทางวัฒนธรรมและถูกเข้าใจว่า คือ การรับประกัน โดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง และการสอบ เช่น คุณภาพ/ชื่อเสียงของสถาบันการศึกษา เป็นต้น 3) ทุนที่รวมอยู่ในฮาบิตัส ซึ่งเป็นทุนที่อยู่ในรูปของการแสดงออกของร่างกายและจิตใจที่คงทนถาวร (Embodied form) ทุนประเภทนี้มีปรากฏในรูปของวัฒนธรรม และต้องใช้ระยะเวลาในการรวมกันเป็นรูปเป็นร่าง เช่น ความสามารถ/ความรู้ที่ จะพูด/ตัดสินใจทางด้านศิลปะ ที่มีเรื่องของสุนทรียภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง การมีบุคลิกที่สง่างาม สามารถวางท่าทางได้อย่างงดงาม ความหมายของ embodied form ที่อยู่ในปัจเจกบุคคลนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Habitus”

ด้วยเหตุนี้ความหมายของ “ทุนทางวัฒนธรรม” ตามแนวคิดของ Boourdire (1998) จึงหมายถึง สิ่งที่คุณคได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม อันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้คุณสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนได้ เช่น ความรู้ รสนิยม กิริยามารยาท นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงทรัพย์สินต่าง ๆ ที่มีคุณค่าอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ แต่มีมูลค่าเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น งานศิลปะ หนังสือ เอกสารรับรองทางวิชาการ (ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2548, น. 113)

ในแง่มุมนี้ “ทุนทางวัฒนธรรม” จึงเป็นเหมือนเครื่องมือให้ทั้งผู้ที่มี “ทุนน้อย” คนชั้นล่างไปใช้ในการดิ้นรน ต่อสู้ ต่อรอง กับอำนาจกดขี่ ขูดรีด และครอบงำ ที่มาจากชนชั้นที่มีทุนมากกว่า และในขณะเดียวกันผู้ที่มี “ทุน” หรือคนที่อยู่ในชนชั้นที่สูงกว่า ก็สามารถใช้ทุน หรือ ทุนทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่กดขี่ ขูดรีด และครอบงำผู้ที่มีทุนน้อยได้เช่นกัน

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยหยิบยกขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตการปฏิบัติกิจประจำวันของคนเผาผี ที่เป็นเอกลักษณ์สะท้อนเจตคติ ค่านิยม ความรู้เจตคติความเชื่อค่านิยม การรับรู้ และวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับค่านิยมทางสังคม ธรรมเนียม ประเพณี กฎระเบียบ วัฒนธรรม และองค์กรทางสังคม นอกจากนี้ยังวิเคราะห์ถึงทุนทางวัฒนธรรม ที่คนเผาผีมีคุณสมบัติติดตัวเอื้อหรือนำทุนดังกล่าวไปเพิ่มพูนมูลค่าบริการในการจัดการศพ

แนวคิดกระแสความทันสมัย

ในความรับรู้ของคนทั่วไป สังคมที่มีความทันสมัยก็คือ สังคมที่คนในสังคมมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย มีความพร้อมพร้อม เต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ทั้งตู้เย็น โทรทัศน์ รถยนต์ เครื่องเสียง เครื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น ๆ อีกมากมายมีสาธารณูปโภคครบครัน เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ เป็นต้น เมื่อไม่สบายมีแพทย์สมัยใหม่คอยให้การดูแลรักษา ผู้ใดที่ได้ครอบครองสิ่งเหล่านี้ก็จะถือว่าเป็นผู้ที่มีความทันสมัย งานวิจัยของ Wattana Sugunnasil, (2005, p. 73-84) ศึกษาชุมชนไทยที่ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในพื้นที่บริเวณรอยต่อชายแดนภาคใต้ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ชี้ให้เห็นว่าเมื่อผู้คนในพื้นที่หนึ่ง ๆ ได้เผชิญกับภาวะความทันสมัย ผู้คนจะพยายามปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะความทันสมัย เช่น การทำงานเป็นแรงงานรับจ้างต่างถิ่น เพื่อให้สามารถซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกสบายเข้ามาในชีวิตประจำวัน ทั้งที่เป็นข้าวของเครื่องใช้ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างสะดวกสบาย อีกทั้งยังเป็นการสร้างค่านิยม ที่แสดงถึงความมีหน้ามีตาในสังคม จากการศึกษาพบว่า กระแสการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ และระบบตลาดของประเทศและของโลก ทำให้วัฒนธรรมการบริโภคของกลุ่มแรงงานรับจ้างเข้าสู่ภาวะทันสมัยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบริโภคสินค้าประเภทยานพาหนะ ข้าวของเครื่องใช้ที่สามารถอำนวยความสะดวกสบายภายในครัวเรือน เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ โทรทัศน์ เต้าแก๊ส ตู้เย็น รวมไปถึงแฟชั่นการแต่งกาย

เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Mill (1999) ได้ทำการศึกษาเรื่อง Thai Woman in the Gobble Labor Force ได้อธิบายไว้ว่า การศึกษาความทันสมัยของสังคมไทย จำเป็นต้องพิจารณาท่ามกลางบริบทของประวัติศาสตร์รัฐชาติ ความทันสมัยเป็นวาทกรรมหนึ่งที่มาพร้อมกับวาทกรรมว่าด้วยอารยธรรมความเจริญ และการพัฒนา ความทันสมัยสัมพันธ์กับอำนาจรัฐผู้สถาปนาการเมือง การศึกษา การกำหนดทิศทางการผลิต โดยอาศัยวาทกรรมการพัฒนาที่ต่อสู้กับความไม่รู้ และความยากจน โดยรัฐไทยยึดต้นแบบการล่าอาณานิคม ซึ่งกระทบต่ออำนาจกษัตริย์ ที่จะสร้างความชอบธรรมในการใช้ระบบอาณานิคมภายในผ่านการอ้างอุดมการณ์ “ชาติ” และการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ กระบวนการสร้างชาติของรัฐไทยได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ชาติและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมล้าวนำไปสู่การกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในรูปแบบใหม่ซึ่งสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และวิถีชีวิตอันส่งผลกระทบต่อทางเลือกแสดงตัวตนของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ปრაกฏการณ์ของแรงงานรับจ้างที่ไปทำงานยังท้องถิ่นอื่นได้นำวัฒนธรรมบริโภคความทันสมัยกลับสู่ท้องถิ่นบ้านเกิด โดยการนำแฟชั่น การแต่งกายตามสมัยนิยมเข้ามาเผยแพร่ในหมู่บ้าน การสั่งซื้อสิ่งของเครื่องใช้ใน การอำนวยความสะดวกกลับมายังบ้านเกิดเมืองนอน รวมทั้งการนำรูปแบบการสร้างบ้านจากสังคมเมืองมาใช้ในสังคมชนบท นอกจากนี้ผู้คนในชนบทได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในวิถีการผลิตและวิถีชีวิตซึ่งมองว่าได้รับความสะดวกสบาย และแสดงถึงการเป็นคนทันสมัยหรือเรียกได้ว่ามีความเจริญทัดเทียมกับผู้คนที่อยู่ในเมือง

เมื่อพิจารณาลักษณะสำคัญของสังคมของสังคมที่เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยประกอบด้วย (พัชรินทร์ ศิริสุนทร, 2547, น. 92) จะเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยี

ในการดำเนินชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีต ไปสู่การดำเนินชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูงมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ในขณะที่เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำการเกษตรในที่แปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว โดยมีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น ส่งผลวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นแบบเป็นทางการ การเกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง ซึ่งมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล สอดรับกับความต้องการเกิดขึ้นกลางและผู้ประกอบการ (entrepreneur) เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวและชุมชน เป็นความคิดเชิงเหตุผล ปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยมที่เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว ในขณะเดียวกันก็ยังมีผลต่อสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ให้เกิดความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นอาจนำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้นแทนที่บรรทัดฐานด้อยพัฒนากับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย (modernization) เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียว และเปลี่ยนอย่างขึ้นก็ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษาสมดุลภาพ (equilibrium) และความมั่นคง (stability) ของสังคมซึ่งรูปจำลองของการพัฒนา (development models) ก็คือรูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัย และพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั้นคือ ความเจริญทางเศรษฐกิจ (development equates economic growth) โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของการพัฒนา (development Indicators) นั่นก็คือ รายได้ประชาชาตินั่นเอง สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (change for the better) เท่านั้นจึงจะเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งต้องเกิดมาจากการวางแผน และการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนที่พึงประสงค์ และต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมด้วย

กระบวนการสร้างความทันสมัยจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ในสังคมได้มีโอกาสได้ปรับตัว งานวิจัยของ อุบลวรรณ แสนมหาภัย (2544) ได้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของวัยรุ่นที่มีต่อความทันสมัย โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของวัยรุ่นต่อความทันสมัย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาภายในอำเภอเชียงราย ซึ่งในอำเภอเมืองเชียงรายมีสถานบันเทิง ศูนย์การค้า แหล่งข่าวสารข้อมูลทางระบบอินเทอร์เน็ต การโฆษณาชวนเชื่อ รวมถึงมีสนามบินที่เป็นสนามบินนานาชาติ ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยการใช้แบบสอบถามการปรับตัวต่อความทันสมัย และพฤติกรรมที่แสดงออกต่อความทันสมัย พบว่า การปรับตัวต่อความทันสมัยของวัยรุ่นส่วนใหญ่มีลักษณะการปรับตัวแบบสู้คือการมุ่งมั่นและพยายามที่จะเอาชนะปัญหาและอุปสรรค และพยายามหาวิธีไปสู่เป้าหมาย และการปรับตัวแบบหลีกเลี่ยงในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่และสัมพันธภาพในสังคมและพฤติกรรมการแสดงออกระหว่างเพศหญิงกับเพศชายมีความแตกต่างกัน โดยการเลี่ยงถอยจากเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา และเลือกที่จะไม่กระทำ

ในอีกแง่มุมหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย กระบวนการสร้างความทันสมัย (modernization process) โดยมุ่งสร้างและเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นสองระดับ คือ

ระดับสังคมและระดับบุคคล การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสีย ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายที่ได้รับอิทธิพลจากการแผ่ขยายอำนาจของประเทศตะวันตก เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็ว เช่น ถนน สาธารณูปโภคต่าง ๆ โรงพยาบาล และโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมาคือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เห็นคุณค่า การเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาสังคมต่าง ๆ อีกมากมาย (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2547, น. 92)

ในทัศนคติของคีย์ส (Keyes 2007, 148) ได้อธิบายถึงความทันสมัยไว้ในบทนำของหนังสือเรื่อง Cultural Crisis and Social Memory : Modernity and Identity in Thailand and Laos ไว้ว่า ภาวะความทันสมัย หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม วัฒนธรรมที่ต่างกับอดีตอย่างถอนรากถอนโคน ทั้งนี้เนื่องมาจากการติดต่อแลกเปลี่ยนกับมหาอำนาจชาติตะวันตก ลัทธิล่าอาณานิคม และกำเนิดของชาติใหม่ ความทันสมัยก่อให้เกิดการหล่นหลอมรวมเอาเศรษฐกิจของท้องถิ่นให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการพยาบาลแบบแผนใหม่ว่า นอกจากนั้น Keyes ยังได้กำหนดลักษณะสำคัญของภาวะความทันสมัยไว้ 4 ประการดังนี้ (Tanabe and Keyes, 2002, p. 7)

- 1) มีการใช้ความรู้ที่มีรากฐานอยู่ที่เหตุผลและเรื่องทางโลกย์เข้ามาแทนที่โลกทัศน์และความเข้าใจที่มีฐานเดิมอยู่ที่ศาสนาและไสยศาสตร์
- 2) พฤติกรรมทางเศรษฐกิจอิงอยู่กับความต้องการของตลาดโลก แทนที่จะเน้นความพอเพียงของการผลิตเพื่อยังชีพในระดับครัวเรือนและท้องถิ่น
- 3) มีการยอมรับอำนาจการปกครองของชาติสมัยใหม่เข้ามาแทนที่อำนาจเดิมซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพและความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่ต่างกันไป และ
- 4) มีการสร้างอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนโดยการอิงกับภาพลักษณ์และความหมายที่หลากหลายอันเป็นผลผลิตผ่านสื่อมวลชนสมัยใหม่แทนที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดถึงคนรุ่นต่อไปผ่านทางพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

ภาวะความทันสมัยเป็นที่รู้จักกันดีในชีวิตสังคมชาวยุโรป ในช่วงศตวรรษที่ 19 และมีอิทธิพลแผ่ขยายไปยังนานาประเทศทั่วโลกในเวลาต่อมา บางประเทศได้รับอิทธิพลของความทันสมัย บางประเทศกลับได้รับอิทธิพลจากกระแสความทันสมัยน้อย แตกต่างกันไป จนกระทั่งเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 สังคมมนุษย์ทั่วโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ที่เรียกว่า “ยุคแห่งความทันสมัย” หลายสิ่งหลายอย่างได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของข้อมูลข่าวสาร (Giddens, 1992, p. 1-2)

โดยทั่วไปมักเข้าใจคำว่า “การเข้าสู่ความทันสมัย” (modernization) ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงให้ไปเป็นแบบสังคมตะวันตก (westernization) ซึ่งก็คือการมีระบบแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เน้นระบบอุตสาหกรรม และการเป็นสังคมเมือง แต่โดยความเป็นจริงแล้วสังคมทันสมัยส่วนใหญ่เป็นสังคมอุตสาหกรรม เนื่องจากระบบอุตสาหกรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ก็ไม่จำเป็นเสมอไป เนื่องจากมีสังคมบางสังคมที่ไม่ได้อาศัยระบบการอุตสาหกรรมในการนำตนเข้าสู่ภาวะความทันสมัย แต่กลับใช้การค้าและการบริการในการผลักดันสังคมไปสู่ความทันสมัยแทน เช่น สิงคโปร์ ฮองกง

Giddens (1992) ได้เสนอว่า มิติสำคัญของความทันสมัยนั้นประกอบไปด้วย 1) การใช้พลังงานทางวัตถุและเครื่องจักรในกระบวนการผลิต 2) พัฒนาการและการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยม 3) การกำเนิดของรัฐชาติสมัยใหม่ โดยเฉพาะรัฐชาติในความหมายขององค์กรที่มีขนาดใหญ่ มีโครงสร้าง สลับซับซ้อน มีอำนาจเด็ดขาดและระบบควบคุมสั่งการที่มีประสิทธิภาพเหนือประชากรในสังคม ลักษณะขององค์กรของรัฐและองค์กรสมัยใหม่จะมีความแตกต่างจากองค์กรดั้งเดิมอย่างชัดเจนในแง่ของอำนาจในการควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกที่ครอบคลุมทุกมิติของสถานที่และเวลา

ความทันสมัยจึงเป็นผลผลิตของการปฏิวัติอุตสาหกรรม การเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรปนั้นถือเป็นความทันสมัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมศักดินาไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ในสังคมศักดินาวิถีชีวิตของคนในสังคมส่วนใหญ่จะดำรงอยู่ด้วยการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และรูปแบบของระบบสังคมที่แบ่งออกเป็น กษัตริย์ เจ้าของที่ดินและชาวนาชาวไร่ แต่ในสังคมอุตสาหกรรมจะมีรูปแบบของระบบสังคมที่มีความแตกต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือในสังคมอุตสาหกรรมจะมีการปฏิรูปที่ดิน มีการปฏิรูปทางการเมือง เพื่อนำเอาระบบประชาธิปไตยหรือระบอบคอมมิวนิสต์เข้ามาแทนที่การปกครองด้วยระบบกษัตริย์แบบดั้งเดิม ตามความคิดของ Godden's แล้ว สังคมโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจัดได้ว่าเป็นสังคมในยุคแห่งความทันสมัยตอนปลาย (late-modern world) หรือที่เรียกว่า ยุคหลังความทันสมัย เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเกิดจุดเปลี่ยนขึ้นหลายอย่างด้วยกัน เช่น การสิ้นสุดของลัทธิอาณานิคม การเดินทางไปสำรวจอวกาศของมนุษย์โลก การพัฒนาระบบการสื่อสาร การสิ้นสุดของสงครามเย็น ความพ่ายแพ้ของลัทธิคอมมิวนิสต์และชัยชนะของระบบทุนนิยม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์โลกดังกล่าว ความทันสมัยที่เคยมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนทั่วโลกนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาได้เดินทางมาถึงจุดหนึ่งซึ่งเหล่านักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเป็นสภาพที่ก่อให้เกิดปัญหาและสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่วโลก การปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสาร คมนาคม มีส่วนสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตของคนทั่วโลกเปลี่ยนแปลงไป พรหมแดนของรัฐชาติเริ่มไม่มีความหมายในการขวางกั้นการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสังคมมนุษย์ เทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาขีดความสามารถอย่างสูงสุดถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนกิจกรรมระหว่างสังคม

Moore (1963, 254) และ Hoselitz (1967, 45) มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสังคมอุตสาหกรรม ดังนั้นสังคมอุตสาหกรรมจึงมีความหมายเช่นเดียวกับการสร้างความทันสมัย และการทำให้เป็นตะวันตก Moore อธิบายถึงการสร้างความทันสมัยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง และนำสังคมดั้งเดิมนั้นเข้าไปสู่รูปแบบของความเป็นตะวันตกที่มีลักษณะสำคัญ คือ มีการใช้เทคนิควิทยาการ ใช้การจัดองค์กรทางสังคมที่ก้าวหน้ามีเศรษฐกิจเฟื่องฟู และมีเสถียรภาพทางการเมือง

ความทันสมัยไม่ใช่ความเจริญทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของระบบทางการเมือง บรรทัดฐานทางสังคม โครงสร้างทางชนชั้น และบุคลิกภาพของคนในสังคม อันจะส่งผลให้เกิดช่องว่างทางสังคมที่มากขึ้น สังคมใดที่พยายามเปลี่ยนตนเองไปสู่ความทันสมัย จะต้องเผชิญกับภาวะความไม่เท่าเทียมกันระหว่างภาคเกษตรกร กับเจ้าของ

ธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ Giddens (1992) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความทันสมัยกับการเมืองการปกครองไว้ว่า modernization (การทำให้เป็นสมัยใหม่) พร้อมกับอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกในยุโรป ที่ขับเคลื่อนอิทธิพลตะวันตก ให้เป็นวัฒนธรรมของโลกที่ทันสมัย การเผยแพร่และการผลักดันมาพร้อมกับกำลังความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่เป็นกำลังในการครอบงำที่บังคับในรูปของลัทธิล่าอาณานิคม (colonialism) หลังจากการล่าอาณานิคมประเทศต่าง ๆ ที่ไม่มีอำนาจในการต่อกรก็ต้องรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจ ซึ่งการปรับเปลี่ยนที่ทันสมัยในสมัย ศตวรรษที่ 19 คือ การปฏิรูประบระชาการ และการวางรากฐานการพัฒนาทุนนิยม และรวมถึงการปลุกรากฐานระบบคิดแบบเหตุผล และวิทยาศาสตร์ ซึ่งแน่นอนว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีการขยายตัวแผ่กว้างเป็นปรากฏการณ์ระหว่างประเทศ

ผลของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยในระดับโลกได้ค่อย ๆ ทำให้ประเทศต่าง ๆ มีการติดต่อเชื่อมโยงกันอย่างเข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคสมัยปัจจุบัน การปฏิบัติทางเทคโนโลยี การคมนาคม และระบบการติดต่อสื่อสารกลายเป็นหัวใจสำคัญในการผูกร้อยและเชื่อมโยงผู้คนที่มีความแตกต่างกันทั้งสถานที่ เวลา รวมถึงวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ทำดูเหมือนกับว่าโลกนั้นแคบลง อันจะส่งผลให้เกิดการหิวยิม ผสมผสานกันทางวัฒนธรรม ซึ่งการเชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันจนทำให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมนี้เองที่เหล่านักวิชาการได้ให้นิยามว่าคือยุคของ โลกาภิวัตน์ (globalization)

Giddens (1992) ได้อธิบายเอาไว้ว่า globalization หมายถึง ความเข้มข้นของความสัมพันธ์ ซึ่งเชื่อมระยะพื้นที่ที่ห่างไกลกัน โดยสิ่งที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหนึ่งอาจถูกกำหนดหรือได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายไมล์ออกไป และเช่นเดียวกันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นห่างไกลออกไปหลายไมล์อาจจะได้ผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น Giddens ให้ความสำคัญกับเรื่องของการขยายชีวิต หรือความสัมพันธ์สังคมข้ามเวลาและพื้นที่ หรือที่เรียกว่า “ยึดความสัมพันธ์ข้ามเวลาและพื้นที่” (time-space distanciation) เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมหรือวิถีชีวิตที่ยึดติดถิ่นที่หรือมีการติดต่อกันใกล้ชิด ไปสู่สังคมสมัยใหม่ ที่ผู้คนสามารถติดต่อสัมพันธ์ทางไกลกับคนอื่น ๆ ข้ามเวลาและพื้นที่ ผ่านระบบคมนาคมและการสื่อสาร สังคมสมัยใหม่จึงแยกชีวิตสังคมออกจากขอบเขตจำกัดของสถานที่และช่วยผลักดันให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างคนที่ “อยู่” ในพื้นที่กับผู้ที่ “ไม่อยู่” ในพื้นที่ พูดอีกอย่างก็คือ สังคมสมัยใหม่ “แยก” หรือ “ยก” ความสัมพันธ์สังคมออกจากบริบทท้องถิ่น หรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ แล้วนำไปจัดเป็นระบบความสัมพันธ์ใหม่ข้ามมิติเวลาที่ยาวนานและพื้นที่กว้างขวางกว่าเดิม นี่หมายถึงว่า ในเงื่อนไขชีวิตสังคมสมัยใหม่ สิ่งที่อยู่ในที่หนึ่งจะถูกครอบงวนด้วยสิ่งที่ไม่ได้อยู่ที่เดียวกัน ชะตาชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในที่หนึ่ง ๆ ถูกกำหนด ไม่ใช่แค่สิ่งที่ปรากฏอยู่ให้เห็นและสังคมรับรู้ได้ใกล้ แต่รวมถึงสิ่งที่อยู่ไกลหูไกลตาออกไปด้วย สถานที่และถิ่นที่ตั้งในสังคมใหม่ จึงเป็นที่ตั้งของความสัมพันธ์ทางไกลที่ขยายขอบเขตข้ามเวลาและพื้นที่ โลกาภิวัตน์จึงเป็นกระบวนการที่เร่งระบบความสัมพันธ์ข้ามเวลาและพื้นที่ให้ขยายกว้างและเข้มข้นมากขึ้น ควบคู่ไปกับการยึดขยายความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมหรือการกระทำและเหตุการณ์ที่เกิดในท้องถิ่นและที่เกิดในถิ่นที่ห่างไกลออกไป

Giddens (1992) อธิบายถึง มิติความทันสมัยที่สำคัญเอาไว้ว่า ความทันสมัยเป็นผลผลิตของการปฏิวัติอุตสาหกรรม ประกอบไปด้วย การใช้เทคโนโลยีการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก

และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยม ทั้งยังชี้ให้เห็นว่า ความทันสมัยทำให้เกิดความแตกต่าง (different) กีดกันแบ่งแยก (exclusion) และนำไปสู่สภาพการณ์ที่เรียกว่า วิกฤตการณ์ของความทันสมัย (crisis of modernity)

สำหรับบริบทของประเทศไทย ได้เข้าสู่ความทันสมัยในช่วงที่มีการเปลี่ยนชื่อประเทศ “จากสยามเป็นไทย” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2482 ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม (ยศและตำแหน่งในขณะนั้น) ได้มีการประกาศให้เปลี่ยนชื่อประเทศ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้ใช้ชื่อประเทศว่า “ประเทศไทย (Thailand)” และให้ใช้สัญญาว่า “ไทย (Thai)” และมีการประกาศให้วันที่ 24 มิถุนายนของทุกปีเป็น “วันชาติ” พร้อมกันนั้นให้ถือเป็น วันหยุดราชการ ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกของประเทศที่มีวันหยุดราชการที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา หรือพระราชวงศ์ นอกจากนั้นในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้มีการปรับเปลี่ยนวิถี การดำเนินชีวิตของประชาชน โดยนำแบบอย่างมาจากชาวตะวันตก เช่น การแต่งกาย ให้มีการสวมเสื้อ ขึ้นนอกให้สะอาดเรียบร้อย นุ่งผ้าถุง ใส่หมวก สวมรองเท้าโดยท่านผู้นำในขณะนั้นถือว่าการเปลี่ยนแปลง ตามตะวันตกเหล่านี้เป็นการทำให้ไทยเป็นอารยะ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2548)

สอดคล้องกับนักวิชาการที่ศึกษาประเด็นการสร้างความทันสมัยในประเทศไทยโดยเปรียบเทียบ ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งอธิบาย ถึงสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีริเริ่มการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง โดยมีการจัดการบริหารบ้านเมืองด้วยระบบการบริหารแบบกระทรวงที่เป็นที่นิยมในยุโรป ได้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ทรงสั่งให้มีการยกเลิกระบบไพร่ - ทาส และประเพณี ที่ล้าสมัย เช่น ทรงผม และการหมอบคลานต่อพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนการสร้าง ความทันสมัยในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นไม่เน้นด้านโครงสร้างมากนัก มีการนำการพูด อย่างเสรีในที่สาธารณะหรือที่เรียกว่า “พูดไฮปาร์ค” มาใช้ เน้นในเรื่องของการแต่งกาย และ ธรรมเนียมการปฏิบัติที่ทันสมัย ซึ่งทั้งสองยุคสมัยผู้นำต่างใช้วิธีการเชิงบังคับและชักจูงในการ เปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน หากแต่ประชาชนกลับให้การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่นำโดย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มากกว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ภาณุ ชาญประโคน, 2550)

จากบริบทสังคมไทยและการผนวกเข้าสู่บริบทความทันสมัยของสังคมโลกสมัยใหม่ (modern world) ยังให้ความหมายครอบคลุมถึงผลผลิตของอุตสาหกรรม ความจำเป็นในการควบคุม การทำงานของสังคม และการบริโภค ทำให้ผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคต่าง ๆ ดังนั้น ประเด็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผาผี จึงมีความเกี่ยวเนื่องกับยุคแห่ง ความทันสมัยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะกรรมวิธีในการดำเนินการเกี่ยวกับการเผาผีในปัจจุบันมี ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจกลุ่มผู้ลงทุนเข้ามา มีบทบาทและเกี่ยวข้องในการดำเนินการหลาย ประการ มีการใช้เทคโนโลยีในการเผาผี มีบริบทองค์ประกอบต่าง ๆ ของประเพณีการเผาศพ ทั้งในรูปแบบธุรกิจและบริการ รวมถึงพื้นที่ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับฐานเศรษฐกิจของคนที่เกี่ยวข้อง ในงานเผาศพ ส่งผลให้ผู้ให้บริการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริการไปจากเดิม เช่น มีการจ้างทำศพ จ้างดำเนินการทำพิธีกรรมทางศาสนาบำเพ็ญกุศลศพ จ้างให้เผาศพโดยใช้เตาเผาศพแบบทันสมัย ไฟฟ้า ถ่านและน้ำมัน จ้างเก็บกระดูกลอยอังคารโดยเรือยนต์ขนาดใหญ่ มีการกำหนดราคาค่าจ้างเผา

การติดต่อสื่อสารกับคนเผ่าผี คนให้เช่าเหมมาอุปกรณ์ต่าง ๆ ในพิธีศพ ซึ่งต่างก็ต้องใช้เทคโนโลยี ความทันสมัยมาช่วยทั้งสิ้น

ในการศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผ่าผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้” นี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องกระแสความทันสมัยนั้นใช้แนวคิดของ Giddens (1992) โดยแนวคิดดังกล่าวนี้จะทำหน้าที่เป็นบริบทเพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องกาเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผ่าผี และกระแสความทันสมัยนี้เองทำให้อัตลักษณ์ของคนเผ่าผี เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเป็นที่ยึดมั่นในวงกว้างมากขึ้น โดยประเทศไทยได้ก้าว เข้าสู่สภาพสังคมแห่งความทันสมัยเมื่อครั้งที่มีการเปลี่ยนชื่อประเทศ จากสยามเป็นไทย ในสมัยของรัฐบาลชุดแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกทั้งคณะรัฐบาลในครั้งนั้นยังมีการบังคับให้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในหลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน เช่น การแต่งกายในที่สาธารณะ เป็นต้น หากแต่ความทันสมัยแพร่สะพัดไปสู่ชุมชนในขณะนั้นเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป อันเนื่องมาจากขีดจำกัดทางด้านเทคโนโลยีและระบบสาธารณูปโภค ความทันสมัยได้แพร่กระจายเข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วหลังจากที่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา สามารถกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านสาธารณูปโภคมากขึ้น เนื่องจากการเร่งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคเพื่อให้เป็นไปตามแผนและระยะเวลาที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ ทำให้น้ำ ไฟฟ้า และถนนเข้าถึงชุมชนที่มีความห่างไกลมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นของการต้อนรับความทันสมัยเข้าสู่ชุมชนของตน เมื่อมีถนน การขนส่งและการคมนาคมทางบกสามารถกระทำได้อย่างง่ายขึ้น หลังจากชุมชนมีไฟฟ้า ความต้องการเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวกจึงมีมากขึ้นและกลายเป็นสิ่งจำเป็นในที่สุด ซึ่ง Giddens (1992) ได้กล่าวไว้ว่า ความทันสมัยจะไหลไปตามเส้นทางคมนาคมที่มีความสะดวกสบาย และจะขยายไปทั่วไม่เว้นแม้แต่ชายขอบหุบเขา ในรูปแบบของสินค้าจากต่างถิ่น และวัฒนธรรมจากต่างแดน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นตัวแทนสัญลักษณ์แห่งความทันสมัย ดังนั้นคนเผ่าผี จึงมีการปรับเปลี่ยนและกลายเป็นสินค้ามากขึ้น ซึ่งแต่เดิมสังคมไทยเป็นสังคมจารีต จะมองว่าพิธีการจัดการศพนั้นเป็นประเพณีแห่งคุณค่าเพราะเมื่อญาติพี่น้องตายลงจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นผี และคนที่ตายมีความต้องการเหมือนกับคนเป็น จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้ของต่าง ๆ ไปให้ในเมื่อผู้ตายกลายเป็นผีก็ต้องมีวิธีไม่ให้ผีรบกวนคนเป็น และความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศไปให้คนตายในโลกหน้าได้ประโยชน์มากที่สุด ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่กำหนดขึ้นมาเพื่อรองรับสถานะแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้กล่าวคือเมื่อมีใครตายลง ครอบครัว ญาติมิตร เพื่อนบ้าน จัดพิธีตามประเพณีนิยม ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การบรรจุศพ การยกศพ การสวดศพ การเผาศพ การเก็บอัฐิ เป็นต้น ในอดีตประเพณีงานศพเป็นไปอย่างเรียบง่ายคนในชุมชนต่างช่วยกันลงแรง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานที่ การประดับตกแต่งโลงศพ พิธีกรรมที่ต้องมีการสวด ต่างคนต่างช่วยกันหาสิ่งของที่จำเป็นประกอบพิธีกรรม ถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบช่วยเหลือกัน โดยจัดงานศพให้เรียบร้อยดีงามตามจารีตประเพณีของแต่ละชุมชน

“งานศพ” ถือว่าเป็นพิธีสำคัญในชีวิตของคนเป็นพิธีสุดท้ายเพื่ออำลาจากชีวิตในโลกนี้ไปสู่โลกหน้า พิธีซึ่งทำเพื่อไว้อาลัยแก่การจากไปของผู้เป็นที่รัก ที่ซึ่งญาติและคนรู้จักจากทั่วสารทิศ จะมารวมตัวกันเพื่อแสดงความเคารพเป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งจุดสำคัญของงานศพ เห็นจะหนีไม่พ้น “ศพ” ที่กว่าจะนำเข้าโลงประกอบพิธีกรรม กว่าจะเผาปนกิจ กว่าจะได้สงบสุขจริง ๆ ในขั้นตอนสุดท้ายอย่างการลอยอังคาร ทุกขั้นตอนล้วนต้องผ่านมือ “คนเผ่าผี” คนกลุ่มนี้อยู่จนเห็นวาระสุดท้าย

แห่งชีวิตมอดใหม่เป็นเจ้าธูลี เป็นคนที่ใกล้ชิดกับคนตายมากกว่าญาติแท้ ๆ ซึ่งคนกลุ่มคนนี้ก็กล่าวคือ “คนเผาผี” ก็กระทำด้วยความเป็นคุณค่า ศรัทธา ดำเนินการอย่างละเอียดเพื่อส่งวิญญาณไปสู่สุคติ ไม่คิดถึงการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ไม่คิดอิงบนพื้นฐานประโยชน์แห่งตน บรรยากาศของการจัดพิธีเผาศพ ก็เช่นเดียวกันเป็นไปอย่างราบเรียบ มีภาพความร่วมมือร่วมใจกันของทั้งเจ้าภาพ คนมาร่วม พระสงฆ์ รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเผาศพทั้งกระบวนการ

แต่เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่ภาวะความทันสมัยที่เข้ามาผนวกเอา ชุมชนให้กลายเป็นส่วนเดียวกันกับระบบโลก ส่งผลให้สถานภาพของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม และพิธีกรรมที่เคยทำในอดีตเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งรวมไปถึงพิธีศพด้วย ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายที่ถูกกลบฝังไปเพราะโลกที่เจริญก้าวหน้า และความคิดที่เป็นตะวันตกมากขึ้น รวมถึงการก้าวเข้ามามีบทบาทของโรงพยาบาล ทำให้ศพไม่ใช่ศพแบบหนังผิวก่อนที่จะเกิดเรื่องเหนือธรรมชาติขึ้นมาได้อีกต่อไป กลายเป็นศพที่สงบนิ่งอยู่ในโลงรอเข้าพิธีกรรมและเผากลายเป็นเถ้าถ่านเท่านั้นเทคโนโลยี นวัตกรรมสมัยใหม่ รวมถึงการสื่อสารเป็นตัวการที่การจัดการศพ คนเผาผี กลายเป็นสินค้าได้อย่างเร็วขึ้น และมีความกว้างขวางมากขึ้น คนเผาผี บางคนไม่เพียงแต่สร้างชื่อเสียงตัวเอง โดยการปรับตัวให้มีความทันสมัย เช่น การแต่งกาย เครื่องประดับตกแต่ง มีการใช้เครื่องมือสื่อสาร พูดจาดี ไม่ตี๋มสุรา ทำงานหลากหลายอาชีพในคราวเดียวกัน อยู่ร่วมในสังคมในวงชุมชน สร้างพื้นที่ให้กับตัวเองมากขึ้น รวมถึงการสร้างความเป็นมืออาชีพโดยการเผาครบหลายวัด เข้ารับการอบรมกระบวนการเผาศพ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ทางสังคมของคนเผาผี

จะเห็นได้ว่าความทันสมัยทำให้รูปแบบการบริการและการบริโภค รวมถึงองค์ประกอบบริบทต่าง ๆ ที่เกิดจากความทันสมัย เช่น การค้าบริการต่าง ๆ ในงานศพ การเช่าเต็นท์ เครื่องเสียง ดอกไม้ พวงหรีด การประดับประดาเมรุ การประดับประดาโลงศพ ของชำร่วย การเชิญแขกระดับคนชั้นนำในสังคม พระระดับผู้ใหญ่ การมีศาลาปลายทางตั้งศพเคียงข้างเมรุ การพระราชทานเพลิง การบริการอาหารเลี้ยง รวมถึงการขายของต่าง ๆ สารพัดชนิดในงานพิธีการเผาศพ ทำให้การเผาศพของคนในสังคมสมัยใหม่มีความแตกต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความทันสมัยเป็นสิ่งที่ทำให้ช่องทางการบริการและบริโภคการเผาศพมีความหลากหลายและคนในแต่ละสังคมสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ดังนั้น การกลายเป็นสินค้าของคนเผาผี จึงมีความเชื่อมโยงกับความทันสมัยในลักษณะของการพึ่งพากัน และเมื่อเข้าสู่บริบทความทันสมัยเราจะพบว่าคนเผาผี ได้ถูกสร้างความหมายให้กลายเป็นสินค้า และบริบทองค์ประกอบที่เกิดขึ้นในงานเผาศพ เป็นกระบวนการที่สำคัญในการทำให้คนเผาศพ หรือ คนเผาผี กลายเป็นสินค้าในที่สุด ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดกระบวนการกลายเป็นสินค้านามาวิเคราะห์ การประกอบสร้างของคนเผาผี โดยการทำให้เกิดมูลค่า เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับคนเผาผีและคนในงานศพและผลักดันเข้าสู่วงการธุรกิจในการพิธีการเผาศพ ดังจะกล่าวต่อไป

แนวคิดกระบวนการกลายเป็นสินค้า

ภายใต้เศรษฐกิจแบบทุนนิยม การแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้โดยทั่วไปในโลกของการแลกเปลี่ยน สิ่งของ ที่นำมาแลกเปลี่ยนจะต้องมีคุณค่าในการแลกเปลี่ยน บุคคลทั่วไปมอง “สินค้า” ว่าเป็นวัตถุสิ่งของ ที่ผู้เป็นเจ้าของมีสิทธิในการครอบครอง โดยสิ่งของนั้นถูกผลิต ดำรงอยู่

และกระจายตัวฝ่ายการแลกเปลี่ยนกับสินค้าหรือเงินตราภายในระบบเศรษฐกิจ โดยปกติสินค้าชิ้นหนึ่งจะมีคุณค่าอยู่อย่างน้อย 2 ประเภท คือ คุณค่าในการใช้ (use value) และคุณค่าในการแลกเปลี่ยน (exchange value) นอกเหนือไปจากคุณค่าอื่นๆ เช่นคุณค่าทางจิตใจ (sentimental value), คุณค่าทางศิลปะ (artistic value) , หรือการเป็นสิ่งหายาก เป็นต้น (ยศ สันตสมบัติ, 235, น. 93)

ในทางเศรษฐศาสตร์ สินค้าคือวัตถุที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็คือการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐศาสตร์ทำให้วัตถุเกิดมูลค่าที่เป็นรูปเป็นร่าง และเรียกกันว่า “สินค้า” George Simmel (1978) ผู้ริเริ่มนำแนวคิดการตีมูลค่าทางเศรษฐกิจ กล่าวว่า สินค้านั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมไปซะทีเดียว แต่สินค้าเป็นสิ่งที่มีความหมายปรากฏออกมา และสินค้าไม่ยากที่จะได้มาเป็นเจ้าของเพราะมันเป็นสิ่งที่มีมูลค่า แต่เราเรียกสินค้าว่าเป็นสิ่งที่ด้านความอยากได้มาเป็นเจ้าของระยะทางระหว่างความอยากได้ที่แท้จริงกับความอยากได้เพียงเพราะความเพลิดเพลิน เป็นระยะทางที่สามารถหมดความอยากได้หากความอยากได้นั้นไม่ใช่ความอยากได้ที่แท้จริง ระยะดังกล่าวมีผลกระทบต่อแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ในเรื่องของมูลค่าของวัตถุที่ได้กำหนดไว้แล้ว เมื่อความต้องการได้ถูกเติมเต็มโดยการลดราคาวัตถุอื่น ๆ ที่มุ่งประเด็นไปที่ความต้องการสินค้าในอีกรูปแบบหนึ่ง การแลกเปลี่ยนของการลดราคาสินค้าเป็นวิธีทางเศรษฐกิจที่มีความเกี่ยวเนื่องกับชีวิตประจำวันในรูปแบบของส่วนประกอบ ไม่ใช่แค่เพียงการแลกเปลี่ยนมูลค่าสินค้า แต่เป็นเรื่องภายในการแลกเปลี่ยนมูลค่าสินค้า Simmel (1978) มองว่ามูลค่าของเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ถูกแจกแจง โดยการแลกเปลี่ยนของการลดราคาสินค้า และการแลกเปลี่ยนทั้งหมดจะกระทำโดยลักษณะของผู้ซื้อและผู้ขาย

งานศึกษาชิ้นหนึ่งที่สามารถยืนยันว่าสินค้าในทางเศรษฐศาสตร์ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปธรรม คือ การศึกษาเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์และการต่อรองด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับลูกค้าในบาร์เต้นระบำเปลื้องของ Katharine Frank (1998) พบว่าสิ่งที่ถูกสาวนักระบำเปลื้องทำให้กลายเป็นสินค้าประกอบด้วย ร่างกาย อัตลักษณ์ และรูปแบบของความสนิทสนม (intimacy) ตัวอย่างเช่น พวกเขาใช้ชื่อปลอมบนเวทีเต้น และจะบอกชื่อจริงแก่ลูกค้าเมื่อเริ่มพูดคุยและมีความสนิทสนมกันมากขึ้น การเปิดเผยเรื่องราวที่ละน้อยเป็นการยุทธวิธีที่สร้างความสนิทสนมและทำให้ลูกค้าเกิดความไว้วางใจในตัวของพวกเขาเพิ่มขึ้น Frank เห็นว่าการเป็นสินค้าไม่จำเป็นที่จะต้องมีการปรุงแต่งที่แน่นอนตายตัว สำหรับสาวนักระบำเปลื้องแล้วร่างกาย การแสดงออก รวมถึงความสนิทสนมที่ถูกสร้างขึ้นล้วนเป็นสิ่งเสนอขายให้แก่ลูกค้าทั้งสิ้น

จากทัศนะทางวัฒนธรรม กระบวนการผลิตสินค้าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมและการให้ความหมาย สินค้าไม่ได้เป็นเพียงการผลิตวัตถุสิ่งของใด ๆ ขึ้นมาเท่านั้น แต่ต้องได้รับการนิยามความหมายทางวัฒนธรรมว่าเป็นวัตถุสิ่งของชนิดหนึ่งด้วย วัตถุสิ่งของชนิดหนึ่งอาจเป็นอาจสินค้าในเวลาและสถานที่หนึ่ง แต่กลับไม่ใช่สินค้าในเวลาและสถานที่อื่น ๆ หรืออาจถูกนิยามความหมายแตกต่างกันออกไปโดยแต่ละบุคคล แต่ละสังคม การเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างในการนิยามความหมายของสินค้า (commodities) แสดงให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรมที่อยู่เบื้องหลังระบบเศรษฐกิจการตลาดและการแลกเปลี่ยนสินค้าในชีวิตประจำวัน (Kopytoff, 1988, p. 64)

กระบวนการกลายเป็นสินค้า (commoditization) เป็นการศึกษาชีวประวัติของสิ่งของโดยมองสิ่งของในฐานะสิ่งสร้างทางวัฒนธรรมที่ถูกนิยามให้มีความหมายเฉพาะเจาะจงและได้รับ

การจัดจำแนกหรือยกเลิการเป็นวัตถุหรือสินค้า “สินค้า” จึงเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั่วไป การดำรงอยู่ของสินค้าเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของทั้งที่เป็นวัตถุและบริการ “สินค้า” มักมองว่าเป็นความอยากของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งของ เป็นอิสระจากการควบคุมของศีลธรรมหรือข้อห้ามทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องใช้เงินซื้อหา ไม่ใช่ได้จากความสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนการกลายเป็นสินค้าจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ซับซ้อนอย่างสลับซับซ้อนขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งเรื่องเวลา วัฒนธรรม หรือสังคม หากสิ่งของบางอย่างมีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าไม่ได้ มีช่องทางการนำเสนอตัวเป็นสินค้า และมีบริบทที่เหมาะสมต่อการซื้อขาย สิ่งของเหล่านั้นก็จะเป็น “สินค้า” ด้วยตัวเองได้ หากในสังคมใดผลิตสิ่งของที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับคุณลักษณะของการเป็นสินค้าดังกล่าวได้มาก หรือ สิ่งของเกือบทั้งหมดมีลักษณะดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า สังคมนั้นเป็นสังคมการค้า เช่น สังคมทุนนิยม เป็นต้น (Appadurai, 1989, p. 13 - 15)

นอกจากนั้น ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์ (2551) ยังได้ทำการศึกษาถึงสินค้าที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในระบบทุนนิยม โดยมีลักษณะเป็นสินค้าทางชาติพันธุ์ในเรื่อง อาข่า ไนท์บาซาร์ การค้า กับความเป็นชาติพันธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองของเชียงใหม่กับความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของอาข่าที่เข้ามาค้าขายภายในพื้นที่พิเศษของเมือง เช่น ไนท์บาซาร์ ผลการวิจัยพบว่า การเป็นผู้พลัดถิ่นที่หลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมเมืองส่งผลให้เกิดการนำเอาธรรมเนียมปฏิบัติเฉพาะกลุ่มมาปรับใช้กับชีวิตแต่ละวันภายในเมือง โดยเฉพาะกับกิจกรรมทางการค้า โดยสินค้าที่ชาวอาข่านำมาขายจะเป็นสินค้าที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เช่น หมวก กระโปรง เข็มขัด เป็นต้น ซึ่งมีความแปลกและแตกต่าง ทำให้ได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติ หากแต่ผลิตภัณฑ์ที่อาข่าทำขึ้นเพื่อนำมาขายกับผลิตภัณฑ์ที่อาข่าทำมาเพื่อนำมาใช้เองนั้นมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ของที่อาข่าทำขึ้นมาเพื่อใช้เองพวกเขาจะถือว่าเป็นของจริง โดยจะใช้อุปกรณ์ที่เป็นของดี ๆ ใช้เงินจริง ลูกปัดก็ใช้อย่างดี รวมถึงทักษะ ฝีมือและเวลาที่ใช้ก็มากกว่าของปลอม ซึ่งก็คืออันเป็นของที่ทำขึ้นมาเพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยว

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทวิช จตุวรพฤกษ์ (2551) ทำการศึกษาเรื่อง พรมแดน อัตลักษณ์ และกระบวนการกลายเป็นสินค้า : การเมืองวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า พรมแดนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เคยถูกแบ่งออกจากกันอย่างชัดเจน หรือเป็นเอกเทศต่อกัน เช่น ลายผ้าปักของม้ง ลายผ้าแถบของลีซู ลายผ้าทอของเมี่ยน และกระเหรี่ยง ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์รวมโดยการนำเสนอผ่านตัวสินค้าขึ้นเดียวกัน เพื่อสนองความต้องการบริโภคความหมายเชิงสัญลักษณ์ของนักท่องเที่ยว การเหยียดมรดกควยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นการปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้าระหว่างกัน ก่อให้เกิดพื้นที่หรือการสร้างพรมแดนใหม่อันเป็นผลจากการสร้างภาวะลูกผสมที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของกันและกัน ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งสินค้าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซ้อนทับลงบนพื้นที่ทางชาติพันธุ์ที่มีอยู่ก่อน

กระบวนการกลายเป็นสินค้าไม่ได้จำกัดอยู่เพียงวัตถุสิ่งของเท่านั้น แต่ในบางยุคสมัยบางสถานที่และบริบทสังคม มนุษย์ก็ถูกทำให้เป็นสินค้าเช่นเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ การค้าทาส กระบวนการทำให้มนุษย์กลายเป็นสินค้า เช่น การค้าทาสเป็นช่วงเวลาที่มีมนุษย์นั้นถูกปลดปล่อยออกจากสถานภาพและเอกลักษณ์ทางสังคมที่เคยมีมาแต่ก่อน มนุษย์ผู้นั้นได้กลายมาเป็นสิ่งที่

ไม่ใช่บุคคล (non - person) กลายเป็นวัตถุสิ่งของซึ่งกำลังจะเป็นสินค้า แต่กระบวนการไม่ได้หยุดลงเพียงเท่านั้น การถูกควบคุมบังคับให้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมแบบใหม่ ถูกกระทำให้กลายเป็นวัตถุหรือมนุษย์ในรูปแบบใหม่ โดยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ทางสังคมชุดใหม่ ทำให้ทาส/สินค้านั้นมีคุณค่าในการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นทั้งปัจเจกบุคคลและสิ่งของที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ ทาสดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ศักยภาพของการแลกเปลี่ยนซื้อขายจากเจ้าของสู่เจ้าของ จากผู้ซื้อและผู้ขาย

Kopytoff (1988) ได้กล่าวถึงการค้าทาสในงานวิจัยเรื่อง *The Cultural Biography of Thing : Commoditization as Process* ระบุว่า กระบวนการเป็นทาสนั้นจะเริ่มต้นจากการจับกุมไว้หรือการขาย ซึ่งจะทำการโดยแบ่งกลุ่มคนเหล่านี้ออกจากสังคม และถูกทำให้ไม่มีตัวตนทางสังคมทาสที่ถูกหามาจะถูกนำเข้าสังคมใหม่ที่ที่บ้าน โดยเปลี่ยนสถานะทางสังคมของทาส สินค้าที่เป็นทาสกลายเป็นเหตุผลโดยการครอบครองสถานภาพใหม่และรูปร่างภายนอกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กัน อาจสรุปได้ว่า การเป็นทาสเป็นกระบวนการเปลี่ยนสถานะจากที่เป็นอยู่ไปยังสถานะใหม่ ซึ่งก็คือเปลี่ยนจากบุคคลธรรมดาที่ไม่ขึ้นตรงต่อใครมาเป็นสิ่งของที่มีสถานะทางสังคมในระดับล่างสุด มีคุณค่าในการแลกเปลี่ยนและเจ้าของ ซึ่งก็คือเจ้านาย ความเป็นทาสยังคงเป็นสิ่งที่มีความหมายทั้งเขาและเธอจะมีการแลกเปลี่ยนคุณค่าและศักยภาพ โดยจะตระหนักได้จากการถูกขายใหม่ ในหลายๆสังคมจะมีความจริงของความอิสระ ผู้ซึ่งถูกครอบงำจะอยู่ภายใต้ความหมายของสถานภาพขอบเขตในสังคม ประชาชนทุกคนจะมีการแลกเปลี่ยนคุณค่าและกลายเป็นสินค้า สินค้าจะมีความชัดเจนไม่ใช่ขอบเขตทางวัฒนธรรมในโลกของสิ่งของ

การนิยามความเป็นทาสเป็นเรื่องยาก ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล หรือวิธีการใช้แรงงาน ชาวตะวันตกส่วนใหญ่คิดว่าทาสคือมนุษย์ที่ถูกซื้อขาย อย่างไรก็ตามการซื้อขายเป็นเพียงส่วนเดียวของกระบวนการ เมื่อบุคคลสูญเสียสถานภาพทางสังคมโดยถูกจับเป็นเชลย ถูกลักพาตัว ถูกลงโทษในข้อหาอาชญากรรม และถูกขายเป็นสินค้าในยุคข้าวยากหมากแพง เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้บุคคลสูญเสียการเป็นตัวตนทางสังคม บุคคลจะถูกเบียดขับออกจากสังคม และกลายเป็นวัตถุสิ่งของหรือกลายเป็นสินค้า บุคคลจะไร้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และกลายเป็นคนออกสังคม บุคคลประเภทนี้อาจถูกฆ่า หรือถูกขายเป็นสินค้าหากำไร หรือถูกแสวงหาผลประโยชน์

ในทำนองเดียวกับงานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ (2535) ทำการศึกษาเรื่อง แม่หญิงสิขายตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการทำให้มนุษย์กลายเป็นสินค้าและถูกกีดกันทางสังคมในที่สุด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจปรากฏการณ์การค้าประเวณีของเด็กสาวจากชนบทภาคเหนือ ภายในบริบทสังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจและการเมืองของ “ชุมชน” ชนบท เป็นการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการของระบบทุนนิยมในรูปแบบใหม่ หรือบริโภคนิยม เป็นอุดมการณ์ที่ยั่วให้เกิดการบริโภคที่ไม่มีที่สิ้นสุด กระบวนการทำให้ร่างกายผู้หญิงเป็นสินค้า และการผลิตสินค้าเพื่อร่างกายผู้หญิง กลายเป็นจุดเน้นของอุดมการณ์บริโภคนิยมร่างกายมนุษย์ โดยเฉพาะผู้หญิงเริ่มแปรเปลี่ยน เป็นสินค้าที่ซื้อขายได้ ส่งผลให้บทบาทของผู้หญิงตกต่ำลงในสายตาของประเทศโลกที่สาม

การทำให้ร่างกายกลายเป็นสินค้าถูกตอกย้ำด้วยงานของ ศุภิมา (นฤมล) วงศ์สุภาพ (2531) ศึกษาเรื่อง นางงามตุ๊กกระจก : การศึกษากระบวนการกลายเป็นหมอนวดไทย ซึ่งเป็นการอธิบายโลกทัศน์ของผู้หญิงที่ทำงานเป็นหมอนวดในช่วงเปลี่ยนผ่านของการก้าวเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นหมอนวดมีอาชีพ

โดยเป็นการอธิบายถึงความสลับซับซ้อนทางความคิดของตัวผู้หญิงที่เป็นหมอนวด ระหว่างภาพความเป็นผู้หญิงชั่ว ที่สังคมทำการประทับตราให้กับผู้ที่ประกอบอาชีพค้าประเวณี กับภาพความเป็นผู้หญิงดี ที่คอยทำงานเลี้ยงดูพ่อแม่ และสมาชิกในครอบครัว ซึ่งภาพลักษณะการเป็นผู้หญิงดีและชั่วนี้เอง ที่เป็นการทับซ้อนกันในความรู้สึกนึกคิดของตัวหมอนวดว่าแท้ที่จริงแล้วสิ่งที่พวกเธอทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ ซึ่งคนที่จะตัดสินได้ก็คือตัวของพวกเธอเอง

ในขณะที่งานศึกษาของนิวัตร สุวรรณพัฒนา (2541) ที่ทำการศึกษารื่อง ชุมชนค้าประเวณี ได้อธิบายถึงความทับซ้อนกันของความเป็นลูกสาวที่ดี และการถูกตีตราว่าเป็นผู้หญิงร้าย ในสังคม กล่าวคือการตัดสินใจเลือกเดินเข้าสู่กระบวนการค้าประเวณี อันเป็นกระบวนการใช้เพศและร่างกายเป็นสินค้า เพื่อส่งเงินกลับบ้านให้พ่อแม่ซื้อที่ดิน และปลูกบ้านซึ่งมักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นค่านิยมที่ผิด ๆ ของการหลงใหลในวัตถุของทั้งพ่อแม่และตัวหญิงสาวเอง แต่การซื้อที่ดินและปลูกบ้านที่มีความมั่นคงอาจมีความหมายแฝงถึงความต้องการมีความมั่นคงในชีวิตครอบครัว นั้นแสดงถึงความเป็นผู้หญิงดีที่ต้องการทดแทนบุญคุณพ่อแม่โดยการหาเลี้ยงครอบครัว ส่วน การถูกสังคมตีตราว่าเป็นผู้หญิงร้าย ซึ่งเป็นที่รังเกียจของคนในชุมชน จะถูกตัดสินจากความประพฤติทางเพศที่ร่วมหลับนอนกับผู้ชายหลายคน

ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางการผลิตของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ทำให้มีผู้ผลิตจำนวนมากได้มีการผลิตที่มากมายทั้งสินค้าและบริการ ในขณะที่เดียวกันมีผู้บริโภคจำนวนมากแต่ไม่สามารถบริโภคทั้งสินค้าและบริการได้ทั้งหมด จึงทำให้สินค้าที่ผลิตออกมามีรูปแบบเดียวกัน ความแตกต่างของสินค้าจึงตั้งอยู่บนความแตกต่างของภาพลักษณ์ (Image) ไม่ใช่ความแตกต่างในตัวสินค้า แล้วยังให้ผลในด้านของผู้ผลิตจึงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) โดยยึดหลักมูลค่ามาแลกเปลี่ยนเป็นหลัก และการผลิตอยู่ในลักษณะของการผลิตแบบจำนวนมาก (mass production) เพื่อผู้บริโภคเป็นหลัก ส่วนของผู้บริโภคนั้นมีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด เพราะต้องการได้ถูกกระตุ้นผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้สินค้าได้ถูกบริโภคผ่านกลไกของการแลกเปลี่ยน (law of exchange) สินค้าดังกล่าวไม่จำเป็นต้องถูกใช้สอยใด ๆ ลักษณะดังกล่าวคือกระบวนการที่เรียกว่า การบูชาสินค้า (fetishism of commodity) ผู้บริโภคบริโภคสินค้ากันมากมายโดยไม่คำนึงถึงการใช้ และอาจกล่าวได้ว่าสิ่งนี้คือ อุดมการณ์หลักของสังคมบริโภคในสังคมทุนนิยม (ปีทวรรณ เนตรทุกกณะ, 2539)

ปัจจุบันระบบทุนนิยม เน้นการผลิตสินค้าจำนวนมากเพื่อตอบสนองความต้องการที่ถูกกระตุ้น และการผลิตสินค้าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม เกิดขึ้นเนื่องจากนายทุนต้องการขายสินค้าในจำนวนมากให้กับคนชนชั้นกลาง โดยเริ่มจากการค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงค่านิยมในการบริโภค กลไกทางตลาด การโฆษณา นายทุนมักจะสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้กับคนส่วนใหญ่ของสังคม จึงทำให้ผู้คนตกเป็นผู้บริโภคในระบบทุนนิยม นายทุนจะใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อเข้าครอบงำความคิดของผู้บริโภคโดยการใช้วิธีการโฆษณา เพราะนายทุนเห็นถึงผลประโยชน์หรือกำไรจากการโฆษณา แทนที่จะขายได้ชิ้นเดียวกลับขายได้หลายชิ้น และเมื่อมีการผลิตเพิ่มมากขึ้น ราคาของสินค้าจะตกลงตามกลไกตลาด หมายถึงคนส่วนใหญ่ของสังคมผู้ซึ่งเป็นคนชั้นกลางที่พอจะมีกำลังหรือความสามารถในการบริโภคซึ่งสามารถซื้อสินค้าเหล่านั้นได้ ส่วนในด้านของผู้ผลิตสินค้าจำนวนมากที่เหมือน ๆ กัน สินค้าที่เคยบริโภคในชนชั้นสูงซึ่งเป็นส่วนน้อยที่จะบริโภค มีการบริโภคได้อย่างทั่วไป ไม่จำเป็นว่า

จะต้องบริโภคแต่คนชั้นสูงเท่านั้น คนชั้นกลางเองก็เห็นจะเลียนแบบการบริโภคของคนชั้นสูงด้วย ดังนั้นกระบวนการกลายเป็นสินค้าที่ระบบทุนนิยมให้เป็นเครื่องมือหลักในการทำงานทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนแปรสภาพกลายเป็นสินค้า แม้ว่าก่อนหน้าระบบทุนนิยมเข้ามา มีเพียงสิ่งของบางอย่างเท่านั้นที่เป็นสินค้า และบางอย่างไม่สามารถที่จะเป็นสินค้าได้ แต่ในระบบทุนนิยมสิ่งเหล่านี้ล้วนกลายเป็นสินค้า ไม่เว้นแม้แต่ จิตวิญญาณของมนุษย์ (ลัดดา ประสพสมบัติ, 2545)

กระบวนการทำให้เป็นสินค้าและการกำหนดคุณค่าแลกเปลี่ยน มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับกระบวนการระลึกรู้ (cognitive process) และการจำแนกแยกแยะ (classification) วัตถุสิ่งของ และสรรพสิ่งที่แตกต่างกัน จะต้องรับการคัดเลือกและจัดประเภท (category) เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการแลกเปลี่ยน ในบางครั้ง สิ่งของที่แตกต่างกันจะถูกนำมาจัดประเภทให้เกิดการรับรู้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน และมีคุณค่าที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ กระบวนการจัดประเภทของสรรพสิ่งเพื่อการแลกเปลี่ยนนี้เป็นกระบวนการสากลที่เกิดขึ้นในทุก ๆ สังคมวัฒนธรรมทั่วโลก แต่ความหลากหลายของการจัดประเภทอาจมีความแตกต่างกันบ้าง (Kopytoff, 1988, p. 72)

เช่นเดียวกับงานของชวัญหทัย เจริญไมตรีมิตร (2517) ที่ทำการศึกษาเรื่อง คน ไก่ชน และการชนไก่ กระบวนการกลายเป็นสินค้าในบริบทสังคมไทย ซึ่งกล่าวถึงกระบวนการกลายเป็นสินค้าของการชนไก่ไว้ว่า เป็นกระบวนการของการสร้างคุณค่าด้วยความพยายามของกลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่ม เพื่อรวบรวมและรักษาความรู้และประสบการณ์การเลี้ยงไก่ชนที่กระจุกกระจายอยู่ตามแหล่งต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างภาพให้กับสินค้า และภาพเหล่านั้นมี “คุณค่า” ต่อผู้บริโภคซึ่งถูกให้สัญลักษณ์จากสังคมเช่นเดียวกัน การชนไก่ไม่ใช่มีภาพลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพนันและการทรมานสัตว์เท่านั้น หากแต่ไก่สามารถมองในมุมของการเป็นสัตว์เศรษฐกิจ การละเล่นพื้นบ้านได้เช่นเดียวกัน

Appadurai (1986) กล่าวถึง โลกของการแลกเปลี่ยน ในงานศึกษาชิ้นสำคัญเรื่อง The Social Life of Things: Commodities in Culture Perspective ไว้ว่า คุณค่าของสิ่งของในการแลกเปลี่ยนสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง เป็นวัตถุสิ่งของหรือสัตว์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบยังชีพ (subsistence items) เช่น หัวมัน ข้าว ปลา อาหาร สัตว์เลี้ยง เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ประเภทที่สอง เป็นวัตถุสิ่งของที่แสดงให้เห็นถึงความมีหน้ามีตาในสังคม (prestige items) เช่น วัวควาย ทาส เสื้อผ้าพิเศษ ยารักษาโรค และเครื่องทองเหลือง เป็นต้น ส่วนประเภทที่สาม คือ สิทธิพิเศษจากส่วนบุคคล (rights-in-people) เช่น สามีสีสิทธิเหนือภรรยา บิดามารดามีสิทธิเหนือบุตร เป็นต้น

ในทัศนะของ Appadurai (1989) กระบวนการกลายเป็นสินค้า (Commoditization) หมายถึงการศึกษาชีวิตประวัติของสิ่งของ โดยมองสิ่งของในฐานะที่สร้างวัฒนธรรมที่ถูกนิยามความหมายเฉพาะเจาะจงและได้รับการจัดจำแนกหรือยกเลิการเป็นวัตถุหรือสินค้า สินค้าจึงเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั่วไป การดำรงอยู่ของสินค้าเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นอิสระจากการควบคุมของศีลธรรมหรือข้อห้ามทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องใช้เงินซื้อหา ไม่ใช่ได้จากความสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนการกลายเป็นสินค้าจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งเรื่องเวลา วัฒนธรรมและสังคม หากสิ่งของบางอย่างมีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าได้ โดยมีช่องทางการนำเสนอสินค้า และมีบริบทที่เหมาะสมต่อการซื้อขายสิ่งของเหล่านั้นก็จะกลายเป็นสินค้า

สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ (2548) ที่ว่าด้วยเรื่อง กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ ซึ่งผลวิจัย พบว่า การจัดงานศพในอดีตเปรียบเทียบกับการจัดงานศพ ในปัจจุบันพบว่า ในอดีตการจัดงานศพฆราวาส คนทั่วไปจะจัดด้วยตนเองเป็นหลัก ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบริการของวัดทั้งสิ้น มีความเชื่อที่เกี่ยวกับพิธีกรรมท้องถิ่นตามหลักพุทธศาสนา สืบทอดต่อกันมา และรวมไปถึงการเชื่อเรื่องผีสาม สำหรับชนชั้นสูงจะเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมจากลัทธิของพราหมณ์ ฮินดู ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมของไทยตั้งแต่ยุคสมัยศักดินา ในอดีตการจัดงานศพอาศัยความร่วมมือของคนในครอบครัว เพื่อน และคนในชุมชนที่รู้จักกัน ไม่ต้องพึ่งพาแรงงานมากนัก ในปัจจุบันพบว่าพิธีกรรมการจัดการศพในฐานะสินค้าบริการมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองการบริโภค นิยมตามภาวะทันสมัยจัดอย่างใหญ่โตเพื่อแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายหรือครอบครัวมากกว่า ให้ความสำคัญต่อคุณค่าในเชิงศาสนา

การจัดประเภทคุณค่าในโลกของการแลกเปลี่ยน เป็นการจัดประเภทเพื่อใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนโดยตรง วัตถุประสงค์ที่อยู่ในระบบคุณค่าแต่ละประเภทจะสามารถแลกเปลี่ยนกันได้ แม้ว่าสิ่งที่แลกเปลี่ยนนั้นอาจแตกต่างกัน เช่น เมื่อถ่านอาจถูกนำมาแลกเปลี่ยนกับหม้อ หรือพืชผักอื่น ๆ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทสิ่งของเพื่อการยังชีพเช่นเดียวกัน ระบบคุณค่าในโลกของการแลกเปลี่ยน สิ่งของแต่ละประเภทจะมีกฎเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยนที่แตกต่างกันออกไปและจะถูกควบคุมโดยระบบศีลธรรมที่แตกต่างกัน สิ่งของเพื่อการยังชีพถูกจัดให้เป็นสิ่งของที่มีคุณค่าในโลกของการแลกเปลี่ยน น้อยที่สุด ส่วนสิทธิเหนือบุคคลถูกจัดให้มีคุณค่ามากที่สุดในโลกของการแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีคุณค่าต่างประเภทกันสามารถทำได้ เช่น ในกรณีของการนำวัว ควาย หรือสิ่งมีค่าอื่นใด มาใช้เป็นสินสอดในการแลกเปลี่ยนหญิงสาวในพิธีแต่งงาน แต่นั่นมิได้หมายความว่า การใช้สิ่งของในการแลกเปลี่ยนหญิงสาวแต่ละคนจะต้องใช้ในปริมาณที่เท่าเทียมกันถึงแม้ว่าหญิงสาวทั้งสองจะมีคุณค่าเท่าเทียมกันก็ตาม แต่เนื่องจากสิทธิของหญิงสาวแต่ละคนมีความแตกต่างกัน เช่น ลูกสาวของหัวหน้าเผ่าย่อมมีสิทธิพิเศษเหนือหญิงสาวชาวบ้าน นั้นหมายความว่า ต้องใช้สิ่งของในปริมาณที่มากกว่าเพื่อเป็นการเคารพสิทธิพิเศษนั้น

งานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีคุณค่าเท่าเทียมกันแม้ว่าสิ่งที่นำมาแลกเปลี่ยนนั้นมีความแตกต่างกันทางกายภาพในโลกของการแลกเปลี่ยน คืองานวิจัยของ อรัญญา ศิริมล (2551) ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับการพลัดถิ่นกับการกลายเป็นสินค้า: ชุมชนไทยใหญ่กับการค้าแรงงานในมิติสังคมชาติพันธุ์บริเวณชายแดนไทย - พม่า พบว่า การอพยพของแรงงานไทยใหญ่พลัดถิ่นเข้าทำงานฝั่งไทย ไม่ได้เกิดขึ้นจากผลกระทบของสงครามและการใช้ความรุนแรงจากฝั่งพม่าเท่านั้น แต่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจและความต้องการแรงงานราคาถูกของ ไทยด้วย สถานการณ์ที่ชาวไทยใหญ่ต้องเผชิญกับความยากลำบากทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งทางการเมืองทำให้ต้องอพยพเข้ามายังฝั่งไทย กลายมาเป็นคนพลัดถิ่น หรือคนต่างด้าวที่เข้าประเทศมาอย่างไม่ถูกกฎหมาย ซึ่งบีบบังคับให้พวกเขาต้องผันตัวเองให้กลายเป็นสินค้า โดยการขายแรงงานซึ่งถูกเอาเปรียบในเรื่องค่าจ้างแรงงานจากกลุ่มนายทุน แต่สิ่งที่ทำให้พวกเขายอมรับและเต็มใจที่จะทำงาน โดยได้ค่าแรงราคาถูกก็คือสวัสดิการที่นายจ้างหยิบยื่นให้ การให้ลูกหลานชาวไทยใหญ่เรียนหนังสือถือเป็นสิ่งที่พ่อแม่ชาวไทยใหญ่มุ่งหวังมากที่สุด การรับ-ส่งลูกหลานของแรงงานชาวไทยใหญ่ไปเรียนหนังสือทุกวันการรับ-ส่งแรงงานชาวไทยใหญ่ไปตลาดทุก ๆ เช้า เย็น การให้ยา หรือการพาไปส่ง

โรงพยาบาลยามเจ็บไข้ และการให้ที่พักอาศัยถือเป็นข้อแลกเปลี่ยนที่แรงงานชาวไทยใหญ่ยอมรับ และคิดว่าคุ้มค่าต่อการทำงานที่ได้ค่าแรงต่ำ

งานวิจัยชิ้นหนึ่งของ Pattana Kitiarsa (2007) เรื่อง Muai Thai Cinemas and the Burdens of Thai Men ซึ่งได้ถูกนำไปตีพิมพ์เป็นบทความในนิตยสาร South East Asia Research ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการการยกระดับของมวยไทย จากศิลปวัฒนธรรมเฉพาะชาติไทยให้กลายมาเป็นหนังภาพยนตร์ ซึ่งได้รับการเผยแพร่ไปทั่วโลก ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะให้ความสำคัญต่อมวยไทย ในฐานะวัฒนธรรมเฉพาะเพศชายเป็นหลักสำคัญ แต่ยังมีงานชิ้นให้เห็นถึงการกลายเป็นสินค้าของมวยไทย และการทำให้มวยไทยเป็นวัฒนธรรมสากลในขณะเดียวกัน โดยได้ทำการศึกษาภาพยนตร์มวยไทย ที่สร้างขึ้นภายหลังจากการเกิดปัญหาเศรษฐกิจโลกในปี 1997 ทั้งหมด 4 เรื่อง คือ นายขนมต้ม (2001) องค์บาก (2003) ต้มยำกุ้ง (2005) และ Beautiful Boxer (2004) เนื้อหาของบทความชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่ภาพยนตร์มวยไทยต้องการจะสื่อให้ผู้ชมได้รู้คือ ภาระหน้าที่ของชายไทยในการปกป้องประเทศชาติ ความรักชาติ วีรกรรมการต่อสู้ และการฟื้นฟูประเทศจากปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย โดยนักวิจารณ์มองว่าภาพยนตร์มวยไทยมีการดำเนินเรื่องที่ไม่ซับซ้อนและภาพยนตร์มวยไทย แต่ละเรื่องมักจะมีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน

นอกจากนี้ Pattana ยังมีความเห็นว่ามวยไทยเป็นกิจกรรมเฉพาะของผู้ชาย แต่ความเชื่อ ดังกล่าวจะทำให้เกิดการต่อต้านจากผู้ที่สนับสนุนสิทธิสตรี นอกจากนี้ผู้ศึกษายังมีความเห็นว่าการนำมวยไทยมาสร้างเป็นสิ่งบันเทิงนั้นเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้มวยไทยเป็นสินค้าและมีความเป็น วัฒนธรรมสากล

ในยุคปัจจุบันผลผลิตในสังคมได้ถูกแปรสภาพไปเป็นสินค้า แม้กระทั่งวัฒนธรรมที่ถูกแปรสภาพไปเป็นทั้งสินค้าและบริการจนเราสามารถมองเห็นได้ จนทำให้ถึงประโยชน์จึงมีผู้ที่เห็นโอกาส เข้ามาทำกำไรจากสิ่งเหล่านั้น ทำให้ประเพณี วัฒนธรรมที่มนุษย์ปฏิบัติสืบทอดกันมาตามวิถีชีวิต ของมนุษย์ คนในชุมชน ที่เป็นผู้ผลิตพิธีกรรมนั้น ได้กลายมาเป็นการรับใช้นายทุนหรือไม่ว่าใคร ก็ตามที่พยายามจะหาผลประโยชน์จากประเพณี วัฒนธรรม (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536)

Appadurai (1989) ชี้ว่ากระบวนการการกลายเป็นสินค้าขึ้นอยู่กับ การซ้อนทับกัน อย่างสลับซับซ้อนขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งเรื่องเวลา วัฒนธรรมและสังคม หากสิ่งของบางอย่าง มีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าได้ โดยมีช่องทางการนำเสนอสินค้าและมีบริบทที่เหมาะสม ต่อการซื้อขาย สิ่งของเหล่านั้นก็จะกลายเป็นสินค้าได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พระบุญธรรม สุทธิกุล (2550) ที่กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยพิธีกรรมงานศพภายใต้ระบบทุนนิยม ถึงการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมงานศพในระบบทุนนิยม ไว้ว่า ในอดีตการจัดพิธีกรรมงานศพ จะปฏิบัติตามขั้นตอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเชื่อว่าพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และการจัดพิธีกรรมงานศพได้อาศัยคนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย แต่ปัจจุบันพบว่า การจัดพิธีกรรมงานศพแต่ละงานมีการใช้เงินจำนวนมากพิธีกรรมจะมีความศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม ทำให้เข้าใจในขั้นตอนของพิธีกรรมงานศพตามหลัก พระพุทธศาสนาลดน้อยลง และ สุเมธ ตันสกุล (2536) กล่าวถึงวัดมีระบบการบริหารการให้บริการ งานศพ อย่างน้อย 2 รูปแบบ คือ วัดไม่ได้กำหนดอัตราค่าบริการงานศพ วัดรูปแบบนี้จะมีเจ้าอาวาส เป็นผู้บริหารงานทั้งหมดของวัด วัดจะไม่เรียกเรื่องเก็บค่าบริการ แต่จะให้คณะเจ้าภาพถวายเงิน

ค่าน้ำประปาและค่าไฟฟ้าแก่วัดตามศรัทธา ส่วนอีกรูปแบบคือวัดที่กำหนดอัตราค่าบริการงานศพ ทางวัดจะบริการเจ้าภาพที่มาจัดงานศพทุกด้านในลักษณะการจัดแบบอาชีพ พบว่าอัตราค่าบริการงานศพแบ่งได้ 2 ประเภทการดำเนินงาน คือ วัดอนุญาตให้หน่วยงานราชการเข้ามาบริการงานศพ แลกกับผลประโยชน์ที่วัดได้รับ และอีกประเภทคือวัดดำเนินงานให้บริการศพเอง มีพระภิกษุควบคุมดูแลและบริหาร

ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ (2548) กล่าวถึง พิธีกรรมงานศพในฐานะที่เป็นสินค้า วัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองการบริโภคค่านิยมที่จัดงานใหญ่โตเพื่อแสดงออกถึงสถานภาพทางสังคม มากกว่าให้ความสำคัญต่อศาสนา อีกทั้งยังมีการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่ให้งานศพมีมูลค่า การแลกเปลี่ยนสูงซึ่งเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อผู้ให้บริการมากกว่านำไปสู่บทบาทที่ขัดแย้งของวัด ที่มีบทบาทในด้านของศาสนาที่เป็นผู้ชี้นำพิธีกรรมเพื่อให้เกิดคุณค่าทางศาสนาต่อเจ้าภาพ กับการเป็นผู้ให้บริการพิธีกรรมงานศพที่อยู่ในเงื่อนไขความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

พระมหาจรัญ จิตตสังวโร (2553) ได้สรุปที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศพเป็นของญาติมิตร หมู่บ้านและชุมชน ทั้งหมด กลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงศพ ขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรมซื้อขายการจัดพิธีกรรม พัฒนาการงานศพของชาวล้านนาในสังคมสมัยใหม่ โดยทั่วไปแล้ว ยังคงมีแนวโน้มการพัฒนาในรูปแบบ “ธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์” ผลการศึกษาพบว่า เมื่อมีผู้เสียชีวิตลง สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการต่อไป คือ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ผู้นั้นจะนับถือศาสนาใด การจัดการศพเป็นพิธีกรรมที่ยั่งยืน ขึ้นตอนมาก ซับซ้อนญาติมิตรของผู้ตายอาจไม่มีความสะดวกที่จะดำเนินการเองได้ทั้งหมด กอปรกับอาจไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้ ทำให้ต้องมีการพึ่งพาจัดจ้างให้บริษัทดำเนินการ ซึ่งพบว่ามูลค่าตลาดในการพิธีศพแบบธรรมเนียมไทย ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมีจำนวนสูงกว่า 400 - 1,000 ล้านบาทต่อไป (อารดา นิมากร, 2550)

เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ (2548) ที่ว่าด้วยเรื่องของกระบวนการ กลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ ผลการวิจัยพบว่า การจัดงานศพในอดีตเปรียบกับการจัดงานศพในปัจจุบัน พบว่า ในอดีตการจัดงานศพฝ่ายฆราวาสจะจัดด้วยตนเองเป็นหลัก ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการบริการของวัดทั้งสิ้น และอีกทั้งยังค้นพบว่ามีความเชื่อที่เกี่ยวกับพิธีกรรมท้องถิ่น ตามหลักศาสนาพุทธที่สืบทอดต่อกันมา และรวมไปถึงความเชื่อเรื่องผีสง สำหรับชนชั้นสูงจะเชื่อเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมจากลัทธิของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมของไทยมาตั้งแต่ยุคสมัยศักดินา ในอดีตการจัดงานศพอาศัยความร่วมมือของคนในครอบครัว เพื่อนฝูงและคนในชุมชนที่รู้จักกัน ทำให้การจัดการงานศพสำเร็จลงได้โดยไม่ต้องพึ่งพาแรงงานจ้างมากนัก ในปัจจุบันพบว่า พิธีกรรมงานศพในฐานะสินค้าบริการมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองการบริโภคที่นิยมจัดงานศพอย่างใหญ่โตเพื่อแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายหรือครอบครัวมากกว่าให้ความสำคัญต่อคุณค่าในเชิงศาสนา

กล่าวได้ว่าแนวคิดกระบวนการกลายเป็นสินค้าหมายถึงสิ่งของหรือวัตถุและการบริการที่ประกอบไปด้วยคุณค่าในการใช้สอยและการแลกเปลี่ยน แต่ในลักษณะทางสังคม กระบวนการกลายเป็นสินค้าหมายถึง การมองตัววัตถุเป็นสิ่งที่สร้างวัฒนธรรม ทำให้สินค้าสามารถดำรงอยู่ได้ในวัฒนธรรมที่เกิดควบคู่ไปกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าวัตถุและบริการ และมีความสัมพันธ์ทางสังคมในเรื่องของการให้คุณค่า และค่านิยมของสินค้าและบริการจึงทำให้วัฒนธรรมประเพณี

ได้กลายมาเป็นสินค้าเพื่อรับใช้นายทุน ในด้านของการบริการ ปัจจุบันพบว่าคนเผาผี ได้กลายมาเป็นสินค้าและการแสดงออกทางสังคมในการดำเนินการจัดการศพมากกว่าการให้ความสำคัญหรือคุณค่าของการจัดการศพในฐานะพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีตัววัตถุ การบริการและค่านิยมที่เข้ามาสอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบันที่ทำให้มนุษย์เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางศาสนา โดยมีการให้บริการจัดการศพแบบครบวงจรในปัจจุบัน

หากเรามอง “คนเผาผี” เป็นสิ่งที่ถูกกระบวนการต่าง ๆ ทำให้เป็นสินค้า ทั้งมุมมองของการที่คนเผาผี ทำตัวเองเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์กลายเป็น “เป็นผู้ประกอบการงานศพ” ในกระแสความทันสมัย นั่นคือการสร้างตัวตนให้ดูดี มีวิชา มีการจัดการแบบมืออาชีพ มีคนรู้จัก มีขั้นตอนและระเบียบการดำเนินการที่ถูกต้อง ทำตัวเองให้มีอำนาจในการต่อรอง หรือ การติดต่อกับธุรกิจต่อเนื่องจากงานศพ หรือการผันตัวเองเป็นอาจารย์ในการสอนเทคนิควิชาการเผาผีให้แก่คนสนใจ หรือแม้แต่กลุ่มนายทุนธุรกิจต่อเนื่องเล็งเห็นช่องทางการทำรายได้จาก คนเผาผี โดยการนำแนวคิดเรื่องการกลายเป็นสินค้าของ Appadurai (1989) ที่ได้กล่าวไว้ว่าสิ่ง ๆ เดียวกันสามารถมีคุณค่าแตกต่างกัน ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และสิ่ง ๆ เดียวกันมีคุณค่าแตกต่างกันตามการให้คุณค่าของแต่ละบุคคล มาวิเคราะห์การกลายเป็นสินค้าและกระบวนการต่าง ๆ ที่ประกอบสร้างให้ คนเผาผีกลายเป็นสินค้า ซึ่งเน้นไปที่กลุ่มคนในเงาศพกลุ่มต่าง ๆ รวมไปถึงการให้คุณค่า และการสร้างความหมาย อำนาจ ตัวตน ของคนเผาผี ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจะเป็นไปในทำนองเดียวกับงานวิจัยเรื่อง แม่หญิงสี่ชายตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย ของ ยศ สันตสมบัติ ที่กล่าวถึงกระบวนการที่ทำให้ร่างกายผู้หญิงเป็นสินค้าและการผลิตสินค้าเพื่อร่างการผู้หญิง และการมองคนเผาผี ในมุมมองวัฒนธรรมประเพณีที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนกับความพึงพอใจ การเป็นที่รู้จักและยอมรับ ในสังคมโลกได้ คนเผาผีเป็นสินค้าในเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถนำมาสนองความพึงพอใจของผู้บริโภค โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดกระบวนการกลายเป็นสินค้ามาวิเคราะห์ถึงการให้คุณค่าและการช่วงชิงความหมายของคนเผาผีในแต่ละช่วงเวลา และในแต่ละสังคมที่มีความแตกต่างกัน เช่น สังคมผู้ที่อยู่ในวงการเผาศพ สังคมของผู้ที่อยู่ในกลุ่มคนในเงาศพ สังคมธุรกิจที่อยู่ในวงการจัดงานศพ สังคมพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพ สังคมวงการนักวิชาการ สังคมกลุ่มเจ้าภาพงานศพ สังคมประชาชนผู้เข้าร่วมงานศพ สังคมกลุ่มผู้ช่วยในการจัดการศพ เป็นต้น

คนเผาผี ในอดีตไม่มีลักษณะไปเพื่อการต่อรอง การแย่งชิง การแข่งขัน แต่เป็นเพื่อความช่วยเหลือผู้ที่เสียชีวิต หรือแม้กระทั่งเป็นการแบ่งเบาภาระของวัดและเจ้าภาพ เป็นการช่วยเหลือจุนเจือกันในครอบครัว เป็นการสงเคราะห์และทำพิธีทางจิตวิญญาณส่งผู้ตายไปสู่สุคติภพตามความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น เป็นคนที่ลึกลับ มีวิชาอาคมเข้มขลัง น่าเกรงขาม หาดูยาก แต่ในยุคปัจจุบันคนเผาผีได้กลับกลายมาเป็นคนที่พบเห็นได้ง่าย เรียกใช้ง่ายเวลามีคนตาย เป็นคนกลางในการจัดการศพในการประสานกลุ่มธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับการจัดการศพเกือบทุกกระบวนการ แต่งตัวดีมีฐานมีราคาค่างวดในการเผาและจัดการศพแต่ละขั้นตอน รวมไปถึงมีอำนาจในการต่อรองกับเจ้าภาพหลายประเด็น มีการดำเนินการจัดการศพหลายวัด และหลายรูปแบบ (เผาทั้งเตาเผาศพแบบถ่านและเตาเผาศพแบบน้ำมัน หรือ แก๊ส) รวมไปถึงการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศพ และไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการศพ เป็นต้น การกลายเป็นสินค้าของมวยไทย จึงมีความหลากหลายและมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ

การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในครั้งนี้จึงเป็นการมุ่งศึกษาถึงการนิยามความหมายและอำนาจตัวตนของคนเผาผีก่อนความทันสมัยและภายหลังความทันสมัย และศึกษาการถูกทำให้เป็นสินค้าของคนเผาผีในกระแสความทันสมัย ซึ่งนำแนวคิดเรื่องกระบวนการกลายเป็นสินค้าของ Appadurai (1986) มาวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงความสำคัญของคนเผาผี โดยเน้นในแต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงนำมาวิเคราะห์กระบวนการกลายเป็นสินค้าของคนเผาผีในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสินค้าที่เป็นตัวเงิน กล่าวคือ การทำให้คนเผาผีกลายเป็นสินค้าในรูปแบบที่สามารถทำการซื้อขายได้ คุณค่าทางจิตใจ และสินค้าทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปเพื่อตอบสนองความต้องการในการแลกเปลี่ยนในสังคมทันสมัย

บริบทเกี่ยวกับประเพณีการตายและคนเผาผี

คำที่เกี่ยวข้องกับการตาย มีอธิบายไว้ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาไทย อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีดังนี้

การฝัง, การกำจัดศพ (Burial) คือ การฝังและกำจัดศพโดยวิธีต่าง ๆ เช่น การเอาศพใส่เรือให้ลอยไปการเผา การทิ้งศพไว้กลางแจ้ง การทำมัมมี่ การฝังศพไว้ใต้ที่ยกพื้น การฝังโดยการบรรจุภาชนะ หรือ การทิ้งศพลงแม่น้ำ

พิธีศพ (Funeral) คือ พิธีกรรมที่ทำก่อนและระหว่างการจัดศพของผู้ตาย

สัปเหร่อ (คนเผาผี) ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพตั้งแต่ทำพิธีมกตราสังจนกระทั่งนำศพไปฝังหรือเผา สัปเหร่อ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับมติชน คือ ผู้จัดการการศพ เช่น ฝัง หรือ เผา ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร (2548) การเรียกขานว่า “สัปเหร่อ” เป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในงานศพซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ แต่เรากลับมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสัปเหร่อผู้ใกล้ชิดพิธีกรรม ความตาย และร่างไร้วิญญาณค่อนข้างน้อย จึงมีคำถามขึ้นมาว่า “สัปเหร่อคือใคร” และ “สัปเหร่อมีหน้าที่อย่างไรในสังคมที่เขาดำเนินการอยู่” สัปเหร่อเป็นกลุ่มคนที่มีพลวัตเชื่อมโยงกับสังคมค่อนข้างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดมากก็คือการเปลี่ยนแปลงคำจาก สัปเหร่อ มาเป็น “เจ้าหน้าที่ฌาปนสถาน” ดังนั้น การศึกษาเรื่องสัปเหร่อจึงน่าจะมีประโยชน์ในฐานะเป็นหลักฐานบางประการต่อความเคลื่อนไหวของสังคมได้

ในขณะที่ พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย) (2556) ได้กล่าวถึง สัปเหร่อเป็นผู้จัดการศพประจำฌาปนสถานของชุมชน ได้รับการยอมรับจากมติชุมชน กระบวนการได้เป็นนั้นเป็นการสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นในตระกูลสัปเหร่อและจากการเรียนรู้จากครูบาอาจารย์ เป็นผู้ที่สืบสานระเบียบพิธี ขั้นตอนและกรรมวิธีของการจัดการศพ มีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ คติความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เป็นอัตลักษณ์ของสัปเหร่อ สัปเหร่อเป็นผู้ที่มีความรู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล เป็นที่ปรากฏแก่สายตาของประชาชนทำให้เป็นที่ยอมรับในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อในภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เป็นที่ไปตามความคาดหวังของคนในชุมชน ทั้งนี้อัตลักษณ์ตัวตนที่แสดงออกต่อการเคร่งครัดในระเบียบข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติและการใช้คาถาอาคมในการประกอบพิธีกรรมบ่งบอกถึงการเป็นผู้ที่มีความรู้เฉพาะบุคคล จึงเป็นปัจจัยในการสนับสนุน

ความเชื่อมั่น ความศรัทธา และทัศนคติที่ดีต่อสัปเหร่อในการจัดการพิธีงานศพของชุมชน ซึ่งหน้าที่ที่สำคัญของสัปเหร่อตั้งแต่การให้คำแนะนำและปฏิบัติเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพการรักษาความเชื่อบางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพ หรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบ๊ยให้ตากลิ ยายกลา การนำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูปและการเก็บอัฐิทั้งนี้การพัฒนาภาพลักษณ์ของสัปเหร่อให้เป็นที่ประจักษ์ ซึ่งต้องแสดงแบบอย่างแห่งความประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม การมีเครื่องแต่งการที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนของสัปเหร่อ การพัฒนาองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง และระดับความชำนาญในการจัดการพิธีศพอย่างมืออาชีพ และการเป็นผู้ให้การศึกษากับคณาจารย์ คำสอน ปรีชาธรรมเนื่องในงานศพ และสืบทอดประสานกับความเชื่อท้องถิ่นประเพณีที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและการดำรงชีพด้วยความไม่ประมาท ตลอดจนการยึดถือปฏิบัติตามระเบียบ รูปแบบ และขั้นตอนพิธีการจัดการศพที่เป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างเคร่งครัดนำไปสู่การสร้างศรัทธา และความเชื่อมั่นต่อการดำรงรักษาหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

สอดคล้องกับ ชาติชาย มานิตยกุล (2550) ได้ศึกษาสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร โดยเกิดจากความใกล้ชิดกับวัดและถูกชักชวน ที่พักอาศัยอยู่ในบ้านพักที่วัดจัดให้ซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณวัดที่ประกอบอาชีพ ทุกคนมีรายได้ประมาณเดือนละ 4,000 - 6,000 บาท ส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมเป็นการรับจัดเลี้ยงเมื่อมีงานศพ สำหรับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมของสัปเหร่อมี 14 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การอาบน้ำศพ 2) การแต่งตัวศพ 3) การรดน้ำศพ 4) การมัดตราสัง 5) การเบิกโลง 6) การตั้งศพ 7) การสวดอภิธรรมบำเพ็ญกุศล 8) การเช่นศพ 9) การทิ้งเบ๊ยตากลิยายกลา 10) การนำมะพร้าวล้างหน้าศพ 11) การบวชหน้าไฟ 12) การเผาศพ 13) การแปรรูป และ 14) การเก็บอัฐิ ส่วนด้านบทบาทหน้าที่โดยมากยึดถือปฏิบัติตามขั้นตอนของพิธีกรรม 14 ขั้นตอน แต่บางขั้นตอนสัปเหร่อบางคนไม่ปฏิบัติ เช่น การมัดตราสัง การเบิกโลง การทิ้งเบ๊ยให้ตากลิยายกลา และการนำมะพร้าวล้างหน้าศพ

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในฐานะคนจัดการศพ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องซึ่งบุญเลิศ สดสุขชาติ (252, น. 20) กล่าวว่า เมื่อมีคนตายไม่ว่าชนชาติใดย่อมมีพิธีกรรมและพิธีกรรมนั้นก็สุดแล้วแต่ว่าจะทำอย่างไร ทั้งนี้ก็สุดแล้วแต่ความเชื่อซึ่งขึ้นอยู่กับลัทธิ ธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของตน เช่น บางชาติบางเผ่าอาจทำพิธีโดยการนำผู้ตายไปโยนลงแม่น้ำ หรือ บางชาติ บางเผ่านำผู้ตายไปทิ้งไว้กลางแจ้งปล่อยให้สัตว์ต่าง ๆ แทะกินเนื้อหนังจนหมดจนเหลือแต่กระดูก ส่วนประเพณีคนไทยก็มีพิธีกรรมทำศพแตกต่างกันออกไป แต่ละอนุวัฒนธรรมจะแตกต่างกันในส่วนปลีกย่อยหรือรายละเอียด แต่ในส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน

เสถียรโกเศศ (2541, น. 32-33) ได้แบ่งเหตุที่ต้องทำศพไว้ 3 ประการได้แก่ 1) เพื่อเป็นการเซ่นไหว้ให้แก่ผู้ตาย โดยเข้าใจว่าผู้ตายมีลักษณะความเป็นอยู่คล้ายคลึงกับคนเป็น ต่างแต่อยู่กันคนละโลกเท่านั้น 2) เพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวน จึงประกอบพิธีปัดรังควาน พิธีที่ทำ 2 ประการนี้ผู้มีความเชื่อมักจะทำรวม ๆ กันไป เช่นชาวพื้นเมืองของประเทศบริติชโคลอมเบีย จะเอาอาหารไปวางไว้ที่หลุมศพ เพื่อไม่ให้ผีกลับมาหาอาหารกินที่บ้าน เพราะจะทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย ชาวอินเดียนแดงเผ่าหนึ่งเชื่อว่า ถ้าผู้ตายเป็นเด็กยังกินนมอยู่ ต้องจัดหาผ้า 2 ผืนหยดน้ำนมแม่ของเด็กให้ชุ่มเอาใส่ไว้ในมือศพเด็กทารก เพื่อผีเด็กจะได้ไม่มาหลอกหลอน แม่ชาวนิโกรบางเผ่าในทวีป

แอฟริกา ฆ่าสัตว์ทิ้งไว้ในหลุมศพเพื่อให้ผีได้กิน จะได้ไม่กลับมาบวกรวนที่บ้าน ชาวบาตักเกาะสุมาตรา เมื่อเอาอาหารไปเช่นไหว้ที่หลุมศพ จะต้องขอร้องให้ผู้ตายอย่าได้คิดมาคบหาสมาคมกับคนอื่นอีกเลย แล้วจบลงด้วยถ้อยคำที่ว่า นี่แน่ หมากพลู บุหรี่ ถึงหน้าข้าวจะเอาข้าวมาให้ ทุกปี บางพวกผู้เป็นบุตร จะขอกล่าวแกผีบิดาว่า ลูกไม่ลืมอาหารของพ่อหรือ นี่คือข้าวปลาจัดหามาพร้อมที่นี่แล้วทุกอย่าง ขออย่ามารบกวนลูก ๆ เลย และ 3) ทำพิธีทางลัทธิศาสนาด้วยความเคารพอาลัยระลึกถึงผู้ตาย ต้องการให้ผู้ตายได้รับประโยชน์แห่งความสุขในโลกหน้าให้มากที่สุด เท่าที่หนทางลัทธิศาสนา จะพึงให้ได้ เป็นการระลึกถึงคุณด้วยกตัญญูตเวทิตะ

นอกจากนี้ เสถียรโกเศศ (2541) ยังกล่าวถึงประเพณีการตายไว้ว่ามี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 เหตุผลที่ต้องทำศพ เหตุของการตาย วิญญาณเจตภูติผี เช่นไหว้ พิธีฝังศพ พิธีสตี แบ่งเขตที่ทำศพ ความจำเป็นที่จะต้องทำศพ จาริตประเพณี ตอนที่ 2 พิธีศพ ต่ออยู่ บอกหนทาง เผ่าผี เรื่องแมว อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ นุ่งผ้าศพ ตำหมากใส่ปากศพ เงินใส่ปากศพ ปิดหน้าศพ กรวยดอกไม้รูปเทียน การมัดศพ เบิกโลง ตั้งศพ แดนของคนที่ตายไป ตามไฟหน้าศพ พระสวด เช่นศพ นางร้องไห้ ทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน พวงหรีดไว้ทุกซอก และ ตอนที่ 3 เผาศพ ปลงศพ เผาฝังตามสิทธิพิธีไม่ได้ยกศพออกจากเรือน ศพออกทางประตูเรือนไม่ได้ ซักปาก 3 ซีก ประตุปลา ตีหม้อน้ำและหม้อไฟน้ำศพ ซัดข้าวสาร หามศพ โปรงข้าวดอก ซักศพ แยงศพ ทางสี่แพร่ง หาที่ปลงศพเผาศพ ซักผ้าหมาบังสุกุล คำว่าศพ เผาเวียน 3 รอบ เอาโลงกระแทกเชิงตะกอน ทิ้งเบี้ยให้ ตากเลียยกลาต่อยมะพร้าวล้างหน้าศพ รูปเทียนเผาศพ ที่เผาศพ การห้ามต่อไฟเผา เอาผ้าโยนข้ามโลง ซักพิน 3 ดุ้น กลับจากการเผา บวชน้ำไฟ สวดอภิธรรมหน้าไฟ บอกเผาศพ ข้อม้าวันเผาศพ เติน 3 หาม แปรรูป เก็บอัฐิ ทำบุญ 7 วันภายหลัง

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ และอุดม เขยกิจวงศ์ (2548) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ในความตาย และพิธีกรรมงานศพ ไว้ดังนี้ การจากไปของบุคคลในครอบครัวเป็นภาวะที่ทำให้เกิดความเศร้าโศก แต่ก็มีคนเชื่อว่า คนตายไปจะเป็นผี ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัว จึงเป็นประเพณีเพื่อ ผ่อนคลายความเศร้าโศก และตัดสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี พิธีทำศพส่วนใหญ่จะต้องคล้อยตาม ความเชื่อทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปจะมีเพียง 2 วิธี คือ การฝังและการเผา

ปราณี วงศ์เทศ (2539, น. 174) กล่าวว่า พิธีศพส่วนใหญ่จะสะท้อนให้เห็นถึงความหวาดกลัววิญญาณหรือผีของคนตาย ซึ่งมักจะเชื่อว่าผู้ที่ตายจะเปลี่ยนสภาพเป็นวิญญาณที่ดุร้าย อาจจำอันตรายมาสู่คนเป็นได้ หรือในบางสังคม เช่น สังคมจีนโบราณ บทบาทของผู้ตายอาจมีสูงมาก ต่อความเจริญ ความสมบูรณ์พูนสุขของญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ จนก่อให้เกิดลัทธิบูชาบรรพบุรุษขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดโชคชะตาของสมาชิกหรือในสังคมเผ่าพันธุ์นั้น ๆ ด้วย จึงจำเป็นต้องมีพิธี เช่นไหว้ตามกาลเวลาหรือตามฤดูกาลต่าง ๆ ในส่วนของความหลากหลายรายละเอียดในพิธีศพ ของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ยึดปฏิบัติกัน ขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีศพจะสะท้อนให้เห็นความเชื่อที่ว่า ความตาย มิใช่เพียงจุดสิ้นสุดของชีวิตโดยสมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการเปลี่ยนสภาพจากโลกที่อาศัยอยู่หรือ จากสิ่งที่มีชีวิตอยู่ไปสู่อีกโลกหนึ่งหรือภาวะหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมเกี่ยวกับการแยกตัว หรือ แยกคนตายออกจากคนเป็น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น การปล่อยให้น้ำเปื้อย ให้นกกากินเหลือแต่กระดูก หรือ การเผา และพิธีกรรมการรวมตัวของผู้ตายในโลกใหม่หรือในสภาพ ใหม่กับบทบาทใหม่ที่แตกต่างไปจากโลกของคนเป็น

นอกจากนี้ปราณี วงศ์เทศ (2534) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมงานศพในประเทศไทยโดยกล่าวถึงความตายที่ทำให้เกิดถึงความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ตลอดถึงกิจกรรมของเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคมและความเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณของผู้ตาย โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน ในส่วนของพิธีกรรมศพนั้นได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทย ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเปลือกหอยเครื่องเช่นในหลุมศพ บางศพก็พบเครื่องประดับ และเครื่องใช้ที่แตกต่างไปจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากศพอื่น สิ่งเหล่านี้ทำให้ทราบถึงความแตกต่างในฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนพิธีกรรมศพในปัจจุบัน ตั้งแต่การบอกหนทางให้แก่คนป่วยใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศลจนกระทั่งถึงพิธีเผาและพิธีเก็บเถ้ากระดูก โดยกล่าวให้เห็นถึงพิธีกรรมในรูปแบบพิธีกรรมศพของชาวบ้านและชนชั้นสูงที่มีความแตกต่างกัน

ภัสร์นวี ศรีสุวรรณ (2557) ได้กล่าวเกี่ยวกับทัศนคติเกี่ยวกับความตายของสังคมหนึ่ง ๆ เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพิธีศพของสังคมนั้น การจัดการศพในสังคมไทยเกิดจากความเชื่อที่สำคัญ 3 ประการคือ คนตายมีลักษณะความเป็นอยู่และความต้องการคล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่คนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้ อุทิศอาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ผู้ตายเพื่อนำไปใช้ในโลกของผู้ตาย ประการที่สอง ผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนสภาพเป็นวิญญาณหรือผีที่อาจกลับมาบวกรบกวนเพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังไม่ตัดขาดจากโลก จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บปวด เดือดร้อน สร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่อยู่ข้างหลัง จึงต้องมีพิธีป้องกันหรือพิธีปัดรังควานที่อาจเกิดจากคนตาย เพื่อป้องกันผีมารบกวน ดังเห็นจากพิธีต่าง ๆ ที่ทำหลอกผีหรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านอีก และประการที่สาม การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายได้รับผลประโยชน์ในโลกหน้าซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพภักดี และความระลึกถึงด้วยความกตัญญูทดแทน

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมศพไว้ ดังนี้ พิธีกรรมศพทำให้คนเป็นได้เห็น ได้รู้พิธีศพ ได้รับความรู้เข้าใจในปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธศาสนามากมายที่แฝงความหมายอยู่ในพิธีกรรมบางตอน เช่น ชีวิตเหมือนดังไฟที่จัดหน้าศพ มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงและดับสลาย ทำให้คนเราเข้าใจธรรมชาติของชีวิต จะต้องเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่และตายลงในที่สุด จะได้ไม่ลุ่มหลงมัวเมาและเศร้าโศกเสียใจเมื่อชีวิตต้องมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง พิธีกรรมศพทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เพราะต่างก็ได้คบหาสมาคม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากญาติมิตรที่มาร่วมงานศพทำให้เจ้าภาพอุ่นใจ ไม่เดียวดาย รู้สึกสำนึกบุญคุณที่ญาติมิตรให้กำลังใจยามทุกข์ และเมื่อถึงคราวที่คนอื่นประสบเหตุการณ์เช่นนี้เข้าบ้าง เจ้าภาพก็ต้องตอบสนองแทนความไม่ตรีจิตในทำนองเดียวกัน ส่วนในด้านจิตใจ พิธีปลงศพเป็นการสนองความปรารถนาของมนุษย์ตามความเชื่อในหลักคำสอนของศาสนา เช่น กฎแห่งกรรม คนที่ทำดีก่อนตายและตายแล้วก็มีพิธีบำเพ็ญกุศลหน้าศพ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับพิธีส่งดวงวิญญาณไปสวรรค์ของศาสนาอื่นที่นับถือพระเจ้า และหลังจากตายแล้วก็เข้าพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกันนี้อีก ดังนั้นพิธีปลงศพจึงทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจในอนาคตชาติของตน พิธีปลงศพ เป็นการกระทำที่ทำให้ญาติมิตรของผู้ตายคลายความโศกเศร้าไม่สบายใจ เพราะได้แสดงความรัก ความอาลัย และความกตัญญูรู้คุณที่ตนมีต่อผู้ตาย ซึ่งเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่สามารถกระทำได้แม้กระทำแล้วยิ่งกว่านี้

ไม่มีประโยชน์อันใดแก่ผู้ตาย จึงเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่ญาติมิตรจะพึงกระทำแก่ผู้ตาย ทำให้บรรเทาความทุกข์ลงได้บ้าง

กล่าวได้ว่าการตายเป็นภาวะการณ์ที่ทุกคนมีอาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นภาวะสุดท้ายของมนุษย์ที่ใช้ชีวิตอยู่บนโลก เป็นเครื่องหมายของการที่ร่างกายสิ้นสุด ไม่คงอยู่ ไม่มีตัวตน ทั้งนี้ในทุกสังคมเมื่อมีคนตาย ก็ต้องมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามลัทธิและความเชื่อนั้น ๆ ตามวัตถุประสงค์แห่งการประกอบพิธีกรรมนั้น สำหรับประเทศไทย การจัดการศพ ถือว่าเป็นประเพณีสุดท้ายของช่วงชีวิตมนุษย์ ที่มีการสืบทอดกันมายาวนานเมื่อสิ้นลมหายใจจะต้องมีพิธีกรรม เพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ความสำคัญของการจัดพิธีกรรมงานศพนั้น เพื่อได้รับรู้ถึงพิธีกรรมและเข้าใจปรัชญาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นประเพณีงานศพเป็นประเพณีที่ทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากคนในชุมชนต่างคนต่างร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้เจ้าภาพที่โศกเศร้าเสียใจได้อุ่นใจเมื่อมีคนมาร่วมงาน ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมดังจะกล่าวให้เห็นภาพพิธีการจัดการศพของคนไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

ประเพณีการตายและการจัดการศพในอดีต

พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่า ความตายเป็นเรื่องของวิญญาณที่ละทิ้งร่างกายเดิมเพื่อไปจุติในภพใหม่หากผู้ตายทำกรรมดีก็จะไปสู่ภพภูมิที่ดีหรือไปสู่สุคติภพ หากทำกรรมชั่ววิญญาณก็จะวนเวียนไม่สามารถไปภพใดได้ ประเพณีเกี่ยวกับการตายมีพิธีกรรมและขั้นตอน ดังนี้การสวดบังสุกุลเป็นหรือการจำเริญอายุ เมื่อคนในบ้านป่วยหนัก ญาติจะนิมนต์พระสงฆ์ 5 รูป หรือ 7 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ เรียกว่า การบังสุกุลเป็น เป็นการทำบุญให้ผู้ป่วยเห็นก่อนสิ้นใจ ผู้ป่วยบางรายเมื่อทำพิธีแล้วอาจจะฟื้นไข้หรือหายเป็นปกติถือว่าการต่ออายุ หรือการจำเริญอายุการบอกทางก่อนผู้ป่วยจะสิ้นใจ ญาติจะจัดดอกไม้ธูปเทียนบรรจุภายในกรวยใบตอง โดยให้ผู้ป่วยพนมมือ หรืออาจจะนิมนต์พระสงฆ์มาหรือตั้งพระพุทธรูปไว้ใกล้ ๆ แล้วคอยเตือนให้ผู้ป่วยได้ระลึกถึงพระพุทธคุณเมื่อสิ้นลมหายใจแล้วจะได้ไปสู่สุคติ

การทำพิธีต๋อย เมื่อผู้ป่วยสิ้นลมหายใจ ญาติจะจุดเทียนขี้ผึ้งหนึ่งบาทมีไส้ 7 เส้นตั้งไว้ จนเทียนหมดเล่มจึงเชื่อว่าตายสนิท จากนั้นเชิญคนที่มีความรู้ด้านไสยศาสตร์หรือหมอผีมาเสกน้ำมันต๋อยขี้ผึ้งหรือปัดรังควาน ประพรมน้ำมันต๋อยที่ซอกศพเพื่อปกป้องไม่ให้กลับมาหลอกหลอนเรียกว่าพิธีต๋อย มักทำให้กับคนที่ตายด้วยอุบัติเหตุ ตายท้องกลม ถูกฆ่าตาย หรือเรียกการตายในลักษณะนี้ว่า ตายโหง และมีความเชื่อว่าคนที่ตายโหงนั้นผีจะแรงมีความอาฆาตสูง การอาบน้ำศพเมื่อทำพิธีต๋อยแล้วก็จัดอาบน้ำศพ โดยเอาขี้ผึ้งกับดินเหนียวตำให้เข้ากัน แล้วนำน้ำร้อน น้ำเย็น น้ำมะพร้าวผสมเพื่ออาบชำระศพให้สะอาด การอาบน้ำศพจะทำกันเฉพาะลูกหลานภายในเท่านั้น นอกจากการอาบน้ำศพแล้วจะไม่มีการรดน้ำศพกันอีก บางท้องถิ่นจะเอาใบมะกรูด ใบมะนาว และรากสะบ้ามาตำกับขี้ผึ้งทาศพเป็นการดับกลิ่น และฆ่าเชื้อโรค การที่เอาขี้ผึ้งมาผสมกับดินเหนียว น้ำร้อน น้ำเย็นและน้ำมะพร้าว เพื่อแทนธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนการใช้รากสะบ้า ใบมะกรูด และใบมะนาวมาตำกับขี้ผึ้งทาศพ ถือว่าเป็นปริศนาธรรม การอาบน้ำศพนั้นเพื่อแสดงถึง คนตายได้รับการดูแลเอาใจใส่ชำระล้างสิ่งสกปรกทั้งหมดของร่างกาย (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2544)

การแต่งศพ เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วจะทำการยกศพขึ้นเพื่อให้แห้งเงยหน้าขึ้น ใช้นิ้วออกกล้วย ทำเป็นกรวยกรอกน้ำผึ้งรวงหรือน้ำตาลเหลวผสมการบูรลงไปในห้องมาก ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้ศพเน่าเร็ว แล้วจึงแต่งศพด้วยการหิวผมปรกลงมาทางด้านหน้า หวีที่ใช้แล้วจะหักทิ้งใส่โลงจากนั้นจึงแต่งตัวให้ศพด้วยชุดที่ผู้ตายชอบใช้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ หรือนุ่งผ้าขาวทำปกไว้ข้างหลัง หางกระเบนอยู่ข้างหน้า หรือไม่นุ่งโจงกระเบนก็ได้ ถ้าใช้กางเกงให้สวมกลับหลัง การสวมเสื้อและกัณฑ์กระดุมก็ต้องกลับมาอยู่ข้างหลังแทนข้างหน้าเช่นกัน

การผูกศพและตราสังข์ หลังจากแต่งศพเรียบร้อยแล้วก็เอาด้ายขาวผูก กรองมือ กรองเท้า แล้วโยงไปผูกที่คอ การทำเช่นนี้มีความหมายว่า มนุษย์มีบ่วง 3 บ่วง คือ บุตร (คอ) ภรรยา (มือ) และทรัพย์ (เท้า) บ่วงทั้ง 3 นี้จะเป็นสิ่งผูกมัดคนเมื่อมีชีวิตอยู่แล้วเอาดอกไม้ธูปเทียน ของหมากพลู ใส่ในมือผู้ตาย ซึ่งจัดให้ประสานกันประหนึ่งประนมมืออันแสดง ถึงความเป็นพุทธศาสนิกชน และมักจะเอาเหรียญเงินหรือเหรียญทองใส่ปากผู้ตายเพราะเชื่อว่าจะได้ นำไปใช้ภพหน้า แล้วใช้ใบพลู ปิดหน้าศพ จากนั้นจึงเอาผ้าขาวห่อศพให้มีมิติซิดหลาย ๆ ชั้น ใช้นิ้วด้ายขาวมัดตราสังข์เป็นเปลาะ ๆ ให้แน่นตั้งแต่หัวจรดเท้าแล้วนำไปใส่โลงนอนหงาย

การทำโลง โลงศพจะทำด้วยไม้ลักษณะปากผายกว้างกว่ากัน แนวต่อของไม้ที่กันโลงศพ จะต้องใช้ดินเหนียวตำผสมกับใบบอนหรือใบฝรั่ง ยา (ทา) โดยตลอดเพื่อมิให้น้ำเหลืองน้ำหนองไหลออกมาข้างนอกโลง แล้วเอาปูนขาวผสมด้วยสิ่งที่ดูดซึ่มง่าย เช่น ขี้เลื่อย ทรายไวน จากนั้นจึงเอาไม้ รอดตั้งขวางโลงไว้ 4 อัน เรียกว่า ไม้กานตอง หรือไม้ข้ามเล (ทะเล) ใช้ไม้ฟาก 7 ซี่ วางบนไม้รอดฟาก 7 ซี่ นั้นต้องถักเชือก 3 แห่ง ไปในทางเดียวกันไม่กลับไปกลับมา ซึ่งหมายถึงการข้ามพ้นแล้วจะไม่กลับมาอีก เมื่อเอาศพลงโลงเรียบร้อยแล้วก็นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม 1 เที่ยง เรียกว่าการสวดหน้าศพ หรือ สวดหน้าไม้

การตั้งศพ - สวดศพ ที่ตั้งศพจะต้องมีฐานวางศพ 2-3 ชั้น ส่วนใหญ่นิยมจัดให้ศพหัน ศีรษะไปทางทิศตะวันตก จัดโต๊ะหมู่บูชา ที่พระสงฆ์นั่งสวดอภิธรรมและแสดงธรรมเทศนาอยู่ในที่ อันสมควร การตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านโดยส่วนมากจะตั้งศพเป็นเวลา 3 หรือ 7 วัน ในบางท้องถิ่น หลังจากสวดแล้วอาจมีฆราวาสสวดคฤหัสถ์ ซึ่งเรียกว่าสวดมาลัยในช่วงศึกซึ่งในปัจจุบันหาได้ยากแล้ว ตลอดเวลาที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล จะมีการตั้งอาหารข้าว น้ำให้ศพวันละ 2 เวลา บางรายมีการเคาะโลงบอกให้กิน

การเผาศพ การเลือกวันเผาศพ จะถือวันขึ้นแรมเป็นสำคัญ กล่าวคือถ้าเป็นข้างขึ้นห้ามเผาวันเลขคี่ ถ้าวันข้างแรมห้ามเผาวันเลขคู่ เช่น 1 ค่ำ 3 ค่ำ หรือแรม 2 ค่ำ แรม 4 ค่ำ เหล่านี้จะเผาศพไม่ได้ ถือว่าเป็นวันผีหามคน แต่ถ้าเป็นวันขึ้น 2 ค่ำ 4 ค่ำ หรือแรม 1 ค่ำ 3 ค่ำ 5 ค่ำ วันเหล่านี้เผาได้ เรียกว่า วันคนหามผี แม้จะตรงกับวันพระ วันอาทิตย์ วันศุกร์หรือวันใด ๆ ก็ไม่ห้ามในการเผาศพได้ ในส่วนของการนำศพออกจากบ้านต้องทำประตูปรางคือ การนำเอาไม้สีอัน ทำเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทาบไว้ที่ทางออกประตูทางออกข้างนอกที่จะนำศพออกจากประตูปรางนี้ เมื่อนำศพออกแล้วให้นำเอาประตูปรางออกทิ้งเสีย ศพที่นำออกทางประตูต้องนำไปทำศพออกก่อนและต้องลบรอยเท้าคนหามเพื่อไม่ให้ผีกลับบ้านถูก แล้วจัดกระบวนแห่ศพ โดยมีพระภิกษุเดินนำหน้าศพ เรียกว่า พระเบิกทาง และมีการโปรยข้าวตอกไปตลอดทาง ส่วนเครื่องไทยทานสำหรับถวายพระเบิกทางมี เสื้อ หมอน มุ้ง ตะเกียง ถ้วย ชาม ผ้าไตร เป็นต้น นอกจากนี้ต้องจัดเตรียมของถวาย พระนั้กเทศน์ พระสวด

บังสกุล มีผ้าบังสกุล ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องขอขมาศพ หมากพลู บุหรี่ เครื่องดื่ม ของต้อนรับแขก ก็ต้องเตรียมไปให้พร้อมด้วย เมื่อนำศพถึงป่าช้าแล้ว ก่อนเผาต้องห้ามศพเวียนที่เผาไปทางซ้ายมือ 3 รอบ แล้ววางโลงศพให้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันตก ลูกหลานต้องนำข้าวบอซึ่งประกอบด้วย ข้าวปากหม้อ ปลาหมี่หัวมีหาง เงิน ใส่ถ้วยไปเช่นสังเวจเจ้าเปลว (เจ้าป่าช้า) ที่ชื่อว่า ตากะลี ยายกะลา แต่ชาวบ้านได้เรียกสลับกันเป็น ยายกะลา ตากะลี เพื่อบอกว่าฝากฝังวิญญาณผู้ตาย สมัยก่อนที่เผา ศพมักเป็นการชั่วคราว ใช้เสาปักไว้ 4 ต้น มีเพดาน เรียกว่า สามส่าง ปัจจุบันที่เผาศพทำเป็นเชิง ตะกอนหรือเมรุอย่างถาวร

การดับธาตุ วันรุ่งขึ้นหลังจากวันเผา ตอนเช้ามีดลูกหลานจะไปเก็บอัฐิ รวบรวมกระดูก ถ้ำถ่านทำเป็นรูปคนนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเรียกว่า ดับธาตุ ราวน้ำอบไทย เอาผ้าขาวคลุมไว้ ทอดผ้าบังสกุล แล้วแปรถ้ำถ่านเสียใหม่ ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเรียกว่า หลบธาตุ จากนั้นจึง เก็บกระดูกส่วนหนึ่งเพื่อนำไปเก็บไว้ในบัว (สถูป) เพื่อไว้บังสกุลอุทิศส่วนกุศล ส่วนขี้ถ้ำกระดูก (อังคาร) ที่เหลือจะขุดหลุมฝัง ปัจจุบันนิยมเอาไปลอยทะเลหรือแม่น้ำลำคลองเรียกว่า ลอยอังคาร (คณะฝ่ายประมวลผลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542)

กล่าวได้ว่า พิธีกรรมงานศพในอดีตมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณที่จะละทิ้งร่างกาย เพื่อไปสู่ภพภูมิใหม่ ผู้ที่กระทำความดีจะไปสู่สุคติภพ ส่วนที่ความชั่ววิญญานจะวนเวียนไม่สามารถ ไปภพภูมิใดได้ จึงทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ให้กับวิญญาณที่ออกจากร่างกายมนุษย์ จึงเกิดพิธีกรรม งานศพ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันได้มีการลดทอน พิธีกรรมหรือลดอุปการณในการประกอบพิธีกรรมงานศพได้สูญหายไปตามกาลเวลา เพื่อความสะดวก รวดเร็วของคนในยุคปัจจุบัน

ประเพณีการตายและการจัดการศพในปัจจุบัน

การจัดงานศพในปัจจุบัน เจ้าภาพจะได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นเพราะมีสัปเหร่อ และเจ้าหน้าที่ทางวัดคอยให้บริการเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีเมรุเผาศพ มีศาลาตั้งศพ สวดพระอภิธรรม สถานที่บรรจุศพ สถานที่เก็บอัฐิ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้บริการ โดยเจ้าภาพ ไม่ต้องลงทุน ด้วยเหตุนี้เอง เจ้าภาพจึงนิยมนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดมากกว่าตั้งศพที่บ้าน ประกอบกับสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป บ้านที่อยู่อาศัยเล็กลงพื้นที่จึงไม่พอที่จะตั้งศพ บำเพ็ญกุศลและรวมถึงการรองรับแขก ตลอดจนถึงของเครื่องใช้ก็ไม่มี หรือมีครบแต่ไม่เพียงพอ กับการจัดงานศพ ถ้าจะจัดหาที่สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ เพราะใช้งานแค่ครั้งเดียว ในขณะที่เดียวกันทางวัด มีแผนกฌาปนกิจบริการพร้อมทุกอย่าง นับตั้งแต่การจัดสถานที่รดน้ำศพ การจัดหาโลงศพ จัดการ ตราสังตั้งศพ เตรียมโต๊ะหมู่บูชา เตรียมเครื่องสักการะศพ นิมนต์พระสวดอภิธรรม จัดเครื่องไทยธรรม จักดอกไม้หน้าศพ ตลอดจนถึงติดต่อร้านขายหนังสือ ของชำร่วย และร้านค้ารับทำภัตตาหารถวายพระ อาหารเช่นศพ อาหารว่างน้ำดื่มที่เลี้ยงแขกที่มาเข้าร่วมงานและดอกไม้จันทน์ที่ต้องใช้ในวันเผา เมื่อทางวัดมีบริการเพียบพร้อม ตัวเจ้าภาพก็ไม่มีเวลาจัดหาอุปกรณ์หรือเตรียมงานมากนัก จึงทำให้ เจ้าภาพหันมาใช้บริการของวัดมากขึ้น เพียงเจ้าภาพเตรียมเงินให้พอจ่ายเท่านั้น ดังนั้นการที่เจ้าภาพ มีความประสงค์ที่จะจัดงานศพอย่างไร จะให้ใหญ่โตหรูหราเพียงใด ก็แจ้งความประสงค์ไปที่แผนก ฌาปนกิจบริการของวัด ก็จะได้ตั้งใจที่เจ้าภาพต้องการ นับว่าสะดวกมากสำหรับเจ้าภาพ และ

ถ้าเจ้าภาพไม่รู้หรือไม่เข้าใจสิ่งใด เจ้าหน้าที่ทางวัดก็จะเป็นผู้คอยแนะนำ หรือเป็นพิธีกรให้ด้วย อีกทั้งยังปฏิบัติแทนเจ้าภาพอีกหลายประการ จนเรารู้ไปว่านั่นคือหน้าที่ของเจ้าภาพ ในส่วนนี้เองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เสียเปรียบและเสียเงินเกินจำเป็นสำหรับการจัดงานศพ (ลักขณา ศกุนะสิงห์, 2556)

พระครูกันตธรรมาภิวัฒน์ (คุ่มบัวลา) (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม การฃาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยศึกษาความเชื่อของประเพณีการฃาปนกิจในพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมการฃาปนกิจศพและศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพิธีฃาปนกิจศพของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนพิธีการฃาปนกิจศพของชาวอีสานในอดีตและปัจจุบันมีความใกล้เคียงกัน มีบางขั้นตอนเท่านั้นที่แตกต่างกันออกไป ส่วนของชาวบ้านขอนแก่นเหนือเมื่อมีคนตาย พี่น้องจะแจ้งข่าวให้ญาติ ๆ และชาวบ้านได้ทราบ เพื่อที่จะมาช่วยจัดงานศพ จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้ที่บ้านหรือวัดก็แล้วแต่ความสะดวก หลังจากนั้น ก็อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ พิธีต๋อยศพ บรรจุศพลงหีบศพ และจัดบำเพ็ญกุศลตามประเพณีนิยม ตั้งศพบำเพ็ญกุศลใน 3 วัน เมื่อถึงวันฃาปนกิจก็เคลื่อนศพไปเผาที่เมรุในวัด ส่วนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการรับวัฒนธรรมตะวันตกและภาคกลางเข้ามา ด้านเศรษฐกิจจะส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการจัดงานศพ ด้านเทคโนโลยี เมรุเผาศพแทน กองฟ่อน ใช้รถยนต์แทนคนหาม เป็นต้น ด้านสังคม การช่วยเหลือในงานศพลดน้อยลง เพราะสามารถหาซื้อได้ตามตลาด ไม่ต้องร่วมมือกันทำแบบในอดีต และด้านสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อปัญหาขยะจากโฟมที่ใช้ในการทำพวงหรีด ก่อให้เกิดมลพิษ

พระอธิการบุญจันทร์ อันไฮ (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา ได้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบงานศพในปัจจุบัน รวมไปถึงปัญหาการจัดงานศพในจังหวัดนครราชสีมา ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ด้านที่หนึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดงานศพ เรื่องผีบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาและยังคงมีอิทธิพลต่อชาวนครราชสีมา ในเรื่องของการทำความดี และทำให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านที่สองเกี่ยวกับพิธีกรรมการจัดงานศพแบ่งออกเป็นสามขั้นตอน คือ พิธีกรรมก่อนตาย ตอนตาย และหลังตาย และด้านที่สามเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดงานศพ ที่ประกอบไปด้วย การจัดทำพิธีศพ บทสวดการเตรียมฃาปนกิจ และการปฏิบัติตนระหว่างร่วมพิธีศพการจัดงานศพโดยชุมชน มีส่วนร่วมมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ตามทัศนของชาวบ้าน งานศพไม่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากนักเพราะถือว่าเป็นการทำบุญ ด้านสังคม พบว่าการจัดงานศพเป็นสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ได้ร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน และด้านวัฒนธรรม พบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับศพที่มาจากความเชื่อเหนือธรรมชาติ ศาสนา จาริต และประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบเกี่ยวกับการจัดงานศพของแต่ละชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมและมีพลวัตในการจัดการศพตลอดมา

สอดคล้องกับอวยชัย ตั้งเตรียมใจ (2546) กล่าวเกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมประเพณีงานศพของชาว ไทเขินในตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แบ่งออกดังนี้ ด้านความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การอาบน้ำศพ การใส่เงินปากศพ การมัดตราสัง การเบิกโลงศพ การไปตามไฟหน้าศพการเซ่นไหว้ศพ การเคลื่อนย้ายศพ และการกลับจากการเผาศพ ด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านปัจจุบันนี้ได้แก่ การปรึกษากำหนดงานศพ การปิดหน้าศพ การตั้งศพ การเผาศพ การแต่งกายไว้ทุกข์ การส่งศพ และข้อห้ามวันเผา ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันนี้ได้แก่ การแต่งตัวศพ การทำโลงศพ และการสวดศพ ด้านสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันได้แก่การเคลื่อนย้ายศพออกจากเรือน นอกจากนี้ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อความคงอยู่ของชาติพันธุ์ของตน

พระพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (2554) กล่าวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ไว้ว่าความเปลี่ยนแปลงของพิธีศพบ้านหมื่น สาเหตุมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมที่นึกถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคี ค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และกระแสของทุนนิยม จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการจัดพิธีศพ และได้ค้นพบตอนหนึ่งว่า สัปเหร่อ เป็นบุคคลสำคัญหนึ่งในการจัดการฌาปนกิจศพ เมื่อมีคนตายลงในชุมชน นอกจากลูกหลานที่ต้องจัดการแต่งตัวให้ศพแล้ว สัปเหร่อ ยังมีความจำเป็นในการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การเบิกโลงศพก่อนนำศพเข้าโลงหรือบางศพตายโหง สัปเหร่อต้องมาสะกดวิญญาณ เพราะเชื่อว่าวิญญาณจะดุร้าย สิ่งที่สัปเหร่อไม่ปฏิบัติเหมือนดังแบบปฏิบัติโบราณเปลี่ยนแปลงจากโบราณส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เห็นว่าหากไม่ปฏิบัติก็ไม่เป็นไร ไม่มีใครว่าหรือตำหนิ เพราะพิธีกรรมบางอย่างสัปเหร่อเป็นผู้ทำเอง และปัจจุบันบุคคลที่จะมาเป็นสัปเหร่อก็หายาก บางหมู่บ้านไม่มีต้องไปจ้างวานจากหมู่บ้านอื่น ส่วนพิธีกรรมบางอย่างที่สัปเหร่อไม่ถือปฏิบัตินั้นเป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากในอดีตการไปร่วมพิธีศพที่ป่า สุสานส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมด ใช้วิธีการเดินเท้า แต่ปัจจุบันใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เป็นส่วนใหญ่การดำเนินการบางขั้นตอนต้องตัดออกไป

กล่าวได้ว่าพิธีกรรมในประเพณีงานศพในปัจจุบัน พิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เป็นแบบแผนที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย เป็นการโอหสิกรรมระหว่างกัน เพื่อเป็นการเกียรติแก่ผู้ตาย และขจัดความโศกเศร้าสำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ พิธีกรรมเกี่ยวกับศพและขั้นตอนการปฏิบัติต่าง ๆ ตามพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อแสดงถึงการดำรงอยู่ทางสถานภาพทางสังคมของมนุษย์ในแต่ละกลุ่ม ทำให้ความสำคัญของพิธีกรรมศพนั้น ส่งผลต่อมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อให้เห็นถึงการเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลง และดับสลาย เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นอย่างทั้งทางด้านจิตใจ ร่างกายและศาสนา การจัดงานศพในอดีตสะท้อนให้เห็นถึงการร่วมมือร่วมแรงกันช่วยจัดงานศพ ความสัมพันธ์ของครอบครัว ญาติสนิท มิตรสหาย ส่วนใหญ่แล้วมักจะนิยมจัดงานศพที่บ้าน และเมื่อถึงวันฌาปนกิจศพจึงได้เคลื่อนศพไปที่วัดเพื่อทำการฌาปนกิจศพตามประเพณี ส่วนการจัดการศพในปัจจุบันจากการศึกษาจะเป็นงานศพที่สำเร็จรูป หน้าที่ของเจ้าภาพงานศพถูกแทนที่ด้วยธุรกิจการบริการงานศพ ที่มีทั้งรูปแบบของการจัดการงานศพแบบสำเร็จรูป และแยกประเภทของธุรกิจของการบริการ

เช่น ร้านดอกไม้ ร้านให้บริการเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียง ร้านสังฆภัณฑ์ เป็นต้น ส่วนของผู้ให้บริการ เป็นทั้งบุคคลภายนอก และวัดเองที่เป็นผู้ให้บริการ ทำให้การจัดงานศพในปัจจุบันสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นตอบโจทย์ของผู้คนในสังคมเมืองได้มากยิ่งขึ้น

บริบทประเพณีการตายและการจัดการศพในนครศรีธรรมราช

จากการศึกษาพิธีศพของชาวนครศรีธรรมราช พบว่า มีมาอย่างช้านานสันนิษฐานได้ว่า ตั้งแต่ยุคที่มีศาสนาพราหมณ์และพุทธปรากฏขึ้นในนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยกึ่งประวัติศาสตร์ (มีอายุอยู่ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 5 ถึงพุทธศตวรรษที่ 10) (ปรีชา นุ่นสุข, 2540) การกระทำนั้นเป็นไปอย่างรอบคอบและพิถีพิถันกันมาก ด้วยถือว่างานศพเป็นงานอับมงคลยิ่ง หากกระทำกันอย่างหละหลวมแล้ว จะทำให้ญาติมิตรผู้อยู่ภายหลังจะได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ นา ๆ จากผู้ตาย บางทีผีบางรายอาจจะมากหลอกหลอนได้ในภายหลัง ในสมัยโบราณญาติมิตรของผู้ตายจึงปฏิบัติต่อศพอย่างมีพิธีรีตองเป็นพิเศษ ในอดีตนั้นเมื่อมีผู้ตายลงในบ้านเรือนใดก็ตาม ญาติมิตรก็จะต้องรีบไปหาหมอมาทำพิธีทางไสยศาสตร์เพื่อขับไล่ความชั่วร้ายที่มีอยู่ในศพ เพื่อมิให้ผีร้ายจากศพมารังควานทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ญาติมิตร การกระทำพิธีทางไสยศาสตร์ดังนี้เรียกว่า “พิธีดอย” วิธีการก็คือประพรมน้ำมนต์และเสกคาถาอาคมที่ศพ (วิเชียร ณ นคร, 2551)

เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วบางแห่งก็เอาใบมะกรูด มะนาว รากสะบ้า และขมิ้นที่ตำเข้ากันดีแล้วทาตัวศพ คงจะเพื่อดับกลิ่น แต่บางแห่งก็ว่าที่เอารากสะบ้ามาก็เพราะให้เป็นคติธรรม ว่าคนเรานั้นมีความชั่วลุ่มหลงอยู่ประจำใจ หลังจากอาบน้ำศพเสร็จแล้วจับศพให้นั่งเงยหน้า เอาผ้าผืนรวงผสมการบูรกรองลงไปใต้อศพมาก ๆ มิให้ศพเน่าในเวลาอันรวดเร็ว แล้วนุ่งเสื้อผ้าประดับร่างกาย หวีผมมาทางข้างหน้าแล้วหักหวีทิ้งในโลง การนุ่งผ้าศพส่วนมากแล้วเลือกชุดที่ผู้ตายชอบ แต่แทนที่จะตกแต่งให้สวยงามกลับนุ่งกลับด้านเสียคือนุ่งโจงกระเบนอาชายพกไว้ข้างหน้า เสื้อก็กลับด้านหน้าไว้ข้างหลัง ทั้งนี้เพื่อให้เห็นคติธรรมว่า ทุกสิ่งอย่างไม่เที่ยงแท้แน่นอน บางแห่งก็ใช้เสื้อผ้าสั้น ๆ ไม่สมจริงเพื่อแสดงให้เห็นว่าจริงรับทำความดีชีวิตนี้สั้นนัก อาบน้ำศพแล้วก็เอาด้ายดิบมากรอมมือ เท้า และคอศพ โดยผูกมือให้อยู่ในท่าพนมมือ แล้วเอาซองหมากพลู ดอกไม้และรูปเทียน ใส่มือ ขณะที่ผูกมือก็ภาวนาคาถาว่า “ธนัง หัตถเถ” แปลว่า ทรัพย์สินเป็นห่วงผูกมือ ด้ายที่ผูกมือเชื่อมโยงไปผูกคอ ขณะที่ผูกคองก็ว่า “บุตโต คีวัง หรือ คีเว แปลว่า บุตรเป็นห่วงผูกคอ และขณะที่ผูกเท้าก็ว่า ภริยาปาเท แปลว่า ภริยาเป็นห่วงผูกเท้า การที่เอาหมากพลูดอกไม้รูปเทียน ใส่มือศพก็เพื่อให้นำไปบูชาพระจุฬามณี ซึ่งบรรจุพระเกศาธาตุของพระพุทธองค์อยู่ ณ ดาวดึงส์ หรือแสดงว่าเป็นชาวพุทธ แต่บางแห่งว่าเอาไปบูชาพระ ส่วนกรณีที่เอาเหรียญหรือเงินทองใส่ในปากศพเพื่อแสดงว่า ของเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความจริงแต่เมื่อตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ แต่บางแห่งว่าเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายการเดินทางไปสวรรค์ของผู้ตาย ลำดับต่อไปก็เอาผ้าขาวม้าผืนใหญ่ยาว 5 - 6 เมตร ห่อศพจนมิดตัวหลาย ๆ ชั้น ใช้ชายผ้าอยู่ทางหัวของศพ แล้วมัดด้วยด้ายดิบขนาดใหญ่ให้แน่นตั้งแต่เท้าจรดหัว เป็น 5 เปลาะ เรียกว่า มัดตราสังข์ ที่มัดแน่นหนาก็เพราะว่ากลัวว่าผีจะมาทำความเดือดร้อนแก่คน เมื่อมัดตราสังข์แล้วก็เอาศพใส่โลง หลังจากนั้นก็มีกรวดพระอภิธรรม และตอนกลางคืนหลังมีการสวดอภิธรรมแล้ววงดนตรีประจำงานศพคือกาหลอ

สำหรับการนำศพไปเผาหรือว่าฌาปนกิจ มีทั้งวันเผาและวันห้ามเผา ส่วนข้อห้ามอื่น ๆ ในการเผาศพไม่ปรากฏแต่อย่างใด ในวินัยกศพออกจากบ้านเพื่อไปเผานั้นก็จะมีพิธีพิเศษออกไปอีก คือ หน้าศพมีภิกษุเดินเบิกทางนำศพ โดยโปรยข้าวตอกไปทุกระยะ ถือเสมือนว่าได้แจกจ่ายพระธรรม แก่เวไนยสัตว์ พระเบิกทางนำศพจะได้รับถวายของต่าง ๆ จากญาติตาย คือเครื่องบริขารต่าง ๆ เช่น เสื้อ กระโถน กาน้ำ หมอน เป็นต้น การหามศพออกจากบ้านให้เอาเท้าออกและลบรอยเท้าคนหาม นอกกรอบประตูบ้านต้องเอาไม้ 4 อันมาทำเป็นสี่เหลี่ยมเหมือนกับประตู ทำนองเป็นประตูพราง เพื่อหลอกผู้ตายว่าเป็นประตู แต่ศพศพผ่านไปก็เอาไม้ 4 อันนั้นทิ้งเสีย ข้างหลังคนหามศพมีลูกหลาน คนสุดท้ายของผู้ตายนุ่งขาวห่มขาว ถือข้าวบอ (ข้าวที่นำไปเพื่อบอกเจ้าป่าช้า) ปลายมีหัวมีหาง และเงินใส่ภาชนะแล้วห่อผ้าขาว เพื่อนำไปเซ่นเจ้าเปเลว (เจ้าป่าช้า) ซึ่งเชื่อว่าชื่อยายกะลี ตากะลา แล้วแจ้งให้ทราบว่ามีผู้ตายเป็นใครจะมาขอย่อยด้วย ข้าวบอนี้วางไว้ใกล้ศพตลอดเวลา ครั้นเผาก็นำไปวางบนเชิงตะกอน ลูกหลานของผู้ตายก็ให้มอมหน้าทุกคน การกระทำทุกอย่างนี้เพื่อมิให้ผี จ่าอะไรเกี่ยวกับความหลังของตนได้ และจะมาผูกพันกันดังเดิมไม่ได้อีกเลย

พอไปถึงป่าช้าก็ห้ามเวียนเชิงตะกอน โดยให้ทางขวาของศพออกภายนอกเชิงตะกอน เป็นการให้ศพเคารพกราบลาผู้ไปร่วมพิธีตามแบบของพราหมณ์ เวียนจนครบสามรอบ วางศพ บนพื้นที่เตรียมไว้สำหรับเผา ให้หัวของศพหันไปทางทิศตะวันตก ให้มีพิธีการทางศาสนาโดยการสวด เทคน์ บังสุกุล และชักผ้าบังสุกุล และก็จุดไฟเผา ไฟที่จุดก็ห้ามจุดต่อ ๆ กันไป เพราะเป็นธรรมะ ที่ต้องการแสดงว่าไฟ “ราคะ โทสะ โมหะ” นั้นควรระงับอย่าให้ติดต่อกันเข้าได้ ญาติมิตรไหว้ศพ โดยการเอาฝ่ามือทั้งสองออกข้างนอกทั้งสองข้าง เหมือนกับว่าจะต้องหันหลังให้กัน ไม่มีการพบปะ สัมพันธ์กันอีกต่อไป ขณะที่ไฟกำลังลุกกลมอยู่นั้นให้เอาผ้าปิดฝาโลงโดยข้ามเชิงตะกอน 3 ครั้ง อันนั้นก็ต้องการแสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่าไฟ (ธรรมชาติ) จะร้อนมากก็ตาม แต่ก็ยังไม่เท่าไฟราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นไฟที่สมควรจะมองเข้าไปให้พ้นจึงจะประเสริฐ เสร็จจากนั้นก็แยกย้ายกันกลับ คงเหลือญาติ มิตรที่ดูแลการเผาศพเพียงไม่กี่คน เมื่อเผาศพเสร็จ ตอนกลางคืนก็จะมีพิธีสวดบ้านที่ตั้งศพ

เข้าตรู้งขึ้นจากการเผาศพมีพิธีดับธาตุ โดยการไปเก็บอัฐิเถ่าถ่านที่เผานั้นทำให้ เป็นรูปร่างของศพ หันหัวไปทางทิศตะวันตก เอาเหรียญเงินโปรยลงบนเถ่าถ่าน เอาน้ำอบไทย ราวตลงไปเอาผ้าขาวมาวางบนกิ่งไม้ที่วางไว้บนเถ่าถ่านกันผ้าสกปรก แล้วชักผ้าบังสุกุล จัดที่บูชาพระ ทางหัวของเถ่าถ่าน เมื่อชักผ้าบังสุกุลเสร็จก็จัดเถ่าถ่านเสียใหม่ให้หันหัวไปทางทิศตะวันออก เพื่อให้เป็นธรรมะว่าการหันหัวไปทางทิศตะวันออกนั้นหมายถึงการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด แล้วเก็บเถ่าถ่านห่อผ้าขาวกลับไปบูชา ส่วนเถ่าถ่านที่เหลือก็จะฝังหรือนำไปทิ้งลงแม่น้ำหรือทะเล เก็บไว้เฉพาะเหรียญที่โปรยลงไปเพื่อเป็นขวัญถุงต่อไป ปัจจุบันประเพณีศพของเมืองนครได้ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากแล้ว ไม่มีพิธีรีตองมากมายแต่ประการใด รูปแบบและส่วนประกอบ ก็ต่างออกไปจากเดิมมาก แต่เดิมเคยมีการสวดมาลัยและแสดงกาหลอในงานศพทุกงาน บัดนี้ สิ่งเหล่านั้นหายไปหมดจนแทบจะหาดูได้ยาก แต่กลับมีความรื่นเริง ยุคสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ อย่างมาก (วิเชียร ณ นคร, 2551)

ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางการปกครองของภาคใต้ในอดีต และเป็นศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งแรกที่ศาสนาพุทธเข้ามาและเผยแพร่ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ผูกพันกับศาสนาพุทธมานานกระทั่งปัจจุบัน ดังนั้นคติตามความเชื่อ การดำเนินชีวิต

วิถีชีวิตของคนนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาอย่างชนิดที่แนบแน่น และคติความเชื่อเหล่านั้นมีอิทธิพลกำกับนิสัยในการคิดและการกระทำอย่างลึกซึ้งที่มีผลต่อวัฒนธรรมพื้นบ้านเกือบทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีจัดการศพ จนทำให้ชาวนครศรีธรรมราช มีลักษณะที่เฉพาะตัวมีเอกลักษณ์ที่เฉพาะตน ประกอบกับปัจจุบันเมื่อนครศรีธรรมราช มีลักษณะของความเมืองเป็นศูนย์รวมของประชาชน ข้าราชการ ตั้งแต่ชั้นผู้ใหญ่จนถึงบุคคลธรรมดา จำนวนกว่า 300,000 คน มีวัดในพุทธศาสนาจำนวน 43 วัด อีกทั้งยังประกอบไปด้วยโรงพยาบาลและสถานพยาบาล จำนวน 6 แห่ง (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2559) เมื่อมีคนเสียชีวิตจึงมักจะนิยมดำเนินการจัดการศพและมีการเผาศพที่วัดในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะในวัดที่มีศาลาตั้งศพ และ เมรุเผาศพ และมีการดำเนินการอย่างเข้มข้น เป็นพื้นที่ที่มีพลวัตการเผาผีมายาวนาน ตั้งแต่ฝั่งดิน เผาแบบสามส้าง กระทั่งใช้เมรุเผาศพมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นถึงพลวัตพัฒนาการของการเผาผีเห็นถึงอัตลักษณ์ อำนาจและตัวตน รวมถึงเห็นถึงกระบวนการที่ทำให้คนในเงาศพกลายเป็นสินค้าได้อย่างต่อเนื่องและชัดเจน จึงเป็นที่มาแห่งการเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่ ผู้วิจัยค้นพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ได้ฉายภาพแห่งความเป็นมาเป็นไปของประเพณีการตาย รวมถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงการจัดการศพ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันในแต่ละบริบทพื้นที่ เหตุเพราะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม การบริโภค ความทันสมัย ระบบทุนนิยม เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวนี้ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าถึงซึ่งข้อมูลในบริบทของการจัดการศพและประเพณีเกี่ยวเนื่องกับศพในแต่ละท้องถิ่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้ในแง่ของพลวัตการจัดการศพและพลวัตบริบทของคนในเงาศพ ก่อนความทันสมัยและหลังภาวะทันสมัยเข้ามา นอกจากนี้งานวิจัยในส่วนท้ายยังสะท้อนให้เห็นถึงบุคคลสำคัญในการจัดการศพ คือ “สัปเหร่อ” หรือ “คนเผาผี” ว่าเป็นส่วนสำคัญมากในกระบวนการจัดการศพมืบทบาท 14 ประการ เป็นคนที่สังคมคาดหวัง มีตัวตนและวิถีชีวิตภายใต้การจัดการศพที่สำคัญ และเป็นผู้มีพลวัตเชื่อมโยงกับสังคมค่อนข้างมาก ซึ่งงานส่วนใหญ่จะทำการศึกษาถึงบทบาทและ วิถีชีวิตของคนกลุ่มดังกล่าว โดยที่จากการศึกษายังไม่พบว่า งานวิจัยชิ้นใดที่มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” นี้ อย่างลึกละเอียดในรูปของการประกอบสร้างทั้งในส่วนที่ปัจเจกและที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งในยุคอดีตและปัจจุบัน และยังไม่มียานวิจัย ชิ้นใดที่วิเคราะห์ถึงการมีอำนาจของกลุ่มคนดังกล่าวว่ามีอำนาจอย่างไรบ้าง ความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจมีอย่างไร และต่อใครบ้างทั้งในยุคอดีตและที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของการจัดการศพจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาอย่างหลายประการ กระทั่งงานศพกลายเป็นสินค้า ซึ่งแน่นอนย่อมส่งผลต่อ คนเผาผี ให้กลายเป็นสินค้าตามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และยังไม่มียานวิจัยใดพูดถึงความเป็นสินค้าของคนเผาผี รวมถึงยังไม่มียานวิจัยใดที่ระบุว่ากระบวนการ บริบท หรือองค์ประกอบใดบ้าง ที่ทำให้คนเผาผีนั้นกลายเป็นสินค้า นี่จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการศึกษาประเด็นดังกล่าวในงานวิจัยฉบับนี้

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้” ผู้วิจัยได้นำ “แนวคิดอัตลักษณ์” มาอธิบายการกระบวนการสร้างตัวตนของ “คนเผาผี” ในบริบทต่าง ๆ ของสังคม กระทั่งในยุคกระแสความทันสมัยที่การนิยามความหมาย ถูกเปลี่ยนแปลงไปทั้งจากการสร้างภาพแทน อำนาจและตัวตนของคนเผาผี และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการประกอบสร้างตัวตนของเขาเหล่านั้น ได้นำ “แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” มาอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการดำรงอยู่ของคนเผาผี ในแต่ละชุดแห่งบริบทการเปลี่ยนแปลงว่าคนเผาผี ที่เรียกว่าคนเผาผี ถูกนิยามความหมาย และถูกกดทับจากสังคมในแต่ละยุคอย่างไร ในขณะที่เดียวกันก็เขาเหล่านั้นได้สร้างตัวตน ต่อสู้ ต่อรอง ช่ม ทับ กับตัวตนและสังคม ใดๆ ประกอบสร้างอะไรขึ้นมา กดทับ สร้างกลับ ใดๆบ้าง ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงการพัฒนาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของคนเผาผีให้ดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัย

นำ “แนวคิดวิถีชีวิตและทุนทางวัฒนธรรม” มาเป็นกรอบในการอธิบาย วิถีชีวิตของคนเผาผี ที่ถูกหล่อหลอม สังคม เปลี่ยนแปลงมา ซึ่งสะท้อนถึงการให้คุณค่า และความหมายในการจัดงานศพของคนเผาผี ตลอดจนชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบริบทแวดล้อมของคนเผาผี ทั้งที่เป็นความเชื่อ ค่านิยมทางสังคม ธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมในการจัดการงานศพของพวกเขา จะนำมาศึกษาหรืออธิบายถึงวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของคนเผาผีท่ามกลางความทันสมัย

นำ “แนวคิดความทันสมัย” ได้นำมาอธิบาย บริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ทำให้การดำรงอยู่ของคนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้าสู่วัฒนธรรมบริโภคนิยม ส่งผลให้แม้แต่งานศพเกิดการเปลี่ยนแปลงจากความเรียบง่ายเข้าสู่สิ่งที่หรูหราฟุ่มเฟือย และเป็นการยกสถานะทางสังคมของผู้จัดงาน มีการแข่งขันทั้งเจ้าภาพผู้จัดงาน และธุรกิจการค้าการบริการต่าง ๆ ในงานศพ ทำให้การเผาศพหรือแม้กระทั่งคนเผาผีมีความแตกต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิด “กระบวนการกลายเป็นสินค้า” ของ Appadurai (1986) มาวิเคราะห์อธิบายอัตลักษณ์และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกกระบวนการต่าง ๆ ทำให้เป็นสินค้า ตลอดจนการทำตัวเองให้แปรเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงกลายเป็น “ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผา” “ผู้ประกอบการงานศพ” ในกระแสความทันสมัยในสังคมภาคใต้ในปัจจุบัน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้” วิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการศึกษาหลายพื้นที่ ทั้งในพื้นที่ของการเผาศพ การจัดงานศพในสถานที่ต่าง ๆ 4 ชุมชน (4 ฼าปนสถาน) ตามนิเวศบริบทเขาป่า นา เล (ทะเล) และเมือง การศึกษาชีวิตประจำวันของคนเผาผีที่บ้าน และสถานที่ต่าง ๆ ที่คนเผาผีเดินทาง และใช้ชีวิต และการศึกษาจากกรณีศึกษาคนเผาผีในพื้นที่นครศรีธรรมราช โดยมีรายละเอียดดังนี้

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ 4 แหล่งตามบริบทเขาป่า นา เล (ทะเล) และเมือง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางการปกครองของภาคใต้ในอดีต และเป็นศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งแรกที่ศาสนาพุทธเข้ามาและเผยแพรไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ผูกพันกับศาสนาพุทธมานานกระทั่งปัจจุบัน ดังนั้นคติตามความเชื่อ การดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของคนนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาอย่างชนิดที่แนบแน่น และคติความเชื่อเหล่านั้นมีอิทธิพลกำกับนิสัยในการคิดและการกระทำอย่างลึกซึ้งที่มีผลต่อวัฒนธรรมพื้นบ้านเกือบทุกประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีจัดการศพ จนทำให้ชาวนครศรีธรรมราชมีลักษณะที่เฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ที่เฉพาะตน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาคนเผาผีประจำ฼าปนสถานตามบริบทที่แตกต่างกัน 4 แหล่ง ประกอบด้วย 1) นิเวศบริบทพื้นที่เขาป่า ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี 2) นิเวศบริบทพื้นที่นา ชุมชนวัดมณีมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ 3) นิเวศบริบทพื้นที่เล (ทะเล) ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหรียง) ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 4) นิเวศบริบทพื้นที่เมือง ชุมชนวัดชะเมา (ชะเมา) ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง ซึ่งทำให้เห็นถึงพลวัตของการเผาผี เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ อำนาจ และตัวตนของคนเผาผีแตกต่างกันออกไปตามบริบทพื้นที่นั้น ๆ

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1. กลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวที่จะศึกษาเป็นอย่างดี สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตกิจกรรมการจัดการศพและพลวัตตัวตนของคนเผาผี เช่น พระสงฆ์ กลุ่มเจ้าพิธีในงานศพ (คนเผาผี) มัคทายกวัด ผู้อาวุโสในชุมชน ที่ทำงานมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการจัดการศพของชุมชนและคนเผาผีของชุมชน

2. กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับคนเผาผีเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางกิจกรรมการจัดการศพ และผู้ที่มีส่วนประกอบสร้างทำให้การเผาศพกลายเป็นสินค้า ได้แก่ 1) กลุ่มพ่อค้า 2) เด็กวัด 3) คนลอยอังคาร 4) พระสงฆ์ 5) คนขายล็อตเตอรี่ 6) คนขายของสังฆภัณฑ์ 7) ผู้ประกอบการขายโลงศพ 8) กลุ่มธุรกิจบริการอาหารเครื่องดื่ม 9) กลุ่มให้เช่าเครื่องครัว 10) ครอบครัวคนเผาผี 11) เพื่อนคนเผาผี 12) เจ้าภาพงานศพ 13) กลุ่มแขกผู้มาร่วมงานศพ

กลุ่มที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา

กลุ่มที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา คือ กลุ่มคนเผาผี โดยนำเรื่องเล่าวิถีชีวิตมาเป็นตัวอย่าง 4 คน/กรณีตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นคนเผาผีที่ฌาปนสถาน 4 แห่งตามบริบทพื้นที่เขา ป่า นา เล และเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเก็บข้อมูลเชิงลึก In-Depth Interview การสอบถามพูดคุย แบบตะล่อมกลุ่มกลมกล่า (Probe Interview) และแฝงตัวเองเข้าไปคลุกคลีอยู่กับคนเผาผี (เป็นผู้ช่วยคนเผาผี) เพื่อได้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิต รวมถึงเห็นถึงกระบวนการต่าง ๆ ปรากฏการณ์ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผาผีตามบริบทและพลวัตเวลา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลหลากหลายประการ ประกอบด้วย การสำรวจสถานภาพ การศึกษาในแง่มุมทางวิชาการจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม อันได้แก่ การเข้าพบนักวิชาการที่เกี่ยวข้องทางด้านมานุษยวิทยาชุมชนท้องถิ่น พระภิกษุ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส ในชุมชนท้องถิ่น พูดคุยและเก็บข้อมูลเบื้องต้นด้านพื้นที่ รวมถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อการจัดการศพ รวมถึงสถานภาพแห่งตัวตนของคนเผาผีในชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการศึกษาภาคสนามด้วยวิธีทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่าการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การใช้ชีวิตร่วมกับคนเผาผี เป็นระยะเวลาหนึ่งเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรม และวิถีคิดของคนในสังคมและกิจกรรมในพิธีการจัดการศพ ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตและพักอยู่ในวัดในพื้นที่ตามบริบทเขาป่า นา เล เมือง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยอาศัยอยู่กับพระ เด็กวัด สัปเหร่อ (คนเผาผี) เพื่อเข้าใจและถ่ายทอดเรื่องราว พร้อมร้อยเรียง และนำผู้วิจัยไปทุกที่เท่าที่จังหวัดและโอกาสจะอำนวยให้ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้ไปพบเพื่อสัมภาษณ์คนเผาผีเท่านั้น แต่จะต้องทำให้คนเผาผี ยอมรับผู้วิจัยในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของพวกเขาบนพื้นที่ปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมงานศพ พิธีกรรมการเผาศพ พิธีทางศาสนาต่าง ๆ รวมถึงวงเหล้าของคนเผาผี ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของเขาในฐานะผู้ช่วยคนเผาผี พร้อมจะเปิดเผยข้อมูลหรือตัวตนของพวกเขา ผ่านประวัติชีวิต ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าและประสบการณ์ของผู้คนในบริบทหรือเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องเกี่ยวพันกับเรื่องราวเหล่านั้น ผ่านประวัติส่วนตัวและเรื่องเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์การทำงานของคนเผาผี ประวัติส่วนตัวของคนขายของในงานศพ และคนที่บริการต่าง ๆ เกี่ยวเนื่องกับพิธีเผาศพ ที่ประกอบสร้างให้คนเผาผีกลายเป็นสินค้า ทั้งนี้เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์และตีความร่วมกับข้อมูลด้านอื่น ๆ ในการนี้ผู้วิจัยมีการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เส้า ทั้งระยะเวลา พื้นที่ และผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยขอเสนอวิธีการศึกษาในพื้นที่สนาม ดังต่อไปนี้

กินข้าวงานศพ

เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทความเชื่อ ประเพณี การจัดการศพของแต่ละพื้นที่ ชุมชน ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องลงเข้าไปศึกษาในพื้นที่ในชุมชนซึ่งมีการจัดงานศพในขณะนั้น ซึ่งในสังคมภาคใต้ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อมีผู้เสียชีวิตลง จะมีการจัดพิธีศพ กิจกรรมหลักหนึ่งในนั้นคือ เจ้าภาพงานศพจำเป็นต้องมีการเชิญแขกที่มาในงานศพ ได้รับประทานอาหารที่จัดเตรียม โต๊ะเก้าอี้เอาไว้ และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนมางาน เมื่อรับประทานอาหารเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต้องทำการใส่ซองทำบุญ (นำเงินใส่ซองทำบุญช่วยงานศพมอบแก่เจ้าภาพ) ก่อนที่จะเดินทางกลับบ้านพักของตน ซึ่งผู้วิจัยก็ได้ลงพื้นที่ทำงานศพ ร่วมรับประทานอาหาร พร้อมกับนำเงินใส่ซองทำบุญงานศพในชุมชนศึกษาแห่งหนึ่ง

เข้าวัดเผาศพ คนข้างเมรุ

เมื่อมีการบำเพ็ญบุญกุศลศพเป็นจำนวนตามเวลาที่กำหนดไว้ ส่วนใหญ่ 3 – 7 วัน และได้ฤกษ์ยามวันที่นำศพไปเผาปนกิจ หรือ ศพ บรรดาเจ้าภาพ ญาติมิตร และแขกผู้มางานศพ ต้องช่วยกันแห่ศพไปทำการฌาปนกิจ ณ ฌาปนสถาน ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในวัดในชุมชน เพื่อทำการบำเพ็ญพิธีการเผาศพ ทั้งนี้สำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อ พิธีกรรมการจัดการศพ รวมถึงสถานภาพ บทบาท อัตลักษณ์ ของคนเผาผี ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เข้าวัดเฝ้าสังเกตการณ์ ไขว่คว้าหาความรู้ ข้างเมรุ หรือ ฌาปนสถานในวัด อยู่เนืองนิจ

ข้ามกับพระ

ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเผาผี ในชุมชนเขาป่า นา เล และเมื่องนครศรีธรรมราช รวมถึงหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ตัวตน คนเผาผี รวมไปถึงองค์ประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเผาศพผ่านผู้นำทางคือ “พระสงฆ์” ผู้ที่มีองค์ความรู้ มีประสบการณ์ ผู้ผ่านกาลเวลาการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย มีความเข้าใจในความเชื่อ พิธีกรรมศพ และตัวตนคนเผาผีเป็นอย่างดี

บุกป่าช้า หาคคนเผาผี (เลียบ ๆ เคียง ๆ ข้างเมรุ)

เพื่อให้ได้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ ตัวตน คนเผาผี ในแต่ละยุคสมัยนั้น ผู้วิจัยได้ทำการเข้าไปในพื้นที่ป่าช้า เมรุ ฌาปนสถาน ซึ่งเป็นที่ใช้ชีวิต การทำงาน ประกอบกิจกรรมของคนเผาผี ซึ่งผ่านการชี้แนะของพระสงฆ์ ผ่านการนำพาของบรรดาเจ้าภาพงานศพบ้าง การบอกกล่าวจากผู้นำชุมชนบ้าง เข้าไป เลียบ ๆ เคียง ๆ เพื่อเข้าไปคนเผาผี และได้ทำการหีบฉวยอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการเผาผี เฝ้าสังเกตพฤติกรรม มุมมอง ทักษะคิด วิถีคิดในขณะทำงานของคนเผาผี

คนแบกโลง

บ่อยครั้งที่มีการเผาศพเกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการจัดการศพ การเผาศพ ซึ่งก่อนจะมีการเผาศพนั้น บรรดาญาติ จำต้องมีการเคลื่อนย้ายศพโดยการยกแบกโลงศพขึ้นไปวางตั้งบนเมรุ ก่อนนำเข้าเตาเผา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้อาสาเข้าไปช่วย

แบกโลงศพนั้นด้วยเหตุเพราะความเชื่อว่าการแบกห้ายคนตายขึ้นไปเผาศพนั้นจะได้รับบุญมาก และเวลาดังกล่าวนั้นผู้วิจัยได้มีโอกาสได้พบปะ พูดคุย กับบรรดาเจ้าภาพ รวมถึงคนเผาผี ถึงกระบวนการต่าง ๆ ทั้งบริบทการจัดการศพในชุมชน การเผาศพ วิถีคิด วิถีปฏิบัติของคนเผาผี และของคนในชุมชน

คุยกับคนชายถั่ว

ท่ามกลางบริบทงานศพในยุคปัจจุบันนั้น สิ่งประกอบสร้างจำนวนมากมาเกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับงานศพ ไม่ว่าจะเป็นบรรดาพ่อค้า แม่ขาย ของสด ของแห้ง ขนม สลากกินแบ่งรัฐบาล ถั่วต้ม ไอศกรีม ข้าวหลาม ร้านเสื้อผ้า ร้านขายของเล่นเด็ก รวมถึงเช่าเต็นท์ ร้านดอกไม้ตกแต่งโลงศพ พวงหรีด เช่าเครื่องเสียง ร้านขายโลงศพ ซึ่งเกิดขึ้นประกอบสร้างให้บรรยากาศภายในงานศพนั้นครึกครื้น ซึ่งมีนัยยะสำคัญยิ่งในอันประกอบสร้างให้คนเผาผีกลายเป็นสินค้าในยุคภาวะทันสมัย ปัจจุบัน บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยได้พบปะพูดคุยกับคนกลุ่มเหล่านี้

ผู้ช่วยคนเผาผี

ผู้วิจัยมิอาจได้ข้อมูลที่ลึก เป็นจริงแท้มากที่สุดได้ หากแต่ไม่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเผาผี โดยที่เริ่มเป็นคนช่วยแบกโลงศพขึ้นเมรุ พยายามแนะนำตนเองกับคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะเจ้าของพื้นที่อย่างคนเผาผีบนเมรุนั้น ทำความคุ้นเคย อาสาช่วยงานทุกประการเท่าที่ทำได้ เช่น ยกอุปกรณ์เผาศพ เช็นศพเข้าเตาเผา ช้อนน้ำมัน เผาศพ เชี่ยศพ รวมถึงการได้เป็นส่วนหนึ่งในวงตี๋ม (สุรา) กับคนเผาผี กระทั่งเกิดการยอมรับเป็นพวกเดียวกันในฐานะ “ผู้ช่วยคนเผาผี”

ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะเป็นคนเผาผีได้

ผู้วิจัยไม่มีความสามารถที่จะเป็นคนเผาผี แต่จะเป็นเพียงนักศึกษาและเป็นผู้เปิดประตูแห่งองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อ เกี่ยวกับการจัดการศพ ของคนในบริบทพื้นที่ชุมชนเขาป่า นา เล และเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่สำคัญเป็นผู้เปิดประตูแห่งพื้นที่ตัวตนคนเผาผีเป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเผาผีได้มีตัวตนและมีพื้นที่ยืนในสังคม สร้างความเข้าใจตัวตนของกลุ่มคนกลุ่มเล็กในสังคม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาจัดหมวดหมู่ ดีความ ถอดรหัส และนำเสนอ โดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ดำเนินการไปพร้อมกับเก็บข้อมูล โดยอาศัยประเด็นจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสอบถามพูดคุยแบบตะล่อมกลุ่มเกลา (Probe Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก และจากกลุ่มคนที่เป็นกรณีศึกษา และข้อมูลที่ได้จากการแผงตัวเองเข้าไปคลุกคลีอยู่กับคนเผาผี ทั้งนี้มีการตรวจสอบข้อมูลอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา พร้อมทั้งนำกรอบแนวคิดมาศึกษาแยกแยะประเภทของข้อมูล เพื่อจัดหมวดหมู่ จัดลำดับความสัมพันธ์ และลำดับความเชื่อมโยงของข้อมูล นำแนวข้อมูลที่ได้นั้นมาตีความภายใต้กรอบแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อสรุปจนกว่าจะมีความสมบูรณ์และถูกต้องมากที่สุด

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนพื้นที่เขาป่า ภาคใต้

การจัดการศพถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตที่เรียกกันว่าประเพณีการตาย มีการสืบทอดต่อกันมา ผ่านลูก หลาน เครือญาติ สำหรับการจัดการศพในชุมชนพื้นที่เขาป่า ภาคใต้ (นครศรีธรรมราช) นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับพลวัตแห่งสังคม ตามกระแสสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปเป็นการดำรงชีวิตแบบสังคมเมือง ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนตายเริ่มห่างไกล วัดและชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตสังคมเมือง ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวเนื่องในพิธีการจัดการศพอย่าง “คนเผาผี” มีการเปลี่ยนแปลง ยืนหยัดต่อสู้ และสร้างอัตลักษณ์ตัวตนตามบริบทแห่งสังคม ในบทนี้จะวิเคราะห์หรืออธิบายถึงบริบทชุมชน พิธีกรรมการจัดการศพ และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์คนเผาผีในบริบทชุมชนเขาป่า กล่าวคือ ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ในแต่ละยุค ประกอบด้วย 1) ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) 2) ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) และ 3) ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) เป็นลำดับ ดังนี้

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่า ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่ป่าเขา ชุมชนวัดพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนเขาป่า (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)

ชุมชนบ้านพรหมโลก เป็นชุมชนที่ก่อตั้งมาประมาณ 250 ปี ชื่อเดิมเรียกว่า เหนือปากหลาม ซึ่งมาจากลักษณะที่ตั้งที่อยู่ในเขตที่สูงและปลูกพลูสำหรับกินกับหมาก ในภาษาพื้นบ้านภาคใต้คนที่กินหมากจนปากเป็นสีแดง เรียกว่า ปากหลาม พื้นที่ในเขตภูเขาเรียกว่า เหนือ ชื่อโบราณนี้จึงสะท้อนลักษณะทางวัฒนธรรมและทำเลที่ตั้งของชุมชน ต่อมาเปลี่ยนชื่อชุมชนจาก “เหนือปากหลาม” เป็น “พรหมโลก” ตามชื่อของผู้ปกครอง คือ ขุนพรหมโลก บ้านพรหมโลก มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีคลองไหลผ่าน 2 สาย คือ คลองปลายอวนและคลองนอกท่า ซึ่งมีต้นน้ำจากยอดเขาหลวง เทือกเขานครศรีธรรมราชการเดินทางสมัยอดีต จะเดินทางโดยใช้เรือไปตามคลองนอกท่าเอาของไปขาย ที่ตลาดท่าแพ เป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร หลักฐานที่สำคัญที่บ่งบอกถึงการเดินทางโดยใช้เรือคือการตั้งชื่อบ้าน เช่น บ้านปลายอวน คือ บริเวณที่มีเรืออวนเข้ามาจอด ปัจจุบันเป็นเขื่อน ท่าายายเถา บริเวณก่อนถึงน้ำตกพรหมโลก จะมีเรือสำเภา เข้ามาจอด จึงชื่อว่า ท่าายายเถา

สำหรับถนนมีการบุกเบิกเมื่อ พ.ศ. 2502 ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระราชินี ทรงเสด็จในพื้นที่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านเรียกว่าสมัยญี่ปุ่นขึ้นท่าแพ

พื้นที่บ้านพรหมโลกเป็นที่พักของคนที่อื่น ๆ เข้ามาหลบภัย และสร้างสวนผลไม้ รวมทั้ง ทหารญี่ปุ่นด้วย พลุปากหลาม ก็หมดไปสมัยนี้ สาเหตุก็เพราะว่าเมื่อเอาไปขายที่ท่าแพ ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีญี่ปุ่นอยู่มากพวกญี่ปุ่นซื้อไปผัดกับหมู ปรากฏว่ากินแล้วเมาจึงสั่งให้ตัดต้นพลูทั้งหมด

นอกจากพื้นที่ทำสวนพลู และสวนผลไม้แบบผสมผสานแล้วสมัยก่อนยังเป็นพื้นที่ทำนา โดยเฉพาะบริเวณบ้านพรุชน ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขัง เลี้ยงควายไว้ไถนา สมัยก่อนมีประเพณีชนควาย การชนควายเพิ่งเลิกไปประมาณ 50 ปี ปัจจุบันไม่มีพื้นที่นา และควายหลงเหลืออยู่เลย นอกจากสวน และนาแล้ว ยังมีการทำข้าวไร่ ซึ่งจะทำโดยการบุกกรุกถางป่า เผาไม้จนเตียนโล่ง แล้วปลูกข้าวไร่ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว ก็จะปลูกไม้ผลลงในพื้นที่นั้น และหาพื้นที่ใหม่สำหรับการปลูกข้าวไร่ในครั้งต่อไป

ในปี พ.ศ. 2505 ประสบวตภัยครั้งใหญ่ ทำให้ต้นไม้ใหญ่และสวนผลไม้เสียหาย ต้องเริ่มปลูกสร้างกันใหม่ทั้งหมด ปัจจุบันจึงเห็นต้นไม้ที่มีอายุประมาณ 50 ปี เท่านั้น ไม้ยืนต้น ส่วนใหญ่ในพื้นที่มีอายุไม่เกิน 50 ปี ระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงใหญ่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2531 จากปัญหาโคลนถล่ม ทำให้แม่น้ำเปลี่ยนทิศทางและต้นเขิน ความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในคลองก็ หายไปด้วย จากในอดีตในฤดูวางไข่ ก็จะมีปลาขึ้นมาวางไข่ ส่วนบริเวณน้ำเชี่ยวหรือน้ำตกที่ปลา กระโดด ชาวบ้านก็จะเอาสวิงไปรองรับปลาที่กระโดดมาเป็นอาหาร ในช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำล้นตลิ่ง ปลาก็จะออกมา ชาวบ้านสามารถใช้เบ็ดตกหรือธงเบ็ด นำปลามากินได้เด็กสมัยก่อนจะหาปลาเป็นทุกคน

ชุมชนพรหมโลก มีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา มีคลองไหลผ่านในพื้นที่ของเทศบาลจำนวน 2 สาย ได้แก่ คลองปลายอวน และคลองนอกท่า ซึ่งมีต้นแหล่งน้ำจากเทือกเขาหลวง เทศบาลตำบลพรหมโลกตั้งอยู่ห่างจากฝั่งทะเลทางด้านอ่าวไทย ทางทิศตะวันออก ประมาณ 40 กิโลเมตร ตำบลพรหมโลก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขอตัวเมือง นครศรีธรรมราช โดยทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบ้านเกาะและตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี ทิศใต้ ติดต่อกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง อำเภอลานสกาทิศตะวันออก ติดต่อกับเทศบาลตำบล พรหมคีรี อำเภอพรหมคีรี ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง อำเภอพิปูน สำหรับอาชีพของชาวชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ เงาะ มังคุด ทุเรียน และลำสาด

วัฒนธรรมประเพณี ประกอบด้วยการทำทานไฟ คือการทำบุญด้วยความร้อนหรือ ความอบอุ่นจัดในช่วงที่พระเจ้าพรหมฯ ตอนเช้ามีตบข้าวบ้านจะร่วมกันทำอาหารคาว หวาน บริเวณวัด ทั้งต้ม ปิ้ง ย่าง เป็นร้อยราย อาหารต้องร้อน (เพื่อให้ความอบอุ่น) จะมีการก่อกองไฟกองใหญ่ไว้ ตรงกลาง เมื่อทำอาหารเสร็จขึ้นแรกก็จะเอาไปใส่ในกองไฟ บางส่วนก็เอาไปถวายพระในตอนเช้า ส่วนที่เหลือก็จะแจกจ่ายให้กับผู้ที่มาร่วมงาน คนที่มาร่วมกันก็จะเดินชิมอาหารทุกอย่างตามความต้องการเป็นที่สนุกสนาน แล้วทำบุญตามความศรัทธา ที่ชาวบ้านในชุมชนพรหมโลกยังดำเนินการ อย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีต ประเพณีลากพระ เกิดจากความเชื่อมั่นในทางพุทธศาสนา แสดงออกถึงความปีติยินดีในการเสด็จกลับจากดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้า เรียกว่าประเพณีชักพระ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ชาวบ้านก็จะร่วมกันในการทำนมพระ (รถชักลากพระ) ลากไปรวมกันที่อำเภอพรหม คีรี มีการฉลองและประกวดกันที่อำเภอ 1 คืน หลังจากนั้นก็จะลากไปตามชุมชนต่าง ๆ พักค้างคืน บ้าง ไม่ค้างคืนบ้าง เมื่อนมพระไปค้ำงก็จะมีการจัดการฉลองรื่นเริงกันในพื้นที่ ใช้เวลา 1 อาทิตย์ พระจะกลับถึงวัด ประเพณีงานวันชาวสวน เป็นงานประเพณีของชาวอำเภอพรหมคีรี จัดขึ้นเพื่อ

ส่งเสริมและเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ประเพณีวันสารทเดือนสิบ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมีการจัดพิธีแห่หมรับจากชุมชนต่าง ๆ ไปทำบุญที่วัด บังสกุลแม่กุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ

การทำสวนสมรม (สวนผสมผสาน) คือภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า ดูแลป่าต้นน้ำ และการใช้ประโยชน์จากป่า โดยการปลูกพืชผักผลไม้ลงในพื้นที่ป่าโดยไม่มีการโค่นถาง แต่ใช้วิธีการปลูกโดยการสังเกตลักษณะการเติบโตของพืชแต่ละชนิด แบ่งออกเป็นพืช 4 ระดับ คือระดับบนสุดคือพืชที่ชอบแสงมาก และมีใบโปร่งสามารถให้พืชชั้นล่างขึ้นได้ เช่น สะตอ ลูกเหริยง ทุเรียน เป็นต้น ชั้นที่สอง เป็นไม้ยืนต้น ทรงพุ่มไม่สูงมากนัก เช่น มังคุด เงาะ ประ จำปาตะ เป็นต้น ชั้นที่สาม ไม้พุ่มเตี้ย เช่น กล้าย ยอดผักเหลียง ผักหวาน เป็นต้น ชั้นล่างสุดเป็นพืชคลุมดิน เช่น ผักกูด ลำแพ้ง บอนส้ม และพืชสมุนไพรต่าง ๆ การปลูกพืชดังกล่าวจะไม่มีโค่นถางป่า ไม่มีการใช้สารเคมี ดังนั้นในพื้นที่จะคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้และยังสภาพเป็นป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์

ชุมชนพรหมโลก ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณเขาป่าที่สำคัญของภาคใต้ ซึ่งเรียกว่า เขาหลวง ซึ่งยอดเขาหลวง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,835 เมตร เป็นเทือกเขาที่ใหญ่ สูง สลับซับซ้อนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง มีสภาพชื้นและปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสูงพืชพรรณไม้ส่วนใหญ่จึงเป็นสังคมพืชป่าดงดิบ จุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนพรหมโลกที่แตกต่างจากชุมชนอื่น คือ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำตก ป่าเขา มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคใต้ มีอาชีพการทำสวนผลไม้ ที่มีลักษณะสวนที่ดูแลสิ่งแวดล้อมมีลำคลองไหลผ่านชุมชนสามารถเล่นน้ำได้ตลอดทั้งปี มีอาหารปลอดสารพิษอาหารที่ปรุงจากผักพืชบ้าน สมุนไพรท้องถิ่น

สำหรับวัดพรหมโลกนั้น เป็นวัดราษฎร์ สังกัดมหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 164 หมู่ที่ 1 ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ปัจจุบันประมาณ 15 ไร่ เดิมชื่อวัด (หัวทุ่ง หรือ หัวทอง) เป็นภาษาท้องถิ่นใต้ ซึ่งหมายถึงพื้นที่สวนหัวนา หรือ คันนา สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ปี พ.ศ. 2325 มีอายุใกล้เคียง กับ กรุงเทพมหานคร ในสมัยสงครามเก้าทัพ กองทัพพม่าได้บุกเข้าตี เมืองนครศรีธรรมราช บ้านเมือง เกิดความระส่ำระสาย เกิดเหตุการณ์ข้าวยากหมากแพง บ้านเรือน วัดวาอารามถูกเผาทำลายทัพพม่าได้กวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลย จำนวนมาก พ่อท่านชรัสสีทอง สมภารวัดพระสูง (หอพระสูงในปัจจุบัน อยู่บริเวณสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช) ได้อพยพพร้อมชาวบ้านหนีพม่ามาลงเรือที่หลังวัดท่ามอญ (วัดศรีทวีในปัจจุบัน) เดินเท้าต่อขึ้นไปทางทิศเหนือ แล้วไปหยุดพักเป็นระยะ ผ่านหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านหัวเล ศาลาตีนเป็ด (บ้านน้ำสรงปัจจุบัน) ศาลาต้นไผ่ (บ้านศาลาไผ่ ปัจจุบัน) ศาลาบ้านหาดปรังค์ (บ้านศาลาใหม่ในปัจจุบัน) ท่านชรัสสีทองก็เดินทางมากระทั่ง มาหยุดที่บริเวณริมคลองนอกท่า (ด้านทิศเหนือของวัดพรหมโลกในปัจจุบัน) เมื่อศึกสงครามสงบลง ท่านก็ได้พักแรมอยู่ที่นี่ และท่านได้สังเกตเห็นว่า บริเวณนี้เป็นพื้นที่ เหมาะแก่การสร้างที่พักสงฆ์ได้ เพราะอยู่ติดริมคลองการสัญจรไปมาสะดวกสบาย น้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ เพราะคลองนอกท่า มีต้นน้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาหลวงที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตก ท่านจึงได้ชักชวนชาวบ้านในพื้นที่ สร้างกุฏิเล็ก ๆ ขึ้นหนึ่งหลังพอที่จะพักผ่อน และทำสมณะกิจได้ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดเลี้ยงปลา” เนื่องจากบริเวณนี้อยู่ติดลำคลองซึ่งมีปลาอาศัยอยู่มาก ต่อมาเมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำจากเขาหลวงที่อยู่ด้านทิศตะวันตกจะเอ่อล้นตลิ่ง และไหลแรงขึ้นมาท่วมบริเวณพื้นที่พักสงฆ์และกีดเซาะพื้นที่วัดประจำทุกปี สร้างความเสียหายแก่พื้นที่ และ

เสนาสนะ จึงมองหาพื้นที่ที่จะย้ายไปสร้างวัดขึ้นใหม่ ทางทิศใต้ของที่ตั้งเดิม ซึ่งติดกับทุ่งนา เป็นพื้นที่โล่งไม่ห่างจากพื้นที่เดิมมากนักเป็นที่สัฟบายะ เหมาะแก่การสร้างวัด จึงได้ชักชวนชาวบ้าน สร้างเป็นสำนักสงฆ์ พร้อมทั้งสร้างกุฏิเพิ่มขึ้นอีกหลายหลัง จนมีความเจริญขึ้นตามลำดับ และวัดนี้ถูกเรียกว่า วัดหัวทุ่งหรือหัวท่งในภาษาใต้ท้องถิ่น ต่อมาได้สร้างอุโบสถขึ้น และผูกพัทธสีมา ในปี พ.ศ. 2482 และท่านเห็นว่าพื้นที่ของวัด อยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขาหลวงซึ่งมองดูสูงใหญ่ ตระหง่านเหมือนเขาพระสุเมรุ จึงขอเปลี่ยนชื่อวัดจาก “วัดหัวทุ่ง” มาเป็น “วัดพรหมโลก” ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานที่ตั้งและลักษณะของภูมิศาสตร์ของพื้นที่บริเวณนี้และใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน

วัดพรหมโลก มีความเจริญขึ้นตามลำดับมีความเจริญมาก มีการสร้างกุฏิสงฆ์ และเสนาสนะอีกหลายอย่าง เช่น ศาลาการเปรียญ หอฉัน กุฏิ สถานที่ปฏิบัติธรรม เมรุเผาศพ เป็นต้น และเมื่อ พ.ศ. 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพสกนิกร ชาวอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (ในขณะนั้นอำเภอพรหมคีรียังขึ้นอยู่กับอำเภอเมือง) และ เวะเยี่ยมเยือนพสกนิกรที่มารอรับเสด็จที่วัดพรหมโลก ยังความปลาบปลื้มปิติให้แก่ประชาชนชาวพรหมโลกเป็นอย่างมาก หลังจากนั้น วัดพรหมโลก ก็ได้มีการพัฒนาขึ้นในอีกหลาย ๆ ด้าน มีการสร้าง และ ปรับปรุงเสนาสนะใหม่ ๆ ขึ้นอีกหลาย ๆ อย่าง และได้สร้างอุโบสถหลังใหม่ขึ้น และปรับปรุงหลังเก่าเป็นวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป มีการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณลานวัด จัดให้มีกิจกรรมหลายอย่างเพื่อให้เด็กและเยาวชน ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างของวัดซึ่งจะเป็นการเผยแพร่และสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา พร้อมกันนี้ได้ร่วมมือกับหน่วยงานราชการให้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัย และห้องสมุดประชาชนขึ้นในบริเวณวัด สร้างสถานพยาบาลรักษาผู้ป่วยถูกงูพิษกัดด้วยสมุนไพร สืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปจนถึงปัจจุบันนี้

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสท้องถิ่น พบว่า สภาพบริบทในพื้นที่บริเวณชุมชนวัดพรหมโลก สมัยช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519 เป็นป่าไม้ เป็นที่ราบเชิงเขา ล้อมรอบไปด้วยสวนผลไม้ ด้านทิศเหนือมีคลองนอกท่าไหลผ่านบริเวณรอบ ๆ วัดพรหมโลก จึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้ ชื่อเดิมของชุมชนดังกล่าวเรียกว่า “ชุมชนเหนือปากหลาม” มาจากลักษณะที่ตั้งอยู่ในเขตที่ราบสูง และปลูกพืชมูล สำหรับ ไร่ทานกับหมาก ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น “พรหมโลก” ตามชื่อของผู้ปกครอง คือ ขุนพรหมโลก ชุมชนพรหมโลก มีคลองไหลผ่าน 2 สาย คือ คลองปลายอวน และคลองนอกท่า มีต้นกำเนิดน้ำจากเทือกเขาหลวง เทือกเขานครศรีธรรมราช อาชีพคนในชุมชนส่วนใหญ่จะทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน ลางสาด อาชีพหลักทำสวนยางพารา ในอดีตช่วงนี้ไม่มีร้านค้าขายของในชุมชน ไม่มีรถสัญจรใช้สอย การติดต่อเชื่อมคมนาคมใช้วิธีการเดินเท้าผ่านวัดพรหมโลก ซึ่งในอดีตไม่มีกำแพงกั้นวัด ชาวชุมชนจะเดินผ่านวัดพรหมโลกออกไปตลาด ซึ่งตลาดก็คือตลาดนอกท่า มีขนาดเล็ก ชาวบ้านหาผัก หาปลา ขนมไทยมาขายในตลาด ซึ่งของที่นำไปขายได้มาจากการปลูกเองเลี้ยงเองที่บ้าน ราคาก็ไม่สูงมากในสมัยนั้น การเดินก็จะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ในสมัยนั้นหากบ้านใครมีรถจักรยานซึ่งคือคนมีสตางค์ คนมีฐานะหน่อย ไม่มีมือถือไว้ติดต่อสื่อสาร จะใช้การเป็นจดหมายแทน บ้านเรือนก็จะเป็นบ้านไม้ ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น เหตุที่สร้างบ้านเช่นนั้นเพื่อสร้างไว้หลบน้ำ เมื่อเกิดฤดูน้ำหลาก แต่ก็มีจำนวนนับหลังคาเรือนได้สถานที่ราชการ เช่น อำเภอพรหมคีรี โรงพยาบาลพรหมคีรี วิถีชีวิตก็ลำบาก กินอยู่แบบลำบาก ทำนา

ทำสวน ทำไร่ ปลุกข้าว เลี้ยงสัตว์ไว้กินไว้ขายเอง ชาวบ้านก็อยู่กันแบบที่แบบนั้น ช่วยเหลือซึ่งกัน และกันแลกเปลี่ยนอาหารกัน มีงานประเพณีก็จะมารวมทำอาหาร ทำขนม และก็ไปรวมทำกิจกรรมกันในวัดพรหมโลก เพราะถือว่าชาวบ้านกับวัดพรหมโลกมีส่วนเกี่ยวข้องกันมาตลอด ประเพณีก็ยึดถือกันมาแบบดั้งเดิม เช่น เดือนห้า สงกรานต์ เดือนสิบ ชักพระ ก็จะไปทำกิจกรรมกันที่วัดพรหมโลก ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อก่อนนี้มีแต่ป่า มีบ้านไม่กี่หลังคาเรือน ที่อยู่เป็นที่บนเขาอาชีพ ส่วนใหญ่ก็จะทำสวน หาผัก หาหญ้า ผลไม้ไปขาย เเงาะ ทุเรียน มังคุด น้ำท่าดีเพราะอยู่ติดน้ำตก มีแม่น้ำไหลผ่านอุดมสมบูรณ์ ทำพิธีอะไร รวมตัวอะไร เรียนหนังสือก็ต้องไปในวัดมีพระสอนหนังสือ มีตลาดเลยไปวัดไปนิตเดียว เมื่อก่อนเดินกันเพ (ทั้งนั้น) เวลาไปตลาด ขายของเอาของไปแลกผักปลา ข้าวสาร อยู่กันแบบช่วยเหลือกันพี่น้อง ส่วนใหญ่จะรู้จักกันเกือบหมด มีงานศพ งานบวชที่ก็จะเดินกันไปช่วยเหลืองานกันจนเสร็จ...”

(บุญช่วย ชลกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

วิถีชีวิตเรียบง่ายไม่หรูหรา ปลุกผักไว้กิน ไว้ขาย เวลาไปตลาดก็จะเดินหาผักไปขายที่ตลาดนอกท่าก็ต้องเดินไปไม่มีรถใช้ ใช้เวลาในการหาเป็นชั่วโมง ใช้ชีวิตในการทำสวนผลไม้ บางคนก็ทำนาในพื้นที่ที่พอจะทำได้ บางคนทำข้าวไร่ หว่านกล้าไว้กินเอง คนมีฐานะก็จะมีควายไว้ไถนา ส่วนคนจนก็จะใช้จอบ ใช้เสียมในการทำนา แต่ในช่วงฤดูเกี่ยวข้าว ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันเก็บเกี่ยวซึ่งการช่วยกันลักษณะนี้ว่า ลงแขกเกี่ยวข้าว เวลาว่างก็จะทำขนมขาย ส่วนใหญ่จะเป็นขนมชั้น ขนมกวน ใช้ก๋อไฟเตาอิฐ เตาถ่าน ไม้พินมาก่อไฟในการทำอาหาร กับข้าว รับประทาน ดังคำสัมภาษณ์

“...บ้านป่าเมื่อก่อนอยู่หลังวัดพรหมโลก เวลาจะซักผ้าก็จะหาบไปซักที่ห้วยเนื่องจากไฟฟ้ายังไม่ทั่วถึง กรียดยางเป็นหลัก เพราะเนื่องจากสวนผลไม้จะเป็นในช่วงเดือนกรกฎาคม ราคาขายก็ไม่ค่อยดี ฝนก็ตกไม่ตามฤดูกาล ทำให้เกิดความลำบาก ลำบาก ร้านค้าไม่มี ถ้าจะซื้อของก็ต้องเดินออกไปตลาดนอกท่า ส่วนใหญ่เวลาออกไปตลาดก็จะชวนชาวบ้านใกล้กันออกไปที่เดียวและซื้อของมาเก็บไว้ งานบุญประเพณีก็ปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีประเพณีสงกรานต์ ชักพระ แข่งเรือ เข้าพรรษา ออกพรรษา เดือนสิบ ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันทำอาหาร ชาวบ้านมีความรักปรองดอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะทำกิจกรรมในบริเวณวัดพรหมโลก ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน”

(พัฒน์ พลโทคง, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

พื้นที่ดังกล่าวอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้ ถนนหนทางเป็นถนนลูกรังไม่มีถนนคอนกรีต การเดินทางค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ การทำมาหากินค่อนข้างลำบาก น้ำกินน้ำใช้ก็จะมีบ่อบาดาล และอีกส่วนหนึ่งไปหาบมาจากห้วยเพื่อนำมาใช้สอยภายในครัวเรือน มีการปลูกพืชผักสวนครัวเลี้ยงสัตว์ ไร่กินเองในครัวเรือน กินอยู่แบบพอเพียง ที่เหลือก็จะแบ่งให้ชาวบ้าน ใครมีอะไรก็จะมาแบ่งกันกิน จะมีนา มีไร่ จะหว่านกล้า ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะมาลงแขกเกี่ยวข้าวกัน ส่วนหนึ่งก็จะไว้กิน อีกส่วนหนึ่งก็จะหาบไปขาย ในการทำอาหารก็จะก่อไฟเผาไฟใช้ตะเกียงให้แสงสว่างเพราะไม่มีไฟฟ้า จะทำขนมกวนขายห่อละ 1 บาท ขายเพื่อนำเงินมาให้ลูกเรียน ร้านค้าไม่มี จะซื้อของก็ต้องเดินไปตลาดนอกท่า บ้านคนก็มีไม่กี่หลัง ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ต้องสร้างหินน้ำเพราะในช่วงหน้าน้ำ น้ำจะค่อนข้างสูงและไหลเชี่ยวมาก การกินการอยู่ก็ลำบากขึ้น บ้านไหนที่มีลูกหลานคนก็ยังลำบากมากขึ้น บางวันก็อดไม่มีอะไรจะกิน ต้องกินน้ำข้าว แต่ก็เลี้ยงตัวเองรอด วัฒนธรรมก็ยึดถือแบบดั้งเดิมสืบทอดกันมาจะไปร่วมกิจกรรมกันในวัดพรหมโลก การเรียนหนังสือก็จะไปเรียนกันในวัดพรหมโลก เนื่องจากพระจะสอนหนังสือ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอยู่กันแบบร่วมมือร่วมใจกัน มีงานมีการจะมาช่วยกัน เห็นประโยชน์ส่วนรวม การประชาสัมพันธ์ข่าวสารไม่ค่อยชัดเจน ส่วนมากจะประสานกันปากต่อปากใครรู้อะไรก็มาบอกกล่าวกัน วัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน เพราะวัดพระชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญกันมาพบปะพูดคุยกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...ตรงนี้เมื่อก่อนเป็นป่า ผสมผสานกับสวนผลไม้ ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลไม้หลายชนิด เช่น มังคุด เงาะ ทุเรียน ประ และการปลูกปาล์ม ผสมบางส่วนมีหนองน้ำ ลำห้วยไว้ใช้ในการทำเกษตรกรรม ปลูกผักไว้กินเอง ใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย อาชีพหลักก็จะกรีดยาง เมื่อก่อนไม่มีร้านค้า ไม่มีรถใช้ จะเดินเท้าผ่านวัด เมื่อก่อนไม่มีกำแพงวัด ชาวบ้านจะเดินผ่านวัดออกไปตลาด อาชีพดั้งเดิมทำการค้าขาย ทำขนมขาย ปลูกผักขาย การทำมาหากินค่อนข้างลำบาก ทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ วัฒนธรรมก็ยึดถือกันแบบดั้งเดิม สืบทอดกันมา เวลา มีงานมีกิจกรรมชาวบ้านจะมารวมกลุ่มกันที่วัด...”

(เล็ก ชลกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

สภาพเป็นป่าไม้ไผ่ มีบ้านหลังเดียว ถนนมีขนาดเล็กดินค่อนข้างลำบาก ส่วนมากสภาพพื้นที่จะเป็นป่าไม้ไผ่ค่อนข้างมากปะปนกับต้นทุเรียน ทำสวน ทำนา พอถึงช่วงฤดูทำนาก็จะแห่กันไปช่วยกัน ต้องเดินกันไป เพราะนากับบ้านอยู่ห่างกันมาก ต้องเดินกันไปหลายกิโลเมตร การทำนาก็จะใช้จอบในการขุด ถาก ค่อนข้างลำบาก จะปลูกข้าว ไร่กินเองจะยึดถือประเพณีเดิม ๆ การเดินทางส่วนหนึ่งจะใช้เส้นทางเรือ ตามแม่น้ำลำคลอง มีบ้านเรือนอาศัยอยู่กันไม่กี่ครัวเรือน ชาวบ้านก็จะมาช่วยเหลือกันเวลา มีงานบ้านไหนจะมาช่วยกันทำอาหารเตรียมงานกันสนุกสนาน ส่วนวัดกับชาวบ้านจะมีความผูกพันกันค่อนข้างมากเนื่องจากวัดพรหมโลกไม่มีกำแพง เวลาเดินไปตลาดนอกท่าก็จะเดินผ่านวัด วัดกับบ้านชาวบ้านจะอยู่เชื่อมต่อกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...ในสมัยนี้จะมีคอมมิวนิสต์ ค่อนข้างมากมาอาศัยปะปนกัน แต่จะอาศัยอยู่ตามบนเขา แต่ก็มาร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านด้วย ในพื้นที่นั้นจะมีห้วยชาวบ้านจะมาหาบน้ำจากห้วยไปใช้ในครัวแล้วชาวบ้านจะเอาผ้ามาซักที่ลำห้วย ส่วนร้านค้าไม่มี ส่วนมากจะเดินออกตลาดนอกท่า สถานที่ราชการก็จะมี อำเภอพรหมคีรี โรงพยาบาลพรหมคีรี...”

(เพียน ถาวรมาศ, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มกราคม 2561)

บริเวณรอบ ๆ วัดพรหมโลกจึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้ กินน้ำบ่อ ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากมาก บริเวณวัดไม่มีรั้วรอบขอบชิด สามารถเดินตัดถนนได้เลย ในอดีตนั้น การใช้น้ำของชุมชนจะไม่มีน้ำประปา จะอาบน้ำห้วย อาชีพส่วนหนึ่งของชาวพรหมโลกก็คือ การขายพลูที่ตลาดหัวอิฐ บริเวณถนนหนทางค่อนข้างลำบาก เป็นถนนลูกรัง ทางเดินเล็ก จะไปขายพลูก็ต้องหาบแล้วก็เดินออกไปนอกท่าเพื่อที่ขึ้นรถไปตลาด ไม่มีร้านค้า ถ้าจะซื้อของต้องเดินไปซื้อที่คนในสมัยนี้ลำบากและได้รับผลกระทบกับภัยทางธรรมชาติค่อนข้างบ่อยครั้ง

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพुकสามสิ่งของชุมชนพื้นที่เขาป่า

เมื่อคนเราเสียชีวิตลงร่างกายย่อมพุง เน่าเปื่อย สังคมจึงมีการแบ่งแยกคนเป็นและคนตายเพื่อไม่ให้ศพของผู้ตายสร้างปัญหาแก่สังคม ในที่นี้หมายถึงการจัดการศพ ซึ่งอาจจะใช้วิธีการฝังหรือเผาเพื่อให้พ้นสภาพไปจากความรับผิดชอบของผู้ตาย เนื่องจากมนุษย์อยู่ด้วยกันเป็นสังคม การที่ต้องเผชิญกับความสูญเสียบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ได้เคยผูกพันเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจและแบบแผนการดำเนินชีวิต หรือความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยมีนำมาซึ่งความกลัวและความตึงเครียดที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัวของผู้ตาย รวมถึงความกลัวที่เกิดจากความเชื่อที่ศรัทธาต่อความตาย เช่น การคาดหวังถึงโลกหน้าที่ผู้ตายจะต้องเผชิญเมื่อตายไป หรือเรื่องของผลบุญกุศลหรือผลกรรมที่สามารถส่งถึงผู้ตาย หรือความเชื่อเรื่องผีสงหรือเคราะห์ร้าย ซึ่งอาจจะติดตามมาเมื่อมีคนในครอบครัวเสียชีวิตลง

ทุกสังคมในโลกนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันต่างมีวิธีการแก้ปัญหาความกลัวดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากประเพณีเกี่ยวกับการทำศพที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น ยุคสมัยสภาพภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของแต่ละสังคมชุมชน หรือกลุ่มผู้ตายหรือครอบครัวผู้ตายสังกัดอยู่ ซึ่งสะท้อนความพยายามของมนุษย์ที่จะเชื่อมโยงระหว่างโลกที่ตนเองรู้จักกับโลกหลังความตายเพื่อให้วิญญาณของผู้ที่จากไปได้อยู่อย่างมีความสุข ตามความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายรวมทั้งความนึกคิดเกี่ยวกับสถานะและสถานที่ที่ผู้ตายจะอยู่อย่างไร เนื่องจากวัฒนธรรมประเพณีแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน การจัดการศพเพื่อทำการปลงศพผู้ตายจึงมีความแตกต่างกันตามแต่ละสังคมและแม้แต่สังคมเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างในรายละเอียดของพิธีกรรมระหว่างชุมชนหรือกลุ่มคนในสังคมด้วย

สำหรับความเชื่อของผู้คนในชุมชนพรหมโลกมีหลากหลาย บางคนเชื่อว่าผู้ตายมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนเป็นต่างแต่อยู่กันคนละโลกเท่านั้น มีความเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผีที่อาจกลับมาบวกรวน เพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจาก

โลกที่เคยอยู่ จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วยเดือดร้อน หวาดกลัวกับคนที่อยู่เบื้องหลังได้จึงจำเป็นต้องทำพิธีปัดรังควาน ป้องกันผีร้ายมารบกวน

ความเชื่อที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายได้รับประโยชน์สุข การจัดการศพ เป็นประเพณีที่น่าสรรเสริญ เป็นการสืบสานประเพณีให้กับศพที่ได้มรณกรรมไปแล้ว และรวมทั้งบุตรหลานหรือญาติมิตรผู้สนิทสนมกัน โดยสมควรแก่เวลา รวมทั้งเป็นการแสดงถึงศีลธรรมน้ำใจ ความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในพิธีกรรมศพจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการเรียกขานว่าคนเผาผี เป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในงานศพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ การจัดการงานศพมีมาตั้งแต่โบราณ สมัยบรรพบุรุษ เพื่อสื่อถึงการรวมญาติ เพราะไม่มีใครรู้ ถึงแม้รู้ก็ไม่ทันเวลาการจัดการงานศพต้องเตรียมการหลายอย่าง จึงเป็นพิธีที่สื่อถึงการรวมญาติอีกอย่างหนึ่ง รวมถึงการประกาศความดี ประวัตินิยามของผู้ตาย การสร้างบารมี คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นเสบียงติดตัวในภพหน้า และเพื่อทำหน้าที่ของความเป็นคน เพราะคนต้องมีความกตัญญูการจัดการศพเลยถือเป็นการให้เกียรติผู้ตายหรือเพื่อสร้างบุญบารมีให้แก่ผู้ตาย

ในยุคอดีตในชุมชนพรหมโลกนี้ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นมีพิธีกรรมค่อนข้างไม่ชัดเจน แน่นอนตายตัว เป็นการเผาหรือการฝังก็ได้ สำหรับการเผาศพจะเป็นการใช้ไม้สุมไฟเป็นลักษณะสานไม้เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าบนกองฟอน (กองไม้) การทำพิธีหลังที่ศพตายแล้วอาจเป็นผู้ที่มีความรู้ หรือเป็นหมอชาวบ้านหรือผู้ที่เข้าใจในพิธีกรรมของการจัดการงานศพ อาจไม่มีคนเผาผี มีการจัดตั้งศาลาเพียงตา การนำเอาข้าวสวยปากหม้อ ปลาทุ้หึ่งตัว มาตั้งเส้นเจ้าเปลว (ยายกาลี ตากาลา) ลักษณะของการจัดการงานศพไม่มีโลงศพไม่มีการตกแต่งแต่อย่างใด แต่มีการจัดการศพ โดยการนำศพมาวางไว้บนแคร่ไม้ไผ่ มีการจัดการตกแต่งดอกไม้พื้นบ้านเล็กน้อย เพื่อให้ดูสวยงาม จัดตามสถานที่ที่มีความเหมาะสม อาจจะมีการแสดงบ้าง เช่น การแสดงกาหลอ มีการเล่นดนตรีภายใต้ความโศกเศร้า ชาวบ้านเข้ามาให้ความร่วมมือร่วมใจในการประกอบพิธีกรรม เพื่อต้องการให้งานสำเร็จลุล่วงร่วมกัน จะไม่มีการไว้ศพเป็นระยะเวลาานาน จะดำเนินการเผาเลย

ย้อนหลังกลับไปประมาณ 100 ปี ที่แล้ว ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2461 การจัดการประเพณีงานศพเริ่มจัดขึ้นเป็นกิจจะลักษณะขึ้นเหตุเพราะการจากไปของคนในครอบครัวทำให้เกิดความเศร้าโศก จึงเกิดประเพณีเพื่อผ่อนคลายจากความเศร้าโศก และเข้าถึงปรัชญาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่มีความหมายแฝงอยู่ในพิธีกรรมดังกล่าวของผู้คนในชุมชนพรหมโลก โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่นิยมจัดงานศพที่บ้าน บำเพ็ญกุศลที่บ้านและนำศพไปเผาที่เชิงสามส้าง เชิงตะกอนที่วัด เพราะถือว่าที่นั่นมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่อยู่ของวิญญาณหรือผู้ที่ตายไปแล้ว ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อก่อนนั้นเมื่อมีคนตายก็จะทำพิธีที่บ้าน ไว้ศพที่บ้าน เพราะถือบ้านคือสถานที่ที่ผู้ตายนั่นคุ้นเคย และเมื่อตายก็อยากไว้บ้าน ซึ่งเป็นที่สุดท้ายที่ผู้ตายจะอยู่และลูกหลานเองก็มาได้ง่าย เป็นที่ที่รวมตัวกันของญาติ ญาติเองก็จะได้ทำความเคารพศพ แสดงความกตัญญูต่อผู้ตาย ผู้ที่เข้าร่วมงาน ทำให้เจ้าภาพเครือญาติอุ่นใจว่าคนที่ตายไปจะพึงพอใจไม่โกรธ มีความเชื่อว่าผู้ตายเองก็อยากอยู่ที่บ้านที่ตนเองสร้างมาผูกพัน

แม้เวลาตายก็ขอยู่เป็นที่สุดท้ายก่อนที่จะไปอยู่ที่อื่น ๆ คือ เพลว ป่าช้า ที่วัดเพราะเป็นที่ที่อยู่ของผี ก็แล้วแต่ว่าจะไว้กี่วันส่วนใหญ่จะ 3 หรือ 5 วัน ตามความพร้อม ตามฤกษ์ยามของความเชื่อ เช่น เกิดวันศุกร์ห้ามเผาวัน อังคาร เป็นต้น ห้ามเผาวันพุธ วันอาทิตย์ วันศุกร์ แต่ส่วนใหญ่จะไว้ศพ ไม่นานเพราะศพสมัยก่อนไม่ได้ฉีดยา ไม่ใส่น้ำแข็งเหมือนสมัยหลัง ๆ ไว้หลายวันอาจศพเน่า เป็นหนอง ส่งกลิ่นเหม็น...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2561)

สำหรับขั้นตอนการจัดการนั้น ในขณะที่มีคนล้มตายขึ้น เจ้าภาพหรือญาติ ๆ จะเร่งติดต่อพระที่วัดเพื่อไปทำพิธีทางศาสนา มีคนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดการศพมาทำพิธี โดยจะชักชวนญาติมิตร ลูกหลาน ทำการอาบน้ำศพ ขอขมาศพ ทำการมัดตราสัง ผูกวิญญาณศพ จะมีการปลงศพ รดน้ำศพ การแต่งตัวให้ศพ มีการใส่ของเข้าปากศพ เช่น เงิน เหยียด เพราะเป็นความเชื่อที่ให้ศพ เอาไปใช้ การรดน้ำศพก็จะใช้ดอกไม้ตามบ้านอาจจะเป็นดอกดาวเรืองที่หาง่าย ๆ ความเชื่อการจัดการศพ จะทำแบบง่าย ๆ ไม่มีลำดับขั้นตอนมากมาย ชาวบ้านก็มาช่วยงานกัน ไม่มีการจ้าง ในการจัดงานชาวบ้านก็จะช่วยกันหาไม้มาประกอบโลง และทำเตาเผาด้วยไม้แบบโบราณดั้งเดิม ในการทำพิธี ก็จะมีพระมาสวดและในการจัดการศพก็จะมีผู้ที่มีความรู้ในชุมชนหมู่บ้าน ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อก่อนพอมีคนตายก็ช่วยทำการโลงใส่ศพ ใช้ไม้อะไรก็ได้ที่แข็ง ๆ มาเลื่อยเป็นท่อน ๆ มาเลื่อยเหลาเป็นไม้กระดานเพื่อทำโลง สำหรับไม้นั้นชาวบ้านจะช่วยกันหาบมาจากบนเขาเพื่อมาประกอบเป็นที่ตั้งศพหรือเผาศพ แต่ถ้าศพไหนที่มีฐานะทางบ้านก็จะมีการซื้อไม้ดี ๆ เช่น ไม้จำปามาทำโลง แต่ส่วนมากจะใช้ไม้ทั่วไป เช่น ไม้พลับปลา ไม้นนท์ ไม้ที่ติดไฟดี ๆ การจัดการศพก็จะหาหมอที่มีความรู้ความสามารถ ในการทำพิธีศพ จะมีการอาบน้ำศพ การแต่งกายศพนิยมใช้ผ้าขาวบาง สำหรับนุ่งให้ศพ การปลงศพ คือการโกนศพให้เกลี้ยงก่อนต่อมาต้องรดน้ำศพ มัดตราสังข์แล้วก็น้ำศพใส่โลง มีการใส่ของเข้าปากศพ เป็นเงิน เหยียด เพราะเป็นความเชื่อที่ให้ศพเอาไปใช้บนสวรรค์...”

(เล็ก ชลกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

การมัดตราสังข์หลังจากการรดน้ำศพก็จะเป็นพิธีห่อและมัดศพหรือการตราสังข์ โดยมีธรรมเนียมที่ทำกันมาตั้งแต่อดีต นั่นคือการเอาเงินหรือทองคำใส่ในปากศพ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการมอบให้ผู้ตายเป็นค่าเดินทางไปสวรรค์ อีกทั้งสอนให้คนใช้เงินอย่างมีประโยชน์และมีสติ หลังจากนั้นก็นำเอาขี้ผึ้งปิดตาปิดปากศพ เพื่อป้องกันความน่าเกลียดน่ากลัวของสภาพศพ และแฝงหลักคำสอนไว้ให้คนเรารู้จักสำรวม หลังจากนั้นจึงทำการตราสังข์ โดยการมัดศพเป็นเปลาะ 3 เปลาะ คือ คอ มือ เท้า ซึ่งแฝงปริศนาธรรมเกี่ยวกับการผูกมัดตราสังข์ใน 3 ตำแหน่งนี้ว่า ห่วงคอ หมายถึงถึง

ห้วงของลูก ห่วงที่มีมือ หมายถึง ห่วงทรัพย์สมบัติ ห่วงที่เท้า หมายถึง ห่วงภรรยา ผู้ตราสั่งจะท่องบ่นคาถาไปด้วยว่า "ปุตุโต คีเว ธนํ ปาเท ภริยา หตุเถ" หรือ "ปุตุโต คีว ธนํ ปาเท ภริยา หตุเถ" ทั้ง 3 ห่วงนี้แสดงให้เห็นถึงตัณหาของ มนุษย์ เมื่อทำการมัดศพเรียบร้อยแล้วใช้ผ้าขาวห่อแล้วมัดด้วยด้ายดิบ เพื่อเป็นการผูกวิญญาณ ดังคำสัมภาษณ์

“...การมัดตราสั่ง ก็เพื่อผูกวิญญาณศพ ผูกมือ กลางตัวและเอวเป็นความเชื่อต่อ ๆ กันมา ให้ศพหมดห่วงทั้งหลาย ให้เอาเคราะห์ที่ไม่ดีไปหมดห่วงทั้งหลาย เป็นความเชื่อมาตั้งแต่อดีต ส่วนการรดน้ำศพก็เพื่อขอขมาลาโทษแก่ผู้ตาย ชาวบ้านใกล้ ๆ ก็มาช่วยกันหาไม้มาประกอบโลง เพราะมีการทำกันมาตั้งแต่อดีต การเคาะโลงศพถือว่า เรียกให้กินข้าวที่จัดตั้งไว้ให้แล้ว ลูกหลานเรียกให้กินข้าว หรือบางคนมาเคาะเพื่อบอกว่ามาร่วมงานแล้ว คนตายต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะถือกันว่าทิศตะวันตก เป็นทิศของคนตาย เป็นความเชื่อดั้งเดิมแต่โบราณ...”

(หนูแสง กาญจนดิษฐ์, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มกราคม 2561)

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นประการแรกเจ้าภาพจะต้องติดต่อพระบำเพ็ญกุศลศพ ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งจะหาไม้หามาประกอบเป็นสี่เสา หาไม้มาประกอบโลง ร่องโลงศพ ใช้เสื่อกระจูดมารองด้านล่าง ประกอบไปด้วยหมอน 1 ใบ ผ้าห่ม 1 ผืน ส่วนฝาโลงไม่มีแต่จะใช้ผ้าขาวปิดแทน มีการใส่ของเข้าปากศพ เช่น เงิน เหริยญ เพราะเป็นความเชื่อที่ให้ศพเอาไปใช้บางกรณีผู้ที่มีเงินทองมากก็จะซื้อไม้มาประกอบปิดฝาโลงให้แน่นและสวยงาม มีการบรรจุโลงโดยมีหมอนหรือพระผู้นำศพบรรจุโลงโดยมีการมัดตราสั่ง ใช้ด้ายขาวผูกที่คอ ที่มีมือและที่เท้า โดยใช้สายสิญจน์และนำผ้ามาปิดฝาโลง และมีการประดับด้วยดอกไม้เล็กน้อยเพื่อความสวยงาม การจัดการงานศพอาจจะไว้ที่โลงกลางแจ้ง ไม่มีการบอกแขก การวางศพจะวางที่ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมโดยมีการแสดงหนังตะลุง หรือมีการรำหน้าศพ เพราะในบางศพ ผู้ตายสั่งไว้ว่าอย่าเศร้าเลยและขอให้มีการรำหน้าศพชาวบ้านชุมชนจะร่วมกันออกแรงช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะพี่น้องเพื่อนฝูง ญาติ มีทั้งประกอบอาหาร พิธีศพหาหมาก พลุ ใช้แรงงาน สำหรับระยะเวลาในการจัดงานศพในยุคนั้นส่วนใหญ่จะจัดทำพิธีศพ 3 วันแล้วจึงทำการนำศพไปป่าช้าหรือไปวัดเพื่อทำการเผาสร้างไว้วิญญาณ

ในส่วนของการทำพิธีบรรจุศพใส่โลงศพนั้น หลังจากมีการมัดตราสั่ง มักจะเอาเหริยญหรือเงินใส่ปากผู้ตาย แต่ก่อนอื่นเมื่อประกอบโลงเสร็จแล้วจะมีการนำเงินตามจำนวน 9 บาท 59 บาท 99 บาท เป็นการซื้อโลง เพราะมีความเชื่อโลงเป็นสิ่งที่ดีที่ผู้ศกดิ์สิทธิ์ให้มา ดังนั้นก่อนเอาศพเข้าโลงนั้นจำเป็นต้องมีการซื้อโลง เหมือนกับการซื้อที่อยู่อาศัยให้กับผู้ตาย หลังจากนั้นสามารถนำศพใส่โลงได้โดยจะมีลูกหลานญาติ ๆ ช่วยกันยกศพเข้าโลง ภายในโลงนั้นจะต้องมีเสื่อปู มีหมอน ผ้าห่มเครื่องใช้ที่ผู้ตายชอบ หรือหวงแหน และนำเหริยญหรือเงินใส่ลงไปโลงด้วย เพราะมีความเชื่อผู้ตายจะได้นำไปใช้ในโลกหน้าบนสวรรค์ หลังจากนั้นจนำดอกไม้ธูปเทียน ซองหมาก พลุ ดอกไม้ใส่ในมือผู้ตาย ซึ่งจัดให้มีผู้ตายประสานในลักษณะประนมมือ ซึ่งแสดงถึงความเป็นพุทธศาสนิกชน เพราะถือว่าการนำดอกไม้ธูปเทียนนั้นมีความเชื่อว่าเป็นการนำไปเป็นการเบิกทางเปิดประตูสวรรค์ ดังคำกล่าว

“...การมัดตราสังก็เพื่อให้เอาเคราะห์ที่ไม่ดีไปด้วย ให้หมดห่วง
ทั้งหลาย การเคาะโลงศพถือว่าเป็นการเรียกให้กินข้าว นอนให้สบาย
มันเป็นความเชื่อมาตั้งแต่โบราณที่ทำกันมา คนตายต้องหันหน้าไปทางทิศ
ตะวันตก เพราะถือกันว่าทิศตะวันตกเป็นทิศของคนตาย ส่วนคนเป็น
โบราณเขาถือว่าห้ามหันหัวลงตก เพราะเป็นทิศผี...”

(บุญช่วย ชลกาล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2561)

ในแต่ละงานศพนั้นมีพิธีนาธรรม จำนวนหลายประการแฝงอยู่เพื่อเป็นการสอนอนุสติ
ให้กับญาติมิตร เพื่อนฝูงที่เข้าร่วมงาน เป็นเพื่อการเข้าใจถึงการใช้ชีวิตที่ไม่ประมาท โดยมีคำสอน
ถอดจากหลักคิดทางพุทธศาสนามากมาย สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...การมัดตราสัง การผูกข้อมือ ที่คอ และที่ขา บ่งบอกถึงว่าอย่าให้
มีการยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ในทางโลกไปอยู่โลกหน้าให้สบาย อย่ายึดติด
กับบ่วงความห่วงใย คือ อย่ายึดติดในลาภยศสมบัติที่มีอยู่ตอนไม่ตาย
อย่ายึดติดในคนที่รักในครอบครัวเมีย ลูก เพราะสุดท้ายแล้วก็ทุกคน
ต้องตายเช่นกัน การที่เอาเงินโยนไปให้โลง ตามใจสักก็ร้อยพันบาท
ก็ไม่สามารถเอาไปได้สักบาทเดียว การเคาะโลงเอาข้าวให้กินก็เช่นเดียวกัน
จะเห็นได้ว่าต่อให้เคาะโลงให้มือหักคนที่ตายก็ไม่สามารถลุกขึ้นหรือมากิน
ได้ ฉะนั้นจึงบ่งบอกว่าให้ทำทุกอย่าง ดูแลคนรัก ไม่ว่าจะเป็บิดา มารดา
ตายาย ลูกเมีย ในยามที่มีชีวิตอยู่ เวลาตายไปแล้วนั้นไม่มีประโยชน์
อันใดแล้ว แม้แต่ตั้งสั้สภาก็เอาไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นให้ดูแล ตอบแทน
ยามที่ยังมีชีวิตอยู่ และใช้ชีวิตอย่าประมาท จงประกอบแต่กรรมดี และ
พึงระลึกอยู่เสมอว่า ทุกคนต้องตาย ต้องพรากจากกันไม่วันใดก็วันหนึ่ง
เป็นสัจธรรมชีวิตมนุษย์...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2561)

ในขณะที่มีการบำเพ็ญกุศลศพนั้น ญาติ ๆ เจ้าภาพจะนิมนต์พระมารับพระที่วัด
โดยที่เดินกันทั้งพระสงฆ์ ทั้งเจ้าภาพที่มารับพระ ลัดล้าไปตามเส้นทางเดิน ตามป่าเขา ทุ่งนา ตามบ้าน
ที่ไว้ตั้งศพ เจ้าภาพซึ่งส่วนใหญ่ก็จะนิมนต์ 4 รูป ตามคติธรรมว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เพื่อทำการบำเพ็ญ
กุศลศพสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ มีการสวดตามพุทธศาสนา กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้
คนที่ตายไป เชื่อว่าหากทำบุญกรวดน้ำไปให้คนที่ตายก็จะได้รับส่วนบุญส่วนกุศล ไปเกิดหรือไปอยู่
ในภพภูมิที่ดี ไปสู่สุขคติ และเชื่อว่าผู้ใดได้กระทำบุญกุศลฟังพระสวด กรวดน้ำให้ ผู้นั้นจะได้รับ
บุญกุศล ตอบแทนด้วย พิธีกรรมทางศาสนาก็ไม่มีอะไรมากระมาแค่สวดแล้วก็กลับ ดังคำสัมภาษณ์

“...การที่พระมาสวดนั้น คนที่มาฟังก็ได้บุญเพราะมีการบวราณา
รับศีล ทำสมาธิ ก่อกรรมดี บุญกุศลนี้เกิดกับตัวผู้ฟังเอง และส่งผลไปยัง

ผู้ที่ล่องลับ ส่วนการกรวดน้ำนั้น เป็นการระลึกนึกถึงผู้ตายเป็นความเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมให้เขาไปอยู่ที่ที่เป็นสุข ในโลกหน้า นอกจากนี้ยังกรวดไปให้กับบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย ที่ล่องลับไปก่อนหน้า...”

(เชื่อง พันธุ์รัตน์, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

นอกจากนี้การจัดงานศพในสมัยอดีตนั้น เป็นการรวมญาติ เป็นการนัดเจอ นับญาติกันในกลุ่มคน บางคนอาจทำกิจการงานของตนจนไม่มีเวลาได้พบปะญาติกันเอง บางคนเดินทางไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่น บางคนออกเรือน แต่งงาน สร้างครอบครัวกับชาวหมู่บ้านอื่น ๆ ไกลออกไป เมื่อมีงานศพครั้งหนึ่งก็จะมีการส่งข่าวบอกกันออกไป โดยการบอกปากต่อปาก ผ่านพระบ้าง ผ่านคนเฝ้าบั้ง หรือผ่านยังมีคทายกคนนำไหว้พระ ผ่านแม่ครัว ที่บอกต่อกันมาจนได้ทราบข่าว จึงได้มารวมตัวกัน นำข้าวของมาสมทบ มาช่วยงานศพ อยู่นั่งพูดนั่งคุย นับญาติมิตรที่ห่างไกลกันเป็นการสร้างความรักสามัคคีในกลุ่มพี่น้องเครือญาติ ดังคำกล่าว

“...สมัยก่อนเวลามีงานศพที่ ก็จะมาช่วยกันบรรดาญาติพ่อรู้ข่าว ก็รีบจัดแจงมากันทันที มาไม่มาเปล่า มีไรก็เอามา เช่น มีซี่ได้มาจุดไฟ ตามงานศพแสงสว่าง บางคนมีข้าวสาร ก็เอาเข้าสารมา มีปลาก็เอามาให้มีหมู มีพริก ขมิ้น ตะไคร้ พริกก็เอากันมา ขนผ้าหอบเสื้อ มานอนกันที่บ้านงาน เพราะถือว่าเป็นการรวมญาติเป็นช่วยกันเผาศพ และให้กำลังใจ ลูกหลาน ครอบครัวผู้ตาย กลัวว่าจะเหงา ก็อาจมีบ้างที่มีการละเล่นให้ชมกัน เช่น เพลงบอก กาทลอ หนังตะลุง ใครเป็นอะไรก็สร้างความบันเทิงกันพองาม อยู่นั่งอย่าให้เงียบ ว่างเวง มีงานศพที่ก็นับญาติกันในวงตระกูลพี่น้อง...”

(ประพาส ปานบุญ, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

การเผาศพ หรือ การฌาปนกิจศพ นับเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของศพ โดยพิธีและขั้นตอนต่าง ๆ ในวันเผาที่ล้วนแสดงออกถึงการทำหน้าที่ครั้งสุดท้ายของญาติพี่น้องและการส่งผู้ตายไปสู่โลกหน้าอย่างดีที่สุด โดยตามความเชื่อในสมัยโบราณนั้นกำหนดวันห้ามเผาไว้คือ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันพระ ในยุคนี้สองรูปแบบ ได้แก่ กองฟอนหรือเชิงตะกอน เป็นการนำพินจำนวนหนึ่งมาเรียงขึ้นเป็นกองไว้สำหรับเป็นที่เผาศพ สมัยก่อนบ้านเมืองยังไม่เจริญ นิยมนำศพไปเผาที่ป่าช้าหรือตามหัวไร่ปลายนาของผู้ตายตามคำสั่งเสียก่อนสิ้นชีวิต พินก็หาง่าย เมื่อนำศพไปถึงสถานที่ที่จะเผาก็เสี่ยงทายโดยโยนไข่ไก่ตีไปข้างหน้า ไข่แตกตรงไหนถือว่าผู้ตายประสงค์จะอยู่ตรงนั้นก็ยกกองฟอนที่บริเวณไข่แตก กองไม้สูงพอประมาณเมตรเศษ เรียกว่า กองฟอน เมื่อกองเสร็จเรียบร้อยก็ปักหลักขีตมูม ทั้งสี่ของกองฟอน เรียกว่า “หลักสะกอน” ทำหน้าที่กั้นมิให้พินพังลงมาหรือเอียงข้างใดข้างหนึ่งขณะเผาศพ ก่อนจะนำศพขึ้นตั้งบนกองฟอน ให้หามศพเวียนซ้ายรอบกองฟอน 3 รอบ เมื่อตั้งไว้ที่กองฟอนแล้ว จะทำพิธีรดน้ำศพและประกอบพิธีทางศาสนา ก่อนจะทำการเผาให้หน้าไม้

ท่อนใหญ่ 2 ท่อน วางทับลงในลักษณะค้ำยันทั้ง 2 ข้าง เพื่อกันมิให้โครงสร้างค้ำหรือพลิกคว่ำ ขณะที่กำลังเผาไม้สดใหญ่ 2 ท่อนนี้ เรียกว่า ไม้ข่มเหง

สามส้าง สำหรับในภาคใต้จะเรียกเชิงตะกอนที่ใช้เผาศพว่า “สามส้าง” หรือ “ร่มไฟ” คือ ฌาปนสถานชั่วคราวที่สร้างขึ้นสำหรับเผาศพเฉพาะราย อาจสร้างขึ้นในวัด ในป่าช้า หรือบางท้องถิ่นสร้างขึ้นในบริเวณบ้านก็มี เป็นคตินิยมที่มีมาก่อนที่จะมีเชิงตะกอน เมื่อมีประเพณีเผาศพที่เชิงตะกอนเกิดขึ้นแล้วมีบ้างที่ไม่ปรารถนาจะใช้เชิงตะกอนเป็นที่เผาศพของผู้ที่ตนเคารพนับถือ ยังคงนิยมทำสามส้างหรือร่มไฟ เป็นที่ทำการฌาปนกิจด้วยถือคติว่า ผู้ตายแต่ละคนย่อมต่างกรรมต่างวิบากกัน จึงไม่ควรเผาศพซ้ำรอยให้แปดเปื้อนกัน

ภาพที่ 1 สามส้าง คือ ฌาปนสถาน (ชั่วคราว) ของพื้นบ้านถิ่นใต้
ที่มา: สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ, 2543

ลักษณะของสามส้างประกอบด้วยเสาไม้กลม (ไม้สด) 4 ต้น (นิยมใช้ไม้ไผ่ หรือไม้หมาก หรือไม้เหลาชะโอน) ปักเสาคือรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกันประมาณ 3-4 เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากัน ประมาณว่าให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป (บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง 4 วา 2 ศอก) ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อย คล้ายเสาเมรุ ปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชาย และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานหรือหลังคา โดยใช้ผ้าสีขาวอย่างบางหรือเสื่อหรือไม้ไผ่สาน รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสไว้สำหรับบังร่มไฟหรือกันร่มไฟ และด้วยเหตุนี้บางท้องถิ่นจึงเรียกสามส้างว่า “ร่มไฟ”

สามส้างจะต่างกับเมรุตรงที่สามส้างไม่ทำเป็นยอดแหลม หรือเป็นยอดมณฑป และไม่มีฐาน แต่วางโลงเหนือกองฟืนที่วางซ้อนกันเป็น ชั้น ๆ ซึ่งนิยมวางฟืนให้มีจำนวนชั้นเป็นเลขคี่ ถ้าเป็นเลขคู่ถือว่าเป็นอัปมงคล สาเหตุที่เรียกว่า “สามส้าง” มีความคิดเห็นต่างกันและเชื่อกันเป็นหลายแนวคิด แนวคิดหนึ่งเชื่อว่าผู้ริเริ่มทำสามส้าง ชื่อนายสามจึงเรียกว่า สามส้าง ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งว่า เดิมที่มีชาย 3 คนช่วยกันทำคนละเสาเป็น 3 เสาและอีกเสาหนึ่งต่างร่วมกันทำ จึงเรียกตามจำนวนผู้ทำครั้งแรกว่า “สามส้าง”

สุธน เจริญพงศ์ (2559, หน้า 137) กล่าวว่า ที่ป่าช้าจะมีญาติจัดการถางป่า สับรุก (ป่าละเมาะ) และสร้างสามส้างไว้ให้ (สามส้างมิใช่สามข้าง) สามส้าง ทำจากต้นหมาก หรือต้นหลาวโอน (คล้ายต้นหมาก) ยาวประมาณ 6-7 เมตร ถากเปลือกออกทั้งต้นจะเห็นกลมเกลี้ยง ปักในดินลึกประมาณ 1 เมตร ปักเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายโน้มเข้าหากันนิดหน่อย พองามคล้ายรูป

โคมหัวเสาทั้ง 4 ต้น ทำหลังคาด้วยโครงไม้ไผ่ มุงด้วยผ้าขาว สวยงามดีในสมัยนั้นภายในสามลำง ทั้ง 4 มุม ปักเสาไม้สด ๆ ขนาด 4-5 นิ้วเป็นเสาหลักจัดพื้น

ทั้งหมดนี้เป็นการกล่าวอธิบายตามที่ได้เล่าสืบต่อกันมา ส่วนอีกแนวความคิดหนึ่ง อธิบายโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า เหตุที่เรียกว่า สามลำง ก็เพราะสร้างขึ้นตาม คติธรรมเป็นบุคลาธิษฐาน เพื่อเตือนให้ผู้ที่จะไปเผาศพได้เตือนสติว่า คนธรรมดาตายแล้วย่อม เวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน 3 ภพเท่านั้นคือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ (บ้างว่าเป็น นรก มนุษย์ สวรรค์) ซึ่งเรียกการวนเวียนเสวยวิบากตามความหยาบและความประณีตแห่งกรรมนั้น ๆ ว่า “สังสารวัฏ 3” หรือ วัฏวน 3 หรือ “สามลำง”

“...ศพที่จะเผาโดยทำเป็นสามลำงนั้น ต้องเป็นศพผู้สูงอายุและ มีคุณธรรมไม่นิยมทำเพื่อเผาศพเด็กหรือศพคนหนุ่มสาว เพราะถือว่า ถ้าสามารถเลือกสถานที่ที่ใกล้จุดศูนย์กลางของป่าช้าได้ จะทำให้ บุตรหลานของผู้ตายมีโชคลาภร่ำรวยขึ้น และก่อนก่อสร้างสามลำงนั้น จะต้องทำพิธีขอขมาเจ้าที่เจ้าทางเสียก่อนและต้องมีเครื่องเล่นสรวง ถึงเวลาเผาเสร็จแล้วจะไม่มีกรรือถอนสามลำงออก ปล่อยให้จมน้ำ จะผุพังไปเอง และสามลำงแต่ละอันจะใช้เผาศพเพียงศพเดียวเท่านั้น คือความเชื่อของคนโบราณ...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับการเผาศพในยุคนี้ของชุมชนพรหมโลก เป็นการเผาศพแบบเชิงตะกอน และ สามลำง สำหรับการจัดงานศพนั้น ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมมือร่วมใจกันใช้ความสามัคคี เป็นหลัก มีการประกอบอาหาร มีการเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน ผู้เข้าร่วมงานศพอาจจะเป็นคนในชุมชน หรือผู้ที่มีหน้ามีตาในสังคม อาจจะมีเชิญข้าราชการในสังคมบางท่านมาร่วมพิธีกุศลศพด้วย ระยะเวลา ในการจัดงานศพในยุคเผาสามลำง ส่วนใหญ่แล้วไม่เกิน 3 วัน เป็นเพราะส่วนหนึ่งรอกฎาติพี่น้องที่อยู่ ไกลมาร่วมในพิธีการบำเพ็ญกุศลศพ เมื่อผ่านการบำเพ็ญกุศลศพที่บ้านครบตามวันเวลาที่กำหนดแล้ว ก็จะมีการบอกญาติ ๆ ว่าวันเวลาที่ได้ฤกษ์ งามยามดี ในการเคลื่อนย้ายศพไปที่เชิงตะกอน ป่าช้า ก่อนที่จะมีการเผาศพนั้นจะมีการแห่ศพแบกโลงเดินจากบ้านที่ไว้ศพไปสู่บริเวณเผาศพที่เรียกว่าป่าช้า ทุกคนก็จะนำสิ่งของที่ตัวเองมีอยู่ที่น้ำมัน เชื้อเพลิง ไม้สำหรับจุดไฟเผาศพเดินถือกันพร้อมกับการแห่ศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...การเผาศพชาวบ้านจะหามศพไปวางไว้บนที่เผาที่ได้เตรียมไว้ มีตั้งไว้มี การจัดตั้งศาลเพียงตา การนำเอาข้าวสวยปากหม้อ ปลาทุ้มทั้งตัว มาตั้งเส้นเจ้าเปเลว (ยายกาลสี ตากาละ) จะมีคนเผาผีมาทำพิธีก่อน หรือว่าใครก็ได้ที่มีความรู้ทางด้านนี้ จะเผากลางแจ้งโดยใช้ไม้พิน ที่ได้เตรียมไว้เผาจากนั้นนำโลงศพมาตั้งไว้บนกองพินสานเป็นสี่เหลี่ยมและ ดำเนินการเผาได้เลย ชาวบ้านก็จะหาไม้ตามบนเขามาทำเป็นซีก

เป็นชั้น ๆ แล้วทำการจุดไฟเผาทางด้านล่างที่มีไม้ฟืน ในการเผาก็ไม่มีอะไรมากแค่สวดตามศาสนาแล้วยกขึ้นเตาเผาเลย ไม่มีการวางดอกไม้ แต่จะใช้ไม้ฟืนในการเผาแทน...”

(เพ็ญ ถาวรมาศ, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

ลักษณะการเผาจะใช้ไม้ฟืนมาดับกองไว้เป็นสี่เหลี่ยมกลางลานโดยนำศพตั้งบนกองฟืนไม้ไฟและการกล่าวโหสิกรรม กล่าวคำขอขมาลาโทษ เพื่อให้ลูกหลานได้ขอมาแก้ผู้ตายที่ได้กระทำผิดทั้งทางกายและวาจาจากเบื้องมือเผา ผู้ที่เผาคือผู้ที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญความสามารถเฉพาะด้าน ซึ่งอาจไม่ใช่คนเผาศพประจำการเผาศพก็เป็นได้ สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...ตอนเผาเริ่มต้นจากคนที่รับหน้าที่เผาศพจะมาช่วย ๆ กันเผา โดยบุคคลซึ่งเป็นญาติพี่น้องหรือคนสนิทของผู้ตายจะเข้ามาช่วยหาไม้ฟืนหรือเชื้อศพ อาจเป็นหมอบ้านหรือหมอผีประจำหมู่บ้าน หรือ คนเผาผี แต่ไม่มีเป็นตัวตน เป็นคนที่มีความรู้เฉพาะด้าน คนมีบุคลิกภาพดี เชื่อคุณงามความดี แต่งตัวของค่อนข้างไม่เรียบร้อยและเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องศพ เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือค่อนข้างน่ากลัวมีความสามารถเฉพาะด้าน หรืออาจจะเป็นผู้นำหมู่บ้าน หรือ หมอที่มีคาถาอาคมในเรื่องการเผาศพ หลังเผาศพก็ไม่พิธีได้อีก...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, วันที่สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

ในพิธีกรรมการจัดการศพยุคสามส้านี้ พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ มีบทบาทหน้าที่มาสวดศพที่บ้านและที่ป่าช้า นำศพไปที่เปลวหรือป่าช้า หรืออาจจะมีการแนะนำการทำศพแก่เจ้าภาพบ้างเป็นบางราย ส่วนกลุ่มเจ้าภาพ ญาติมิตรช่วยกันเตรียมงาน เตรียมกำลังรับผิดชอบทุกอย่างในการดำเนินการประกอบพิธีกรรมศพ รวมถึงการประสานบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในงานกลุ่มพิธีกร/มัคทายก ในช่วงดังกล่าวไม่มีบทบาทมากนัก ส่วนมากชาวบ้านจะมีมากกว่าหรือผู้ที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับการทำพิธี หรือผู้ที่เพิ่งสึกออกมาจากความพระพระสงฆ์ หรือ บวชเรียนหรือผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น คนเผาผี ในช่วงดังกล่าวกล่าว ไม่มีชัดเจนในตัวรับผิดชอบการเผาศพ เน้นความร่วมมือหรือผู้ที่มีความรู้ในการเผาศพ ญาติมิตร ผู้เคยบวชเรียน ผู้ที่มีความกล้า ผู้ที่เคยเป็นศิษย์วัด หรืออาจเป็นคนเดียวกันที่เป็นเจ้าภาพ หรือ คนนำไหว้พระ ส่วนในเรื่องของกลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ พบว่าในยุคสมัยดังกล่าวไม่มีร้านขายของ หรือผู้ประกอบการกิจการเกี่ยวกับธุรกิจให้บริการงานศพ ส่วนใหญ่จะช่วยเหลือกันในหมู่ญาติ เพื่อนบ้านในชุมชน สะท้อนได้จากการสัมภาษณ์

“...กลุ่มพระสงฆ์ จะมีบทบาทในการสวดที่ชัดเจน ทำพิธีสวดและนำศพไปที่เปลว มีบทบาทที่ไม่ค่อยชัดเจน ส่วนใหญ่ทำพิธีสวดศพเสร็จแล้วกลับไปยังวัดกลุ่มเจ้าภาพร่วมกันประกอบพิธีกรรมดำเนินการเผาจนเสร็จสิ้น มัคทายกก็จะทำหน้าที่ ในยุคนี้ชาวบ้านจะช่วย ๆ กันนำไหว้

พระกัณท์มากทวา (มากกว่า) ไม่ค่อยมีพิธีกรรมหรือมัททายก ไต ๑ คนเผาผี ก็ไม่ค่อยชัดเจนเพราะยังไม่เมรุ ไม่ไม่สถานที่เผาศพเป็นหลักแหล่ง เปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อย ๆ เน้นให้ความช่วยเหลือของคนในชุมชน ที่มีความเชื่อชาวยุคและมีความรู้ในชุมชนกันเอง ในยุคนั้นไม่ธุรกิจหรือ การขายของข้างๆที่เผาศพหรือในเปลวป่าช้า มีแต่การจัดงานศพ เผาศพ อย่างเดียวอันอื่นไม่ค่อยมีไหว (ไม่ค่อยมีอะไร)...”

(กรูวรรณ ชูประสูติ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามล้างของชุมชนพื้นที่เขาป่า

คนเผาผี คือ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมการจัดการศพ ผู้ที่ทำหน้าที่แปรสภาพสังขาร ร่างกายของคนที่ยาไปแล้วให้สูญสลายไปจากโลกอย่างสิ้นเชิง โดยการฝังซากศพไปในดินหรือเผา ให้มอดไหม้ด้วยไฟ ฉะนั้นคนเผาผี จึงเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำพิธีศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด การจัดศพ ตั้งแต่อาบน้ำศพ บรรจุศพ การกำกับคาถาอาคมต่าง ๆ การส่งศพขึ้นเมรุ จนกระทั่งเก็บอัฐิเสร็จเรียบร้อย เห็นได้ว่างาน ของคนเผาผีเป็นงานที่หนักและเหนื่อย ต้องใช้ความอดทนสูง เป็นงานที่มีวิธีการปฏิบัติเฉพาะทาง วิธีการขั้นตอนต่าง ๆ ต้องมีการเรียนรู้ ต้องมีคาถาพิเศษสำหรับใช้ในพิธีกรรมและใช้ในการป้องกันตัว คนเผาผีมีความจำเป็นและสำคัญต่อพิธีศพเป็นอย่างยิ่ง

ใช้ภูมิปัญญา อาคม ช่วยเผาผี

ในยุคนั้น คนส่วนใหญ่ในชุมชน มีความเชื่อต่ออำนาจลี้ลับหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับความตาย เพราะอำนาจทางธรรมชาติเป็นกลไกควบคุมความเป็นไป ของชีวิตและความตาย ดังนั้นคนเผาผีเป็นการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับตำแหน่งทางสังคม ความเป็นผู้รู้ สามารถประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำเรื่องราวต่าง ๆ ให้คนเชื่อว่ามีวิชาอาคม สามารถสะกดวิญญาณ ทำให้คนที่ตายไปแล้ว อยู่ในภพภูมิที่ดีได้ และเป็นที่ยอมรับของชาวชุมชน บทบาทหน้าที่ที่เป็นไปตามความคาดหวังของชุมชนมีความหมายอย่างมากต่อชุมชน ในฐานะ ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมการจัดการศพ สะท้อนได้จากคำพูด

“...แต่ก่อน (เมื่อก่อน) เราเรียกคนเผาศพนี้ว่าคนเผาผี เพราะว่า คนที่ตายไปแล้วนั้น คนเขาเรียกว่าผี แต่ไม่ใช่ใครก็เป็นกันได้ ไม่ใช่ทุกคน จะเผาผีได้หมด ต้องมีความรู้ ประจักษ์ต่อสายตาคนทั่วไปได้ ว่าช่วยเผาแล้ว ทำให้คนตายไปอยู่ในภพภูมิที่ดี ไม่ตกในที่ทุกข์ ทุกคนในชุมชนยอมรับ เมื่อมีคนตายแล้วนั้นจำเป็นต้องมีคนทำพิธีเกี่ยวกับการตายทั้งหมดในสมัยนี้ อาจเป็นหมอผี คนที่รักษาคนด้วยคาถาอาคม เรียนวิชาอาคมต่าง ๆ แก่โรคผีเข้าโรคเจ็บป่วยต่าง ๆ ตามที่ชาวบ้าน ต้องการให้รักษาโดยมาก เป็นโรคแปลก บางทีก็มีผู้มีความรู้ด้านอาคมต่าง ๆ”

(พระอาจารย์บรรชา, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

คนเผาผีในอดีตนั้นนอกจากจะช่วยเหลือเผาตัวเองแล้ว ศพใดหากยังไม่มีคนช่วยเผา จะต้องอาศัยบอกปากให้บุคคลที่เชื่อว่าเป็นคนเผาได้ เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่ กำนัน หรือผู้ที่เคยบวช มาจนรู้คาถาอาคม สามารถนำทำพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับศพได้ ตั้งแต่มัดตราสังข์เอาศพเข้าโลง ขอขมา ลาโทษ จนถึงขั้นเผาศพ แต่โดยรวมแล้วคนก็เรียกคนที่ทำหน้าที่จุดไฟเผาศพว่า คนเผาผี สมัยก่อนนั้น ยังไม่มีเป็นตัวแทนสามสังข์ ส่วนใหญ่จะมีคนเผาหนึ่งคนหรือคนที่ญาติผู้ตายไหว้วานให้ช่วยเผาไหว้วาน กันทำ และญาติ ๆ ก็อยู่นั่งคุย นั่งสูบยา กินเหล้า เผาศพจนกลายเป็นถ่านถึงจะแยกย้ายกันกลับบ้าน

หน้าที่ของคนที่เป็นคนเผาผี ถึงแม้ว่าในยุคนี้จะไม่เป็นอาชีพที่เป็นหลักเป็นแหล่ง มีการสลับหน้าที่ไปมาระหว่างบุคคล เครือญาติ ผู้มีคาถา อาคมต่าง ๆ ผู้ที่คอยทำหน้าที่ในการ แต่งตัวศพ การมัดศพหรือการตราสังข์ การเบิกโลง การตั้งศพ การเตรียมรถสำหรับจูงศพ การปลงศพ ล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ ในการจัดงานศพทำหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับศพ เพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติ ดังคำกล่าว

“...คนเผาผีไม่มีการสืบทอดตำแหน่งกันเป็นทางการหรอก มีแต่ช่วย ๆ กัน เรื่องคาถา วิชาต่าง ๆ วิชาที่เขาคิด ๆ ศึกษ จากหมอมผีในหมู่บ้าน คนที่บวชจากพระ คนเล่นของ คนที่มีภูมิปัญญาการรักษาโรค ด้วยไสยศาสตร์ ทั้งขาว ทั้งดำ รู้วิธีการเบิกโลงและมัดตราสังข์ บางคนอาจจะเรียกว่า คนที่หากินกับผี มองว่าเป็นอาชีพที่ไม่ดี สกปรกแต่ในมุมมองของบางคน มองว่าเป็นผู้ที่มีความรู้มีวิชาในการเผา เพราะถ้าไม่คนเผาผี ก็จะไม่มีคนเผาศพคนเผาผีจะมีวิธีการและคาถาอาคมเฉพาะด้าน สมัยก่อนนำกล้ว บางคนสักทั้งตัว ตัวดำปิดเด็กเห็นขลาด ร้องให้กันเพื่อน...”

(เทียบ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

ด้วยอิทธิพลของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงทำให้คนเผาผีที่โลดแล่นผ่านห้วงเวลาได้รับ อิทธิพลจากสังคม ทำให้คนเผาผีถูกให้ความหมายอย่างหลากหลาย ตัวตนคนเผาผีจึงต้องปรับเปลี่ยน ไปตามยุคสมัยที่ให้ความหมายอย่างแตกต่าง ในช่วงห้วงเวลานี้ คนเผาผี คือคนที่มีความรู้เกี่ยวกับ พิธีกรรมความเชื่อ มีภูมิปัญญาในการจัดการศพ โดยเฉพาะที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีศพเพื่อให้ศพ ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ใน พิธีกรรมการตายและเชื่อและประจักษ์กันว่า คนเผาผี เป็นผู้มีเวทมนต์คาถา หรือเครื่องราง ของขลัง ไม้ใช้งานและคุ้มภัย เช่น มีดหมอ (ผี) ผ้ายันต์ รอยสัก ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อถึงเวลามีคนตายก็ต้องมีคนมาเผาศพ จะปล่อยให้ศพเน่า เปื่อยไม่ได้ คนเผาผีจะมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศพเมื่อตายไปแล้ว ตั้งแต่ อาบน้ำศพ มัดตราสังข์ กำหนดวิญญานเตรียมของใช้ต่าง ๆ ที่ใช้เตรียมก่อน เผาศพและหลังเผาศพ คนที่จะเป็นคนเผาผีได้ก็กล้าเสียสละ ไม่มีอคติกับ ศพทุกศพ และต้องไม่มีของที่เสื่อมเสีย ต้องมีความศรัทธาในงานที่ทำ

ในสายตาคนอื่นอาจจะมองว่าคนเผาผีเป็นคนไม่ดีแต่ที่จริงแล้วคนเผาผีเป็น
คนสำคัญมากในงานศพเพราะถ้าไม่มีคนเผาผีแล้วใครจะเป็นคนเผาศพ...”

(กฤษณา ชลกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 9 มีนาคม 2561)

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่า ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และ
อัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่ป่าเขา ชุมชนวัดพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
ในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนพื้นที่เขาป่า (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)

จากคำบอกเล่า พบว่า สภาพบริบทชุมชนบริเวณชุมชนวัดพรหมโลกช่วงปี พ.ศ. 2520 –
2539 เป็นป่าไม้ ล้อมรอบไปด้วยสวนผลไม้ ด้านทิศเหนือ มีคลองนอกท่าไหลผ่านบริเวณรอบ ๆ
วัดพรหมโลกจึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้ ชื่อเดิมเรียกว่า เหนือปากหลาม มาจากลักษณะที่ตั้งอยู่
ในเขตที่ราบสูง ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น พรหมโลก ตามชื่อของผู้ปกครอง คือ ขุนพรหมโลก ชุมชน
พรหมโลก มีคลองไหลผ่าน 2 สาย คือ คลองปลายอวนและคลองนอกท่า มีต้นกำเนิดน้ำจากเทือก
เขาหลวง เทือกเขานครศรีธรรมราช อาชีพส่วนใหญ่จะทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน ฝรั่ง
มะพร้าว อาชีพหลักทำสวนยางพารา มีร้านค้า มีรถใช้แต่จำนวนรถจะมีไม่กี่บ้านมีการสร้างถนน
คอนกรีตเข้ามาประมาณ ปี พ.ศ. 2531 มีไฟฟ้าใช้มีความสะดวกมากขึ้นจะเห็นได้ว่าการค้าขาย
มีร้านค้าเกิดขึ้น ชุมชนมีสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมโลกเข้ามาให้ความช่วยเหลือดูแล
ในเรื่องการเป็นอยู่ การปกครอง ระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชน ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ
เกิดขึ้น คือน้ำตกพรหมโลก ซึ่งได้มีการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอพรหมคีรี
บริเวณวัดพรหมโลกมีการพัฒนาขึ้น มีการสร้างโบสถ์ สร้างศาลา มีการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้
เกี่ยวกับการรักษาทุ่งกัด สถานที่ราชการประกอบด้วยอำเภอพรหมคีรี โรงพยาบาลพรหมคีรี ประเพณี
ยึดถือกันมาแบบดั้งเดิม เช่น เดือนห้า เดือนสิบ ชักพระ ก็จะไปทำกิจกรรมกันที่วัดพรหมโลก
ดังกล่าว

“...สมัยนี้มีความเจริญเข้ามายังพื้นที่ชุมชนแล้ว เพราะว่าเริ่มแรก
มีถนนตัดผ่าน ซึ่งเป็นถนนธรรมดา ดินแดง ก่อน พอมาช่วงปี 2531
มีถนนสายหลักนครศรี นบพิตา ผ่านอำเภอพรหมคีรี ซึ่งผ่านชุมชน
พรหมโลกนี้ มีไฟฟ้า เข้ามา โทรทัศน์ทีวี สิ่งอำนวยความสะดวก
ก็มา เครื่องหุงข้าวไฟฟ้า พัดลมก็มี ร้านค้า ร้านรวงต่าง ๆ เริ่มมีขึ้น
ในชุมชน มี อบต. ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการ เข้ามาส่งเสริมการเป็นอยู่
การเรียนรู้ของชุมชน วัดเองก็มีความเจริญมากมาย มีศาลา กุฏิ มีการสร้าง
เมรุไว้เพื่อเผาผี มีแหล่งเรียนรู้และเป็นสถานที่รักษาทุ่งกัด
ด้วยภูมิปัญญาสมุนไพร...”

(บุญช่วย ชลกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

อย่างไรก็ตามพื้นที่ชุมชนดังกล่าวก็ยังมีป่าไม้ มีการเพาะปลูกผลไม้ มีการทำเกษตรกรรม เป็นรูปแบบมากขึ้น มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามการส่งเสริมของรัฐบาล โดยเฉพาะผลไม้และยางพารา การดำรงชีวิตของผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนมาก มีบ้างที่มีการทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีร้านค้าเกิดขึ้น มีการสร้างที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างมีความเจริญขึ้น แต่วิถีชีวิตของคนยังคงแบบเรียบง่าย เหมือนก่อน การทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก เน้นการทำเกษตร ในช่วงเดือนเมษายนจะเป็นช่วงปิดกรีด ช่วงเดือนพฤษภาคมจะเป็นช่วงผลไม้เริ่มออกผลผลิต จึงทำให้ชาวบ้านมีการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เนื่องจากราคาข้าวเปลือกค่อนข้างสูงมีบางช่วงระยะที่ราคาขายพาราตกต่ำแต่ชาวชุมชนก็พอมีพอใช้อยู่ไม่ ถึงกับต้องลำบาก อดยาก มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ถนนหนทางสะดวกสบาย ชาวบ้านจะใช้ชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน มีข้าวของอุปโภคบริโภคยังคงมีการเอามาแลกเปลี่ยนกัน อยู่กันแบบพี่น้อง ยามว่างจะมานั่งปรึกษาหารือกัน ถึงช่วงเทศกาลประเพณีวัฒนธรรมงานต่าง ๆ จะมาร่วมกันทำกิจกรรมที่บ้านพร้อมหน้าพร้อมตากัน ประเพณีที่สำคัญ ประกอบด้วยประเพณีเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีสงกรานต์ จะมาร่วมกลุ่มกันทำอาหาร ทำขนมไปวัด แหงต้ม หรือข้าวเหนียวต้ม มีความสามัคคีกัน อีกร้อยชาวบ้านกับวัดมีความเกี่ยวพันกันเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน อยู่กันแบบเครือญาติแบบพี่น้อง ประองตองสามัคคีกัน วัดพรหมโลกเป็นจุดรวมกลุ่มกันในหลาย ๆ โอกาสสะท้อนจากคำพูด

“...หมู่บ้านเรามีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการทำเกษตรมากขึ้น เพราะว่าข่าวสารที่รัฐบาลผ่านผู้นำชุมชน วิทยู โทททัศน์ รับรู้ข่าวสาร รัฐบาลส่งเสริมการปลูกยางพารา พ่อค้าต้องการผลไม้ เงาะ ทุเรียน มังคุด ชาวบ้านเราเลยไม่ค่อยทำสวนแบบเก่าที่พึ่งพาธรรมชาติ แต่ทำเป็นสวน ๆ สวนยางก็ยางไป 20-30 ไร่ สวนมังคุด สวนทุเรียน 10-20 ไร่ ใช้ปุ๋ยเคมีเร่งดอกผล มีบางครั้งที่ถูกพายุ ราคาตกต่ำ จนขาดทุน แต่ก็มีอีกหลายคนที่ยังคงหากินอยู่กับป่า ธรรมชาติ หาหน่อไม้ สัตว์ป่ามาขายประทังชีวิต...”

(พัฒน์ พลโทคง, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

บริเวณวัดพรหมโลก มีการสร้างรั้วล้อมรอบ มีถนน มีไฟฟ้าเข้ามาในบางส่วน ซึ่งการติดตั้งไฟฟ้าเป็นไปด้วยความลำบาก เนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านมีต้นไม้และเป็นพื้นที่เนินสูงมาก โรงเรียนจะอยู่ในวัดตั้งเป็นศูนย์เด็กเล็ก ถนนหนทางเป็นถนนดินแดงตั้งแต่ปี 2533 มีถนนคอนกรีต มีไฟฟ้าเข้าถึงแต่ค่อนข้างแคบ การทำมาหากินดีขึ้นมีตลาด มีร้านค้า มีการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ไว้กินเอง กินอยู่แบบพอเพียง ที่เหลือก็จะแบ่งให้ชาวบ้าน เพราะจะแบ่งปันแลกเปลี่ยนกัน ใครมีอะไรก็จะมาแบ่งกันกิน ในการทำอาหารก็จะก่อไม้ฟืนทำไฟ หรือบางบ้านใช้แก๊สในการหุงอาหาร ใช้ตะเกียงในการให้แสงสว่าง จะปลูกผักไปขายที่ตลาดซื้อของก็ต้องเดินไปตลาดนอกท่า ในช่วงฝนตกหนักเกิดน้ำท่วมช่วงปี 2531 ในช่วงน้ำท่วมค่อนข้างลำบากต้องย้ายที่อยู่จากหมู่ 1 มาอยู่หมู่ 2 การกินการอยู่ก็ลำบาก วัฒนธรรมก็ยึดถือแบบดั้งเดิม สืบทอดกันมา จะไปร่วมกิจกรรมกันในวัดพรหมโลก มีการช่วยเหลือจากหน่วยราชการส่วนตำบลพรหมโลกเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการและในเรื่องของการเป็นอยู่การดำรงชีวิต ชาวบ้านจะอยู่กันแบบร่วมมือร่วมใจกัน มีงานมีการก็จะมา

ช่วยกัน การประชาสัมพันธ์ข่าวสารก็ไม่ค่อยชัดเจน ส่วนมากจะประสานกันปากต่อปากใครรู้อะไรก็จะมาบอกกล่าวกัน เพราะไม่มีเสียงตามสาย ถือว่าวัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ดังคำกล่าว

“...ใช้ชีวิตในการทำสวนผลไม้ ทำนา หว่านกล้าไถ่กิน ในการทำนา แต่ในช่วงฤดูเกี่ยวข้าว ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันเก็บ เวลาว่าง ๆ ก็จะทำขนมขาย ส่วนใหญ่จะเป็นขนมชั้น ขนมกวน ไม่มีแก๊สก็ใช้ไม้พินมาก่อไฟ ในการทำอาหาร บ้านเรือนก็มีไม้ก่หลัง เวลาจะซักผ้าก็จะหาไปซักที่ห้วย เนื่องจากไฟฟ้ายังไม่ทั่วถึงเพราะบ้านอยู่ไกลจากถนนใหญ่ ไฟฟ้าจะเข้าถึงในปี 2534 ทำให้ชีวิตการเป็นอยู่ดีขึ้น มีสถานที่ท่องเที่ยว มีศูนย์การเรียนรู้เกิดขึ้นทำให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือ มีความรู้มากขึ้น ชาวบ้าน ชาวบ้าน มีความรักความปรองดอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะทำกิจกรรมในบริเวณ วัดพรหมโลกซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน...

(ลำตวน ทิพย์เสพา, สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2561)

ในช่วงปี พ.ศ. 2520 – 2539 ชาวชุมชนพรหมโลก มีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้น มีการประกอบอาชีพค้าขายมากขึ้น บางส่วนก็ได้ทำงานราชการ การดำรงชีวิตค่อนข้างดีขึ้นมาก มีถนนคอนกรีตเข้าถึงบางบ้านมีบ่อน้ำใช้อุดมสมบูรณ์ มีศูนย์การเรียนรู้ขึ้น คือ โรงเรียนวัดพรหมโลก โรงพยาบาลพรหมคีรี อำเภอพรหมคีรี มีกองทุนสวัสดิการ มีสถานีนอนามัยประจำตำบลเพื่อรักษาผู้ป่วยในชาวบ้านอยู่กันแบบช่วยเหลือจะไปร่วมกิจกรรมกันในวัดพรหมโลก มีการช่วยเหลือจากหน่วยราชการส่วนตำบลพรหมโลกเข้ามาช่วยเหลือ

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เขาป่า

สำหรับชาวชุมชนพรหมโลกนั้นเรื่องเกี่ยวข้องกับศพนี้น่าจะจะต้องได้รับการจัดการที่ถูกต้องตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถในพิธีกรรม เพราะเชื่อว่าถ้าทำไม่ถูกต้องแล้วจะส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังอยู่และต่อวิญญาณของผู้ตาย สำหรับการจัดการศพของชุมชนพรหมโลกในช่วงดังกล่าวมีการเผาแบบสามส้าง และการเผาที่ฌาปนสถาน (เมรุเผาศพ) กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2520 มีรูปแบบการเผาแบบสามส้าง มีการตั้งศพที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ และชาวบ้านจะช่วยหาบหาบกันมาที่ป่าช้าเผาศพ ช่วยกันสร้างสามส้าง หาไม้มาสูมทำการเผาศพ การบำเพ็ญกุศลศพจะหาหมอมือที่มีความรู้ความสามารถในการทำพิธีศพ ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การแต่งกายศพ การปลงศพ การมัดตราสัง นำศพใส่โลงการจัดตั้งศาลาเพียงตา การตั้งข้าวบอ การบอกกล่าวเจ้าเปลาว (ยายกะลี ตากะลา) จนเผา

กระทั่งในช่วง ปี พ.ศ. 2531 ทางวัดพรหมโลก มีการสร้างเมรุไว้สำหรับเผาแบบถาวรเป็นฌาปนสถาน ซึ่งมีลักษณะทรงกู่ฎา ทรงปราสาทยอดแหลม ที่ปลูกสร้างขึ้นเป็นอาคารคอนกรีตถาวร มีลักษณะรูปทรงส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นอาคารยอดแหลม เป็นที่ตั้งศพก่อนเผา ส่วนนี้จะมีบันไดขึ้นลงเพื่อประกอบพิธีกรรมในชั้นตอนต่าง ๆ ส่วนที่สองเป็นส่วนของเตาเผาที่มีท่อสูงก่อด้วยอิฐทนไฟ เมื่อเผาศพควันจะลอยขึ้นสู่ปลายท่อหายไปสู่อากาศ

การประดับตกแต่งเมรุโดยทั่วไป เป็นลายปูนปั้นตามแบบศิลปะของสถาปัตยกรรมไทย โดยทั่วไป คือ ในส่วนของหลังคาประกอบด้วยลายปูนปั้นทรงรวงผึ้ง ลายประจายามก้ามปู และลายกระจัง สำหรับการประดับตกแต่งในส่วนอื่น ๆ เช่น การประดับดอกไม้สด หรือการประดับไฟ เป็นเรื่องของเจ้าภาพที่จะกระทำให้สวยงาม หลากหลาย มุ่งให้ดีที่สุดสำหรับผู้ตาย ตามสภาพฐานะของแต่ละเจ้าภาพและสังคม หากศพเป็นบุคคลสำคัญของสังคมหรือศพพระเถระที่สำคัญ ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ก็จะมีการตกแต่งหลากหลายเนื่องจากมีแขกผู้มีเกียรติมาร่วมงานอย่างมากมาย สิ่งเหล่านี้นับเป็นพัฒนาการการเผาศพควบคู่กับการพัฒนาความเจริญของสังคมไปด้วยการเผาศพด้วยเมรุแบบถาวรที่วัดโดยทั่วไปเป็นการพัฒนาสภาพของสังคมเกี่ยวกับการเผาศพ โดยที่ไม่ต้องนำศพไปเผาตามป่าช้า หรือตามหัวไร่ปลายนาเหมือนแต่ก่อน เพราะสภาพสังคม เศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงไป ป่าช้าก็หมดไป ฝืนก็หายาก ฝืนดินรกร้างว่างเปล่าตามหัวไร่ปลายนา ก็ถูกแบ่งปันมีคนอยู่อาศัยมากขึ้น จึงไม่เอื้อต่อการประกอบพิธีกรรมเผาศพเหมือนในอดีต ดังคำกล่าว

“...เข้าใจว่าเมรุเผาศพ ค่อย ๆ แพร่เข้าไปอยู่ในวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ ช่วง พ.ศ. 2500 หรือก่อนนั้นไม่นานนัก พอหลังจากปี พ.ศ. 2500 ที่มีการพัฒนาประเทศด้านพื้นฐาน พิธีกรรมคักดีลึกลับลดลง ชนชั้นกลางมีบทบาทสูงขึ้น จึงต้องการเผาศพบรรพบุรุษบนเมรุแบบเจ้านายและชนชั้นสูง เลยยกเอาเมรุเจ้านายเป็นแบบสร้างเลียนแบบไว้ตามวัดสำคัญ ๆ นานเข้าก็กระจายไปวัดราษฎร์เล็ก ๆ ตามชานเมือง บ้านเราเป็นบ้านชนบทในป่าเขา ชาวบ้านก็เผาตามรูปแบบเดิม แต่พอความเจริญมากขึ้น มีถนนหนทาง ไฟฟ้า เป็นชุมชน คนมาอยู่มากขึ้น ก็มีการสร้างเมรุขึ้นมาไว้เผาศพเหมือนที่อื่น ๆ สะดวก ไม่อุจาดตา ครันไม่เป็นมลพิษแรง ส่วนเมรุ นั้น น่าจะมากจากคติความเชื่อของชาวฮินดู ที่เชื่อว่าเขาพระสุเมรุเป็นสวรรค์เป็นที่อยู่เหล่าเทพเทวดา เขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2561)

สำหรับการจัดการศพในช่วงนี้ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจึงมีการจัดการเกี่ยวกับผู้ตาย เพื่อป้องกันอันตรายของผู้ตายตามความเชื่อในสมัยก่อน และเป็นการแสดงความรักความนับถือแก่ผู้ตาย เริ่มต้นจากการอาบน้ำศพ เป็นพิธีขั้นต้นที่ปฏิบัติต่อศพ เพื่อชะล้างเชื้อโรคและสิ่งสกปรกออกจากศพ และมีความเชื่อว่าการอาบน้ำศพจะทำให้ผู้ตายไปสู่โลกใหม่อย่างบริสุทธิ์ และเป็นการกระทำที่ให้ผู้ถูกหลานได้แสดงออกถึงความรักความกตัญญูต่อผู้ตาย สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...การแต่งตัวศพให้ศพนั้นเมื่อทำพิธีอาบน้ำศพเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการหิวหม ทาแป้ง ประพรมน้ำหอมให้กับผู้ตาย โดยมีวิธีการหิวหมคือ ต้องหิว 3 ครั้ง บางคนก็ว่าต้องหิว 2 ซีก คือ ข้างหน้าและข้างหลัง เชื่อว่าหิวครึ่งหนึ่งสำหรับคนตาย ส่วนอีกครึ่งหนึ่งสำหรับคนเกิด สอนให้เด็กถึง

การกระทำทั้งในอดีตตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อหิวเสรีจเรียบร้อยต้องหักหิว เป็น 2 ส่วน และจึงนำไปทิ้งที่มีความหมายถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ต้องพบเจอกับการตายเป็นเรื่องธรรมดา จากนั้นก็ทำ การนุ่งผ้าให้ศพ โดยใช้ผ้าขาวม้า 2 ชั้น ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลัง ชั้นนอกเอาชายพกไว้ข้างหน้า เสื่อใส่กระดูกกลับหลัง แล้วห่มผ้าเฉวียงป่า ซึ่งปริศนาธรรมของการนุ่งผ้า 2 ครั้งคือ ครั้งแรกแสดงถึงการตาย ครั้งที่สองแสดงถึงการเกิด สอนให้เห็นถึงชีวิตที่มีการเกิดและตายเป็นของคู่กัน...”

(เพียน ถาวรมาศ, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มกราคม 2561)

การรดน้ำศพ หลังจากอาบน้ำศพและแต่งตัวให้ศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยใช้ผ้าอบหอมบริเวณฝ่ามือด้านขวาของผู้ตาย โดยมีวัตถุประสงค์คือ เป็นการขอขมาศพและปริศนาธรรมว่า “คนตายแล้วถึงใครจะเอาน้ำอบน้ำหอมมาชุบสักเท่าไร ก็ไม่กลับมาฟื้นขึ้นได้ เป็นทางให้สังเวชสลดใจกันความประมาทมัวเมาในชีวิต

การตราสัง หลังจากการรดน้ำศพก็จะเป็นพิธีห่อและมัดศพหรือการตราสัง โดยมีธรรมเนียมที่ทำกันมาตั้งแต่อดีต นั่นคือการเอาเงินหรือหมากพลูใส่ในปากศพ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการมอบให้ผู้ตายเป็นค่าเดินทางไปสวรรค์ อีกทั้งสอนให้คนใช้เงินอย่างมีประโยชน์และมีสติ หลังจากนั้นก็นำเอาขี้ผึ้งปิดตาปิดปากศพ เพื่อป้องกันความน่าเกลียดน่ากลัวของสภาพศพ และแฝงหลักคำสอนไว้ให้คนเรารู้จักสำรวม หลังจากนั้นจึงทำการตราสัง โดยการมัดศพเป็นเปลาะ 3 เปลาะ คือ คอ มือ เท้า ซึ่งแฝงปริศนาธรรมเกี่ยวกับการผูกมัดตราสังใน 3 ตำแหน่งนี้ว่า ห่วงคอหมายถึงห่วงของลูก ห่วงที่มือหมายถึงห่วงทรัพย์สินสมบัติ ห่วงที่เท้าหมายถึงห่วงภรรยาทั้ง 3 ห่วงนี้แสดงให้เห็นถึงตัณหาของ มนุษย์ เมื่อทำการมัดศพเรียบร้อยแล้วใช้ผ้าขาวห่อแล้วมัดด้วยด้ายดิบ

การเบิกโลง เป็นหน้าที่ของคนเผาผี โดยเริ่มจากนำน้ำมนต์พรมที่โลงศพ จุดเทียน 8 เล่มปักติดไว้ที่ปากโลงวางอาหารเครื่องเซ่นไหว้ 8 กระทงระหว่างช่องที่จุดเทียนไว้ แล้วใช้มีดสับลงที่ฝาของโลง 3 ครั้ง ในตำแหน่งกลางโลงและสลับซ้ายขวา เพื่อเป็นการสื่อสารกับผู้ตายว่า ศิระษะอยู่ทางนี้ หลังจากนั้นนำเครื่องเซ่นทั้งหมดใส่ลงในโลง เป็นอันเสร็จพิธีเบิกโลง นำศพพร้อมกับของใช้ต่าง ๆ เช่น เงิน หมอน ผ้าห่ม หรืออาจจะมียี่ของที่ลูก ๆ หลาน ๆ ใส่ไปให้ แล้วปิดฝาโลงตั้งโลงหันหัวไปทางทิศตะวันตก ซึ่งตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเชื่อว่าการนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกเป็นทิศของคนตาย ทิศตะวันออกเป็นทิศของคนเป็น โดยแฝงหลักธรรมคำสอนไว้ว่าการตายคือการเสื่อมและสลายหายไปเหมือนเช่นเดียวกับพระอาทิตย์ที่ตกโดยมีการจัดดอกไม้ตกแต่งบนโลง และบริเวณหน้าโลง และหน้าฉากรูปถ่ายให้มีความสวยงาม ดังคำสัมภาษณ์

“...ก่อนจะที่จะมีการนำศพเข้าโลงนั้น พอชำระศพเสร็จ แต่งตัวหิวผมประแป้งให้ศพ ถ้าเป็นข้าราชการก็จะแต่งชุดข้าราชการให้ศพ ตามยศ ตำแหน่งก่อนตาย ขอขมาศพ คนนำก็จะเป็นหมอ ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน หรือบางทีก็จะนิมนต์พระไปนำให้ลูกหลานขอขมา จะมีการรดน้ำศพ มัดตราสัง ทำการซื้อหน่วยไม้ (โลง) เอาเหรียญหรือเงินใส่ไปโลง

เอาของที่คนตายชอบใส่ไป เพื่อได้ใช้ในชาติหน้า เจ้าภาพ ลูกหลาน ก็จะเตรียมพื้นที่สำหรับไว้สวดศพ ตัดแต่งกิ่งไม้ เพื่อวางเต็นท์ ถ้ามีศาล พระภูมิที่บ้านก็จะนำเอาผ้าขาวมาคลุมไว้ และถ้าเป็นฤดูฝน เพื่อป้องกันไม่ให้ฝนตก ก็จะนำชุดของคนตายมาแขวนไว้ที่สูง เพราะมีความเชื่อว่า จะช่วยไม่ให้ฝนตกไม่ลำบากคนที่มางานและเจ้าภาพจัดงาน...”

(เชื่อง พันธุ์รัตน์, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

ในส่วนของหน้าโลงศพก็จะมีการจุดธูป ตะเกียงตามไฟ เป็นการจุดตะเกียงทางศีรษะของศพตลอดเวลา โดยเชื่อว่าเป็นการจุดไว้แทนไฟธาตุของผู้ตาย แผงหลักธรรมไว้ว่าให้คนเรามีปัญญา เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างที่ทำให้เกิดความสุข เมื่อตั้งศพตามไฟศพเรียบร้อยแล้วก็ทำการสวดมาติกา ซึ่งเป็นการสวดศพในวัน สิ้นลมหายใจ เมื่อสวดจบแล้วเจ้าภาพจะถวายเครื่องไทยธรรมเป็นอันเสร็จพิธี ดังคำกล่าว

“...จะมีคนหรือลูกหลานคอยดูแลไม่ให้เกียงดับคอยเติมน้ำมันอยู่เรื่อย ๆ ในขณะเดียวกันก็จะมีการดูไม้ใช้ธูปดับโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าหากธูปดับจะเกิดสิ่งไม่ดีตามมาได้ บางทีก็จะมีเจ้าภาพเผ้ากันเองนอนหน้าโลงศพ หรือเผ้าศพ เล่นการไฟ เล่นอะไรที่มันเพลิดเพลิน การดูหนังตะลุง เพลงบอก มโนราห์ ให้ความบันเทิงและดูแลศพไปในตัว ซึ่งบางทีการแสดงนี้เจ้าภาพอาจออกปาก (ขอร้อง) มา หรือคิดเงินหากคณะที่มีชื่อเสียงก็จะมีค่าตอบแทนการแสดงครั้งละ 3,000 - 4,000 บาท...”

(รัชณี บำรุงกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับการตั้งศพบำเพ็ญกุศล จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ญาติพี่น้องและบุคคลใกล้ชิดได้ร่วมแสดงความรัก และความกตัญญูแก่ผู้ตาย ที่สำคัญกว่านั้นคือ เป็นการยืดระยะเวลาปลอบประโลมจิตใจให้กับญาติมิตรของผู้ตายก่อนที่จะมาปณิกิจเพื่อทำใจยอมรับความจริงจากการสูญเสีย การตั้งศพบำเพ็ญกุศล อาจตั้งศพไว้ที่บ้านหรือที่วัดขึ้นอยู่กับความสะดวกและความต้องการของผู้ตายซึ่งระยะเวลาในการตั้งศพนั้นขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัวและสถานภาพทางสังคมของผู้ตายโดยจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมการสวดศพหรือการสวดพระอภิธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เบื้องหลัง ได้ฟังและได้พิจารณามรณสติกรรมฐาน คือให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ระลึกถึงความตายเข้าใจความตายว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนต้องเผชิญ เข้าใจถึงความไม่เที่ยงสังขาร อีกทั้งเป็นการปลอบประโลมเพื่อให้ยอมรับความจริง เมื่อสวดพระอภิธรรมเรียบร้อยแล้วก็จะทำการถวายเครื่องไทยธรรมเป็นอันเสร็จพิธีสะท้อนได้จากคำสัมภาษณ์

“...ยุคนี้ส่วนใหญ่ยังทำการไว้ศพที่บ้าน เนื่องจากสะดวก มีการเช่าเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียง ซื่อโลงสำเร็จรูปจากร้านค้า มีการตกแต่งโลงศพให้ดูสวยงาม เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ศพ ตามแต่ญาติจะมีกำลัง ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่ามีฐานะแค่ไหน ยังไง มีร้านดอกไม้ติดต่อทำพวงหรีด ทำดอกไม้ให้ทุกอย่างตามที่เจ้าภาพสั่ง มีรูปติดหน้าโลงศพ มีการตั้งโต๊ะหมู่บูชา เคียงสำหรับพระสวด บนบ้าน หรือนอกบ้านตามที่สะดวก มีการนิมนต์พระมาสวด 4 รูป บางงานถ้างานใหญ่ก็จะมีพระมาเทศน์ ส่วนใหญ่จะเป็นการเทศน์คืนสุดท้าย มีเจ้าภาพจงคิดสวด ส่วนใหญ่จะมีผู้หลักผู้ใหญ่ ข้าราชการ ผู้ใหญ่กำนัน ส.ส. นักการเมืองที่ชาวบ้านเคารพนับถือ มาเป็นเจ้าภาพ มีการจัดของใส่เงินถวายพระ เพราะเชื่อว่า เงินที่ถวายทำบุญไปนั้นคนตายจะได้รับไปใช้ในภพหน้า คนที่มาร่วมงานศพก็จะเตรียมของใส่เงินเพื่อสมทบทุนค่ากับข้าว ค่าพระสวด จัดงานใช้จ่ายในการจัดงานต่าง ๆ เพราะสมัยนี้ไม่มีการร่วมแรง ร่วมใจกันมาช่วยเอาความสะดวกทั้งของเจ้าภาพเอง และของคนที่มางานเพราะส่วนใหญ่ทำงานกันเลยไม่ค่อยมีเวลามาช่วยงานศพ กลายเป็นช่วยเหลือให้เงินเพื่อใช้จ่ายค่าจ้างต่าง ๆ ในงานศพ...”

(กรดชวรรณ กาญจนดิษฐ์, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

การตั้งบำเพ็ญกุศลศพอาจจะไว้ที่วัดหรือที่บ้าน ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเจ้าภาพหรืออาจจะไว้ที่วัดเนื่องจากบริเวณบ้านไม่เอื้ออำนวยความสะดวก มีการจัดงานบอกแขก การเลี้ยงอาหาร และเครื่องดื่ม และมีเครื่องเสียง สำหรับทำพิธีสวด กรณีทำศพที่บ้านก็จะนิมนต์พระมาเทศน์ หากมีการนำศพมาทำพิธีที่วัด จะมีศาลาธรรม และพื้นที่ในการจัดตั้งศพและเครื่องครวพร้อมสำหรับการจัดงานศพ รวมถึงโต๊ะ เก้าอี้ ในการรับแขกและโต๊ะหมู่บูชาไว้ให้ ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมมือร่วมใจกัน จะมีกลุ่มแม่บ้านมาช่วยกันทำอาหารในการเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน มีการประกอบอาหาร มีการเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน ผู้เข้าร่วมงานศพอาจจะเป็นคนในชุมชน หรือผู้ที่มีหน้ามีตาในสังคม อาจจะเชิญข้าราชการในสังคมบางท่านมาร่วมพิธีกุศลศพ

การตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพนั้นส่วนใหญ่จะไว้ 7 วันแล้วแต่หากศพที่ตายไม่ตี ตายโหง ก็อย่างน้อยวัน 3 วัน 5 วัน ศพที่ตักน้ำจมน้ำก็จะไว้ศพพระยะเวลาไม่นาน เกรงว่าจะเนาเปื้อยเร็ว เพราะมีน้ำอยู่มาก เจ้าภาพก็จะไว้ศพไม่นาน การตกแต่งโลงศพเป็นไปตามฐานะของเจ้าภาพ บางงานที่มีฐานะดีมีดอกไม้ประดับประดา สวยงาม โลงไม้สักอย่างดี โลงทอง หากเป็นศพของคนธรรมดาเจ้าภาพฐานะปานกลางก็จะใส่บรรจุโลงศพธรรมดาใช้ไม้กระดานอัด ซึ่งจะสะดวกต่อการยกศพ เคลื่อนย้ายและในเวลาการเผาจะไม่ยุ่งยากสำหรับเจ้าภาพและคนเผา ดังคำกล่าว

“...ถ้าคนมีฐานะจะจ้างร้านดอกไม้ทำประดับประดาหลายรูปแบบแล้วแต่เขาต้องการ ศพธรรมดาที่มีการตั้งประดับประดาบ้างก็ไม่มากมายนัก เอาพอเหมาะสม ถ้าเป็นงานคนมีชื่อเสียง คนมีฐานะ ข้าราชการ

ชั้นผู้ใหญ่ก็จะมีพวงหรีดมาจากต่าง ๆ นานา ลูกหลาน นักการเมือง ข้าราชการ เพื่อนฝูงมากมาย เป็นเป็นการเชิดชูผู้ตายไว้อาลัย และ ให้เกียรติเจ้าภาพ พวงหรีดก็ถือว่าสำคัญเพราะจะบ่งบอกถึงว่างานศพนี้ ใหญ่ไม่ใหญ่ของคนพอได้ (ร่ำรวย มั่งคั่ง) หรือศพของคนธรรมดา คนจนคนทั่วไป...”

(ธัญลักษณ์ งานดี, สัมภาษณ์เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2561)

การฌาปนกิจศพ (วันเผา) ถือเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของศพ โดยพิธีและขั้นตอนต่าง ๆ ในวันฌาปนกิจศพนั้นล้วนแสดงออกถึงการทำหน้าที่ครั้งสุดท้ายของญาติพี่น้องและการส่งผู้ตาย ไปสู่โลกหน้าอย่างดีที่สุด โดยตามความเชื่อในสมัยโบราณนั้นกำหนดวันห้ามเผาไว้คือ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันพระ แต่ในปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวได้คลายลงมาก วันเผาศพจึงขึ้นอยู่กับ ความสะดวกและความต้องการของเจ้าภาพตามความเหมาะสมและความจำเป็น พิธีการเผาศพ ของชาวไทยพุทธส่วนใหญ่มีพิธีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันแต่อาจมีความแตกต่างกันบ้าง เล็กน้อย ตามวัฒนธรรมในท้องถิ่น โดยประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

การเคลื่อนศพไปสู่พื้นที่ฌาปนกิจ หากตั้งศพบำเพ็ญกุศล ที่บ้าน ก่อนจะยกศพ ออกจากบ้านเพื่อนำไปฌาปนกิจนั้น ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดให้บุญกับ ผู้ตายเสียก่อน แล้วจึงนำศพ เคลื่อนออกจากบ้านไปสู่ฌาปนกิจโดยมีพระสงฆ์และสามเณรอยู่หน้าขบวนจูงศพ พิธีก่อนฌาปนกิจ เมื่อศพถึงฌาปนกิจเรียบร้อยแล้วนำศพไปไว้บนศาลาหรือ พื้นที่ตั้งศพ เพื่อทำ พิธีก่อนฌาปนกิจ โดยปัจจุบันจะเริ่มจากพิธีอ่านประวัติและคุณงามความดีของ ผู้ตายและยื่นไว้อาลัยเพื่อเป็นการระลึก ถึงผู้ตาย ต่อจากนั้นก็ทำพิธีสวดมาตिकाบังสุกุลและถวายปัจจัยไทยธรรม ต่อด้วยการทอดผ้าบังสุกุล ซึ่งเป็นลำดับสุดท้าย โดยเรียงลำดับการทอดผ้าบังสุกุล จากประธานในพิธีจนถึงผู้มาร่วมงาน เมื่อทอดผ้าบังสุกุลเสร็จคนเผาศพก็จะยกโลงลงมาเปิดฝา ตัดเชือกตราสังและผ้าที่ห่อศพออก และ คว่ำหน้าศพเพื่อไม่ให้ศพลุกขึ้นนั่งในขณะที่เผา ต่อจากนั้นจึง ยกศพหามเวียนรอบเชิงตะกอนหรือ ที่เผา 3 รอบ โดยเวียนจากทางซ้ายไปขวา มีญาติพี่น้องผู้ตายถือดอกไม้จันทน์เดินตามไป ซึ่งแฝงปริศนาธรรมไว้ว่า ชีวิตมนุษย์วนเวียนอยู่กับเหตุ 3 อย่าง ได้แก่ กิเลส กรรม วิบาก ไม่มีที่สิ้นสุด การเดินเวียนซ้ายมีความหมายถึงการเดินสวนเหตุทั้ง 3 เพื่อ นำไปสู่การหลุดพ้น เมื่อเวียนครบ 3 รอบ นำโลงศพวางบนเชิงตะกอน ถ้าในปัจจุบันก็จะวางศพหน้าพื้นที่เตาเผา ก่อน ต่อมาเจ้าภาพ จะทิ้งสตางค์ 32 เหรียญ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการเช่าที่อยู่ให้กับผู้ตายในโลกหน้า แฝงปริศนาธรรมไว้ ว่า สตางค์ 32 เหรียญ เปรียบเช่นอวัยวะ 32 ประการของ มนุษย์ เมื่อตายไปร่างกายย่อมกลับคืนสู่ธรรมชาติ แล้วจึงทูนน้ำมะพร้าวเพื่อล้างหน้าศพ โดยเชื่อว่าเป็นน้ำที่บริสุทธิ์ที่สุด ทำให้ผู้ตาย จากไปด้วยความสะอาดบริสุทธิ์และไปสู่ภพภูมิใหม่ที่ดี หลังจากนั้นจึงทำการเผาศพ ดังคำกล่าว

“...ในยุคนี้มีการเคลื่อนย้ายศพมาที่วัด มาตั้งไว้ที่ศาลาคู่เมรุ เพื่อทำการบำเพ็ญพิธีเผาศพ หรือ ฌาปนกิจ เจ้าภาพจะหาฤกษ์วัน ในการ เผาศพหลังจากนั้นจะมากลั่นทางเจ้าอาวาสว่าเผาวันไหน เจ้าอาวาส จะบอกพระ และคนเผาผีไว้ว่าวันนี้ให้จัดเตรียมปิดกวาดสถานที่เอาไว้ จะมีคนมาเผาศพ กวาดเมรุ เตรียมไว้ เจ้าภาพก็จะมาจัดเมรุในช่วงเช้า

ก่อนจะเคลื่อนศพมา เวลายกศพส่วนใหญ่จะยกตอนตะวันเลยหัวมาแล้ว ไม่เอาตอนเที่ยงเพราะถือว่าไม่ดี ก็จะใส่รถแห่ขบวนตามกันมา มาถึงวัด จะมีพระแล้วแต่จำนวน จะมีการเทศนา 1 กัณฑ์ แล้วแต่งงานศพถ้าของคน มีฐานะผู้ใหญ่เจ้าภาพก็จะมีหน้ามีหน้าในสังคัม พระเทศน์ก็จะนิมนต์พระ ดัง ๆ มีชื่อเสียง การถวายปัจจัยก็จะขึ้นอยู่กับฐานะของทางเจ้าภาพ จะมีการเชิญคนมีฐานะ นักการเมือง ผู้หลักผู้ใหญ่ มาทอดผ้าและ นิมนต์พระตามสมณศักดิ์อาวุโส นอกจากนี้เวลาจะมีทำการเผาศพ จะมีการเผาหลอกก่อน คือให้ประธานและแขกผู้มาร่วมงาน วางดอกไม้จันทน์ให้เสร็จเรียบร้อยเสียก่อน แล้วจึงทำการเผา พอคนเผาผี ลงมือเผาศพ ผู้มาร่วมงานก็จะแยกย้าย ส่วนเจ้าภาพหรือญาติ ลูกหลาน บางคนอาจรอให้เผาหมดเป็นเก้าถ่านแล้วจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน ก่อนมาดับธาดูในตอนรุ่งเช้า...”

(พระอาจารย์บุญช่วย, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

สำหรับการเผาศพนั้นในช่วง พ.ศ. 2531 เป็นการเผาแบบเมรุ ไม่มีพิธีมากนัก ส่วนใหญ่ เป็นหน้าที่ของคนเผาผีที่จัดหาของในการจัดการเกี่ยวกับศพ เจ้าภาพมีหน้าที่ในการรับแขกและสั่งของ กับร้านค้า ในการจัดงานศพจะเน้นการจัด 5 วัน ถึง 7 ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพเห็นสมควร จะมีโลงศพที่ สวยงาม มีการเตรียมงานที่สะดวกขึ้น มีการเข้าโต๊ะ เต็นท์ เก้าอี้ สะดวกมากกว่า ส่วนการเผา จะเป็นหน้าที่ของทางพระที่สวดทำพิธี และในการเผาคนเผาผีจะเป็นคนจัดการหาของทั้งหมดเอง โดยคนเผาผีจะใช้วัสดุที่สำคัญในการเผาศพก็จะมี เหล็กเขี่ยศพ (คลาด) ใช้ในการเขี่ยศพ ให้ทุกส่วนโดยไฟ เหล็กง่าม ใช้ในการแทงศพ หรือใช้ในการพลิกศพ ใช้กับศพที่ค่อนข้างอ้วนยากต่อการเผาจึงต้องใช้เหล็กง่ามช่วยแทง มีดหมอ ใช้ตัดตราสัง และใช้ถ่านไฟไม่ต่ำกว่า 2-3 กระสอบ สำหรับเวลาที่ใช้ในการเผา ประมาณ 2 ชั่วโมง ถึงเวลารุ่งเช้าลูกหลานจะมาทำการเก็บอัฐิไปบังสุกุล ตามพิธีและนำไปลอยอังคาร

หลังจากการฌาปนกิจศพแล้ว ก็จะเป็นการเก็บอัฐิหรือทำบุญกระดูก ซึ่งจะทำกันในวันถัดไป ซึ่งในวันเก็บอัฐิลูกหลานจะต้องจัดเตรียมอาหารคาวหวานมา เพื่อเป็นการเลี้ยงวิญญาณผู้ตาย โดยจัดรูปเทียนเรียกวินญาณผู้ตายให้มากินอาหารที่ได้จัดเตรียมไว้ให้ หลังจากนั้นก็จะทำพิธี บังสุกุล 2 ครั้ง ซึ่งครั้งแรกเป็นการบังสุกุลตาย โดยลูกหลานจะช่วยกันเกลี่ยเศษกระดูกเป็นรูปคน หันหัวไปทางทิศตะวันตก เพื่อสมมุติว่าตายเสร็จแล้วพระสงฆ์จะสวดบังสุกุลตาย โดยบทสวด มีความหมายว่า “สังขารหรือชีวิตทั้งหลายนั้นไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้นและการเสื่อมไปเป็นเรื่องธรรมดา การสงบแห่งสังขารนั้นย่อมนำมาสู่ความสุข” เมื่อพระสงฆ์บังสุกุลตายเรียบร้อยแล้ว จึงเกลี่ยกระดูก และจัดรูปคนขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยครั้งนี้ให้หันหัวไปทางทิศตะวันออก สมมุติว่าเกิดและไปรยดอกไม้มัน ประพรมน้ำหอม แล้วจึงนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุลเป็นอีกครั้ง โดยบทสวดมีความหมายว่าร่างกายนี้คงไม่นานจะต้องนอนทับซึ่งแผ่นดิน เมื่อวิญญาณปราศจากร่างกายก็เปรียบเสมือนท่อนไม้ที่ไร้ซึ่งประโยชน์

เมื่อทำการบังสุกุลเรียบร้อยแล้วจึงนำกระดูกใส่ภาชนะที่มีฝาปิดไปเก็บรักษาไว้ที่โบสถ์หรือศาลาวัด หากครอบครัวมีฐานะค่อนข้างดีก็จะสร้างธาตุสำหรับเก็บกระดูกไว้ภายในวัด ส่วนเถ่าถ่านที่เหลือรวบรวมแล้วห่อผ้าขาว นำไปลอยลงสู่แม่น้ำและจะมีการทำบุญอุทิศที่เก็บรักษาไว้ ภายหลัง การทำบุญอุทิศ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับผู้ตายหลักจากเผาและเก็บกระดูกเรียบร้อยแล้ว โอกาสที่จะมีการทำบุญอุทิศนั้นได้แก่ ในวันเก็บอัฐิ วันครบรอบวันตาย และโอกาสสำคัญต่าง ๆ ในรอบปี เช่น วันสงกรานต์ วันสารท ในโอกาสที่ญาติระลึกถึงผู้ตาย การทำบุญให้กับผู้ตายนั่นถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะชาวพุทธเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่ส่งไปให้

ในพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเต่าถ่านนี้ พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ ไม่มีบทบาทมากนัก ส่วนมากจะทำพิธีทางศาสนา นำขอขมา อโหสิกรรม สวดอภิธรรมศพ เทศนา สวดมาติกาบังสุกุล เทศนา ชักผ้าบังสุกุล เจ้าอาวาสทำหน้าที่สั่งการพระสงฆ์ และ สามเณร จัดแจงสถานที่จัดแจงไว้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพภายในวัด สั่งการคนเผาผีเตรียม การและเผาศพ กลุ่มเจ้าภาพ จะทำการตั้งแต่การรับศพ การประสานหาบุคคลผู้มาพิธีขอขมาศพ อาบน้ำศพ ปรีกษาหรือผู้รู้ในชุมชนเพื่อจะทำการเตรียมการทุกอย่างในพิธี ประสานจัดหาเช่าเต็นท์ โต๊ะเก้าอี้สำหรับรองรับผู้มาร่วมบำเพ็ญบุญกุศลศพ ประสานบอกญาติ ๆ เพื่อนฝูง ติดต่อนิมนตรพระมาสวดอภิธรรม จัดสถานที่พระ จัดเตรียมเรื่องอาหารและต้อนรับแขก ดูแลความเรียบร้อยภายในงาน ร่วมกันจัดการงานศพและด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ รวมไปถึงจัดการพิธีกรรมต่าง ๆ กลุ่มพิธีกร/มัคทายกกล่าวนำการขอขมาลาโทษหรือการกล่าวคำอโหสิกรรมนำขอขมาลาโทษ และกล่าวคำอโหสิกรรม นำไหว้พระ คนเผาผีจัดการในเรื่องการเผาศพ มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านนั้นโดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ ชายขนมในงานศพ เช่น ถั่วต้ม ขนมจาก สมหวัง และผลไม้ รวมถึงของเล่นจำนวนมาก ในยุคเผาเมรุมีร้านค้าภายในวัดมีการนำของมาวางขายเมื่อมีการจัดบำเพ็ญกุศลศพ โดยจะมี ถั่วต้ม ขนมจากขนมขบเคี้ยวต่าง ๆ รวมถึงสินค้าอีกมากมายมีสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเผาศพและการตั้งของขายอย่างมีระบบ ดังคำกล่าว

“...ยุคนี้พัฒนาการมากเป็นรูปแบบมากขึ้น การที่สังคมเปลี่ยนแปลงทำให้งานศพเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยอย่างเป็นรูปแบบ มีการแยกงานเป็นส่วน ๆ พระทำหน้าที่ส่วนพระ เจ้าภาพจะประสานเกือบทุกอย่าง เมื่อมีคนตายปั๊บก็จะหาคนมาทำพิธีตั้งแต่ขอขมาศพนยันพิธีกรรมในการสวดต่าง ๆ เราต้องปรีกษาหรือในการจัดงานศพนกับพระ กับคนนำไหว้พระ กับเจ้าของร้านอาหาร เครื่องเสียง เต็นท์ เครื่องไทยธรรมทั้งหลาย ร้านพวงหรีด เท่าแต่โทรสั่งบอกชื่อ รายละเอียดราคา เขาจะมาส่งที่เดียว แต่ก่อนหน้านี้เราประสานกับเขาเรื่องดอกไม้ทำประดับหน้าศพอยู่แล้ว อาจจะติดไว้ก่อนและค่อยจ่ายหลังจากที่เดียวก็ได้ เฉพาะค่าดอกไม้ก็เหยียบหมื่นแล้ว เราต้องเตรียมเงินถวายพระทั้งสวดทั้งเทศน์ ทั้งวันเผาและวันสวดธรรมดา ศพหนึ่งบ้านเราอย่างน้อย ๆ ไม่ต่ำกว่า 50,000 ครัวแต่บางทีก็ติดได้ค่อยจ่ายทีหลัง...”

(สัญลักษณ์ งานดี, สัมภาษณ์เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผ่าฝิยคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เขาป่า

จากบริบทในยุคนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ มีรูปแบบการจัดการศพบ การบำเพ็ญกุศลศพ และการเผาศพที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ มีการสร้างเมรุเผาศพขึ้นอย่างเป็นทางการภายในวัด มีการเปลี่ยนแปลงการเผาศพจากสามส้าง มาเป็นเตาเผาแบบปิด หรือ เมรุถาวร การจำกัดตัวบุคคลผู้รับหน้าที่เผาศพก็เกิดขึ้น เนื่องจากเตาเผาเป็นสมบัติของวัดที่มีราคาแพง ทำให้ต้องมีผู้รับผิดชอบดูแลรักษา มิฉะนั้นอาจเกิดความเสียหายได้ คนเผ่าฝิ จึงมีตำแหน่งหน้าที่ที่ชัดเจนมากขึ้น โดยสามารถระบุได้ง่ายขึ้นว่าใครบ้างที่เป็นคนเผ่าฝิ ซึ่งก็คือคนที่รับหน้าที่เผาศพประจำเมรุ ซึ่งจะมารับหน้าที่เผาศพทุกครั้ง

ในชุมชนหนึ่งก็จะมีบุคคลคนหนึ่งที่เสียสละทำหน้าที่เป็นคนเผ่าฝิ จัดการกับศพคนตาย โดยเฉพาะเรื่องพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำศพ เอาศพไปวัด จัดเก็บศพ รวมไปถึงพิธีเผาศพ คนที่เผาศพจะเป็นคนที่มีความรู้ และไม่ได้รู้แค่ศาสนาอย่างเดียว แต่ยังรู้เรื่องทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นไสยขาวต่าง ๆ อย่างเรื่องการสะกดศพ เช่น คนตายเป็นอย่างไร ตายดี ตายร้าย พุดงาย ๆ เป็นผู้เชี่ยวชาญนั่นเอง และพวกนี้จะเป็นคนที่มีสถานภาพทางสังคมดี ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส และถ่ายทอดความรู้มายังลูกหลานเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และประสบการณ์อย่างมาก ดังคำกล่าว

“...คนเผ่าฝิหรือผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้านที่เชี่ยวชาญในด้านการเผา โดยเฉพาะ และดำเนินการเผาเพียงคนเดียว มีบุคลิกภาพดีเชื่อในเรื่องของ คุณงามความดี การแต่งตัวของคนเผ่าฝิค่อนข้างไม่เรียบร้อยสบาย ๆ แต่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นบุคคลธรรมดา มีความเชื่อเรื่องผี สางเทวดา มีพฤติกรรมที่เจียบขริม คนผู้นี้จะมีความใกล้ชิดกับวัด กับเจ้าอาวาสกับพระในวัดเกือบทุกคน ส่วนใหญ่ก็จะอยู่แต่วัด นอนวัด กินข้าววัด หรืออาจเป็นเด็กวัด คนวัด...”

(พระครูบรรหารวุดิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2561)

สร้างตนคนสำคัญ พระเอกบนเมรุ

คนเผ่าฝิ เกิดขึ้นจากการจำเป็น เหตุเพราะไม่ใช่ใครทุกคนที่จะสามารถทำได้ อาจจะเป็นการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษสั่งสม สั่งสอนกันมา คนเผ่าฝิมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศพบ เมื่อตายไปแล้วตั้งแต่การมัดตราสังเพื่อกำหนดวิญญาน รวมไปถึงการเตรียมของใช้ต่าง ๆ ใช้ในการเตรียมก่อนเผาศพ และหลังเผาศพเสร็จ คนที่จะเป็นคนเผ่าฝิได้นั้นจะต้องมีความกล้าเสียสละ ไม่มีอคติกับศพบทุกศพบโดยประการทั้งปวง และต้องไม่มีของลักษณะที่เสื่อมเสีย มีความศรัทธาในงานที่ทำ ในสายตาคนอื่นอาจจะมองว่าคนเผ่าฝิเป็นคนไม่ดีแต่แท้จริงแล้วคนเผ่าฝิเป็นคนสำคัญมากในงานพิธีศพบ เป็นงานที่ยาก ลำบาก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นคนที่มีอำนาจสั่งการกับเจ้าภาพ ลูกหลานผู้เสียชีวิตบนเมรุ ถ้าหากทำกันหลายคน ฟังคนโน้น คนอื่น งานเผาศพจะเป็นเรื่องที่ลำบากมาก ดังคำสัมภาษณ์

“...ส่วนใหญ่คนที่เป็นคนเผาผี จะได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นคนเสียสละ มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปบนเมรุ คนเผาผีจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับ ศพการตายของคนในชุมชน เวลาเผาศพเราต้องบอกให้เจ้าภาพเตรียมมา ทุกอย่าง ถ่านจำนวน 2 สอบขึ้นไป เตรียมข้าวบอกไว้บอกเจ้าที่ เจ้าเปลว ให้คนตายไปอยู่ด้วย บอกให้เตรียมของไว้เช่นไหว้เจ้าที่ก่อนเผา มีบุหรี 1 ซอง เหล้าขาว 1 ขวด ตังส์ (เงิน) 9 บาท ดอกไม้ รูปเทียน แล้วต้องบอกให้เขาเตรียมผ้าขาว แป้ง น้ำอบ ดอกไม้ ข้าวปลา อาหาร เพื่อเตรียมมาสำหรับดับธาตุในรุ่งเช้าตี 5 เป็นเวลาที่นก กา ไก่ ไม่บินผ่าน เขาต้องเตรียมมา ไม่เช่นนั้นทำพิธีไม่ได้...”

(เทียบ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

คนเผาผี มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศพของชุมชน เพราะเขาเป็นบุคคลที่ต้องเสียสละ คนเผาผีต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเผาศพด้วย เพราะต้องคอยดูศพตลอดเวลา คอยใช้เหล็กทิ่มไป ทิ่มมา แหว่งไปแหว่งมากับศพ ต้องคอยเลื่อนศพไปหาไฟ เชี่ยวไฟให้ไหม้ศพ กระทั่งให้ศพไหม้หมดเกลี้ยง เป็นเถ่าถ่าน รวมถึงการบอกให้คณะเจ้าภาพเตรียมอุปกรณ์ในการเผา เตรียมอุปกรณ์ไว้เป็นภาชนะ ห่อกระดูก ทำบุญพระ หรือการทำการเอากระดูกไปเก็บ ไปฝัง หรือ ลอยอังคาร และจะต้องทำหน้าที่ นำสวดคำอธิษฐาน คำบูชาต่าง ๆ ในขณะที่ทำพิธี ดังคำกล่าว

“...คนเผาผีนี้ต้องมีเลย ถ้าให้เจ้าภาพเผาเอง เขาเผาไม่เป็นหรือก ญาติมันตายมันเผาให้ไม่ได้ต้องขอช่วยคนอื่นเผา พาศพมาแล้วก็เผาเองสิ ญาติของผู้ตายเผาเองไม่ได้ ก่อนตายก็รักกันดี พอเขาตาย เราก็เมินหนีห่าง คนเผาผีนี้แหละ มันช่วยทำศพให้กลายเป็นกระดูก เก็บไปไว้ที่บ้าน คนเผาผี มันเลยสำคัญ...”

(พระอาจารย์บุญช่วย, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

คนนำประจำเมรุ ผู้รู้ ผู้สั่งการ

ในยุคอดีตที่มีการเผาแบบสามส้างหรือเซิงตะกอน คนเผาผี จะไม่มีตำแหน่งหน้าที่ที่ชัดเจน เมื่อญาติหรือคนสนิทของใครตาย เขาก็จะถือไม้พินมาช่วย ๆ กันเผา แต่ในยุคการเผาศพแบบเมรุปิด คนเผาผี ถือเป็นผู้ที่รับผิดชอบมากและชัดเจน จำเป็นต้องมีคนเผาผีที่มีความเชี่ยวชาญทั้งการเผาศพ และชำนาญการใช้เตาเผา คนเผาผีจะเป็นผู้ทำพิธี โดยเริ่มแรกนำศพขึ้นเมรุ นำสายธูปธูปโยงระหว่างพระสงฆ์กับศพที่อยู่บนเมรุที่เตรียมการเผา พิธีสวด พระสงฆ์ จะทำการทอดผ้าบังสุกุล และที่สำคัญต้องทำการวางข้าวบอกเพื่อเป็นการฝากยายกะลี ตากะลา หลังจากนั้นก็จะให้เจ้าภาพทำการโปรยกำพริก (โปรยทาน) ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นดอกไม้แห่งสวรรค์ จากนั้นก็ทำการเปิดฝาโลงเพื่อที่จะนำเอาของใช้ที่ไม่จำเป็นออก เช่น ธนบัตร สร้อยคือ เข็มขัด ออกจากศพ จากนั้นจะทำการปิดฝาโลง นำศพเข้าเมรุแล้วคนเผาผีก็ทำการเผา ในขณะที่

ที่เตรียมการเผานั้นคนเผาผีจะสั่งการให้เจ้าภาพบุตรหลานเตรียมอุปกรณ์ในการเผาและเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ทำพิธีหรือทำบุญหลังการเผา ดังนั้นคนเผาผีในยุคดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญและเป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังคำกล่าว

“...คนเผาผี เป็นคนเผาศพประจำ ได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน คนเผาผีเป็นด้วยความจำเป็นและอยากจะช่วยเหลือ เป็นการสืบทอด การจัดระเบียบ ขั้นตอน วิธีการจัดการศพข้อห้าม ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศพ ผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพคนเผาผีเป็นบุคคลที่จำเป็น และมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีเผาศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่ การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา คนเผาผีเป็นบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนเผาศพ รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในการเผาศพให้ลุล่วงไปด้วยดี ตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพ คนเผาผีจะต้องมีใจ ไม่คิดร้ายต่อใคร มีใจเป็นกลาง จึงจะเป็นคนเผาผี ที่ถูกต้อง...”

(วิสัย ทิลวัลลี, สัมภาษณ์เมื่อ 2 มีนาคม 2561)

คนเผาผี คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้านการเผาศพ หรืออาจเป็น หมอพื้นบ้านหรือหมอผีประจำหมู่บ้าน บุคลิกภาพของผู้เผาศพเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความสามารถเฉพาะด้านอาจจะเป็นผู้นำหมู่บ้าน หรือเป็นหมอที่มีคาถาอาคมในเรื่องการเผาศพ และมีความชำนาญมีความเชื่อในด้านคุณงามความดี รู้จักผิดชอบชั่วดี คนเผาผีเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพดี เชื่อในเรื่องของคุณงามความดี การแต่งตัวของคนเผาผี ค่อนข้างไม่เรียบร้อย แต่เป็นผู้ที่ได้รับการไว้วางใจ จากพระ จากเจ้าอาวาส จากคนในชุมชน และมีอำนาจสั่งการเจ้าภาพ ลูกหลานของผู้ตายได้เกือบทุกอย่าง ดังคำสัมภาษณ์

“...บุคลิกภาพของผู้เผาศพเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ เจียบขริม มีความสามารถเฉพาะด้านอาจจะเป็นผู้นำหมู่บ้าน หรือเป็นหมอ ที่มีคาถาอาคมในเรื่องการเผาศพ และมีความชำนาญ มีความเชื่อในด้าน คุณงามความดี รู้จักผิดชอบชั่วดี การแต่งตัวของคนเผาผีนั้นค่อนข้าง ไม่เรียบร้อย ค่อนข้างไม่หรูหราเรียบง่าย มีความเกี่ยวข้องกับพระ ในการร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำงานร่วมกับพระหรือ เจ้าอาวาสตามคำสั่งของเจ้าอาวาส ในขณะที่เดียวกันคนเผาผีนี้แหละ สั่งการเจ้าภาพ เช่น เตรียมถ่านมากี่กระสอบ เตรียมดอกไม้ มะพร้าวอ่อน ข้าว ปลาอาหาร บุหรี่ เหล้าขาว เตรียมของต่าง ๆ ไว้ทำบุญเก็บกระดูก หรือลอยอังคาร เจ้าภาพก็ต้องทำตาม...”

(พระอาจารย์บรรชชา, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

ทำดี ใจกุศล ไม่เลือกเผา จน มี หนี รวย

คนที่เป็นคนเผาผี ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการอยากจะช่วยเหลือเพราะคิดว่าเป็นคนที่กล้าเสียสละเพื่อคนอื่น มีบทบาทในการเผาศพทุกศพ แล้วไม่เลือกอคติกับศพ แม้แต่จะเป็นญาติกันก็ตาม ไม่ว่าศพนั้นจะเป็นคนมีฐานะดี ยากจน ร่ำรวย หรือ คนที่หนักคต ก็เผาหมด ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน ผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการเผาศพ เพราะเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการ ทำพิธีเผาศพ มีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาสู่ที่เผาศพ ซึ่งเป็นบุคคลพิเศษมีบุคลิกเฉพาะตัว เป็นผู้มีใจรักและมีความรับผิดชอบสูง และไม่มัวคต ต่อศพและอาชีพของตนเองถึงแม้บางคน อาจมองว่าเป็นคนที่ไม่ดีก็แล้วแต่เราจะต้องคิดเสมอว่าเป็นอาชีพที่สุจริต ดังคำสัมภาษณ์

“...หลักของการเป็นคนเผาผี ผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพคนเผาผีเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีเผาศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นเผา เป็นงานบริการที่ช่างที่ค่อนข้างหนักและเหนื่อยและต้องการมืออาชีพที่สมัครใจ จะต้องมีความสามารถในการเผาศพ ยึดถือธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีความรู้ในการจัดการศพ...”

(เทียบ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

ศึกษาสืบสานใช้ไสยเวทย์ มนต์ดำ มนต์ขาว

ในกรณีบางท่านเป็นคนเผาผีโดยสายเลือด ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น รุ่นบิดา ซึ่งในอดีตนั้นคนเผาผีไม่ได้เป็นอาชีพแต่เป็นคนเสียสละเพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ส่วนใหญ่จะได้รับการยอมรับหรือฉันทามติจากคนในชุมชนให้ไปที่ทำหน้าที่จัดการศพ มอบหมายมีบทบาทหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับศพการตายของคนในชุมชน ดังคำสัมภาษณ์

“...คนเผาผีเป็นบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนเผาศพ รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในการเผาศพให้ลุล่วงไปด้วยดี ตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพในงานศพซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญต่อการจัดงานศพ ความถูกต้องตามระเบียบวิธีปฏิบัติตามความเชื่อตามวัฒนธรรม ชื่อสัตย์ ถื่อศีล น่ากลัวน่าเกรง บางทีเมื่อก่อนเด็กเห็นกา (กั) ร้อง (ร้องให้) แล้วเพราะอยู่น่ากลัวน่าเกรงขาม บางทีสักทั้งตัว คาถาทั้งตัว ปลีกวิเวก อยู่แต่สวน (คนเดียว) อยู่ในวัด อยู่ในเปลว คนที่จะมาเป็นคนเผาผีส่วนใหญ่จะเป็นคน 50 ปีขึ้นไป การปฏิบัติตัวก็ถ้าเป็นบุคคลที่ถือ

ในไสยศาสตร์ ก็จะไม่กินข้าวในงานศพและต้องมีคาถา ต้องมุงมัน
ในสิ่งที่ทำ...”

(ลำตวน ทิพย์เสพา, สัมภาษณ์เมื่อ 16 มกราคม 2561)

คนเผ่าผีจะเป็นคนที่มีความรู้ และไม่ได้รู้แค่ศาสนาอย่างเดียว แต่ยังรู้เรื่องทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นไสยขาวต่าง ๆ อย่างเรื่องการสะกดศพ เช่น คนตายเป็นอย่างไร ตายดี ตาร้าย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านศพ มีสถานภาพทางสังคมดี ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส และถ่ายทอดความรู้มายังลูกหลานเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และประสบการณ์อย่างมาก เพราะต้องเข้าใจก่อนว่า ชีวิตคนในชนบท มันมีความสัมพันธ์ทั้งคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวกับความตายถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะมันคือการเปลี่ยนผ่านคนเข้าสู่โลกของจิตวิญญาณ จึงต้องมีคนทำหน้าที่ตรงนั้น การเข้ามาเป็นคนเผ่าผี ส่วนใหญ่บุคคลจะช่วยทำหน้าที่ในส่วนการทำศพอยู่แล้วการมารับช่วงต่อ ในการเป็นคนเผ่าผีไม่จำเป็นต้องเป็นญาติกัน แต่อาจจะเป็นคนที่รู้จักกันหรือแนะนำกันมา และอาจจะเป็นคำไหว้วานจากพระให้มาเป็นคนเผ่าผี คนเผ่าผีบางคนก็มีอาชีพอื่น ๆ ที่ทำกันมาก่อน แต่ส่วนใหญ่แล้วเมื่อเข้ามาถึงจุดนี้คนเผ่าผีเขาจะไม่ทำอาชีพอย่างอื่น อาชีพคนเผ่าผีเป็นอาชีพประจำ ส่วนใหญ่จะมีผู้ช่วยในการทำหน้าที่เช่นกัน ในแต่ละเมรุอาจจะทำด้วยกัน 2 คน เพื่อให้สะดวกในการจัดการศพมากขึ้น ซึ่งได้รับค่าบริการค่าจ้างเผ่าด้วย ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงมีหน้าที่แค่เผาไฟอย่าให้ไฟดับ และคอยพลิกศพ ดูศพ ให้ไฟเผาศพได้ทั่วแล้วก็เก็บกระดูกในตอนเช้าเมื่อเผาเสร็จแล้ว ต้องดูให้ดี เพราะว่าการเผาศพที่วัดในยุคนี้ ยังใช้ถ่านในการเผาศพอยู่เพราะฉะนั้นเราต้องคอยดู คอยพลิกศพให้โดนไฟให้ทั่ว เพราะว่ามีคนที่เคยมาทำอยู่ก่อนลุงเขาไม่ดูศพให้ดีไฟดับก่อนที่จะเผาศพหมดหรือไม่ก็ได้พลิกให้ศพโดนไฟให้ทั่ว ทำให้เมื่อเปิดเตาเผาออกมาจะเก็บกระดูกเห็นว่าบางศพก็ยังมีแขนบ้างขาบ้างที่ยังคงเหลืออยู่ เพราะบางศพที่มีการแช่แข็งมาต้องใช้เวลากการเผาไฟในการเผาเกินกว่า 2 ชั่วโมงแล้วก็ต้องคอยมาใส่ถ่านอยู่ตลอดพร้อมพลิกศพให้ศพนั้นได้ถูกไฟอย่างทั่ว ๆ การที่เราจะทำอะไรเราอย่าหลอกตัวเราเองเพราะมันจะกลายเป็นเสนียดจัญไรต่อตัวของเราเองมันจะติดตัวเราไปตลอด คนเผ่าผีในยุคนี้จะมีค่าบริการเผาศพประมาณ 300 บาทต่อศพ แต่ถ้าเจ้าภาพบางคนไม่มีเงินจริง ๆ เขาจะให้แค่ 100, 200 บาท ลุงก็ไม่ได้ว่าอะไรเขา เพราะสงสารเขาเช่นกัน ถ้าเดือนหนึ่งมีหลายศพก็จะได้เงินในจำนวนที่มาก ในแต่ละเดือนก็จะมีศพประมาณ 5-6 ศพ คนเป็นมาทำตรงนี้เขาไม่คิดว่าจะร่ำรวยแล้ว เขาก็อยู่ไปวัน ๆ ทำงานเพื่อสังคม...”

(เทียบ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

เรียนรู้ ปรับตัว ยกระดับจากคนเชี่ยวชาญเจ้าหน้าที่มีระดับ

งานเผาผี เป็นงานที่ดีเพราะเป็นอาชีพที่สุจริต แต่ในสายตาของคนอื่น อาจมองว่าเป็นงานที่สกปรกเพราะอยู่แต่กับศพ หรือบางคนอาจจะไม่กล้าพูดคุยกับคนเผาผีเลยก็ได้เนื่องจากคนเผาผีหรือบางคนมีการเล่นของสกปรกที่มองไม่เห็น ผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพคนเผาผีเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา ซึ่งเป็นงานบริการที่ช่างที่ค่อนข้างหนักและเหนื่อยและต้องการมืออาชีพที่สมัครใจ จะต้องมีความสามารถในการเผาศพ ยึดถือธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีความรู้ในการจัดการศพ และรวมไปถึงการเตรียมของดับธาตุเฉพาะทาง คนเผาผีเป็นผู้ที่มีใจรัก และมีความรับผิดชอบสูง และไม่มียศ ต่อศพและอาชีพของตนเองถึงแม้บางคนอาจมองว่าเป็นคนที่ไม่ดีก็แล้วแต่เราจะต้องคิดเสมอว่าเป็นอาชีพที่สุจริต

“เดิมทีลุงไม่ได้คิดที่จะมาเป็นคนเผาผี แต่เมื่อมีการเผาศพ ลุงใจก็จะไปช่วย คนที่ทำงานเป็นคนเผาผีอยู่บ้าง ในครั้งแรกที่ลุงช่วยคนเผาผี คือมีการเผาศพบริเวณป่าช้า ช้างวัดนี้แหละ เป็นครั้งที่น่ากลัวมากในชีวิตของลุง ยังเป็นการเผาศพแบบเชิงตะกอน ตอนนั้นลุงไปช่วยเขาเผาศพ มีการจัดไม้พินทับกันและหลังจากนั้นก็เอาศพไปไว้บนไม้พิน ซึ่งรอบ ๆ เชิงตะกอนต้องใช้น้ำเลี้ยงไว้ตลอดเวลา เพื่อที่จะไม่ให้ไฟไหม้ลูกกลมไปที่อื่นในตอนนั้น ลุงและชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่มาช่วยกันเผาศพ ได้มีการนั่งจับกลุ่มกันนั่งกินเหล้ากันเพื่อรอให้ไฟได้ลูกกลมเผาศพจนเสร็จ ระหว่างที่เผาคนเผาศพก็ได้ดีดตัวขึ้นมาจนหล่นจากเชิงตะกอน โดยสภาพของศพในตอนนั้นแทบจะดูไม่ได้เลยเสียเลย สภาพศพมีรูปร่างที่ใหม่เกรียมและงอ เพราะว่าเส้นเอ็นกระตุก คนที่มาช่วยเผาศพก็ต้องนำศพขึ้นไปเผาอีกครั้งจนร่างเหลือแต่กระดูก เพราะฉะนั้นเขาไม่นิยมให้อนุทายเวลาเผาแบบเชิงตะกอน แต่บางครั้งลุงใจแล้วว่าแม้จะให้ศพนอนในลักษณะที่คว่ำหน้าแล้ว บางส่วนของศพก็ยังดีดออกมาจากเชิงตะกอนอีกเหมือนกัน บ้างก็ขาบ้างก็แขน เหนื่อยนิคนเผาแต่แรก แต่เมื่อทำต่อมาหลาย ๆ ครั้งก็รู้สึกชิน ลุงคิดว่าคนเผาผีเกิดขึ้นขึ้นจากการอยากจะช่วยเหลือคนกล้าเสียสละ เจ้าอาวาสสั่งให้เผาก็เผาไม่เลือกอคติ แม้แต่ญาติก็ตาม ถ้าไม่มีเราแล้วใครจะทำ ถือว่าอาชีพทำบุญไม่ใช่เป็นการหากินกับศพเหมือนที่ใคร ๆ เขามอง...”

(เทียบ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

สร้างความหลากหลายหน้าที่ครบวงจรบนเมรุ

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์และสังเกต พบว่า การเผาศพนั้น เป็นงานบริการที่ค่อนข้างหนักและเหนื่อย ต้องการมืออาชีพที่สมัครใจ ตั้งแต่เตรียมปิดกวาดสถานที่ การทำพิธีการเผาศพ ซึ่งต้องประสบกับศพที่เต็มไปด้วยสารเคมี น้ำยาฉีดศพ ควันทไฟ ความร้อนจากเตาไฟ

ฝุ่นละอองจากเถาถ่าน มลพิษกลิ่นของการเผาศพ อาจจะต้องประสบกับศพที่เป็นโรคร้าย ซึ่งจะต้องทำการเผาชนิดที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่พบว่าการเผาศพแบบเมรุนั้น เป็นเรื่องไม่ยุ่งยากเช่นในอดีตที่ต้องเผากลางแจ้ง ไม่มีระบบป้องกันควันเข้าสู่ร่างกาย การเคลื่อนย้ายเก็บกระดูก การทำความสะอาดเถาถ่านเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย การทำงานของคนเผาผีย่นระยะเวลาการเผา เนื่องจากมีปล่องควันไฟระบายอากาศสะดวกต่อการที่มีไฟลุกเผาร่างของศพ ดังคำพูด

“...การเผาศพแบบเมรุนี้ สะดวก สบายมากกว่าการเผาศพแบบเชิงตะกอนในครั้งแรกที่ลุงได้ลองทำ การเผาด้วยเตาไฟฟ้าลุงต้องเปิดดูศพที่อยู่ในเตาเผา อย่างน้อย 2 ครั้ง ดูว่าไฟลุกลามศพหมดหรือยัง จากนั้นก็รอให้เครื่องทำงานไปเอง ใช้เวลาเผาก็น้อย ประมาณ 1 ชั่วโมง 10 นาที ไฟก็เผาศพหมดแล้ว แต่เราต้องรอจนให้ไฟเผาศพเสร็จต้องดูแลและก็เปิดดูว่าไฟไหม้ศพทั่วถึงแล้วหรือยัง ไม่เสร็จงานตรงนี้ก็กลับบ้านไม่ได้ จากนั้นจะแจ้งเวลาให้ญาติของผู้ตายมารับอัฐิเวลาที่จะให้ญาติมารับอัฐิ โดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นเวลารุ่งสาง ประมาณ ตี 5 ถึง ตี 5 ครึ่ง หลังจากพิธีกรรมนี้ก็จะเป็นการหมุดหน้าทีของคนเผาผี จากนั้นก็จะเป็นที่ของญาติผู้ตายที่จะทำบุญให้แก่ผู้ตาย...”

(เทียบ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

เมื่อถามถึงคาถาของลุงเทียบ ลุงเทียบ หัวเราะพร้อมกับบอกว่า ไม่มีหรือพวกคาถาสะกดที่คนเผาผีหรือว่าที่เขาเรียกว่าหมอที่ทำอยู่ในวัดอื่น ๆ เขาก็ทำกัน พวกคาถาพวกนี้ ลุงบอกว่ามันเป็นเรื่องเฉพาะตัวที่เขาทำเป็นอาชีพแล้ว ส่วนตัวลุงนั้นก็มีแค่คาถาที่ท่านเจ้าอาวาสให้ไว้ เพื่อขอขมาต่อศพแล้วก็คาถาสำหรับล้างเสนียดจัญไรให้กับตัวลุงเองเพื่อเป็นการล้างมลทินด้วย หลังจากที่ทำทุกอย่างเกี่ยวกับศพเสร็จแล้วลุงก็กลับมาล้างมือล้างเท้าให้สะอาดและเอาน้ำมนต์ประพรมตัวทุกครั้งหลังจากเสร็จงานเพื่อเป็นการล้างมลทินให้กับตัวลุงเอง การทำอาชีพคนเผาผีนั้นทำเพื่อเป็นการทำบุญการเผาคนนั้นถือเป็นการทำบุญให้เขาไปสุขสบายไม่ต้องกังวลใด ๆ จากโลกนี้ ทุกคนล้วนต้องตายด้วยกันทั้งหมด ชีวิตนี้ลุงทำศพและเผามาแล้วไม่ต่ำกว่า 5,000 ศพ

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่า ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่ป่าเขา ชุมชนวัดพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนเขาป่า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)

บริบทวัดพรหมโลก ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นสภาพพื้นที่ การทำมาหากิน การค้าขาย ผลผลิตทางการเกษตร การติดต่อสื่อสาร ชีวิตการทำมาหากินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไม่ลำบากเหมือนก่อน ไม่ต้องทำนา ไม่ต้องหาบของขาย

ไม่ต้องเดินไปขายของ เพราะมีความสะดวกมีรถใช้มีรถโดยสารประจำทาง แต่การทำเกษตรก็จะยึดถือแบบดั้งเดิม มีการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ การทำนา ก็จะมีบางในบางพื้นที่ มีคลอง มีลำห้วยเหมือนเดิม แต่มีการพัฒนามากขึ้น มีประปาเข้ามาอย่างทั่วถึง ทำให้การใช้น้ำสะดวกขึ้นไม่ต้องไปหาบน้ำจากห้วยมากินมาใช้ มีร้านค้าในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีเครื่องมือสื่อสารมากมาย มีโรงพยาบาลที่ทันสมัย มีโรงเรียนและสถานที่ราชการ มีถนนคอนกรีตเข้าตามหมู่บ้าน มีถนนลาดยางที่ทนทานและสะดวก ถนนมีการขยายเพิ่มกว้างขึ้น มีโรงเรียนหลายแห่งเกิดขึ้นทำให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือ มีไฟฟ้า ระบบอินเทอร์เน็ต เข้ามาใช้ในบ้านอย่างทั่วถึง มีการพัฒนาน้ำตกพรหมโลกให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรมยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม แต่การจัดงานต่าง ๆ มีความทันสมัยมากขึ้น มีความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น มีดนตรี ชาวบ้านมีการพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านกับวัดยังคงมีความเกี่ยวข้อง ในการทำพิธี วัฒนธรรมทางศาสนา

จะเห็นได้ว่าในยุคนี้ พ.ศ. 2540 - 2561 ชุมชนวัดพรหมโลก อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้ เพราะเป็นที่ราบเทือกเขาหลวง เต็มไปด้วยสวน มังคุด ทุเรียน ลำไย ลองกอง และผลผลิตค่อนข้างสมบูรณ์ และมีคลองไหลผ่าน 2 สาย ชาวชุมชนมีการใช้ชีวิตการเป็นอยู่ที่ดี นอกจากนี้บางคนยังมีการประกอบอาชีพเสริมจากยางพาราเหตุเพราะการขึ้นลงของราคายางพาราที่ไม่แน่นอน จำต้องมีการหารายได้เสริมจากการค้าขาย และมีการปลูกผักสวนครัว ไปขายที่ตลาดนอกท่า (ตลาดพรหมคีรี) ปัจจุบันนี้มีร้านค้าสวัสดิการเพิ่มขึ้น มีร้านสะดวกซื้อ มีร้านขายของสด ของแห้งของขายที่มากมายแปลกตา ร้านอาหารตามสั่ง มีร้านขายสังฆภัณฑ์ มีการขายของไม้ มีร้านสะดวกซื้อ 7-11, Tesco -Lotus plus มีร้านขายข้าวแกง เกิดขึ้นทำให้สะดวกสบายมากขึ้น ชาวชุมชนมีรถใช้สอย มีทั้งที่เป็นรถมอเตอร์ไซด์ และรถกระบะเกือบทุกบ้าน บ้านเรือนส่วนมากเป็นบ้านที่สร้างแบบปูนที่มีการออกแบบที่สวยงาม มีถนนเข้าถึงทุกบ้าน ลูกหลานได้ทำงานราชการ ทหาร ตำรวจ พยาบาล แต่ชาวชุมชนบางส่วนยังยึดถือการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ มีการสืบทอดวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ประเพณีเดือนสิบ ประเพณีชักพระ สงกรานต์ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เวลาถึงงานชาวบ้านก็จะทำขนม ทำอาหารมาวัด จะมาร่วมทำกิจกรรมกันที่วัดพรหมโลก เพราะถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังคำกล่าว

“สภาพพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมาย จากที่เคยเป็นป่ารก ก็มีบ้านคนมากขึ้นอยู่กันเป็นชุมชน อาชีพคนส่วนใหญ่ยังคงกรีดยาง ทำสวนเงาะทุเรียน มังคุด เป็นสวนเชิงเดี่ยว บางส่วนก็ประกอบอาชีพค้าขาย ร้านค้าร้านอาหารมีมากมายในชุมชนเรา คนบางส่วนก็ได้ทำงานราชการ ทหาร ตำรวจ พยาบาล การดำรงชีวิตค่อนข้างดีขึ้นมา มีถนนคอนกรีต ไฟฟ้าเข้าถึงสะดวกสบายทุกบ้าน ชุมชนมีสวัสดิการ มี อบต. เทศบาล มาให้ความช่วยเหลือดูแลในเรื่องการเป็นอยู่ ระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชน มีรถโดยสารประจำทาง มีมือถือใช้สะดวก ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญคือน้ำตกพรหมโลก นักท่องเที่ยวเข้ามามากมายในแต่ละวัน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอ ในส่วนของบริเวณวัดพรหมโลก ก็มีการพัฒนามากมาย มีการสร้างโบสถ์ สร้างศาลา

ศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการรักษาทุ่งกัต มีการปรับปรุงสร้างเมรุ เป็นแบบ
เผาไฟฟ้า สะดวกสบายมากขึ้น...”

(กฤษณะ บุญอมร, สัมภาษณ์เมื่อ 9 มีนาคม 2561)

วัดพรหมโลก ปัจจุบันตั้งอยู่ติดกับโรงพยาบาลพรหมคีรี มีการปรับปรุงขึ้นจากเดิมมาก เพราะมีการสร้างโบสถ์ สร้างศาลาอเนกประสงค์ ที่พร้อมใช้งานและสวยงาม มีการสร้างเมรุ หลังใหม่รองรับการเผาศพแบบใหม่ที่สะดวก รวดเร็ว สะอาดไม่ส่งผลกระทบต่อมลภาวะของชุมชน วัดพรหมโลก ยังคงเป็นวัดที่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน มีงานประเพณี งานที่เกี่ยวข้องด้วย ศาสนาพุทธ โดยชาวบ้านยังคงมารวมตัวกันที่วัดพรหมโลก ปัจจุบันมีดนตรีเข้ามาสร้างสีสัน ทำให้งานประเพณีต่าง ๆ ครึกครื้นขึ้นมีงานวันชาวสวน เป็นงานที่จัดโดยอำเภอพรหมคีรี ร่วมกับ หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ชมรมไม้ผล ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ภาคเอกชน และประชาชนชาวพรหมคีรี จัดงาน “วันชาวสวน” ขึ้นเพื่ออนุรักษ์ประเพณีการจัดงานวันชาวสวน พรหมคีรี สร้างเสริมสนับสนุนการประกอบอาชีพทางการเกษตรของประชาชนอำเภอพรหมคีรี ที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้พัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพเพิ่มมูลค่า ผลผลิตสร้างรายได้สร้างอาชีพที่มั่นคงยั่งยืนให้กับเกษตรกรตลอดจนอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เผยแพร่ผลผลิตทางการเกษตรของอำเภอพรหมคีรีให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักอย่างแพร่หลาย มากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าว

“...ในช่วงปี 2550 วัดได้ทำการสร้างเมรุแบบใหม่ขึ้นที่เรียกว่าเผา ไฟฟ้า เพราะว่าเมรุอันเก่ามันใช้งานมายาวนานและใช้งานหนัก เพราะ มีคนตายมาเผาที่วัดจำนวนมากต่อไป ซ่อมบำรุงไปแล้วหลายครั้ง จนชำรุด ทรุดโทรม อีกอย่างเพื่อป้องกันปัญหามลพิษ สร้างความรำคาญ ให้กับชาวบ้านเพราะเวลาเผาที่หนึ่งควันจะลอยฟุ้ง ส่งกลิ่นต่อชาวบ้าน ในชุมชน เราจึงต้องลงทุนสร้างใหม่เป็นเงินที่ชาวบ้านช่วยกันบริจาค 15 ล้านบาท ไว้ใช้ในการทำพิธีเผาศพต่อไปคู่กับวัด...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เขาป่า

กล่าวได้ว่าสำหรับการจัดการศพยุคนี้คือยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจากเมรุเผาศพ แบบใช้ถ่านมาเป็นยุคเตาเผาไฟฟ้าแบบไร้มลพิษ เมื่อกล่าวถึงวิวัฒนาการของเมรุเตาถ่านมาเป็น แบบเตาเผาไฟฟ้าแบบไร้มลพิษ ซึ่งเป็นไปตามบริบทของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การพัฒนาเชื่อมโยงกับโลกยุคเศรษฐกิจในปัจจุบันที่สนับสนุนการลดมลพิษในอากาศ เพื่อกำจัดเชื้อโรคและฝุ่นละอองมาจากปล่องเตาเผา เนื่องจากการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ เตาเผาไฟฟ้า ไร้มลพิษจึงตอบรับกับความต้องการของสังคม วัดที่มีรายได้สูงจากการเก็บค่าบริการเตาเผาศพ คนเผาผีมีรายได้สูง และในชนบทที่จะพัฒนาเมรุแบบถาวรวัดพรหมโลกก็เช่นเดียวกันมีการปรับเปลี่ยน วิธีการเผาศพมาสู่ระบบดังกล่าวในช่วงยุคนี้

ภาพที่ 2 การเผาศพแบบเตาไฟฟ้า
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 5 มีนาคม 2561

ในส่วนพิธีกรรมต่าง ๆ จากการลงพื้นที่พบว่า แก่นของพิธีจะยังคงปรากฏแต่จะมีการรวบรัดเรื่องเวลาเร็วขึ้น การดำเนินการต่าง ๆ ทำในรูปแบบจ้างเหมาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการจัดการศพยังคงมีความเชื่อ ก่อนที่จะนำศพใส่ในโลงศพได้นั้นจะต้องมีการทำพิธีแรก คือ การอาบน้ำศพ หรือที่เรียกกันว่า “พิธีรดน้ำศพ” โดยใช้น้ำมนต์ผสมน้ำสะอาด โรยด้วยดอกไม้หอมหรืออาจจะใช้น้ำอบผสมด้วย และขันเล็กสำหรับตักน้ำยื่นให้แขกผู้มาร่วมงานและมีขันขนานใหญ่ที่มีพานรองรับน้ำที่รดมือศพ เจ้าภาพและลูกหลานจะทำการรดน้ำศพก่อน หลังจากนั้นก็จะเป่าแขก คนสนิท บุคคลที่นับถือ เพื่อแสดงความเคารพ ความอาลัย ต่อผู้ที่จากไป พิธีการจัดศพลงหีบ เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำศพแล้ว ในการนำศพลงโลงนั้น นิยมมอบให้เจ้าหน้าที่ของวัดเป็นผู้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณี ความเชื่อ การจัดงานบำเพ็ญกุศลคือการสวดอภิธรรม นิยมเริ่มสวดตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืน โดยนิยมสวด 1 คืน 3 คืน 5 คืน 7 คืน ในบางรายหลังจากทำบุญ 7 วันแล้วอาจจะสวดพระอภิธรรม สัปดาห์ละ 1 วัน จนครบ 100 วัน หรือจนถึงวันฌาปนกิจศพ จะนิมนต์พระสวดอภิธรรม 4 รูป และสวด 4 จบ พระสงฆ์ จะลงสวดเวลาตามแต่ละท้องถิ่น ปกติจะนิยมเริ่มตั้งแต่วันที่ 19.00 นาฬิกา

พิธีสุดท้ายเรียกว่า พิธีฌาปนกิจ เป็นพิธีกล่าวอำลาในครั้งสุดท้ายกับผู้ล่วงลับเพื่อไว้อาลัยแก่ผู้ตาย โดยการเวียนศพต้องเวียนซ้ายต่างกับการเวียนเทียนในงานมงคล การเวียนศพ 3 รอบเป็นการเวียนเพื่อไว้อาลัยแก่ผู้ตาย และเป็นปริศนาธรรมเกี่ยวกับพระไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ในสามภพ คือ ในโลก นรก และสวรรค์ จากนั้นเชิญศพขึ้นสู่เมรุ เจ้าภาพอ่านคำและยื่นไว้อาลัยต่อยุเจ้าภาพเชิญแขกผู้ใหญ่ทอดผ้าบังสุกุลและสุดท้ายเจ้าภาพเชิญแขกขึ้นประชุมเพลิง ต่อมารุ่งเช้าอีกวันการเก็บอัฐิ หลังจากที่ได้ฌาปนกิจเสร็จแล้ว เจ้าภาพบางท่านอาจจะสะดวกในการทำพิธีเก็บอัฐิในวันเผาเลย เพื่อรวบรัดงานให้เสร็จภายในวันนั้น หรือ การทำพิธีเก็บอัฐิในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เป็นพิธีที่นิยมกันมากที่สุด โดยนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณา บังสุกุลอัฐิ เมื่อทำพิธีเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจะเก็บอัฐิใส่โกศ โดยเลือกเก็บอัฐิจากร่างกาย รวม 6 แห่ง คือ กะโหลกศีรษะ 1 ชิ้น แขนทั้ง 2 ขาทั้ง 2 และ ซี่โครงหน้าอก 1 ชิ้น ส่วนอัฐิที่เหลือ รวมทั้ง อังคาร พิธีลอยอังคาร ทั้งหมดนิยมนิมนต์รวมเก็บใส่ลังหรือหีบไม้

แล้วเอาผ้าขาวทอเก็บไว้เพื่อนำไปบรรจุในที่อันเหมาะสมหรือนิยมนำไปลอยในทะเล สะท้อนจากคำพูด

“...ในยุคนี้การจัดทำศพส่วนใหญ่จะใช้วิธีการจ้างหรือเช่าเกือบทั้งหมดทั้งเต็นท์ เครื่องเสียง คนทำอาหาร แม้แต่คนล้างจาน เพราะมันทำให้สะดวกเจ้าภาพ เจ้าภาพแค่ทำหน้าที่รับของ ไหว้พระ ดูแลความเรียบร้อยของงาน มีการจัดดอกไม้สวยงาม ใช้โลงแอร์ มีเจ้าภาพที่มีหน้าตาในสังคม พวงหรีดสวยงาม มีพระนักเทศน์ชื่อดัง วันเผาก็ต้องเชิญพระนักเทศน์ชื่อดัง ใส่ซองพระเทศอย่างน้อย 3,000 - 5,000 บาท พระสวดจำนวนมาก ๆ ใส่ซอง 300-500 บาทต่อรูป เชิญผู้หลักผู้ใหญ่มาเป็นเจ้าภาพ ทอดผ้าบังสุกุล มีการอ่านประวัติผู้ตายก่อนเผา...”

(พระอาจารย์บรรชา, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มีนาคม 2561)

เมื่ออย่างเท่าเข้าไปในงานศพเราจะพบความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตรงหน้ากับการเข้าร่วมงานศพเพื่อแสดงความเสียใจและให้กำลังใจกับเจ้าภาพงานศพ ถึงผู้วายชนม์ที่จากไป โดยทั้งคุณงามความดีที่สะสมมาไว้เบื้องหลัง เพื่อให้คนที่อยู่เบื้องหลังได้ระลึกถึงแม้ร่างกายจะสูญสลาย ภาพที่เห็นคือบรรยากาศงานศพที่เตรียมพร้อมมาเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ที่มีการจัดอยู่ อย่างเพียบพร้อมอยู่หน้าโลงศพ โลงศพที่ติดแอร์คอนดิชั่นเพื่อรักษาสภาพไว้ไม่ให้เน่าเปื่อย ประดับประดาด้วยส่นพร้อมไฟประดับ มีพวงหรีดเป็นช่อดอกไม้ พัดลม เครื่องใช้ถวายพระ ของบรรดาญาติ เพื่อนฝูง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตั้งประดับ แขนงเรียงรายด้านหน้า ด้านข้าง ด้านบนหีบศพ ดอกไม้รูปเทียน เพื่อต้อนรับผู้ที่เข้ามาร่วมงานศพในการไหว้เคารพผู้ตาย เป็นครั้งสุดท้าย อีกทั้งบริเวณงานศพยังมีอาหารเตรียมพร้อมรองรับผู้ที่เข้ามาร่วมงานศพเพื่อเป็นการขอบคุณ และในวันสุดท้ายของการจัดงานศพคือวันฌาปนกิจ จะมีพิธีกรคอยบอกกล่าวถึงพิธีกรรมสุดท้ายของชีวิต โดยจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เพื่อสวดส่งท้ายให้กับผู้ตายและเทศนาสั่งสอนคติธรรม เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้กับผู้ที่เข้ามาร่วมงานศพในการใช้ชีวิตที่ไม่ประมาท ดำรงอยู่บนความมีสติ มีศีล มีธรรมตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ทุกคน โดยศพจะตั้งยกตั้งไว้บนเมรุเป็นที่เรียบร้อย และที่เมรุก็จะมีการประดับประดามีการผูกผ้าขาวดำที่เมรุ มีการจัดวางพวงหรีดและดอกไม้ประดับเมรุ พิธีกร (มักทายก) จะนำทุกคนสู่พิธีการทอดผ้าบังสุกุลโดยเรียงลำดับการให้เกียรติผู้ใหญ่ที่เคารพไว้หลังสุดจะนิมนต์พระชั้นผู้ใหญ่ชักผ้าบังสุกุลในลำดับท้ายเช่นกัน จากนั้นจะให้คนที่มาร่วมงานได้ศพศพไว้อาลัยผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายโดยการวางดอกไม้จันทน์หน้าศพ และจะมีการทยอยแจกซองที่ระลึกแก่ผู้เข้าร่วมงานศพ เพื่อแสดงความขอบคุณที่มาร่วมไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้ายของช่วงชีวิตผู้ตาย จากนั้นคนเผาผีผู้ที่ทำหน้าที่เผาศพจะทำการยกโลงลงเพื่อทำการให้ครอบครัวไว้อาลัยส่งศพผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายโดยทำการเปิดฝาโลงด้วยอาวุธคู่กายคือ มีหมอสักยันต์ให้ลูกหลานหรือผู้ที่ต้องการดูศพเป็นครั้งสุดท้าย หลังจากนั้นก็จะทำการต๋อย (เผา) มะพร้าวอ่อนเพื่อเอาน้ำล้างหน้าศพ เพราะเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สะอาดบริสุทธิ์ได้ไปอยู่โลกหน้าอย่างบริสุทธิ์ หลังจากนั้นทั้งคนเผาผีและญาติ ๆ จะช่วยกันยกศพเข้าไปในเตาเผาทำการเผาศพในที่สุด จากที่กล่าวมา

จะเห็นได้ว่าทุกขั้นตอน พิธีกรรม มีการเตรียมพร้อมมาเป็นอย่างดีทั้งเพื่อการต้อนรับแขกผู้ร่วมงาน การเตรียมอุปกรณ์ ปัจจัยถวายแด่พระสงฆ์ ขั้นตอนระหว่าง การจัดงานนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว สะดวกสบาย ถูกต้องตามพิธีกรรม และถูกใจเจ้าภาพหรือตามคำสั่งเสียของผู้ตายในระยะเวลาอันสั้น เพียงไม่กี่วันของการจัดประเพณีงานศพ การที่จะจัดงานศพแบบเพียบพร้อมทุกอย่างได้นั้น ถ้าหากย้อนไปในอดีตต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนจำนวนมากเข้ามาช่วยเหลือ สละสิ่งของ เงินทอง สละร่างกาย แรงใจเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แต่ทว่าในยุคนี้ การจัดงานศพ ให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว ไม่ยุ่งยากมาก เกิดจากธุรกิจร้านค้าที่ให้บริการและคอยอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าภาพ ซึ่งปรากฏในชุมชนพรหมโลกตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2545 ที่เริ่มมีร้านค้าและการบริการต่าง ๆ หยอเข้ามาให้บริการแก่งานศพซึ่งเป็น การสะดวกสบายแก่ญาติผู้ตาย แต่ก็ถือว่าเป็นธุรกิจ ทำเงินของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังคำกล่าว

“...เมื่อก่อนไม่ค่อยมีใคร (อะไร) ชาวบ้านช่วยกันตลอดงาน เครื่องเสียงก็ยืมของวัดมีบ้างเช่น เต็นท์เช่าที่มีมานานของผู้ใหญ่คนเดียว พอมาช่วงหลังปี 45 นี้แหละมีร้านค้า ร้านใหม่มามาก ตั้งแต่จัดดอกไม้ หน้าศพ พวงหรีด เต็นท์เช่า เก้าอี้ เครื่องเสียง ถ้วยชาม แต่ในช่วงนั้น กับข้าว (อาหาร) ชาวบ้านจะช่วยกันทำ เจ้าภาพออกปาก (ไหว้วาน) ให้คนที่ฝีมือในชุมชนช่วย แต่พอมาช่วงหลังปี 58 เป็นต้นมา มีการเริ่มรับเหมา ทำกับข้าว ล้างจาน รับผิดชอบงานครัวทั้งหมด เจ้าภาพจ่ายตั้งส้อย่างเดียว โดยทั้งหมดสัญญาปากเปล่ากันว่าจะให้หลังจากเสร็จงานแล้วค่อยหักล้าง ค่าใช้จ่ายกัน สะดวกมาก ๆ งานศพทุกวันนี้...”

(เพียน ถาวรมาศ, สัมภาษณ์เมื่อ 23 มกราคม 2561)

ในยุคนี้การจัดงานศพสะดวกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากทางวัดเองมีการสร้างศาลาไว้สำรอง ให้มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพที่วัด โดยแรกเริ่มมีศาลาการเปรียญซึ่งเอาไว้สำหรับพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นเพียงที่พักพิงสำหรับจัดตั้งงานศพโดยเจ้าภาพจัดงานศพด้วยตนเองทางวัดเพียงแต่มีพื้นที่ เพื่อตั้งศพ แต่ปัจจุบันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ทางวัดได้จัดสร้างศาลาคู่เมรุไว้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ ตามที่เจ้าภาพ ญาติผู้ตายมีความประสงค์ เนื่องจากศพก็มากขึ้น คนญาติ ๆ ผู้ตาย ส่วนใหญ่อยู่ต่างถิ่น ต่างที่ และมีอาชีพทำงาน จึงไม่ค่อยสะดวกในการเตรียมการจัดงานวัดจึงจำเป็นต้องสร้างศาลาไว้รองรับ การจัดงานศพของชุมชน มีไว้ให้บริการตลอดทั้งเรื่องของสิ่งของที่จำเป็นสำหรับงานศพ เช่น อุปกรณ์ครัว เก้าอี้ เครื่องเสียง พร้อมสำหรับการจัดงานศพ การเผาศพ สถานที่ ตลอดจนพระสงฆ์ ก็เดินทางไปมาสะดวกไม่ต้องรับส่งเป็นธุระยุ่งยาก ดังคำสัมภาษณ์

“...ช่วงหลังปี 49-50 วัดได้มีการสร้างศาลาคู่เมรุเพื่อใช้รองรับ การจัดงานศพ คนก็เริ่มทยอยกันมาจัดงานศพในวัด เพราะว่ามี สะดวกสบาย วัดมีให้หริการหมดมีศาลาให้ มีเครื่องใช้ทุกอย่างหม้อ จาน ชาม เก้าอี้ เครื่องเสียง ที่สำหรับพระก็มีอยู่แล้ว ที่ตั้งวางศพ เจ้าภาพ

พามาแต่โลง มาอาบน้ำศพที่วัดสบาย แยกมาจอรถไทร่สะตวมมาก ๆ
 ในวัดกว้างขวาง พระก็สะตวมินนต้ง่าย เดินทางง่าย เผาศพไทร่คนเผาผี
 พร้อม มัคทายกพร้อม หมายความว่า พอตายปั๊บบอกเจ้าอาวาส คนเดียว
 คือจบเลยเจ้าภาพไม่ต้องปล้ำไทร่ (ไม่ต้องยุ่งยากอะไร)...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

การติดต่อนำศพมาจัดตั้งบำเพ็ญกุศลภายในวัดพรหมโลกนั้น ทางวัดจะมีระเบียบ
 การติดต่อนำศพมาให้แก่เจ้าภาพเพื่อเตรียมตัวเตรียมงาน โดยมีรายละเอียด การที่เจ้าภาพจะนำศพมาบำเพ็ญ
 กุศลนั้น ให้นำใบมรณะบัตรและใบอนุญาตเผาศพมามอบให้แก่เจ้าอาวาส ก่อนวันเผา ในส่วนของ
 สถานที่ทางวัดจะทำการจัดเตรียม ทำความสะอาดศาลาตั้งศพ เมรุเผาศพ โดยคิดค่าใช้จ่ายเป็นทั้ง
 การบริจาคให้แก่วัดตามแรงศรัทธาของเจ้าภาพ รวมถึงค่าน้ำค่าไฟบำรุงวัดตามกำลังศรัทธา
 ดังคำสัมภาษณ์

“...การไว้ศพอาจจะไว้ที่บ้านก็ได้แล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ
 หรืออาจจะไว้ที่วัดเนื่องจากบริเวณบ้านไม่เอื้ออำนวยความสะดวก
 หากมีการนำศพมาทำพิธีที่วัด จะมีศาลาธรรม และพื้นที่ในการจัดตั้งศพ
 และเครื่องครัวพร้อมสำหรับการจัดงานศพ รวมถึงโต๊ะ เก้าอี้ ในการ
 รับแขกและโต๊ะหมู่บูชาไว้ให้ ทางวัดจะอำนวยความสะดวกให้หมด
 ในเรื่องสถานที่ โต๊ะเก้าอี้ โซฟา โต๊ะประธาน ที่กรวดน้ำ น้ำมนต์รดน้ำศพ
 จาน ถ้วย ชาม เครื่องเสียง นอกจากนี้ยังมีพระคอยชี้แจงขั้นตอนการทำพิธี
 ต่าง ๆ ด้วย ส่วนค่าใช้จ่ายนั้นแล้วแต่โยมจะศรัทธา เท่าไรก็ได้แล้วแต่...”

(พระอาจารย์บุญช่วย, สัมภาษณ์เมื่อ 15 มกราคม 2561)

การจัดการศพ แรกเมื่อมีการตายเจ้าภาพจะต้องไปนิมนต์พระมาทำพิธีทางศาสนา
 ขั้นตอนที่ยากที่สุดคือการดำเนินการ ติดต่อบุคลากรวัด ถ้าหากจัดงานที่วัด เพื่อเตรียมพิธีรดน้ำศพแล้ว
 ติดต่อมัคทายกที่รู้จัก หรือถามจากวัด แจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้องที่อยู่ไกล พร้อมแจ้งสถานที่จัดงาน อัดรูป
 หน้าศพ สั่งดอกไม้วางหน้าโลงศพ ชื้อธูปยาว น้ำมันก๊าด ธูปธรรมดา จุดเคารพศพ เจ้าภาพจะต้องสั่ง
 ของว่างเพื่อเตรียมแจกหลังสวดศพเสร็จ แล้วก็ให้คนเผาผีมาทำการมัดตราสัง แล้วให้พระทำพิธี
 ทางศาสนา จากนั้นให้ลูกหลานเปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วยกศพลงโลงเพื่อทำพิธีต่อไป จากนั้นก็ทำการรดน้ำศพ
 นิมนต์พระสวดศพ จะแนะนำให้เหมาะสมตามจำนวนเจ้าภาพอาจจะ 5 รูป การไว้ศพอาจจะไว้ 5 วัน
 หรือตามความเหมาะสมของเจ้าภาพ การเตรียมการสำหรับวันเผา เตรียมเขียนประวัติผู้ตาย วันเกิด
 เป็นบุตร ธิดาของใคร มีพี่น้องกี่คน ใครบ้าง ทำอาชีพอะไร มีลูกกี่คน ใครบ้าง แต่ละคนทำอาชีพอะไร
 เล่าลักษณะนิสัยของผู้ตาย เตรียมหาผู้ทอดผ้าบังสุกุล ชื้อมะพร้าวสำหรับล้างหน้า อาจฝาก
 สับปะหรือซื้อได้ เตรียมของขำร่วย ดอกไม้จันทน์ สำหรับผู้ทอดผ้า ซ่อใหญ่ แยกทั่วไป ซ่อเล็ก นิมนต์
 พระผู้ใหญ่ เทศน์หน้าศพช่วงบ้าย ก่อนพิธีเผาขั้นตอน วันเผา ช่วงบ้ายมีสวด อ่านประวัติผู้ตาย
 แยกยื่นไว้อาลัย ทอดผ้าบังสุกุล เชิญแขกขึ้นประชุมเพลิง แจกของขำร่วยรุ่งเช้า เก็บอัฐิไปลอยอังคาร

เช้าวันรุ่งขึ้นหลังจากวันเผา เตรียมโกศสำหรับใส่อัฐ และห่อผ้าเพื่อนำอัฐไปลอยอังคาร สำหรับการเผาศพในยุคนี้ เป็นการเผาแบบเมรุไฟฟ้า ซึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนการเผา โดยการใช้เตาเผาไฟฟ้าและน้ำมันเชื้อเพลิง ใส่วัสดุน้ำมันลงโรงศพ จะมีระบบไฟฟ้าที่ใช้สำหรับกดเป็นฉนวนไฟฟ้าที่มีความแรงสูงเมื่อทำการเผาโดยจะมีคนเผาผีมาทำพิธีเกี่ยวกับการเผาและจัดเครื่องนำทางและมีพระทอดผ้าบังสุกุล และทำการกดปุ่มทำการปล่อยน้ำมันและไฟเผาศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...การเผาศพนี้นั่งง่าย ไม่ต้องทำอะไรเลย พอยกศพเข้าเตาเสร็จ ก็กดปุ่มเครื่องไฟฟ้าเพื่อฉีดน้ำมัน จุดไฟฟ้า เบาทไม่ยาก ไม่สกปรก ไม่มีควัน ไม่มีกลิ่นกวนใจ รำคาญคนอื่น เผาแป๊บเดียวก็เสร็จแล้ว ไม่เหมือนแต่แรก (อดีต) เผากันเป็นคืน ๆ กว่าจะเสร็จ กว่าจะไหม้หมด...”

(ดำ, สัมภาษณ์เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2561)

ในยุคนี้อบริเวณวัดศาลาที่ทำการเผาศพนั้นจะมีร้านค้าเข้ามาทำการขายของจำนวนมากทั้งแม่ค้าที่เป็นชาวชุมชนท้องถิ่น รวมถึงแม่ค้าหาบแร่ รถสามล้อพ่วงข้าง รถมอเตอร์ไซด์ ขายไอศกรีม คนขายล็อตเตอรี่ มีการนำของมาวางขายถั่วต้ม ขนมจาก ข้าวหลาม ลูกชิ้น รถขายผลไม้ แม่ค้าผลไม้เงาะมังคุด ทุเรียน ขนมขบเคี้ยวต่าง ๆ รวมถึงสินค้าอื่น บางงานก็จะมีมหรสพให้ชมตามแต่ฐานะ เช่น มีหนังตะลุง มโนราห์ เพลงบอก ให้เพลิดเพลินบันเทิงใจยามอารมณ์หม่นหมองหรือขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ตายที่ได้สั่งเสียเอาไว้ ดังคำสัมภาษณ์

“...บางคนก่อนตายสั่งเสียเอาไว้ว่าให้รับมโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก อย่าให้เศร้า รับทับยาว (กลองยาว) หรือ การชกมวยไทย เรียกได้ว่างานศพยุคนี้ไม่เงียบเหงา มีของขายเต็มหมดหน้าผลไม้ก็จะมีผลไม้ ขายขนมครก ขนมจาก ถั่ว ลูกชิ้น ไอติม เสื้อผ้าอะไรก็มีนะ โดยเฉพาะล็อตเตอรี่มาทุกวันเพราะเขาเข้าใจว่า คนชอบซื้อเบอร์ (ห่วย) เลขคนตาย อายุบ้าง วันตาย วันเผาบ้าง ตามแต่จะดีเอา...”

(เชื่อง พันธุ์รัตน์, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2561)

ในพิธีกรรมการจัดการศพยุคการเผาแบบเมรุไฟฟ้านี้ พบว่า มีกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนมากหลายกลุ่มประกอบด้วย กลุ่มเจ้าภาพ ดุสิต เฉลิมวรรณ ให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อมีคนตายทางเจ้าภาพจะมาติดต่อกับเจ้าอาวาสในการจัดการกับศพและเจ้าอาวาสจะติดต่อกับคนเผาผีเอง เจ้าภาพพอมีความรู้อยู่บ้าง เนื่องจากเคยเห็นการงานศพจากบ้านใกล้ ๆ แต่ถ้าไม่มีก็จะถาม มัคทายกหรือผู้ที่มีความรู้ การจัดงานศพจะเป็นคนออกแบบงานศพเอง ค่าใช้จ่ายตกประมาณวันละ 40,000บาทขึ้นไปขึ้นอยู่กับว่าจะไว้ศพกี่คืน แบ่งเป็นค่า วัสดุอุปกรณ์ อาหาร และเครื่องดื่มที่ใช้ในงานเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ถ้าเงินทุนในการจัดการศพไม่เพียงพอต้องหาเงินหรือหาให้ได้ในการใช้จัดงานหรือประกอบพิธีกรรม การติดต่อกับธุรกิจการจัดงานศพทางเจ้าภาพจะเป็นฝ่ายติดต่อไปเอง โดยราคาทางร้านจะเป็นผู้กำหนดแขกที่มาร่วมงานจะมาช่วงเย็น ๆ เพราะเป็น

ช่วงที่ว่างงานและเสร็จสิ้นภารกิจ หรือมาในช่วงค่าเพื่อรอฟังพระสวดอภิธรรมศพ เหตุที่ต้องเชิญแขกผู้ใหญ่หรือผู้ที่มานะทางสังคมมาเป็นเจ้าภาพในการสวดหรือเผา เพื่อถือว่าเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพ การเลือกนิมนต์พระมาสวดเป็นหน้าที่ของทางวัดในการจัดการเองทั้งหมด การนิมนต์พระมาเทศนาเลือกพระอาจารย์ที่เก่ง มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาในแต่ละคืน เพราะการเทศนาจะต้องเป็นเรื่องที่ดีและเป็นคติให้แก่แขกที่มาร่วมงานด้วย การจัดงานศพจะต้องมีการเลือกโลงศพ และมีการตกแต่งโลงศพให้ดูสวยงาม มีดอกไม้สด และพวงหรีด เพราะเป็นการไว้อาลัยให้แก่ศพและเพื่อให้คนที่มางานมองว่าเป็นการจัดงานศพที่เหมาะสมกับฐานะของเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน

กลุ่มร้านสังฆภัณฑ์ ประเด็นนี้ นวลน้อย ลักษณะปิยะ เล่าให้ฟังว่า เปิดธุรกิจนี้มาประมาณ 20 ปี อาชีพเดิมขายของทำขนมหวาน ต่อมาได้เปิดร้านสังฆภัณฑ์ เพราะว่าเคยทำงานโรงพยาบาล เลยมีความรู้ในเรื่องหีบศพและนำหีบศพมาขาย ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ที่ให้บริการเกี่ยวกับงานศพโดยมี หีบศพ พวงหรีด ดอกไม้ และรวมถึงทุกอย่างที่เกี่ยวกับการจัดงานศพ ไม่มีการโฆษณา แต่เป็นร้านที่เปิดมานาน เพราะเป็นร้านแรกที่เปิดขายก่อนเพื่อนของอำเภอพรหมคีรี จึงทำให้คนรู้จักกัน การให้บริการเกี่ยวกับงานศพ ทางเจ้าภาพจะมาติดต่อกับทางร้านเองทั้งหมด ไม่มีการติดต่อกับพระหรือคนเผาผีแต่จะมีการติดต่อกับเจ้าภาพ อุปกรณ์สำหรับงานศพ จะมีของเบิกทางพวงหรีด ดอกไม้จันทน์ และก็มีผ้าหน้าทาง ของชำร่วยจะมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเจ้าภาพจะเลือกมีแก้ว พิมเสน ผ้าเช็ดหน้า ส่วนมากคนจะนิยมเลือกพิมเสนเพราะค่าใช้จ่ายน้อยและใช้ได้ดี และแก้วน้ำชา เพราะสิ่งอื่นราคาแพง ส่วนใหญ่จะของชำร่วยประมาณ 200 ชิ้น/ต่องาน โดยตกประมาณชิ้นละ 5 บาท ดอกไม้จันทน์มีรูปแบบเดียว เพราะจะทำเหมือน ๆ กันทั้งหมด ราคา 100 ดอกตกที่ 130 บาท เวลาติดต่อกับทางร้านเจ้าภาพจะมาติดต่อเองทั้งหมด ไม่มีการติดต่อกับคนเผาผีคนที่ทำหน้าที่เผาศพแต่อย่างใด

กลุ่มธุรกิจบริการอาหาร น้าน้อย เล่าให้ฟังว่า ตนเองเปิดธุรกิจร้านอาหารเมื่อปี พ.ศ.2551 แต่ก่อนเปิดร้านขายของชำ และวัตถุดิบในการทำอาหาร จำหน่ายเฉพาะอาหารในอดีตนั้นไม่มีการโฆษณา แต่ปัจจุบันมีการโพสต์สื่อออนไลน์ Facebook ของทางร้าน ให้บริการเฉพาะอาหาร ทำอาหารตามที่เจ้าภาพสั่ง อาหารจะต้องมี 4-5 อย่าง จะประกอบด้วย แกง ต้ม 2 อย่าง แกงเผ็ด 2 อย่าง บางงานจะสั่งน้ำพริกกับผักเคียงทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำสั่งการของเจ้าภาพเท่านั้น ราคาเหมาทั้งงาน คิดเป็นหม้อ หม้อละ 2,000 - 3,000 บาท นอกจากจะทำอาหารแล้ว ยังมีของว่างอาหารหวาน ขนม น้ำดื่ม กาแฟ บางงานเจ้าภาพจะสั่งขนมหวานจะเป็นถั่วเขียวต้ม ขนมชั้น ราคาขึ้นอยู่กับจำนวนที่สั่งเพราะจะไม่แน่นอน วัตถุดิบในการทำอาหารเจ้าภาพส่วนใหญ่จะเหมาเอง เพราะจะทำอาหารตามที่เจ้าภาพสั่ง และเราจะทำไปให้เรียบร้อย จะคิดราคาตามที่ซื้อวัตถุดิบและค่าประกอบอาหาร ประมาณ 2,000 บาท เจ้าภาพจะจ่ายเงินล่วงหน้าก่อน เนื่องจากต้องซื้อของวัตถุดิบ สำหรับการติดต่อสื่อสารกันนั้นเจ้าภาพจะเป็นผู้มาติดต่อกับทางร้านเองทั้งสิ้น

กลุ่มธุรกิจร้านขายโลงศพ ซึ่ง นวลน้อย ลักษณะปิยะ บอกว่า เปิดธุรกิจนี้มาประมาณ 20 ปี อาชีพเดิม ขายของทำขนมหวาน ต่อมาได้เปิดร้านสังฆภัณฑ์ เพราะว่าเคยทำงานโรงพยาบาล เลยมีความรู้ในเรื่องหีบศพและนำหีบศพมาขาย ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ที่ให้บริการเกี่ยวกับงานศพโดยมี หีบศพ พวงหรีด ดอกไม้ และรวมถึงทุกอย่างที่เกี่ยวกับการจัดงานศพ ไม่มีการโฆษณา แต่เป็นร้านที่เปิดมานาน เพราะเป็นร้านแรกที่เปิดขายก่อนเพื่อนของอำเภอพรหมคีรี จึงทำให้คนรู้จักกัน

การให้บริการเกี่ยวกับงานศพ ทางเจ้าภาพจะมาติดต่อกับทางร้านเองทั้งหมด โรงศพมีแบบธรรมดา ใส่ลูกในมีแอร์คอนดิชั่น มีแบบลายบ้าน ลายผ้า ลายสติ๊กเกอร์ แต่ละแบบอยู่ที่ราคาประมาณ 5,000 - 13,000 บาท แล้วแต่แบบลาย ลายผ้าจะแพงที่สุด เพราะจะต้องจัดกลับมาทำผ้าใหม่ แล้วแต่ลูกค้าจะมาสั่งแต่ละแบบ นอกจากโรงศพแล้วทางร้านมีบริการทุกอย่างเกี่ยวกับงานเกือบทุกชนิด งานแต่ง ชั้นหมาก ครบวงจร มีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากไม่มีแอร์แต่จะเป็น การฉีดศพแทน ต่อมาก็เริ่มใช้โลงแอร์จนถึงปัจจุบัน ไม่มีการสั่งทำล่วงหน้า แต่ทางร้านจะมีโลงสำรองไว้เผื่อมีคนมาเอาไม่มีการติดต่อกับคนเผาผีแต่อย่างใด ทางเจ้าภาพจะมาติดต่อกับทางร้านเท่านั้น

ภาพที่ 3 โรงศพที่กำลังได้รับความนิยมของคนในชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 28 กุมภาพันธ์ 2561

กลุ่มผู้ให้บริการเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียงไฟ สวัสดิ์ ศรีเมือง เล่าให้ฟังว่า ตัวเขาเองเปิดธุรกิจให้เช่าเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียงไฟ นี้เมื่อปี พ.ศ. 2531 สำหรับอาชีพเดิมคืออาชีพขับรถรับจ้างประจำทางและทำสวนผลไม้ เหตุผลที่ตัดสินใจมาให้บริการด้านนี้เพราะเป็นอาชีพที่ชอบและรายได้ดี ทางร้านให้เช่าบริการอุปกรณ์ประเภท เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ และเครื่องเสียงชุดเล็ก เครื่องครัว ร้านนี้เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนดีเนื่องจากเปิดกิจการมายาวนาน จึงไม่จำเป็นต้องมีการโฆษณาร้านแต่อย่างใด สำหรับเต็นท์ไว้ให้บริการนั้นมี 2 แบบ จะมีแบบโค้งหลังใหญ่กับแบบจั่วราคาเต็นท์ละ 1,000 บาทต่อหลัง ประเภทเต็นท์โค้งขนาดใหญ่คิด ล้อละ 5,000 บาท แต่ละรูปแบบแล้วแต่ทางเจ้าภาพต้องการ โต๊ะมีแบบเดียวคือแบบเหลี่ยม ราคาเช่าประมาณ 600 บาท มีเก้าอี้ 6 ตัว โต๊ะตัวละ 50 บาท เก้าอี้ 5 บาท ผ้าปูโต๊ะผืนละ 5 บาท เครื่องเสียงมีรูปแบบเดียว แบบธรรมดาใช้ลำโพงสำหรับพระสวด ราคาเช่ารวมกับค่าเช่าเต็นท์ แต่ละงานจะใช้ต่างกัน เช่นผ้าระบายในงานศพกับงานแต่ง งานบวชมีความแตกต่างกัน การจ่ายเงินก็ต่อเมื่อสิ้นสุดงาน ไม่มีค่ามัดจำล่วงหน้า และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนเผาผีในเชิงธุรกิจแต่อย่างใด เพียงแต่ความสัมพันธ์เป็นเพื่อนในชุมชนเดียวกัน รู้จักกันประสานคุยกันเรื่องทั่วไป ในการจัดงานศพเป็นครั้งคราว

กลุ่มธุรกิจร้านดอกไม้ ซึ่งนวนน้อย ลักษณะปิยะ กล่าววว่า เปิดธุรกิจมาประมาณ 20 ปี อาชีพเดิม ขายของทำขนมหวาน ต่อมาได้เปิดร้านสังฆภัณฑ์ เพราะว่าเคยทำงานโรงพยาบาลเลยมีความรู้ในเรื่องหีบศพและนำหีบศพมาขาย ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ที่ให้บริการเกี่ยวกับงานศพ

โดยมี หีบศพ พวงหรีด ดอกไม้ และรวมถึงทุกอย่างที่เกี่ยวกับการจัดงานศพ เป็นร้านที่เปิดมานาน เป็นร้านแรกที่เปิดในชุมชนพรหมโลก จึงทำให้คนรู้จักกันไม่มีการโฆษณา สำหรับดอกไม้ประดับโลง มีหลายรูปแบบ พวงหรีดมีหลายราคามีหลายระดับตั้งแต่ 300 – 1,000 บาท แต่ละระดับจะใช้กับงานศพทุกประเภท แล้วแต่ลูกค้าสั่ง ส่วนใหญ่ลูกค้าต้องการแบบดอกไม้สด เพราะราคาอยู่ประมาณกลาง ๆ ไม่แพงมากนักส่วนใหญ่ลูกค้ามีฐานะดีจะสั่งพวงหรีดที่มีราคาสูงเพื่อให้สมฐานะและสวยงาม 500-800-1,000 บาท ดอกไม้สดจะขายดีที่สุดอยู่ในราคา 500 บาท ทางร้านจะออกแบบให้กับลูกค้าที่เข้ามาสั่ง แต่จะมีบางรายที่ต้องการออกแบบให้ทางร้านเอง ทางร้านจะเก็บเงินหลังจากเสร็จงานรูปแบบการสั่งพวงหรีด จะมีการโทรมาสั่งกับทางร้านว่าต้องการแบบใดแล้วทางร้านจะทำให้แล้วลูกค้าจะมารับเอง

กลุ่มให้บริการป้ายประชาสัมพันธ์ สมศักดิ์ ศิริเพชร ให้สัมภาษณ์ว่า ตนเองเริ่มเปิดร้านนี้เมื่อปี พ.ศ. 2542 อดีตทำงานในบริษัทเอกชนที่กรุงเทพมหานคร จากนั้นได้ลาออกมาอยู่บ้านเกิดในชุมชนพรหมโลก ด้วยความที่ตนเองมีความสามารถในด้านศิลปะและการออกแบบ ตัดสินใจเปิดร้านไว้นิลออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ งานแต่ง งานบวช งานศพ ด้วยใจรักและศึกษา มาทางด้านนี้ ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์เกี่ยวกับงานศพ มีป้ายเกี่ยวกับงานศพ ป้ายไว้นิล ป้ายบอกทาง ป้ายชื่อศพมีลูกค้าผ่านมาเห็นและมีลูกค้าที่สั่งประจำคนติดต่อให้ทำป้ายไว้นิล คือ เจ้าภาพเจ้าของเต็นท์เช่า ติดต่อสั่งแบบ ขนาดป้ายงานศพ มาตรฐานคือ ป้ายทางเข้า 75 เซนติเมตร ยาว 1 เมตรครึ่ง ป้ายชื่อศพ 6 นิ้วคูณ 12 นิ้ว ขนาดเล็กใหญ่ขึ้นอยู่กับการสั่ง ราคาขึ้นอยู่กับขนาด 300-1,000 บาท ไม่มีการออกแบบป้ายงานศพแต่ละมีแบบมาตรฐานอยู่แล้ว เพราะจัดทำงานง่ายและรวดเร็วกับความต้องการของลูกค้า

กลุ่มพระสงฆ์/วัดกรรมไวัศพที่วัด โดยพระครูบรรหารวุฒิชัย เจ้าอาวาสวัดพรหมโลก ปรารถนาให้ฟังว่า เริ่มนำศพมาไว้วัดเมื่อมีการตายเกิดขึ้น หรือแล้วแต่ความต้องการของเจ้าภาพว่าตกลงกันอย่างไรกับเจ้าอาวาส ที่นำศพมาไว้วัดอาจจะมีสถานที่ในการจัดตั้งศพไว้สะดวกและห้องน้ำไม่เพียงพอ ส่วนใหญ่ศพนำมาไว้วัดมีทุกระดับส่วนใหญ่จะติดกับพื้นที่ถ้าหากพื้นที่ไม่เพียงพอ ก็จะนำมาไว้วัด การที่จะนำศพมาไว้วัดจะต้องติดต่อเจ้าอาวาสเป็นคนแรก โดยการถามเกี่ยวกับการจัดตั้งศพ วัดบริการอาคาร สถานที่ จาน ชาม เครื่องครัว และห้องน้ำ ค่าบำรุงแล้วแต่ทางเจ้าภาพบริจาค อาหาร เครื่องดื่ม และของชำร่วย เป็นหน้าที่ของทางเจ้าภาพ หน้าที่คนเผาผีมีหน้าที่เผา ผูกมัดตราสัง บรรจุหีบศพ แนะนำการเผา พระมีหน้าที่ช่วยเหลือ และสวดทำพิธีทางศาสนา มีหน้าที่บูชาพระรัตนตรัยและจัดเตรียมของทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางพิธี และกล่าวคำถวายสังฆทาน ถ้าหากเจ้าภาพให้ทางวัดจัดการให้ได้เคยมีที่ให้พระจัดการให้แต่ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพสั่งแต่น้ำมันเจ้าภาพต้องซื้อมาเอง ค่าบริการเมรุเผาศพ เป็นเงิน 5,000 บาทต่อครั้ง ทางวัดใช้น้ำมันประมาณ 2,000 บาท ค่าบำรุงเมรุ 2,000 บาท ค่าคนเผาผีคนเผาศพ 1,000 บาทต่อศพ

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เขาป่า

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนเขาป่า จากการศึกษาพบทั้ง สถานะ บทบาท วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนิยามตนเอง การประกอบสร้างตัวตน พื้นที่ การดำรงคงอยู่

ความสัมพันธ์กับกลุ่มคน ต่าง ๆ ในสังคมชุมชน กระบวนการกลายเป็นสินค้า รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิต ในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายที่ถูกกลบฝังไปเพราะโลกที่เจริญก้าวหน้า และความคิดที่เป็นตะวันตกมากขึ้น รวมถึงการก้าวเข้ามามีบทบาทของโรงพยาบาล ทำให้ศพไม่ใช่ศพแบบหนังฝิยุคเก่าที่จะเกิดเรื่องเหนือธรรมชาติขึ้นมาได้อีกต่อไป กลายเป็นศพที่สงบนิ่งอยู่ในโลงรอเข้าพิธีกรรมและเผากลายเป็นเถ้าถ่าน ต่อไปเท่านั้น ดังคำสัมภาษณ์

“เวลานี้พอมมีคนตายไม่ต้องอาบน้ำเลยด้วยซ้ำ แค่อาหีบไปแล้วก็เอาศพมารดน้ำ แต่งเนื้อแต่งตัวเสร็จก็บรรจุศพเลย คือมันลัดขั้นตอนจะตาย ซึ่งหากเป็นสมัยก่อนไม่ได้ อย่างบางคนตายที่บ้านมันจะมีเรื่องการเอาศพออกอย่างไร ทิศไหน เพราะสัมพันธ์กับวิญญาณ แต่ตอนนี้คนตายที่โรงพยาบาล แคบอกคำเดียวว่าเอาไปส่งที่ไหน วัดอะไร ญาติก็เพียงโทรหาเจ้าอาวาสว่าจะนำศพเข้าไปไว้ที่วัด ทางวัดก็จะจัดเตรียมให้หมด ตั้งแต่รดน้ำศพ บรรจุโลง การบอกพระสวด ทำพิธี มีคทาทยกมีคนเผาผี พร้อม...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

ดำ คนเผาผีวัยรุ่นวัดพรหมโลก

ดำ อายุ 35 ปี เป็นผู้ดูแลการเผาศพประจำวัดพรหมโลก ซึ่งเพิ่งเปลี่ยนมาใช้เตาเผาไฟฟ้า ไฮเทคโนโลยี ใช้น้ำมันเชื้อเพลิงได้เมื่อปี พ.ศ. 2550 หลังจากเตาเดิมที่ใช้ถ่านเพลิงซาร์ชุดทางคณะกรรมการวัดเห็นว่าควรเปลี่ยนให้ดีไปเลยในครั้งเดียวจะได้ไม่มีปัญหาอีก การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ใช้งบประมาณ สองล้านบาท โดยเปลี่ยนเฉพาะเตาเผาส่วนเมรุนั้นยังคงเป็นเมรุเดิม

ดำ เกิดที่หมู่บ้านปลายอวนอยู่ติดกับพื้นที่ที่ชุมชนวัดพรหมโลกแห่งนี้ เรียนหนังสือประถม 6 ที่โรงเรียนวัดพรหมโลก ในช่วงวัยเด็กเอก ใช้ชีวิตแบบลูกชาวสวนปกติช่วยพ่อ ช่วยแม่ ทำสวน ทำไร่ มาในช่วงระยะเวลาถึงเกณฑ์กำหนดบวชเป็นพระภิกษุได้ทำการบวชเรียนจำพรรษา 1 พรรษาในช่วงขณะบวชนั้นได้รับการมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ทำการไปสวดอภิธรรมศพ จัดกวาดเมรุ และประสานการเผาศพช่วยกันกับพระอาจารย์บรรชา ขณะนั้นเองได้เก็บเกี่ยววิชาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำศพ มากมายจากพระอาจารย์เจ้าอาวาสและพระอาจารย์บรรชา หลังจากนั้นได้ลาสิกขาและได้รับมอบหมายให้ช่วยดูแลการเผาศพที่เมรุแห่งนี้

ดำ เล่าให้ฟังถึงกระบวนการเข้าสู่การเป็นคนเผาผี เป็นผู้ทำหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับศพที่วัดนี้ เริ่มมาตั้งแต่ปี 2555 เนื่องจากการที่ตนเองได้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุที่วัดพรหมโลก ได้เห็นวิธีการเผาศพของคนเผาผีคนก่อน และได้เป็นผู้ช่วยเนื่องจากเห็นว่าอายุมากแล้วทำงานค่อนข้างลำบาก เจ้าอาวาสจึงเห็นว่าตนเองน่าจะทำหน้าที่เป็นคนเผาผีที่วัดได้ จึงให้มาทำหน้าที่ในส่วนนี้หลังจากลาสิกขา เนื่องจากขณะที่เป็นพระสงฆ์ไม่สะดวกในการทำหน้าที่ในการทำศพ จึงได้เข้ามาเป็นคนเผาผี ตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2557 เป็นต้นมาแทนคนเผาผีคนเดิมที่ร่างกายไม่ไหวแก่ชรา รุมเร้าด้วยโรคเบาหวาน ท่านอาจารย์บรรชา และพระครูบรรหารวุฒิชัย

เจ้าอาวาส ได้ทำการฝึกสอนวิธีการจัดการศพ เเผาศพด้วยเมรุไฟฟ้าให้ เนื่องจากไม่มีใครที่เป็นฆราวาส เเผาศพแทน เหตุผลที่ว่าคนใต้เชื่อว่า พระภิกษุเเผาศพจะเป็นการไม่ได้ ไม่เหมาะสม ต้องให้คนที่ เป็นชาวบ้านเท่านั้นที่เเผาศพ โดยพระอาจารย์สอนให้รู้จักการใช้เครื่องมือในเตาเผา และให้ห้อง บทสวดมนต์แปลที่ใช้ในพิธีพอเห็นว่าทำได้แล้วจึงปล่อยให้ทำ โดยมีพระอาจารย์บรรชา คอยดูแล สิ่งการจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์

“...จริง ๆ แล้วมันก็มีไม่กี่คำ พูดตอนต้นหน่อย ตอนท้ายหน่อยเท่า นั้นพอ สวดพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ นะโม 3 จบแล้วขอขมา เป็นภาษาไทย บอกเจ้าป่าเจ้าเปลมเท่านั้น...”

(พระครูบรรหารวุฒิชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

จากนั้นพระอาจารย์ก็ได้มอบมีดหมอที่ใช้ในการทำพิธีของคนเเผามีเดิม ให้เป็นอุปกรณ์ หลักในการทำงานหลายประการ เช่น การตัดตราสังข์ ตัดเชือกที่คนใช้ผูกคอตาย การตกฝาโลง งดฝาโลง ตอกมะพร้าวเอาน้ำล้างหน้า รวมถึงตัดอะไรที่จำเป็นในการเเผาศพ การเข้ามาทำหน้าที่ เเผาศพของดำ ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ดูแลเตาเผา อย่างไรก็ตามเมื่อทางวัดได้เปลี่ยนจาก เตาเผาที่ใช้ถ่านเพลิงมาเป็นน้ำมัน ดำ ก็ได้รับการชักนำจากพระอาจารย์บรรชา ซึ่งจำพรรษาที่วัด พรหมโลกแห่งนี้ และเป็นผู้ที่รับงานมอบหมายจากเจ้าอาวาส ดูแลเรื่องการรับงานเเผาศพ จัดการศพ ที่เข้ามาบำเพ็ญกุศลที่วัดแห่งนี้ และวิธีการเเผาศพจากช่างรับเหมาที่มาสสร้างเตาเผาโดยในวันนั้น มีการจำลอง การเเผาจริง โดยใช้เป็นหุ่นที่ทำจากกระดาษแข็ง ทดลอง

เตาเผานี้มีระบบกลไกการทำงานที่ซับซ้อนเมื่อเทียบกับเตาที่ใช้ถ่านเพลิง โดยมีท่อ พ่นไฟถึงสามท่อ ท่อแรกอยู่ในห้องเเผาศพ ทำหน้าที่เเผาศพให้ไหม้ ส่วนอีกสองท่อจะอยู่เหนือ ห้องเเผาศพหันหน้าเข้าหากัน ทำหน้าที่เเผาควันและเถ้าที่เกิดจากการเเผาห้องแรก เพื่อทำลายมลพิษ จากสารเคมีที่เกิดขึ้น เทานี้มีระบบอัตโนมัติสามารถตั้งเวลาการเเผาได้ แต่การเเผาจริงนั้นยังคง ต้องเชี่ยวชาญเป็นระยะ ๆ ถึงอย่างไรก็ต้องนั่งเฝ้าจนกว่าศพจะไหม้หมดอยู่ดี นอกจากนี้ยังมีระบบ รักษาความปลอดภัย โดยมีเซ็นเซอร์คอยวัดอุณหภูมิ หากความร้อนสูงเกินไป เครื่องจะหยุดทำงาน ทันที

สังสมเพิ่มประสบการณ์งานเเผามี

ในวันที่มีการเเผาศพ ก่อนเก้าโมงเช้า ดำ จะมาทำความสะอาดเมรุ โหลدن้ำมันเชื้อเพลิง จำนวน 20 ลิตร เข้าเตาเผา พร้อมกับกวาดเศษเถ้าถ่านและกระดูกที่หลงเหลือจากการเเผาหนก่อน ภายในเตา แต่ด้วยวัสดุที่ใช้ทำพื้นและผนังเป็นแผ่นโลหะพื้นผิวเรียบค่อนข้างมัน ทำให้การกวาด ทำได้ง่ายกว่าและไม่มีเขม่าหรือเศษผงอื่น ๆ เกาะติดสะสม ประกอบกับหลังการเเผาทุกครั้ง ดำ พยายามโกยทุกสิ่งทุกอย่างในห้องเเผา เท่าที่จะทำได้ลงไปในห้อง ลงข้างล่างทำให้ไม่ค่อยมีอะไร ให้กวาดมากนัก โดยก่อนการเเผานั้นเองจะต้องทำพิธีการตั้งข้าวบอกร เตรียมหมากพลู ดอกไม้ ธูปเทียน บุหรี่ เงินอีกหนึ่งบาท ดำ บอกว่า ไม่ได้พูดบอกรอะไรเป็นพิเศษ บอกแค่เพียงว่า

“...พูดในสิ่งที่ดี ๆ บอกเจ้าป่า เจ้าปลาว ว่าวันนี้ขออนุญาต ทำการ
เผาศพ และขอให้คนตายอยู่ด้วยอย่างสงบ เป็นสุข...”

(ดำ, สัมภาษณ์เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2561)

โดยวิชาดังกล่าว ดำ บอกว่า ได้มาจากการเรียนรู้ตอนบวชเป็นพระ และจากการดู
คนเผาผีคนเก่าเขาทำ และการสั่งสอนของเจ้าอาวาส และพระอาจารย์บรรชา ซึ่งหลังจากกวาด
ทำความสะอาดเมรุเสร็จแล้ว ดำ ได้ทำการกลับบ้านเพื่ออาบน้ำและรับประทานอาหารก่อนออกมา
ที่วัดอีกครั้งประมาณ 12.00 น. เพื่อดูแลความพร้อมและพูดคุยกับเจ้าภาพในการเตรียมการเผา

เมื่อผู้เข้าร่วมงานวางดอกไม้จันทน์เสร็จแล้ว ดำ บอกให้ญาติ ๆ มาดูใบหน้าผู้เสียชีวิต
เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะหยิบมีดที่เหน็บไว้ข้างประตูเหล็กของเมรุเพื่อทำการตัดด้ายที่มีดอยู่ออก
ต่อน้ำมะพร้าวเพื่อล้างหน้าศพ พร้อมกับบริการธูปธูป ขอบมาศพ จากนั้นทำการดึงเสื่อ ผ้าห่ม
หมอน ออกมา หลังจากนั้นให้ลูกหลาน เจ้าภาพ ช่วยกันเคลื่อนศพเข้าในเตาเผา ปิดฝาหลังจากนั้น
ก็กดปุ่มเดินเครื่อง

ผู้คนที่ทยอยเดินลงจากเมรุ บนเมรุเหลือแต่เอกและคนดูแลศพของญาติตัวเอง
ดำกับพระอาจารย์บรรชา สลับก่อนส่องช่องกระจกที่หน้าประตูเครื่องเผาเพื่อดูว่าสามารถเขี่ยได้
หรือยัง เมื่อได้เวลาเอกเดินไปหยิบเหล็กสำหรับเขี่ยศพ ดันศพให้เลื่อนตรงจุดไฟเผา ใช้เวลาเผา
สองชั่วโมงก็จะเสร็จสิ้นเหลือแค่เก้าอี้ถ่าน พร้อมกับบอกเจ้าภาพให้เตรียมการนำข้าว ปลา อาหาร
ผ้าขาว น้ำอบไทย ดอกไม้มาเพื่อทำพิธีดับธาตุหรือทำบุญกระดูกและนำเก้าอี้ไปลอยอังคารในตีห้า
ของช่วงตอนรุ่งเช้าอีกวันเป็นอันเสร็จสิ้นการเผาศพ

แสวงหาความรู้ ญูคูเมรุ

คนเผาผีในยุคนี้ มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการพิธีให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไป
ตามประเพณีของท้องถิ่นคนเผาผีเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คนเผาผีจะต้องมีความเชื่อมั่น
ศรัทธา และมีทัศนคติที่ดี จะต้องมีความรู้ในการเตรียมการเผาศพและความชำนาญในการเผาศพ
จะต้องรู้จักและเข้าใจวัสดุที่ใช้ในการเผาทุกขั้นตอนว่าจะต้องเตรียมอะไรบ้าง คนเผาผี ปัจจุบัน
จะต้องมีการแต่งกายที่ค่อนข้างเรียบร้อย ที่แตกต่างจากยุคแรกที่ใครก็ได้ที่สามารทำได้แต่ต้องเป็น
ผู้ที่มีความรู้ค่อนข้างสูง สำหรับคนที่มาเป็นคนเผาผีนั้นจะต้องเป็นคนที่จะต้องมีความประพฤติ
ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม การมีเครื่องแต่งกายที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนของคนเผาผี การพัฒนา
องค์ความรู้ที่ลึกซึ้ง และระดับความเชี่ยวชาญในการจัดการศพอย่างมืออาชีพ การเป็นผู้ให้ความรู้
การศึกษาเกี่ยวกับคตินิยมศาสนา ในงานศพและสอดประสานกับความเชื่อในการจัดการศพ และ
ต้องมีการสืบทอดอย่างเคร่งครัด เป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับงานศพ
ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในพิธีกรรมและความตาย ปัจจุบันคนเผาผี
เป็นกลุ่มคนที่มีพลวัตเชื่อมโยงไปกับสังคมค่อนข้างมาก

สร้างทัศนคติด้านบวกเสมอ

หลักการของการเป็นคนเผ่าผีดำ คิดว่า ผู้ที่เป็นคนเผ่าผีดำได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพคนเผ่าผีเป็นบุคคลที่จำเป็น และมีความสำคัญที่สุด ในการทำพิธีเผาศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา ซึ่งเป็นงานบริการที่ช่างที่ค่อนข้างหนักและเหนื่อย และต้องการมืออาชีพที่สมัครใจ จะต้องมีความสามารถในการเผาศพ ยึดถือธรรมะเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิตมีความรู้ในการจัดการศพ และรวมไปถึงการเตรียมของดับธาตุ

ปรับตัวให้ดูดี มีความรู้ เผ่าผิง่าย ปลายนิ้วกด

คนเผ่าผี มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการพิธีให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตามประเพณีของท้องถิ่นคนเผ่าผีเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คนเผ่าผีจะต้องมีความเชื่อมั่น ศรัทธาและมีทัศนคติที่ดี จะต้องมีความรู้ในการเตรียมการเผาศพและมีความชำนาญในการเผาศพจะต้องรู้จักและเข้าใจวัสดุที่ใช้ในการเผาทุกขั้นตอนว่าจะต้องเตรียมอะไรบ้าง คนเผ่าผี ปัจจุบันจะต้องมีการแต่งกายที่ค่อนข้างเรียบร้อย ที่แตกต่างจากยุคแรกที่ใครก็ได้ที่สามารถทำได้แต่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ค่อนข้างสูง ดังคำสัมภาษณ์

“...คนเผ่าผียุคนี้ ไม่ต้องทำไหร่เลย เพราะการเผาศพยุคมันง่ายมาก ๆ ไม่ต้องทำอะไรเลย พอยกศพเข้าเตาเสร็จ ก็กดปุ่มเครื่องไฟฟ้าเพื่อฉีดน้ำมัน จุดไฟฟ้า เบาลไม่ยาก ไม่สกปรก ไม่มีควัน ไม่มีกลิ่นกวนใจ รำคาญคนอื่น เผาแป๊บเดียวก็เสร็จแล้ว ไม่เหมือนแต่แรก (อดีต) เผากันเป็นคืน ๆ หวาง (กว่า) จะเสร็จ ไหม้หมด...”

(พระอาจารย์บรรณา, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

แต่อย่างไรก็ตามสำหรับคนที่มาเป็นคนเผ่าผี นั้นจะต้องเป็นคนที่จะต้องมีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม การมีเครื่องแต่งกายที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนของคนเผ่าผี การพัฒนาองค์ความรู้ที่ลึกซึ้ง และระดับความเชี่ยวชาญในการจัดการศพอย่างมืออาชีพ การเป็นผู้ให้ความรู้ การศึกษาเกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ในงานศพและสอดประสานกับความเชื่อในการจัดการศพ และต้องมีการสืบทอดอย่างเคร่งครัดเป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับงานศพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในพิธีกรรมและความตาย ปัจจุบันคนเผ่าผีเป็นกลุ่มคนที่มีพลวัตรเชื่อมโยงไปกับสังคมค่อนข้างมาก ดังคำสัมภาษณ์

“...ปัจจุบันคนเผ่าผี ต้องมีความรับผิดชอบสูงเพราะมีการจ้างไม่ใช้งานออกปากเหมือนสมัยก่อน เพราะในปัจจุบันมีจำนวนน้อย...”

(ดำ, สัมภาษณ์เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2561)

วางตัวให้เหมาะสมสังคมคาดหวัง จ่ายตั้งส์แพง

คนเผาศพคุณนี้นั้นจะได้รับความคาดหวังจากสังคมค่อนข้างสูง ว่าจะต้องเป็นคนอยู่ประจำเมรุใดวัดใดวัดหนึ่ง ต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพ เป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีเผาศพ ได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้านคนเผาผีเป็นด้วยความจำเป็น และอยากจะช่วยเหลือเป็นการสืบทอดการจัดระเบียบ ขั้นตอน วิธีการจัดการศพข้อห้าม ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศพผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง เป็นผู้มีบุคลิกภาพดี เชื่อในเรื่องของคุณงามความดี การแต่งตัวของคนเผาผีค่อนข้างเรียบร้อยดูดีให้สมกับผู้นำในพิธีที่สำคัญแก่ผู้พบเห็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะเจ้าภาพและผู้ที่มาในพิธีศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...คนเผาผีนี้เป็นบุคคลธรรมดา มีบุคลิกภาพที่เรียบร้อย แต่งตัวดีมีความเชื่อเรื่องพิธีธรรม มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการศพโดยเฉพาะมีความสัมพันธ์กับเจ้าภาพเมื่อมีการเผา และมีความเกี่ยวข้องกับพระในการดำเนินการเผา ในการเผาจะมีการจ้างคนเผาผีในการเผาครั้งละ 5,000 บาท โดยให้ทางวัดเป็นค่าบำรุงเมรุ 4,000 บาท และให้คนเผาครั้งละ 1,000 บาท...”

(พระอาจารย์บุญช่วย, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการศพ มีความเชื่อมาตั้งแต่อดีต ขั้นตอนกระบวนการแรกเริ่มวันเผาศพจะต้องมีพิธีสวดชาปนิกิจศพ พอหลังจากนั้น คนเผาผีก็จะทำพิธีโดยเริ่มแรกนำศพขึ้นเมรุ นำสายธูปโยงผูกโยงระหว่างพระสงฆ์กับศพที่อยู่บนเมรุที่เตรียมการเผา พิธีสวด พระสงฆ์ทอดผ้าบังสุกุล และที่สำคัญต้องเอาขาวปากบอก ปลา มีหัว มีหาง เพื่อเป็นการฝากยายกะลี ตากะลา แล้วโปรยกำพริก จากนั้นก็ทำการเปิดฝาโลงเพื่อที่จะนำเอาของใช้ที่ไม่จำเป็นออก เช่น ธนบัตร สร้อยทอง สายเอว เป็นต้นจากนั้นก็เปิดฝาโลง นำศพเข้าเมรุแล้วคนเผาผีก็ทำการเผา และพอเข้าอีกวันประมาณตี 5 ลูกหลานก็จะไปเก็บกระดูกเพื่อที่จะไปลอยอังคาร หรือเอาไปบังสุกุลบนครีว กรวดน้ำเพื่อเป็นการทำบุญให้ผู้ตายในการเผาศพแต่ละขั้นตอนมันมีความเชื่อมาตั้งแต่อดีตที่มีการสืบสานกันมาจนถึงปัจจุบันเพื่อสื่อให้เห็นถึงการจัดการศพที่ดีที่สุด โดยแต่ละขั้นตอนคาถาต่าง ๆ จะเป็นความเชื่อหรือข้อกำหนดของคนเผาผีแต่ละคนที่มีความแตกต่างกันไป การเผาศพนั้นจะต้องมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อเป็นพิธีกล่าวอำลาครั้งสุดท้ายกับผู้ตาย ในตอนเช้าของการเผานั้นจะให้ญาติ ๆ หรือลูกหลาน ช่วยกันยกโลงศพ เพื่อไว้อำลาแก่ผู้ตายโดยการเวียนเมรุซ้ายก่อนจะทำการฌาปนกิจ จะมีการกล่าวประวัติของผู้ตาย จากนั้นก็จะทำการทอดผ้าบังสุกุลวางดอกไม้จันทน์แล้วทำการเผาหลอก และเผาจริงตามลำดับ

วัสดุที่สำคัญในการเผาศพ คำ บอกว่า จะมีเหล็กเขี่ยศพ (คลาด) ใช้ในการเขี่ยศพให้ทุกส่วนโดยไฟ เหล็กง่าม ใช้ในการแทงศพ หรือใช้ในการพลิกศพ ใช้กับศพที่ค่อนข้างอ้วนค่อนข้างยากต่อการเผาจึงต้องใช้เหล็กง่ามช่วยแทง มีดหมอ ใช้ตัดตราสัง และน้ำมันเชื้อเพลิง การเผาจะใช้ น้ำมันไม่เท่ากัน ศพที่ผอมจะใช้ น้ำมันเชื้อเพลิงประมาณ 30-40 ลิตร ส่วนศพที่ค่อนข้างอ้วนจะใช้ น้ำมันประมาณ 25-30 ลิตร คนอ้วนจะใช้ น้อยกว่า เนื่องจากมีไขมันเยอะและจะติดไฟเผาเร็วกว่าคนผอม ส่วนเวลาที่ใช้ในการเผา ประมาณ 2 ชั่วโมง 2 ชั่วโมง 30 นาที

ช่วยกันเผา พระรับงาน เราสานต่อ ก่องานเผา

การที่คนเผาผีจะรับงานเผาศพนั้น เอก บอกว่า จะต้องเป็นเจ้าของในงานศพมาติดต่อกับพระสงฆ์ คือ พระบรรชา หรือติดต่อกันเผาผีโดยตรง โดยจะมีข้อตกลงกันว่าเผาวันไหน ส่วนข้อตกลงอาจจะเป็นราคาสำหรับการเผาและค่าของการจัดสถานที่ โดยจะมีค่าในการที่พระสงฆ์หรืออาจจะเป็นคนเผาที่จะต้องเตรียมไว้ให้แต่ในข้อกำหนดจะคิดแบบเสร็จสรรพแล้วเป็นเงินทั้งสิ้น 5,000 บาท เมื่อมีทางเจ้าภาพติดต่อกับการเผาศพมาที่เจ้าอาวาส เจ้าอาวาสจะติดต่อทางโทรศัพท์มายังคนเผาผีให้ดำเนินการเตรียมความพร้อมในการเผาศพตามวันที่เจ้าภาพนัดหมาย ต้องการ ดังคำกล่าว

“...ผมเผาเฉพาะวัดพรหมโลกวัดเดียว เดือนหนึ่งก็มีเผาหลายศพ แต่ก็ไม่แน่นอน เหมือนช่วงปี 2560 ที่ผ่านมาเฉลี่ยเดือนละ 7 ศพตกปีละ 50 ศพ ส่วนอัตราค่าบริการเผาศพจะได้รับจากเจ้าภาพก่อนเผาศพ โดยจะมีค่าเผาศพเป็นจำนวน 5,000 บาท โดยเราจะได้ 1,000 บาท ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง 1,500 บาท และค่าบำรุงเมรุ 2,500 บาท และนอกจากอาชีพเผาศพแล้วผมยังทำสวนเงาะ ทุเรียน มังคุดเป็นอาชีพเสริม...”

(ดำ, สัมภาษณ์เมื่อ 3 มีนาคม 2561)

ฝึกอบรม บ่มความรู้ เพิ่มทักษะการเผาศพ

สำหรับการพัฒนาตัวเองในเรื่องความรู้ ความชำนาญในการเผาศพนั้น ดำ ได้มีการเข้าอบรมความรู้เกี่ยวกับระบบไฟฟ้าของเครื่องเผาแบบไฟฟ้า ว่าจะต้องมีขั้นตอน มีสัญลักษณ์ระบบไฟในการใช้อย่างไรบ้างเพื่อให้ใช้ได้ถูกต้องวิธี เพื่อป้องกันการผิดพลาดในการใช้เตาเผาแบบไฟฟ้า ส่วนความเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ในงานศพส่วนใหญ่จะไม่มี เพราะคนเผาผีมีหน้าที่เผาศพอย่างเดียว แต่บางงานคนเผาผีอาจจะเป็นญาติกับผู้ตาย ดังคำสัมภาษณ์

“...หน้าที่ของคนเผาผีเริ่มจากการเตรียมเมรุเพื่อเตรียมการเผากวาดเถ้ากระดูกของศพที่เผาก่อนหน้า ไม่ให้ปะปนกับศพที่กำลังจะเผา และทำการเผาตามลำดับ ดังนั้นเรามีบทบาทความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ค่อนข้างน้อย เพราะมีหน้าที่แค่เผาศพอย่างเดียว หรือไม่ก็บอกให้เขาเจ้าภาพจัดเตรียมสิ่งของที่เราส่งไว้เพื่อทำการเผาศพเท่านั้น และทำทุกอย่างตามพิธีที่เราว่าเท่านั้น...”

(ดำ, สัมภาษณ์เมื่อ 3 มีนาคม 2561)

คนเผาผี: นำรังเกียจที่มีรายได้ดี

จากการพูดคุยกับเพื่อน ญาติ คนทั่วไปในชุมชนพรหมโลกหลายคนมองว่า คนเผาผีนั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นงานงานที่ดี บางคนมองว่ามันอาจจะเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ แต่คิดว่าเป็นงานที่ดี สุจริต และเป็นอาชีพหนึ่งที่เป็นงานที่มีรายได้ดี มันสะท้อนให้เห็นว่าเขามีรายได้ เป็นงานที่ดีเพราะเป็นอาชีพที่สุจริต แต่ในสายตาของคนอื่น อาจจะมีมองว่าเป็นงานที่สกปรกเพราะอยู่แต่กับศพ หรือบางคน

อาจจะไม่กล้าพูดคุยกับคนเผาผีเลยก็ได้เนื่องจากเขาเหล่านั้นทำงานเกี่ยวกับศพ เกี่ยวกับคนตาย ซึ่งไม่ใช่ทุกคนที่อยู่เช่นนั้นได้ ดังคำสัมภาษณ์

“...ผมมองว่าคนเผาผีเป็นอาชีพที่สุจริต แต่ในสายตาคนอื่นผมไม่รู้ อาจจะมองว่าเป็นงานสกปรก อยู่แต่กับศพกับศพ บางคนมีการเล่นของสกปรกที่มองไม่เห็นแต่ผมว่าเขาเป็นคนดีและที่สำคัญรายได้ดี เป็นงานที่ไม่ใช่ทุกคนทำได้ บางคนกลัวผี บางคนกลัวสกปรก แต่ผมมองว่าใจเขาสะอาดนะ ถ้าไม่มีเขา ก็ไม่รู้ใครจะเผาศพ...”

(กฤษณะ บุญอมร, สัมภาษณ์เมื่อ 19 มีนาคม 2561)

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์คนเผาผีในชุมชนพื้นที่เขาป่าภาคใต้นั้น เป็นไปตามมูลเหตุแห่งพลวัตบริบทนิเวศชุมชน กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519 ในพื้นที่ชุมชน วัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่เขาป่า และพื้นที่ราบเชิงเขา เป็นป่ารกชัฏ ทุบ เต็มไปด้วยป่าไม้ขนาดใหญ่ แม่น้ำ ลำธาร บ้านเรือนตั้งอยู่ห่างไกลกัน อาชีพคนส่วนใหญ่ทำสวน ทำไร่ บางจุดมีหนองน้ำ ล้อมรอบชุมชน การสัญจรทางเรือ และใช้เดินเท้าไปมาหาสู่ ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีความรักสมัครสมาน สามัคคี มีกิจกรรมมีวัดเป็นศูนย์กลาง ศรัทธาเชื่อมั่นในทางพุทธศาสนา ใกล้ชิดกับวัดมาก ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีความเจริญเข้ามาโดยมีการสร้างถนนคอนกรีต และถนนลาดยางมะตอย ตัดผ่านชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2530/2531 เกิดการเปลี่ยนแปลงการสัญจรทางน้ำมาเป็นทางบก ความเจริญเข้าตามมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างพื้นที่ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ไฟฟ้า สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ราชการ เกิดการเป็นอยู่ชุมชนรวมกันเป็นแหล่งชุมชน บ้านเรือนปลูกสร้างใกล้ชิดกันเป็นกลุ่มใกล้วัด สถานที่ราชการ อาชีพคนในชุมชนเริ่มขยายแตกตัวมากขึ้นจากทำสวนเลี้ยงชีพเป็นทำเพื่อการค้าขาย อาชีพ พ่อค้า แม่ค้า รับราชการเพิ่มมากขึ้น ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 การเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างที่มีความเจริญเข้ามาทุกด้านทั้งด้านสาธารณูปโภค การค้าขาย ธุรกิจ ความทันสมัยของสังคม ถนนทุกสายเป็นคอนกรีตและลาดยางมะตอยเกือบทุกสายตัดผ่านชุมชน ไฟฟ้าเข้าถึงแล้วไฟสว่างตลอดสาย แต่สภาพความเป็นอยู่แตกต่างจากอดีต คนในชุมชนจะเห็นต่างคนต่างอยู่ ต่างทำมาหากินในจำเพาะแต่ของตน ชุมชนกลายเป็นบริบทแห่งสังคมเมืองลดพื้นที่การทำสวนชมรมเป็นพืชเชิงเดี่ยวเน้นเพื่อค้าขาย ปลูกปาล์มน้ำมัน ยางพารา สวนทุเรียน บ้านเรือนสร้างทันสมัย มีเครื่องอำนวยความสะดวกพร้อมสรรพ ร้านค้า ตลาดมากขึ้น ร้านสะดวกซื้อเข้าถึงในชุมชน

ในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการเผาผีของชุมชนพรหมโลก ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) นั้นชาวชุมชนมีความเชื่อในศาสนาพุทธในเรื่องของความกตัญญูกตเวที ที่จะต้องทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรดาพ่อ แม่ พี่น้อง ผู้ตายที่เป็นเครือญาติ การจัดพิธีศพนั้นเป็นระบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน อาทิ การช่วยกันแกะโลงศพเพื่อบรรจุผู้ตาย การนำข้าวสาร เครื่องประกอบอาหารมาช่วยเหลือจุนเจือปรุงกินกันในงานศพ การช่วยกันทำโรงทาน ช่วยกันประกอบพิธีสงฆ์ ช่วยกัน ช่วยกันแบกหามโลงศพมายังสถานที่เผาศพ

ปาชา ช่วยนำไม้แห้งซึ่งเป็นฟืนจากบ้านของตนเองมากองสุ่มกันเผาศพ และสุดท้ายก็ช่วยกันเผาศพ ผู้ตายจนเสร็จสิ้น ไม้ศพไม่นานเกิน 1 - 3 วันเนื่องจากใช้เพียงสมุนไพรเท่านั้นรักษาศพไว้นานไม่ได้ศพจะเน่าเปื่อย บรรยากาศในงานศพจะเงียบเหงาไม่ครื้นเครง ไม่มีการบรรเลงเพลงรื่นรมย์ ไม่มีการขายของ ไม่มีการจัดตกแต่งสถานที่ที่สวยงาม เน้นไปที่ทำพิธีเผาศพตามหลักศาสนาความเชื่อการจัดงานศพนั้นมีพิธีนาธรรมประกอบจำนวนมาก เสร็จสิ้นก็แยกย้ายกันกลับบ้านของตน ส่วนคนในงานศพจะมีบทบาทที่โดดเด่นทำหน้าที่ของตน อาทิ พระสงฆ์ ทำหน้าที่ด้านการสวดพระอภิธรรม นำศพออกจากบ้านไปสู่ป่าช้า เพื่อนบ้านมีหน้าที่มาช่วยเหลือในเรื่องการจัดการศพ ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) ในช่วงนี้วัดได้มีการเปลี่ยนแปลงสร้างอาคารสร้างกุฏิ สร้างเมรุเผาศพ เปลี่ยนจากการเผาศพแบบสามส้างมาเป็นเผาเมรุเตาถ่านในปี พ.ศ. 2531 พลวัตของความเชื่อและการจัดการศพเปลี่ยนแปลงไปจัดงานศพที่บ้าน มีการสั่งซื้อโลงที่ตกแต่งสวยงาม ตั้งเต็นท์ เป็นที่นั่งของแขกผู้เข้าร่วมงาน ซื้อของมาประกอบอาหารกันเองในหมู่ญาติไว้เลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน คนที่มำงานนำเงินทำบุญ พระสงฆ์ทำหน้าที่สวดพระอภิธรรม มีคนนำไหว้ มีการแต่งตัวศพ การตกแต่งดอกไม้หน้าโลงศพ ไม้ศพนานมากขึ้นเนื่องจากการรักษาศพด้วยน้ำแข็งก้อนใหญ่ ไว้นาน 5 - 7 วัน กลุ่มคนในงานศพจะมีบทบาทโดดเด่นชัดเจน เจ้าภาพทำหน้าที่ประสานงานดูแลและแขกทั้งงาน พระทำหน้าที่สวดศพ นำศพไปสู่ฌาปนสถาน คนตกแต่งดอกไม้หน้าศพ บรรยากาศงานศพเริ่มมีการรื่นรมย์บันเทิง มีการละเล่น ประกอบด้วยการละเล่น กาหลอหนังตะลุง มโนราห์ ขับเพลงบอกเพื่อคลายความโศกเศร้า ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) การจัดการศพในชุมชนวัดพรหมโลกยุคนี้ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่สวยงามถูกจัดไว้อย่างมีระบบ งานถูกจัดเตรียมพร้อมมาเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ที่จัดอย่างสวยงามงดงามหน้าศพ โลงศพประดับประดาด้วยไฟ สีสิ้น โลงบรรจุแอร์คอนดิชั่น พวงหรีดที่จัดด้วยดอกไม้สด ดอกไม้แห้งสิ่งของตั้งไว้บริเวณโลงศพจำนวนมาก ต้อนรับแขกที่มากกราบไว้ศพ ในบริเวณงานนั้นยังมีการเตรียมพร้อมเต็นท์เช่า โลงสูง โต๊ะเก้าอี้ อีกทั้งมีการจ้างเหมาพ่อครัวแม่ครัว ทำกับข้าว อาหารไว้เป็นการขอบคุณผู้มาร่วมงาน นิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมาเทศนามาสวด เจ้าภาพแต่ละคืนหรือในวันเผาศพนั้นเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคม มีการจัดเตรียมดอกไม้เครื่องไทยธรรม สังฆทาน กำพริก เครื่องเซ่นไหว้เจ้าที่เจ้าพลว ของชำร่วยที่ระลึกแก่ผู้มาร่วมงานด้วยราคาที่ดีมีระดับ และการประกอบงานศพนั้นมีสิ่งอำนวยความสะดวกในรูปแบบการให้เช่าครบทุกกระบวนการ ตั้งแต่การบริการส่งโลงศพ เครื่องเสียง เต็นท์ โต๊ะเก้าอี้ รับจัดดอกไม้ ร้านส่งพวงหรีด การเขียนป้ายงานศพ ไว้นิลประสาสัมพันธ์บอกทาง เครื่องไทยธรรม ของที่ระลึก บางส่วนนิยมไว้ศพที่บ้านและบริเวณศาลาในวัดพรหมโลก เปลี่ยนแปลงวิธีการเผาศพโดยใช้เมรุเผาศพแบบไฟฟ้าแบบไร้มลพิษในปี พ.ศ. 2555 บรรยากาศภายในงานศพและภายในบริเวณเมรุเผาศพนั้นตกแต่งสวยงามด้วยดอกไม้ และผ้าผูกตกแต่ง ครีกริ้น คลาคกล้าไปด้วยแม่ค้าขายของทั้งของสด แห้ง อาหารเครื่องดื่ม รวมไปถึงคนขายหอย ลีตเตอร์

สำหรับลักษณะของคนเผาผีของชุมชนพรหมโลกนั้น แตกต่างกันไปแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) ตัวตนคนเผาผี เป็นคนทั่วไปในชุมชนไม่ตายตัว เป็นผู้มีความเชื่อต่ออำนาจลี้ลับหรือสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้รู้ สามารถประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำเรื่องราวต่าง ๆ ให้คนเชื่อว่ามีวิชาอาคม สามารถสะกดวิญญาณ ทำให้

คนที่ตายไปแล้ว อยู่ในภพภูมิที่ดีได้ และเป็นที่ยอมรับของชาวชุมชน นอกจากจะช่วยเหลือเผ่ากันเองแล้ว บุคคลที่เชื่อว่าเป็นคนเผ่าได้ เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่ กำนัน หรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาจนรู้คาถาอาคม คนที่มีภูมิปัญญารักษาโรค ด้วยไสยศาสตร์ ทั้งขาว ทั้งดำ เป็นผู้ที่มีเวทมนต์คาถาเครื่องรางของขลัง น่ากลัวบางคนสักทั้งตัว ไม่มีใครกล้าเข้าใกล้ ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 -2539) อັตลักษณ์คนเผ่าผีได้เปลี่ยนแปลงไป ตำแหน่งหน้าที่ที่ชัดเจนมากขึ้น โดยสามารถระบุได้ว่าใครที่เป็นคนเผ่าผี ซึ่งก็คือคนที่รับหน้าที่เผาศพประจำเมรุ มารับหน้าที่เผาศพทุกครั้ง คนที่เผ่าผีจะเป็นคนที่มีความรู้ซึ่งไม่ได้รู้แค่เรื่องศาสนาอย่างเดียว แต่ยังรู้เรื่องทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นไสยขาวและไสยดำ เป็นคนที่มีสถานภาพทางสังคมดี ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส สร้างตนคนสำคัญ พระเอกบนเมรุ เกิดขึ้นจากความจำเป็นเหตุเพราะไม่ใช่ใครทุกคนก็สามารถทำได้ เสียสละเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเผาศพ คนนำประจำเมรุ ผู้รู้ ผู้สั่งการ ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) อັตลักษณ์ของคนเผ่าผีของชุมชนวัดพรหมโลกนั้นเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเผาศพเป็นการเผาแบบเมรุไฟฟ้า ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม โดยคนเผ่าผียุคนี้ เริ่มต้นเข้ามาหลังจากลาสิกขาจากการบวชในวัดดังกล่าว มีการเรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดจากพระอาจารย์ในวัด จำเป็นต้องดูแลเมรุไฟฟ้าซึ่งมีราคาแพง ต้องทำความเข้าใจในระบบการเผาศพ มีการเรียนรู้เทคนิคการเผาแบบไฟฟ้า สังคมประสพการณ์ แต่ก็ยังมีพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อเรื่องเจ้าเปเลว ตากะลี ยายกะลา วิชาอาคมเรียนรู้จากพระสงฆ์ และคนอาวุโสในชุมชน มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการพิธีให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตามประเพณีของท้องถิ่น เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความเชื่อมั่น ศรัทธา และมีทัศนคติที่ดี มีความรู้ในการเตรียมการเผาศพและชำนาญในการเผาศพ รู้จักและเข้าใจวัสดุที่ใช้ในการเผาทุกขั้นตอน แต่งกายที่เรียบร้อย วางตัวให้เหมาะสมสังคมคาดหวัง ค่าบริการค่อนข้างแพง กล่าวคือ 5,000 บาทต่อครั้ง การทำงานนั้นพระสงฆ์จะเป็นผู้รับงานและประสานการเผาศพคนเผ่าผี ดำเนินการต่อในกระบวนการเผาศพทั้งกระบวนการ มีอาชีพหลากหลายทำสวน อบรม/ทักษะการเผาศพเพิ่มเติม มีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการติดต่อประสานงานการจัดการศพ

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนพื้นที่นา ภาคใต้

ในบทนี้จะวิเคราะห์อธิบายถึงบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผาผีในบริบทชุมชนพื้นที่นา กล่าวคือ ชุมชนวัดมัชฌิมาภุมมา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในแต่ละยุค ประกอบด้วย 1) ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) 2) ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) และ 3) ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) เป็นลำดับดังนี้

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่นา ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์ คนเผาผี ในพื้นที่นา ชุมชนวัดมัชฌิมาภุมมา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่นา (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519)

บริเวณชุมชนตอนกลาง หรือ ชุมชนวัดมัชฌิมาภุมมา (ตอนกลาง) สมัยปี พ.ศ. 2455 - 2519 เป็นป่ารกทึบ ต้นไม้ปกคลุมและพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ราบ ทุ่งกว้าง ไร่สำหรับเลี้ยงวัวและควาย พื้นที่บริเวณดังกล่าวชาวชุมชนจะใช้ทำนาปลูกข้าว สลับกับการปลูกข้าวโพด พืชผักสวนครัว ด้านทิศตะวันออกติดกับรางรถไฟ บริเวณรอบวัด เป็นป่าไม้ ทุ่งกว้าง ปากก (ต้นกก) เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำขัง เหมาะสำหรับการทำนา เลี้ยงสัตว์ และการเพาะปลูกพืชอื่น ๆ และดินมีความอุดมสมบูรณ์ปลูกพืช ทุกชนิดได้ผล มีรถไฟเป็นสิ่งสำคัญในการเดินทางไปมาหาสู่ มีคลอง 1 สายคือ คลองกลาง ต้นกำเนิดน้ำจากเขารามโรม อาชีพหลักของชาวชุมชนคือการทำนา ในอดีตไม่มีร้านค้าขายสินค้า ไม่มีรถใช้จะเดินเท้า ในอดีตไม่มีกำแพงวัด ชาวบ้านจะเดินผ่านวัดออกไปตลาด ซึ่งตลาดก็คือตลาดร่อน เป็นตลาดขนาดเล็ก มีชาวบ้านหาบผัก หาบปลา ขนมไทยมาขาย ของที่นำไปขายชาวชุมชนจะปลูกเองเลี้ยงเองที่บ้าน ราคาไม่เก๋บาทในสมัยนั้น การเดินก็จะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ในสมัยนั้นหากบ้านผู้ใดมีรถจักรยานเป็นพาหนะถือว่าเป็นคนมีฐานะดี ร่ำรวย ไม่มีเครื่องมือสื่อสารจะใช้การเขียนจดหมาย สำหรับการเดินทางไปในพื้นที่ไกลจะอาศัยการนั่งรถไฟ ซึ่งถือเป็นพาหนะโดยสารสำคัญ สำหรับบ้านเรือนของชาวชุมชนจะเป็นบ้านไม้ ยกเสาสูงมีใต้ถุน ลักษณะการสร้างแบบยกเสาสูงเพื่อสร้างไว้กันน้ำ เมื่อเกิดฤดูน้ำหลาก สถานที่ราชการ ประกอบด้วย อำเภอร่อนพิบูลย์ โรงพยาบาลร่อนพิบูลย์ วิถีชีวิตของชาวชุมชนกินอยู่แบบพอเพียง ทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ไว้กิน ไร่ขาย อยู่กันแบบพี่แบบน้อง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนอาหารกัน มีงานประเพณีก็จะมาร่วมทำอาหาร ทำขนม และก็ไปรวมทำกิจกรรมกันในวัดตอนกลาง เพราะถือว่า

ชาวบ้านกับวัดนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกันมาตลอด ประเพณียึดถือกันมาแบบดั้งเดิม เช่น เดือนห้า สงกรานต์ เดือนสิบ ชักพระ ทำกิจกรรมกันที่วัด

ชีวิตของชาวชุมชนตอนกลาง มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ไม่หรูหรา ปลูกผักไว้กินไว้ขาย เวลาที่ตลาดก็จะเดินหาผักไปขายที่ตลาด ทำนา หว่านกล้า คนมีฐานะก็จะมีควายไว้ไถนา ทำนา ส่วนคนจนจะใช้จอบ ใช้เสียม ในช่วงฤดูเกี่ยวข้าว ชาวบ้านจะช่วยกันเก็บที่เรียกว่า ลงแขก เกี่ยวข้าว เวลาว่างจะทำขนมขาย ขนมชั้น ขนมกวน เหนียวห่อนึ่ง สมัยก่อนไม่มีแก๊สก็ใช้ไม้ฟืนมาก่อไฟในการทำอาหาร ไม่มีโทรศัพท์มือถือไว้ติดต่อสื่อสาร บ้านเรือนในชุมชนในอดีตนั้นมีเพียงไม่กี่หลัง ส่วนใหญ่ชาวชุมชนจะปลูกบ้านบริเวณหลังวัด เวลาจะซักผ้าก็จะหาไปซักที่ห้วยน้ำในชุมชน ส่วนน้ำกินน้ำใช้ จะมีโอ่งเป็นภาชนะรับน้ำฝน หรือบางบ้านขุดบ่อเป็นลักษณะบ่อดินใช้ไม้ไผ่กั้นไว้รอบ เพื่อป้องกันสัตว์ลงกิน ชาวบ้านใช้วิธีการกรองน้ำแบบธรรมชาติโดยใช้ปื๊อใบใหญ่รองด้วยทรายหยาบ ทรายละเอียดและ ถ่านสำหรับกรองน้ำไว้กิน ส่วนไฟฟ้าในสมัยนั้นยังไม่ทั่วถึง การทำมาหากินตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่จะทำนาและกรีดยางเป็นหลัก สำหรับยางพาราไม่สามารถกรี๊ดได้ทั้งปีเนื่องจากมีช่วงฤดูฝนตั้งแต่ พฤษภาคม-ธันวาคม ต้องหยุดกรี๊ด และจะมาหยุดกรี๊ดอีกครั้งช่วงเดือน มีนาคม - เมษายน เป็นช่วงฤดูร้อนยางพาราผลัดใบ ในสมัยนั้นร้านค้าขายสินค้าไม่มี ถ้าจะซื้อของก็ต้องเดินออกไปตลาด ส่วนใหญ่เวลาออกไปตลาดก็จะชวนชาวบ้านออกไปพร้อม ๆ กัน สำหรับประเพณีวัฒนธรรมยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จะมีประเพณีสงกรานต์ ชักพระ เข้าพรรษา ออกพรรษา เดือนสิบ ชาวชุมชนจะมาช่วยกันทำอาหาร ชาวบ้านมีความรัก ความปรองดอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มารวมตัวกันทำกิจกรรมในบริเวณวัดซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ดังคำบอกเล่า

“...ในสมัยนั้นตรงนี้เป็นป่ากับนา เป็นดอนอยู่ตรงกลางทุ่งนา (ทุ่งนา) ที่เขาเรียกว่าดอนกลาง เพราะไคร้ เพราะที่นี่เป็นนาที่ตั้งบ้านเรือนเป็นโคก เป็นดอนอยู่ตรงกลาง ไว้ปลูกผัก เลี้ยงวัว เลี้ยงควายน้ำท่วมบ่อยครั้ง หน้าน้ำหลาก ก็จะหาหินกันแบบหาปลา ช่วยกันเก็บข้าว ลงแขกดำนา สนุกสนานสามัคคีกันในหมู่บ้าน เวลามีเทศกาลไร ก็จะไปรวมตัวกันที่วัด จุดใต้ จุดตะเกียง เข้าไปก่อไฟทำเหนียวหลาม (ข้าวหลาม) กินกัน เวลาเดินทางไปไหนก็เดินเอาลัดเลาะตามทุ่งไม้ ตามทางควายเดิน ถ้าจะไปตลาด (ตลาด) ก็เดินไปในตัวชุมชน ร้อนพิบูลย์ไกลสักหน่อย ปลูกผัก ปลูกหญ้า หาปู ปลาในนา ในห้วย ทำกับข้าวกิน เพราะร้านค้าไม่มี ส่วนใครจะเดินทางไปไหนไกลก็จะไปขึ้นรถไฟที่สถานีเขาชุมทองซึ่งใกล้ที่สุด...”

(จิต สุวรรณเสวต, สัมภาษณ์เมื่อ 9 เมษายน 2561)

นอกจากเป็นพื้นที่นาข้าวแล้ว ยังมีส่วนหนึ่งที่ชาวชุมชน ปลูกพืชผลไม้เงาะ มังคุด ส่วนอื่น ๆ จะมีผลไม้ธรรมชาติ เช่น ลวน (เงาะป่า) ฝรั่ง มะกอก มะพร้าว เป็นต้น สมบูรณ์ไปด้วยสวนผลไม้ ถนนหนทางเป็นถนนลูกรังไม่มีถนนคอนกรีต การเดินทางค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ การทำมาหากินค่อนข้างลำบากน้ำกินน้ำใช้ก็จะมีบ่อธรรมชาติ และอีกส่วนหนึ่งไปหา

มาจากห้วย เพื่อนำมาใช้สอยภายในครัวเรือนมีการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ไ่ว์กินเองในครัว กินอยู่แบบพอเพียง ที่เหลือก็จะแบ่งให้ชาวบ้าน เพราะจะแบ่งปันแลกเปลี่ยนกัน ใครมีอะไรก็จะมา แบ่งกันกิน จะมีนา มีไร่ จะหวานกล่ำ ช่วงฤดูเก็บกล้าก็จะมาลงแขกเกี่ยวข้าวกัน ส่วนหนึ่งก็จะไ่ว์กิน อีกส่วนหนึ่งก็จะหาไปขาย ในการทำอาหารก็จะก่อไม้ฟืนทำไฟ ใช้ตะเกียงในการให้แสงสว่างเพราะ ไม่มีไฟฟ้าใช้ จะทำขนมกวนขายห่อละ 1 บาท ขายเพื่อนำเงินมาให้ลูกเรียนร้านค้าก็ไม่มี การกินการ อยู่ก็ลำบากขึ้น เนื่องจากบ้านไหนที่มีลูกหลายคนก็ยิ่งลำบากมากขึ้น บางวันก็อดไม่มีอะไรจะกิน ต้องกินน้ำข้าว แต่ก็เลี้ยงตัวเองรอด วัฒนธรรมก็ยึดถือแบบดั้งเดิมสืบทอดกันมา ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะ อยู่กันแบบร่วมมือร่วมใจกัน มีงานมีการก็จะมาช่วยกัน เห็นประโยชน์ส่วนรวม ส่วนมากจะ ประสานกันปากต่อปากใครรู้อะไรก็จะมาบอกกล่าวกัน ถือว่าวัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน เพราะวัดพระชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญกันมาพบปะพูดคุยกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...สมัยก่อนก็มีการเรียนหนังสือบ้าง เรียนในวัดพระก็จะสอน หนังสือในโรงธรรมของวัด ชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย มีอะไรก็จะบอก กล่าวกัน ช่วยเหลือกัน มีงานอะไรก็จะมาร่วมกันที่วัด เมื่อก่อนวัดไม่มี กำแพงใด ๆ เดินทางเข้าออก แต่มีบางคนไม่หาน (กล้า) เพราะกลัวผี ข้างวัดมีการเผาศพ เป็นเปลว ป่าช้าไว้เผาศพเวลามีคนตาย มีด กลางคืนไม่มีใครกล้าเดิน พูดว่าลำบากมัยก็ไม่ลำบากนะเพราะไม่ต้องตื่นนอนอะไรมาก ข้าวก็ปลูก ไ่ว์กินเอง ผักหญ้า ก็มีไ่ว์กินกัน หาปลา กบ นก มาแกงกินกัน ชาวบ้านมีความรัก ความปรองดอง ช่วยเหลือกัน เวลา มีงานมีกิจกรรม ชาวบ้านจะมาร่วมกลุ่มกันที่วัด วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน...”

(อุดม หนูขำ, สัมภาษณ์เมื่อ 9 เมษายน 2561)

ระบบนิเวศชุมชนพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่าราบ ค่อนข้างมาก ปะปนกับทุ่งนา อาชีพ คนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพปลูกข้าวทำนา ถึงช่วงฤดูทำนาก็จะแห่กันไปช่วยกัน ต้องเดิน กันไป ที่นาบางคนอาจอยู่ใกล้ติดกับบ้าน บางคนอาจอยู่ห่างไกลตัวบ้าน การทำนาจะใช้จอบในการขุด ถาก ใช้วิธีการเพาะต้นข้าวบนที่ดอน ทำที่นาหลังจากนั้นก็ช่วยกันถอนกล้ามาปักดำ จะช่วยกัน ในหมู่ญาติ เพื่อนฝูง สลับสับเปลี่ยนกันหากของคนที่เสร็จก่อนก็จะไปช่วยคนที่ยังไม่ได้ปักดำ เวลาเก็บ เกี่ยวก็เช่นเดียวกัน สลับหมุนเวียนไปตามที่ข้าวสุกเหลือง ของใครก่อนหลัง ในอดีตในชุมชนนั้น จะอาศัยอยู่กันไม่ก็ครัวเรือน ชาวบ้านจะมาช่วยเหลือกัน เวลา มีงานบ้านก็จะมาช่วยกันทำอาหาร เตรียมงานกันสนุกสนาน วัดกับชาวบ้านจะมีความผูกพันกันค่อนข้างมากเนื่องจากวัดเป็นจุด ศูนย์รวมคนในชุมชน วัดกับบ้านจะอยู่เชื่อมต่อกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...เวลาทำนาสนุกมากเมื่อก่อน ช่วยกัน ลงแขกกัน บางทีก็ร้องรำ ทำเพลงกันไปพลาง พอตกลงกลางคืน หากในวัดมีงานก็จะเข้าไปช่วยกัน เอาข้าวสาร บ้านใครมีของไหน (สิ่งของอะไร) หน่อไม้ ปลา อะไรที่พอแกง ได้ ต้มได้ ทำขนมได้ ก็จะมาไปร่วมทำกัน เมื่อก่อนแถวนี้มีคอมมิวนิสต์

อยู่บ้างปะปนกับชาวบ้าน ถึงเวลาที่ขึ้นเขาไปอยู่ตามประสาเขา ก็ไม่ค่อยมี
อะไรรุนแรงอยู่กันได้สบายดี...”

(อุดม หนูขำ, สัมภาษณ์ 9 เมษายน 2561)

จากการลงพื้นที่วัดดอนกลาง หรือ วัดมัมมิภุมมา พบว่า วัดดอนกลาง ตั้งอยู่บนถนน
ดอนกลาง หมู่ที่ 6 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้รับการบอกเล่า
จากผู้อาวุโสในชุมชนดอนกลางเกี่ยวกับความเป็นมาของวัดแห่งนี้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพ่อท่านคล้าย
วาจาสิทธิ์ ซึ่งเป็นพระเกจิอาจารย์ที่เคารพถือของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชและภาคใต้ ว่าพ่อท่าน
คล้าย วาจาสิทธิ์ ได้เดินทางมาวัดแห่งนี้และได้ทำการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นพระประธานไว้ใน
โรงธรรมสภา โดยที่ฐานองค์พระได้จารึกว่า “สร้างเมื่อ พ.ศ. 2477 เดือน 7 ปีมะ” และสร้างถนนเข้า
วัดจากทางรถไฟยาวประมาณ 20 เมตร มีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เสาโรงธรรมสภาของวัดนี้ถูกพายุ
พัดไม้ล้มทับหักไป 3 ต้น ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ไม่มีปูนซิเมนต์ที่จะหล่อเสา พ่อท่านคล้าย จึงให้
เอาหินมาตำกับครกตำข้าวเป็นผงละเอียดและผสมกับน้ำผึ้งและแป้งเปียกข้าวเหนียวใช้หล่อเสาแทน
ปูนซิเมนต์ที่ขาดแคลน ซึ่งมีความแข็งแรงไม่แตกต่างจากปูนซิเมนต์ ปัจจุบันโรงธรรมสภานี้ได้รับ
การบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2520 ดังคำสัมภาษณ์

“...ไม่เคยมีใครบันทึก หรือ จำได้ว่าวัดมีมาตั้งแต่ตอนไหนที่แน่ ๆ
นั่นมีมาก่อน พ.ศ. 2477 แน่นนอน เพราะเมื่อปีนั้นพ่อท่านคล้ายท่านได้
เดินทางมาสร้างพระพุทธรูปประธานไว้ที่โรงธรรมแล้ว...”

(हित จันทิปะ, สัมภาษณ์เมื่อ 18 เมษายน 2561)

สำหรับชื่อที่มาของคำว่าวัดดอนกลาง หรือ วัดมัมมิภุมมา นั้นผู้อาวุโสในชุมชน เล่าว่า
คำว่า ภูผานั้น แปลว่า ภูเขา ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ตั้งแต่อดีตมานั้นบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีภูเขา 4 ลูก
ล้อมรอบ ประกอบด้วย เขาชุมทอง เขาหลวง เขานา และเขากลาง ด้วยวัดนี้ตั้งอยู่ภูเขานี้ที่เรียกว่า
เขากลาง จึงเรียกกันมาจนถึงทุกวันนี้ว่าวัดดอนกลางเพราะตั้งอยู่กลางภูเขาลูกอื่น ๆ บริเวณรอบ ๆ วัด
ทั้งสี่ทิศจะเต็มไปด้วยทุ่งนาและที่ติดกับวัดคือโรงเรียน ชาวบ้านในชุมชนให้ความสำคัญกับวัด
เพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้อยู่ในพระพุทธศาสนา มีประเพณีของทุกปีคือประเพณีบุญเดือนสิบ
นครศรีธรรมราช โดยมีคำพูดว่า

“...แรม 1 ถึง 15 ค่ำ อย่าพลาด จัดหีบดับถาดให้ตายาย หมนลา
พอง ไข่ปลา ขนมบ้า ขนมดีซ่า ไปวัดฟังธรรมนำถวายจัดหีบดับถาด
ให้ตายาย บรรพชนเปรต และนรกพากายมายังโลก...”

(รัชณี บำรุงกาล, สัมภาษณ์เมื่อ 24 เมษายน 2561)

สำหรับในวัดนั้นจะมีอาคารสำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา ประกอบด้วย ภายใน
วัดจะมี กุฏิ ซึ่งใช้เป็นเป็นที่อาศัยของพระสงฆ์ เจริญ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เมรุเผาศพ
ซึ่งใช้สำหรับประกอบ ศาสนาพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ กุฏิสงฆ์

สำหรับพระภิกษุสงฆ์ สามเณรจำพรรษา และจะมีเมรุเผาศพหรือเรียกว่า ฉาปนสถาน เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชนการฉาปนกิจศพ โดยในอดีตส่วนนี้จะเป็นป่าช้า ซึ่งอยู่ติดกับวัด ตามธรรมเนียมของแต่ละท้องถิ่น ตั้งอยู่บนพื้นที่ ๆ เป็นป่าช้าเดิมเพราะเป็นวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชุมชน กล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนชุมชนตอนกลาง ตั้งแต่เกิดจนตายวัดตอนกลาง จึงเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกุศลเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติ ธรรม สมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมในท้องถิ่นด้วย เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้านมีมหรสพต่าง ๆ เป็นต้น และในปัจจุบันเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตายคือการตั้งศพสวดพระอภิธรรม การเผาศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...คนในชุมชนอยู่ ผูกพันกับวัด มีอะไรก็เข้าหาวัดตั้งแต่แรก ตั้งแต่เรียนหนังสือ ประชุมชาวบ้าน จัดงานสำคัญๆ ทางศาสนา พบปะพูดคุย บางคนถึงกับมาเจอมัจฉิกันในวันได้เป็นผ้าเมี่ยงกันตั้งหลายคู่ ปัจจุบันด้วยเราต้องทำมาหากิน คนรุ่นใหม่ก็ต้องทำงาน ทำการ บางคนออกจากบ้าน ตั้งแต่เด็ก มีที่ก็เดือนสิบ เลยห่างหายกันไปบ้าง ปัจจุบันก็มีศาลาไว้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพกันแล้วหากใครไม่สะดวกไว้ศพที่บ้าน ก็มาไว้ที่วัดเลย สะดวก ง่ายดี ไม่ต้องลำบากมาก...”

(เล็ก เรื่องยศ, สัมภาษณ์เมื่อ 30 เมษายน 2561)

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคสามส้างของชุมชนพื้นที่นา

การจัดการศพ เป็นประเพณีที่นาสรรเสริญ เป็นการสืบสานประเพณีให้กับศพที่ได้มรณกรรมไปแล้ว และรวมทั้งบุตรหลานหรือญาติมิตรผู้สนิทสนมกัน โดยสมควรแก่เวลารวมทั้งเป็นการแสดงถึงศีลธรรมน้ำใจความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในพิธีกรรมศพจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการเรียกขานว่า (คนเผาผี) เพราะเป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในงานศพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ การจัดการงานศพมีมาตั้งแต่โบราณ สมัยบรรพบุรุษ เพื่อสื่อถึงการรวมญาติ เพราะไม่มีใครรู้ ถึงแม้รู้ก็ไม่ทันเวลา การจัดงานศพต้องเตรียมการหลายอย่างจึงเป็นพิธีที่สื่อถึงการรวมญาติอีกอย่างหนึ่ง รวมถึงการประกาศความดี ประวัตินของผู้ตาย การสร้างบารมี คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นเสบียงติดตัวในภพหน้า และเพื่อทำหน้าที่ของความเป็นคน เพราะคนต้องมีความกตัญญูการจัดการศพเลยถือเป็นการให้เกียรติผู้ตายหรือเพื่อสร้างบุญ บารมีให้แก่ผู้ตาย

เมื่อมีการตายต้องมีกระบวนการและขั้นตอนใช้ไม้หมากมาประกอบเป็นสี่เสา โดยการหาไม้มาประกอบโลง 7 แผ่นไม้ หาไม้ไผ่เป็นปาก 7 ซี่ รองโลงศพ ใช้เสื่อกระจูดมารองด้านล่าง โดยประกอบไปด้วยหมอน 1 ใบ ผ้าห่ม 1 ผืน ส่วนฝาโลงไม่ค่อยมี แต่จะใช้ผ้าขาวปิดแทน บางกรณีผู้ที่มีเงินทองมากสักนิดก็จะซื้อไม้มาประกอบปิดฝาโลงให้แน่นและสวยงาม มีการบรรจุโลง

โดยมีหมอ หรือพระผู้นำศพบรรจุโลงโดยมีการมัดตราสัง ใช้ด้ายขาวผูกที่คอ ที่มือและที่เท้า โดยใช้สายสิญจน์ และนำผ้ามาปิดฝาโลงและมีการประดับด้วยดอกไม้เล็กน้อยเพื่อความสวยงาม มีการใส่ของเข้าปากศพ เช่น เงิน เหริยญ เพราะเป็นความเชื่อที่ให้ศพเอาไปใช้ใน การจัดการงานศพ อาจจะมีโลงกลางแจ้ง จะวางศพที่ในพื้นที่มีที่เหมาะสม โดยมีการแสดงหนังตะลุง มโนราห์ หรือการแสดงกาหลอ ระยะเวลาในการจัดงานศพ จัดทำพิธีศพ 3 วัน

สำหรับการจัดการศพเมื่อมีคนตายลง ชาวบ้านจะช่วยกันหาไม้ที่มีเนื้อแข็ง มาเลื่อยเป็น แขนกระดานเพื่อทำโลง จะช่วยกันหามาจากในป่าเพื่อมาประกอบเป็นที่ตั้งศพหรือเผาศพ แต่ถ้าศพ ไหนที่มีฐานะทางบ้านก็จะมีพิธีศพที่ดี ๆ เช่น ไม้กระทอน ไม้จำปามาทำโลง เนื่องจากติดไฟดี จะหา หมอที่มีความรู้ความสามารถในการทำพิธีศพ มาทำการอาบน้ำศพ การแต่งกายศพนิยมใช้ผ้าขาวบาง สำหรับนุ่งให้ศพ การปลงศพ คือการโกนศพให้เกลี้ยงก่อนต่อมาต้องรดน้ำศพมัดตราสัง แล้วจึง นำศพใส่โลง มีการใส่ของเข้าปากศพ เช่น เงิน เหริยญ เพราะเชื่อจะให้ศพเอาไปใช้ในโลงโลกหน้า การตั้ง ศพนั้นส่วนมากจะไว้ 3 วัน จากนั้นก็ดำเนินการเผาเลย ส่วนการเผาก็จะเผากลางแจ้งโดยใช้ไม้พื้นที่ได้ เตรียมไว้ การจัดงานศพจะไม่ค่อยมีพิธีต้องอะไรมาก พระมาแค่สวดแล้วก็กลับ ส่วนวันเผานำศพ มาไว้บนกองฟืนแล้วก็จุดไฟเผาเลย

การจัดการงานศพเป็นการ "รวมญาติ" ถ้าตายแล้วรีบเอาไปเผาหรือฝังเสียโดยเร็ว ก็ไม่ได้รวมญาติ เพราะไม่มีใครรู้ แม้ว่ารู้ก็ไม่ทันเวลา การจัดงานศพต้องเตรียมการหลายอย่าง ระหว่างเตรียมการอยู่ ก็ส่งข่าวไปถึงญาติพี่น้อง มิตรสหาย บอกกำหนดการเริ่มงาน และวันฌาปนกิจ ว่าวันใดที่วัดไหน การรวมญาตินั้นจะได้วิสาสะ ไต่ถามทุกข์สุขติดต่อกัน ได้คุ้นเคยกัน ที่ยังไม่รู้จัก จะได้รู้จักมักคุ้นกันต่อไป ได้แนะนำกันลูกใครหลานใคร จากฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ ได้ประโยชน์ ทั้งผู้ไปร่วมงานและเจ้าภาพ เจ้าภาพได้คลายความทุกข์โศกเศร้า ได้รับความอบอุ่น การรวมญาติ เป็นการแบ่งปันความสุขให้แก่เจ้าภาพ และแบ่งปันความทุกข์จากเจ้าภาพมาคนละเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้เจ้าภาพมีความสุขขึ้น ผู้ไปร่วมงานก็ได้ปฏิสัมพันธ์กันในเครือญาติ

นอกจากนี้งานศพยังมีความสำคัญคือเป็นการ ประกาศความดี ประวัตินผู้ตายเป็นอย่างไร สร้างคุณประโยชน์อะไรบ้าง เป็นลูกเต้าเหล่าใคร มีพี่น้องกี่คน ใครบ้าง มีลูกกี่คน ทำอาชีพอะไร มีคุณวุฒิอะไร มีคุณความดีอะไรบ้าง มีความสำเร็จในหน้าที่การงานอย่างไร โดยเฉพาะวันฌาปนกิจ เป็นวันที่รวมญาติมากเป็นพิเศษ จึงมีการอ่านประวัติของผู้ตาย เพื่อประกาศความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคงของลูกหลานด้วย จึงเรียกว่าประกาศความดี เป็นงานสร้างบุญบารมี คือการทำบุญอุทิศให้ ผู้ตายเป็นเสบียงติดตัวไปในภพหน้า เป็นการเพิ่มบุญบารมีที่ทำมาก่อนแล้วของผู้ตาย ให้เพิ่มทวียิ่งขึ้น และเป็นการสร้างบุญบารมีของลูกหลานเองด้วย ดังคำพูด

“..คนที่อยู่ก็จะได้ทำหน้าที่ของความเป็นคน เพราะคนต้องมีความกตัญญูรู้คุณ ต่อบุพการีหรือผู้มีพระคุณของตน การจัดงานศพ เป็นการให้เกียรติกับผู้ตาย ความจริงการทำหน้าที่ของความเป็นคน ก็ต้องทำมาก่อนแล้ว เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ แต่ถ้าไม่จัดงานศพ ก็ยังไม่ครบถ้วนของความเป็นคน เพราะคนเท่านั้นที่ทำหน้าที่นี้ได้..”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 7 พฤษภาคม 2561)

การจัดการศพในช่วงนี้มีกระบวนการมีการสวดอภิธรรมทุกคืน คืนละ 4 รูป มีการสวดธรรมเทศนา เกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าเกิดมาแล้วต้องตาย ตายแล้วต้องเผา วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมี โตะหมูปูชา พระพุทธรูป อาสนะ ศพนั้นมีการบรรจุโลง โลงไม้ช่วยกันทำเอง ทำจากไม้กระทอนโลงไม้แบบโบราณ มีดาษทอง (ทองคำเปลว) โลงศพมีลักษณะปากโลงผายกว้างกว่าเล็กน้อย มีไม้รอด 4 อันตอกขวางในโลง แล้วเอาฟาก 7 ซี่ วางบนไม้รอดดังกล่าว ที่ฟากมีเชือกกรอง 3 เปลาะ หรือ 3 แห่ง ศพวางนอนอยู่บนไม้ฟากทั้ง 7 ซี่ มีผ้าโยงสำหรับพระใช้ชักบังสุกุล ไม้ดังกล่าวมีผู้รู้ตีความไว้ว่า ไม้รอด 4 อันหมายถึงไม้ข้ามทะเล หรือข้ามโอชะสงสาร หรือห้วงน้ำแห่งการเวียนว่ายตายเกิดทั้ง 4 คือกามโอชะ ภวโอชะ ทิฐิโอชะและอวิชชาโอชะ ไม้ฟาก 7 ซี่ หมายถึงพระธรรม 7 คัมภีร์ เชือกที่ถรอกฟาก 3 เปลาะ หมายถึงพระสูตร พระวินัยและพระปรมาัตถ์ การบรรจุไม้รอดน้ำศพแต่ละอาบน้ำศพเลย วางศพที่บ้าน มีการจัดงานสำหรับที่มาจะเป็นญาติพี่น้องจะรู้แล้วมางานมีการเลี้ยงอาหารในงานโดยญาติพี่น้องและชาวบ้านในระแวกใกล้เคียงช่วยกันเป็นแม่ครัว ดังคำสัมภาษณ์

“...สมัยนี้เวลามีคนตาย ส่วนมากไว้ศพที่บ้าน มีพี่น้อง ญาติเพื่อนฝูง มาช่วยเหลือกัน ช่วยงานการจัดทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขกและเรื่องอื่นที่เจ้าภาพเห็นสมควรขอความช่วยเหลือ ญาติ ๆ พี่น้อง ที่ผู้ที่นับถือหรือรู้จักกัน เพราะ เพื่อขอขมาผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ขณะนำศพบรรจุโลงนั้น ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรม 1 เติง เรียกว่าสวดหน้าศพหรือหน้าไม้ มักตั้งศพที่บ้าน 3 วัน หรือ 7 วัน กลางคืนมีการเทศน์และสวดอภิธรรมรุ่งขึ้นตอนเช้ามีการเลี้ยงพระและมีการตั้ง ข้าวและตั้งน้ำแก่ผู้ตาย สำหรับบ้านไหนที่มีฐานะร่ำรวยก็จะมีมโหรีสพเล่น หนึ่งตะลุง มโนราห์ มีแต่สำหรับงานที่บ้านมีฐานะดีเท่านั้น อยู่ให้ความเพลิดเพลินเฝ้าศพจนสว่าง...”

(โนม ไหมคงแก้ว, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2561)

สำหรับการจัดงานศพในอดีตนั้น จะเป็นการบอกกล่าวเฉพาะญาติผู้ตายแบบปากต่อปาก ชาวชุมชนบ้านใกล้เคียงก็จะอาสาเข้ามาช่วยเหลือกัน ช่วยงานการจัดทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขกและเรื่องอื่นที่เจ้าภาพเห็นสมควรขอความช่วยเหลือ ช่วยเหลือเรื่องการติดต่อพระสงฆ์ในการสวดอภิธรรม ผู้ร่วมงานศพนั้นหลัก ๆ จะเป็นญาติ ๆ ที่ผู้ที่นับถือหรือรู้จักกัน เพราะการรวมญาตินั้นจะได้วิสาสะ ไต่ถามทุกข์สุขติดต่อกันได้คุ้นเคยกัน ที่ยังไม่รู้จัก จะได้รู้จักมักคุ้นกันต่อไป ได้แนะนำกัน ลูกใครหลานใคร จากฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ได้ประโยชน์ทั้งผู้ไปร่วมงานและเจ้าภาพ เจ้าภาพได้คลายความทุกข์ 3 วัน 7 วัน ดังคำสัมภาษณ์

“...งานศพแต่แรก (เมื่อก่อน) เหมือนกับงานรวมญาติ เพราะญาติ ๆ จะมารวมตัวกันนับพี่น้อง คนที่อยู่ห่างไกลกันได้เจอหน้ากัน ได้รู้จักกัน จะได้มีเรื่องมีราวกัน หรือว่าหากมีงานอะไรก็ได้บอกกล่าวกัน

ได้ถูก เป็นการนับญาติไม่ให้หลงลืมกันไป ลูกหลาน เมีย ผัวของคนตายเอง
จะได้ไม่วังเวงกัน...”

(สมศรี นาควงศ์, สัมภาษณ์เมื่อ 30 พฤษภาคม 2561)

ในส่วนความเชื่อของวันเผาศพนั้นชาวตอนกลางยึดว่าขึ้นอยู่กับว่าตายวันไหน จะเผาวัน
ไหน วันเผาเป็นวันที่เหมาะจะทำการเผาศพหรือไม่ วันเผาศพนั้นต้องไม่ตรงกับวันพระหรือวันศุกร์
ซึ่งเป็นความเชื่อของคนโบราณห้ามเผาผีในวันพระและวันศุกร์ เพราะถือว่าสองวันนี้เป็นวันดี
ของทุก ๆ คน ไม่ควรเผาผี มิฉะนั้นจะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น การนำศพออกจากบ้าน
มีการทำประตูปราง โดยเอาไม้สื่อนั้นทำเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าทาบไว้ที่ประตูเรือนข้างนอกที่จะนำศพไป
เมื่อนำศพออกไปแล้วให้เอาประตูปรางออกไปจากที่เดิมเพื่อไม่ให้ผีจำประตูเข้าบ้านได้ โลงศพที่
นำออกไปนั้นต้องเอาเท้าออกไปก่อน แล้วกลบรอยเท้าคนหามเพื่อไม่ให้ผีจำทางเข้าบ้านได้เช่นกัน
ส่วนลูกหลานให้ใช้ดินหม้อทาหน้าคนละเล็กน้อย เพื่อไม่ให้ผีจำหน้าได้ ขบวนแห่ศพจะมีพระเบิกทาง
คือให้พระภิกษุเดินนำหน้า แต่ในปัจจุบันพระท่านนั่งรถยนต์แล้ว พระเบิกทางหมายถึง พระนำทาง
ไปสู่สรวงสวรรค์ ส่วนลูกหลาน (คนสุดท้าย) ให้ถือ "ข้าวบอก" บอก หมายถึง การบอกกล่าวแก่เจ้าที่
เปลวหรือเจ้าที่ป่าช้าที่ชื่อตากะลา ยายกะลี ข้าวบอกเป็นเครื่องสังเวยเจ้าที่เปลว ประกอบด้วย
ข้าวปากหม้อ ปลาหมึก หิว มีหาง และเศษสดางค์ ก่อนการเผาศพมีการทำพิธีขอหมาศพก่อนเผา
หลังจากพิธีขอหมาเสร็จก็ลงมือเผาได้ ส่วนคนเผาศพนั้นจะใครก็ได้ที่มีความกล้า ดังคำสัมภาษณ์

“...ใครกล้าก็เผาได้ เพราะเมื่อก่อนไม่ได้มีคนเผาผี คนเผาศพประจำ
เรียกว่าใครมีความหาญ (กล้า) ก็สามรถช่วยเผาได้ แต่เผาแล้วนั้น
ต้องเผาให้หมดซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นญาติ ๆ ของผู้ตายนั้นแหละช่วยกัน
จุดไฟ หาไม้มาเผา...”

(โนม ไหมคงแก้ว, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2561)

ในส่วนของสถานที่ที่เผาศพในยุคนั้น เป็นสถานที่ที่ใช้มาปนกิจเป็นธรรมเนียมโบราณ
ที่ใช้ชั่วคราวในการเผาศพเฉพาะบุคคล ซึ่งสถานที่นั้นสร้างขึ้นในพื้นที่วัดและป่าช้า เนื่องจากบ้านเมือง
ยังไม่เจริญ ซึ่งการเผาศพแบบเชิงตะกอน หรือ สามส้าง จะปักเสาขึ้น 4 ต้น มีหลังคาทำด้วยผ้าขาว
เสื่อ หรือไม้ไผ่สานเรียกว่า “สามส้าง” ก่อนการเผานั้นจะมีการเดินเวียนซ้ายรอบสามส้าง เป็นการ
ทวนกระแสบกเลศ เตือนสติผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้คิดถึง ตัวเองจะได้เร่งทำบุญบำเพ็ญธรรม สะสมกุศลกรรม
เพื่อให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดเมื่อเวียน 3 รอบแล้วจะยกศพขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน แล้วทำ
การจุดไฟเผา ไม้ไผ่สานจนกว่าจะกลายเป็นถ่านในที่สุด มีการนำพินมานวนหนึ่งเทียบเท่าคัน
รถยนต์มาเรียงขึ้นเป็นกอง ความสูง 2 เมตร กว้าง 1.5 เมตร หลังคาสูง 7 เมตร เพื่อทำการเผาศพ
สมัยอดีตนิยมเผาศพที่ป่าช้าหรือที่วัดแล้วแต่บริบทของชุมชนแต่ส่วนใหญ่นิยมเผาที่ป่าช้ากันเพราะพิน
หาได้ง่าย เมื่อทำพิธีเสร็จสิ้นก็เริ่มเผาศพโดยขนาดที่เผาต้องมีไม้ท่อนใหญ่ 2 ท่อน กดทับโลงศพเอาไว้
เพื่อไม่ให้โลงศพตะแคงหรือพลิกคว่ำ ในช่วง 10 นาทีแรก ร่างที่นอนอยู่ก็จะโค้งตัวขึ้นมา เหมือนคน
ลุกขึ้นนั่ง เป็นเพราะร่างได้รับความร้อนไม่เท่ากันทำให้เอ็นหรือกล้ามเนื้อหดตัวดึงร่างขึ้นมา คนที่เข้า
ร่วมพิธีกรรมเผาศพก็จะมีเสียงฮือฮาขึ้นมาหรืออาจจะตกใจบางในคนที่ไม่เคยได้เห็น อาจจะเป็นภาพ

ที่ไม่เหมาะสมก็ว่าได้ ขนาดที่เผาศพ ต้องมีคนเฝ้ารอพลิกศพอยู่ตลอดเวลาไม่อย่างนั้นจะไม่เหลือกระดูกเอาไว้ให้ญาติเก็บอัฐิไว้เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ดังคำสัมภาษณ์

“...ก่อนเผานั้นต้องมีการมีการเอาโลงกระทงแรง ๆ 3 ครั้ง บนพื้นไม้บนสามลำง เพื่อเป็นการบอกเตือนคนตายว่าที่นี่แหละเป็นบ้านใหม่ของเขา การกระทง 3 ครั้ง ยังเตือนคนเป็นให้ตระหนักถึงเรื่องไตรลักษณ์เพื่อให้ปลงสังเวชในสังขารว่าคนเรามีเกิด มีแก่ มีเจ็บและมีตาย เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไปในที่สุด...”

(สว่าง เดชสถิต, สัมภาษณ์วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

รุ่งเช้าหลังจากวันเผาศพ ในเวลาช่วงเช้ามีดก่อนกาออกหากิน พระภิกษุ เจ้าภาพ และคนเผาผีจะนำเถ้ากระดูกของผู้ตายมาเรียงเป็นรูปคน หันหัวไปทางทิศตะวันตกการกระทำเช่นนี้เรียกว่า "การดับธาตุ" จากนั้นเจ้าภาพเอาเศษสตางค์ไปรองเถ้ากระดูก และ รากน้ำอบไทย ตัดกิ่งไม้เล็ก ๆ มาวางทับกันเปื้อนและเอาผ้าขาวคลุมไว้เพื่อทอดผ้าบังสุกุล เมื่อซักผ้าบังสุกุลแล้ว ก็แปรเถ้ากระดูกใหม่ให้หันหัวกลับไปทางทิศตะวันออก เรียกว่า "หลบธาตุ" ทิศตะวันออกเป็นการบอกนัยว่าหมายถึงการออกจากวัฏสงสารนั่นเองจากนั้นก็นำกระดูกหรืออัฐิไปลอยทะเลหรือใส่โกศเก็บไว้ที่บ้านหรือนำไปบรรจุไว้ที่บ้วที่วัด หลังจากพิธีเผาศพแล้วมีการทำบุญบำเพ็ญกุศล แก่ผู้ตายเมื่อครบ 7 วัน และครบ 100 วัน หรือจะจัดทำบุญเมื่อครบรอบวันเสียชีวิตในทุก ๆ ปี ก็มีปฏิบัติสืบทอดกันมา

ในพิธีกรรมการจัดการศพครั้งนี้ พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ มีบทบาทหน้าที่สวดอธิษฐานการทอดผ้าบังสุกุล และกรวดน้ำให้กับผู้ล่วงลับกลุ่มเจ้าภาพ ขอขมาต่อผู้ล่วงลับและกรวดน้ำกลุ่มพระสงฆ์ สวดอธิษฐานเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นสังขารของชีวิต ในขณะที่กลุ่มเจ้าภาพกล่าวคำอำลาผู้ล่วงลับและลูกหลานช่วยกันหามโลงเพื่อไว้อาลัยแก่ผู้ตาย นำรูปเทียนสำหรับขอขมาศพและดอกไม้จันทน์ให้แขกที่มาร่วมงาน กลุ่มพิธีกร/มคทายก จะกล่าวชีวประวัติของผู้ล่วงลับเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีให้ผู้มีชีวิตอยู่ได้ตระหนัก คนเผาผี ต้องขอขมา และขอซื้อที่จากเทวดาเจ้าที่ชื่อ “ตากะลี ยายกะลา” ก่อนเผา ต้องขอขมาศพและการเปิดโลง การเตรียมเมรุเผาศพกวาดกระดูกของศพที่เผาก่อนหน้า กลุ่มพิธีกร/มคทายก กล่าวชีวประวัติของผู้ล่วงลับไปแล้วเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีและให้ผู้ที่มีชีวิตอยู่ตระหนักถึงสังขารของชีวิตคนเผาผี เตรียมเชิงตะกอนและขอซื้อที่จากเทวดาเจ้าที่

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามลำงของชุมชนพื้นที่นา

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคสามลำงของชุมชนพื้นที่นา จากการศึกษาพบทั้งกระบวนการ การเข้าสู่คนเผาผี วิธีคิด วิธีชีวิต วิธีปฏิบัติ การนิยามตนเอง การดำรงคงอยู่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

ตัวตนที่เลื่อนไหล สืบทอดวิชามาจากคนรุ่นก่อน

คนเผ่าผิยุงนี้จะไม่มิตัวตนที่ตายตัวบุคคลคนใดคนหนึ่งที่มีความกล้า หรือ ญาติของผู้ตายที่สามารถจุดไฟ และช่วยกันเอาฟืนหรือท่อนไม้สูมเข้าไปในกองไฟเพื่อให้ลุกโชนอยู่ตลอดเวลาไม่ให้ไฟดับ จนกว่าจะไหม้เหลือแต่กระดูกถ่านไฟ ฉะนั้นใครก็เผาศพได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งญาติของศพ การเผาศพในยุคนี้ ลุงแดง เล่าให้ฟังว่า ต้องมีเทคนิคหลายประการเข้าช่วย โดยเฉพาะเรื่องศพ เนื่องจากความร้อนจากฟืนไม้เพียงพอ เพราะรูปแบบของเชิงตะกอนไม่ได้ช่วยเร่งไฟให้แรงขึ้น ประกอบกับการที่เชิงตะกอนมีลักษณะเปิดจึงต้องป้องกันความอูจาด เทคนิคเหล่านี้ รวมถึงการไหว้เจ้าที่เจ้าทาง การมีวิชากำกับ สิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่คนเผ่าศพรุ่นก่อน ๆ เขาทำ หรือไม่ก็เป็นสิ่งที่ลุงแดง เคยเห็นตั้งแต่ยังไม่ได้รับหน้าที่ ดังคำกล่าว

“...เวลาเผาเมื่อก่อนเขากลัวศพจะลุกขึ้นนั่ง อย่างนั้นเวลาเผาเชิงตะกอนก็ต้องเอาฟืนใหญ่ ๆ ทับ แล้วก็หักขา ก็คว่ำหน้าศพเสียก่อน แล้วก็หักแข้งหักขา แล้วเอาฟืนใหญ่ ๆ ทับ ก็หักให้มันอยู่ข้างหลัง เอ็นมันจะได้ไม่ยึด ถ้าไม่ทำพืนนี้ มันจะลุกขึ้นนั่งหรืออย่างไรก็ไม่รู้แหละ แขนก็เหมือนกันเอาไฟล้หลังเอาไว้ ฟืนก็ทับเสียให้หนัก ๆ หน่อย ฟืนทับลงไปมันก็จะยุบลงไป เวลาเขาจะทำพิธีอะไรก็รู้สึกว่าจะมีการขอขมา บอกกล่าว ไม่ทราบเหมือนกันว่าเขาว่าอย่างไร เขาก็ทำต่อ ๆ สอนกันมากับคนรุ่นก่อน ๆ บางทีมาจากคนที่รำเรียนวิชาจากพระ พอสึกก็จะมีบทมนต์ต่าง ๆ จึงจำต่อ ๆ กันมา..”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

สำหรับคำว่า “หักแข้ง หักขา” ฟังแล้วชวนให้นึกถึงภาพรุนแรง เมื่อได้พูดคุยเพิ่มเติมจึงได้รู้ว่าคำว่า “หัก” ข้างต้นนั้น หากเป็นคนที่ยังมีชีวิตก็อาจเทียบได้กับคำว่า “พับ” เท่านั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องออกแรงมาก แต่สำหรับศพ ร่างกายของผู้ล่วงลับจะแข็งราวกับท่อนไม้ ข้อพับต่าง ๆ ไม่ทำหน้าที่ “เย็น แข็งหมด เหมือนท่อนไม้นั้นแหละ ตายสองสามชั่วโมงก็แข็งหมดแล้ว” ฉะนั้นจึงต้องเรียกว่าการหักแทนการพับให้ขาและขาทบเข้าหากัน

การจัดร่างการของผู้ที่เสียชีวิตเป็นเรื่องที่คนทั่วไปรับรู้ แม้ว่าอาจจะไม่ได้เป็นคนเผ่าผิ เพราะการเผาศพในพื้นที่เปิด และก็ได้ห้ามให้คนที่ไม่ได้ทำหน้าที่การเผาศพมายืนดู บางครั้งจึงมีคำพูดเล่น ๆ กันว่า “ไม่ตายมึงอย่าแทงกุนะ” ซึ่งคำล้อเล่นทำนองนี้ผู้ศึกษาเองก็เคยได้ยินชาวบ้านพูดกับคนเผาศพอื่น ๆ เช่นกัน การเผาศพสามส้าง ซึ่งไฟไม่แรงนัก ทำให้หลาย ๆ ครั้งจำเป็นต้องเขี่ยขึ้นศพออกมาทุบเพื่อให้เผาได้ง่ายขึ้น ลุงแดง บอกว่า การทุบร่างของศพนี้เป็นสิ่งที่ญาติเข้าใจ ไม่มีใครตำหนิติเตียน มองว่าเป็นเรื่องการล่วงเกินของผู้ตาย

ยึดอุดมการณ์ช่วยเพื่อนมนุษย์ กอปรกรรมดี

การที่ใครก็ได้สามารถช่วยกันเผาศพได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งญาติของศพ แต่ไม่ใช่ทุกคนไปเสียทั้งหมด คนเหล่านั้นต้องมีความรู้เรื่องของการตาย พิธีของการตาย มีความรู้เกี่ยวกับ

ไสยศาสตร์ คาถาอาคม ในการประกอบพิธีกรรมและมีความรู้ในการจัดการศพ ตั้งแต่หน้าศพ การมัดตราสัง จนกระทั่งการเผาหรือการฝังศพ ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม รักษาแบบพิธีกรรม ความเชื่อแบบดั้งเดิมคติความเชื่อพื้นฐานประเพณีของคนที่ดีมีคนยอมรับเชื่อถือของชาวบ้าน หรือญาติของผู้ตายได้ด้วย สะท้อนจากคำพูด

“...ในยุคนั้นใครก็ได้ที่มาช่วยกันเผาศพ แต่ก็ต้องเป็นคนที่มีความรู้ เรื่องพิธีการตายพอสมควร ไม่ใช่ใครก็ได้ ที่ไม่รู้จึก ว่าใครมาจากไหน อันนี้ ต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าภาพหรือญาติของศพด้วย ไม่เช่นนั้น เขาก็ไม่ให้เผา เพราะเขากลัวว่าจะทำมิดีมีร้ายต่อศพของญาติเขาอันนี้ ก็ไม่ได้ ต้องเป็นคนรู้จักในชุมชน เป็นคนดี วางใจได้ด้วย...”

(ช่วง รอดเกลี้ยง, สัมภาษณ์เมื่อ 28 มิถุนายน 2561)

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่นา ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่นา ชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่นา (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)

บริเวณชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) สมัย 2520 - 2539 บริเวณชุมชนที่เคยเป็นทุ่งนา เป็นป่าก่ ต้นกก ถูกเปลี่ยนให้เป็นที่ทำมาหากินมากขึ้นโดยชาวบ้านได้ลากถางพื้นที่มาทำนา ปลูกข้าวเขียว ปลูกข้าวโพด ผักต่าง ๆ สลับกับการทำนาเพื่อเป็นการปรับดินเพิ่มปุ๋ยและอินทรีย์ให้กับดินเพื่อการทำนารอบต่อไป และมีการนำยางพาราเข้ามาทดลองปลูกในพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่อาชีพหลักก็ยังคงทำนาและปลูกพืชหมุนเวียนเหมือนเดิม เนื่องสมัยนั้นเป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ ดังนั้นการทำนาปลูกข้าวจึงมีความสำคัญ ปลูกไว้เพื่อรับประทานในบ้านและบางส่วนนำออกขายเพื่อแลกของกิน ของใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น อาหารหรือกับข้าวที่เป็นเนื้อหมู เนื้อวัวไม่เป็นที่นิยมในสมัยนี้เนื่องจากมี ปลาเยอะ ชาวบ้านในชุมชนนิยมหาปลามาถนอมอาหาร เช่น ตากแห้ง ปลาเปรี้ยว ทำให้มีอาหารเหลือเฟือ การกินอยู่อยู่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีค่าใช้จ่ายเยอะ มีเงินมีทอง ก็จะเก็บไว้ สมัยนั้น มีร้านค้า มีรถใช้ แต่จำนวนรถจะมีไม่กี่บ้าน เริ่มมีอนามัยประจำชุมชน ซึ่งปัจจุบันพัฒนาไปเป็นโรงพยาบาลร่อนพิบูลย์ มีการสร้างถนนคอนกรีตเข้ามาประมาณปี พ.ศ. 2531 มีไฟฟ้าใช้มีความสะดวกมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการค้าขาย มีร้านค้าเกิดขึ้นมากมาย ชุมชนมีสวัสดิการองค์การบริหารส่วนตำบลร่อนพิบูลย์ จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือดูแลในเรื่องการเป็นอยู่ การปกครองระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้ในบริเวณวัดมีการพัฒนาขึ้น มีการสร้างโบสถ์ สร้างศาลา เป็นวัดประจำชุมชนบ้านตอนกลาง ที่มีการพัฒนามากที่สุด คือ สถานที่ราชการก็จะมี โรงพยาบาล ร่อนพิบูลย์ ประเพณีก็ยึดถือกันมาแบบดั้งเดิม เช่น เดือนห้า สงกรานต์ เดือนสิบ ชักพระ ก็จะไปทำกิจกรรมกันที่วัด

โดยเฉพาะประเพณีวันสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงนครศรีธรรมราชซึ่งวัดก็มีการสืบสานประเพณีและจัดขึ้นทุก ๆ ปี ดังคำสัมภาษณ์

“...มีการสร้างถนนคอนกรีตเข้ามาประมาณ ปี พ.ศ. 2531 มีไฟฟ้าใช้มีความสะดวกมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการค้าขาย มีร้านค้าเกิดขึ้นมากมาย ชุมชนมีสวัสดิการ องค์กรบริหารส่วนตำบลร้อนพิบูลย์จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือดูแลในเรื่องการเป็นอยู่ การปกครอง ระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้ใน บริเวณวัด มีการพัฒนาขึ้น มีการสร้างโบสถ์ สร้างศาลา วัดเรานี้เป็นวัดประจำชุมชนบ้านดอนกลาง ที่มีการพัฒนามากที่สุด คือ สถานที่ราชการก็มี โรงพยาบาลร้อนพิบูลย์ ประเพณีก็ยึดถือกันมาแบบดั้งเดิม เช่น เดือนห้า สงกรานต์ เดือนสิบ ชักพระ ก็จะไปทำกิจกรรมกันที่วัด โดยเฉพาะประเพณีวันสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงนครศรีธรรมราชซึ่งวัดก็มีการสืบสานประเพณีและจัดขึ้นทุกปี...”

(องชาติ มูลิกะ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2561)

สำหรับพื้นที่ชุมชนดอนกลางเป็นที่ราบลุ่ม มีการทำนาปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก และมีการนำยางพาราเข้ามาเพาะปลูกในพื้นที่ มีการทำเกษตรกรรมมากขึ้น และมีการประกอบอาชีพหัตถกรรมโดยการนำพืชที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ ให้เกิดรายได้ เช่น การนำต้นกก และใบพ้อ สานเป็นพัด เป็นเสื่อเพื่อนำมาใช้ในครัวเรือน และเพื่อจำหน่าย มีการเลี้ยงสัตว์ การดำรงชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนมาก มีการทำการเกษตรแบบผสมผสานมีร้านค้าเกิดขึ้น มีการสร้างที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างมีความเจริญขึ้น แต่ยังคงดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายเหมือนก่อน ตลอดปีจะมีอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก เน้นการทำเกษตรหลากหลายมากขึ้นทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นมาก มีเงินใช้ ชาวบ้านสามารถออกเรือนปลูกบ้านแยกครอบครัวมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่การสร้างบ้านก็เป็นแบบธรรมดา บ้านไม้ยกสูง เริ่มมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง ทำให้ในสมัยนี้มีบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นถนนหนทางก็สะดวกสบายขึ้น มีการสร้างถนนเข้าชอกซอยมากขึ้นตามสถานที่ตั้งบ้าน เหมือนการสร้างทางเข้าบ้าน ความเป็นอยู่ชาวบ้านก็จะใช้ชีวิตแบบมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีของกะเอามาแลกเปลี่ยนกัน อยู่กันแบบพี่น้อง ยามว่างจะมานั่งปรึกษาหารือกันพอถึงช่วงเทศกาลประเพณีวัฒนธรรมงานต่าง ๆ ก็จะมาร่วมกันทำกิจกรรมที่บ้าน พร้อมหน้าพร้อมตากัน ประเพณีที่สำคัญก็มี ประเพณีเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีสงกรานต์ ชาวบ้านก็จะมารวมกลุ่มกันทำอาหาร ทำขนมไปวัด จะมาทำขนมแตงต้ม หรือเหนียวต้ม ชาวบ้านมีความสามัคคีกัน อีกร่าง ชาวบ้านกับวัดมีความเกี่ยวพันกันเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน อยู่กันแบบเครือญาติแบบพี่น้อง ประองตองสามัคคีกัน

ปี พ.ศ. 2520 – 2539 มีพื้นที่ราบลุ่ม เป็นป่าไม้ และได้มีการถากถางมาทำเป็นพื้นที่เพาะปลูกยางพารา มีไฟฟ้าเข้าถึงจะมีความสะดวกขึ้น มีการทดลองเพาะปลูกสวนผลไม้ เช่น มังคุด เงาะ ด้านทิศตะวันออกมีคลองกลางไหลผ่าน บริเวณรอบ ๆ จึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนป่า ทั้งป่าไม้ยางพารา และยังมีการทำนา อาชีพส่วนใหญ่จะทำสวนยางพารา และทำนา และมีสวนผลไม้ เช่น

เงาะ มังคุด แต่อาชีพหลักก็จะยังคงทำนา มีร้านค้า มีรถใช้ ในปี พ.ศ. 2520 – 2539 มีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้นมีการประกอบอาชีพค้าขาย บางส่วนก็ได้ทำงานราชการ การดำรงชีวิตค่อนข้างดีขึ้นมา มีถนนคอนกรีตเข้าถึง บางบ้านมีบ่อน้ำใช้อุดมสมบูรณ์ มีศูนย์การเรียนรู้ขึ้น คือ โรงเรียนวัดมัจฉิมภุฉา โรงพยาบาลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ มีกองทุนสวัสดิการ มีอนามัยเกิดขึ้นมากมาย ประเพณีวัฒนธรรมก็ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ก็จะมีประเพณีสงกรานต์ ชักพระ แข่งเรือเข้าพรรษา ออกพรรษา งานบุญเดือนสิบ

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่นา

การจัดการศพในช่วงยุคสมัยนี้เมื่อมีคนสิ้นลมหายใจแล้วจะนำศพมาทำพิธี ซึ่งพิธีที่จะทำเริ่มแรกคือ การอาบน้ำศพหรือที่เรียกกันว่า พิธีรดน้ำศพ ซึ่งการรดน้ำศพจะจัดพิธีหลังจากคนตายไปไม่นานนัก โดยใช้น้ำมนต์ผสมน้ำสะอาด รอยด้วยดอกไม้หอมหรืออาจจะใช้น้ำอบผสมด้วยผู้ที่มารดน้ำศพจะรดที่มีมือข้างหนึ่งของผู้ตายที่ยื่นออกมาและกล่าวคำไว้อาลัย ถือเป็นพิธีเริ่มต้นเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ตาย มักเชิญคนสนิท คนรู้จักหรือผู้ที่เคารพนับถือไปรดน้ำศพเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ที่จากไป

โลงนอนจะเป็นโลงที่นิยมใช้กันอยู่ทั่วไป มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เวลาบรรจุศพจะวางนอนตามความยาวของโลง โลงนั่งฐานเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทรงสูง ปากผายเล็กน้อย เวลาบรรจุศพจะจัดให้ศพนั่งทรงเข้าพนมมือขึ้น ส่วนโลงสามส่วนจะมีแบบผสมระหว่างโลงนอนกับโลงนั่ง คือฐานเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า บางพื้นที่เรียกว่า "หน่วยไม้" ถ้าเป็นคนยากจนหรือคนทั่วไปก็มักจะทำแต่หน่วยไม้หรือตัวโลง แล้วปิดกระดาดทองที่มีลายในตัว หรืออาจจะใช้แผ่นโฟมมาวาดและแกะเป็นรูปลายไทย เขียนชื่อ - สกุล อายุ วัน เดือน ปี ที่เกิดและตาย แต่ถ้าหากผู้ตายเป็นผู้อาวุโส หรือมีฐานะโลงศพที่ทำขึ้นก็จะมีลวดลายวิจิตรพิสดารและงดงามมาก ชาวบ้านมักเรียกโลงประเภทนี้ว่า "โลงทอง" ซึ่งแสดงถึงความพิเศษของโลงที่ใช้ว่าโลงชนิดนี้มักจะใช้กับคนพิเศษเท่านั้น

งานสวดอภิธรรมหรืองานสวดศพ คือ การเชิญพระมาสวดบทอภิธรรมที่มีความหมายเกี่ยวกับสังขารของชีวิต ในการจัดงานเจ้าภาพ จะดูวันตายและวันเผา เนื่องจากบางวันห้ามเผาอย่างวันพระกับวันศุกร์ซึ่งเป็นความเชื่อของคนโบราณ ในช่วงที่มีพิธีสวดอภิธรรมจะมีการจัดเลี้ยงแขกที่มีไว้อาลัยโดยการทำอาหารเลี้ยง มีการเข้าโต๊ะเต็นท์ เครื่องเสียง และการประดับตกแต่งดอกไม้หน้าโลงศพ และมีการส่งพวงหรีดไปร่วมแสดงความไว้อาลัยแก่ผู้ที่ล่วงลับ โดยอาจเลือกพวงหรีดที่สวยงามสามารถย่อยสลายง่ายและทำจากวัสดุธรรมชาติหรือพวงหรีดผ้าที่มีการจัดเตรียมอย่างสวยงามไม่แพ้พวงหรีดดอกไม้สด รวมถึงสามารถสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้ ซึ่งการติดตั้งพวงหรีดไม่ควรติดตั้งเอง ควรส่งให้กับเจ้าภาพหรือผู้ที่ดูแลนำไปติดตั้ง

หลังจากที่การสวดอภิธรรมเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว จะเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่จากไป ด้วยพิธีทอดผ้าบังสุกุลและถวายของจตุปัจจัยให้แก่พระสงฆ์ จากนั้นเป็นการกรวดน้ำให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ จึงจบพิธีสวดอภิธรรมในแต่ละคืน

พิธีฌาปนกิจ นับเป็นพิธีกล่าวอำลาในครั้งสุดท้ายกับผู้ล่วงลับ ในตอนเช้าของพิธีมักจะให้ญาติหรือลูกหลานช่วยกันหามโลงศพ เพื่อไว้อาลัยแก่ผู้ตาย โดยการเวียนศพต้องเวียนซ้ายต่างกับการเวียนเทียนหรือแห่หน้าคซึ่งเป็นงานมงคลจะทำการเวียนขวาเรียกว่า ทักษิณาวรรต การเวียนศพ 3 รอบเป็นการเวียนเพื่อไว้อาลัยแก่ผู้ตาย และเป็นปริศนาธรรมเกี่ยวกับพระไตรลักษณ์

คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ในสามภพ คือ ในโลก นรก และ สวรรค์

ก่อนจะทำพิธีฃาปนกิจจะมีการกล่าวชีวิตประวัติของผู้ล่วงลับ เพื่อระลึกถึงคุณความดี และให้ผู้มีชีวิตอยู่ตระหนักถึงสังขธรรมของชีวิต จึงทำการทอดผ้าบังสุกุล จากนั้นเจ้าภาพในงาน จึงจะรับเชิญให้เริ่มพิธี โดยให้ท่านนำรูปเทียนสำหรับขอขมาศพและดอกไม้จันทน์ค่อย ๆ เดิน ตามขึ้นเมรุเผา จากนั้นนำดอกไม้จันทน์วางที่ใต้เชิงตะกอนสำหรับจุดไฟ หรือนำดอกไม้จันทน์และ รูปเทียนวางหน้าพานศพ อาจไหว้เคารพหรือกล่าวขอขมาในใจก่อนแล้วจึงวางดอกไม้จันทน์และ รูปเทียนลง จากนั้นจึงเดินลงบันไดอีกด้านหนึ่ง เพราะหากเดินย้อนกลับไปทางที่ขึ้นมาจะทำให้ ขวางทางเดินผู้อื่นได้ ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อพิธีเผาศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นสามารถมาเก็บอัฐิ ได้แต่ถ้าเป็นชนบทจะเก็บอัฐิลูกหลานจะเก็บส่วนที่สำคัญไว้บูชา และ บางส่วนอาจจะนำไปลอยอังคาร ซึ่งอาจจะเป็นแม่น้ำ หรือทะเล ทั้งนี้มีความเชื่อที่ว่าจะทำให้วิญญาณของผู้ตายมีความสงบและร่มเย็น...”

(แดง, สัมภาษณ์เมื่อ 19 มิถุนายน 2561)

ในปี พ.ศ. 2520 การทำศพมีการสวดอภิธรรมทุกคืน คืนละ 4 รูป มีการสวดธรรม เทศนา เกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าเกิดมาแล้วต้องตาย ตายแล้วต้องเผาโลงไม้ช่วยกันทำเอง ทำจาก ไม้กระทอนโลงไม้แบบโบราณมีกระดาดทอง (ทองคำเปลว) วางศพที่บ้าน มีการจัดงานสำหรับ ที่มาจะเป็นญาติพี่น้องจะรู้แล้วมางานมีการเลี้ยงอาหารในงานโดยญาติพี่น้องและชาวบ้าน ในระแวกใกล้เคียงช่วยกันเป็นแม่ครัว ส่วนมโหรีศพ เช่น หนึ่งตะลุง มโนราห์ มีแต่สำหรับงาน ที่บ้านมีฐานะดี ช่วยงานการจัดทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขกและเรื่องอื่นที่เจ้าภาพเห็นสมควร ขอความช่วยเหลือ มีญาติ พี่น้อง ที่ผู้ที่นับถือหรือรู้จักกัน เพราะเพื่อขอขมาผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ขณะนำศพบรรจุโลงนั้นต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรม 1 เติง เรียกว่าสวดหน้าศพหรือหน้าไม้ มักตั้งศพที่บ้าน 3 วัน หรือ 7 วัน กลางคืนมีการเทศน์และสวดอภิธรรมรุ่งขึ้นตอนเช้ามีการเลี้ยงพระ และมีการตั้ง ข้าวและตั้งน้ำแก่ผู้ตาย มีขบวนแห่ศพจะมี "พระเบิกทาง" คือให้พระภิกษุเดินนำหน้า แต่ในปัจจุบันพระท่านนั่งรถยนต์แล้ว พระเบิกทางหมายถึง พระนำทางไปสู่สุรวงสวรรค์ ส่วนลูกหลาน (คนสุดท้อง) ให้ถือ "ข้าวบอก" บอก หมายถึงการบอกกล่าวแก่เจ้าที่เปลวหรือเจ้าที่ป่าช้าที่ชื่อตากาลา ยายกาลี ข้าวบอกเป็นเครื่องสังเวยเจ้าที่เปลว ประกอบด้วยข้าวปากหม้อ ปลาหมึก มีหาง และ เศษสตางค์ ก่อนการเผาศพ มีการหว่านกำพริก สมัยก่อนมักเอาก้านของใบกล้วยมาตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ 1 นิ้ว พร้อมกดฝังเหรียญ 25 สตางค์หรือ 50 สตางค์ไว้ข้างใน ปัจจุบันใช้กระดาษสีใส่ ท่อแทนเพื่อโปรยหว่านแก่ผู้มาร่วมงานเผาศพไปเก็บไว้เป็นเงินขวัญถุง เมื่อมีการตายต้องมี กระบวนการและขั้นตอนใช้ไม้หมากมาประกอบเป็นสี่เสา หาไม้มาประกอบโลง หาไม้ไผ่ รองโลงศพ ใช้เสื่อกระจูดมารองด้านล่าง โดยประกอบไปด้วยหมอน 1 ใบ ผ้าห่ม 1 ผืน ส่วนฝาโลงไม้ค่อยมี แต่จะใช้ผ้าขาวปิดแทน บางกรณีผู้ที่มีเงินทองมากสักนิดก็จะซื้อไม้มาประกอบปิดฝาโลงให้แน่น และสวยงาม มีการบรรจุโลงโดยมีหมอ หรือพระผู้นำศพบรรจุโลงโดยมีการมัดตราสัง ใช้ด้ายขาวผูก

ที่คอ ที่มือและที่เท้า โดยใช้สายสิญจน์และนำผ้ามาปิดฝาโถงและมีการประดับด้วยดอกไม้เล็กน้อยเพื่อความสวยงาม การจัดการงานศพอาจจะไว้ที่โถงกลางแจ้ง จะวางศพที่ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม โดยมีการแสดงหนังตะลุง มโนราห์ หรือการแสดงกาหลอ ระยะเวลาในการจัดงานศพ จัดทำพิธีศพ 3 วัน กรณีการเคลื่อนย้ายศพถ้าศพอยู่บ้านจะทำการเคลื่อนย้ายมาที่วัดและมีการจัดการเผาแบบปกติ นำโลงศพมาตั้งไว้บนกองฟืน ถ้าศพอยู่ที่วัดแล้วก็กองฟืนสานเป็นสี่เหลี่ยมและดำเนินการเผาได้เลย แต่ในช่วง ปี 2534 จะเป็นการเผาแบบเมรุ จะไม่มีพิธีอะไรมากนัก ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของคนเผาผีที่จัดหาของในการจัดการเกี่ยวกับศพ เจ้าภาพมีหน้าที่ในการรับแขกและสั่งของกับร้านค้าได้เลย ในการจัดงานศพจะเน้นการจัด 5 หรือ 7 วัน แล้วแต่ทางเจ้าภาพเห็นสมควรในช่วง พ.ศ. 2534 จะมีโลงศพ มีการเตรียมงานที่สะดวกขึ้น จะมีการเช่าโต๊ะ เต็นท์ เก้าอี้สำเร็จ จะสะดวกมากกว่าในการเผาศพนั้น คนเผาผีจะเป็นคนจัดการหาของทั้งหมดเอง โดยคนเผาผีจะใช้วัสดุที่สำคัญในการเผาศพก็จะมี เหล็กเขี่ยศพ (คลาด) ใช้ในการเขี่ยศพให้ทุกส่วนโดยไฟ เหล็กง่าม ใช้ในการแทงศพ หรือใช้ในการพลิกศพ

ปี พ.ศ. 2520 ในยุคเผาสามส้างจะปักเสาขึ้น 4 ต้น มีหลังคาทำด้วยผ้าขาวเสื่อ หรือไม้ไผ่สานเรียกว่า “สามส้าง” การตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพ ส่วนใหญ่จะไว้ที่บ้าน เพราะมีความเชื่อว่าคนตายอยู่ในบ้าน ไม่อยากไปไหน ถึงตายก็ยังมีลูกหลานที่บ้านดูแลทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ อยู่บ้านไม่โดดเดี่ยว รู้สึกว่าไม่ถูกทอดทิ้ง มีการจัดงานสำหรับแขกที่มาจะเป็นญาติพี่น้องจะรู้แล้วมางานมีการเลี้ยงอาหาร ในงานโดยญาติพี่น้องและชาวบ้านช่วยกันในครัว แต่บางงานจะจ้างแม่ครัวรับผิดชอบด้านอาหารและล้างจานตลอดงาน ส่วนมหรสพ เช่น หนังตะลุง มโนราห์ มีแต่สำหรับงานที่บ้านมีฐานะดี บางงาน มีหนังตะลุงแบบเทปบันทึกภาพให้แขกดู ถ้าเป็นแบบเทปบันทึกภาพจะประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่าการว่าจ้างหนังตะลุงจริงมาแสดง

สำหรับในวันเผาศพนั้นจะมีขบวนแห่ศพโดยมีพระเบิกทาง คือให้พระภิกษุนำหน้าพระเบิกทางหมายถึง พระนำทางไปสู่สรวงสวรรค์ ส่วนลูกคนสุดท้ายต้องให้ถือ "ข้าวบอก" หมายถึงการบอกกล่าวแก่เจ้าที่เปลวหรือเจ้าที่ป่าช้าที่ชื่อตากาลา ยายกาลี ข้าวบอกเป็นเครื่องสังเวจเจ้าที่เปลว ประกอบด้วยข้าวปากหม้อ ปลาหมี่หั่ว มีหาง และเศษสตางค์ เมรุหรือที่เผาศพชาวใต้เรียก "สามส้าง" หรือ "รุ่มไฟ"

ในช่วงปี พ.ศ. 2534 ที่วัดตอนกลาง จะมีการสร้างเมรุเผาศพขึ้นมาและทำการเผาศพด้วยใช้เตาเผาศพเมรุที่ใช้ถ่านไฟเผาศพ ซึ่งลักษณะของเตาเผาศพแบบเมรุนั้นเป็นเตาเผาศพ 1 เตา ใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิง ในการเผาใช้ถ่าน 2 กระสอบต่อการเผา 1 ศพ จึงทำให้เผาได้ครั้งละ 1 ศพ เท่านั้น โดยลักษณะของเตาเผาศพทำมาจากอิฐทนไฟ วิธีการใช้รถเข็นเพื่อเป็นฐานในการวางถ่านและศพ โดยบนรถเข็นจะใส่ถ่านให้เต็มแล้วจึงวางโลงศพไว้ด้านบน ในการเผาแต่ละศพใช้เวลาประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง คนอ้วนจะเผาได้เร็วกว่าคนผอมเพราะคนอ้วนมีไขมันมาก สำหรับค่าใช้จ่ายจะเป็นการบริจาคหรืออนุโมทนาบุญของเจ้าภาพ สำหรับการทำให้พิธีศพนั้นบางรายก็นำศพมาไว้ที่วัดเนื่องจากสะดวกในการจัดงาน ทำพิธีต่าง ๆ ดังคำสัมภาษณ์

“...หากไว้วัดจะสะดวกเรื่องสถานที่วางโลงศพและที่สำหรับพระสงฆ์สวดอภิธรรม ได้รับความสะดวกในด้านสถานที่จัดรถบริการด้านเครื่องเสียง ไฟ อาจเป็นของวัดก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพ ให้ความช่วยเหลือ

ในการจัดงาน ผู้หญิงก็จะเป็นแม่ครัวช่วยทำกับข้าวจัดเตรียมเครื่องปรุงต่าง ๆ ผู้ชายช่วยเหลือสถานที่ จัดหาไม้ฟืน หรือช่วยหุงข้าว ช่วยชำแหละเนื้อหมู เนื้อวัว ช่วยบอกต่อเรื่องแขกที่มาในงาน คนที่เข้ามาร่วมงานส่วนใหญ่เป็นญาติๆ คนที่รู้จักและเคารพนับถือกัน...”

(สมใจ ธาณิรัตน์, สัมภาษณ์เมื่อ 25 มิถุนายน 2561)

ภาพที่ 4 เมรุเผาศพวัดดอนกลาง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2534

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 25 มิถุนายน 2561

การเผาศพขึ้นอยู่กับว่าตายวันไหน จะเผาวันไหน วันเผาเป็นวันที่ดีเหมาะกับคนตายหรือไม่ ไม่ตรงกับวันพระ หรือวันศุกร์ ซึ่งเป็นความเชื่อของคนโบราณห้ามเผาผีในวันพระและวันศุกร์ เพราะถือว่าสองวันนี้เป็นวันดี ไม่ควรเผาผี มิฉะนั้นจะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งเวลาจะแจ้งทำการเผาศพนั้นมีสองรูปแบบ คือ แจ้งกับคนเผาผี หรือ แจ้งกับพระที่วัดที่ทำหน้าที่ดูแลกิจการเกี่ยวกับงานศพ โดยส่วนใหญ่แล้วก็จะไปแจ้งเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสหรือคนเผาผีจะเป็นคนไปประสาน จัดสถานที่และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเผาศพเองทั้งหมด

สำหรับขั้นตอนในระหว่างการเดินทางเคลื่อนศพไปเมรุนั้นเริ่มต้นที่ นิมนต์พระมาฉันเพล ที่บ้านมีการสวดยกศพ นำศพไปวัด ที่วัดจะมีการสวด มีการทอดผ้าไตร และมีการกรวดน้ำ จากนั้นพิธีการจะเล่าถึงประวัติพร้อมคุณงามความดีของผู้ตาย คนเผาผีทำหน้าที่เปิดฝาโลง เพื่อให้ดูหลานดูหน้าเป็นครั้งสุดท้าย หากผู้ตายมีภรรยาหรือสามีที่ยังมีชีวิตอยู่คนเผาผีจะทำพิธีหย่าร้างให้ พิธีนี้มีความหมายว่าทั้งสองได้อยู่กันคนละภพชาติแล้วเสร็จแล้วจะให้ผู้มาร่วมงานขึ้นวางดอกไม้จันทน์ หลังจากหลังคนเผาผีจะขอขมาศพ และทำการเผา ขั้นตอนนี้คนเผาผีจะแจ้งว่าหากมีควันออกจากเมรุเมื่อไรให้เจ้าภาพทำการโปรยทาน โปรยทานเป็นเหรียญห่อด้วยริบบิ้นที่เจ้าภาพจัดเตรียมขึ้นมาเพื่อโปรยให้ผู้มาร่วมงาน ดังคำสัมภาษณ์

“...ในยุคนี้จะมีคนเผาผีประจำวัดอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นคนเผาศพ ซึ่งคนเผาผีนั้น เป็นคนที่มีความรู้ในการเผาศพ รู้พิธีกรรมทางศาสนา

และขั้นตอนการเผาศพ เป็นคนใจเย็น นิ่ง ๆ ใช้น้ำมันก๊าดราดลงไปในโลง
จุดไม้ขีดไฟลงไป การเผาแบบนี้เชื่อว่าเผาจะถูกเผาจนหมดเป็นเถ้าถ่าน
และเป็นการประหยัดกว่าใช้ถ่าน..”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

จากการลงพื้นที่งานศพชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ในยุคนี้ทำ
หน้าที่สวดอภิธรรมทุกคนของการไว้ศพ ฉันทัตตอาหารตามที่เจ้าภาพนิมนต์ บางคืนมีพระสงฆ์มานั่ง
เป็นพระประธานในพิธี เทศนาในช่วงคืนสุดท้ายของการไว้ศพที่บ้านก่อนนำร่างไปเผาที่วัด เป็นองค์
นำหน้าศพในขบวนแห่ศพไปทำพิธีที่วัด ทำหน้าที่เทศนาอีกครั้งในวัด สวดมาติกาบังสุกุลศพ ทำพิธี
เก็บอัฐิธาตุ ทำบุญสวดมาติกาวันรุ่งเช้าหลังจากการเผาเรียกว่าพิธีสวดดับธาตุ กลุ่มเจ้าภาพ
รับผิดชอบทุกอย่าง จัดเตรียมสถานที่และอาหารสำหรับรับแขก ติดต่อขอใช้บริการเช่าเต็นท์ โต๊ะ
เครื่องเสียง ไฟ ร้านดอกไม้ จัดเตรียมพิธีสวดอภิธรรม นิมนต์พระสงฆ์ กรวดน้ำ กลุ่มพิธีกร/มคทายก
นำไหว้พระ กล่าวชีวิตประวัติของผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อระลึกถึงความดีและให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ตระหนักถึง
สังขารของชีวิต คนเผาผี ทำหน้าที่เตรียมเมรุเผาศพ ขอขมาศพก่อนเผา เก็บเถ้ากระดูกของศพ
ดูแลความสะอาดเรียบร้อยของเมรุหลังการเผาศพ แนะนำเจ้าภาพเรื่องการนำกระดูกไปเก็บ
การลอยอังคาร กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ บริการจัดงานศพ ประกอบด้วยร้านสังฆทาน
สังฆภัณฑ์ ร้านโลงศพ ร้านดอกไม้พวงหรีด ผู้ให้บริการเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียง จาน ช้อน ไฟ รถแห่ศพ
ร้านไวโอลิน นอกจากนี้ยังมีร้านค้าขายของในงานศพ และงานเผาศพจำนวนมาก ประกอบด้วย ร้านขาย
ขนม น้ำดื่ม ขายของใช้ ขายผลไม้ ของกินยา ถั่ว ไอศกรีม เป็นต้น

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่นา

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่นา ซึ่งจากการศึกษาพบทั้ง
กระบวนการการเข้าสู่คนเผาผี วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนิยามตนเอง การดำรงคงอยู่
ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัว
การดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

ลุงแดง อดีตผู้ใหญ่บ้าน คนเผาผีวัดตอนกลาง

ลุงแดง อายุ 69 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านตอนกลาง ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันลุงแดง อยู่บ้านคนเดียว เพราะภรรยาได้เสียชีวิต
ลงแต่ลูกสองคนครอบครัวย้ายไปปลูกบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกัน ชีวิตประจำวันของลุงแดง
ยุ่งอยู่กับภารกิจเกี่ยวกับประเพณีงานบุญ เนื่องจากเป็นพิธีกรสงฆ์ในงานประเพณีทุกประเพณี
ซึ่งลุงแดง ขึ้นอาสาไปช่วยเขาทุกงานหากมีคนที่ติดต่อมา หรือ ทราบข่าวงานประเพณีของวัดหรือ
ของชาวชุมชน

ลุงแดง เกิดที่นี่ ในชุมชนแห่งนี้ ในวัยเด็กพ่อแม่ลุง ทำอาชีพหลักคือทำนา เพราะที่บ้าน
มีพื้นที่นาจำนวนมากกว่า 20 ไร่ ลุงแดง เรียนหนังสือภายในวัด เนื่องจากวัดกับบ้านไม่ไกลกันมากนัก
ใช้เวลาเดินไม่เกินครึ่งชั่วโมง ลุงแดง เป็นลูกศิษย์วัด จำเรียนในวัด เป็นเกษตรกรในช่วงแรก ทำนา

ปลูกข้าวเช่นเดียวกันคนในหมู่บ้าน ครั้งอายุได้ 25 ปี หลังจากไปทหารมา ลุงแดง ได้อาสาสมัครทำงานกับเจ้าหน้าที่อำเภอร้อนพิบูลย์ จนได้รับการแต่งตั้งจากทางการให้ช่วยทำงานในหน้าที่นี้ รักษาความสงบของหมู่บ้าน กระทั่งอายุ 43 ปี ความที่คลุกคลีช่วยเหลือชุมชนอยู่ทำให้เป็นที่รู้จักกับชาวบ้านจำนวนมาก จึงได้รับการเลือกจากชาวชุมชนให้เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านดอนกลาง ตำบลร้อนพิบูลย์

กระบวนการกลายเป็นคนเผาผี (ปฏิวัติคนเก่า ไม่เอาตั้งส์)

ลุงแดง เล่าถึงการเข้าสู่การเป็นคนเผาผี เริ่มมาจากเห็นคนที่เผาศพในอดีตที่จัดการเผาศพโดยมีการเรียกเก็บเงินค่าเผาศพกับญาติผู้ตาย เป็นคนไม่อยู่ในศีลธรรม ต้มเหล้าเวลาเผาศพ จึงเข้ามาอาสาเป็นคนเผาศพ เพราะมองว่ามันเป็นการไม่ถูกต้องเนื่องจากเมรุที่อยู่ในวัดนั้นเป็นสถานที่ที่ชาวชุมชนช่วยกันลงขันทอดผ้าป่า กฐิน สร้างขึ้นมาเพื่อหวังเป็นบ้านหลังสุดท้ายของตน จึงไม่เป็นการสมควรไปเก็บเขาตรงนี้ อีกอย่างคนเผาผีต้องไม่เลือกปฏิบัติต้องเผาศพให้เจ้าภาพทุกรายโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังหรือฐานะความยากดีมีจนต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นมืออาชีพ คือ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ให้สำเร็จเรียบร้อยทุกขั้นตอนตั้งแต่ทำความสะอาดเตาเผาจนถึงเก็บกระดูกตนจึงอาสาบอกกล่าวเจ้าอาวาสว่าต่อไปนี้เป็นต้นไป ตนจะเป็นคนเผาศพเองประจำที่เมรุวัดแห่งนี้ และจะไม่เก็บค่าเผาศพจากบรรดาญาติของผู้ตาย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ดังคำพูด

“...แลไม่ได้ (ทนดูไม่ได้) เผาศพยังเก็บตั้งส์ทั้ง ๆ ที่เมรุนี้ วัดนี้ คนในชุมชนช่วยกันทอดผ้าป่า ทอดกฐิน รวบรวมเงินสร้างขึ้นมา หวังว่า ได้ใช้ยามที่ตายไป จะได้ไม่ลำบาก อีกอย่างคนเผาผีคนก่อนก็ขี่ม้ากินเหล้า เรียกเก็บเงินจากเจ้าภาพค่าโน่นค่านี้น่ามากมาย จึงตัดสินใจอาสาบอกเจ้าอาวาสขอเป็นคนเผาศพเองตั้งแต่บัดนั้น จนบัดนี้ลุงไม่เคยเก็บตั้งส์ค่าเผาศพเลย เว้นเสียแต่เจ้าภาพจะอนุโมทนาค่าน้ำ ค่าไฟให้วัดเอง เราถือว่าเป็นการทำบุญทำกุศลให้คนในชุมชนด้วย สบายใจ ไม่เอาอะไรแล้ว...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2561)

ไว้ครูสู่อาชีพ ฝึกตน ศึกษาเอง

ด้วยความที่ลุงแดง ได้ทำการบวชเรียนที่วัดดอนกลาง 2 พรรษา ระหว่างบวชนั้น ได้เห็นการทำงานของมัคทายก คนแก่ คนเฒ่าของชุมชน ศึกษาพระธรรมกับพระอาจารย์ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ รวมถึงการสวดศพ เห็นการเผาศพของคนเผาผี ได้เรียนรู้พิธีกรรมการเผาศพ จัดการศพ จนกระทั่งลาสิกขาออกมา เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เป็นผู้นำในทุกด้านไม่ว่าแม้กระทั่งด้านพิธีกรรมสงฆ์ นำไหว้พระ บางครั้งต้องไปทำการมัตตราสัง บางครั้งไม่จำเป็นต้องไปมัตตศพ โดยคนที่ทำหน้าที่จะเป็นญาติของผู้ตายหรือคนที่เป็นหมอประจักษ์ชุมชน พอมีคนตายก็มาหาตน บางทีตนเองรู้ข่าวก็ไปเอง เขาทำกัน ได้หลายคนไม่ใช่เฉพาะแต่ตนเอง ลุงแดง ไม่มีครูในการทำหน้าที่ ฉะนั้นจึงไม่มีครู จึงไม่ได้ไหว้ครู เวลาเผาศพจะนึกคิดเพียงว่า

“...อีกหน่อยเราก็ตาย คิดแบบนี้อย่างเดียว เขาตายก็ช่วยเผา เราก็ตายแบบนี้แหละ คิดแต่แบบนี้ตอนเราตาย คนอื่นก็จะได้เผาเรา เหมือนตอนที่เราเผาเขานี้แหละ จะรวย จะจน ก็ตายกันทุกคน...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2561)

ลุงแดง ไม่มีคาถา เพราะใช้น้ำมันต์ของวัดมาเป็นสิ่งคุ้มครอง โดยให้ความเห็นว่ น้ำมันต์นี้แหละใหญ่สุดแล้ว การที่คนเผาผีทำพิธีขั้นตอนมาก สวดโน่น สวดนี่ ก็ยังสามารถเรียกเงิน จากเจ้าภาพได้มากขึ้นเท่านั้น สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...ความรู้เขาเยอะ เขาจะหาเงินได้หลายทาง ทำพิธีสวดคาถา เสกน้ำมันต์ เรียกวิญญาณ พิธีมาก ชาวบ้านแลกขลัง ยอมจ่ายตั้งส์ ให้มาก แต่ลุงไม่มี ไม่รู้จะไปเอาอะไรกับเขา เขาตายที่หนึ่งแล้วเป็นทุกข์ อีกอย่าง เมรุเขาก็บริจาคเงินมาสร้าง ชาวบ้านไม่ควรเสียตั้งส์ค่าอะไรอีกแล้ว...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2561)

การทำงาน

การทำงานของลุงแดง ในเช้าของวันที่มีงานเผาศพ ลุงแดง จะเดินทางมาที่วัดเพื่อเข้า ทำความสะอาดเมรุเผาศพ หลังจากนั้นจะจัดเตรียมของเพื่อเซ่นไหว้ บอกยายกะลา ตากะลี ว่าจะมีการเผาศพขอให้ศพไปอยู่ด้วยเท่านั้น วิธีการเผาศพของลุงแดง จะเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีคาถาอาคม ไม่มีมิดหมอ การเผาศพนั้นเราเรียนรู้จากคนเผาผีคนก่อน เขาทำอย่างไร พิธีกรรม เรียนรู้มาขณะเมื่อตอนเป็นพระสงฆ์

ในระหว่างการเผาศพนั้นจะมีชาวบ้านขึ้นมาบนเมรุ มาคุยกับลุงแดง ส่วนมากจะเป็น ชายรุ่นราวคราวเดียวกับลุง บรรยากาศเช่นนี้เป็นสิ่งเกิดขึ้นอย่างปกติ บางคนขึ้นมาไม่ได้พูดคุย อย่างเดียว แต่หยิบจับไม้เคียวศพ ช่วยลุงแดงเผาศพ ซึ่งลุงแดง ก็ไม่ได้ว่าอะไร ลุงแดง ไม่รับเงินจาก เจ้าภาพแต่เจ้าภาพมีน้ำใจที่จะซื้อเครื่องต้มบำรุงกำลัง กระทั่งแดง M 150 ลิโพ มาให้ แต่จะไม่มีใคร ซื้อเครื่องต้มแอลกอฮอล์ เบียร์ เหล้าขาว ขึ้นมา เพราะลุงแดงห้ามไว้

ยึดหลักความดี จรรยาบรรณคนเผาผี

คนเผาผีเกิดขึ้นจากการจำเป็น เนื่องจากไม่มีใครทำอาจจะเป็นการสืบทอดกันมาจาก บรรพบุรุษ คนเผาผีจะมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศพเมื่อตายไปแล้ว จะมีการมัดตราสัง เพื่อกำหนด วิญญาณ รวมไปถึงการเตรียมของใช้ต่าง ๆ ที่ใช้การการเตรียมก่อนเผาศพและหลังเผาศพเสร็จ คนที่จะเป็นคนเผาผีได้ก็กล้าเสียสละไม่มีอคติกับศพทุกศพ และต้องไม่มีของที่เสื่อมเสีย ต้องมีความศรัทธาในงานที่ทำ ในสายตาคอนอื่นอาจจะมองว่าคนเผาผีเป็นคนไม่ดีแต่ที่จริงแล้วคนเผาผี เป็นคนสำคัญมากในงานศพเพราะถ้าไม่มีคนเผาผีแล้วใครจะเป็นคนเผาศพ

อาชีพคนเผาผีนั้นเป็นอาชีพที่กล้าเสียสละเพื่อคนอื่น มีบทบาทหน้าที่ในการเผาศพ ทุกศพที่ทางเจ้าอาวาสสั่งให้เผา แล้วไม่เลือกอคติกับศพ แม้แต่จะเป็นญาติก็มักก็ตามคนเผาผี

เป็นคนเผาศพ หรือผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน คนเผาผี ผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพ เป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีเผาศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา

หลักของการเป็นคนเผาผี ผู้ที่เป็นคนเผาผีได้ต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง และจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพคนเผาผีเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีเผาศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา ซึ่งเป็นงานบริการที่ช่างที่ค่อนข้างหนักและเหนื่อยและต้องการมืออาชีพที่สมัครใจ จะต้องมีความสามารถในการเผาศพ ยึดถือธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีความรู้ในการจัดการศพ และรวมไปถึงการเตรียมของดับธาตุ ทำบุญธาตุ

คนเผาผีต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางสังคม มีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นอยู่คู่กับธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการตาย พร้อมทั้งยกระดับให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน มีใจรักและมีความรับผิดชอบสูง ไม่มีอคติต่อศพและอาชีพของตนเอง ถึงแม้คนบางคนอาจมองว่าเป็นคนที่ไม่ดีนักแล้ว แต่เขาเหล่านั้นมีอาชีพสุจริต ถ้าเขาเหล่านั้นไม่ทำแล้วจะมีผู้ใดเป็นคนกระทำ คนเผาผีจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับศพการตายของคนในชุมชน ดังคำพูด

“....คนเผาผีเป็นบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนเผาศพ รับผิดชอบหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในการเผาศพให้ลุล่วงไปด้วยดี ตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพในงานศพซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญต่อการจัดงานศพ ความถูกต้องตามระเบียบวิธีปฏิบัติตามความเชื่อตามวัฒนธรรม คนเผาผีจะต้องมีใจไม่คิดร้ายต่อใคร มีใจเป็นกลางเป็นคนเผาผีที่ดี ถูกต้อง...”

(กรอง เวทีตรง, สัมภาษณ์เมื่อ 9 เมษายน 2561)

อุดมการณ์ ทำดี เพื่อเพื่อนมนุษย์

อาชีพคนเผาผี เป็นงานที่ดีเพราะเป็นอาชีพที่สุจริต แต่ในสายตาของคนอื่น อาจมองว่าเป็นงานที่สกปรกเพราะอยู่แต่กับศพ หรือบางคนอาจจะไม่กล้าพูดคุยกับคนเผาผีเลยก็ได้เนื่องจากคนเผาผี บางคนมีการเล่นของสกปรกที่มองไม่เห็น คนเผาผีเป็นคนเผาศพประจำหมู่บ้านที่ได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน คนเผาผีนอกจากจะช่วยเหลือคนแล้วยังเป็นการสืบทอดการจัดระเบียบขั้นตอน วิธีการจัดการศพ สำหรับข้อห้าม ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศพนั้นผู้ที่เป็นคนเผาผี จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญและจะต้องมีทัศนคติด้านบวกในการประกอบอาชีพ เป็นบุคคลที่จำเป็นและมีความสำคัญที่สุดในการทำพิธีเผาศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด จนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา ดังคำกล่าว

“...ก่อนที่จะนำศพใส่โลงเมื่อมีคนสิ้นลมหายใจแล้วจะนำศพมาทำพิธี ซึ่งพิธีที่จะทำเริ่มแรกคือ การอาบน้ำศพหรือที่เรียกกันว่า พิธีรดน้ำศพ ซึ่งการรดน้ำศพจะจัดพิธีหลังจากคนตายไปไม่นานนัก

โดยใช้น้ำมันต์ผสมน้ำสะอาด โรยด้วยดอกไม้หอมหรืออาจจะใช้น้ำอบผสมด้วย ผู้ที่มารดน้ำศพจะรดที่มือข้างหนึ่งของผู้ตายที่ยื่นออกมาและกล่าวคำไว้อาลัย ถือเป็นพิธีเริ่มต้นเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ตาย มักเชิญคนสนิท คนรู้จักหรือผู้ที่เคารพนับถือไปรดน้ำศพเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ที่จากไป...”

(จิต หนูทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 9 เมษายน 2561)

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่นา ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่นา ชุมชนวัดมัชฌิมา (ดอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่นา (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)

วัดมัชฌิมา (ดอนกลาง) ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 - 2561 มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นสภาพพื้นที่ การทำมาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ เงินทองเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตมากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนต้องหาอาชีพที่ทำให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น ต้องนำเงินมาเพื่อเป็นทุนการศึกษาให้ลูกเนื่องจากในช่วงสมัยนี้รัฐบาลบังคับให้เยาวชนต้องเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พ่อแม่ต้องลำบาก ต้องออกทำงานนอกบ้าน งานที่ได้รับความนิยม ในช่วง พ.ศ. 2540 -2550 คืองานรับเหมาก่อสร้าง และผลผลิตจากสวนยางพารา ก็เริ่มออกสู่ตลาดมากขึ้นทำให้ผลผลิตทางการเกษตรให้ราคาดีในช่วงนั้นทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีมีการติดต่อสื่อสาร ชีวิตการทำมาหากินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไม่ลำบากเหมือนก่อน ไม่ต้องทำนา ไม่ต้องหาบของขาย ไม่ต้องเดินไปขายของ เพราะมีความสะดวกมีรถใช้มีรถโดยสารประจำทาง แต่การทำเกษตรก็จะยึดถือแบบดั้งเดิมมีการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ การทำนาก็จะมีบางในบางพื้นที่ มีคลอง มีลำห้วยเหมือนเดิม แต่จะมีการพัฒนาขึ้นมาก มีประปาเข้ามาอย่างทั่วถึง ทำให้การใช้น้ำสะดวกขึ้นไม่ต้องไปหาบน้ำจากห้วยมากินมาใช้มีร้านค้าในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีเครื่องมือสื่อสารมากมาย มีโรงพยาบาลที่ทันสมัย มีโรงเรียนและสถานที่ราชการ มีถนนคอนกรีตเข้าตามหมู่บ้าน มีถนนลาดยางที่ทนทานและสะดวก ถนนมีการขยายเพิ่มกว้างขึ้น มีโรงเรียนหลายแห่งเกิดขึ้นทำให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือกัน มีไฟฟ้ามีอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ในบ้านอย่างทั่วถึงมีการพัฒนาน้ำตกแม่ศรีฐิติให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านมีการพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านกับวัดยังคงมีความเกี่ยวข้องในการทำพิธี วัฒนธรรมทางศาสนา

ในช่วงยุคนี้สภาพพื้นที่ชุมชนดอนกลาง ล้อมรอบไปด้วยสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน และสวนผลไม้ ด้านทิศตะวันออกมีลำคลองที่มีต้นกำเนิดน้ำจากเทือกเขารามโรม อาชีพคนในชุมชนส่วนใหญ่จะทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน และสวนผลไม้ ปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์ มีอาชีพใหม่เกิดขึ้น เช่น รับจ้างมอเตอร์ไซด์ รับจ้างรถโดยสาร เป็นต้น มีการสร้างบ้านเรือนมากขึ้น

มีการประกอบอาชีพค้าขาย บางส่วนก็ได้ทำงานราชการ ทหาร ตำรวจ พยาบาล การดำรงชีวิตค่อนข้างดีขึ้นมาก มีถนนคอนกรีตและการไฟฟ้าเข้าถึงสะดวกสบาย จะเห็นได้ว่ามีร้านค้าเกิดขึ้นมากมาย ชุมชนมีสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนตำบลร้อนพิบูลย์จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือดูแลในเรื่องการเป็นอยู่ ระเบียบต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชนมีรถโดยสารประจำทาง มีโทรศัพท์มือถือใช้สะดวก มีการปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญเกิดขึ้น บริเวณวัดมีการพัฒนามากขึ้น มีการสร้างโบสถ์สร้างศาลา ชาวบ้านมีการแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน มีการรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม

ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2540 - 2561 จะเห็นว่ามีการใช้ชีวิตการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีการทำมีการหารายได้เสริมจากการค้าขาย โดยมีการปลูกผักสวนครัว ปัจจุบันนี้มีร้านค้าสวัสดิการ มีร้านสะดวกซื้อมากขึ้น มีร้านขายของสด ทำให้สะดวกสบายมากขึ้น ชาวบ้านมีรถเป็นยานพาหนะ ทั้งรถมอเตอร์ไซด์และรถกระบะเกือบทุกบ้าน บ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ส่วนมากเป็นบ้านที่สร้างแบบปูนที่มีการออกแบบที่สวยงาม มีถนนเข้าถึง ขยายกว้างขึ้น มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกบ้าน ลูกหลานได้ทำงานราชการ ทหาร ตำรวจ พยาบาล การดำรงชีวิตค่อนข้างดี แต่ก็ยังยึดถือการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ มีการสืบทอดวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ประเพณีเดือนสิบ ประเพณีชักพระ สงกรานต์ หอตกฐิน หอตกผ้าป่า เวลาว่างชาวบ้านจะทำอาหารมาที่วัด จะมาร่วมทำกิจกรรมกันที่วัด เพราะถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภายในวัดมีการสร้างโบสถ์ สร้างเมรุเผาศพ และศาลาที่มีความสวยงามมากขึ้น และสร้างห้องน้ำพร้อมใช้งาน ปัจจุบันมีสถานที่ราชการจำนวนมากประกอบด้วย ไปรษณีย์ ธนาคาร เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกสิกรไทย เป็นต้น ดังคำบอกเล่า

“...ชุมชนตอนกลางสมัยนี้เจริญมาก ชาวบ้านได้ทำการปรับพื้นที่จากนาเป็นสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้ มีบางพื้นที่ยังคงทำนากยกบ้านอยู่อาศัยกันเป็นชุมชนหนาแน่น มีการตัดถนนหนทางเข้าทุกซอกทุกมุม วัดก็มีการพัฒนามากมาย มีโรงธรรม ศาลา กุฏิพระสงฆ์ มีการสร้างศาลาคู่เมรุไว้เพื่อให้ชาวบ้านที่ไม่สะดวกทำศพที่บ้านก็มาไว้ในวัดเพื่อความสะดวกรวดเร็ว...”

(ริน ประจักษ์ความ, สัมภาษณ์เมื่อ 17 เมษายน 2561)

สำหรับทางด้านทิศตะวันออกของวัดนั้นมีคลองกลางผ่านบริเวณรอบ มีความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชพรรณต่าง ๆ ปัจจุบันวัดมีการปรับปรุงขึ้นจากเดิมมาก เพราะมีการสร้างโบสถ์สร้างศาลาอเนกประสงค์ที่พร้อมใช้งานและสวยงาม วัดถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน การทำมาหากินค่อนข้างดีขึ้นเนื่องจากมีพืชผลผลิตที่สมบูรณ์ มีการค้าขาย มีของขายมากมายแปลกตา ร้านอาหารตามสั่ง มีร้านขายสังฆภัณฑ์ ร้านขายข้าวแกง ร้านสะดวก มีสถานที่ท่องเที่ยว ชาวบ้านอาศัยกันแบบพี่น้อง คอยช่วยเหลือกัน มีการสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่มีความสนุกสนาน เนื่องจากปัจจุบันมีดนตรีเข้ามาสืบสานให้งานประเพณีต่าง ๆ ครึกครื้นขึ้น มีงานวันชักพระ เป็นงานที่จัดโดยอำเภอร้อนพิบูลย์ ร่วมกับส่วนราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่วัดในสังกัด ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ภาคเอกชน และประชาชนชาวร้อนพิบูลย์ จัดงาน “วันลากพระ

ประจำปี” เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี สร้างเสริมความรักสามัคคีของประชาชนอำเภอ
ร้อนพิบูลย์ ประเพณีชักพระหรือลาก มีชื่อเสียงมาก เพราะมีพระคู่บ้าน คู่เมืองหรือพระแม่เศรษฐี
ในประเพณีดังกล่าวชาวร้อนพิบูลย์ให้การเคารพและสักการะเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังคำกล่าว

“...ชาวบ้านยังคงเข้าวัดตามปกติ เวลาว่างมีการอะไร ก็ยังคงมีวัด
เป็นที่อาศัย ฟังฟัง ประชุมหมู่บ้าน งานบวชงานนาค ทำบุญชักพระ ปีใหม่
งานเดือนสิบคนจะเต็มวัด เรียกได้ว่าใกล้ชิด กับวัดยังมากอยู่ มีกิจการ
อะไรก็นิมนต์พระไปสวด ไปเจริญพระพุทธมนต์ให้เป็นประจำ ทอดกฐิน
ทอดผ้าป่า ปีหนึ่งคนก็จะทำบุญถวายปัจจัยกันมากทีเดียว...”

(พระครูธรรมสงฆ์ภูมิธรรม, สัมภาษณ์เมื่อ 17 เมษายน 2561)

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่นา

การจัดการศพของชาวชุมชนตอนกลางแห่งนี้ยุคปัจจุบันมีความเชื่อและแนวปฏิบัติ
กล่าวคือ แรกเมื่อมีการตายเจ้าภาพจะต้องไปนิมนต์พระมาทำพิธีทางศาสนา ก่อนที่จะนำศพใส่โลง
เมื่อมีคนสิ้นลมหายใจแล้วจะนำศพมาทำพิธี ซึ่งพิธีที่จะทำเริ่มแรก คือ การอาบน้ำศพหรือที่เรียก
กันว่า "พิธีรดน้ำศพ" ซึ่งการรดน้ำศพจะจัดพิธีหลังจากคนตายไปไม่นานนัก โดยใช้น้ำมนต์ผสม
น้ำสะอาด โรยด้วยดอกไม้หอมหรืออาจจะใช้น้ำอบผสมด้วย ผู้ที่มารดน้ำศพจะรดที่มือข้างหนึ่ง
ของผู้ตายที่ยื่นออกมาและกล่าวคำไว้อาลัยถือเป็นพิธีเริ่มต้นเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ตาย
มักเชิญคนสนิท คนรู้จักหรือผู้ที่เคารพนับถือไปรดน้ำศพเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ที่จากไป
เมื่อท่านไปถึงในพิธีควรจะทักทายและแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพจากนั้นจึงนั่งรอในที่จัดเตรียมไว้
เจ้าภาพจึงจะเชิญท่านไปรดน้ำยังบริเวณที่ตั้งศพ ท่านจึงทำความเคารพศพและเทน้ำอบที่เจ้าภาพ
ได้จัดเตรียมไว้ลงบนฝ่ามือและอธิษฐานกรรมให้กับผู้ที่ล่วงลับงานสวดอภิธรรมหรืองานสวดศพ

การจัดงานศพในปัจจุบัน สำหรับแขกที่มาจะเป็นญาติพี่น้องจะทราบข่าวจึงเดินทางมา
มีการเลี้ยงอาหารในงานโดยญาติพี่น้องและชาวบ้านช่วยกันในครัว แต่บางงานจะจ้างแม่ครัว
รับผิดชอบด้านอาหารและล้างจานตลอดงาน ส่วนมหรสพ เช่น หนังตะลุง มโนราห์
สำหรับบ้านที่มีฐานะดี บางงานมีหนังตะลุงแบบเทปบันทึกภาพให้แขกดู วัดมีบริการ จัดการที่สะดวก
เรื่องสถานที่ว่างโล่งศพและที่สำหรับพระสงฆ์สวดอภิธรรม ได้รับความสะดวกในด้านสถานที่จอดรถ
บริการด้านเครื่องเสียง ไฟ อาจเป็นของวัดก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพให้ความช่วยเหลือในการจัดงาน ผู้หญิง
ก็จะเป็นแม่ครัวช่วยทำกับข้าวจัดเตรียมเครื่องปรุงต่าง ๆ ผู้ชายช่วยเหลือสถานที่ จัดหาไม้ฝืน หรือ
ช่วยหุงข้าว ช่วยชำแหละเนื้อหมู เนื้อวัว ช่วยบอกต่อเรื่องแขกที่มาในงานญาติ ๆ คนที่รู้จักและเคารพ
นับถือกันระยะเวลาในการจัดงานก็วันแล้วจึงเผา 3 วัน 7 วัน ขึ้นอยู่กับว่าตายวันไหน จะเผาวันไหน
วันเผาเป็นวันที่ดีที่ไม่ตรงกับวันพระ หรือวันศุกร์ ซึ่งเป็นความเชื่อของคนโบราณ ห้ามเผาผีในวันพระ
และวันศุกร์ ไม่ควรเผาผี มิฉะนั้นจะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นการเผาศพทุกครั้งต้องแจ้ง
การเผาโดยติดต่อคนเผาผีหรือพระ ในการเคลื่อนศพไปเมรุนั้นต้องนิมนต์พระมาฉันเพลที่บ้าน มีการ
สวดยกศพ นำศพไปวัด ที่วัดจะมีการสวด มีการทอดผ้าบังสุกุล กรวดน้ำ จากนั้นพิธีกรจะเล่าถึง
ประวัติพร้อมคุณงามความดีของผู้ตาย คนเผาผีทำหน้าที่เปิดฝาโลง เพื่อให้ดูหลานดูหน้าเป็นครั้ง

สุดท้าย หากผู้ตายมีภรรยาหรือสามีที่ยังมีชีวิตอยู่คนเผ่าผีจะทำพิธีหยาร้างให้พิธีนี้ มีความหมายว่า ทั้งสองได้อยู่กันคนละภพชาติแล้ว เสร็จแล้วจะให้ผู้มาร่วมงานขึ้นวางดอกไม้จันทน์หลังจากหลังคนเผ่า ผีจะขอขมาศพ และทำการเผา ขั้นตอนนี้คนเผ่าผีจะแจ้งว่าหากมีควันออกจากเมรุเมื่อไรให้เจ้าภาพทำการโปรยทาน โปรยทานเป็นเหรียญห่อด้วยริบบิ้นที่เจ้าภาพจัดเตรียมขึ้นมาเพื่อโปรยให้ผู้มาร่วมงาน ลักษณะการเผา จะใช้น้ำมันก๊าดราดลงไปในโลงจุดไม้ขีดไฟลงไป การเผาแบบนี้เชื่อว่าเผาจะถูกเผาจนหมดเป็นเถ้าถ่านและเป็นการประหยัดกว่าใช้ถ่าน ส่วนคนเผ่าผีจะมีประจำตัวอยู่แล้ว

ภาพที่ 5 การตกแต่งหน้าศพ/โลงศพในชุมชนตอนกลาง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 28 มิถุนายน 2561

เมื่อมีการตายเจ้าภาพจะต้องไปนิมนต์พระมาทำพิธีทางศาสนา ขั้นตอนที่สองญาติต้องดำเนินการ ติดต่อจองศาลาวัด ถ้าหากจัดงานที่วัด เพื่อเตรียมพิธีรดน้ำศพแล้วติดต่อกับคนขายที่รู้จักหรือถามจากวัด แจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้องที่อยู่ไกล พร้อมแจ้งสถานที่จัดงาน อดรูปหน้าศพ สั่งดอกไม้วางหน้าโลงศพ ซื้อธูปยาว น้ำมันก๊าด รูปธรรมดา จุดเคารพศพ เจ้าภาพจะต้องสั่งของว่างเพื่อเตรียมแจกหลังสวดศพเสร็จ แล้วก็ให้คนเผ่าผีมาทำการมัดตราสังข์ แล้วให้พระทำพิธีทางศาสนา จากนั้นให้ลูกหลานเปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วยกศพลงโลงเพื่อทำพิธีต่อไป จากนั้นก็ทำการ รดน้ำศพ นิมนต์พระสวดศพ จะแนะนำให้เหมาะสมตามจำนวนเจ้าภาพอาจจะ 5 รูป การไว้ศพอาจจะไว้ 5 วัน หรือตามความเหมาะสมของเจ้าภาพ การเตรียมการสำหรับวันเผา เตรียมเขียนประวัติผู้ตาย วันเกิด เป็นบุตร ธิดาของใคร มีพี่น้องกี่คน ใครบ้าง ทำอาชีพอะไร มีลูกกี่คน ใครบ้าง แต่ละคนทำอาชีพอะไร เล่าลักษณะนิสัยของผู้ตาย เตรียมหาผู้ทอดผ้าบังสุกุล ซื้อมะพร้าวสำหรับล้างหน้า (อาจฝากคนเผ่าศพซื้อได้) เตรียมของขำร่วย ดอกไม้จันทน์ (สำหรับผู้ทอดผ้า ซ่อใหญ่ แยกทั่วไป ซ่อเล็ก) นิมนต์พระผู้ใหญ่เทศนาหน้าศพช่วงบ่าย ก่อนพิธีเผาขั้นตอน วันเผา ช่วงบ่ายจะทำการสวด อ่านประวัติผู้ตาย แยกยื่นไว้อาลัยทอดผ้าบังสุกุล เชิญแขกขึ้นประชุมเพลิง แจกของขำร่วย รุ่งเช้า เก็บอัฐิไปลอยอังคาร ดั่งคำสัมภาษณ์

“...ทุกวันนี้มีการทอดผ้าบังสุกุล ผิดกับเมื่อก่อนที่ทุกคนใครก็ได้
ที่สามารถนำผ้าที่ตั้งใจถวายพระมาวางที่ข้างศพแล้วให้พระชกบังสุกุล

เอาเป็นการพิจารณาผ้าบังสุกุล ทุกวันนี้มีแต่คนสำคัญที่เจ้าภาพเชิญเตรียมไว้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ นักการเมือง ข้าราชการชั้นสูง ที่คนรู้จักดี พระที่มาซักรักเหมือนกันตามลำดับความสำคัญตามชั้นตามยศ ตามฐานะสมณะศักดิ์ ไม่รู้เป็นเพราะอะไร แต่เชื่อว่าส่วนมากจะเป็นการให้เกียรติกับผู้ตายและคณะเจ้าภาพที่เรียนเชิญ...”

(ช่วง รอดเกลี้ยง, สัมภาษณ์เมื่อ 28 มิถุนายน 2561)

ภาพที่ 6 เชิญแขกผู้ใหญ่/ประธานในพิธี ทอดผ้าบังสุกุล
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 29 มิถุนายน 2561

สำหรับการเผาศพที่วัดดอนกลางนั้นปัจจุบันเป็นการเผาแบบเมรุ เป็นเตาเผาศพ 1 เตา ใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิง ในการเผาใช้ถ่าน 2 กระสอบต่อการเผา 1 ศพ จึงทำให้เผาได้ครั้งละ 1 ศพ เท่านั้น โดยลักษณะของเตาเผาศพทำมาจากอิฐทนไฟ วิธีการใช้รถเข็นเพื่อเป็นฐานในการวางถ่านและศพ โดยบนรถเข็นจะใส่ถ่านให้เต็มแล้วจึงวางโลงศพไว้ด้านบน ในการเผาแต่ละศพใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง

ในพิธีกรรมการเผาผียุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้านี้ พบว่า มีกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนมากประกอบด้วย กลุ่มเจ้าภาพ ซึ่งเรื่องนี้ วรณีย์ ชูขาว ให้สัมภาษณ์เมื่อครั้งที่เจ้าภาพบิดาตนเองเสียชีวิต ซึ่งบำเพ็ญกุศลศพที่บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 6 บ้านดอนกลาง ตำบลร่อนพิบูลย์ ว่า เมื่อบิดาตนเองล้มเสียชีวิตลงนั้น ตนไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับการจัดงานศพมากพอสมควรจึงได้ทำการถามญาติผู้ใหญ่พร้อมกับได้ทำการปรึกษาเจ้าอาวาสวัดดอนกลางในการจัดการศพด้านต่าง ๆ รวมถึงได้สอบถามผู้ใหญ่แดง ผู้ซึ่งเป็นคนเผาศพที่วัดดอนกลางแห่งนี้ถึงขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการงานศพเป็นไปอย่างเรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีชุมชน

ภาพที่ 7 การตกแต่งบริเวณเมรุเผาศพในวันเผาศพ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 29 มิถุนายน 2561

จากนั้นก็ได้ทำการติดต่อคนที่ให้บริการร้านโรงศพ ให้เช่าเต็นท์ เก้าอี้ คนทำอาหาร รวมถึงให้บรรดาลูก ๆ ติดต่อร้านทำป้ายไวเนล ป้ายบอกทาง ป้ายชื่อผู้ตาย ออกแบบงานศพ สถานที่ตั้งงานศพ ติดต่อร้านดอกไม้เพื่อประดับหน้าโรงศพ ให้คนไปชนของที่วัด อาสนะพระสงฆ์ โต๊ะหมู่ ตาลปัด ที่กรวดน้ำ เป็นต้น สำหรับมัคทายกวัดและการจัดการศพต่าง ๆ ไม่เป็นที่เป็นห่วง เพราะเนื่องผู้ใหญ่แดง ท่านทำเป็นหมดทุกอย่าง ตั้งแต่มัดตราสังข์ ตั้งแต่การเอาศพเข้าโลง ตั้งโต๊ะพระ นำไหว้พระ รวมถึงเผาศพท่านจะอนุเคราะห์เต็มใจช่วยชาวบ้านในชุมชนนี้เป็นอย่างดี ตั้งคำสัมภาษณ์

“...ชุมชนเราโชคดี มีลุงแดง คอยช่วยเวลาใครเสีย ท่านจะมาเป็นคนแรก ๆ หรือไม่ก็ญาติผู้ตายจะโทรตามหาท่าน ท่านจะมาทันที ไม่คิดเรื่องเงินเรื่องทองเลย ท่านจะทำเป็นทุกอย่างตั้งแต่อาบน้ำศพ มัดตราสังข์ เอาศพเข้าโลง นำไหว้พระ ท่านจะบอกว่าอะไรติดต่อใคร เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ โต๊ะหมู่ พวงหรีด ร้านโลง การนิมนต์พระ วันเผา ท่านแนะนำให้เจ้าภาพเป็นอย่างดี สำหรับค่าใช้จ่ายงานศพหนึ่งเราต้องเตรียมไว้เลย ไม่ต่ำกว่า 70,000-100,000 ไร่จ่ายค่าเต็นท์ ค่าโต๊ะ โรงศพ ค่าแม่ครัว ค่าอาหาร ค่าดอกไม้ ค่าพระ เป็นต้น...”

(วรรณิ ชูขาว, สัมภาษณ์วันที่ 18 เมษายน 2561)

วรรณิ ยังบอกต่ออีกว่า ในชุมชนแห่งนี้หากว่าเจ้าภาพคนไหนไม่มีเงินจัดงานศพก็จะมี การประสานกับกองทุนของหมู่บ้านได้มีกองทุนกู้ยืม เงินประกันชีวิตฌาปนกิจของกองทุนในชุมชน เสร็จงานก็ทยอยมาจ่ายเงินคืน อย่างไรก็ตามสำหรับการจัดงานศพนั้นเจ้าภาพต้องเตรียมตัว เป็นอย่างดีเพราะว่าปัจจุบันนี้คนที่จะมาร่วมงานศพนั้นจะมากันในช่วงช่วงเย็น - กลางคืน เพราะจะมาร่วมพิธีสวดอภิธรรมและร่วมรับประทานอาหาร ซึ่งช่วงนี้สำคัญมากถือเป็นช่วงที่เจ้าภาพ

ต้องมีการเตรียมพร้อมเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นอาหาร น้ำดื่ม เครื่องเสียง ที่นั่ง ที่ไหว้พระ พิธีกรรมการบำเพ็ญกุศล นอกจากนี้งานศพในปัจจุบันนั้น มีการเชิญเจ้าภาพ คนมีฐานะทางสังคม มาเป็นเจ้าภาพในการสวดหรือเผา เป็นคนที่คนส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย และการเลือกนิมนต์พระมาสวดมนต์เวียนกันไปตามวัดในชุมชน ส่วนการนิมนต์พระมาเทศนานิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง เพราะมีความชำนาญและเทศนาได้น่าฟังจึงต้องมีการเตรียมตัวศึกษาเป็นพิเศษ การจัดงานต้องการตกแต่งงานศพ โลงศพ สวยงาม พวงหรีด ดอกไม้สวยงาม เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตายและเพื่อฐานะทางสังคมของเจ้าภาพ เพราะอยากให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ได้มีบ้านหลังสุดท้ายที่สวยงามเปรียบเสมือนสวรรค์อยากให้เราไปอย่างสงบและมีความสุข ดังคำสัมภาษณ์

“...เราต้องเตรียมตัวเป็นอย่างดี ต้องลงทุนมากเพราะว่าโลงศพ ก็ต้องสวยงาม พวงหรีด ดอกไม้ประดับประดาสวยงาม ที่พระดูเรียบร้อย กับข้าวอาหารต้องอร่อย ถูกปากคนมางาน พระก็ต้องนิมนต์พระดี ๆ พระดัง ๆ มาเทศน์ ต้องดูว่าใครพอรู้จักผู้ใหญ่ คนโต มาเป็นเจ้าภาพ เพื่อแสดงถึงฐานะทางสังคมผู้จัดงาน เจ้าภาพ รวมถึงการให้เกียรติผู้ตายด้วย อันนี้ก็สำคัญมากในปัจจุบัน แต่บ้านเรา ยังไม่เท่าใด แต่ถ้าเกิดงานในเมืองงานศพยิ่งใหญ่อลังการ นิมนตร์พระจำนวนมาก จัดดอกไม้สวยงาม โลงสวยหรู ทำบุญถวายพระ จ้างคนเผาผีเผาแบบแพง ๆ ให้สมฐานะเจ้าภาพ บางคนก็จัดให้ใหญ่ไว้ก่อน ขาดทุนน้อยกว่ากันแล้ว (น้อยกว่ากันอีก)...”

(วรรณิ ชูขาว, สัมภาษณ์วันที่ 18 เมษายน 2561)

กลุ่มร้านสังฆภัณฑ์ ซึ่งคำนี้ สรรพสิ่งเกิด บอกให้ฟังว่า ตนเองเปิดธุรกิจร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ มาเมื่อ พ.ศ. 2550 เพราะอาชีพดั้งเดิมของตนเองนั้นทำการค้าขายของชำอื่น ๆ อยู่แล้ว การที่มาเปิดร้านขายของสังฆภัณฑ์นี้ จะสัมผัสได้ถึงบรรยากาศที่เต็มไปด้วย ความสุข และ อิ่มเอมใจ เสมือนได้เห็นหนทางสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ชุดสังฆทาน ของชำร่วย ดอกไม้จันทน์ พวงหรีด ผ้าไตรจีวร เหยียดโปรยทาน นอกจากนี้ยังให้บริการเกี่ยวกับงานศพ การจัดทำป้ายชื่อ การจัดทำพวงหรีด หรือ การเผาศพ การจัดจำหน่ายดอกไม้จันทน์ และของชำร่วย ดอกไม้จันทน์ ไม้จันทน์ ถือเป็นไม้มงคลที่เป็นของสูงคนสมัยก่อน เป็นไม้ที่หายากด้วยคุณสมบัติและความหอมของไม้จันทน์นี้เอง จึงมีการนำมาทำเป็นหีบศพบ้าง ดอกไม้จันทน์ธรรมดา หลากสี สวยงาม ราคา ร้อยละ 250 ดอกไม้จันทน์ธรรมดา ดอกแข็งแรง ราคาร้อยละ 150 บาท แบบที่นิยมดอกไม้จันทน์ธรรมดาเนื่องจากราคาถูกกว่าดอกไม้จันทน์ธรรมดาหลากสี ของชำร่วย มี แก้วน้ำยาหอม ยาต้ม เครื่องหอมโบราณ พัด เป็นต้น คนนิยมนำยาต้ม ยาหม่อง ส่วนใหญ่ประมาณ 100 ชิ้นขึ้นไป ดังคำสัมภาษณ์

“...เวลาติดต่อกันส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าภาพเข้ามาติดต่อ ส่วนเจ้าภาพนั้น จะติดต่อกับพระ เจ้าอาวาส คนเผาผีมาอีกทีหนึ่งว่าจะต้องใช้ อะไรบ้าง เราก็จะจัดตามที่เจ้าภาพได้จัดหรือได้รับการบอกกล่าวมาจากคน เผาผีหรือพระนั้น ๆ ทุกอย่าง อุปกรณ์สำหรับเผา อุปกรณ์สำหรับทำบุญ เพราะเราเองก็ต้องเชื่อคนเผาผี เชื่อพระอยู่แล้ว เขารู้เรื่องเกี่ยวกับพิธี เหล่านี้ดี ส่วนการประชาสัมพันธ์ของทางร้านจะมีป้ายหน้าร้าน และมีเฟลบุ๊กไว้สำหรับการติดต่อบอกสถานที่และสิ่งของกับทางร้าน...”

(คำนี้ สรรพสังเกตุ, สัมภาษณ์วันที่ 23 เมษายน 2561)

ร้านอาหารแม่ครัว โดย เล็ก นาควงศ์ กล่าวว่า ตนเองเปิดธุรกิจให้บริการอาหาร เครื่องดื่มสำหรับงานศพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ซึ่งอาชีพเดิมนั้นเป็นคนงานรับจ้างล้างจานในงาน ประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนผืนตัวเองมาให้บริการอาหาร เครื่องดื่มในงานศพ เนื่องจากต้องการรับจ้าง แบบครบวงจร ตั้งแต่บริการอาหาร เครื่องดื่ม ล้างจาน ในคราวเดียวเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระ ของเจ้าภาพ ทางร้านมีทีมงานในการรับงานศพ คือ ทีมงานล้างจาน ทีมงานแม่ครัว ในการประกอบ อาหารและเมนูอาหารตลอดงาน โดยให้บริการจัดเตรียมอาหารใส่ถาดเพื่อให้เจ้าภาพวางบนฝาโลง เลี้ยงแขกทั้งงานจนกว่าจะเสร็จสิ้นงานศพ 1 งาน อาหาร 4 - 5 อย่าง มีอาหารประเภทแกง ต้ม และ ผัด อาจมีน้ำพริก ด้วย แล้วแต่เจ้าภาพ โดยคิดราคาแบบเหมาจ่ายตลอดงาน 10,000 บาท ขึ้นไป คิดตามจำนวนวันในการจัดงาน แบ่งเป็น ค่าแม่ครัว และค่าล้างจาน สำหรับวัตถุดิบในการทำอาหาร เจ้าภาพเป็นคนจ่าย เจ้าภาพจะจ่ายค่าใช้จ่ายหลังเสร็จงาน เก็บทำความสะอาดจนเรียบร้อย ดังคำสัมภาษณ์

“...ของเราให้บริการอาหาร 4 - 5 อย่าง ตลอดงาน ต้องการแบ่ง เบาภาระเจ้าภาพ เพราะทุกวันนี้ถ้าทำทุกอย่างหนักมากต้องรับผิดชอบ หลายอย่างทั้งการรับแขก การส่งแขก ไหว้พระ ทำพิธีต่าง ๆ เอาไม่ทัน เพราะเดี๋ยวนี้เวลาแขกเขามางานมาไล่เลี้ยงกันคือเวลาช่วงเย็นและค่ำ แล้วก็แยกย้ายไปทำงานของตัวเอง จึงต้องมีคนมารับภาระตรงนี้ เราจึงอาสาทำตรงนี้ ถ้ามว่าเหนื่อยม้าย เราก็เหนื่อยแต่ก็เป็นอาชีพที่ดี รายได้ก็ดี เราเหมาไปเลย เก็บตังส์หลังจากที่งานศพเสร็จ เจ้าภาพ ก็จะมาเคลียร์เงินกับเรา ร้านเราเน้นสะอาด อร่อย คุ่มค่า สะดวก บริการดี กันเองกับทุกคน คนก็บอกปากต่อปากกันไปว่าของเราดี ของเราอร่อย จึงมีงานเข้ามาไม่ขาด ส่วนใหญ่จะติดต่อกันกับเจ้าภาพอย่างเดียว มีบ้างเวลาไว้ศพในวัดพระก็จะมาติดต่อให้เราทำอาหารให้ เพราะ พระก็รู้จักกับเรา เราเคยไปทำในวัดหลายหนแล้ว...”

(เล็ก นาควงศ์, สัมภาษณ์วันที่ 24 เมษายน 2561)

ร้านจำหน่ายโรงศพ ประเด็นนี้ สมชัย มีมาก เล่าให้ฟังว่า ตนเองได้ทำการเปิดธุรกิจร้านจำหน่ายโรงศพ เมื่อปี พ.ศ. 2547 โดยมีอาชีพเดิมคือทำค้าขาย เหตุผลที่ได้สนใจมาเปิดธุรกิจนี้เนื่องด้วยเห็นว่าทำเลที่ตั้งมีบ้านอยู่ใกล้วัด โดยให้บริการโรงแอร์และหน้าดอกไม้ประดับหน้าโรงศพ โรงศพมี 4 แบบ ได้แก่หีบศพลายธรรมดา หีบศพลายเทพพนม หีบศพลายผ้าตาดจีบ-ผ้าตาดเรียบ หีบศพลายมุก ทั้ง 4 แบบจะมีโลงชั้นในทำจากไม้เนื้ออ่อน พวกไม้ฮักที่มีคุณภาพ ในเรื่องราคา มีตั้งแต่ 5,000 - 20,000 โรงศพลายมุก จะแพงสุด เพราะมีความสวยงาม โรงศพมีหลายแบบเนื่องจากศพที่ละศพมีเงินในการจัดการศพแตกต่างกันหากมีเงินมากเจ้าภาพก็จะเลือกที่มีราคาสูง หรือ อีกอย่างหากศพมีความรักความผู้พันธุ่มากผู้จัดการศพอาจจะเลือกที่ราคาสูงเลือกเพราะความสวยงามก็เป็นไปได้ โรงศพเปรียบเสมือนบ้านหลังสุดท้ายของผู้ล่วงลับผู้จัดการศพก็อยากให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่ผู้ล่วงลับให้รู้สึกความสวยงามเหมือนอยู่บนสวรรค์ นอกจากโลงแล้วทางร้านบริการดอกไม้ประดับหน้าโรงศพ คิดตามรูปแบบ และดอกไม้ที่นำมาใช้

สำหรับวิวัฒนาการของโรงศพ สมชัย บอกว่า โรงศพยุคอดีตนั้นจะเป็นโลงไม้ที่ต่อขึ้นชั่วคราวเพื่อใช้บรรจุศพ นิยมประดับตกแต่งด้วยกระดาษทอง-เงิน หรือกระดาษสี โดยแกะฉลุเป็นลวดลายต่าง ๆ อย่างสวยงาม และจะเผาไฟไปพร้อมกับศพต่อมาเมื่อมีการพัฒนาที่เผาศพจากเชิงตะกอนมาเป็นเตาเผาเมรุศพมากขึ้น ก็มีการพัฒนามาใช้โลงศพที่ทำด้วยไม้ฮัก ซึ่งทำได้ง่ายและราคาไม่แพง และติดไฟได้ง่าย ประกอบกับไม้กระดานแผ่นค่อนข้างหายาก มีราคาแพง และขั้นตอนการทำยุ่งยาก ทำให้โลงศพจากไม้ฮักเป็นที่นิยมมากขึ้น เป็นผลให้โลงไม้กระดานแผ่นค่อย ๆ หดไป

ต่อมามีการพัฒนาวัสดุที่ใช้ จากไม้ฮักธรรมดามาใช้ไม้ประเภทไม้ศิรินบอร์ด หรือไม้ฮักมาใช้แทนไม้ฮักธรรมดามากขึ้น เพราะมีความสวยงามและสามารถตกแต่งได้ง่ายกว่า นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาตกแต่งลวดลายต่าง ๆ ที่ประดับประดาโลงให้มีความสวยงามมากขึ้นด้วยเช่นกัน เช่น การตกแต่งโดยการติดด้วยรูปเทพพนม นางฟ้า กนกลายไทย ที่ปั้นเป็นลายปูนดำสำเร็จรูป และต่อมาก็มีการนำแผ่นสติ๊กเกอร์ลวดลายต่าง ๆ หลากหลายสีมาใช้โดยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะสีขาว - สีดำ - สีเงิน - สีทอง อย่างในอดีตเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาโดยการนำเอาพรมลายต่าง ๆ นำมาปิดรอบตัวโลงอีกเป็นการตกแต่งอีกด้วยซึ่งพรมที่นำมาปิดโลงนี้จะถูกตัดเป็นส่วนๆ มีขนาดเท่ากับอาสนะของพระ เมื่อเสร็จพิธีศพแล้ว ก่อนจะเผาญาติๆ ผู้ตายก็จะตั้งเอาอาสนะออกจากตัวโลงศพ เพื่อนำเอาไปถวายพระต่อไป แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของโลงที่มีการพัฒนาต่อกันมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของการบริโภคของสังคม ดังคำสัมภาษณ์

“..ไม่มีคนสั่งจอล่วงหน้า ส่วนใหญ่ เจ้าภาพเข้ามาสั่ง เอาแบบไหน ราคาเท่าไร ก็ตกลงกัน บอกพิกัดสถานที่ส่ง ส่วนใหญ่คนในชุมชนพอเสร็จงานค่อยเอาตั้งส่งมาจ่าย แต่ถ้าใครจ่ายก่อนก็ไม่มีปัญหา การติดต่อไม่ได้ผ่านคนเผาผี ส่วนใหญ่จะเจ้าภาพที่เดียวจบ เรามีไลน์ มีเฟสบุ๊ค โทรศัพท์โทรบอกขนาด ราคา เราก็มจะไปส่งถึงที่โดยจะเก็บตั้งส่งที่หลังเสร็จงาน เพราะส่วนใหญ่เรารู้จักเพ...”

(สมชัย มีมาก, สัมภาษณ์วันที่ 27 เมษายน 2561)

ผู้ให้บริการเดินที่ โต๊ะ เครื่องเสียง ไฟ ปรีชา อัยสั้ว ให้สัมภาษณ์ว่า ให้บริการเดินที่ โต๊ะ เครื่องเสียง ไฟ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 อาชีพเดิม ทำสวน ปัจจุบันยังทำสวน แต่มีอาชีพผู้ให้บริการเดินที่ โต๊ะ เครื่องเสียง ไฟฟ้า ร่วมด้วย มาทำงานด้านนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าเพราะในพื้นที่ใกล้เคียงยังไม่มี ให้บริการ โดยให้เฉพาะเดินที่ โต๊ะ เครื่องเสียง ไฟฟ้าประดับงานศพ ซึ่งเดินที่ให้เขานั้นมีรูปแบบเดียว แต่จะมีผ้าที่ผูกชายเดินที่แต่ละงาน อย่างงานศพก็เป็นลูกไม้สีขาว-ดำ และจะมีเดินที่สำหรับโรง พระสวดอภิธรรม ราคา 2,000 บาทต่อหลัง หมายถึงในเดินที่ 1 หลัง จะประกอบด้วย โต๊ะ เก้าอี้ ของใช้ในครัวทุกอย่างตามเซตที่ทางเดินที่จัดไว้ มีโต๊ะสี่เหลี่ยม ผ้าปูสีแดง ราคารวมอยู่ในเดินที่ เครื่องเสียงจะรวมถึงระบบไฟฟ้า หลอดไฟทางเข้างาน ราคา 10,000 บาทขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ระยะเวลาในการจัดงาน ส่วนการคิดราคาค่าเข้านั้นคิดตามจำนวนเดินที่ที่ใช้หลังละ 2,000 จ่ายหลัง สิ้นสุดงาน ไม่มีติดต่อเรื่องจัดงานศพกับคนเผาศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...ยุคก่อนหน้านี้ไม่มีใครทำอาชีพนี้ มีแต่เดินที่ของหมู่บ้านเก่า ๆ แต่ก็มีไม่กี่หลัง ซึ่งคนในชุมชนต้องเช่าจากที่อื่นมันแพงมาก หลายคนบ่น ผมเลยต้องดูแลลงทุน พอลงเดินที่เสร็จก็มีชุดเครื่องเสียง โต๊ะ ระบบ ไฟฟ้า อะไรก็ให้เขาคบวงจร ปัจจุบันนี้ก็ขยายเป็นเดินที่หลังโห 8 เมตร ราคาขึ้นอยู่กับว่าใครต้องการแบบไหน ส่วนใหญ่จะคิดตั้งส์หลังงานเสร็จ หักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เจ้าภาพก็จะเอามาจ่ายเอง ปัจจุบันนี้เดือนหนึ่ง ก็วิ่งหลายงาน บางที่ซ้อนกันถึง 3 - 4 งาน มีลูกน้อง 5 คนก็พอได้ช่วยกัน ถ้าไม่ทันก็ติดต่อของพักพวกให้ขอในราคาพิเศษเพื่อชาวบ้านเรา...”

(ปรีชา อัยสั้ว, สัมภาษณ์วันที่ 30 เมษายน 2561)

ร้านดอกไม้ วันเพ็ญ สมแก้ว เล่าให้ฟังว่า ได้เปิดธุรกิจร้านดอกไม้เมื่อปี พ.ศ. 2552 เดิมเคยเปิดร้านให้บริการเช่าชุดวิวาห์ มาทำงานด้านนี้ เพราะสามารถรองรับลูกค้าแบบครบวงจร ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการของชำร่วย พวงหรีดแบบแห้งและดอกไม้สด การโฆษณา ของทางร้าน โฆษณาทางเฟสบุ๊คส์ ดอกไม้ประดับโลงประดับเมรุมี 2 รูปแบบคือ ดอกไม้แห้งและ ดอกไม้สด ส่วนราคาขึ้นอยู่กับงบประมาณและจำนวนวันของงานที่จัดแต่จะเริ่มตั้งแต่ 5000 บาท พวงหรีดเริ่มต้นที่ 350 บาทไปถึงระดับ 1,000 บาท ลูกค้าจะเลือกตามความเหมาะสม ส่วนมากจะใช้ ดอกไม้สดสำหรับลูกค้าที่นำไปเคารพศพซึ่งผู้ตายเป็นรุ่นพี่หรือรุ่นน้อง แต่หากเป็นศพผู้สูงอายุลูกค้า จะเลือกซื้อเป็นแบบพัดลม หรือนาฬิกา ลูกค้าต้องการแบบแบบดอกไม้สดมากที่สุด สำหรับลูกค้าที่สั่ง พวงหรีดแห้ง ๆ จะเป็นกลุ่มพนักงานบริษัท ราชการ เพราะต้องนำไปเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพ พวงหรีดแบบทั่วไปก็จะมีนาฬิกาเป็นแบบสำเร็จรูปลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมราคาถูกสุด 350 บาท แบบพัดลมจะเป็นพัดลมผูกด้วยโบว์ริบบิ้น ราคาขึ้นอยู่กับขนาดของพัดลม แบบดอกไม้สด ราคา ขึ้นอยู่กับขนาดช่อดอก เริ่มต้นที่ 500 บาท แบบที่ขายดีก็สามแบบเลยเฉลี่ย ๆ กันไป ทางร้าน จะออกแบบพวงหรีดเองมีรูปแบบให้เลือกเป็นรูปแบบตามงานต่าง ๆ หรือแบบ ในอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้สำหรับการจ่ายเงินหากยอดเกิน 10,000 บาท ก็จะเก็บมัดจำร้อยละ 30 ที่เหลือเก็บหลังงานเสร็จ เพราะเราต้องเป็นเก็บ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการจัดดอกไม้ แล้วแต่งงานบางครั้งเจ้าภาพก็จ่ายครบ

จ่ายเงินเลย ขึ้นอยู่กับสถานที่ หากอยู่ในระแวงเดียวกันก็ไว้ใจกันหรือมีการรู้จักหรือจากคนที่รู้จัก รับประกันให้ แต่ถ้ายอดไม่เกิน 10,000 บาทส่วนมากก็จะเงินเลย รูปแบบการสั่งพวงหรีดเป็นลักษณะ สั่งตามแบบที่นิยม โดยเราจะพัฒนารูปแบบอยู่อย่างต่อเนื่องโดยดูภาพจากอินเทอร์เน็ต มีการติดต่อกับคนเผาผีบ้างตอนคั้นของประดับบางอย่าง เช่น ขาดั่ง ผ้า หญ้าเทียม อุปกรณ์เซา ซึ่งของที่ระลึกอยู่ในวัดบางครั้งเจ้าภาพฝากให้คนเผาผีรับผิดชอบดูแลไว้ให้ ดังคำสัมภาษณ์

“...ทุกวันนี้ไม่ว่าจะศพไหน ๆ ก็ต้องจัดดอกไม้เพื่อความสวยงาม ของงานศพ ประกอบด้วย จัดโลงศพ จัดพวงหรีด จัดที่นั่งพระ ป้ายศพ หน้าโลง แล้วแต่เจ้าภาพว่าจะเอาประมาณไหนเราออกแบบให้ได้ทั้งนั้น จะเอาแบบแพง ดอกไม้สด สวยขนาดไหนเราจัดให้ได้เพ จะเป็นหมื่นก็มี แต่ส่วนใหญ่แล้วประมาณนั้น ประมาณ 10,000 บาท ส่วนพวงหรีด เราก็รับจัด รับจอบนำมาส่งถึงบ้าน หรือถึงที่วัดราคาขึ้นอยู่กับ ความต้องการของแขก 500 บาท 1,000 บาท 1,500 บาท 2,000 บาท ส่วนคนไกลสั่งเจ้าภาพมา เจ้าภาพสั่งเราแล้วเราเอาไปให้ที่งานก็มีการจัดเก็บเงินนั้นเก็บตอนหลังเผาเสร็จเราจะเขียนไว้ เอาบิลไปเบิก กับเจ้าภาพที่เดียวหลังเผาเสร็จสะดวกดี เราให้ความสะดวกให้เจ้าภาพ อย่างดี...”

(วันเพ็ญ สมแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 2 พฤษภาคม 2561)

ร้านป้ายไวนิล นิตยา หล่อสิทธิ์ เล่าว่า เริ่มต้นเปิดธุรกิจทำไวนิลประชาสัมพันธ์เมื่อปี พ.ศ.2550 อาชีพเดิมเป็นพนักงานบริษัท มาทำงานด้านนี้เพราะมีความรู้เรื่องกราฟฟิคดีไซน์ ทางร้านมีสินค้าไวนิลงานทุกประเภท ป้ายไวนิลประชาสัมพันธ์งานศพ งานบวช งานแต่ง หรือ งานหน่วยงานเอกชน ราชการต่าง การโฆษณาของทางร้านผ่านป้ายโฆษณา และเพชบุ๊กส์ ของทางร้าน เป็นที่รู้กันว่าร้านไวนิลสามารถทำป้ายได้ทุกชนิด สำหรับคนที่มาติดต่อให้ทำงาน ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าภาพลูกหลานเจ้าภาพ ทางร้านจะมีการออกแบบป้ายไวนิลให้ในแต่ละงานแล้ว ให้ทางเจ้าภาพได้เลือกคัดสรรเองตามใจชอบว่าจะเอาป้ายแบบไหนขนาดเท่าใดส่วนสูงเท่าใด ราคาของป้ายไวนิลขึ้นอยู่กับขนาดของป้ายถ้ามีขนาดใหญ่ราคาก็จะสูง ป้ายไวนิลมีจะขนาดป้ายไวนิล มีขนาดราคาที่แตกต่างกัน ถ้าไวนิล ขนาด 1x1 เมตร ราคา 200 บาท ขนาด 1x2 เมตร ราคา 300 บาท ขนาด 1x3 เมตร ราคา 450 บาท ขนาด 1.20x2.40 เมตร ราคา 450 บาท ขนาด 1.50x3 เมตร ราคา 750 บาท ขนาด 2x4 เมตร ราคา 1,200 บาท ราคาขึ้นอยู่กับขนาดเหมือนที่น้ำบอกถ้าโครงไม้ โครงไม้เปล่าขนาด 120 x 240 ซม. ราคา 70 บาท ขนาด 120 x120 เมตร ราคา 50 บาท ถ้าวางโครง และงานพิมพ์โครงขนาด 120 x 240 เมตร ราคา 320 บาท โครงขนาด 120 x120 เมตร ราคา 220 บาท ดังคำกล่าว

“...เรามีแบบอยู่แล้ว รายละเอียดจะใช้เหมือน ๆ กัน มีชื่อ นามสกุล อายุ สถานที่จัดงาน วันที่เผา ทางเข้า อาจมีรูปถ่ายรูปตาย เพราะสมัยนี้ นิยมกันมากก็เพื่อไม่ให้แขกที่มาหลงาน ได้เห็นหน้าคนตายไปถูกงาน...”

(นิตยา หล่อสิทธิ์, สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2561)

กรณีวัดศพวัด พระครูธรรมสงค์ภูมิธรรม เจ้าอาวาสวัดตอนกลาง พรารภให้ฟังว่าที่วัดนี้ เริ่มให้นำศพมาไว้ในวัดเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2553 ปี ซึ่งเหตุผลที่อนุญาตให้นำศพมาไว้ในวัดนั้น เป็นเพราะบางบ้านในชุมชนมีพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการจัดงานศพ บางคนสะดวก ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเจ้าภาพมีศพของชาวชุมชนทุกชนชั้น ทั้งคนจน คนรวย คนฐานะปานกลาง ไปถึงคนยากคนจน ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเจ้าภาพงาน สำหรับการที่จะนำศพมาไว้ในวัด ต้องติดต่อใครติดต่อพระหรือกรรมการของวัดมีข้อตกลงเกี่ยวกับค่าน้ำ ค่าไฟ วัดมีเต็นท์ โต๊ะ เครื่องหมูปูชา แก้อ้อ น้ำใช้ ห้องน้ำ ห้องส้วม ที่จอดรถ วั้บริการ สำหรับค่าบริการ/ค่าใช้จ่ายนั้น จะมีระเบียบการ ค่าน้ำ ค่าไฟ คิดคืนละ 800-1000 บาท และมีข้อตกลงทุกคนต้องช่วยรักษากันเองเพราะเป็นสมบัติของวัด สำหรับระเบียบการใช้เมรุ เป็นหน้าที่ของคนเผาผี อาหาร เครื่องดื่ม ของชำร่วย และอื่น ๆ เจ้าภาพจะจัดเตรียมมาเอง หน้าที่คนเผาผี จะทำการมัดตราสัง บอกหนทาง อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ การเบิกโลง การทำเครื่องประกอบโลง การตั้งศพ การจุดไฟหน้าศพ การนำศพออกจากบ้าน การโปรยข้าวตอก การเผา และการเก็บอัฐิ ส่วนพระสงฆ์ทำหน้าที่สวดอภิธรรมระหว่างการจัดศพ 3 คืน 5 คืน 7 คืน ตามความสะดวกของเจ้าภาพ มัคทายก จะทำหน้าที่เป็นพิธีกร พุดนำคำพระ กล่าวประวัติผู้ตาย ทั้งนี้ไม่เคยมีปรากฏที่วัดกรณีเจ้าภาพให้ทางวัดจัดการให้ทั้งหมดกระบวนการ ในส่วนของอัตราค่าบริการเมรุเผาศพนั้นแล้วแต่เจ้าภาพจะอนุโมทนาบุญ ดังคำกล่าว

“...หากใครไม่สะดวกที่วัดที่บ้าน ก็มาไว้ที่วัดได้ เรามี ไม่คิด ค่าใช้จ่ายใด แต่จะให้บริจาคค่าน้ำค่าไฟ บำรุงวัดเอาเอง เจ้าภาพทุกราย ก็จะจัดถวายในส่วนตรงนี้ ส่วนใหญ่จะถวายไม่ต่ำกว่า 2,000 บาทแหละ ถือว่าสะดวกและคุ้มมาก เหมือนกับจัดที่บ้านเสียค่าเช่าเต็นท์แพง เครื่องเสียง คนนั่งกันทั้งคืนบางที่มีเล่นการพนันด้วย ถ้าจัดที่วัดสวดศพ ปกติพอถึง 3 ทุ่มส่วนใหญ่ก็กลับบ้านกันหมดแล้ว เหลือเจ้าภาพอยู่นอนเฝ้าศพ จนถึงวันเผาศพก็ไม่ต้องเคลื่อนย้ายมาก ทำพิธีในนี้เลย ค่อยยกเวลาพาไปเผาทีเดียว เรียกได้ว่า ง่าย สะดวก รวดเร็ว ไม่ลำบาก เจ้าภาพ มากนัก พระก็อยู่ในนี้ ไม่ต้องไปรับส่ง...”

(พระครูธรรมสงค์ภูมิธรรม, สัมภาษณ์เมื่อ 17 เมษายน 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่นา

คนเผาผี ในยุคนี้เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมากต่อการจัดการพิธีศพให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตามประเพณีของชาวชุมชนตอนกลาง เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความเชื่อมั่น ศรัทธา มีความรู้ในการเตรียมการเผาศพและมีความชำนาญในการเผาศพ รู้จักและเข้าใจวัสดุที่ใช้ใน

การเผาทุกขั้นตอนนี้จะต้องเตรียมอะไรบ้าง คนเผาผี ปัจจุบันมีการแต่งกายที่ค่อนข้างเรียบร้อย แตกต่างจากยุคแรกๆที่ใครก็ได้ที่สามารถทำได้แต่ต้องเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือพอสมควร เป็นผู้มีความประพฤติ ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม การแต่งกายที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตน มีการพัฒนาองค์ความรู้ในพิธีการเผาศพ ระดับความเชี่ยวชาญในการจัดการศพสามารถบอกถึงกระบวนการ สิ่งที่ต้องใช้ต้องดำเนินการแก่เจ้าภาพได้ทุกขั้นตอนนี้ มีความรู้เกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ในงานศพและสอดคล้องประสานกับความเชื่อในการจัดการศพ ได้เป็นอย่างดี

ใจดี มีหลักการ ไม่เลือกเผา ไม่เอาดั่งส์

ลุงแดง เล่าให้ฟังว่า การที่ลุงได้เข้ามาเป็นคนเผาผีนั้น เป็นเหตุผลว่าเริ่มมาจากเห็นคนที่เผาศพคนเดิม เป็นคนดีมีหลัก เมาสุรา เวลาเผาศพ มีการเก็บเงินค่าเผาศพ เก็บค่าใช้จ่ายบริการเมรุจากเจ้าภาพ ตนเองจึงทนเห็นรับสภาพไม่ได้ เนื่องจากมองว่าสมควรปฏิบัติตัวให้เป็นคนดี มีศีลธรรม และไม่มีการเก็บค่าใช้จ่ายในการเผาศพอะไรทั้งสิ้น เนื่องจากเมรุนั้นถือเป็นบ้านหลังสุดท้ายของผู้ตาย อีกอย่างหนึ่งคนที่ตายหรือเจ้าภาพส่วนใหญ่แล้วเป็นคนในชุมชน ซึ่งได้บริจาคเงินทำบุญสร้างโบสถ์สร้างศาลา สร้างเมรุให้กับวัดอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องเก็บค่าบริการอีก เพราะเป็นเงินที่ทุกคนเป็นคนร่วมสร้างกันมา ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงทนแลไม่ได้ เพราะคนเผาผีคนก่อนนี้ ชี้มา กินเหล้า แลดูไม่ดี จัดการเผาศพก็ไม่ค่อยถูกต้องนัก ทำ ๆ แล้วแต่อยากทำ อีกอย่างทีหนักก็คือเรียกเก็บเงิน เก็บทองกับเจ้าภาพค่าเผาศพ ค่าบำรุงเมรุ อันนี้ลุงรับไม่ได้ เพราะว่าเมรูนี้นี่ชาวบ้านทุกคนได้ร่วมกันสร้าง เงินของชาวชุมชนเราทั้งนั้น ฉะนั้นไม่น่าต้องมาเก็บเงินกันอีก ลุงก็ไปบอกกับคนเผาผี และเจ้าอาวาสตรง ๆ ว่าต่อไปนี่ลุงจะจัดการเผาศพเอง ลุงไม่กลัวใครเพราะเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วย เป็นอาสาสมัครของอำเภออยู่แล้ว ไม่กลัวอะไร ใครไม่กลัวจะต่อว่าอะไร...”

(แดง, สัมภาษณ์เมื่อ 20 เมษายน 2561)

ยึดมั่นในความดี เผาฟรีทุกราย

สำหรับหลักการของคนเผาผีนั้น ลุงแดงบอกว่า การไม่เลือกปฏิบัติต้องเผาศพให้เจ้าภาพทุกราย โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังหรือฐานะความยากดีมีจนต้องทำหน้าที่ด้วยความเป็นมืออาชีพคือมีความรับผิดชอบในหน้าที่ให้สำเร็จเรียบร้อยทุกขั้นตอนนี้ตั้งแต่ทำความสะอาดเตาเผาจนถึงเก็บกระดูกสำหรับขั้นตอนและกระบวนการเผาศพในยุคปัจจุบันนั้น โดยจะเริ่มต้นที่การจัดพิธีรดน้ำศพ เพราะมีความเชื่อว่าการทำความสะอาดและการเทน้ำอบลงบนฝ่ามือเป็นการขอโทษกรรมกับผู้ล่วงลับไปอย่างสงบ การสวดอธิษฐานมีความเชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ในสามภพ โลก นรก สวรรค์ พิธีประสิทธิเม เชื่อว่า การเบิกโลงและการมัดตราสังให้ศพ และการเตรียมเมรุเผาศพกวาดเกล้ากระดูกของศพที่เผาก่อนหน้านี้ไม่ได้ปะปนกับศพที่กำลังจะเผาและขอซื้อที่จากเทวดาเจ้าที่ซื้อ ยายกะลี ตากะลา ก่อนเผา คนเผาผีจะเปิดฝาโลงและตัดด้วยมีดมีคมทำศพและล้างหน้าด้วยน้ำมะพร้าวเมื่อญาติ

ผู้ตายช่วยเคลื่อนศพไปสู่เมรุคนเผาผีจะทำการเผาตามขั้นตอนประมาณ 1- 2 ชั่วโมง การเผาศพของลุงนั้น ทำด้วยใจ ไม่มีการเรียกเก็บเงินค่าเผาศพเป็นเด็ดขาด แต่ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพในอันที่จะบริจาค บำรุง ค่าน้ำ ค่าไฟหรือบำรุงกิจการอื่นใดของวัดขึ้นอยู่กับความพร้อม ศรัทธา สะดวก ของเจ้าภาพ

ยุคนี้คาถาไม่จำเป็น เห็นทุกอย่างอนิจจัง

ลุงแดง กล่าวว่า ไม่จำเป็นต้องเดินคาถาและไม่จำเป็นต้องร่ายมนต์สะกดวิญญาณ การมัดตราสัง คือมัดธรรมดา เป็นการทำให้หัวแม่มือและหัวแม่เท้าส่งข้างมัดรวมไว้เข้าด้วยกัน ไม่มีขั้นตอนพิเศษอันใด จากนั้นจะก็ห่อศพด้วยผ้าขาวแล้วมัดด้วยด้ายอีกสองสามเปลาะ บริเวณหน้าอก เอว และเท้า เมื่อถามถึงความหมายและความจำเป็นในการจะต้องมัดศพ ลุงแดง ไม่ทราบความหมายที่แน่ชัดนัก เพียงแต่บอกว่า ทำตามคนรุ่นก่อน ๆ และเอาเอาว่าหากไม่มีด้ายทำให้ศพลุกขึ้นมาก็ได้ ดังคำกล่าว

“...ไม่รู้สิ ตรงนี้ไม่รู้เหมือนกัน เห็นบางที่พระเทศน์ศพไม่มัดตราสัง บางที่เดี่ยวลุกขึ้นมา มัดกันมาอย่างนั้นแหละ ตอนเผาก็ตัดออก ดอกไม้ธูปเทียนใส่ไว้ในมือ แค่นั้นแหละ มัดให้อยู่ก็แล้วกัน อย่าให้มันหลุดก็แล้วกัน แล้วก็ใส่โลง...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2561)

สำหรับขั้นตอนก่อนเผานั้น ลุงแดง บอกว่า เราจะต้องตัดด้ายที่มัดหัวแม่มือและหัวแม่เท้าของศพออกเสียก่อน โดยการตัดนี้ลุงแดง ไม่จำเป็นต้องว่าคาถา เช่นเดียวกับการมัด ทำงานนี้เพื่อเอาบุญ จึงอยู่ที่ใจว่าจะสามารถปลงตกหรือไม่ นอกจากนี้ยังมองว่า การมีคาถากำกับนั้นเป็นเรื่องคนเผาผีหาเงิน ดังคำกล่าว

“...ไม่ต้องท่องอะไรทั้งนั้น เราทำบุญทำกุศล ผีที่ไหนมาหลอก เมื่อตัดด้ายเสร็จก็ทุบมะพร้าวล้างหน้าศพ พลิกศพเพื่อไม่ให้ศพลุกขึ้นนั่งขณะเผา ในการเผานั้นเราต้องตั้งเสื่อหรือหมอนออกเสียก่อน เพราะกลัวว่าเวลาเผานั้นถ้าไม่ตั้งออก เขม่าจากการเผาไหม้สิ่งเหล่านี้จะไปติดอยู่กับผนังเตา...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 20 เมษายน 2561)

หัดปลงชีวิต เหม็นแคไหนก็ต้องเผา

ขั้นตอนจากนั้นจำเป็นต้องเปิดฝาโลงซึ่งเป็นเหตุให้กลิ่นจากศพลอยคลุ้งออกมา ลุงแดง บอกว่าสิ่งนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ไม่ว่าจะกลิ่นจะแรงมากเพียงใด ลุงไม่เคยปฏิเสธการเผาศพเลย ดังคำกล่าว

“...มันมีเหมือนกัน เพราะฉิตยาก็เอาไม่อยู่ ฉิตยาโรงพยาบาลส่วนมากฉิตไม่อยู่หรอก ใฝ่ยาน้อยหรืออย่างไรไม่รู้ เปิดออกมากลิ่นมันลอยออกมาไล่คนเลยนะ หน้าที่เรานะอย่างน้อยก็ทนเอา จนเสร็จ เราชินแล้ว

ถือว่าเป็นการทำบุญ คนเราก็มีแค่นี้ หากไม่เผาก็ไม่ได้ ใครจะเป็นคนเผา และปล่อยไว้ก็เน่าเปื่อย กลิ่นเหม็น...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 21 เมษายน 2561)

ไม่เชื่อ ไม่ลบหลู่

สำหรับรูปแบบการศพ ลุงแดง บอกว่า ไม่ได้มีคาถาอาคมอะไรทั้งสิ้น มีแต่คำขอซื้อจากเทวดาเจ้าที่ “ตากะลี ยายกะลา” ก่อนเผา ก่อนเผา-หลังเผาก็มีข้าวบอก คือ ข้าวปลาปลาที่มีหัวมีหางรูป 1 ดอก ดอกไม้เพื่อเปิดทางให้ดวงวิญญาณ ดังคำพูด

“...การทำหน้าที่นี้เป็นการทำเอาบุญ และมีความสบายใจที่ได้ทำ แม้บางครั้งจะมีคนแสดงอาการรังเกียจบ้าง ซึ่งก็ไม่จํานวนน้อย แต่ลุงไม่โกรธเขาเหล่านั้น คนเขาสะอาด ๆ หน่อย แบบว่ามองว่าเราไปจับศพ คนเขาคิดแบบว่าสะอาด นี่สกปรก มันมองไปไกลตัวเรา เราย่อมมองไกลตัวเรา คน ๆ นั้นเขาไม่คิดเลยว่า เขาจะตาย เขาไม่ได้คิด นี่จับศพ สกปรก จับซ้อน คนนั้น เขาไม่ได้คิดวันหน้าเขาเองก็ต้องตาย ต้องเนาอย่างเขาคิดแต่จะหนี มนุษย์เรา ก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้นแหละ...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 21 เมษายน 2561)

การเผานั้นจำเป็นต้องไหว้ “เจ้าที่” เสียก่อน โดยการไหว้เจ้าที่นั้น ลุงแดง เรียนรู้จากคนเฒ่า คนแก่ ที่เคยเผาศพในชุมชน สะท้อนจากคำพูด

“...ไม่มีอะไรมากแต่จะมีคำขอซื้อจากเทวดาเจ้าที่ชื่อ ยายกะลี ตากะลา ขอที่อยู่อาศัย ก่อนเผา ก่อนเผา-หลังเผาก็มีข้าวบอก คือ ข้าวปลา ปลาที่มีหัวมีหาง รูป 1 ดอก ดอกไม้เพื่อเปิดทางให้ดวงวิญญาณ ไหว้ที่เมรุนั้นแหละ รูปเทียน เราก็ต้องจุด บางทีก็รดน้ำมนต์ เพื่อไม่ให้อัปรีภัย จัญไรเข้าตัว ป้องกันเอาไว้...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 21 เมษายน 2561)

ยายกะลา ตากะลี เป็นผู้ดูแลป่าช้าทุกแห่ง การไหว้ยายกะลา ตากะลี เป็นเสมือนการขออนุญาตให้ดวงวิญญาณผู้ที่ล่วงลับได้มาอาศัยอยู่ในป่าช้า และขอให้คุณยาย คุณตา ช่วยดูแล รวมถึงเป็นการขออนุญาตให้คนเผาผีเพื่อทำหน้าที่ อย่างไรก็ตาม ลุงแดง เห็นว่า สิ่งสำคัญน่าจะอยู่ที่ใจมากกว่า แต่ขั้นตอนการปฏิบัติสืบกันมานั้นก็ไม่ควรเว้น

ฝึกแทงผี มีความกล้า

ลุงแดง ให้ความเห็นต่อเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งผู้คนที่ไปแล้วย่อมเห็นว่าเป็นเรื่องน่ากลัว แต่ลุงสว่าง กลับมองว่า ผีต่างหากที่จะต้องมากลัวตน

“...กลัวอะไร ไม่นึกเลยแหละ มีแต่ผีกลัวเรา ทางสามง่ามนะสิ ตอนกลับศพในเตาเผาในเมรุ ทางผีนะสิ ตอนเผามันไหม้ไม่ดี ก็ต้องแทงกลับไปกลับมา จะได้ไหม้หมดเร็ว ๆ...”

(แดง, สัมภาษณ์ วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

ลุงแดง บอกว่า การเผาศพไม่ใช่เรื่องยาก โดยเฉพาะเมื่อมีเตาเผาแบบเมรุ ซึ่งมีกลไกในการดูดลมทำให้ไฟแรงขึ้น ที่ฐานเมรุด้านหลังจะมีช่องเปิดสำหรับให้ลมเข้าไปในเตาซึ่งเป็นที่บรรจุศพ ลมจากด้านล่างจะผ่านร่างของศพซึ่งติดไฟอยู่ ทำให้ไฟแรงขึ้น จากนั้นลมซึ่งมีความร้อนจะลอยขึ้นสู่ด้านบน ระบายออกทางปล่องเมรุ ทั้งนี้จะเผาไหม้หรือช้าขึ้นอยู่กับปล่องดูดลมได้ดีมากน้อยเพียงใด แต่อย่างไรก็ตามศพบางประเภทก็สร้างปัญหาในการเผาได้เช่นกัน เช่นกรณีศพที่เสียชีวิตจากการจมน้ำ เป็นต้น ดังคำสัมภาษณ์

“...ใส่ถ่านเท่านั้นนะสิ กระจอบเดียวอยู่ เผาหมดไม่เหลือ ชั่วโมงยี่สิบนาที มันคุดดี ถ้าเมรุคุดไม่ดีก็จะนาน พอไหม้ได้ที่ ไฟเริ่มเบาลงก็เอา ฉมวกแทง ก็บีดมันก็แตกนะสิ หนึ่งมันไหม้หมดแล้วนี่ กะไหลก็กระแทกให้แตกเสีย มันสมองแตกก็ไหม้หมด บางศพไหม้ยากก็มี บางคนจมน้ำมา จะเผายากเพราะน้ำมาก ต้องกระทุ้งบ่อย ๆ ต้องกลับบ่อย ๆ ให้น้ำในตัวออกหมด เพราะก่อนตายเขากินน้ำไปมาก เต็มพุง เต็มตัว ต้องใช้ถ่านหลายสอบหิด...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

ในส่วนที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ในการเผาศพเผา จะประกอบด้วย ดอกไม้จันทร์ ใช้วางหน้าศพ เพราะเชื่อว่าดอกไม้จันทร์เป็นเครื่องหอม กายาน ถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า และถือเป็นการแสดงความเคารพ และไว้อาลัยครั้งสุดท้าย การโปรยทาน เชื่อว่า เหยี่ยวที่นำมาทำเป็นโปรยทานเป็นการสละเงินทองทรัพย์สมบัติเป็นทานแก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน พระพุทธรูป เชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ผ้าสำหรับทอดผ้าบังสุกุล เชื่อว่า อานิสงส์แห่งการถวายผ้าในครั้งนี้จะเกิดมีแก่ผู้ตายในภพหน้า สะท้อนจากคำพูด

“...เป็นหน้าที่และความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศพให้ถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่นการช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ผู้ที่จากไปอยู่แล้ว และในส่วนนี้ก่อนจะเผาศพเราต้องสั่งหรือแจ้งให้เจ้าภาพของแต่ละงานนั้นต้องจ่ายค่าตั้งปัจจัย (เงิน) 32 บาท ดอกไม้ธูป เทียน ถือเป็นการบูชาที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา...”

(แดง, สัมภาษณ์วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

ศึกษาความรู้ด้านหลักธรรมนำสอนตนและคนอื่น

คนเผาผี มีหน้าที่สำคัญมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศพในชุมชน มีการสืบทอดและศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาและปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ต้องศึกษาหาความรู้ทางศาสนาพิธีเป็นอย่างดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สร้างเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ซึ่งมีผลต่อคติ ความเชื่อต่อคนในชุมชน สำหรับอัตราค่าบริการในการเผาศพที่วัดดอนกลางนี้ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาหรือการบริจาคของเจ้าภาพที่มีความประสงค์ไม่มีการกำหนดเอาไว้แต่ประการใด สะท้อนจากคำพูด

“...ที่จริงการรับเงินไม่ควรทำ เพราะเขาทำบุญสร้างเมรุ ทอดผ้าป่า มาให้วัดแล้ว พอ เขาตายยังจะเก็บเขาอีก นี่คือเหตุผลที่ผมมาเป็นคนเผาผี ที่วัดนี้ ไ้คนเก่าออกไปเลย แต่ก็มีบ้างแล้วแต่เจ้าภาพเขาจะเอาเงินทำบุญ ค่าน้ำค่าไฟวัด เป็นเรื่องที่ทำยากไม่ได้ บางที่เจ้าภาพก็ให้มาเหมือน การแต่คนเขารู้ว่าผมไม่เอา เผาฟรีทำบุญ”...

(แดง, สัมภาษณ์ วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

มาก่อนศพพบที่เมรุ เดินสายเผา

การทำงานที่เมรุนั้นในช่วงเช้าวันที่จะมีการเผาศพ ลุงแดง จะมาทำหน้าที่ทำความสะอาดเมรุ ทำความสะอาดเตา และรอบ ๆ กวาดเก้าอี้ของศพหน้าแล้วให้หมดเกลี้ยง จากนั้นก็จะทำการไหว้เตาซึ่งเครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู และเงิน จากนั้นก็จะกล่าวกับยายกะลีตากะลา “ยายกลี ตากะลา ยายเอ้ย ตาเอ้ย ยายกินหมากพลู นะ” ในระหว่างการเผาศพนั้น จะมีเจ้าภาพใกล้ชิดกับศพมาพูดคุยกับลุงสว่าง บรรยากาศเช่นนี้เกิดขึ้นเป็นปกติ บางคนก็ไม่ได้ขึ้นมาพูดคุยอย่างเดียว แต่จะหยิบสามง่ามขึ้นมาเขี่ยศพ ช่วยเผาศพ หรือบางคนเผ่าคอยมาเปิดฝาซึ่งเป็นช่อง ๆ เล็ก ๆ สำหรับเปิดดูไฟ หรือช่องสำหรับใส่เหล็กเขี่ยศพ บ่อยครั้งเพื่อดูว่าศพไหมเป็นอย่างไร ไปถึงไหนแล้ว แต่บางศพ พอเริ่มจุดไฟติดเจ้าภาพเก็บข้าวของกลับบ้านหมด จะกลับมาอีกที่ตอนตี 5 หัวรุ่งเพื่อมาทำการดับธาตุเก็บกระดูก ทำบุญตักบาตรพระ ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงเผาที่นี่ที่เดียว แต่มีบ่อยครั้งที่ญาติคนตายเขาโทรบอกว่า ให้ช่วยไปเผาที่วัดอื่น ๆ มั่ง ก็ไปเผาให้เขา คนเผาผีก็ไม่ได้ว่าอะไรเพราะ จะรู้จักคุ้นเคยกันดี แต่จะให้ระบุว่าเดือนหนึ่งเผาก็ศพได้นั้นอันนี้ ลุงระบุไม่ได้ เพราะบางเดือนก็มี บางเดือนก็ไม่มี อย่างไม่มีก็มี...”

(แดง, สัมภาษณ์ วันที่ 19 มิถุนายน 2561)

รู้ให้ทุกศาสตร์เชี่ยวชาญงานประเพณี One Stop Service แห่งชุมชน

นอกจากอาชีพของลุงสว่างที่เป็นคนเผาผีแล้วนั้น ลุงแดง ยังรับหน้าที่เป็นพิธีกรทางศาสนา, พิธีกรทอดผ้าป่า มีเครื่องมือสื่อสารโทรศัพท์ไว้สำหรับติดต่อผ่านพระสงฆ์ บรรดาเจ้าภาพงานต่าง ๆ ลุงสว่างบอกว่าลุงไม่เคยอบรมหลักสูตรใดเลยที่เกี่ยวกับการเผาศพใช้ความสามารถ

ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ความชำนาญ ด้วยประสบการณ์การเป็นคนเผาผีมากกว่า 20 ปี ซึ่งจากสายตาคนนอกแล้วนั้น คนเผาผีวัดกลางกลางเป็นคนที่มีความรู้ มีความคาดหวังจากคนในชุมชนได้รับความไว้วางใจ ดูแลจัดการศพของญาติ ๆ เขา โดยไม่ต้องสงสัยประการใด ๆ เลย ดังคำสัมภาษณ์

“...ผู้ใหญ่แดง เป็นคนที่มีความรู้เรื่องการเผาศพ แก่ทำพิธีทุกอย่าง ตั้งแต่แนะนำเรื่องมัดตราสัง การอาบน้ำศพ ขอขมาศพ เอาศพเข้าโลง นิมนต์พระ นำไหว้พระ คาถาอาคมของแกไม่รู้แน่ แกคงมีมั่ง (บ้าง) แต่เรื่องพันนี้เขาไม่บอก ไม่อวดกัน แกไม่เรียกร้อยเงินค่าทำอะไรเลย เป็นคนนักร้องใจถึง ชอบช่วยเหลือคน พุดเสียงดัง ฟังชัด อธิบายอะไรให้กับเจ้าภาพได้ทุกขั้นตอน เวลามีกินตายก็ต้องเชิญแกมา เจ้าภาพไม่ต้องกังวล แกไม่เคยรังเกียจคนตาย ไม่ว่าจะยากดีมีจนคนใดเลย...”

(บรรเจิด คำสวัสดิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2561)

นอกจากนี้ เป็นคนที่มีความรู้ในการจัดการศพ ไม่เลือกปฏิบัติและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และยึดถือปฏิบัติระเบียบพิธี รูปแบบและขั้นตอนดั้งเดิม มีความเชื่อ ในเรื่องการจัดการศพ และเป็นมิตรกับเจ้าภาพและคนอื่น ๆ ด้วย และไม่แสดงกริยารังเกียจศพผู้ตาย และปฏิบัติตนตามความเชื่อประเพณีอย่างเคร่งครัดมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย มีความรู้เกี่ยวกับไสยศาสตร์ อคาอาคม ในการประกอบพิธีกรรมและมีความชำนาญต่อการจัดการศพ ตั้งแต่หน้าศพ การมัดตราสัง จนกระทั่งการเผาหรือการฝังศพมีความใส่ใจรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน การปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม สร้างเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ทั้งนี้คนเผาผี ได้ถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพประจำมาปณสถานชุมชน ได้รับการยอมรับตามมติชุมชน ไม่เลือกปฏิบัติและยึดถือปฏิบัติตามระเบียบพิธี รูปแบบและขั้นตอนการจัดการศพการไม่เรียกร้อยเงินทองเกินความจำเป็นกับเจ้าภาพงานศพ สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...คนเผาผีเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรื่องพิธีกรรม ในการเผาศพ หากไม่มีคนเผาผีคงลำบาก เพราะในชุมชนไม่มีใครทำได้ ถึงแม้จะเป็นพิธีกรรมในช่วงเวลาสั้น ๆ แต่ก็สำคัญการที่มีคนเผาผี ช่วยให้ญาติที่นำศพไปเผาสบายใจว่าได้ทำตามถูกต้องตามขั้นตอนปกติ มองว่าคนเผาผีเป็นคนธรรมดาไม่สำคัญอะไรแต่เมื่อมีการตายเมื่อเรานำศพไปวัดจำเป็นต้องมีคนเผาผีที่ให้คำแนะนำในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ หรือ อุปกรณ์สิ่งของที่ใช้นั้นเผาและวันเก็บเข้ากระดูกดั่งนั้นสำหรับเรา คนเผาผี มีความสำคัญมากเมื่อคนที่รู้จักหรือญาติเสียชีวิตลง...”

(สมหมาย สมแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 4 มิถุนายน 2561)

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์คนเผาผีในชุมชนพื้นที่นาภาคใต้ นั้น เป็นไปตามมูลเหตุแห่งพลวัตบริบทนิเวศชุมชน กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2455-2519 ในพื้นที่ชุมชน

วัดมัจฉิมภูผา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นป่ารกทึบ ต้นไม้ปกคลุมและเป็นที่ราบทุ่งกว้าง ไว้สำหรับเลี้ยงวัวและควาย เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำขังทุ่งกว้าง และปากก (หรือต้นกก) เหมาะสำหรับการทำนา เลี้ยงสัตว์ และการเพาะปลูก อาชีพหลัก คือการทำนา ในอดีตชาวชุมชนไม่มีร้านค้าขาย ไม่มีรถเป็นยานพาหนะใช้วิธีการเดินเท้า ลักษณะบ้านเรือน เป็นบ้านไม้ยกเสาสูงเพื่อสร้างไว้กันน้ำท่วมถึง วิถีชีวิต กินอยู่แบบพอเพียง ทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกข้าวเลี้ยงสัตว์ อยู่กันแบบพี่แบบน้อง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนกัน มีวัดเป็นศูนย์กลาง ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539 บริเวณชุมชนที่เคยเป็นทุ่งนา เป็นปากก ต้นกก ถูกเปลี่ยนให้เป็นที่ทำมาหากินมา โดยชาวบ้านได้ถากถางพื้นที่มาทำนา ปลูกกล้วย ข้าวโพด พืชผักสวนครัว มีการนำยางพาราเข้ามาปลูกในพื้นที่ แต่อาชีพหลักยังคงทำนา มีการสร้างถนนคอนกรีตเข้ามาเมื่อปี พ.ศ.2531 มีไฟฟ้าใช้ มีการค้าขาย มีร้านค้าเกิดขึ้น ชุมชนมีสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาให้ความช่วยเหลือดูแลการเป็นอยู่ ปกครอง วัดมีการพัฒนาขึ้น มีการสร้างโบสถ์ สร้างศาลา สร้างเมรุ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นสภาพพื้นที่ การทำมาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ เงินทองเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิต ชาวบ้านในชุมชนต้องหาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น ต้องนำเงินมาเพื่อเป็นทุนการศึกษาให้ลูก ต้องออกทำงานนอกบ้าน ก่อสร้างมีร้านค้าในชุมชน มีเครื่องมือสื่อสาร มีโรงพยาบาล โรงเรียนและสถานที่ราชการ มีถนนคอนกรีตเข้าตามหมู่บ้าน มีถนนลาดยางที่ถนนและสะดวก มีระบบไฟฟ้า อินเทอร์เน็ตเข้ามา มีแหล่งท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านก็ยังมีการพึ่งพาอาศัยกัน วัดยังคงมีความเกี่ยวข้องในพิธีทางศาสนา

ในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพของชุมชนมัจฉิมภูผา (ตอนกลาง) ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) นั้น มีความเชื่อว่าเป็นประเพณีที่น่าสรรเสริญเป็นการสืบสานประเพณี เป็นการแสดงถึงศีลธรรมน้ำใจความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อผู้ล่วงลับ ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ถือเป็นการให้เกียรติผู้ตายหรือเพื่อสร้างบุญ บารมีให้แก่ผู้ตาย การจัดการงานศพไว้ที่โล่งกลางแจ้ง ในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม โดยมีการแสดงหนังตะลุง มโนราห์ หรือกาหลอ ระยะเวลาในการจัดงานศพ จัดทำพิธีศพ 3 วัน การจัดการงานศพเป็นการ "รวมญาติ" และชาวบ้านจะช่วยกันตั้งแต่การเอื้อไม้ทำโลง กระทั่งการเผาศพเผาแบบสามส้าง จะช่วยกันหาบโลงและถือไม้มาจากบนเขาเพื่อมาประกอบเป็นที่ตั้งศพและเผาศพ ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) ในช่วงนี้วัดได้มีการเปลี่ยนแปลงสร้างอาคาร สร้างกุฏิ สร้างเมรุเผาศพในปี พ.ศ. 2534 การจัดการศพในช่วงยุคสมัยนี้เริ่มแรกคือ มีพิธีอาบน้ำศพ จัดพิธีขึ้นหลังจากคนตายไปไม่นานนัก โดยใช้น้ำมันต้มน้ำสะอาด โรยด้วยดอกไม้หอมหรืออาจจะใช้น้ำอบผสมผู้ที่มารดน้ำศพจะรดที่มีอย่างหนึ่งของผู้ตายที่ยื่นออกมาและกล่าวคำไว้อาลัย ถือว่าเป็นพิธีเริ่มต้นเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ตาย เชิญคนสนิท คนรู้จักหรือผู้ที่เคารพนับถือไปรดน้ำศพ มีโลงบรรจุศพตั้งศพที่บ้าน 3 วัน หรือ 7 วัน มีการสวดอิทธิกรรมทุกคืน คินละ 4 รูป มีเทศนาธรรม มีการแสดงหนังตะลุง มโนราห์ หรือการแสดงกาหลอ ก่อนจะทำพิธีฌาปนกิจจะมีการกล่าวชีวิตประวัติของผู้ล่วงลับเพื่อระลึกถึงคุณความดีและให้ผู้มีชีวิตอยู่ตระหนักถึงศีลธรรมของชีวิต ต่อมาในยุคช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 การจัดการศพนิยมจัดงานศพทั้งที่บ้านและที่วัด ติดต่อจวงศาลาวัด แจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล อัดรูปหน้าศพ ส่งดอกไม้ วางหน้าโลงศพ ชื้อธูปยวาว น้ำมันก๊าด ธูปธรรมดา จุดเคารพศพ เจ้าภาพจะต้องสั่งของว่างเพื่อเตรียมแจกหลังสวดศพเสร็จ การไว้ศพอาจจะ

ไว้ 5 วัน หรือตามความเหมาะสมของเจ้าภาพ การสวดอภิธรรมจะมีเจ้าภาพผู้มีชื่อเสียงหรือเคารพ ในชุมชนในแต่ละคืน คนที่ทำงานก็ร่วมทำบุญ ใส่ซอง สำหรับการเตรียมเผาศพนั้น ต้องเตรียมเขียน ประวัติผู้ตาย วันเกิดเป็นบุตร ธิดาของใคร มีพี่น้องกี่คน ทำอาชีพอะไร มีลูกกี่คน แต่ละคนทำอาชีพ อะไร เล่าลักษณะนิสัยของผู้ตาย เตรียมหาผู้ทอดผ้าบังสุกุล ส่วนใหญ่จะเป็นคนใหญ่ คนโตในชุมชน เตรียมของชำร่วย ดอกไม้จันทน์ นิมนต์พระผู้ใหญ่เทศนา ก่อนพิธีเผาศพนั้นช่วงบ่ายจะมีการสวด อ่านประวัติผู้ตาย แยกย่นไว้อาลัย ทอดผ้าบังสุกุล เผา เช้าวันรุ่งขึ้นหลังจากวันเผาเตรียมโกศสำหรับ ใส่อัฐิ และห่อผ้าเพื่อนำอัฐิไปลอยอังคาร

สำหรับอัตลักษณ์ของคนเผาผีของชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) ในยุคการเผาศพ แบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) ไม่มีตัวตนที่ตายตัว บุคคลคนใดคนหนึ่งที่มีความกล้า หรือญาติของผู้ตายที่สามารถจุดไฟ และช่วยกันเอาฟืนหรือท่อนไม้สุมเข้าไปในกองไฟเพื่อให้ลูกโซน อยู่ตลอดเวลา จนกว่าจะไหม้เหลือแต่ถ่าน ถ่านนั้นใครก็เผาศพได้ แต่ไม่ใช่ทุกคนไปเสียทั้งหมด คนเหล่านั้นต้องมีความรู้เรื่องของการตาย พิธีการตาย มีความรู้ไสยศาสตร์ คาถาอาคม ในการ ประกอบพิธีกรรมและมีความรู้ในการจัดการศพ ตั้งแต่การตราสัง จนกระทั่งการเผาศพ ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม รักษาพิธีกรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม มีคนที่ชาวชุมชนยอมรับเชื่อถือ ต่อมาในยุค การเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 -2539) อัตลักษณ์คนเผาผี ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นคนที่ มีตัวตนที่ชัดเจน เข้ามาทำด้วยการเป็นเจ้าของที่ประจำเมรุ เกิดจากการปฏิวัติคนเก่า เป็นคนจัดเตรียม ขั้นตอนการเผาศพและวัสดุการเผาศพทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นคนที่มืออาชีพที่หลากหลาย เป็นผู้นำชุมชน และเป็นชาวนา ไม่รับค่าจ้างการเผาศพ เกิดขึ้น มาจากความจำเป็นไม่มีคนเผาศพ เป็นคนเสียสละ มีบทบาทหน้าที่ในการเผาศพ ไม่เลือกอคติกับศพ มีอุดมการณ์ ทำดี เพื่อเพื่อนมนุษย์ สืบทอดการจัด ระเบียบ ขั้นตอน วิธีการจัดการศพข้อห้ามข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศพ มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศพโดยตรง มีทัศนคติด้านบวก มีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัดจนกระทั่งส่งศพขึ้นบนเตาเผา ต่อมาในยุคช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ในยุคนี้เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญมากต่อการจัดการพิธีให้ เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตามประเพณีของชาวชุมชน เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความ เชื่อมั่น ศรัทธา มีความรู้ในการเตรียมการเผาศพและมีความชำนาญในการเผาศพจะต้องรู้จักและ เข้าใจวัสดุที่ใช้ในการเผาทุกขั้นตอน แต่งกายค่อนข้างเรียบร้อยแตกต่างจากยุคแรกที่ใครก็ได้ที่ สามารถทำได้ เป็นผู้ประพฤติ ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม พัฒนาองค์ความรู้ในพิธีการเผาศพ และระดับ ความเชี่ยวชาญในการจัดการศพ บอกถึงกระบวนการดำเนินการแก่เจ้าภาพได้ทุกขั้นตอน มีความรู้ เกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ในงานศพและสอดคล้องประสานกับความเชื่อในการจัดการศพได้อย่างดี แต่ยังคง ยึดหลักการเดิมใจดี มีหลักการ ไม่เลือกเผา ไม่เอาดั่งส์ (ค่าบริการเผาศพ) เผาเดี่ยวไร้ผู้ช่วย เป็นผู้นำ ทางวิญญูญาณ สั่งการในการเผาศพ ทำอาชีพหลากหลายนำไหว้พระงานทำบุญครบวงจร (One-stop service แห่งชุมชน) ใช้โทรศัพท์มือถือในการประสานงาน

บทที่ 6

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนพื้นที่เล (ทะเล) ภาคใต้

บทนี้จะวิเคราะห์อธิบายถึงบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผาผีในชุมชนพื้นที่เล (ทะเล) ภาคใต้ กล่าวคือ ชุมชนวัดขรัวช่วย (ตันเหรียง) ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ 1) ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) 2) ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) และ 3) ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) เป็นลำดับดังนี้

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เล (ทะเล) ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่เล (ทะเล) ชุมชนวัดขรัวช่วย (ตันเหรียง) ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่เล (ทะเล) (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519)

ชุมชนวัดขรัวช่วย (ตันเหรียง) ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่บนถนนหมายเลข 401 ห่างจากตัวเมืองนครศรีธรรมราชประมาณ 60 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ตั้งอยู่ห่างไกลกับชายหาดทะเลบางดี - เสาเกา ประมาณ 1 กิโลเมตร ในสมัยอดีตนั้น ถนนสายดังกล่าวเป็นถนนลูกรังยังไม่มีรถลาดยางหรือคอนกรีต มีรถสัญจรไป มาน้อยมาก สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา ทำสวน และทำการประมงหาสัตว์ทะเล เพราะพื้นที่มีอาณาเขตติดกับทะเล สำหรับพื้นที่ดั้งเดิมของชุมชนขรัวช่วย (ตันเหรียง) ในอดีตนั้นพื้นที่ตรงบริเวณดังกล่าวนี้เป็นป่าเบญจพรรณรกชัฏไปด้วยต้นไม้ใหญ่ หลากหลายชนิด เป็นที่พักผ่อนของชาวบ้านในชุมชนชนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์วัว เลี้ยงควาย

ผู้อาวุโสในชุมชน เล่าให้ฟังถึงที่มาที่ไปของ “ชุมชนขรัวช่วย” ว่า มีเรื่องเล่าว่าในชุมชนนี้มีผู้หญิงคนหนึ่งชื่อว่า “ปานกหวีด” เป็นผู้หญิงสูงอายุในชุมชน มีอาชีพทำปศุสัตว์ (เลี้ยงควาย) ในตอนเช้าของทุกวันท่านจะต้อนฝูงควายไปกินหญ้า ในเนื้อที่ผืนนี้ เมื่อพักเที่ยงก็หยุดกินข้าวเที่ยงใต้ต้นไม้ใหญ่กลางทุ่งนั่นเอง ในวันหนึ่งขณะหยุดกินข้าวเที่ยงใต้ต้นไม้ใหญ่ ปานกหวีด ได้นั่งสำรวจโคนต้นไม้ในพื้นที่นั้น และได้เห็นวัสดุบางอย่างอยู่ในรากต้นไม้คล้ายกับแท่งซีเมนต์ จึงได้ชะงัดและตัดรากต้นไม้ออก ปรากฏว่า วัสดุนั้นเป็นขาของพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้นคุณปานกหวีดจึงบอกชาวบ้านให้มาช่วยกันแผ้วถางรากไม้ที่ปกคลุมออกไปจนปรากฏว่าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่ง แต่ด้วยกาลเวลาอันยาวนาน หรือด้วยเหตุใดไม่ทราบได้ พระพุทธรูปองค์นี้ไม่มีเศียร ชาวบ้านต่างช่วยกันหาเศียรพระ บริเวณนั้นจนเจอ ด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา

ของชาวบ้านและบ้านหวัด จึงตกลงใจหาช่างฝีมือมาปั้นเพื่อต่อเศียรพระพุทธรูปนั้นแต่ต่อเศียรพระเท่าไร ก็ไม่เป็นที่พอใจของชาวบ้าน คือเศียรเอียงข้าง มองแล้วไม่สวยบ้าง แม้จะเปลี่ยนช่างกันใหม่หลายครั้งหลายคราว กระทั่งวันหนึ่ง ขณะที่ชาวบ้านมองดูช่างกำลังต่อเศียรพระอยู่นั้น ได้มีนายควาญช้างคนหนึ่งเดินทางผ่านมา มีชาวบ้านคนหนึ่งในกลุ่มชาวบ้านได้ถามควาญช้างว่าพอมือฝีมือในการปั้นบ้างหรือไม่ นายควาญช้างตกปากรับคำว่าจะลองดู โดยขณะที่ปั้นต่อเศียรพระ ตัวเองขนั่งบนคอช้าง และให้ชาวบ้านส่งวัสดุต่าง ๆ ขึ้นมา เมื่อได้ใช้เวลาสักพักหนึ่ง ก็แล้วเสร็จ ขณะที่ชาวบ้านจ้องมองดูพระพุทธรูปเห็นว่ามี ความสวยงามไม่มีตำหนิเหมือนทุก ๆ ครั้งที่ผ่านมา เกิดความปิติขบใจมองดูพุทศุยวิจารณ์กันไปต่าง ๆ นา ๆ จนลืมนายควาญช้าง ผู้ปั้นพระพุทธรูปในขณะนั้น หลังจากที่นึกขึ้นได้จะสอบถามว่าท่านเป็นใครมาจากไหนปรากฏว่าไม่เจอตว์ท่านเสียแล้ว จึงพูดกันไปว่า “เป็นเทวดามาต่อเศียรพระพุทธรูปให้” จากนั้นจากการบอกเล่าของชาวบ้านและได้พร้อมใจกันจัดสร้างวัดตั้งชื่อว่า “วัดขรัวช่วย” นั้นหมายถึงที่มาว่า เป็นบุคคลที่เคารพศรัทธาเปรียบเทวดาชาวบ้านเรียกว่า ท่านขรัว ลงมาช่วยต่อเศียรพระพุทธรูป จึงได้ขนานนามชุมชนและวัดดังกล่าวว่า “ขรัวช่วย”

ชุมชนขรัวช่วย (ต้นเหียง) เป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุไม่น้อยกว่า 200 ปี มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานเคยเป็นแหล่งค้าขาย ส่งสินค้าบริเวณปากน้ำ ท่าหมาก การเดินเรือโดยสาร และพิธีกรรมการลากพระ ชักพระของอำเภอสิชล ก็เกิดจากที่นี่ เป็นแหล่งเศรษฐกิจการค้าของพ่อค้าชาวจีน และบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ในส่วนที่ไม่ติดทะเลนั้นชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ชุมชนเสาเกา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 5 กิโลเมตรอยู่ห่างจากจังหวัดนครศรีธรรมราชทางตอนเหนือประมาณ 60 กิโลเมตร วิถีชีวิตในยุคนี้เรียบง่ายและผูกพันอยู่กับธรรมชาติ บ้านเรือนจัดสร้างแบบง่าย ๆ จากวัสดุประเภท ไม้ไผ่ ไม้หมาก ไม้มะพร้าว มุงด้วยหญ้าคา หลังคาจากจากใบมะพร้าว หรือใบต้นสาคุ หรือไปไม้ที่อยู่ในท้องถิ่นแต่ละครัวเรือนจะทำการผลิตเพื่อบริโภคด้วยตนเอง ในสมัยนั้นการถางฟันป่าไม้ใช้แรงงานคนในการตัดโค่นมีเลื่อยมือ ขวาน เป็นเครื่องมือ และใช้จอบเพื่อทำการขุดพื้นที่ปลูกข้าว โดยชาวบ้านจะบุกเบิกและอาศัยอยู่ในพื้นที่ราบริมแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อง่ายต่อการทำนา ปลูกข้าว และสัญจรไปมาทางเรือ ติดต่อกับชุมชนอื่น การบุกเบิกที่ทำกินจะบุกเบิกด้วยกันในหมู่ญาติพี่น้อง จึงทำให้ที่ดินทำกินแบ่งออกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย ในสมัยอดีตคนในชุมชนรับรู้กันเองว่าใครเป็นเจ้าของที่ดิน โดยยึดถือว่าการได้แผ้วถาง ได้ทำการเพาะปลูก ที่ดินเป็นของผู้คน ดังคำกล่าว

“...ชุมชนขรัวช่วย เป็นชุมชนเก่าแก่มียุอายุประมาณ 200 กว่าปี มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติ สร้างบ้านเรือนแบบง่าย ๆ มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ใบจากต้นสาคุ ต้นจาก และใบไม้ที่อยู่ในท้องถิ่น ชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับริมแม่น้ำก็จะมีการทำนา ออกเรือ หาสัตว์น้ำ ป่าโกงกาง และมีการค้าขายทางเรือกับชุมชนอื่นหรือเดินทางไปยังเมืองนครฯ ปลูกข้าว ปลาอาหารไว้สำหรับกินเอง แลกเปลี่ยนกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน รู้จักการมีน้ำใจกันในชุมชน...”

(พระครูวิธานสังฆกิจ, สัมภาษณ์เมื่อ 18 กรกฎาคม 2561)

พระครูวิธานสังฆกิจ เล่าให้ฟังอีกว่า ในยุคนั้นพื้นที่ตรงนี้เป็นป่าทึบ ส่วนมากชาวบ้านจะไปหาของป่าเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ มีการสร้างบ้านเรือนขึ้นมาเป็นหมู่ญาติพี่น้อง ใช้ช่องทางเรือในการทำการค้าขายระหว่างชุมชนอื่น และทำการบุกเบิกถากถางที่ดิน เพื่อขยายไว้ทำการผลิต ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ปลูกผักไว้บริโภคและนำไปจำหน่ายค้าขายต่างชุมชนอื่นได้ ชาวบ้านมักจะทำการบุกเบิกด้วยกันในหมู่ญาติพี่น้อง ส่วนพื้นที่ตอนที่น้ำท่วมไม่ถึงบริเวณที่ตั้งเดียวกับบ้านพักอาศัยปลูกไม้ผล เช่น ทุเรียนน้ำ มะม่วงเบา กระท้อน ละมุด ส้มโอลางสาต เป็นต้น โดยกันพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้เลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ แต่ละครั้วเรือนจะทำการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพื่อบริโภคและใช้แรงงาน ดังคำกล่าว

“...แต่ก่อนบรรพบุรุษปู่ ย่า ตา ยาย รุ่นพ่อ แม่เราจะเลี้ยงวัวควายเป็นจำนวนมาก บางคนมีเป็นฝูงเป็นห้าสิบ เป็นร้อยตัว เลี้ยงแบบปล่อยในนายนามไม่มีการปลูกข้าว หรือไม่ก็ปล่อยไว้ในป่ารกเลย ไม่ต้องไปดูแลมันมาก แต่บางทีก็ถูกโจรลักเหมือนกัน ต้องเฝ้าให้ดี และหากถูกลักขโมยไปต้องไปตามเองถึงบ้านโจร หรือไม่ก็แจ้งนายบ้าน ผู้ใหญ่ กำนัน หรือไม่ก็แจ้งนาย (ตำรวจ) การลักของโจรนั้นโจรก็จะบอกก่อนว่าจะมาลักควาย ลักวัววันไหน เราต้องเฝ้าดี ๆ ถ้าลักไปได้ ก็ต้องไปไถ่จากโจรมาเอง ต้องเสียให้โจร ไม่ใช่โจรเสียให้เรา ถ้าไม่เสียโจรก็ไม่ให้กลับ...”

(จำรัส เพ็ชรทัต, สัมภาษณ์เมื่อ 24 กรกฎาคม 2561)

ชาวชุมชนขรัวช่วย บางส่วนจะมีอาชีพพิเศษ คือ การเป็นพ่อค้าวัว ควาย บางครั้งไปขายถึงต่างประเทศและต่างจังหวัดในประเทศไทย โดยผ่านทางท่าเรือปากน้ำท่าหมาก รายได้จากการค้าขายสัตว์เหล่านี้จะเป็นทุนเพื่อการบุกเบิกขยายต่อเรือลำใหม่ ปรับปรุงที่นา และเป็นรายได้สำหรับซื้อหรือแลกเปลี่ยนข้าวในครัวเรือนที่ไม่สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอต่อการบริโภค ผลผลิตข้าวของชาวชุมชนในยุคนี้อาจไม่ได้ผลดีนัก แต่ชาวบ้านสามารถหาอาหารประเภทเนื้อสัตว์ป่าและพืชผักต่าง ๆ จากบริเวณรอบ ๆ ชุมชนได้ตลอดทั้งปี รวมทั้งไม้ไผ่เพื่อทำเครื่องจักรสาน เทคโนโลยี เครื่องมือจับสัตว์ ไม้ใช้สอยในครัวเรือน ตลอดจนยาสมุนไพรสำหรับรักษาโรค ดังคำกล่าว

“...ในอดีตชาวบ้านชุมชนขรัวช่วย จะประกอบอาชีพทำนา หาปลา ริมทะเล เพราะอยู่ไม่ไกลจากทะเล (ทะเล) ติดเล และเลี้ยงสัตว์ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อกันระหว่างชุมชนอื่น แบ่งปัน เอื้อเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อกันเป็นหมู่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านและทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่สงบสุข มีความรักต่อกัน อยู่ด้วยกันอย่างมีความช่วยเหลือซึ่งกัน เก็บข้าวและการทำประมง และบางส่วนก็จะออกไปหาของป่ามาเก็บกิน รวมทั้งการออกหาไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องมือใช้สอยในการหาของป่าจับสัตว์ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก...”

(คำรบ เกิดมีทรัพย์, สัมภาษณ์เมื่อ 8 สิงหาคม 2561)

ในสมัยก่อนชาวบ้านมีการเลี้ยงสัตว์ การทำนา เพื่อเป็นการนำมาแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกันที่หาไม่ได้ในชุมชน เช่น เกลือ โลหะต่าง ๆ เสื้อผ้า ดังนั้นชาวบ้านก็จะนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ กับชุมชนอื่น หรือนำเนื้อสัตว์ที่หาได้ไปแลกเปลี่ยนกับข้าวสาร อาหาร และนำเกลือมาแลกเปลี่ยนกับข้าวสาร เนื่องจากทำการผลิตไว้บริโภคไม่เพียงพอ และจำหน่ายกับเครือข่ายที่ไม่พอ จึงต้องนำไปแลกเปลี่ยนและค้าขายกับชุมชนอื่น เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนการทำมาหากิน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กันในระหว่างชุมชนและต่างชุมชน และมีน้ำใจช่วยเหลือกันและกันได้ ดังคำสัมภาษณ์

“...บางส่วนจะประกอบอาชีพหลากหลายมากขึ้น ได้แก่ รับจ้าง
ข้าราชการ ค้าขาย ประมง เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่ทำอาชีพในชุมชน
ก็จะมีการปลูกข้าวทำนา การทำประมง การปลูกผักสวนครัวต่าง ๆ
ไว้บริโภคในครัวเรือนและชุมชน”

(เทา สมเขาใหญ่, สัมภาษณ์เมื่อ 14 สิงหาคม 2561)

ชาวชุมชนขรัวช่วย ได้ยึดถือขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมดั้งเดิม ประชาชนมีอุปนิสัย เอื้ออารี สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังเกตได้จากการช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าวในฤดูกาลทำนา หรือการลงแขกนา และทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา งานประเพณีในพื้นที่มีประเพณีทำบุญเดือนสิบ, ประเพณีวันสงกรานต์, ประเพณีอาบน้ำผู้สูงอายุ, ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา, ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ, ประเพณีแห่เทียนพรรษา, ประเพณีลอยกระทง, ประเพณีทำบุญหาบคอน, ประเพณีทำขวัญข้าว, ประเพณีให้ทานไฟ เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมและความเชื่อของชาวขรัวช่วย มีการส่งเสริมทางด้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนการรวมกลุ่มของปราชญ์ชาวบ้าน เช่น มโนราห์ หนังตะลุงคน กลองยาว เพลงบอก นวดแผนโบราณ ยาสมุนไพรแผนโบราณ เป็นต้น

ประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญปัจจุบัน คือ ประเพณีวันปีใหม่ไทย หรือ วันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุ หรือ วันครอบครัว หรือวันตรุษไทย ที่ลูกหลาน เครือญาติไม่ว่าจะอยู่แห่งหนใดไกล ใกล้ มารวมตัวกันเพื่อทำบุญและรดน้ำดำหัว ขอขมาลาโทษจากผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ วันสารทไทย หรือ งานเดือน 10 รับ-ส่ง ตายาย ทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ เป็นการแสดงถึงการกตัญญู กตเวทิตะของลูกหลาน นอกจากนี้ยังมีประเพณีลอยกระทง ประเพณีเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เช่น คณะมโนราห์ คณะหนังตะลุง คณะกลองยาว เพลงบอก นวดแผนโบราณหม้อต่อกระดูก และยาสมุนไพรแผนโบราณ ใกล้ชิดกับวัดมาก ดังคำสัมภาษณ์

“...วัดขรัวช่วยถือว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่ชุมชน มีมานาน เมื่อก่อน
ชาวบ้าน อาศัยที่วัดอยู่ เรียนหนังสือ ทำบุญ รวมตัวกันในวัด ไม่ว่าจะ
กิจกรรมอะไร ประเพณีอะไร ก็ต้องมารวมตัวกันที่วัด บวชงานศพ พระคือ
พระครูวิลาศลากร พ่อท่านช่วงจะเป็นพระนักพัฒนา สร้างถนน โรงเรียน
จะรวมตัวกันชาวบ้านก็จะช่วยทางโดยเฉพาะตัดถนนหนทางไปมาหาสู่กัน
ในชุมชน ท่านจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวชุมชนที่นี่ ร่วมทำบุญ
ทางศาสนา ตามประเพณีต่าง ๆ ที่ได้ทำการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอดีต

และปฏิบัติสืบทอดจนถึงปัจจุบัน เช่น ถ้าบ้านไหนมีงานแต่งหรืองานศพ ชาวบ้านก็จะไปช่วยกัน เวลามีการประชุมของหมู่บ้านชาวบ้านก็จะไปร่วม แสดงความคิดเห็นกันที่วัด ปัจจุบันก็ยังเป็นอย่างนั้น จัดกิจกรรมที่วัด ประชุมหมู่บ้านที่วัดแม้ว่าจะมีส่วนราชการแล้วก็ตาม คนยังคงผูกพันกับวัด มากเดือนสิบทีคนเต็มวัด ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า มีคนมามาก เพราะบรรพบุรุษเขาอยู่ตรงนี้ ตายที่นี่ เมาที่นี่...”

(สุนทร ชัยสวัสดิ์, สัมภาษณ์เมื่อ 23 สิงหาคม 2561)

ชาวชุมชนขรัวช่วย จะยึดขนบธรรมเนียม ประเพณีดั้งเดิมไว้ปฏิบัติ เช่น ประเพณีให้ทานไฟ การทำบุญวันว่าง และที่สำคัญ คือ ประเพณีชักพระ โดยได้ทำการปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านมีความร่วมมือกันในชุมชน มีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสร้างความสัมพันธ์เป็นพี่น้องกันในชุมชน ให้มีการสืบทอดต่อรุ่นลูกหลานได้ปฏิบัติไม่ทำให้เกิดการสูญหายจากชุมชนไปได้ ส่วนสภาพสังคมชาวชุมชนจะอยู่กันอย่างเรียบง่าย ประกอบรับจ้าง ทำประมง อยู่กันอย่างพี่น้อง คอยช่วยเหลือกันและกัน เวลาถึงงานก็จะไปช่วยกันในงาน

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพुकสามล้างของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)

ในช่วงอดีตนั้นในชุมชนขรัวช่วยถือว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดา เมื่อมีคนตายลงก็จะไม่มีพิธีรีตองมากมายนัก เนื่องจากจำนวนการไว้ศพที่ไม่นาน ด้วยภาวะการณเฝ้าเปื่อยของศพไว้ศพที่บ้านเพียง 1 - 2 วันเท่านั้น เนื่องจากศพจะมีน้ำเหลืองออกมา ส่งกลิ่นเหม็นคุ้งไปทั่ว จึงต้องเร่งทำศพ โดยเมื่อมีคนตายลงก็จะมีการต่อโลงศพ โดยใช้ไม้ฝากระดานที่แห้งที่มีอยู่ตามบ้านต่าง ๆ นำมาเหลาลบเหลี่ยมทำโลง ฝาโลง ไม่ต้องมีพิธีอาบน้ำศพ มีบ้างหากศพที่สภาพไม่ค่อยดี แต่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สภาพศพค่อนข้างไม่สกปรกมากมายนัก จึงไม่มีการอาบน้ำศพ ไม่มีการมัดตราสังข์ มีพิธีขอขมาจากครุฑมอ หรือ ผู้นำชุมชนในชุมชน ลูกหลานขอขมาลาโทษ แต่งตัว ใส่เสื้อผ้า ก่อนนำบรรจุโลง นิมนต์พระมาสวด 1 - 2 คืนเท่านั้น หลังจากนั้นก็จะช่วยกันทำเสาแหกรดด้วยเชือกหวายถึงเวลาช่วงหลังเที่ยงก็จะระดมพลลูกหลานญาติ ๆ นำไม้ไผ่ 4 ต่ามาสอดเสาแหกรที่พันร้อยโลงไว้ยกแบกหามกันไปในเปลว ซึ่งอยู่บริเวณวัด เป็นป่ารกชัฏ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นตะเคียน ต้นยาง ต้นแฉะ ปกคลุม ในบริเวณดังกล่าวไม่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ ศพส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำมาค้ำเอาไว้ให้แห้งไปเอง โดยการนำเชือกหวายผูกโยงไว้ตามง่ามกิ่งไม้ใหญ่แทนการเผา ส่วนใหญ่ค้ำไว้ตามต้นไม้ใหญ่ต้นแฉะ ในบริเวณป่าช้า ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากวัดออกมาสักประมาณ 500 เมตร บรรดาญาติ อีกรบางคนเพื่อนฝูงเดินทางมาจนถึงเชิงตะกอน (สามล้าง) จะมีศาลาซึ่งปลูกไว้คู่กับเชิงตะกอน นิมนต์พระมาสวดมาติกบั้งสุกุลก่อนที่จะมีการทอดผ้าบังสุกุล หลังจากนั้นชาวบ้านที่มากันนั้น ไม่ได้มามีมือเปล่า แต่ละคนถือไม้แห้งเป็นท่อน คนละ 1 - 2 ท่อน มาจากบ้านเพื่อเตรียมนำมาเป็นเชื้อเพลิงเผาศพ นำมากองรวมไว้ในเชิงตะกอนจนเต็ม หลังจากนั้นช่วยกันยกโยกศพ ขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน แล้วก็ทำการจุดไฟเผา บรรดาชาวบ้านเพื่อนบ้านที่บ้านอยู่ไกลก็จะทยอยเดินทางกลับ แต่บรรดาญาติสนิท ลูกหลาน คนที่อยู่ก็ช่วยกันเผาจนกว่าจะเหลือแต่เถ้าถ่าน เข้ามืดมากก็จะมาเก็บกระดูกเพื่อบังสุกุลกระดูกทำบุญดับธาตุ นิมนต์พระมาบิณฑบาต สวดทำบุญกัน

ตรงบริเวณใกล้เชิงตะกอน สำหรับเศษธำณที่เหลือก็จะทำการฝังไว้ตรงใกล้กับเชิงตะกอน หรือ บริเวณในป่าช้านั้น หลังจากนั้นก็สุดแล้วแต่ว่าใครจะมาทำบุญช่วงไหน 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือ ครบรอบปี นิมนต์พระมาสวดกันบริเวณดังกล่าว ดังคำสัมภาษณ์

“บ้านเราแต่แรก (อดีต) เผาแบบเชิงตะกอน ฉาน (ผม) เกิดมาก็เผาที่เชิงตะกอนแล้ว เชิงตะกอนนั้นตั้งอยู่ตรงที่บริเวณโรงเรียนวัด ขรัวช่วย ปัจจุบันทางทิศตะวันตกของวัด แต่แรกนั้นเวลาใครตาย พอรู้ข่าว เราก็ก่อนทำโลง มีช่างของหมู่บ้านนั้นแหละทำโลง แต่เราก็ก่อนช่วยกัน นำไม้สดไม้แห้งแล้วแต่ใครจะมี ส่วนใหญ่ไม้แห้งเป็นกระดานทุกบ้าน จะมี บางคนก็ไปบอกที่บ้าน ว่ามาช่วยทำโลงให้ที โลงไม่มีประดับประดา อะไรสวยงาม ตอกพอเป็นสี่เหลี่ยม ใส่คนได้ ทำพอจุกตัว ไม่ต้องอาบน้ำศพ อะไรเลย ตายก็ใส่โลง ไม้ศพไม่นาน เพราะไว้บ้านไม่ได้มันเหม็น สวดทีเดียวข้างเชิงตะกอนที่มันมีศาลาอยู่ แต่ถ้าบ้านใครอยู่ไกลเปลว ก็ไว้สักคืนสองคืน มันออกกลิ่นคูล้าง ไม่มียาเหมือนสมัยนี้ เราก็ก่อนเอาหัวไพล ยัดใส่ไปทางปากศพ ใส่โลง เสร็จถึงเวลาก็ก่อนไปให้พระสวด ก่อนเผา เวลาพระสวดสมัยก่อน ถวายไม้ขีดไฟ ถวายสูกบายา ไม่ใช่ถวายตั้งส้อมเหมือน ทุกวันนี้ การจัดงานแต่แรก ไม่ใช่เงินเลย ชาวบ้านช่วยกัน แต่ปัจจุบัน ใช้เงินไม่ต่ำกว่า 100,000 ถึงจะจัดงานศพได้”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อ 11 กันยายน 2561)

อย่างไรก็ตามหากมีชาวชุมชนกำลังจะเสียชีวิตลูกหลานจะมีการทำพิธีทำกรวยดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู เพื่อทำพิธีเปิดทางให้ผู้กำลังจะตายไปสู่สุคติภพที่ดี จะมีการนิมนต์พระหรือ ผู้เคารพอาวุโสในชุมชนที่พอทำพิธีได้ และขณะที่เสียชีวิตลงนั้นชาวบ้าน ญาติพี่น้องจะร่วมมือกัน ทำโลงด้วยไม้ที่มีอยู่ในบ้าน ทำหีบศพด้วยไม้दानทำกันเอง ซึ่งหากคนไหนฐานะดีก็จะมีกรวยดอกไม้ ธูปเทียนด้วยกระดาชปกปิดหรือทำลวดลายบางส่วนของโลงศพ ขณะที่ญาติพี่น้องอีกกลุ่มหนึ่ง จะช่วยกันทำโรงเลี้ยงในกรณีที่ต้องไว้ศพเป็นระยะเวลา 2 วันขึ้นไป โดยโรงเลี้ยงนั้น จะสร้างขึ้น แบบง่าย ๆ โครงไม้ หลังคาคลุมกับใบ (ทาง) มะพร้าวเพราะในชุมชนขรัวช่วยริมทะเลนั้นจะเต็มไปด้วย ต้นมะพร้าว มะพร้าวถือเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวชุมชน ที่นั้นก็จัดวางแบบง่าย ๆ สร้างขึ้นทำกันเอง พอมีที่นั่งพูดคุยหรือเฝ้าศพกัน ในส่วนของพิธีกรรมจะมีเจ้าภาพหรือคนที่อยู่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ ในวัดขรัวช่วยจะไปนิมนต์พระนำพระมาสวดอธิธรรมศพ ชาวชุมชนช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ดังคำสัมภาษณ์

“...ในสมัยนั้นชาวบ้านช่วยกันทุกอย่างทุกอย่าง ไม่มีการจ้าง เลยแม้แต่น้อย ออกปาก (วาน, ช่วยกัน) จนกว่าจะเสร็จงาน ช่วยกัน จนวันห้ามโลง แยกกันไปเผาที่เชิงตะกอน บางคืนก็นั่งตีหมอลำเฝ้าศพ ว่าเพลงบอกกันครั้งครั้งตรงลดความเศร้าโศกไปได้มากทีเดียว...”

(เสรีญ ไจกว้าง, สัมภาษณ์เมื่อ 19 กันยายน 2561)

สำหรับการเผาศพวันเผาในอดีตยุคนี้ เป็นการเผาแบบเชิงตะกอน จะเผาวันใดนั้นแล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ จะไว้นานไม่ได้ เนื่องจากไม่มียาไม่มียาเคมีหรือวัสดุในการถนอมศพไม่ให้เน่าเปื่อย ดังเช่นปัจจุบัน ไม่ต้องดูฤกษ์ยามอะไรมาก ไว้นานศพจะเน่าเปื่อย น้ำเหลืองไหลย้อย ซึ่งเวลานำศพไปเผาที่เชิงตะกอนที่วัดนั้น ชาวบ้านช่วยกันทำสาหรerk ด้วยเชือกหวายซึ่งมีมากในพื้นที่ขณะนั้น นำไม้ความยาวพอดีประมาณ 2-4 เมตร 4 ท่อนสอดเข้าไปในเชือกสาหรerkที่ผูกยึดกับส่วนด้านบนของโลงศพ ช่วยกันแบกหาม ดังคำกล่าว

“...ตอนแบกศพไปในวัดนั้นสนุกสนาน บางคนกินเหล้าไป เหล้าดื่มเอง ไม่ต้องซื้อ เมากันແທ່ศพ สนุก บางศพก็รำกัน ว่าเพลงบอกกัน ชวนกันไปແທ່ศพ ถือไม้คนละดุ้นกันไป เอาไปวางไว้เต็มเชิงตะกอน พี่น้อง ๆ ญาติชาวบ้านไปกันมาก 50 60 คน ถือไม้คนละดุ้นก็เต็มแล้ว เวลาเผาศพก็ญาติ ๆ นั้นแหละช่วยกันเผา ไม่มีคนเผาผี อะไร ๆ ไม่...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อ 11 กันยายน 2561)

ในการจัดการศพยุคดังกล่าวนี้ พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ ทำหน้าที่สวดพระอภิธรรมศพ ไม่มีหน้าที่ในการกิจกรรมอื่นใดในพิธีเผาศพ กลุ่มเจ้าภาพ ทำหน้าที่แบกช่วยเหลือกันในหมู่ญาติช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลคนที่มางาน ทุกคนถือว่าเป็นเจ้าภาพด้วยความสนิทชิดเชื่อเป็นหมู่เหล่าเดียวกันในชุมชน แต่ก็จะมีกลุ่มลูกหลานญาติสนิทที่คอยสอดส่องดูแลเอาใจใส่เรื่องการทำพิธีเรื่องอาหารการกินของผู้ที่มางานศพ ดูแลพระสงฆ์ผู้มาทำพิธีสวดอภิธรรมศพ กลุ่มพิธีกร/มัคทายกส่วนใหญ่ก็จะทำด้วยความเต็มใจจากความรู้ที่ตนเคยบวชเรียนมา สลับสับเปลี่ยนตามช่วงจังหวะเวลานั้น ทุกคนสามารถนำไหว้พระได้ เชื่อมโยงประสานขั้นตอนการปฏิบัติพิธีต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยจนจบภารกิจ เพราะถือว่าเป็นความรู้ที่ได้จากการบวชเรียนมา

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามส้างของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคสามส้างของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล) ซึ่งจากการศึกษาพบทั้งกระบวนการการเข้าสู่คนเผาผี วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนยามตนเอง การดำรงคงอยู่ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

จิตอาสา พาเผาผี

การเผาศพในยุคนี้ด้วยรูปแบบการเผาแบบสามส้าง คนเผาผีนั้นจะไม่มีเป็นการเฉพาะจะมีด้วยกันหลายคนโดยชาวบ้านจะมาช่วยกันเผาศพ ในการเผาศพแต่ละครั้งชาวบ้านจะมาช่วยกันประมาณ 10 คน การเผาศพในยุคสมัยนี้เป็นการช่วยกันเผาศพในหมู่ญาติ ๆ พี่น้องผู้มาร่วมงานไม่มีคนเผาผีหรือคนเผาที่ประจำแน่นอน ใครก็ได้ช่วยกันเผาศพเวลาเผาศพนั้นก็เผาตอนกลางวันเพื่อไม่ให้ติดค้ำมืด เพื่อที่จะมีเวลาเดินกลับบ้านไม่ค้ำมืด เดินลำบากเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นบริเวณ

ปารก มีด คนเผาผีนั้นไม่มีตายตัว เกิดขึ้นจากบุคคลที่มีจิตอาสา หรือ บรรดาญาติที่มีความกล้าที่จะจุดไฟเผาศพ ช่วยเหลือคนอื่นในชุมชนด้วยตนเอง

ทำตัวปกติเฉกเช่นคนทั่วไปในสังคมเลื่อนไหล ไม่ตายตัว

คนเผาผีสมัยอดีตนั้นไม่มีตายตัว ทั้งนี้คนที่เผาศพนั้นมีความเชื่อว่าเป็นการได้บุญ เนื่องจากเป็นการทำให้คนตายนั้นหลุดพ้นไปเกิดในภพภูมิที่ดี คนเผาผีคนนั้นคือคนทั่วไป ทำมาหากิน อาชีพ มีวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติเหมือนคนทั่วไป เชื่อในเรื่องของวิญญาณ และในการเกิดแก่ เจ็บตาย ดังคำกล่าว

“...คนเผาผีเมื่อก่อนนะใครก็ได้ที่เผาได้ คนธรรมดาที่แหละ พักพวกพี่น้องคนตาย คนที่ไปงานศพนั้นแหละที่ช่วยกันเผาศพ แต่ไม่ใช่ทุกคนจะกล้าเผา นะ มีหลายคนไม่กล้าเผา ทั้งที่เชื่อว่าการเผาศพนั้นเป็นเรื่องดี เป็นเรื่องทำบุญกุศล ให้เขาหลุดพ้นไปเกิดในภพภูมิที่ดี ไม่ต้องกังวลอะไรในโลกนี้ ถ้าวาสินสุดไปแล้ว คนที่เผาส่วนใหญ่ก็อาสาเผากันเอง คนที่เผาถือว่าเป็นบุคคลดีช่วยเหลือคนตายให้ไปสู่สุคติ อยู่จนกว่าจะเผาเสร็จ รุ่งเช้าก็มาอีกแต่อาจจะไม่ใช่คนเผามากก็ได้ใครก็ได้ญาติๆมาทำพิธีดีบูชาตุ้ ผิงซี่เถ้าที่เหลือจากเผาศพในป่าข้างนั้นแหละ นิมนต์พระมาสวดบังสุกุลกัน อีกที่ถือว่าเป็นการเสร็จสิ้น ส่วนใครที่ทำงานช่วงโอกาสวันไหนก็ตามแต่ สะดวกเลย...”

(จรัส เพ็ชรทับ, สัมภาษณ์เมื่อ 24 กรกฎาคม 2561)

ช่วยเผาเอาบุญ เพิ่มวิชา

ตากลิ่น ปัจจุบันอายุ 85 ปี ผู้เคยช่วยเผาผีในสมัยเชิงตะกอน แต่ไม่ได้อยู่ประจำ แต่อย่างไร เคยช่วยพี่น้อง ญาติตัวเองเผาศพญาติที่ตายในพื้นที่เชิงตะกอน วัดขรัวช่วยแห่งนี้ ตากลิ่นเล่าให้ฟังว่าในสมัยนั้นไม่ได้เจาะจงว่าใครจะต้องมาทำ ใช้ระบบช่วย ๆ กันอาสาเข้ามาทำ มีคนมาช่วยเผาศพกันจำนวนมาก หลายคน จุดเริ่มต้นของการเข้าได้ช่วยเหลือการเผาศพนั้น จากการที่ตากลิ่นไปช่วยงานศพของญาติ ไปดูเขาเผาศพ เขาให้ช่วยเขี่ยศพ ขวนนั่งคิม พลองเขี่ยศพกันไปพลอง นั่งคุย เพลิดเพลินกันจนศพไหม้จนเกลี้ยง คนที่ให้ช่วยเผาชื่อตารอด ชาวบ้านเรียกว่ารอด ฤๅษี ส่วนใหญ่แกจะมีช่วยเกือบทุกศพ เพราะแกชอบกินเหล้า เพราะเวลาเผาศพนั้น ญาติของผู้ตายได้เอา เหล้า น้ำดื่ม น้ำหวาน กับแก้มจากงานศพ มาให้แกเป็นการตอบแทน แกจะให้ตาช่วย ตาก็ขอบไปเพราะได้กินกับเข้า กินข้าว นั่งคุยกับญาติของผู้ตาย ต้องอยู่กันมากๆ มันสนุกดี ตาก็ได้รับวิชาจากแกมา เรื่องการเผาผี คาถาบางส่วนเช่น การมัดตราสังข์ การตั้งข้าวบอกร การสะกดวิญญาณ แต่ก็ได้ใช้ อะไรมาก เพราะหลังจากนั้น ตาก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็ไม่ได้ไปช่วยแกเท่าไร จนกระทั่งเขาสร้างเมรุขึ้นมา ตารอดก็อายุมาก เผาได้ศพเดียว หลังจากนั้นให้ ลุงแก้ว สังข์ทอง คนที่เป็นคนเผาผีปัจจุบันที่ วัดขรัวช่วยนี้แหละ ทำหน้าที่แทน ลุงไปบ้าง จะช่วยในพิธีไหว้พระงานศพ หรือ ทำพิธีมัดตราสังข์ตามที่ญาติเขาจะพาไป ดังคำกล่าว

“...เมื่อก่อนใครจะเผาศพก็ได้ ไม่มีใครเป็นคนเผาผีตายตัว ส่วนใหญ่จะญาติของคนตาย แต่ตานั้นพอได้ไปช่วยอยู่มั้ง ช่วยตารอด ฤๅซี แกจะเวียน ๆ อยู่แถว ๆ เชียงตะกอน เพราะว่าหากศพไหนไม่มีคนเผาศพจะชันอาสา เพราะได้เหล่า ยา ปลาบั้ง ที่เจ้าภาพเอามาให้ แกก็จะช่วยเผาพร้อมกับญาติๆ ผู้ตาย ตาก็ได้เรียนรู้จากตารอดอยู่บ้าง เรื่องวิชาการเผาศพ การว่าคาถาป้องกัน แต่ก็ได้ใช้บ้าง ไม่ได้ใช้บ้าง เพราะไม่ได้เป็นคนเผาผี เต็มตัว แต่ยังใช้ให้กับพี่น้องบ้านเราเวลาใครตาย ให้นำไหว้พระ แต่ตอนนี้ไม่ไหวแล้ว เดินทางลำบาก ร่างกายไม่ไหวให้คนหนุ่ม ๆ เขาทำดีกว่า...”

(กลิน ใจสว่าง, สัมภาษณ์เมื่อ 28 กันยายน 2561)

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เล (ทะเล) ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520-2539)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่เล (ทะเล) ชุมชนวัดขรัวช่วย (ตันเหริยง) ตำบลเสาเภา อำเภอลิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่เล (ทะเล) (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539)

การที่ในช่วงห้วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ชนบท การส่งเสริมการเกษตรการส่งเสริมการลงทุน ในสังคมประเทศ รวมทั้งในพื้นที่ชุมชนขรัวช่วยมีการพัฒนาในเชิงโครงสร้าง เช่น ถนน ไฟฟ้า คูคลอง เช่นเดียวกับชุมชนอื่นในประเทศไทย จากการพัฒนาของรัฐบาลดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนขรัวช่วยมีถนนเข้ามา ไฟฟ้าเข้ามา บริเวณวัดขรัวช่วยเริ่มขยายบริเวณเพิ่มมากขึ้น สภาพความเป็นอยู่เริ่มมีการค้าขายเข้ามา มีการทำธุรกิจส่วนตัวมากขึ้น วิถีชีวิตและอาชีพชาวชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ดังคำกล่าว

“...อาชีพของชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการการเลี้ยงไก่เนื้อ การทำฟาร์มกุ้ง การทำประมง เป็นต้น โดยจะมีการผลิตอย่างมีกระบวนการ และสามารถนำไปขายต่อที่ตลาดได้ และเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนมาเพื่อส่งขายมากขึ้น ส่งขายทั้งในตลาดและต่างประเทศ ได้ ทำให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนตำบลเสาเภา มีสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น จากเดิม ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้สูงขึ้น ว่างงานน้อยลง จนปัจจุบันทำให้มีการผลิตเพื่อการขายมากขึ้น มีการทำเกษตรกรรมและการทำ ประมง เป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน และอาชีพอื่น ๆ คือ เลี้ยงไก่เนื้อ ฟาร์มกุ้ง...”

(พิชัยรัตน์ ขุนณรงค์, สัมภาษณ์เมื่อ 8 กรกฎาคม 2561)

สำหรับการประกอบอาชีพของคนในชุมชนช่วยช่วยในยุคนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยได้นำใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประกอบการผลิตให้มีราคาสูงและมีการขายเพิ่มขึ้น เช่น การใช้รถไถ แทนแรงงานคน การใช้เรื่อยนต์แทนเรือแจวมือ ประมงหากินได้ไกลขึ้น มีการปลูกยางพารา แทนการทำนา เริ่มจะมีการทำฟาร์มไก่เลี้ยงไก่ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นบ่อเป็นฟาร์ม และรับราชการ บางส่วน ทำให้มีการผลิตแบบเชิงพาณิชย์ผ่านการผลิตที่ทันสมัย เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านอาชีพ และ ด้านการเป็นอยู่ของชุมชน และมีการทำการผลิตเพื่อขายมากขึ้น และชาวบ้านบางส่วนก็ทำการ ขยายตัวของพื้นที่ทำกินให้กว้างขึ้น และการจ้างแรงงานในการเลี้ยงกุ้ง ทำนา ทำประมง

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ภายใต้นโยบายการพัฒนาชนบทของภาครัฐ ส่งผลต่อ วิธีการผลิตของชาวมุขชน ส่วนหนึ่งปรับตัวโดยหันมาทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ ทำนา กุ้ง แทนการทำนา แต่เนื่องจากการทำสวนดังกล่าวมีต้นทุนการผลิตสูงกว่าการทำนามากและเกษตรกร ที่ทำสวนเหล่านั้นก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงของราคาผลิตผลและการเกษตรตกต่ำ ทำให้เกษตรกร เสี่ยงต่อการเป็นหนี้การอพยพระลอกสองที่เรียกว่า “หนีนาหาเมือง” วิถีชีวิตชาวบ้านที่ขึ้นต้อง พึ่งอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวที่เพิ่มมากขึ้นของระบบทุน แรงกดดันเชิงนิเวศและเศรษฐกิจซึ่งบีบให้ชาวมุขชนช่วยไม่สามารถปรับตัวอยู่ในภาคเกษตรกรรม ได้อีกต่อไป ในอีกด้านหนึ่งความเจริญของภาคเมืองที่เป็นผลมาจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย นับเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวมุขชนช่วย ส่วนหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นลูก รุ่นหลานที่มีการศึกษา เลือกรออพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองเป็นช่องทางในการดำรงชีวิตแทนการประกอบอาชีพ ในภาคเกษตรกรรม ประมง ดังคำกล่าว

“...ในยุคนี้รุ่นลูกรุ่นหลานได้มีการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองในการออกไป ศึกษาเล่าเรียน และเป็นการเปลี่ยนแปลงหาช่องทางในการประกอบอาชีพ เพื่อการดำรงชีวิตที่ทันสมัย จากเดิมทำนา ทำประมง ทำสวน ไปในเมือง ทำงานบริษัท ทำงานตามโรงงาน ห้างสรรพสินค้า ส่วนรายได้และเงินที่ได้ จากการทำงานการประกอบอาชีพ ก็จะส่งกลับมาให้ครอบครัวได้มีเงิน ลงทุนในการทำการเกษตรกรรม ลงทุนในการปลูกข้าว ประมง ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ดูทันสมัยขึ้น...”

(วิฑูรย์ ศรีเมือง, สัมภาษณ์เมื่อ 8 กรกฎาคม 2561)

ราวปี พ.ศ. 2530 มีการขยายตัวการเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นมากขึ้น เช่น การทำนา กุ้ง การเปลี่ยนแปลงนาข้าวเป็นสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุน จากนโยบายของรัฐ ในส่วนพื้นที่ชุมชนช่วยช่วย (ต้นเหียง) นั้นการเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ทันสมัย เริ่มต้นประจักษ์ชัดเมื่อปี พ.ศ. 2518 มีการตัดถนนดินแดงเป็นรถวิ่งจากอดีตที่เป็นถนนทางเท้า หลังจากตัดเป็นถนนแดงก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นถนนลาดยางถนน 2 เลนลาดผ่านไปยังสิชล และ หลังจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นถนนลาดยาง 4 เลนหรือถนนสายหลัก 401 ซึ่งเป็นถนนสายหลักในการ คมนาคมของประชาชนที่จะเดินทางไปยังอำเภอสิชล และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่งผลให้ชาวมุขชน มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วิถีชีวิตแบบกึ่งชนบทกึ่งเมือง ซึ่งหลังจากที่ถนนสาย 401 ตัดผ่าน

เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะความทันสมัยเต็มรูปแบบ มีการประกอบอาชีพ ทำนา ประมง การเลี้ยงสัตว์ ข้าราชการ รับจ้าง ค้าขาย ร้านค้าร้านขายของนานาชนิด มีตลาดต้นเหียงเป็นชุมชน ศูนย์กลาง

นอกจากการเข้ามาของถนนสาย 401 แล้วการเข้ามาของปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ เช่น พันธุ์ข้าว พันธุ์ยางพารา ระบบการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เทคโนโลยี เงินทุน ล้วนส่งผลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชุมชนไปสู่ความทันสมัยผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น แม้จะส่งผลให้ฐานะทางเศรษฐกิจของหลายครอบครัวดีขึ้น มีข้าวของเครื่องใช้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องดิ้นรน ขวนขวายมากขึ้นเพราะค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็มากขึ้นตามไปด้วย ดังคำกล่าว

“...เมื่อก่อนที่บ้านก็ทำนา ทำประมง ไปเรื่อย ๆ ช่วยกันกับแม่กับพ่อ ตอนนั้นก็ช่วยเหลือกันในชุมชน มีน้ำใจ คนในอดีตที่ช่วยเหลือกัน แต่สมัยนี้เริ่มจางหายไปเรื่อย ๆ เนื่องจากส่วนใหญ่ทำงานแบบของใครของมัน ทุกวันมีเครื่องมือทันสมัยช่วยมาก รายได้ดีขึ้นก็จริง มีข้าวของเครื่องใช้มากมาย มีความสะดวกในชีวิต แต่ต้องขยันดิ้นรนขวนขวายทำงาน เพื่อมีรายได้ แต่ก็เหนื่อยนะ ไม่มีความสุขเหมือนแต่ก่อน...”

(จำรัส เพ็ชรทับ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2561)

ช่วงหลังปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมาเมื่อความเจริญเข้ามาภายในชุมชน คนหนุ่มสาวได้ทยอยออกไปทำงานในแหล่งที่เจริญกว่ามากขึ้น รูปแบบการใช้แรงงานในแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป ประเพณี วัฒนธรรม การเกื้อกูล การร่วมคิด ร่วมทำ เริ่มหมดไป ส่งผลต่อประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนเปลี่ยนไป ตัวอย่างเช่นแต่เดิมวันพระ วันสำคัญทางศาสนาจะมีคนมารักษาศีลที่วัด ทำบุญ ตักบาตร ฟังเทศน์ มาเป็น คนในชุมชนเข้าวัดน้อยลง คนหนุ่มสาวออกไปทำงานในเมือง ลูกก็มาฝากไว้ให้ปู่ย่าตายายเลี้ยง คนเฒ่าคนแก่ต้องอยู่บ้านดูแลหลานแล้วยังต้องดูแลบ้าน ดูแลเรื่องการทำมาหากิน ทำให้มีเวลามาวัดน้อยลง ประเพณีต่าง ๆ ก็ถูกถอนให้สิ้นลงเพราะคนที่หนุ่มสาวทำงานในเมือง

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)

ในยุคนี้พิธีกรรมงานศพของชุมชนชรั่วช่วย เริ่มได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมภายนอกจากพระที่ไปบวชเรียนในเมืองหลวงบ้าง จากญาติ ลูกหลานผู้ตายที่ได้ไปเรียนรัฐยั้งสถานที่ต่าง ๆ จากสื่อสารจากโทรทัศน์วิทยุที่เผยแพร่มายังชุมชนบ้าง ก่อให้เกิดพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กล่าวคือ มีพิธีกรรมเป็นขั้นเป็นต้นมากขึ้น และในช่วงยุคดังกล่าวนี้เองทางวัดชรั่วช่วยก็ได้มีการสร้างเมรุเตาเผาศพถาวรขึ้นมาและมีเจ้าหน้าที่ประจำ฼าปนสถานซึ่งเราเรียกว่าคนเผาผีเกิดขึ้นในยุคนี้ สำหรับพิธีกรรมและความเชื่อการจัดการศพของชาวชุมชน ชรั่วช่วยในยุคนี้ก่อนที่จะมีคนในชุมชนตายลงนั้น หรือมีผู้ป่วยหนักนั้น บรรดาญาติมักจะทำพิธีกรรมสวดธรรมาตตะหรือทำพิธีตัดกรรมตัดเวรให้ ซึ่งบางครั้งเมื่อทำพิธีตัดกรรมตัดเวรแล้วก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้ป่วยได้เร็ว เช่น ผู้ป่วยที่ทรมาณอยู่เป็นปีก็จะเร่งตายภายใน 2 - 3 วัน บางคนเมื่อพระสวดเสร็จไม่ถึงชั่วโมงก็ถึงแก่ความตาย มีบางคนผู้ป่วยมาเป็นแรมปีก็เริ่มหายวันหายคืนและเป็นปกติในที่สุด เมื่อมีอาการหนักจนสิ้นใจลูก ๆ

และญาติมิตรจะคอยเตือนให้ผู้ป่วยตั้งสติ เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัยและบอกหนทางสวรรค์ให้ จนกว่าจะสิ้นลมหายใจ เมื่อผู้ป่วยถึงแก่กรรมแล้ว ญาติมิตรก็จะแจ้งข่าวการตายให้ญาติผู้ใกล้ชิดและผู้เคารพนับถือที่อยู่ใกล้เคียงและห่างไกลทราบข่าวด้วยวิธีการต่าง ๆ

ในช่วงต้นของยุคนี้เมื่อเกิดมีคนตายเกิดขึ้น โลงศพที่ใช้นั้นยังมีการทำเองหรือต่อโลงเอง ซึ่งอาจจะใช้ทั้งไม้เนื้อแข็งและไม้เนื้ออ่อนแล้วแต่ความสะดวก ต่อมาระยะหลังมีโลงสำเร็จรูปขาย จึงทำให้เกิดความสะดวก ไม่ต้องมาช่วยกันต่อโลงศพ ทันทึที่ตายสามารถไปซื้อโลงศพที่ขายอยู่ตามร้านขายนำมาบรรจุศพได้เลย หลังจากนั้นจะมีการอาบน้ำศพ เพื่อชำระล้างสิ่งสกปรกจากร่างกายของผู้ตายออกให้หมดซึ่งเป็นการทำความสะอาดครั้งสุดท้ายของชีวิต และขอโทษกรรมแก่ผู้ตายทางวจีกรรม มโนกรรม และกายกรรม แต่งตัวศพ จะใช้เสื้อผ้าชุดที่ผู้ตายชอบใช้เป็นประจำ ซึ่งการแต่งตัวให้คนตายมีหลักว่าต้องกลับทางกันเสมอ คือนุ่งผ้ากลับเอาหน้าไว้หลัง เมื่อหิวผมก็หิวกลับมาทางหน้าหลังหิวเสร็จก็หิวหัวใสไว้ในโลงศพ ทรายสังข์ ใช้ผ้าดิบสีขาวกรอมมือกรองเท้าผู้ตายไว้ เอาดอกไม้ธูปเทียน หมากพลู ใส่มือให้แล้วโยงไปผูกไว้กับคอ การคาดทรายสังข์มัดที่มือเท้า และคอ หลังจากนั้นจะทำการตั้งศพสวด เมื่อทรายสังข์เสร็จก็ยกศพใส่โลง ดังคำกล่าว

“...การนุ่งผ้าและใส่ผ้าให้ศพ ต้องนุ่งแต่งตัวต้องใช้ของใหม่ทุกอย่าง ไม่ใช่ถุงขาวหม่มขาว และทำตำหนิทุกชิ้น ฉีกให้เสียหายนิด ๆ ก็ได้ เวลานุ่งก็ให้กลับด้าน เอาชายพกไว้หลัง ใส่เสื้อให้กลับข้างหน้าไว้ข้างหลัง เงินปากผี ใส่ในโลงข้างศพหรือในปากศพเลย อาจใช้เหรียญห้าเหรียญสิบ แต่ปัจจุบันเป็นเงินแบงก์ทั้งนั้น 100 500 ก็มี ถือเป็นค่าเดินทาง จ้างรถ จ้างเรือ ไปสู่เมืองผี เมืองสวรรค์ ทางโลกสอนให้รู้จักใช้เงิน แบ่งกิน แบ่งใช้ เก็บไว้เป็นทุน ทำบุญ ให้ทาน อย่าตระหนี่ถี่เหนียวเกินไป การเอาขี้ผึ้ง ปิดตาปิดปากทางถือว่า ป้องกัน ความอูจาดลามก ทางธรรมถือว่า เป็นการสอนคนเป็นให้รู้จักระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าให้ทุกข์เกิดขึ้น การมัดศพ หรือ มัดทรายสังข์ คือ ทางโลกถือว่าไม่ให้ศพพอง ขึ้นอืด แต่ในทางธรรมสอนว่าให้หมดห่วงบรรดาลูกเมีย ทรัพย์สิน อย่ายึดติด เพราะสุดท้ายตายไปก็เอาอะไรไปไม่ได้ทั้งสิ้น ให้ไปให้สบาย ๆ อย่านั่งห่วงอะไรเลย...”

(กลิน ใจสว่าง, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 28 กันยายน 2561)

ตั้งศพไว้โดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเพื่อทำบุญ 3 วัน 7 วัน โดยจะมีพระภิกษุสงฆ์ สวดอธิษฐานตอนกลางคืน ทุกคืนยกเว้นวันพระซึ่งจะมีการปิดศพ สำหรับการกำหนดวันเผา ฤกษ์วันเผาศพ ถ้าเป็นข้างขึ้นใช้วันคี่ ถ้าเป็นข้างแรมใช้วันคู่ แต่ถ้าตรงกับวันพุธ วันอาทิตย์ ก็ไม่เผา ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม วันกับเดือนไปตรงกัน ก่อนที่จะมีการยกศพไปยังเมรุเพื่อทำการเผานั้น จะต้องนิมนต์พระภิกษุ ซึ่งเรียกว่าพระเบิกทาง หรือพระนำทางก็เรียก เชื่อกันว่าพระสงฆ์เปรียบเสมือนผู้นำเบิกทางให้ผู้ตายเดินทางไปสู่สวรรค์หรือสุคติภพ โดยพระสงฆ์จะถือขันหรือถ้วย ซึ่งใส่ดอกไม้ ข้าวสาร สำหรับใช้โปรยหรือหว่านขอทางไปตลอดทาง พร้อมทั้งสวดมนต์ไปด้วย นอกจากนี้เจ้าภาพ

จะต้องจัดเตรียมเครื่องถวายพระเบิกทาง ได้แก่ เครื่องไทยธรรมหรืออัญชุธูปของพระสงฆ์ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ ของเหล่านี้ใช้สำหรับถวายพระเบิกทางเมื่อถึงวัดหรือป่าช้าแล้ว เพื่ออุทิศส่วนกุศล ผลบุญไปให้แก่คนตาย ดังคำกล่าว

“...ในยุคนี้ส่วนใหญ่จะตั้งศพที่บ้าน ไม่นิยมตั้งที่วัดเพราะ
ที่วัดถือว่าเป็นศพที่ไม่มีญาติ ศพพิเศษ พระชั้นผู้ใหญ่จะโรยอย่างนั้น
การตั้งศพที่บ้านถือว่าคนตายอยากอยู่ที่บ้านมากกว่า จะได้ใกล้ชิด
ลูกหลานแม้ว่าตายไปแล้ว แต่เคยผูกพันอยู่บ้านหลังนั้น ๆ มาเนิ่นนาน
มีการตั้งโต๊ะเลี้ยงแขก เพื่อเป็นการขอบคุณที่มาร่วมงาน บรรดาญาติมิตร
ทั้งหลาย แล้วแต่ว่าจะไว้กี่วันตามความสามารถตามความสะดวก ส่วนใหญ่
จะ 5 หรือ 7 วัน หากตรงกับวันพระเขาจะปิดศพเอาไว้ไม่มีการสวด...”

(วัชรินทร์ เพชรโรภาส, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2561)

ส่วนการห้ามศพหรือการนำศพออกจากบ้านไปยังวัดเชิงตะกอน หรือ ฌาปนสถานนั้น ก่อนนำศพออกจากต้องทำประตูผีออก โดยทุกคนต้องออกจากบ้านทางประตูผีออกซึ่งใช้ทางมะพร้าว หรือแขงไม้อื่นมาจำลองเป็นประตูงายๆ เมื่อทุกคนออกหมดแล้วก็จัดการรื้อประตูผีออกทิ้งเพื่อมิให้ ผีจำทางได้ และการห้ามศพต้องเอาเท้าไปข้างหน้าเสมอ อีกทั้งต้องกลบรอยเท้าคนหามโลงศพด้วย สิ่งที่ขาดไม่ได้เมื่อจะมีการเผาศพ คือ ข้าวบอก คือ ข้าวปลาอาหารที่นำไปเช่นไหว้บอกกล่าวเจ้าเปเลว (หัวหน้าผีผู้เฝ้าป่าช้า) ข้าวบอกประกอบด้วย ข้าวปากหม้อ ปลาหมี่หมีหาง เศษเหรียญ และหมากคำ เทียนเล่ม เหตุที่ต้องนำข้าวบอกไปเช่นไหว้เจ้าเปเลวเพื่อให้เป็นการแสดงความเคารพนับถือเจ้าที่ เศษเหรียญที่นำไปด้วยก็สมมติว่าเป็นการซื้อที่ดินให้ผู้ตายได้มีที่อาศัย

สำหรับการเผาศพ นั้นเป็นหน้าที่คนเผาผี และการดับดับธาตุในวันรุ่งขึ้นของการเผา โดยในวันเผาคนเผาผีจะสั่งการให้เจ้าภาพ ให้ลูกหลานเตรียมเอา น้ำ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เศษสตางค์ ผ้าบังสุกุล ไปให้พร้อม เอน้ำน้ำหอมประพรมกระดูกทำธาตุเป็นรูปคนเอาหัวไปทางทิศ ตะวันตก เมื่อพระสงฆ์ชกมหาบังสุกุลจบก็ทำลายรูปธาตุเก่าแล้วแปรธาตุประกอบเป็นรูปคนขึ้นใหม่ แต่ให้หันหัวไปทางทิศตะวันออก แล้วหว่านเศษสตางค์ ดอกไม้ลงบนกองธาตุ แล้วจึงเก็บธาตุได้ หลังจากนั้นจะนำไปเก็บส่วนหนึ่งไว้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลในโอกาสต่าง ๆ ส่วนเถ่าถ่านที่เหลือนั้น ลูกหลานมักจะนำไปลอยคลอง หรือ ลอยทะเล เรียกว่าลอยอังคาร

สำหรับปรีศนาธรรมจากจัดงานศพของชาวมุขชนขรัวช่วย คติธรรมที่ได้สอดแทรกไว้ในพิธีกรรม การจัดงานศพ ประกอบด้วย ปรีศนาธรรม จากการอาบน้ำศพ เป็นการสอนมิให้ประมาท ในการทาความดีขณะที่รดน้ำศพจะให้หงายมือของผู้ตายด้วยเพื่อจะชี้ให้เห็นว่าคนเราตอนเกิดมาก็มาตัวเปล่าเวลาไปก็ไปตัวเปล่ามิได้ยึดถือหอบหิ้วเอาสิ่งใดไปด้วยเพื่อให้ผู้เห็นได้คลายความโลภ ความโกรธและความหลงและที่สำคัญไปกว่านั้นเป็นเพื่อให้คนเราพยายามชำระสะสางอกุศลมูล การหวิมศพ สอนให้เห็นถึงไตรลักษณ์คืออนิจจังทุกขังอนัตตาเพื่อชี้ให้เห็นว่าหวิหักได้ฉันใดชีวิต ของมนุษย์เราก็แตกดับได้เช่นกันเป็นธรรมดาทั้งชีวิตของมนุษย์และหวิหรือไม่ว่าสิ่งใด ๆ ก็ล้วนตกอยู่ ภายใต้กฎธรรมชาติดีเหมือนกันคือความไม่เที่ยงไม่ทนอยู่ในสภาพเดิม การบวชหน้าศพและการจุณศพ

คือ คติธรรมความกตัญญูและความไม่ประมาทในชีวิต การเอาเงินใส่ในปากศพเป็นการชี้ให้เห็นว่าคนเราเมื่อยังมีชีวิต ก็มีการยึดถือว่าสิ่งนั้นเป็นของกูสิ่งนี้เป็นของกูแต่พอตายแล้วเอาอะไรเป็นของกูไม่ได้สักอย่างเดียว ที่สุดแม้แต่เงินทองที่เขาเอามาใส่ปากให้แล้วก็เอาไปไม่ได้

ในยุคนี้จัดการศพของชาวชุมชนชวช่วยมีพัฒนาการมากเป็นรูปแบบมากขึ้น การที่สังคม เปลี่ยนแปลงทำให้งานศพเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยอย่างเป็นรูปแบบ มีการแย่งงานเป็นส่วน ๆ พระทำหน้าที่ส่วนพระ เจ้าภาพจะประสานเกือบทุกอย่าง เมื่อมีคนตายในชุมชนจะหาคนมาทำพิธีตั้งแต่ขอขมาศพ อาบน้ำแต่งตัวศพ นำศพเข้าโลง พิธีกรรมในการสวดต่าง ๆ มีการปรึกษาหารือในการจัดงานศพระหว่าง เจ้าภาพกับพระสงฆ์ กับคนนำไหว้พระ กับเจ้าของร้านอาหาร เครื่องเสียง เต็นท์ เครื่องไทยธรรมทั้งหลาย ร้านพวงหรีด รวมถึงการติดต่อกับคนเผาผีในการเผาหรือฌาปนกิจ และพิธีกรรมทำบุญเนื่องในงานศพต่าง ๆ

ในการจัดการศพยุคดังกล่าวนี้ พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ มีบทบาททำพิธีทางศาสนา นำขอขมาอโหสิกรรม สวดอภิธรรมศพ เทศนา สวดมาติกาบังสุกุล เทศนา ชักผ้าบังสุกุล เจ้าอาวาส ทำหน้าที่สั่งการพระสงฆ์ และ สามเณร จัดแจงสถานที่จัดแจงไว้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพภายในวัด สั่งการคนเผาผีเตรียมการและเผาศพ กลุ่มเจ้าภาพ จะทำการตั้งแต่การรับศพ การประสานหาบุคคลผู้มาพิธีขอขมาศพ อาบน้ำศพ ปรึกษาหารือหรือผู้รู้ในชุมชนเพื่อจะทำการเตรียมการทุกอย่างในพิธี ประสานจัดหาเช่าเต็นท์ โต๊ะเก้าอี้สำหรับรองรับผู้มาร่วมบำเพ็ญบุญกุศลศพ ประสานบอกญาติ ๆ เพื่อนฝูง ติดต่อนิมนตร်พระมาสวดอภิธรรม จัดสถานที่พระ จัดเตรียมเรื่องอาหารและต้อนรับแขก ดูแลความเรียบร้อยภายในงาน ร่วมกันจัดการงานศพและด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ รวมไปถึงจัดการพิธีกรรมต่าง ๆ กลุ่มพิธีกร/มัคทายก กล่าวนำการขอขมาลาโทษหรือการกล่าวคำอโหสิกรรมนำขอขมาลาโทษ และกล่าวคำอโหสิกรรม นำไหว้พระ คนเผาผี จัดการในเรื่องการเผาศพ มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านนั้นโดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ ขยายขนมในงานศพ เช่น ถั่วต้ม ขนมาจาก สมหวัง และผลไม้ รวมถึงของเล่นจำนวนมาก ในยุคเผาเมรุมีร้านค้าภายในวัด มีการนำของมาวางขายเมื่อมีการจัดบำเพ็ญกุศลศพโดยจะมี ถั่วต้ม ขนมาจาก ขนมหขบเคี้ยวต่าง ๆ รวมถึงสินค้าจำนวนมาก มีสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเผาศพและการตั้งของขายอย่างมีระบบ ดังคำกล่าว

“...คนในงานศพยุคนี้เริ่มปรากฏตัวชัด แบ่งกันทำหน้าที่ เช่น กลุ่มเจ้าภาพก็จะทำหน้าที่จัดการงาน วางแผนงาน สั่งดอกไม้ สั่งโลงศพ สั่งพวงหรีดสั่งกับข้าวเลี้ยงแขก ติดต่อเช่าเต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้เครื่องเสียง ระบบไฟ ต่าง ๆ ติดต่อประสานเชิญ มัคทายกมานำไหว้พระ ติดต่อพระ เรื่องวันสวดศพ วันเผาศพ ติดต่อหาคนเผาผี ในการบอกวันเผาศพ ในงานก็จะมีหนังตะลุง มาแสดง มีของมาขายมากมาย คนจะอยู่กันคึกคัก มีการเล่นการพนัน เล่น ปอ เล่นไพ่ เผ้าศพ เจ้าภาพก็เก็บเงินค่าต้องค่าที่เพื่อนำไปใช้จ่ายในงานศพด้วย คินหนึ่งขึ้นอยู่กับเจ้ามือ หากเจ้ามีชนะ ก็จะได้ค่าต้องเยอะ 2 หมื่น 3 หมื่นก็มี...”

(นรา มณีโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)

อัตลักษณ์คนเผาผีของชุมชนชรั่วช่วย นั้นเป็นไปตามพลวัตการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ บริบทแวดล้อมตามการพัฒนาของชุมชน การพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน ส่งผลต่อ ชาวบ้านต่างต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพ ดังนั้นหน้าที่ในการเผาศพจึงต้องมอบหน้าที่คนเผาผีให้ใครคนใดคนหนึ่งทำหน้าที่แทน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือแต่ยังคงมีชาวบ้านมาช่วยเป็นครั้งคราว ซึ่งการทำศพ แต่ละครั้งนั้นมีความยากง่ายแตกต่างกัน ศพไหนเผาง่ายก็จะเป็นหน้าที่ของคนเผาผี ส่วนศพไหนเผายากก็จะมีชาวบ้านมาช่วย แต่เมื่อถึงเวลาเผาศพคนแรกที่ต้องปฏิบัติต่อศพคือคนเผาผี ซึ่งถือเป็นบุคคลที่ได้รับการไว้วางใจเป็นอย่างยิ่ง และเป็นคนที่มีจรรยาบรรณในการทำงาน โดยชีวิตความเป็นอยู่ของคนเผาผีก็จะเหมือนคนทั่วไป แต่ที่แตกต่างคือ คนเผาผีจะต้องเคร่งครัดในเรื่องของศีลธรรมมากกว่าคนอื่น ความเชื่อในสมัยก่อนนั้น ถือเป็นความเชื่อของตัวบุคคลที่มีความคิดซึ่งมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น โดยพระโสภณ เจษฎารมย์ เล่าว่า คนเผาผีในสมัยก่อนนั้นจะเป็นบุคคลที่เจียบจ้น ไม่ค่อยสูงส่งกับใคร เป็นคนเรียบร้อย พุดจ้านน้อยกว่าคนอื่น และเป็นคนโลกส่วนตัวสูง อีกทั้งยังมีความเชื่อในเรื่องของคาถาอาคมที่เป็นความเชื่อส่วนบุคคล โดยคนเผาผีจะเรียนรู้วิธีการเรียนคาถาอาคมกันแบบปากต่อปาก คนเผาผีจะมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่นการให้ความเคารพแก่นายป่าช้า หรือ ยายกะลี ตากะลา หรือ เรียกอีกอย่างว่า การเคารพเจ้าเปลว อีกทั้งคนเผาผียังรักษาศีลอย่างเคร่งครัดในการทำงานทุกครั้ง

ลุงเชียว : คนเผาผีประจำเมรุคนแรกของวัดชรั่วช่วย

ลุงเชียว อายุ 88 ปี เป็นคนหมู่บ้านนี้โดยกำเนิดเกิดในครอบครัวชาวนาพ้อมีอาชีพทำนาชีวิตในวัยเยาว์ของลุงแก้ว คล้ายกับเด็กคนอื่น ๆ ในรุ่นราวคราวเดียวกัน คือ การเป็นเด็กวัด สลับกับการอยู่บ้านช่วยพ่อ ช่วยแม่ทำนา เมื่อโตขึ้นจึงได้เข้าโรงเรียนสามัญในวัดชรั่วช่วย เข้าเรียนได้ 1 ปี เรียนหนังสือได้แค่ปีเดียว พระที่เป็นเพื่อนกับพ่อได้นำไปอยู่ด้วยที่ปากพนัง ไปเป็นเด็กวัดช่วยเหลือพระสงฆ์ทำกิจ พอเริ่มโตมาอายุราว 15 ปี ลุงเชียวกลับมาอยู่บ้านช่วยพ่อทำนา ในสมัยนั้นการทำนาเต็มไปด้วยความลำบาก ใช้ควายไถนาซึ่งใช้เวลาไถเป็นนับเดือน ทำตามฤดูกาลที่ฝนตก ปีละครั้งนาก็ไม่ได้ผลมากนัก เพราะน้ำท่วมบ่อยครั้ง แต่หน้าที่ อีกอย่างหนึ่งก็คือช่วยพ่อแม่หาลาน้ำเค็มทางทะเล และจับสัตว์น้ำริมฝั่งทะเล เพื่อประทังชีวิต

เมื่ออายุ 20 ลุงเชียว ได้หยิบใบแดง ดี 1 ประเภท 1 ได้ไปทหารอยู่ 2 ปี กลับมาจากทหารได้ทำ การบวช ลุงแก้วได้บวชเรียนวัดช่วยแห่งนี้ เวลา 1 พรรษา ก่อนที่จะสึกออกมาแต่งงานมีครอบครัว จากนั้นก็ทำนา ออกเรือ รับจ้าง งานก่อสร้างมาโดยตลอด แม้กระทั่งเป็นคนเผาผีแล้วก็ยังทำนา มาเลิกตอนอายุมาแล้วนี้แหละราว อายุ 60 ปีได้ ทำการเผาผีอย่างเดียว เพราะเรี่ยวแรงน้อย ทำนาทำงานหนักไม่ได้แล้ว ดังคำกล่าว

“...ตอนยังแข็งแรงทำนา ทำสวน ออกเรือ ทำก่อสร้าง บ้านเรือน เขาทำได้ แต่พอแก่แล้ว ร่างกายไม่ไหว ทำงานหนักไม่ได้ เผาผีอย่างเดียว เผาผีไม่หนักมาก มีคนช่วยยก ช่วยหาม เราเท่าแต่เผา กวาด จุดไฟดับธาดู ไม่ยาก...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2561)

คนสร้างเมรุเข้าสู่การเป็นคนเผาผี

ด้วยความที่บ้าน ลุงเชียว ตั้งอยู่หลังวัดไม่ถึง 300 เมตร ตั้งแต่ช่วงวัยรุ่น ช่วงทำงาน ลุงเชียว เองได้มีโอกาสเข้าออก วัดบ่อยครั้ง ได้ช่วยกิจการงานสงฆ์ งานก่อสร้างพัฒนาวัด ภูมิศาสดา รวมถึงสร้างถนนหนทางร่วมกับพระสงฆ์ รวมถึงได้มีโอกาสใกล้ชิดกับแหล่งเผาศพมากกว่าเด็กคนอื่น ๆ ด้วยการเข้าดู การเผาศพที่เชิงตะกอนที่วัดที่มีคนช่วยกันเผาศพ แต่ก็ไม่มีใครเคยสอนวิธีการเผาศพหรือความรู้อื่น ๆ ในการเป็นคนเผาผีให้กับลุงเชียว อย่างไรก็ตามสิ่งนี้ทำให้ลุงเชียวไม่กลัวศพ ไม่กลัวผี ตั้งคำสัจภาษณ์

“...ไม่เคยสอน ตอนนั้นเราก็เป็นวัยรุ่น ดูเขาทำศพ เผาศพ เราก็มองเห็นว่ามันเป็นเรื่องธรรมดา เขาเอาศพตั้งบนกองไม้ เอาไม้หนักตั้งบนเผาช่วยกันจุดไฟเผา ศพลุกขึ้น เขาก็ทำการตัดเอ็น ให้ศพนอนตามปกติ สุดท้ายก็เผาจนหมดเหลือแต่ถ่าน...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2561)

เมื่อโตขึ้นมา ลุงเชียว ก็ยังไม่ได้รับหน้าที่เผาศพ แต่ก็เคยไปดู ช่วยเหลือ การเผาศพของคนเก่าคนแก่ ซึ่งเป็นบรรยากาศปกติ เมื่อมีการเผาศพจะมีชาวบ้านที่เป็นชายส่วนหนึ่งช่วยกันเผาศพ นั่งพูดคุย เฮฮา ดื่มเหล้า ที่เจ้าภาพได้จัดเตรียมไว้ให้ โดยไม่จำเป็นต้องไปยุ่งเกี่ยวกับเชิงตะกอนก็ได้ ลุงเชียว เล่าให้ฟังว่า สมัยที่ยังใช้สามส่างมีคนมาช่วยเผาผี มากกว่าปัจจุบัน ใครจะมาช่วยเผาช่วยเขี่ย กระหุงศพ ก็ทำได้ บงคนมาทำประจำไม่เลิกว่าผู้ตายเป็นใคร บางคนถ้าไม่ติดธุระและบางคนทำเป็นครั้งคราว เฉพาะที่สนิทกับผู้ตายเท่านั้น สะท้อนจากคำพูด

“...ตายสมัยนั้นเผาเชิงตะกอน มึงช่วยกู กูก็ช่วยมึง นั่งกินเหล้ากัน ใครเผาก็ทำได้ก็ทำกัน ช่วยกันอย่างนี้แหละบ้านเรา...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2561)

เหตุการณ์ที่นำพาให้ลุงเชียว เริ่มต้นเป็นคนเผาผีนั้น เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 ในปีที่มีการสร้างเมรุ วัดซำหวายช่วยได้ทำการสร้างเมรุเผาศพแบบที่มีห้องเผาฝังศพและมีปล่องสูงระบายควันเป็นวัดแรกในบริเวณตำบลเสาเถาแห่งนี้ ถือว่าเป็นสมบัติราคาแพงของวัด ที่ควรต้องมีคนดูแลรับผิดชอบประจำ ไม่สามารถปล่อยให้ใครก็ได้ เพราะอาจเกิดความเสียหายได้ ฉะนั้นคนที่อยู่ในวัดปรึกษากับเจ้าอาวาสในขณะนั้นเสนอชื่อตนให้มาตามทำหน้าที่ตรงนี้

ลุงเชียว เล่าต่อว่า ตนเองได้ทำการเผาศพที่เมรุที่วัดนี้ สืบเนื่องจากการที่วัดมีการพัฒนาสร้างเมรุเผาศพเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2525 ตนเองเป็นหนึ่งในบุคคลที่ร่วมก่อสร้างร่วมกับชาวชุมชน หลังจากที่มีการสร้างเสร็จแล้วศพแรกที่เผาที่เมรุแห่งนี้นั้นหลายคนช่วยกันเผา หลังจากทำการเผาศพแรกเสร็จเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดมองว่าเมรุที่สร้างขึ้นมามีราคาที่สูง จำต้องมีคนดูแล บำรุงให้ดูสะอาด อยู่ตลอดเวลา มิเช่นนั้นจะสร้างความเสียหายได้ จึงได้ให้กรรมการวัดมาตามตนที่บ้านให้ไปทำหน้าที่เป็นคนเผาศพ และคอยดูแลเมรุไปด้วย จึงได้รับการไว้วางใจให้ทำการเผาศพที่เมรุ

แห่งนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ทั้งนี้ตนเองได้ทำงานช่วยวัดมาตั้งแต่เด็กเรียนหนังสือในวัด ช่วยถางป่าทำทาง สร้างถนน อยู่กับวัดมาตั้งแต่เด็ก พอหนุ่มออกมาทำสวน รับจ้างทำก่อสร้าง ออกเรือ หาปลา หาปู ถึงเวลาสร้างเมรุก็ไปช่วยกันสร้าง สร้างเสร็จราวปี พ.ศ. 2525 ก็ทำการเผาศพศพแรกช่วยกันเผา หลังจากนั้นเจ้าอาวาส และเพื่อนที่อยู่กับวัด ก็มาตามที่บ้านให้ไปเผาศพ

ในยุคนี้คนเผาผี เกิดขึ้นโดยความเชื่อถือจากชาวบ้าน และแต่งตั้งให้ใครคนใดคนหนึ่งที่มีความเชี่ยวชาญเป็นตัวตั้ง ในทุก ๆ ครั้งที่มีการเผาศพ จะต้องมีการดำเนินพิธีโดยคนเผาผีก่อน โดยคนเผาผีนั้นจะมีตัวตนที่เป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอยู่เหมือนคนปกติโดยทั่วไป แต่สิ่งอื่นที่นอกเหนือ คือ จะมีความเชื่อในด้านการทำพิธีต่าง ๆ แต่ในสมัยนี้ได้รับความช่วยเหลือในเรื่องของการประกอบพิธี จากญาติพี่น้องของศพ ประมาณ 3 - 5 คน และจะช่วยเหลือจนกระทั่งพิธีเสร็จสิ้น โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่คนเผาผีนั้นจะยังคงได้รับค่าตอบแทนจากเจ้าภาพจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงเองช่วยวัดมาตั้งแต่เด็กเรียนหนังสือกับพ่อท่านช่วง อดีตเจ้าอาวาสได้ช่วยถางป่าทำทาง สร้างถนน ถนนก็พอคนเดินได้เท่าตัวคน อยู่ตั้งวัดพอหนุ่มก็ออกมาทำงาน ทำสวน รับจ้างทำก่อสร้าง ออกเรือ หาปลา หาปู ถึงเวลาสร้างเมรุก็ไปช่วยกันสร้าง สร้างเสร็จราวปี 2525 ก็ทำการเผาศพ ศพแรกช่วยกันเผา พอมาศพสองพ่อท่านจิต เป็นลูกศิษย์ของพ่อท่านช่วง คนที่วัด เพื่อนที่อยู่กับวัด ก็มาตามชวนให้ไปเผา ก็เผา ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งวันนี้อายุ 88 ปีแล้ว ก็ยังเผาอยู่...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2561)

ลุงเขียว เล่าอีกว่า หลังไปทหารแล้วตอนนั้นอายุ 24 ปี ตนได้แต่งงานมีภรรยา ได้ประกอบอาชีพทำนา ออกทะเล ทำสวน ก่อสร้าง ทำงานทุกอย่าง เลี้ยงลูก ส่งลูกเรียนหนังสือทำมาหากิน พอช่วงอายุประมาณ 50 ปีได้ ตอนสร้างบ้านหลังนี้ที่อยู่นี้แหละก่อนสร้างบ้านมีการดูฤกษ์ยามหมอบว่าสร้างบ้านหลังนี้เสร็จสัก 6 เดือนจะได้ลากก้อนใหญ่ ได้จริงมีคนมาชวนเป็นคนเผาผี ถือว่าเป็นลาภเป็นช่องทางให้เรามีความมั่นคง ได้ทำบุญไปในตัว ได้เลี้ยงครอบครัวจนถึงปัจจุบันนี้

เรียนวิชาคาถาเผาผี

ลุงเขียว เล่าว่า ไม่ได้รู้สักอะไร มีเพื่อนมาชวน บอกว่าเจ้าอาวาสให้มาตามไปช่วยเผาศพที่วัด เพราะเห็นว่าเราพอทำได้ จึงไม่ได้ลังเลอะไร ก็ตัดสินใจไปทำหน้าที่ ปกติก็ไม่ได้กลัวผีสงอะไรอยู่แล้ว กลัวหมามากกว่า อีกอย่างเราก็เคยช่วยกันเผาศพเพื่อนที่ ๆ น้า ๆ คนแก่ ๆ ที่เชิงตะกอนอยู่แล้ว เผาที่เมรุไม่มีปัญหาอะไร พอไปถึงเจ้าอาวาสก็บอกว่าอย่าเก็บเขามาก ให้พอประมาณ พอถือว่าเป็นการช่วยเหลือคนตาย ช่วยเหลือญาติคนตาย และท่านสั่งว่าอย่าเอาอะไรกับเขามาก พอเป็นพิธีพอ ไม่มีพิธีครอบครุ คาถาอาคมพอมิบ้าง บอกกล่าวเขา เจ้าเปเลว ยายกะลี ตากะลา ตั้งข้าวบอก หากไม่บอก เจ้าเปเลวไม่ให้อยู่ ไล่ตี มีคนเคยได้ยิน เทียวร้องรำให้ทั้งคืน ต้องไปขอขมาเอาของไปถวายแล้วขอให้คนตายอาศัยอยู่ด้วยจึงหาย แต่ตัวลุงเองไม่เคยเจอ ตั้งแต่เผาศพมา

ก็ไม่เคยเจอผี กลัวอย่างเดี่ยว กลัวหมากัด เดินตึกตื่น เวลาไปดับธาดุดตอนรุ่งเช้า ไปปลุกพระ ตอนหัวรุ่ง ก็ไม่เคยพบอะไร เมรุนี้สร้างเสร็จก็มีลุงคนเดียวที่เฝ้ามาตลอด

เมื่อถามว่า ลุงมีคาถาอะไรบ้าง มีการครอบครูหรือทำพิธีเป็นคนเฝ้า เรียนรู้คาถาอาคม และการเผาศพมาจากไหน ลุงเขี้ยว ยิ้มรับและตอบว่า ก็มีบ้างสำหรับคาถา บทบอกกล่าวกับเจ้าเปเลว เจ้าที่เจ้าทาง คำขอขมาศพ ไม่ได้มีคาถาอะไรมาก เนื่องจากจิตใจเรานั้นบริสุทธิ์ต้องการช่วยคนตาย และญาติผู้ตายอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีวิชาอาคมมาก ไม่มีการครอบครูหรือพิธีการเข้าสู่การเป็นคนเฝ้า แต่อย่างใด แต่ก่อนที่จะมีการเผา นั้นเราจำเป็นต้องทำการไหว้ “เจ้าที่” เสียก่อน โดยการไหว้ เจ้าที่นี้ตนเองได้สังเกตและได้ถามเอาจากลุงรอด ฤๅษี ผู้ที่เคยทำการเผาศพเชิงตะกอน และคนเฝ้า คนแกในชุมชนว่าเขาว่ากันอย่างไร เจ้าที่ก็มีหมาก พลู เงินบาทหนึ่งซื้อที่เขา ที่เมรุนี้แหละ รูป เทียน เราก็ต้องจุดน้ำมันเราก็ต้องเอามารดรางเรา แค่นั้นแหละ น้ำมันเอาที่วัด ไม่ให้อับริยัญญูไรเข้าตัว ป้องกันไว้ ยายกะลา ตากะลี ขอซื้อหน่อย มาอาศัยอยู่ตรงนี้ ตั้งข้าวบอกลง ดั่งคำสัมภาษณ์

“...เราก็มีคาถาอาคมเรียนมาบ้างไว้ใช้เพื่อความสบายใจ ไม่ปลุก มีบ้างคาถา นะโม พุทธายะ พระเจ้าห้าพระองค์ สุดยอดแห่งอาคมทั้งปวง เรียนรู้จากพระเจ้าอวาสในสมัยนั้น และผู้ใหญ่กลั่น ผู้ที่ใช้อาคม ในการช่วยเหลือชาวบ้านสมัยนั้น ส่วนวิธีการเผาศพ ดูจากการทำของคน เฝ้าผีคนเก่า ๆ เขาเคยทำที่เชิงตะกอน เคยช่วยเขาเผาบ้าง นั่งคุย กับคนเฝ้า ญาติคนตาย เลยไม่ค่อยกลัวอะไร จำมา ก็พอเผาได้ เผาเมรุ ง่ายกว่ามาก ส่วนพิธีกรรมเรียนรู้จากตอนเป็นพระ เจ้าอวาสสอนขั้นตอน ต่าง ๆ ตั้งแต่ตั้งศพ จนเผาศพ เก็บ ดับธาดู ส่วนการลอยอังคาร เมื่อก่อน ไม่มีใช้วิธีการฝังข้างๆ เมรุนี้แหละ วิธีคำสวด ก็เรียนมาตั้งแต่สมัย เป็นพระ เรียนรู้จากพระ จากหนังสือพระต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีอะไรมากเพราะ เป็นคนไม่กลัวผีอยู่แล้ว ไม่เคยเจอ แต่ยอมรับผีมีจริง มีคนเคยเห็น...”

(เขี้ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2561)

“..มีเหมือนกัน เขาจน เราก็ออกเอง ชื่อของตัวเอง เพราะถึงอย่างไร ก็ต้อง ทำพิธี ถือว่าเป็นการทำบุญอีกอย่างพอเสร็จแล้วเราก็ได้ยกมากิน กันเองอยู่ดี...”

(เขี้ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2561)

การเผาศพครั้งแรกของลุงเขี้ยว นั้น เป็นการเผาศพตาเซย คนแก่อายุ 94 ในหมู่บ้าน บางดี ที่อยู่ติดกับชายทะเล ก็ทำหน้าที่ตามปกติ มีคนช่วยนำถ่านไฟมาเข้าในเตาเผา ช่วยยกศพ มีเจ้าอวาสช่วยแนะนำขั้นตอนการเผาศพว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ตั้งแต่การเอาถ่านใส่ไว้ในเตาเผา ราดน้ำมัน จุดไฟ รวมถึงการเปิดประตูศพ เขี้ยวศพ มีเจ้าอวาสยื่นให้คำปรึกษา ไม่ห่าง จนสิ้น กระบวนการเผาผ่านไปด้วยดี

การรับหน้าที่เป็นคนเผาผีประจำเมรุ ทำให้งานของลุงเชียว แตกต่างไปจากคนกลุ่มที่เผาผีที่สามล้าง คือ เมื่อใดที่มีคนเสียชีวิต ลุงเชียว ก็ตระหนักทันทีว่าเป็นหน้าที่ของตน โดยเฉพาะส่วนกรณีสามล้าง ซึ่งมีคนเผาหลายคนเป็นเรื่องที่สุดแต่ใครจะสมัครใจหรือเจ้าภาพติดต่อไปเป็นพิเศษเพราะมีความคุ้นเคยกัน สะท้อนจากคำพูด

“...เผาผีเป็นหน้าที่เราต้องไป มีคนมีตามหรือไม่ตามเราก็กต้องไปถามว่าเขาเผาที่ไหนถ้าเผาวัดขรัวช่วย เราก็กต้องไปทำความสะอาด เตรียมข้าวของในการเผาศพเป็นหน้าที่ของเรา...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2561)

นอกจากนี้ลุงเชียวยังต้องดูแลรักษาเตาเผาไม่ให้เสียหาย เมื่อลุงเชียว รับหน้าที่ประจำเมรุแล้วผู้ที่เคยเผาศพแบบเชิงตะกอนอื่น ๆ ก็ไม่ได้มาอยู่บนเมรุ ดังคำกล่าว

“...เขาก็ไม่ยุ่งหรอก เดี่ยวเป็นอะไร ต้องรับผิดชอบนะ เมื่อมันเสียหาย พัง ระเบิด ทำไม่ดี ๆ เกิดความเสียหายได้ ฉาน (ฉัน) ต้องรักษาคนเดียว คนมาเที่ยวเอาไม้มาแห่ กระทบศพ เดี่ยวเกิดถูกตะแกรงเสียหาย พังแล้วใครจะรับผิดชอบ อันนี้ไม่ได้เราต้องดูแลรักษา ของวัด ของชุมชนอย่าให้เกิดความเสียหาย ไม่ได้หรอก ไม่ได้ มานั่งเพื่อนได้ เกือบทุกศพ หละเจ้าภาพมาอยู่เป็นเพื่อนคอยดู นั่งคุยเป็นเพื่อนจนเผาศพ แล้วจึงนัดเจอกันหัวรุ่ง มาทำการดับธาดู ทำบุญกระดูก...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

ภาพที่ 8 เมรุเผาศพวัดขรัวช่วย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 13 กันยายน 2561

ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหากินเหาะผี

ลุงเชียว เล่าว่า ส่วนใหญ่วิชาความรู้วิธีการจัดการศพ เหาะศพ วิชาอาคมนั้น เป็นกุศโลบาย ให้คนเชื่อจะได้เตรียมพร้อมสำหรับการตาย ให้สบายใจว่าในเมื่อคนตายแล้วนั้น ไปสุคติ ภพภูมิดี ถ้าผ่านกระบวนการบอกกล่าวเสก คาถา บอกเจ้าเปเลว ที่จริงแล้วเป็นเรื่องของการเคารพน้อมต่อธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ เคารพให้เกียรติสิ่งต่าง ๆ การเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้า หรือ การมัดศพ หรือ การต่อโลงที่มีกรรมแบบแฝง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนสมัยโบราณ ลุงก็เรียนมา และนำมาใช้ในการเฆมาบอก ในการบอกกล่าวกับเจ้าภาพ ให้อุบายวิตกกังวล เป็นกฎธรรมชาติ แต่เพียงต้องอธิบายแบบตามภูมิปัญญาที่เขาได้อย่างแยบยล ดังคำสัมภาษณ์

“...เราเองเป็นคนเหาะผี ไม่ใช่สักแต่ว่าเหาะอย่าง ต้องมีหลักคิด คอยสังเกต คอยปลอบใจ ญาติผู้ตายด้วย หลักความเพื่อสบายใจ เป็นภูมิปัญญาที่เขาเล่า วิธีทำศพ วิธีเหาะศพ มันเป็นภูมิปัญญาเห (ทั้งนั้น) เราเองก็ได้เอามาสอน มาปรับใช้ในการเหาะศพ...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

ฝึกฝนจนชำนาญการเหาะ เขาบอกต่อ

สำหรับการเหาะศพนั้น ลุงเชียว ถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์มาก มีชื่อเสียงในเรื่องการจัดการศพแพร่กระจายไปยังตำบลอื่น วัดใกล้เคียง มีหลายครั้งที่มีคนมาเชิญไปเหาะศพที่วัดอื่น (ตำบลฉลอง) พื้นที่ติดกับตำบลเสภาภะ มีญาติของผู้ตายมาติดต่อให้เดินทางไปทำการเหาะศพให้ อาจจะต้องด้วยเหตุผลประการใดแต่ลุงเชียว ระบุว่า ด้วยฝีมือของการเหาะ และการทำงานที่ตรงไปตรงมา ปฏิบัติดี ต่อศพทุกศพ อีกอย่างหนึ่งการคิดราคาค่าบริการที่ไม่แพง ทั้งนี้ยังภูมิใจในอาชีพ และไม่เคยมียินคนดูถูกเหยียดหยามความเป็นคนเหาะผีของตน ดังคำพูด

“...ฝีมือการเหาะศพของลุงนี้ไม่ธรรมดานะ มีหลายครั้งที่มีคนมาเชิญไปเหาะศพที่วัดอื่น (ตำบลฉลอง) พื้นที่ติดกับตำบลเสภาภะ เขาใช้ให้ไปเหาะศพญาติเขา สงสัยว่าเราเหาะดี ไม่คิดตั้งสัปดาห์ หรืออย่างไรนี้แหละ เราก็ภูมิใจในการทำงานตรงนี้นะ ไม่มีใครเคยว่าอะไรเสีย ๆ หาย ๆ ให้ได้ยืม หรือเหยียดหยามอะไร หรือว่าเขาว่าแต่เราไม่ได้ยืม ถึงได้ยืมก็ไม่สนใจ เพราะเราถือว่าเราทำดีเสียอย่าง ช่างเขา...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

เมื่อถามถึงผี ลุงเชียว รีบตอบทันทีว่า ผีต่างหากที่ต้องกลัวเรา เราจะกลัวทำไมกลัวอะไร ไม่นึกกลัวอะไรเลย มีแต่ผีนั้นแหละจะกลัวเรา เรานี้แหละคนแทงผี สำหรับการทำงานบนเมรุ การเหาะศพนั้นของลุงเชียววันนั้น หลังจากทำพิธีลูกหลานขอขมา เสร็จสิ้น ลุงเชียว จะต้องตัดด้ายที่หัวแม่มือและหัวแม่เท้าของศพออกเสียก่อน โดยในการตัดนี้ไม่ได้มีต้องท่องคาถากับแค่เพียงบอกกล่าวเอ่ยชื่อ บอกให้ศพหรือเจ้าภาพสบายใจว่า “...ออกชื่อคนตาย ขอให้ไปอยู่ในที่สบาย

ไม่ต้องห่วงทางนี้ ได้ทำการบอกยายกะลี ตากะลาเจ้าเปลวแล้ว ว่าขออนุญาตให้คนตาย ไปอยู่ด้วย ขอให้ไปอย่างสงบ”

ขณะที่ทำการบอกกล่าวกับศพนั้น ก็จะทำการทุบมะพร้าวสำหรับล้างหน้าศพ เอาผ้า หรือสิ่งของที่ติดไฟยาก หรือสิ่งที่ก่อให้เกิดมลพิษมากออก ดึงเสื้อหรือผ้าห่ม รองเท้าเพราะเกรงว่า เขม่าจากการเผาไหม้จะติดเป็นคราบที่ผนังเตา ขั้นตอนการเผาจำเป็นต้องเปิดโล่งศพซึ่งเป็นเหตุ ให้กลิ่นศพลอยคลุ้งออกมา ลุงเขียวบอกว่า สิ่งนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ไม่ว่าจะกลิ่นแรง แคไหน ลุงแก้วไม่เคยปฏิเสธงานเผาศพเลย สะท้อนจากคำพูด

“...เมื่อก่อนมีมากตอนที่สมัยไม่มียาฉีดศพ สมัยที่ยังใช้สมุนไพร หรือน้ำแข็งในการดับกลิ่นศพ พอเปิดฝาโลงออก เหม็นมากก็มี คนที่ตาย ไม่ดีกลิ่นจะแรงมากใช้สมุนไพรมาตำ แล้วโปะก็เอาไม่อยู่ เปิดออกมา คนวิงหนีเลยแหละ ศพในสมัยก่อนเลยไว้นานเผาเลย เพราะมันเน่าเหม็น แต่เราไม่ได้รู้สึกอะไร ธรรมดา หน้าที่เรา เราต้องแสดงความมั่นใจ ให้คนที่มาใช้บริการเราสบาย ทำจนเสร็จ ไม่มีอะไร...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

หลังจากนั้นช่วยกันนำศพเข้าเตาเผาที่บรรดาญาติ พี่น้องผู้ตาย หลังจากนั้น ก็ทำการเผา จนเก็บกระดูกเข้าถ่านอีกวันรุ่งขึ้นของอีกวันหนึ่ง ลุงเขียว มองว่า การเผาศพนั้น ไม่ใช่เรื่องยาก โดยเฉพาะเมื่อมีเตาเผาแบบเสวซึ่งมีกลไกในการดูดลมทำให้ไฟแรงขึ้น จะเผาไว หรือช้าขึ้นอยู่กับว่าปล่องดูดลมได้ดีเพียงใด ดังคำสัมภาษณ์

“...ใส่ถ่านเท่านั้นแหละ กระจอบ สองกระจอบอยู่ เเผาหมดไม่เหลือ ชั่วโมงครึ่งก็ หมด มันดูดดี แต่ถ้าดูดไม่ดีก็จะนานหน่อย เราคอยสอดส่อง ดูแล ไหม้ได้ที่ ไฟเบาลง เราเอาฉมวกแทง สามง่าม ปิดศพ ปิดประตู ปล่องยให้ไหม้หมด ไม่ได้ยุ่งยากอะไร ไม่เคยมีที่เผาเหลือ หมดทุกราย ไม่ว่าจะคนอ้วน คนผอม หรือคนตายอย่างไร ยากสักหิดก็คนตายจนน้ำ นี้แหละ เขากินน้ำเข้าไปมากน้ำเต็มตัว ใช้เวลาสักหิด แต่ก็ไม่เหลือ...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

ทำงานหารายได้เสริม เพิ่มอาชีพ

สำหรับบทบาทคนเผาผีในยุคนี้ถือว่ามียบทบาทหน้าที่ที่สำคัญตั้งแต่การให้คำแนะนำและ ปฏิบัติเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อ บางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพหรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบี้ย ให้ตากะลี ยายกะลา การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ รวมถึงการแนะนำ เรื่องการเก็บกระดูก การฝังเข้าถ่านหรือการลอยอังคาร บางครั้งบางทีก็จะนำไหว้พระในงานทำบุญ ศพในโอกาสต่าง ๆ ด้วยส่วนการเก็บเงินจากญาตินั้นแล้วแต่ยุคสมัย ซึ่งในอดีตนั้น 500 บาท

ถือว่ามาก ส่วนหนึ่งเก็บไว้ทำบุญกับศพนั้น ๆ ซื่อน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเผาศพ ซึ่งมีเงินเหลือใช้ให้ภรรยาซื้อข้าวให้ลูกไปโรงเรียนอยู่ส่วนหนึ่งประมาณ 300 บาท ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เผาศพแล้ว เรายังทำหน้าที่ดูแล ทำความสะอาดเมรุ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ช่วยเหลืองานทุกอย่างภายในวัด หากไม่มีกิจการใดก็จะกลับไปอยู่ที่บ้านกับภรรยาและลูก ทำนา ทำไร่ ทำประมง ตามปกติตั้งคำสัมภาษณ์

“...เราสบายใจดี ทำตรงนี้เพราะช่วยเหลือชาวบ้าน เพื่อน ๆ ญาติ ๆ เขาให้สบายใจ ทำบุญไปในตัว มีใครไม่ก็คนที่ทำได้ เพราะกลัวอะไรบ้าง ร้อนบ้าง ลำบาก อยู่กับคว้น กลิ่นที่ไม่ดี อยู่กับศพ อยู่กับผี สมัยก่อนลำบากมากในการเผา ใช้เวลานาน นี่ก็เป็นอาชีพหนึ่งของลุง เพราะว่าได้รายได้อยู่บ้าง ซื้อข้าวกับปลา เวลาไหนไม่มีศพ ลุงก็ทำอาชีพ ทำสวน ทำนาของลุงไปตามปกติ...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เล (ทะเล) ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540-2561)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่เล (ทะเล) ชุมชนวัดชรัช่วย (ตันเหรียง) ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่เล (ทะเล) (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561)

ปัจจุบันวัดชรัช่วยตั้งอยู่ในชุมชนที่มีความเจริญในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ คมนาคม ในชุมชนได้มีการเข้ามาของนายทุนเพื่อประกอบอาชีพ มีร้านค้า ร้านสะดวกซื้อทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ จำนวนมาก คนในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้น แต่การทำสวนในปัจจุบันส่วนมากจะเป็น ทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน มีการประมงหาสัตว์ทะเล บ่อเลี้ยงกุ้ง ปัจจุบันถนนส่วนใหญ่จะเป็นถนนลาดยาง และถนนคอนกรีต มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกหลังคาเรือน อาณาบริเวณพื้นที่สภาพพื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบแนวชายฝั่ง มีแหล่งน้ำสำคัญ คือ คลองท่าหน ทางทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง มีภูเขาและป่าไม้ ส่วนตอนกลางเป็นที่ราบลุ่ม เขตพื้นที่ ทิศเหนือติดกับ ตำบลทุ่งปรัง ทิศใต้ ติดกับ ตำบลเปลี่ยน ทิศตะวันออกติดกับ ทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลฉลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช อาชีพส่วนใหญ่ ของชาวบ้านจะประกอบอาชีพ ทำสวน ทำไร่ ทำประมง ค้าขาย ข้าราชการ รับจ้าง

ในช่วงหลังจากปี พ.ศ. 2530 ในชุมชนชรัช่วย ได้มีการหลังไหลเข้ามาของทุนภายนอก การคมนาคมซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการก้าวเข้าสู่ความทันสมัย ด้านเทคโนโลยีต่าง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนชนทั้งด้านอาชีพ การเป็นอยู่ของคนในชุมชน มีความเป็นอยู่แบบแยกส่วนมากขึ้น แตกต่างจากในอดีตที่ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา ทำสวน

ประมง อยู่กันอย่างพี่น้อง ถ้อยทีถ้อยอาศัย คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างหากบ้านไหน มีงานแต่งหรืองานศพ ก็จะไปช่วยกันมีความสามัคคีกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...ตั้งแต่ปี 30 เป็นต้นมา ต้นเหียง พัฒนามามากจากที่ชาวบ้าน จากเคยทำมาหากินแบบสบาย ๆ ทำนา ทำประมง เป็นหลัก ทำสวน ประกอบ เลี้ยงสัตว์ตามบ้านไร่กิน จับปลา จับปู ในนา ในหนอง เข้าวัด ทำประเพณียึดถือปฏิบัติกันอย่างน่าชื่นชม แต่มาปัจจุบันกลับเปลี่ยนแปลง ไปหมด เพราะว่าหลังจากที่รัฐสนับสนุนการทำนาเพื่อขาย ทำนาทุ่ง ประกาศพื้นที่ริมทะเลให้มีราคาสูงแพง ส่งเสริมการท่องเที่ยวริมทะเล ทุกอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปหมด ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ บางอย่าง ก็ไม่เหมือนเดิม บางอย่างก็หายไปแล้ว...”

(คำรบ เกิดมีทรัพย์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2561)

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2540 วิถีชีวิตของชาวขรัวช่วย (ต้นเหียง) มีความเปลี่ยนแปลง เข้าสู่สังคมเกษตรสมัยใหม่ที่มุ่งเข้าสู่การค้า พึ่งพาเทคโนโลยี ความรู้ด้านการเกษตรสมัยใหม่ และการขยายตัวเข้ามาของเกษตรพันธะสัญญาอย่างชัดเจน ประกอบกับทำเลที่ตั้งของอำเภอสิชล ไม่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชมากนัก จึงทำให้ตำบลเสาเภา และตำบลใกล้เคียง กลายเป็นแหล่งผลิตพืชพาณิชย์ขนาดใหญ่และเป็นที่ตั้งของโรงงาน เช่น โรงงานคอนกรีตผสมสำเร็จ โรงเลื่อยแปรรูปไม้ยางพารา โรงอิฐ โรงน้ำแข็ง โรงงานไม้ เป็นต้น โรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าว ที่เกิดขึ้นส่งผลให้โครงสร้างการประกอบอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแม้ว่าอาชีพหลัก ของคนจะประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม แต่คนในชุมชนจำนวนไม่น้อยก็ได้หันมาประกอบอาชีพ อื่น ๆ นอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น จากข้อมูลภาคสนาม พบว่า ชาวชุมชนส่วนใหญ่คงประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ประมง แต่ก็ยังมีอีกจำนวนไม่น้อยประกอบอาชีพ รับจ้างข้าราชการ ค้าขาย เป็นต้น ดังคำกล่าว

“...ชุมชนขรัวช่วย กลายเป็นชุมชนแออัด ถนนหนทางมาก คนมาอยู่ จำนวนมา มีตลาด มีร้านค้ามากมาย 7-11 Tesco-lotus แต่คนทำประมง ยังคงหลงเหลือ เพราะเขายังคงรักในการประมง ทำนา และเชื่อว่าของกิน อาหาร สัตว์ทะเล รวมถึงข้าว เป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เราอยู่รอดจนถึงทุกวันนี้ ส่วนการทำปาล์มน้ำมัน การค้าขาย การเลี้ยงกุ้งเป็นฟาร์ม การเลี้ยงไก่เป็น ฟาร์ม ถือเป็นการดิ้นรนหารายได้ วิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน เพราะค่าใช้จ่ายมัน ยิ่งมาก ชาวบ้านก็ต้องหารายได้เพิ่ม ชีวิตของชาวบ้านไม่ค่อยผูกพันกับวัด เท่าไหร่แล้ว เข้าวัดที่เป็นยามที่มีกิจกรรมประเพณีเท่านั้น เรียกว่าคนห่าง วัดเข้าไปเรื่อย ๆ เพราะความเจริญทางด้านวัตถุ การที่ต้องดิ้นรนทำมาหา กินแข่งกับเวลา ไม่เช่นนั้นก็อดตาย...”

(นิตินัย เอี่ยมชลวิเลิศ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2561)

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)

ปัจจุบันสมัยนี้ประเพณีการจัดงานศพของชาวชุมชนชรั่วช่วยได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากขึ้นอยู่กับความนิยมและตามฐานะของเจ้าภาพ มีขั้นมีตอนรูปแบบสำเร็จตายตัว เป็นไปอย่างรีบเร่ง รวดเร็ว กล่าวคือ เมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย ก็จะมีลูกหลานมาดูแลปฏิบัติ ฝ้าไข้ ให้กำลังใจคนป่วย ใกล้ตาย มีการให้สติ มีการนิมนต์พระมาโปรด เป็นการบอกทางแก่คนที่ป่วย ใกล้ตาย หลังจากนั้น เมื่อมีผู้ตายลง ก็จะเป็นหน้าที่ของลูกหลาน ญาติผู้ตายต้องไปทำการแจ้งตายโดยเอาหลักฐานจากโรงพยาบาลไปแจ้งที่อำเภอเพื่อรับใบมรณบัตร ในส่วนการทำพิธีก็จะมีการทำพิธีที่บ้านก็จะทำพิธีที่บ้าน แต่บางศพเจ้าภาพสะดวกไว้ที่วัดเนื่องจากที่บ้านไม่สะดวกไว้เพื่อการจัดการงานศพที่เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ต้องประสานกับทางวัดเพื่อจัดหาที่เตรียมสถานที่ไว้ศพ ดังคำกล่าว

“...ปัจจุบันไม่ว่าศพคนยาก คนมี โดยเฉพาะคนใหญ่ คนโต พระผู้ใหญ่ หรือ ชาวบ้านธรรมดา ก็นำศพมา ใต้ที่วัดกันมาก ปัจจุบันนิยมหลังจากที่เราสร้างศาลาคู่เมรุเสร็จราวปี 2558 ก็มีคนนำศพมาไว้ในวัดกันไม่น้อย เพราะว่าสะดวกเรื่องพระ เรื่องสถานที่จัดงาน เรื่องการเลี้ยงอาหาร ประหยัดเวลา ประหยัดงบประมาณทีเดียว เพราะวัดมีให้บริการส่วนเสียส่วนใหญ่แล้ว เจ้าภาพไม่หนักมาก 3 ทุ่มก็แยกย้ายกันกลับบ้านหมดแล้ว เหลือแต่เจ้าภาพฝ้าศพ...”

(พระครูวิธานสังฆกิจ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2561)

สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับศพโดยเริ่มจากการอาบน้ำศพ เป็นการชำระร่างกายศพให้สะอาด และแต่งตัวให้ผู้เสียชีวิต ถือว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาโดยเฉพาะ ไม่นิยมเชิญคนภายนอก การอาบน้ำให้ศพกระทำด้วยน้ำอุ่นก่อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ ชัดถูร่างกายศพให้สะอาด เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้ว ตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้าแล้วประพรมด้วยน้ำหอม ถ้าเป็นศพที่เคารพนับถืออย่างยิ่ง เช่น บิดา มารดา ฯลฯ ก็นิยมเอาผ้าขาว หรือผ้าเช็ดหน้า ซับใบหน้า ฝ่ามือทั้งสองและฝ่าเท้าทั้งสอง เพื่อถอดเอารอยหน้ารอยฝ่ามือและฝ่าเท้า ไว้กราบไหว้บูชา หรือใช้เป็นผ้าประเจียด ต่อจากนั้นก็แต่งตัวศพ ตามฐานะของผู้ตาย เช่น เป็นข้าราชการ ก็แต่งเครื่องแบบ เป็นต้นเมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อย จึงนำศพขึ้นนอนบนเตียงสำหรับรอการรดน้ำต่อไป การรดน้ำศพ เจ้าภาพจะเตรียมน้ำอบ น้ำหอม พร้อมขันใส่น้ำผสมน้ำอบน้ำหอม และขันเล็กสำหรับตักน้ำยื่นให้แขก และขันขนาดใหญ่มีพานรองรับน้ำที่รดมือศพด้วย ก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพนั้น เจ้าภาพจะเชิญอาวุโส เป็นประธานในพิธีจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยก่อน ทางด้านศีรษะศพ แล้วจึงเริ่มพิธีรดน้ำศพ โดยเวลาที่นิยมในการรดน้ำศพโดยทั่วไปคือเวลา 16.00 - 17.00 น. จะให้ลูกหลาน ผู้ใกล้ชิด ทำการรดน้ำศพเสียก่อน ถึงเวลาเชิญแขกที่มาร่วมรดน้ำศพ เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำศพแล้ว ก็จะนำศพเข้าโลงศพ ตั้งศพบำเพ็ญกุศลต่อไปโดยจะมีการจุดไฟหน้าศพจัดดอกไม้ธูปเทียนเคารพศพ

ภาพที่ 9 บรรยากาศการวางพวงหรีดเคารพศพ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 18 กรกฎาคม 2561

การสวดพระอภิธรรมประจำคืน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "สวดศพ" เริ่มจัดทำตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืนส่วนใหญ่จะสวดเวลา 19.00 น. โดยจะตั้งศพ 3 คืน 5 คืน 7 คืน ขึ้นอยู่กับความสะดวกของทางเจ้าภาพ เนื่องจากเจ้าภาพต้องดูแลจัดการงานทั้งงานทั้งดูแลแขกที่มาร่วมงาน วางแผนเรื่องพระสงฆ์ เรื่องการเผาศพ ของชำร่วย ดอกไม้ พิธีต่าง ๆ ที่สำคัญคือการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้นด้วยระบบการสื่อสารที่รวดเร็วทั่วถึงกัน คนมาจำนวนมากและเรื่องอาหารนั้นสำหรับชาวขรัวช่วยถือว่าสำคัญที่สุด ดังคำกล่าว

“...ไม่ว่าจะจัดที่บ้านหรือที่วัด นั้นจะต้องมีการเลี้ยงอาหารหนัก คือเลี้ยงข้าวกับ กับข้าวอย่างน้อย 4 ถึง 5 อย่าง กับข้าวถือว่าเป็นหน้าตาของเจ้าภาพ ซึ่งปัจจุบันได้มีการจ้างเหมาผู้รับเหมาทำอาหารไม่ต่ำกว่าคัพละ 50,000 บาท คนเสิร์ฟคี่นละ 5,000 บาท 10 คน เพราะอาหารห่วยไม่ห่วย (อร่อยหรือไม่อร่อย) ถือเป็นหน้าตาของเจ้าภาพ...”

(เจริญ ใจห้าว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2561)

แต่บางงาน เจ้าภาพจะจัดเตรียมอาหาร โดยวานบอกเพื่อนบ้านให้มาช่วยกันทำกับข้าว หุงข้าว หรือจ้างพ่อครัวแม่ครัวก็ได้ บางงานอาจมีการ “ลั้มวัว” คือ ฆ่าวัวเป็นตัว ๆ เพื่อนำมาแกงเลี้ยงคนที่มาในงาน หรือ “ฆ่าหมู” เป็นตัว ๆ นำมาทำกับข้าวทั้งเผ็ดจืด พร้อมทั้งจะรับรองแขกที่มาในงานได้ตลอดเวลาตั้งแต่เที่ยงวันถึงเย็น หรืออาจเลยไปจนถึงค่ำ เรียกว่ามาตอนไหนก็ได้รับการต้อนรับด้วยการกินข้าวพร้อมด้วยแกงอย่างดี พร้อมน้ำดื่มหรือน้ำอัดลมและน้ำแข็ง นอกจากข้าว แกงแล้ว คื่นสุดท้ายของการบำเพ็ญกุศลศพ ก็จะมีการเลี้ยงขนม เช่น การทอดปาต่องไก่สังขยา ขนมครก แจกจ่าย เลี้ยงแขกที่มาร่วมงานด้วย

เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมานานแล้วในชุมชนขรัวช่วยอาจมีใครคนหนึ่งรู้จักกับผู้ตาย หรือรู้จักกับญาติผู้ตาย ก็จะไปชวนเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งคนเหล่านั้นอาจจะไม่รู้จักกับผู้ตายเลยก็ได้ แต่ไปงานศพในนามของผู้ที่มาชวน จะมีการจ่ายเงินช่วยเป็นเงินทำบุญงานศพ หรือเงินค่ารถด้วย

ให้กับคนที่ชวน บางครั้งคนที่ชวนก็หักเงินไปเป็นค่ารถ ที่เหลือทำบุญหรือบางครั้งคนชวนก็ออกค่ารถเอง การออกเงินลงขันแต่ละคนไม่กำหนด บางคนจ่าย 200 หรือ 300 บาท ซึ่งทุกคนพร้อมใจมอบให้ผู้ชวนเป็นคนดำเนินการบริหารจัดการ ดังคำสัมภาษณ์

“...ก่อนกลับบ้านหรือว่าก่อนจะไปงานศพเราจะแจ้งเจ้าภาพไปว่า เราจะพาแขกมาช่วยงานสัก 1 คันรถ เราจะชวนจะไปช่วยเจ้าภาพ เจ้าภาพจะดีใจนะที่คนมาเยอะๆ ไม่เจียบเหงายังเราไปกันมากยิ่งดี ให้เกียรติเจ้าภาพ อีกอย่างให้รู้ว่าเราพวกเยอะ คอยช่วยเหลือให้กำลังใจกัน เป็นพี่น้องแหละใหม่ (พวก) บ้านเรา...”

(สมปอง มณีโชติ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2561)

ในส่วนพิธีสุดท้ายจะมีการเผาศพหรือฌาปนกิจศพ เจ้าภาพจะกำหนดวันที่จะทำการเผาศพที่แน่นอน แล้วทำความตกลงกับเจ้าหน้าที่ของวัดหรือคนเผาผีก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกจองวันและเวลาที่ต้องการ บางศพในวันที่จะมีเผาศพจะทำการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตายก่อน เช่น จัดพิธีบวชลูกหลานเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่เรียกว่า บวชหน้าไฟ

การเคลื่อนศพไปสู่เมรุนั้น ก่อนจะเคลื่อนศพไปตั้งที่เมรุ จะให้ลูกหลานคนใกล้ชิดผู้ตายได้ทำพิธีขอขมาศพ เพื่อเป็นการอภัยโทษที่เคยล่วงเกินต่อกัน โดยตั้งจิต หรือกล่าวคำขอขมาต่อศพนั้นว่า “กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ” (ข้าพเจ้าได้ล่วงเกินต่อท่าน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ขอท่านได้โปรดอโหสิกรรมด้วยเถิด) หลังจากนั้นก็จะมีการเคลื่อนย้ายศพไปสู่เมรุเพื่อทำพิธีต่อไป ซึ่งก่อนการเผาศพนั้นจะมีพิธีการสวดมาติกาบังสุกุลและจะมีการการทอดผ้าบังสุกุล ซึ่งสมัยใหญ่นี้ทางเจ้าภาพจะมีการต้องพิจารณาว่าแขกผู้มีเกียรติชั้นผู้ใหญ่ที่เชิญไว้ มีจำนวนเท่าใดก็จัดผ้าไตรเท่ากับจำนวนแขกชั้นผู้ใหญ่ ส่วนจำนวนมากน้อยเท่าใดนั้นควรให้เป็นไปตามความเหมาะสม การเชิญแขกชั้นทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพจะไปเชิญด้วยตนเอง โดยมีผู้ถือพานผ้าไตรตามเจ้าภาพไปด้วยโดยผู้ทอดผ้าก็จะนำผ้าไตรนำไปวางลงตรงที่สำหรับทอดผ้า แต่ถ้าไม่มีการจัดที่สำหรับทอดผ้าไว้ ก็วางผ้าไตรนั้นลงบนหีบศพทางด้านหัวนอนศพ แล้วผู้ทอดผ้าก็คอยอยู่จนกว่าพระสงฆ์จะมาชักผ้าบังสุกุลและเมื่อประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุลแล้ว ก็เชิญท่านประกอบพิธีนำในการเผาศพ

ภาพที่ 10 ประธานฝ่ายฆราวาสทอดผ้าบังสุกุล/ประธานฝ่ายสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 19 กันยายน 2561

การเผาศพนั้นปัจจุบันจะมีการเผาจริง เผาหลอก ซึ่งพิธีการ "เผาหลอก" ก่อน แล้วจึง "เผาจริง" กล่าวคือให้แขกที่มาร่วมงานทั้งหลาย ไปวางธูปเทียน ดอกไม้จันทน์ที่หน้าหรือใต้โลงศพ เพื่อแสดงความเคารพศพ ซึ่งเสมือนเป็นการทำพิธีเผาศพโดยสมมติ ยังไม่ใช่พิธีการเผาศพจริง เมื่อแขกผู้ร่วมพิธีได้ทำความเคารพศพโดยสมมติหมดแล้ว จึงนิยมนิให้วงศาคณาญาติมิตรสหายสนิท ผู้ใกล้ชิดกับผู้ตายขึ้นไปทำการเผาศพจริงอีกครั้งหนึ่ง จึงเสร็จพิธีเผาศพบริบูรณ์ หลังจากนั้นก็จะทำการเก็บอัฐิหรือเรียกว่าการดับธาตุตอนรุ่งสางของอีกวันหลังมีการเผาศพ เพื่อทำบุญกระตุก โดยการนัดหมายระหว่างคนเผาผีกับเจ้าภาพ ลูกหลาน นำข้าวของอุปกรณ์ และเครื่องถวายสังฆทาน ต่าง ๆ นำมาตอน 5.00 น. โดยมีความเชื่อว่าไม่ให้คนบินผ่านควรจะมีการมาทำพิธีเสียก่อน โดยคนเผาผีจะนิมนต์พระมารับบิณฑบาตรทำพิธีมาตีกาบังกุล หลังจากนั้นญาติจะช่วยกันฝังกลบ เถ้าถ่านหรือนำเถ้าถ่านไปลอยลงสู่ทะเลในที่ไมห่างจากวัดมากนักเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการจัดการศพ ในช่วงนี้ของชาวมุขชนชรัช่วย หลังจากนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่าจะมีการทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือ รอบปี แต่ในแต่ละปีนั้นในวันเดือนสิบของชาวภาคใต้ ทางวัดชรัช่วยก็จะมีการทำบุญเรียกว่า ทำบุญตายายก็จะมีพิธีนารูป กระตุกที่บรรจุนิโกศ มาทำพิธีทำบุญสวดมาตีกา บำเพ็ญอุทิศส่วนกุศล ไปให้เป็นประจำทุกปี ดังคำกล่าว

“...เมื่อถึงเวลาเผาศพ คนเผาผีจะให้ลูก ๆ หลาน ๆ ยกศพลง จากที่ตั้งศพ แล้วเปิดฝา โลงให้แจ้งดูศพเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็ใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่หน้าศพ เพราะเชื่อว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ จากนั้นก็จะทำการปิดฝาโลงยกตั้งบนรถเข็นเผาศพที่อยู่ในเตาเผาศพ ช่วยกันเข็นเข้าไปในเตาเผาที่เตาถ่านราดน้ำมันทิ้งไว้ หลังจากนั้นก็จะปิดประตูและลงมือจุดไฟเผาศพ...”

(พระรชานนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2561)

ในพิธีกรรมการจัดการศพคุณนี้ พบว่า มีกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าภาพ ซึ่งเรื่องนี้ สุพร เพชรนุ้ย มารดาของผู้ตายรายหนึ่งในชุมชนชรัวช่วย เล่าให้ฟังว่า เมื่อมีคนตายติดต่อกันผวาในการทำศพหรือเผาศพ ไม่มีความรู้เรื่องจัดการศพ ถ้ามเจ้าของเต็นท์และเครื่องญาติพี่น้องญาติพี่น้อง ออกแบบงานศพเอง ค่าใช้เช่าเต็นท์ หลัง 4,000 บาท แล้วแต่ว่าจะเอาที่หลัง แม่ครัวและคนล้างจานคนละ 5,500 บาท คนเสิร์ฟโต๊ะ คนละ 500 ต่อคน กับข้าวของใช้ในครัวประมาณ 50,000 กรณีทุนไม่พอก็ยืมญาติพี่น้อง การติดต่อกับธุรกิจเกี่ยวกับงานศพ เจ้าภาพติดต่อเองทั้งหมด ผู้คนมาร่วมงานส่วนใหญ่จะมาประมาณตอนเย็น มาฟังพระสวดและช่วยงาน ส่วนสาเหตุที่ต้องเชิญแขกผู้ใหญ่หรือคนมีฐานะทางสังคม มาเป็นเจ้าภาพในการสวดหรือเผาเพราะว่าเป็นการให้เกียรติเจ้าภาพ การเลือกนิมนต์พระมาสวดเลือกนิมนต์วัดที่ใกล้บ้าน ส่วนการนิมนต์พระมาเทศน์เลือกพระที่เป็นนักเทศ เพราะท่านได้รำเรียนและอบรมเพื่อเป็นพระนักเทศ โลงศพต้องตกแต่งให้สวยเพื่อเคารพศพและเพื่อลดการโศกเศร้า ดอกไม้ก็ต้องสวยเพราะต้องให้เกียรติเจ้าภาพและผู้ที่เกี่ยวข้องไปตั้งคำสัณเภาณ

“...ตอนลูกฉันตายก็ไม่ได้รู้เรื่องอะไร ไม่ได้เตรียมการอะไร แต่ก็ได้ปรึกษากับพระต้นตุมตาม ปรึกษาญาติ ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อโลงศพ ติดต่อกองศพ แม้วันเผาก็ต้องเชื่อฟังคนแก่อาวโส ในชุมชน หลังจากนั้นก็บอกกับต้นตุมตาม ส่วนแขกนั้นส่วนใหญ่จะรู้กันว่าทุกวันลงเพลิงรู้ข่าวกันหมดแล้ว คนจึงมากันมาก บ้านฉันล้มหมุมมาทำกับข้าวไว้ 7 วันหมูก็อบลิสต์ตัว หมดเกือบ 30,000 บาท ค่าโลง 3,000 บาท ค่าดอกไม้หมดเกือบ 30,000 บาท ค่าพระก็ 10,000 กว่าบาท ค่าของข้าวช่วยอีกประมาณ 20,000 บาท ค่ากับข้าวและค่าจ้างคนงานอีกประมาณ 50,000 บาท และเครื่องเสียง ค่าไฟประดับ แสงสว่างในงาน ค่าโลง สรุปลแล้วจัดงานศพครั้งนี้ จ่ายเงินไปไม่น้อยกว่า 200,000 บาท...”

(สุพร เพชรนุ้ย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561)

ร้านขายสังฆภัณฑ์ พิมพิวิวา ประทริป เจ้าของร้านขายสังฆภัณฑ์ในชุมชนชรัวช่วย เล่าให้ฟังว่า ตนเองเปิดธุรกิจร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ มาเมื่อ พ.ศ. 2546 เพราะอาชีพดั้งเดิมของตนเองนั้นทำการค้าขายของชำอื่น ๆ อยู่แล้วการที่มากเปิดร้านขายของสังฆภัณฑ์นี้ เสมือนได้เห็นหนทางสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ชุดสังฆทาน ของชำร่วย ดอกไม้จันทน์ พวงหรีด ผ้าไตรจีวร เหริยญโปรยทาน นอกจากนี้ยัง การเผาศพ การจัดจำหน่ายดอกไม้จันทน์ และของชำร่วย ดอกไม้จันทน์ ไม้จันทน์ ถือเป็นไม้มงคลที่เป็นของสูงคนสมัยก่อนที่จะใช้ไม้จันทน์ได้ ต้องเป็นเจ้าของมูลนายหรือหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ เพราะเป็นไม้มหายากด้วยคุณสมบัติและความหอมของไม้จันทน์นี้เอง จึงมีการนำมาทำเป็นหีบศพบ้าง ใช้เป็นพินในการฃาปนกิจศพบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโกศสำหรับบรรจุศพเจ้านายชั้นสูง ล้วนแต่ใช้ไม้จันทน์ทั้งสิ้น จากคติความเชื่อเรื่องการเผาเครื่องหอม กายาน ถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า หรือแม่แต่ถวายพระพุทธรูป ด้วยธูปหอมที่ทำจากไม้จันทน์ นอกจากนี้ไม้จันทน์ยังถูกนำมาใช้ทำเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น พัดไม้จันทน์ หีบใส่เสื้อผ้า

(สมัยก่อนไม่มีตู้เสื้อผ้า) แม้แต่เครื่องหอมต่าง ๆ ก็มีไม้จันทน์เป็นส่วนผสมปนอยู่ด้วยโดยนำไม้จันทน์ มาบดใช้เป็นผง แล้วนำไปเป็นส่วนผสมในเครื่องใช้ที่ต้องการ เช่น ฐูป เทียนอบขนม เทียนอบผ้า กายาน น้าอบไทย สี สวยงาม

สำหรับการติดต่อซื้อขายนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าภาพเข้ามาติดต่อ ส่วนเจ้าภาพนั้น จะติดต่อปรึกษากับพระ เจ้าอาวาส คนเฝ้าฝีมืออีกทีหนึ่งว่าจะต้องใช้อะไรบ้าง ใช้ดอกไม้จันทน์ เครื่องสังฆทาน เครื่องไทยธรรม หรือเครื่องที่จะนำไปเผาให้ศพ หรือนำไปทำบุญเพื่อส่งให้กับศพ เราก็จะจัดตามที่เจ้าภาพได้จัดหรือได้รับการบอกกล่าวมาจากคนเฝ้าหรือพระนั้น ๆ ทุกอย่าง อุปกรณ์สำหรับเผา อุปกรณ์สำหรับทำบุญ เพราะเราเองก็ต้องเชื่อคนเฝ้า เชื่อพระอยู่แล้ว เขารู้เรื่องเกี่ยวกับพิธีเหล่านี้ดี ส่วนการประชาสัมพันธ์ของทางร้านจะมีป้ายหน้าร้าน เป็นที่รู้จักของชาวชุมชน เป็นอย่างดี เพราะเปิดทำการมานานพอสมควร

ร้านบริการอาหารและเครื่องต้ม จรรยาภร นิยะกิจ เจ้าของธุรกิจร้านบริการอาหาร และเครื่องต้มในงานศพ ระบุว่า ตนเองเปิดธุรกิจให้บริการอาหาร เครื่องต้มสำหรับงานศพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 ซึ่งอาชีพเดิมนั้นเป็นคนงานรับจ้างล้างจานในงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน ผันตัวเอง มาให้บริการอาหาร เครื่องต้มในงานศพ เนื่องจากต้องการรับจ้างแบบครบวงจร ตั้งแต่บริการอาหาร เครื่องต้ม ล้างจานในคราวเดียวเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของเจ้าภาพ ทางร้านมีทีมงานในการ รับงานศพ คือ ทีมงานล้างจาน ทีมงานแม่ครัว ในการประกอบอาหารและเมนูอาหารตลอดงาน โดยให้บริการจัดเตรียมอาหารใส่ถาดเพื่อให้เจ้าภาพวางบนผ้าโลง เลี้ยงแขกทั้งงานจนกว่าจะเสร็จสิ้น งานศพ 1 งาน อาหาร 4 - 5 อย่าง มีอาหารประเภทแกง ต้ม และ ผัด อาจมีน้ำพริกด้วย แล้วแต่ เจ้าภาพ โดยคิดราคาแบบเหมาจ่ายตลอดงานสามคืน 15,000 บาท ขึ้นไป คิดตามจำนวนวัน ในการจัดงาน แบ่งเป็น ค่าแม่ครัว และ ค่าล้างจาน นอกจากนี้ยังมีค่าคนเสิร์ฟบริการอาหารเครื่องต้ม แก่แขกผู้มางานคืนละ 5,000 บาท 10 คน หรือ คนละ 500 บาทต่อคืน สำหรับวัตถุประสงค์ในการทำอาหาร เจ้าภาพเป็นคนจ่าย เจ้าภาพจะจ่ายค่าใช้จ่ายหลังเสร็จงาน เก็บทำความสะอาดจนเรียบร้อย สำหรับการโฆษณาของทางร้านจะเป็นแบบปากต่อปาก และเบอร์โทรศัพท์มาติดต่อ ดังคำกล่าว

“...ของเรานั้นให้บริการอาหาร 4-5 อย่าง ตลอดงาน เป็นการดี เพราะว่าต้องการแบ่งเบาภาระเจ้าภาพ เพราะทุกวันนี้ถ้าทำทุกอย่างหนัก มากต้องรับผิดชอบหลายอย่างทั้ง การรับแขก การส่งแขก ไหว้พระ ทำพิธี ต่าง ๆ เอาไม่ทัน เพราะเดี๋ยวนี้เวลาแขกเขามางานมาไล่เลี่ยกันคือเวลา ช่วงเย็นและค่ำ แล้วก็แยกย้ายไปทำงานของตัวเอง จึงต้องมีคน มารับภาระตรงนี้ เราจึงอาสาทำตรงนี้ ถ้ามว่าเหนื่อยมัย เราก็เหนื่อย แต่ก็เป็นอาชีพที่ดี รายได้ก็ดี เราเหมาไปเลย เก็บตั้งหลังจากที่งานศพเสร็จ เจ้าภาพก็จะมาเคลียร์เงินกับเรา ร้านเราเน้นสะอาด อร่อย คุ่มค่า สะดวก บริการดีกันเองกับทุกคน คนก็บอกปากต่อปากกันไปว่าของเราดี ของเรา อร่อย ส่วนใหญ่จะติดต่อกันกับเจ้าภาพอย่างเดียว...”

(จรรยาภร นิยะกิจ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2561)

ร้านจำหน่ายโรงศพ ประยูร แซ่เฮา เจ้าของร้านขายโรงศพในชุมชนชัวช่วย เล่าให้ฟังว่าตนเองได้ทำการเปิดธุรกิจร้านจำหน่ายโรงศพ เมื่อปี พ.ศ. 2547 โดยมีอาชีพเดิมคือขับรถรับจ้าง เหตุผลที่ได้สนใจมาเปิดธุรกิจนี้ เนื่องด้วยเห็นว่าทำเลที่ตั้งมีรายได้ดี โดยให้บริการโรงแอร์และหน้าดอกไม้ประดับหน้าโรงศพ โรงศพมี 3 แบบ ได้แก่ โรงศพหลายรูปต่าง ๆ เช่น รูปบ้าน รูปรถ เป็นต้น โรงศพลายเทพพนม โรงศพลายผ้าตาตาดจีบ-ผ้าตาตาดเรียบ ทั้ง 3 แบบจะมีโลงชั้นในทำจากไม้เนื้ออ่อน พวกไม้ฮัด ที่มีคุณภาพ ในเรื่องราคา มีตั้งแต่ 5,000-20,000 บาท โรงศพหลายที่ร้านจะมีราคาจะเท่ากันทั้งสามแบบ 7,000 บาท เพราะมีความสวยงาม โรงศพมีหลายแบบเนื่องจากเจ้าภาพงานศพมีฐานะที่แตกต่างกัน หากมีเงินมากเจ้าภาพก็จะเลือกที่มีราคาสูง เพราะความสวยงาม เพราะว่าโรงศพเปรียบเสมือนบ้านหลังสุดท้ายของผู้ล่วงลับ ผู้จัดงานศพจึงอยากให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่ผู้ล่วงลับ ให้รู้สึกความสวยงามเหมือนอยู่บนสวรรค์ ดังคำสัมภาษณ์

“...ร้านเรายังไม่มีคนสั่งจองทำโลงไว้ล่วงหน้า ส่วนใหญ่เวลามีคนตายลง จะมีเจ้าภาพ หรือ ญาติเข้ามาสั่งโลง เอาแบบไหน ราคาเท่าไรก็จะมีกรรมการตกลงกัน บอกพิกัดสถานที่ส่ง ส่วนใหญ่คนในชุมชน พอเสร็จงานค่อยเอาตั่งมาจ่าย แต่ถ้าใครจ่ายก่อนก็ไม่มีปัญหา การติดต่อนั้นไม่ได้ติดต่อดะไรกับคนเผาศพเลย ส่วนใหญ่จะผ่านทางเจ้าภาพที่เดียวจบ เรามี โลง มีเฟสบุ๊คส์ แต่ทุกวันสะดวกกันทางโทรศัพท์โทรบอกขนาด ราคา เราก้จะไปส่งถึงที่โดยจะเก็บตั่งที่หลังเสร็จงาน เพราะส่วนใหญ่เรารู้จักเพ (ทั้งนั้น)...”

(ประยูร แซ่เฮา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 กันยายน2561)

ผู้ให้บริการเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียง ไฟ นายประยูร แซ่เฮา ให้สัมภาษณ์ว่า ให้บริการเต็นท์ โต๊ะ ไฟ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 อาชีพเดิม รับจ้างขับรถสองแถวเห็นว่ารายได้ดีเลยทำเกี่ยวกับด้านนี้ ทางงานด้านนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าเพราะในพื้นที่ใกล้เคียงยังไม่มีให้บริการ โดยให้เฉพาะเต็นท์ โต๊ะ ไฟฟ้าประดับงานศพ ซึ่งเต็นท์ให้เขานั้นมีรูปแบบเดียวแต่จะมีผ้าที่ผูกชายเต็นท์แต่ละงาน อย่างงานศพก็เป็นลูกไม้สีขาว-ดำ และจะมีเต็นท์สำหรับโรงพระสวดอภิธรรม ราคา 2,000 บาทต่อหลัง หมายถึงในเต็นท์ 1 หลัง จะประกอบด้วย โต๊ะ เก้าอี้ ของใช้ในครัวทุกอย่างตามเซตที่ทางเต็นท์จัดไว้ มีโต๊ะกลม ผ้าปูสีแดง ราคารวมอยู่ในเต็นท์ เครื่องเสียงยังไม่มีให้บริการแต่ถ้าต้องการให้เจ้าของเต็นต์ติดต่อให้ได้ จะรวมถึงระบบไฟฟ้า หลอดไฟทางเข้างาน ราคา 10,000 บาทขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการจัดงาน ส่วนการคิดราคาค่าเช่านั้นคิดตามจำนวนเต็นท์ที่ใช้หลังละ 2,000 จ่ายหลังสิ้นสุดงาน ไม่มีติดต่อเรื่องจัดงานศพกับคนเผาศพ ดังคำกล่าว

“...ยุคก่อนหน้านี้ไม่มีใครทำอาชีพนี้ที่ มีแต่เต็นท์ของหมู่บ้านเก่า ๆ แต่ก็มีไม่กี่หลัง ซึ่งคนในชุมชนต้องเช่าจากที่อื่นมันแพงมาก หลายคนบนผมเลยต้องดูและลงทุน พอลงเต็นท์เสร็จก็มีชุดเครื่องเสียง โต๊ะ ระบบไฟฟ้าอะไรก็ให้เช่าครบวงจร ปัจจุบันนี้ก็ขยายเป็นเต็นท์โดม 8 เมตร

ราคาขึ้นอยู่กับว่าใครต้องการแบบไหน ส่วนใหญ่จะคิดตั้งหลังงานเสร็จหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เจ้าภาพก็จะเอามาจ่ายเอง ปัจจุบันนี้เดือนหนึ่งก็วิ่งหลายงาน บางที่ซ้อนกันถึง 3-4 งาน มีลูกน้อง 6-10 คนก็พอได้ช่วยกัน ถ้าไม่ทันก็ติดต่อของพัสดุพวกให้ขอในราคาพิเศษ...”

(ประยูร แซ่เฮา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2561)

ร้านดอกไม้/พวงหรีด กิติทัศน์ พลธรรม เจ้าของร้านดอกไม้/พวงหรีดในชุมชนชรั่วช่วยเหลือให้ฟังว่า ได้เปิดธุรกิจร้านดอกไม้เมื่อปี พ.ศ. 2547 เปิดร้านดอกไม้ มา เพราะสามารถรองรับลูกค้าแบบครบวงจร ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการของชำร่วย พวงหรีดแบบดอกไม้สด การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางเฟซบุ๊ก ดอกไม้ประดับโลงประดับเมรุรูปแบบคือ ดอกไม้สด ส่วนราคาขึ้นอยู่กับงบประมาณและจำนวนวันของงานที่จัดแต่จะเริ่มต้นที่ 5000 บาท พวงหรีดเริ่มต้นที่ 500 บาทไปถึงระดับ 3000 บาท ลูกค้าจะเลือกตามความเหมาะสม ส่วนมากจะใช้ดอกไม้สดสำหรับลูกค้าที่นำไปเคารพที่ศพซึ่งผู้ตายเป็นรุ่นพี่หรือรุ่นน้อง ศพผู้สูงอายุลูกค้าต้องการแบบดอกไม้สดมากที่สุด สำหรับลูกค้าที่สั่งพวงหรีดแพ่ง ๆ จะเป็นกลุ่มพนักงานบริษัท ราชการ เพราะต้องนำไปเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพ พวงหรีดแบบ แบบดอกไม้สด ราคาขึ้นอยู่กับขนาดช่อดอก เริ่มต้นที่ 500 บาท แบบที่ขายดีก็คือดอกไม้สด ทางร้านจะออกแบบพวงหรีดเองมีรูปแบบให้เลือกเป็นรูปแบบตามงานต่าง ๆ หรือแบบในอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้สำหรับการจ่ายเงินหากยอดเกิน 10,000 บาท ก็จะเก็บมัดจำ 30 เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเก็บหลังงานเสร็จ เพราะเราต้องเป็นเก็บ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการจัดดอกไม้ แล้วแต่งงานบางครั้งเจ้าภาพก็จ่ายครบจ่ายเงินเลย ขึ้นอยู่กับสถานที่หากอยู่ในระแวงเดียวกันก็ไว้ใจกันหรือมีการรู้จักหรือจากคนที่รู้จักรับประกันให้ แต่ถ้ายอดไม่เกิน 10,000 บาทส่วนมากก็จะเงินเลย รูปแบบการสั่งพวงหรีดเป็นลักษณะสั่งตามแบบที่นิยม โดยเราจะพัฒนารูปแบบอยู่อย่างต่อเนื่องโดยดูภาพจากอินเทอร์เน็ต มีการติดต่อกับคนเผาผีบ้างตอนคืนของประดับบางอย่าง เช่น ขาดั่ง ผ้า หล้าเทียม อุปกรณ์เช่า ซึ่งของที่จะคืนอยู่ในวัด บางครั้งเจ้าภาพฝากให้คนเผาผีรับผิดชอบดูแลไว้ให้ ดังคำกล่าว

“...ทุกวันนี้ไม่ว่าจะศพไหน ๆ ก็ต้องจัดดอกไม้เพื่อความสวยงามของงานศพ ประกอบด้วย จัดโลงศพ จัดพวงหรีด จัดที่นั่งพระ ป้ายศพ หน้าโลง แล้วแต่เจ้าภาพว่าจะเอาประมาณไหนเราออกแบบให้ได้ทั้งนั้น จะเอาแบบแพ่ง ดอกไม้สด สวยขนาดไหนเราจัดให้ได้เพ จะเป็นหมื่นก็มี แต่ส่วนใหญ่แล้วประมาณนั้น ประมาณ 10,000 บาท ส่วนพวงหรีดเราก็รับจัด รับจอบนำมาส่งถึงบ้าน หรือถึงที่วัดราคาขึ้นอยู่กับความต้องการของแขก 500 บาท 1,000 บาท 1,500 บาท 2,000 บาท ส่วนคนไกลสั่งเจ้าภาพมา เจ้าภาพสั่งเราแล้วเราเอาไปให้ที่งานก็มี การจัดเก็บเงินนั้นเก็บตอนหลังเผาเสร็จเราจะเขียนไว้ เอาบิลไปเบิกกับเจ้าภาพที่เดียว หลังเผาเสร็จจะสะดวกดี เราอำนวยความสะดวกให้เจ้าภาพอย่างดี...”

(กิติทัศน์ พลธรรม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561)

ร้านไวนิลประชาสัมพันธ์ วัชระ ศรีเมือง เจ้าของร้านไวนิลประชาสัมพันธ์ในชุมชน ชรัช่วย เล่าให้ฟังว่า เริ่มต้นเปิดธุรกิจทำไวนิลประชาสัมพันธ์เมื่อปี พ.ศ.2554 อาชีพเดิมเป็นพนักงาน บริษัท มาทำงานด้านนี้เพราะเรียนจบมาทางด้านการออกแบบโดยตรงมีความรู้เรื่องกราฟิกดีไซด์ ทางร้านมีสินค้าไวนิลงานทุกประเภท ป้ายไวนิลประชาสัมพันธ์งานศพ งานบวชงาน งานแต่งงาน หรือ งานหน่วยงานเอกชน ราชการต่าง การโฆษณาของทางร้านผ่านป้ายโฆษณา เป็นที่รู้จักว่าร้าน ไวนิลสามารถทำป้ายได้ทุกชนิด สำหรับคนที่มาติดต่อให้ทำงาน ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าภาพลูกหลาน เจ้าภาพ ทางร้านจะมีการออกแบบป้ายไวนิลให้ในแต่ละงานแล้วให้ทางเจ้าภาพได้เลือกคัดสรรเอง ตามใจชอบว่าจะเอาป้ายแบบไหนขนาดเท่าใดส่วนสูงเท่าใด ราคาของป้ายไวนิลขึ้นอยู่กับขนาด ของป้าย ถ้ามีขนาดใหญ่ราคาก็จะสูง ป้ายไวนิลมีจะขนาดและราคาที่แตกต่างกัน ตั้งแต่หลัก 100 - 1,000 บาท ดังคำกล่าว

“...เรามีแบบอยู่แล้ว รายละเอียดจะใช้เหมือน ๆ กัน มีชื่อ นามสกุล อายุ สถานที่จัดงาน วันที่เผา ทางเข้า อาจมีรูปถ่ายรูปตาย ตามที่สมัยนี้ นิยมกัน คนมางานจะได้ไม่หลงทาง...”

(วัชระ ศรีเมือง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561)

พระสงฆ์วัดกรณีไว้ศพวัด พระรชานนท์ พระลูกวัดวัดชรัช่วย บอกว่า หลังปี พ.ศ. 2558 วัดได้ทำการสร้างศาลาปลายทาง หรือ ศาลาคู่เมรุมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับ ชาวบ้านในชุมชนไว้ศพ ตั้งศพในวันเผาศพ ซึ่งจะประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลา สะดวก ต่อการเดินทางไปมาของแขกที่จะมาร่วมงานศพ สาเหตุที่ชาวบ้านได้นำศพมาไว้ในวัด ส่วนใหญ่ เป็นเพราะที่บ้านไม่มีสถานที่เพียงพอในการจัดงาน เนื่องจากจำนวนแขกที่มาก การจอดรถ การเดินทาง ค่าใช้จ่าย ที่มากขึ้นค่าเช่าเต็นท์ เครื่องเสียง งานช่าง การรับส่ง นิมนต์พระสงฆ์ สำหรับการนำศพไว้ไว้ที่วัดนั้นขั้นแรกต้องทำการแจ้งหรือติดต่อกับเจ้าอาวาสหลังจากนั้นเจ้าอาวาส จะบอกกับพระท่านที่รับผิดชอบดูแลจัดการพื้นที่ให้จัดเตรียมพื้นที่เอาไว้ พร้อมกับแจ้งกับพระลูกวัด ทั้งหมดให้เตรียมการช่วยเหลือดูแลพื้นที่ภายในวัด ชยะ น้ำ ไฟ ห้องน้ำ ให้เป็นที่เรียบร้อย เตรียมรองรับคนที่จะมาเป็นแขกในงาน ทั้งนี้ทางวัดจะมีบริการพื้นที่ตั้งศพ ศาลา น้ำ ไฟ เครื่องเสียง เก้าอี้ ส่วนเต็นท์ โต๊ะ หากเจ้าภาพต้องการให้มีมากขึ้น เป็นเรื่องที่เจ้าภาพจะต้องติดต่อทางร้าน ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามสำหรับค่าใช้จ่ายบำรุงวัดนั้นทางญาติโยมจะต้องเสียค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าสถานที่ ตลอดงาน 5,000 บาทและต้องดูแลทำความสะอาด กวาดเก็บศาลาให้สะอาด เรียบร้อย ดังเดิม ดังคำสัมภาษณ์

“...ทางวัดมีศาลาคู่เมรุสร้างมาไม่นานนี้เอง มีชาวบ้านมาขอตั้งศพ ในวัดหลายเจ้าแล้ว เพราะบางบ้านทางเข้าไม่สะดวก ที่จอดรถไม่มี พระก็อยู่ในวัด มัคทายกก็มี คนเผาผี ก็อยู่ในวัดจัดการได้ง่าย คนมา ทำดอกไม้ มาผูกผ้าก็ไม่ยาก ทำกับข้าวกันในวัด มีงาน ช้อน เก้าอี้ บริการพร้อม เจ้าภาพไม่ต้องยุ่งยาก แขกมาตอนเย็น ทานข้าวตักค่า 1 ทุ่ม สวด ไม่เกิน 3 ทุ่มเสร็จหมดทุกอย่าง ไม่มีการเล่นการพนัน ไม่มีการนั่งดื่ม

เหล่า ชาวบ้านเกรงใจ ไม่กล้าตีแม่เหล่าในวัด ค่าใช้จ่ายเจ้าภาพก็ไม่บาน ปลายเท่าไหรุ่นัก เสียแค่ 5,000 บาท ตลอดงาน ไม่ต้องคิดมาก ดุดีเสียอีก ผู้หลักผู้ใหญ่เขาทำกันพันนั้นเพ ในเมืองเค้าไว้ศพในวัดเพ สะดวก ไม่ยุ่งยาก แยกที่มาก็พอใจได้กลับไปทำอย่างอื่นกันอีก เพราะทุกวันนี้ ต่างคนต่างทำงานทั้งนั้น...”

(พระรชานนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล)

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนพื้นที่เล (ทะเล) จากการศึกษาพบทั้ง สถานะ บทบาท วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนิยามตนเอง การประกอบสร้างตัวตน พื้นที่ การดำรง คงอยู่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน กระบวนการกลายเป็นสินค้า รวมถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

พระช่วยงานด้านการเผา ทำงานร่วมกับพระบนเมรุ

ในยุคนี้คนเผาผีวัดขรัวช่วยจะมีตัวตนที่เด่นชัดมาก เป็นตัวตายตัวดีในการเผาศพ โดยคณะกรรมการวัดและชาวบ้านในชุมชนขรัวช่วย ได้มีการตกลงมอบหมายให้ นายเขียว ชาวชุมชน ขรัวช่วย รับหน้าที่ทำการประจำเมรุ หรือ ฌาปนสถาน เนื่องจากเห็นว่าเป็นคนที่มีความเชี่ยวชาญ และมีความชำนาญทางด้านการเผาศพ (เผาศพบ่อยจนชาวบ้านเชื่อถือ) ในการเผาศพแต่ละครั้ง คนเผาผีจะเป็นคนจัดการเองทุกอย่าง ในช่วงต้นนั้นลุงเขียว จะเป็นคนจัดการเรื่องการเผาศพ โดยลำพัง ต่อมาในยุคประมาณปี พ.ศ. 2559 จะมีพระรชานนท์ (ต้นตุมตาม) เป็นลูกมือช่วยงาน เนื่องจากลุงเขียว นั้น อายุมากขึ้น 80 ปี โดยค่าจ้างเผาศพนั้นลุงเขียว จะได้รับศพละ 1,000 บาท ตามคำปรารภของเจ้าอาวาสที่สั่งการว่าเป็นการสมควรที่จะมีการเก็บค่า เผาศพ ศพละไม่มาก เนื่องจากเข้าใจชาวบ้านในชุมชนที่มีรายได้ไม่มาก อีกประการไม่ยอมให้เป็นการรบกวนคนที่กำลัง โศกเศร้าเสียใจกับการจากไปของคนที่ยรักในครอบครัว ไม่เป็นการซ้ำเติม ดังคำสัมภาษณ์ว่า

“...นำเขียว เป็นคนในชุมชนขรัวช่วยเรานี้แหละ อยู่กับวัดตั้งแต่ สมัยเด็ก สมัยหนุ่ม ช่วยงานอยู่ในวัด ตั้งแต่ช่วยพ่อทำช่วง (เจ้าอาวาส ท่านเดิม) ตั้งแต่ช่วยสร้างอาคารวัด โรงครัว สร้างกุฏิ สร้างกำแพงวัด บุกเบิกถนนร่วมกันกับพระ สร้างเมรุร่วมกับชาวบ้านจนเสร็จ ก่อนหน้านี้ แยกก็ได้ช่วยเผาศพของญาติ ๆ เพื่อนฝูง คนในชุมชนนี้แหละที่เป็นแบบ เชิงตะกอน ไม่มีใครเผาแกลนี้แหละจะเป็นคนเผา พอสร้างเมรุเสร็จ ฉันทกับคนที่อยู่ในวัดกรรมการ ชาวบ้านหลายคนก็ได้ชักชวนให้ตาแก้ว มาช่วยเผาศพประจำที่เมรุแห่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 มาจนถึงบัดนี้ ถึงตอนนี้ท่านจะแก่มากแล้ว ทำหน้าที่ได้ไม่เคยขาดตกบกพร่อง ก็บอกแกล เหมือนกันมาให้ฝึกลูกหลาน ถ่ายทอดวิชาให้กับคนรุ่นหลัง ๆ หากใคร สนใจก็ให้มาทำหน้าที่ตรงนี้แทนแกล เพราะเป็นห่วงสุขภาพแกลเช่นกัน...”

(พระครูวิธานสังฆกิจ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2561)

สร้างตนเป็นคนขาดไม่ได้ เมื่อตายต้องตามหา

บทบาทหน้าที่ของคนเผาผีวัดช่วยปัจจุบัน เมื่อมีคนตายลงในพื้นที่ชุมชน ก็จะแจ้งวันกำหนดวันเผาศพ โดยจะมีลูกหลาน บรรดาญาติผู้ตายจะเดินทางมาพบกับคนเผาผีที่วัด หรือ ที่บ้าน เพื่อที่จะแจ้งกำหนดวัดเผา คนเผาผีจะทำหน้าที่โดยการบอกกับเจ้าภาพกลับไปว่าให้เตรียมถ่านสำหรับเผาศพมาจำนวน 4 กระสอบ เนื่องจากศพหนึ่งต้องใช้ถ่าน 4 กระสอบ นอกจากนี้ให้เตรียมมะพร้าวอ่อนมาเพื่อเตรียมล้างศพ หรือ ล้างหน้าศพ เพื่อที่จะเตรียมการเผาศพ พอถึงวันนัดหมายเผาศพ ลูกเขี้ยว จะไปทำหน้าที่ของตนเองที่วัด มีการกวาดพื้น ทำความสะอาดบริเวณเมรุวัด กวาดเก้าอี้ที่เป็นรองเผาเดิมที่รองกระดูกและเก้าอี้ถ่าน ลากรถเข็นศพมาวางจุดตรงกลางโถงหน้าเตาเผาศพ เตรียมมีดหมอเปิดงาโถง ตัดสายตราสัง เทถ่านไฟเผาศพลงบนรถเข็นที่วางโถงศพ ในเตาเผา ราดน้ำมันทิ้งไว้ขณะไม่นานก่อนจะมีการเผาศพ ขณะที่คนจัดดอกไม้จัดผ้าบนเมรุเผาศพ ก็ทำหน้าที่ของตนประดับประดาพื้นที่เมรุให้ดูสวยงามตามบรรยากาศงานศพ

ใช้วิชาพาทุกศพ

ขณะที่ศพมาถึงนั้นลูกเขี้ยว จะบอกให้ลูกหลานผู้ตายยกศพมาตั้งไว้บนรถเข็นศพ เพื่อทำพิธีทอดผ้าและพิจารณาบังสุกุล และขอขมาศพ ขณะเดียวกันลูกเขี้ยว จะทำการตั้งข้าวบอกรวงของเช่นไหว้ เป็นการบอกกล่าวกับเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าเปลว ยายกะลี ตากะลา เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายได้อาศัยอยู่ด้วยในพื้นที่แห่งนี้ ก่อนที่จะมีการยกโถงศพตั้งลงบนพื้นเพื่อเปิดฝาโถงด้วยมีดหมอประจำกายให้ลูกหลานได้ดู พิธีกรรมเป็นครั้งสุดท้าย ตอกน้ำมันมะพร้าวอ่อนล้างหน้าและอาบศพ ก่อนที่จะช่วยกัน ขึ้นรถเข็น เข็นเข้าไปในเตาเผาที่เตรียมตั้งไว้ หลังจากนั้นจะทำการจุดไฟเผาศพ ซึ่งกระบวนการทำพิธีจัดการศพนั้นเนื่องจากปัจจุบันลูกเขี้ยว อายุมากแล้ว จะมีพระตามดู ซึ่งเป็นพระที่หนุ่มมีความเข้าใจเรื่องพิธีศพ การเผาศพ ช่วยลูกเขี้ยว อีกแรงหนึ่ง เสร็จสรรพจากเผาศพ ในวันรุ่งเช้าจะนัดเจ้าภาพนำผ้าขาว ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร เพื่อมาทำการเก็บกระดูก ทำบุญกระดูก หรือที่เรียกว่า ดับธาตุ ส่วนอัฐิที่เหลือรวมทั้งอังคาร หรือ ขี้เถ้า ทั้งหมดปัจจุบันจะนิยมนำไปลอยในคลองในทะเล ดังคำสัมภาษณ์

“...ก่อนที่จะเผาเราก็มีสักนิด เรามีมีดหมอเป็นอาวุธประจำกาย เขาว่าผีกลัวพกลมานานเป็น 20 ปี ทำด้ามใหม่หลายครั้งแล้ว เราก็มีคาถาที่ได้ร่ำเรียนมา เช่น ก่อนเผาที่ต้องท่อง กันนา กันเท กันเน กันหะ ว่า 3 จบ เพื่อกันตัวเอง และคาถาปิด โอม จักขุ ละลุบาดาน พลาญ จันไร ความอุปาสตร ได้แก่ พระไพโร ความเสนียดจัญไร ได้แก่ แม่ธรณี ความดีจึงได้กับตัวกู และกัปิดอีกทีด้วย โอม มาหา สัตทา ปิต ทำอย่างนี้ทุกครั้ง ไม่เคยเกิดเหตุการณ์อะไร อีกอย่างใจเราก็บริสุทธิ์ต้องการทำดี ช่วยคนอยู่แล้ว ไม่ต้องกลัวอะไร...”

(เขี้ยว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2561)

ภาพที่ 12 มีดหมอประจํากายคนเผาผี/มะพร้าวอ่อนล้างหน้า และ อาบศพ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 19 กันยายน 2561

ลุงเชียว เล่าว่า ทุกวันนี้ลุงรับหน้าที่เผาศพทุกศพ ไม่ว่าจะเป็นศพคนจน ศพคนรวย ศพพระ ศพข้าราชการ งานพระราชทานเพลิงศพ เผาตามปกติ เพียงแต่ว่าต้องแต่งตัวให้เหมาะสมกับแต่ละงานเท่านั้น ใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ ๆ และมีชุดประจำตัว ผ้าซาฟารี สีเทา เวลางานใหญ่ทุกศพจะให้ค่าเผา มีบ้างที่ทำการเผาศพฟรีไม่คิดเงินค่าเผา ส่วนมากจะเป็นศพญาติกัน นอกนั้นไม่ว่าจะเป็นศพ มีหรือไม่มี จนรวย ญาติ ๆ เขาจะให้ทุกการเผา อย่างงานล่าสุตงานพระราชทานเพลิงของแม่ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในชุมชน วันที่มีการลอยอังคารแล้ว นอกจากจะเผาให้แล้ว ยังได้พาตนเองไปลอยอังคารถึงท่าเรือปากน้ำดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากเจ้าภาพบอกกับตนว่าลุงเป็นคนจัดการทั้งหมดดี จึงพาไปด้วย เผาตามปกติเหมือนเดิมทุกอย่าง เจ้าภาพจะรู้กันว่าปัจจุบันมีค่าเผาศพละ 1,000 บาท ทั้งนี้ตนเองก็ได้แบ่งปันกับพระตุ้มตาม ที่มาช่วยแบ่งเผาภาระงานของตนคนละ 500 บาท ทำมาอย่างนี้ 5 ปีแล้ว เพราะท่านเองเข้ามาช่วยตนตั้งแต่ตอนเป็นสามเณร ดังคำกล่าว

“...การทำงานบนเมรุนี้ เราแบ่งงานกันทำ ต้นตุ้มตามจะนำเรื่องการเผาศพมา บอกฉัน เวลามีคนตาย เจ้าภาพอาจมาบอกกับต้น (พระตุ้มตาม) แล้วมาบอกกับฉันว่าช่วยเผาศพ วันเผาศพนั้นต้น จะบอกให้ชาวบ้านช่วยยกศพ ตั้งบนรถเข็นช่วยเปิดฝาโลง ช่วยนำกล่าวขอขมา ช่วยตัดสายตราสังออก และให้ชาวบ้านเชิญศพเขาไปในเตาเผา บอกให้ชาวบ้านเอาของเตรียมของมาดับธาตุ ส่วนการเผาฉาน (ฉัน) ลงมือเอง การดูแลความสะอาด การเผา การดูแลให้ศพเผาเสร็จสิ้น การเก็บกระดูกดับธาตุ เป็นหน้าที่ของฉัน ส่วนพิธีพระต่าง ๆ ต้นตุ้มตาม ถึงว่าฉานจะแก่ปูนนี้แล้ว แต่ร่างกายยังไหว ยังทำงานคล่องตัวนะปัจจุบันมีต้นช่วยก็เบาแรงไป แต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำได้อีกกี่ปี เจ้าอาวาสบอกหากลูกหลานคนไหนสนใจก็ให้เผาต่อได้แต่ไม่มีใครเอา งานไม่มีเกียรติ ไม่มีใครเอา...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2561)

มุ่งเผาอย่างเดียวไม่เกี่ยวนาไหว

สำหรับหน้าที่คนเผาเกี่ยวกับการจัดการศพในยุคปัจจุบันนั้น ทำหน้าที่แค่เผาอย่างเดียว เนื่องจากหน้าที่อื่น การมัดตราสัง การนำไหว้พระ เป็นหน้าที่ของคนอื่น ๆ ที่เจ้าภาพเชิญมา คนเผานั้นจะทำหน้าที่ปิดกวาดเมรุ ดูแลความสะอาดเมรุ ให้สะอาด ก่อนเผาศพ สำหรับการรับทราบวันเผาศพ นั้นบางศพมาบอกถึงบ้าน มาหา มาตามไปช่วยเผาศพญาติ ๆ แต่บางงานเช่นกันที่ทราบข่าวและไปจัดการที่เมรุเอง ส่วนหนึ่งมีพระมาบอกให้ไปเผาศพ ชาวบ้านในชุมชนจะรู้ว่าลุงแก้วทำหน้าที่ตรงนี้ เนื่องจากเป็นคนเก่าคนแก่ของชาวชุมชนนี้ ทำหน้าที่นี้มานานอยู่คู่เมรุวัดชรัช่วยแห่งนี้ ดังคำกล่าว

“...หากไม่มีงานเผาศพก็ไป ๆ มา ๆ ในวัด วันพระ ทำบุญ บางวันที่ไม่มีเผาศพก็อยู่บ้านปกติ ตอนนี่ไม่ได้ทำอาชีพอื่นอะไรแล้ว เดือนหนึ่งเผาประมาณ 10-15 ศพแหละ ก็ได้พ้ออยู่พอกินอยู่ เราก็ไม่ต้องการ ร่ำรวยอะไร พอกินวัน ๆ ก็พ้อแล้ว อยู่กันสองตา ยาย ที่บ้าน ลูกหลานไปทำงานที่อื่นกันหมด การเตรียมของมาในวันเผาศพนั้นที่ต้องเจ้าภาพ ต้องซื้อมาให้หมด ตั้งแต่ น้ำมัน ถ่าน แต่ฉันไม่พูด ไม่บอกใคร (อะไร) ใครไม่ซื้อมาก็ไม่เป็นไร แต่ถ่านต้องซื้อมา ไม่จั้นฉาน (ฉัน) ซื้อเอง ตั้งส์หมดกันพอดี ศพหนึ่งต้องใช้ถ่าน 4 กระสอบ จำนวนหลายบาทอยู่นะ...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2561)

ทำงานให้หนัก ไม่กลัวความตาย

เมื่อถามถึงความการป้องกันตัวเองในขณะที่เผาศพ ลุงเขียว ตอบว่า ไม่เคยมีเครื่องป้องกันอะไร ใส่เสื้อผ้า ตามปกติ ถ้ามาร้อนหรือไม่ ไม่ร้อนอะไร เพราะว่าเวลาจุดไฟเสร็จ เราก็ไม่ได้ อยู่หน้าเตา หรือที่เตาเผา ออกมายืนข้างนอก ยืนห่าง ๆ เข้าไปดูใกล้ ๆ อีกทีเวลาไฟมอด ไม่เคยมีที่เผาไม่หมด ถ่านเผาหมดเกลี้ยง ไม่ต้องกลัวไม่หมด ไม่ต้องพลิกศพอะไร ไฟอยู่ข้างในร้อนในเตาเผาเกลี้ยงไม่นาน เคยเผามากที่สุด 3 ศพซ้อน เสร็จเกือบเที่ยงคืน 2 ศพซ้อนนั้นบ่อยครั้ง แล้วแต่ว่าเจ้าภาพญาติ เขาจะเผาตอนไหน วันไหน เราปฏิเสธไม่ได้ เผาให้ทุกคน เลือกปฏิบัติไม่ได้ ส่วนความรู้สึกในอาชีพนี้ ภูมิใจอย่างน้อยเราทำบุญช่วยคน และได้ผลตอบแทนเลี้ยงชีพชอบ ส่งลูกเรียนหนังสือ ทำงานการที่ดีเหมือนกับคนอื่น ๆ ไม่ทำให้ใครเขาเดือดร้อน ที่สำคัญสุดเราเองก็ปลงว่าชีวิตนี้ ทุกคนล้วนต้องตาย ไม่มีใครหนีความตายพ้น ดังคำกล่าว

“...ไม่มีใครว่าอะไร ไม่เคยได้ยิน ถึงว่าอะไรก็เรื่องของเขา เราไม่ได้ ทำอะไรเสียหาย เราทำดี ไม่ได้รู้สึกอะไร รู้สึกภูมิใจเสียด้วยซ้ำ ได้ทำบุญ ช่วยเหลือคนก็ไม่เคยไม่เรื่องร้าย ๆ อะไรเข้ามามีเงินพอ ได้ซื้อกับข้าว กับปลา อยู่อย่างมีความสุขตลอดมาจนบัดนี้อายุ 88 แค 90 ด้วยกันทั้งคู่ แล้ว ได้เห็นศพ ปลงศพ ทุกคนต้องตาย เราเลยไม่กลัวความตาย พร้อมที่จะไปได้ตลอดเวลา...”

(เขียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

ถ่ายทอดวิชาหาผู้ช่วย

ลุงเชียว บอกว่า ตอนนี้มีผู้ช่วยเคยพระ ได้ถ่ายทอดทำให้เห็นถึงวิธีการเผาศพ ส่วนคาถาอาคมนั้น พระเขาศึกษาเอง จากหนังสือ ตอนแรกเป็นคนเผาศพอยู่บนเมรุ สลับกับการนำไหว้พระบ้าง หากเขาไม่มีคนนำไหว้พระจริง ๆ เราก็ช่วยได้ แต่พอมายุคหลังจากปี พ.ศ. 2535 ในชุมชนมีคนนำไหว้พระที่เรียนรู้ ลาสีขาจากวัดไป ทำหน้าที่ตรงนี้หลายคน กระทั่งปัจจุบัน ตนเองจึงทำหน้าที่แค่บนเมรุ อย่างเดียว ปิดกวาด เผาลอยอังคาร เสร็จสิ้นหน้าที่ของเรา ดังคำกล่าว

“...ครอบครัวฉาน (ฉัน) มีลูก 8 คน ก็อาชีพคนเผาผีนี้แหละที่เลี้ยงพวกเขา ให้อยู่รอด เรียนหนังสือ ส่วนใหญ่ก็จบปริญญาตรี 3 คน ทำงานกรุงเทพ ส่วนที่เหลือก็จบ มศ. 3 ม.6 ทำงานส่วนตัว แยกย้ายออกไปเรียนอยู่ต่างพื้นที่ที่อยู่บ้านสองคนก็เป็นผู้หญิง ออกเรียนแล้ว ทำงาน ไม่มีใครสนใจทำการสานต่ออาชีพลุงเลย ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าใครจะเป็นคนเผาผีต่อจากลุง...”

(เชียว, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561)

ยืดหยุ่น ปรับตัวเผาศพยุคปัจจุบัน

สำหรับการแต่งตัวในการทำงานปัจจุบัน ลุงเชียว บอกว่า เราก็เปลี่ยนเสื้อผ้าบ้าง เสื้อผ้าใหม่ ๆ ศพคนบ้าน ๆ ก็แต่งตัวตามปกติ แต่ถ้าศพคนมีตังส์ มีฐานะทางสังคม แขกผู้มาร่วมงานมากก็ต้องแต่งตัวให้ดูดี ใส่เสื้อผ้าใหม่ ๆ กางเกงขายาว จะสบาย ๆ เหมือนแต่ก่อนไม่ได้ เราก็ต้องดูดีในสายตาคน มองแล้วว่าเป็นคนจัดการพิธีให้เขาอย่างดี เหมาะสม ถูกต้องที่สำคัญส่งผลต่อความรู้สึกของเจ้าภาพ ญาติผู้ตาย คนที่มาทำการเผาศพในวัดแห่งนี้

เมื่อถามถึงการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า ลุงเชียว ตอบว่า คงจะไม่มี การสร้างในช่วงนี้ เนื่องจากท่านเจ้าอาวาส ท่านไม่มีความประสงค์เนื่องจากท่านเกรงว่าชาวบ้านต้องจ่ายค่าเผาศพแพง เพราะการลงทุนสร้างที่สูง จึงจำเป็นต้องมีการสร้างอีกอย่างในชุมชนเองก็ยังไม่ มีใครเรียกร้องให้มีการสร้างเมรุไฟฟ้า เพราะได้รับผลกระทบจากการเผาศพ แต่ในอนาคตหากชุมชนขยายขึ้น มีคนอาศัยอยู่จำนวนมากครัวเรือน แออัด การเรียกร้องให้มีการสร้าง ก็อาจเป็นไปได้ และตนเองมองว่า ก็เป็นเรื่องที่ดี ไม่ยุ่งยากลำบากสำหรับคนเผาศพด้วยเนื่องจากไม่ต้องเหนื่อยยากอะไร มากนักมันมีสำเร็จรูปมาทุกอย่างแล้ว แต่เข้าใจว่าความเชื่อบางอย่างการจัดการศพบางขั้นตอนจะถูก ลดทอนลงอย่างแน่นอน

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์คนเผาผีในชุมชนพื้นที่เล (ทะเล) ภาคใต้ นั้น เป็นไปตามมูลเหตุแห่งพลวัตบริบทนิเวศชุมชน กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519 ในพื้นที่ชุมชน วัดชรัช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่บนถนนหมายเลข 401 ห่างจากตัวเมืองนครศรีธรรมราช ประมาณ 60 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ตั้งอยู่ห่างไกลกับชายหาด ทะเลบางดี - เสาเกา ประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุไม่น้อยกว่า 200 ปี มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานเคยเป็นแหล่งค้าขาย ส่งสินค้าบริเวณปากน้ำท่าหมาก การเดินเรือโดยสาร และ พิธีกรรมการลากพระ เป็นแหล่งเศรษฐกิจการค้าของพ่อค้าชาวจีน และบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่

ราบลุ่ม ในส่วนที่ไม่ติดทะเลนั้นชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา ทำสวน อีกส่วนซึ่งเป็นพื้นที่ติดทะเลนั้น ชาวชุมชนจะประกอบอาชีพการประมงหาสัตว์ทะเลประทั่งชีวิต เลี้ยงครอบครัว พื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าเบญจพรรณรกชัฏไปด้วยต้นไม้ใหญ่ หลากหลายชนิด เป็นที่พักผ่อนของชาวบ้านในชุมชนชนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์วัวเลี้ยงควาย วิถีชีวิตในยุคนี้เรียบง่ายและผูกพันอยู่กับธรรมชาติ บ้านเรือนจัดสร้างแบบง่าย ๆ จากวัสดุประเภทไม้ไผ่ ไม้หมาก ไม้มะพร้าว มุงด้วยหญ้าคา หลังจากจากจากใบมะพร้าว หรือใบไม้ที่อยู่ในท้องถิ่นแต่ละครัวเรือนจะทำการผลิตเพื่อบริโภคด้วยตนเอง ใช้แรงงานคนในการตัดโค่น มีเลื่อยมือ ขวาน เป็นเครื่องมือ และใช้จอบเพื่อทำการขุดพื้นที่ปลูกข้าว ชาวบ้านจะบุกเบิกและอาศัยอยู่ในพื้นที่ราบริมแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อง่ายต่อการทำนา ปลูกข้าว และสัญจรไปมาทางเรือ ติดต่อกับชุมชนอื่น หรือติดต่อค้าขายในระบบตลาด ชาวชุมชนยึดถือขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมดั้งเดิม ประชาชนมีอุปนิสัยเอื้ออารี สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังเกตได้จากการช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าวในฤดูการทำนาหรือการลงแขก และทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539 ชุมชนมีการพัฒนาในเชิงโครงสร้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 มีการตัดถนน มีระบบไฟฟ้า สภาพความเป็นอยู่เริ่มมีการค้าขายเข้ามา มีการทำธุรกิจส่วนตัวมากขึ้น วิถีชีวิตและอาชีพชาวชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ประกอบการผลิต การใช้รถไถแทนแรงงานคน การใช้รถยนต์แทนเรือแจวมือ ประมงหากินได้ไกลขึ้น มีการปลูกยางพารา แทนการทำนา เริ่มจะมีการทำฟาร์มไก่เลี้ยงไก่ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นบ่อเป็นฟาร์ม และรับราชการบางส่วน ทำให้มีการผลิตแบบเชิงพาณิชย์ผ่านการผลิตที่ทันสมัย เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านอาชีพและด้านการเป็นอยู่ของชุมชน มีการทำการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนทำการขยายตัวของพื้นที่ทำกินให้กว้างขึ้น และการจ้างแรงงานในการเลี้ยงกุ้ง ทำนา ทำประมง กระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ชุมชนที่มีความเจริญในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ คมนาคม ได้มีการเข้ามาของนายทุนเพื่อประกอบอาชีพ มีร้านค้า ร้านสะดวกซื้อ ทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ คนในชุมชนประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้น ส่วนมากจะเป็นทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน ประมงหาสัตว์ทะเล บ่อเลี้ยงกุ้ง ถนนปัจจุบันเป็นถนนลาดยาง คอนกรีต มีไฟฟ้าเข้าถึง ทุกหลังคาเรือน มีความทันสมัยเทคโนโลยีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน ทั้งด้านอาชีพ การเป็นอยู่มีความเป็นอยู่แบบแยกส่วนมากขึ้น

ในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการเผาผีของชุมชนวัดขรัวช่วย (ตันเหียง) ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) นั้น ถือว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดา เมื่อมีคนตายลงก็ไม่มีพิธีรีตองมากมายนัก ไว้ศพที่บ้านเพียง 1 - 2 วันเท่านั้น จะมีการต่อโลงศพ โดยใช้ไม้ฝากระดานแห่งที่มีอยู่ตามบ้านต่าง ๆ นำมาเหลาลบเหลียมทำโลง ฝาโลง ไม่มีพิธีอาบน้ำศพ ไม่มีการมัดตราสัง มีพิธีขอขมาจากครุหมอ หรือ ผู้นำชุมชน ลูกหลานขอขมาลาโทษ แต่งตัวใส่เสื้อผ้าให้ศพ ก่อนนำบรรจุโลง นิมนต์พระมาสวด ช่วยกันทำโรงเลี้ยง ที่นั่งคูด ผีศพ พุดคูดเรียงราวต่าง ๆ พอถึงวันเผา ถึงเวลาช่วงหลังเที่ยงก็จะระดมพลลูกหลานญาติ ๆ นำไม้ไผ่ 4 ต้ามาสอดเสาแหวกที่พันร้อยโลงไว้ ยกแบกหามกันไปในเปลว ซึ่งอยู่บริเวณวัด เป็นป่ารกชัฏ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ต้นตะเคียน ต้นยาง ต้นชะชะ ปกคลุม ในบริเวณดังกล่าวไม่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ ศพส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำมาค้ำเอาไว้ให้แห้งไปเอง และอีกวิธีหนึ่งเพื่อนฝูงเดินหามแบกโลงจนถึงป่าช้า ขณะที่ถึงเชิงตะกอน (สามส้าง) จะนำศพวางลงบนศาลาซึ่งปลูกไว้คู่กับเชิงตะกอน จะนิมนต์

พระมาสวดมาติกาบังสุกุล ชาวบ้านที่มากันนั้นไม่ได้มามีมือเปล่า แต่ละคนถือไม้แห้งเป็นท่อน คนละ 1 - 2 ท่อนมาจากบ้านเพื่อเตรียมมาเป็นเชื้อเพลิงเผาศพ นำมากองรวมไว้จนเต็ม หลังจากนั้นช่วยกัน ยกโลง ยกศพ ขึ้นตั้งแล้วก็ทำการจุดไฟเผา บรรดาชาวบ้านเพื่อนบ้านที่บ้านอยู่ใกล้ก็จะทยอยเดินทางกลับ แต่บรรดาญาติสนิท ลูกหลาน คนที่อยู่ก็ช่วยกันเผาจนกว่าจะเหลือแต่เก้าอี้เก้าอี้ เข้ามีดมาก็จะมากีบกระดูกเพื่อบังสุกุลกระดูกทำบุญดับธาตุ นิมนต์พระมาบิณฑบาตสวดทำบุญกันตรงบริเวณที่เผา สำหรับเศษเก้าอี้เก้าอี้ที่เหลือก็จะทำการฝังไว้ตรงใกล้กับเชิงตะกอน หรือ บริเวณในป่าช้านั้น หลังจากนั้นก็สุดแล้วแต่ว่าใครจะมาทำบุญช่วงไหน 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือ ครบรอบปี ต่อมาในยุค การเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) ในช่วงนี้วัดได้มีการเปลี่ยนแปลงสร้างอาคาร สร้างกุฏิ สร้างเมรุเผาศพ เปลี่ยนจากการเผาศพแบบสามส้างมาเป็นเผาเมรุเตาถ่านในปี พ.ศ. 2525 พิธีกรรมงานศพ เริ่มได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมภายนอก จากพระที่ไปบวชเรียนในเมืองหลวงบ้าง จากญาติ ลูกหลานผู้ตายที่ได้ไปเรียนรู้อย่างสถานที่ต่าง ๆ จากสื่อสารจากโทรทัศน์วิทยุ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ มีพิธีกรรมเป็นขั้นเป็นตอนมากขึ้น มีการสร้างเมรุเตาเผาศพถ่านขึ้นมาและมีเจ้าหน้าที่ประจำมาปณสถานในยุคนี้ สำหรับพิธีกรรมและความเชื่อการจัดการศพ มีพัฒนาการเป็นรูปแบบการจัดงานที่เตรียมการอย่างดี มีการแยกงานเป็นส่วน ๆ พระทำหน้าที่ส่วนพระ เจ้าภาพจะประสานเกือบทุกอย่าง เมื่อมีคนตายในชุมชนจะหาคนมาทำพิธีตั้งแต่ขอขมาศพ อาบน้ำ แต่งตัวศพ นำศพเข้าโลง พิธีกรรมในการสวดต่าง ๆ มีการปรึกษาหารือในการจัดงานศพพระหว่าง เจ้าภาพกับพระสงฆ์ กับคนนำไหว้พระ กับเจ้าของร้านอาหาร เครื่องเสียง เต็นท์ เครื่องไทยธรรมทั้งหลาย ร้านพวงหรีด รวมถึงการติดต่อกับคนเผาผีในการเผาหรือมาปณกิจ และพิธีกรรมทำบุญเนื่องในงานศพต่าง ๆ ต่อมาในยุค ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 การจัดงานศพของชาวชุมชนได้เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ตามความนิยมและฐานะของเจ้าภาพ มีขั้นมีตอนรูปแบบสำเร็จตายตัว เป็นไปอย่างรีบเร่ง รวดรัด กล่าวคือ เมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย ก็จะมีลูกหลานมาดูแล ฝ้าไข้ ให้กำลังใจคนป่วย นิมนต์พระมาโปรด เป็นการบอกทาง จากนั้นเมื่อมีผู้ตายลง ก็จะเป็นหน้าที่ของลูกหลาน ญาติผู้ตายต้องไปทำการแจ้งตายที่อำเภอเพื่อรับใบมรณบัตร ในส่วนการทำพิธีก็จะมีการทำพิธีที่บ้าน แต่บางศพเจ้าภาพสะดวกไว้ที่วัด การสวดพระอภิธรรมประจำคืน ส่วนใหญ่จะสวดเวลา 19.00 น. โดยจะตั้งศพ 3 คืน, 5 คืน, 7 คืน ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเจ้าภาพ เจ้าภาพต้องดูแลจัดการงานทั้งงานทั้งดูแลแขก วางแผนเรื่องพระสงฆ์ การเผาศพ ของชำร่วย ดอกไม้ พิธีต่าง ๆ ที่สำคัญคือการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้นด้วยระบบการสื่อสารที่รวดเร็วทั่วถึงกัน คนที่มางานศพจำนวนมากและเรื่องอาหารนั้นสำหรับชาวชวช่วยถือว่าสำคัญที่สุด

สำหรับอัตลักษณ์ของคนเผาผีชุมชนวัดชวช่วย (ตันเหียง) แตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) ตัวตนคนเผาผีจะไม่มีเป็นการเฉพาะ จะมีด้วยกันหลายคนโดยชาวบ้านจะมาช่วยกันเผาศพ ในการเผาศพแต่ละครั้ง ชาวบ้านจะมาช่วยกันประมาณ 10 คน การเผาศพในยุคสมัยนี้เป็นการช่วยกันเผาศพในหมู่ญาติ ๆ พี่น้อง ผู้มาร่วมงาน เกิดขึ้นจากบุคคลที่มีจิตอาสา ช่วยเหลือคนอื่นในชุมชนด้วยตัวเอง มีวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ ทำมาหากิน อาชีพเหมือนคนทั่วไป บางคนก็ชอบเพราะว่าได้ดื่มเหล้าฟรีญาติของผู้ตายได้นำเอาเหล้า น้ำดื่ม น้ำหวาน กับแก้มจากงานศพ แต่ต้องเป็นคนที่ยังเชื่อถือมีวิชาเรื่องการเผาผี คาถา อาคม สะกดวิญญาณ เป็นบุคคลที่เจียบังน ไม่ค่อยสูงส่งกับใคร ต่อมาในยุคการเผาศพแบบ

เมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) อุตลักษณ์คนเผาผีได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นคนดูแลเมรุ ที่ชัดเจนประจำเมรุ เผาศพ มาจากการเป็นคนสร้างเมรุ แต่ก็มีกรเรียนวิชาคามาเผาผี ใช้อ้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหาหินเผาผี เป็นกุศโลบายให้คนเชื่อในการเผาศพแล้วไปสู่ภพภูมิที่ดี ทั้งนี้ต้องมีการฝึกฝนชำนาญการเผาศพ มีบทบาทตั้งแต่การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อบางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพหรือการปลงศพ นอกจากจะทำหน้าที่เผาศพแล้ว ยังทำหน้าที่ดูแล ทำความสะอาดเมรุ ช่วยเหลืองานทุกอย่างภายในวัด หากไม่มีกิจการใดก็จะกลับไปอยู่ที่บ้านกับภรรยาและลูก ทำนา ทำไร่ ทำประมง ต่อมาในยุคช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 คนเผาผีวัดซรีช่วยจะมีตัวตนที่เด่นชัดมาก เป็นตัวตายตัวดีในการเผาศพ เป็นคนที่คนขาดไม่ได้เมื่อมีคนตายต้องตามหา ยังคงเป็นคนที่มีความชำนาญในการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการเผาศพ มีพระเป็นผู้ช่วยในการเผาศพ แต่มีบทบาทหน้าที่แค่เพียงการเผาศพบนเมรุเท่านั้น เป็นคนที่สามารถทำงานหนักได้ไม่เกรงเหน็ดเหนื่อย ยึดหยุ่นปรับตัวตามพิธีกรรม การเผาศพ กระทั่งการแต่งตัวต้องดูสถานภาพฐานะทางสังคมของศพนั้น ๆ ศพมาฐานะดีก็จำเป็นต้องแต่งตัวให้ดูดีเสื้อผ้าชุดใหม่ ในการทำพิธีเผาศพ มีพระช่วยเผาศพ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทำงานเฉพาะเป็นคนเผาศพอย่างเดียว

บทที่ 7

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในบริบทชุมชนเมือง ภาคใต้

บทนี้จะวิเคราะห์หรืออธิบายถึงบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผาผีในชุมชนพื้นที่เมืองภาคใต้ กล่าวคือ ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ 1) ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 -2519) 2) ยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) และ 3) ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) เป็นลำดับดังนี้

อัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เมือง ยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาผี ในพื้นที่เมือง กล่าวคือ ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455-2519) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่เมือง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519)

เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนามากที่สุดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง มาไม่น้อยกว่า 1,800 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราช มีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย พุทธศตวรรษที่ 17 - 19 เป็นช่วงที่นครศรีธรรมราช มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองน่าจะ เนื่องมาจากการเป็นสถานีการค้าสำคัญของคาบสมุทรไทยเป็นจุดพักถ่ายซื้อสินค้าระหว่าง ตะวันออกกับตะวันตก ที่ดีที่สุดในเวลานั้น ประกอบกับบริเวณ หาดทรายแก้วอันเป็นศูนย์ กลางของชุมชน เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของ พระพุทธองค์ความศรัทธาและ ความเลื่อมใสในบรรพบุรุษศาสนา จึงเป็นปัจจัยชักนำให้ผู้คน จากทุกสารทิศในภาคใต้เข้ามา ตั้งถิ่นฐานในนครศรีธรรมราชอย่างหนาแน่น ในราว พ.ศ. 1700 ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ก็สามารถจัดการปกครองหัวเมืองรายรอบ ได้สำเร็จถึง 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร

ชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช มีการเจริญเติบโตมายาวนาน ได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลนครแห่งแรกของภาคใต้ เมื่อปี พ.ศ. 2537 ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 104,354 คน ในอดีตเมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองที่ติดต่อกับหลาย ๆ ชาติ เช่น อินเดีย จีน โปรตุเกส และชาติต่างในยุโรปหลายชาติ ทำให้รู้ว่ามีอดีตความเป็นมาที่ยิ่งใหญ่ ได้รับเอาวัฒนธรรมจากชาติต่าง ๆ ของชาติเหล่านั้น โดยเฉพาะอินเดีย ที่เป็นต้นเหง้าของพุทธศาสนา ซึ่งได้รับเอาวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด กระทั่งประเพณีเกี่ยวกับการตายจากประเทศอินเดีย และต่อมาเป็นต้นแบบของการสร้างเมือง สืบทอดประเพณี วัฒนธรรมและรับทอดสู่เมืองต่าง ๆ รวมถึงสุโขทัยและเมืองหลวงของไทยสืบต่อมากระทั่งปัจจุบัน (ปรีชา นุ่นสุข, 2540)

ถนนราชดำเนิน เป็นถนนสายหลักในย่านตัวเมืองนครศรีธรรมราช สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ได้ขยายถนนราชดำเนินใหม่ เพื่อให้มีขนาดใหญ่และสะดวกมากขึ้น โดยใช้อิฐจากกำแพงเมืองนครศรีธรรมราช ที่รื้อออกมาทำเป็นพื้นถนนราชดำเนิน ถนนราชดำเนินเป็นถนนขนาด 4 – 6 ช่องทางเดินรถ ยาวประมาณ 15 กิโลเมตร ถนนราชดำเนินเริ่มตั้งแต่ทางเข้า ค่ายวิชราวุธ กองทัพภาคที่ 4 ไปจนถึง สี่แยกหัวถนน เป็นถนนที่สำคัญ เป็นถนนแห่งอารยธรรม ประวัติศาสตร์ แหล่งธุรกิจ แหล่งการค้า ถนนเส้นนี้ผ่านย่านธุรกิจท่าวัง ศูนย์ราชการ ศาลากลางจังหวัด วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

สำหรับความเป็นมาและบริบทของชุมชนชะเมา ซึ่งเป็นชุมชนที่ศึกษานี้ ผู้อาวุโสของชุมชนเล่าให้ฟังว่า เป็นชุมชนที่มีความเป็นมาอย่างยาวนานในอดีตเคยเป็นเมืองท่าเป็นท่าเรือรับ – ส่งสินค้า และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เห็นได้จากกรณีที่พระเจ้าตากสินมหาราช ได้หลบหนีการจับกุมจากเมืองหลวงเดินทางมาพักที่วัดชะเมาแห่งนี้ ชุมชนแห่งนี้จึงได้มีชื่อเรียกว่า “ชุมชนชะเมา” โดยได้มีการจัดตั้งเป็นชุมชนในปี พ.ศ. 2541 ตั้งอยู่ ตำบลท่าวัง ทิศเหนือ ติดต่อกับ ถนนราชนิคมทิศใต้ ติดต่อกับ คลองราเมศวร์ (ท่าวัง) ทิศตะวันออก ติดต่อกับคลองท่าโพธิ์ / ชอยเอกรินทร์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ถนนราชดำเนิน มีจำนวนประชากร 247 คน 305 ครัวเรือน ลักษณะอาชีพทั่วไปในชุมชน ประกอบด้วย รับจ้างทั่วไป ค้าขายทำธุรกิจส่วนตัว และรับราชการ (สำนักงานเทศบาลนครนครศรีธรรมราช, 2559)

ในอดีตพื้นที่บริเวณชุมชนนี้เป็นป่าจาก ป่าสาकु เป็นเปลวเผาศพ ไม่ค่อยจะมีบ้านผู้คนอาศัยอยู่ อาจมีบ้างแต่ห่าง ๆ ไม่แออัด การสัญจรไปมาค่อนข้างเป็นไปด้วยความลำบากถนนไม่มีมีเฉพาะทางเดินเท้า เป็นทางน้ำไหลจากทิศเหนือ (สนามกีฬาจังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบัน) มาบริเวณชุมชนเป็นที่ราบลุ่มน้ำทั้งนั้นเป็นที่น้ำขัง ซึ่งในขณะนั้นชาวชุมชนใช้ไม้ทอดเดินข้ามไปมาหาสู่กัน บางส่วนใช้เรือในการเดินทาง เป็นอ่าวทางท่าวัง ซึ่งเป็นท่าเรือสินค้า มีเรือสินค้า เรือตะนิท (อินเดีย) เรือต่างประเทศ เรือสำเภาจีนเป็นจำนวนมากเข้ามาทำการค้าขายส่งสินค้าทั่วภาคได้มากในอดีตนั้นชาวชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพื้แบบน่อง ญาติ เพื่อน/ฝูง คุยกันได้หาหรือกันได้ทุกเรื่อง คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในสมัยนี้มีร้านขายของร้านเดียวคือร้านขายข้าวสารขายตั้งแต่กิโลกรัมละ 2 บาท คนในชุมชนส่วนใหญ่ขณะนี้มีอาชีพ รับจ้าง ดังคำสัมภาษณ์

“...แต่แรก (อดีต) ที่ตรงนี้เป็นป่าจาก ป่าสาकु เพาะแหละ (ที่นั่น) และที่ตรงนี้เป็นเปลวเผาแหละ ไร่ศพ ผังศพ ค้างศพ มีต้นไม้ใหญ่ ต้นเคียน ต้นยาง ไม่ค่อยมีบ้านคน อาจมีบ้างแต่ห่าง ๆ กัน ไม่แออัดเหมือนทุกวันนี้จะไปไหนมาไหนลำบาก ไม่มีถนน ใช้เดินเอา น้ำก็ท่วม เพราะเป็นทางน้ำ บางคนใช้เรือพายไปหากัน ตรงนี้เป็นที่น้ำขังตลอดเวลาชาวบ้านใช้ไม้ทอดเดินข้ามไปไหนมาไหน มีงานอะไร ๆ ก็ช่วยเหลือกันใครตายก็ไปช่วยเหลือเอาข้าวของไปให้ ช่วยงาน จนเผาเสร็จแหละ (จนกว่าจะเผาเสร็จ)...”

(กิมม้าย ชูสกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 15 ตุลาคม 2561)

สำหรับวัดชะเมา เดิมชื่อวัดโมลี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1935 และร้างไปกระทั่งได้มีการสร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2460 ตั้งอยู่ที่ ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในอดีต

บริเวณดังกล่าวนี้มีวัดโบราณตั้งอยู่ 3 วัดประกอบด้วย 1) วัดสมิทฐาน 2) วัดประตู่เขียน และ 3) คือวัดโมฬี (วัดชะเมา) ต่อมาภายหลังปี พ.ศ. 2458 หรือกว่า 100 ปีที่ผ่านมา พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณศรีธรรมมุณี เจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราช ได้สั่งการให้รวมพื้นที่วัดขึ้น 3 วัดนี้เป็นแห่งเดียวกันและให้ชื่อว่า วัดชะเมา เป็นพื้นที่เดียวกัน กระทั่งปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์

“...แต่แรก (อดีต) พื้นที่ตรงนี้มีวัดอยู่ 3 วัด แต่ประมาณ 100 ทวา (กว่า) ปีที่ผ่านมา ได้มีการยุบรวมกันให้เหลือชื่อแต่วัดชะเมาเรานี้แหละ วัดเรามีประวัติมายาวนาน มีความสำคัญตั้งแต่แรก เพราะว่าเป็นแหล่งทำพิธีต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะการเผาศพ เพราะที่ตรงนี้เป็นเปลว ป่าเข้ามาตั้งแต่อดีตนานมาแล้ว ต้นไม้ปกคลุม ไม้ตะเคียน ต้นใหญ่ๆ ไม้ยางต้นใหญ่ๆ เป็นป่าจาก ป่าสาकु มีดครีมี เจริบสนิท เพราะไฟฟ้าก็ไม่มี ถนนก็ไม่มี บ้านชาวบ้านก็อยู่กันไกลๆ แต่เวลาพอจะทำอะไร ชาวบ้านก็จะมารวมตัวกันที่วัดทำพิธีตามประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดยันตาย วัดเราอยู่คู่กับชุมชนมาอย่างยาวนาน เป็นที่พึ่งที่สำคัญมากของชาวบ้าน...”

(พระปลัดเกษม เขมโก, สัมภาษณ์เมื่อ 18 ตุลาคม 2561)

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพुकสามล้างของชุมชนเมือง

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาวชุมชนชะเมา มักจะต่อเนื่องกันในทางศาสนามีพระเป็นปัจฉัยหลักในการประกอบพิธี ถ้ามีการตายก็นิมนต์พระมากระทำพิธีทางศาสนา ตั้งแต่สวดพระอภิธรรม และการเทศนา การนำศพไปยังสถานที่ประกอบพิธีเผา ป่าช้า วัด พบว่า ตั้งแต่ปี 2455 เป็นต้นมา การจัดการประเพณีศพ ผู้คนในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในอดีตนิยมจัดงานศพที่บ้าน โดยบำเพ็ญกุศลที่บ้านและนำศพไปเผาที่วัดที่มีสามล้าง โดยมีความเชื่อว่าผู้ตายธรรมดาที่ว่าด้วยการตายจากโรคภัยไข้เจ็บ และความชรา จึงจัดงานศพที่บ้าน ส่วนการจัดที่วัดมีความเชื่อว่าเป็นผู้ที่ตายไม่เป็นไปตามกลไกธรรมชาติ คือการตายด้วยการประสบอุบัติเหตุ ฆาตกรรม ตายไม่ตี หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ตายโหง จะไม่นิยมนำศพเข้ามาจัดที่บ้าน เพราะมีความเชื่อว่าคนที่ตายด้วยสภาวะจิตใจไม่พร้อมในการตาย ดวงวิญญาณจะไม่สงบสุข มักมีจิตเจ็ดยี่ติดอยู่กับครอบครัว จึงจัดงานศพที่วัด เพราะวัดคือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการคุ้มครองผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่

เมื่อสมาชิกของครอบครัวสิ้นชีวิตลงบางรายก็จะตั้งศพที่บ้าน โดยทั่วไปจะไม่ต่ำกว่า 3 วัน ประเพณีการตายที่กระทำกันอย่างเคร่งครัด การตายถือเป็นสิ่งอัปมงคล เพื่อป้องกันมิให้มีผีร้ายกลับมาอาละวาดหรือก่อเหตุร้ายขึ้นได้ และเป็นการทำบุญกุศลไปให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งมีขั้นตอนการปฏิบัติหลายอย่าง รวมทั้งมีความเชื่อและมีเหตุผลที่ต้องทำเช่นนั้น พิธีต่าง ๆ ที่มีในประเพณีงานศพ เช่น การอาบน้ำศพ การมิให้ศพเน่าเร็วและการตกแต่งศพ การผูกศพ การตั้งศพ สวดศพ การประโคมงานศพ วันเผาศพ การนำศพไปเผาตลอดจนถึงการดับธาตุ

การตายและการทำศพเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวเมืองนคร ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานแต่ ในยุคนั้นมีพิธีกรรมและความเชื่อจำนวนมาก ประกอบด้วย "พิธีดอยศพ" ผู้ประกอบพิธีต้องเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์ เพราะต้องใช้คาถาอาคมขับไล่วิญญาณร้าย

ไม่ให้มารั้งควาน จากนั้นจึงจัดการอาบน้ำศพ โดยเอาขม้น ดินเหนียวมาตำคลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วนำน้ำร้อน น้ำเย็นและน้ำมะพร้าวมาประสม เพื่ออาบชำระศพให้สะอาด จากนั้นใช้ด้ายดิบ ผูกรองมือ กรองเท้า และโยงไปผูกคอศพ การผูกมัด 3 แห่งนี้ หมายถึงบ่วงแห่งความหวังเมื่อยามมีชีวิต ห่วงผูกคอคือห่วงบุตร บ่วงผูกมือคือห่วงภรรยาและห่วงผูกเท้าคือห่วงทรัพย์สิน มีดอกไม้ธูปเทียน และของหมากพลูเพื่อนำไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวบ้านนิยมเอาเหรียญบาท ใส่ปากศพ ถ้าเป็นผู้มีฐานะดีมักใช้แหวนหรือทองรูปพรรณ เพราะเชื่อกันว่าจะนำไปใช้ในภพต่อไป ดังคำสัมภาษณ์

“...แต่ก่อนมีความเชื่อเรื่องนี้มากทำไสยศาสตร์ คงได้อธิพลมาจาก พิธีกรรมของพราหมณ์และความคิดความเชื่อสืบต่อกันมาจากคนแก่ ๆ บรรพบุรุษ แต่จริงแล้วการเอาเงินใส่ปากหรืออะไร ทรัพย์สินพวกนั้น เมื่อตายไปแล้วก็นำเอาไปไม่ได้ สิ่งที่ดีตัวไปได้คือบุญหรือบาปเท่านั้น สิ่งที่มีค่าในปากศพนั้นมักตกเป็นของคนเผาศพ แต่คนที่เผาศพเอง ก็มีเคล็ดว่า ของในปากศพที่ได้นั้นต้องเอาใส่ปากตัวเองเสียก่อน ทั้ง ๆ ที่มีน้ำเน่า น้ำหนอง เพราะถ้าไม่ทำเช่นนั้นจะเกิดอุบาทว์จิ้งไรแก่ตนเอง...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อ 18 ตุลาคม 2561)

หลังจากที่มีการจัดแต่งศพแล้วเสร็จ มัดตราสัง จากนั้นจึงบรรจุศพลงในโลง โลงศพ มีลักษณะปากโลงผายกว้างก้นเล็กน้อย มีไม้รอด 4 อันตอกขวางในโลง แล้วเอาฟาก 7 ซี่ วางบนไม้รอดดังกล่าว ที่ฟากมีเชือกกรอง 3 เปลาะ หรือ 3 แห่ง ศพวางนอนอยู่บนไม้ฟากทั้ง 7 ซี่ มีผ้าโยงสำหรับพระใช้ชักบังสุกุลไม้ดังกล่าวมีผู้รู้ตีความไว้ว่า ไม้รอด 4 อันหมายถึงไม้ข้ามทะเล หรือข้ามโอชะ สงสาร หรือห่วงน้ำแห่งการเวียนว่ายตายเกิดทั้ง 4 คือ กามโอชะ ภาวโอชะ ทิฐิโอชะและอวิชชาโอชะ ไม้ฟาก 7 ซี่ หมายถึงพระธรรม 7 คำภีร์ เชือกที่กรอกฟาก 3 เปลาะ หมายถึงพระสูตร พระวินัยและพระปรมาภิไธย ในขณะที่นำศพบรรจุโลงนั้นต้องนิมนต์พระสงฆ์มาสวดอภิธรรม 1 เติง เรียกว่าสวดหน้าศพ หรือหน้าไม้ ชาวเมืองนครในยุคนั้นมักตั้งศพที่บ้าน 3 วัน หรือ 7 วัน กลางคืนมีการเทศนาและสวดอภิธรรม ทุกคืนยกเว้นวันปิดศพ (วันพระ) รุ่งขึ้นตอนเช้ามีการเลี้ยงพระและมีการตั้งข้าวและตั้งน้ำแก่ผู้ตายด้วย ดังคำสัมภาษณ์

“...ในอดีตในบ้านเรามีการทำ "ศพค้ำ" เนื่องจากญาติผู้ตาย ต้องการเก็บศพไว้ทำแห้ง เพราะไม่มีเวลาเผาศพได้ทันที เนื่องจากเหตุผลหลายอย่าง เช่น ขาดทุนทรัพย์ ขาดกำลังคน หรือตรงกับฤดูกาลทำไร่ ทำนา ศพที่ค้ำนั้นใช้วิธีนำขึ้นไปวางพาดบนกิ่งไม้ บนต้นไม้ใหญ่ ในบริเวณเปลว หรือ ป่าช้า เมื่อมีความพร้อมก็จะนำศพมาทำการเผา ซึ่งบริเวณวัดชะเมานี้แหละมีต้นไม้ใหญ่ต้นตะเคียน ต้นยาง สูงใหญ่มากนิยมนำศพมาทำค้ำเอาไว้...”

(พระครูสมุห์สมทบ, สัมภาษณ์เมื่อ 25 ตุลาคม 2561)

ชาวเมืองนครศรีธรรมราช มีความเชื่อเกี่ยวกับการเผาศพ โดยถือวันขึ้นแรมเป็นสำคัญ คือ ข้างขึ้นห้ามเผาศพวันคี่ ข้างแรมห้ามเผาศพวันคู่ เช่น ห้ามวันข้างขึ้น 1-3-5 ค่ำ หรือห้ามวันข้างแรม 2-4-6 ค่ำ ถ้าเผาศพวันที่ห้ามนี้ถือว่าเป็นวัน “ผีหามคน” ถ้าตรงกันข้ามกับวันที่ห้ามไว้ถือว่าเป็น “คนหามผี” ดนตรีประโคมงานศพ และใช้แหศพไปที่ป่าช้า เรียกว่ากาหลอ ดังคำกล่าว

“...การนำศพออกจากบ้าน ต้องมีการทำประตูปราง โดยเอาไม้สี่อันทำเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าทาบไว้ที่ประตูเรือนข้างนอกที่จะนำศพไป และเมื่อนำศพออกไปแล้วให้เอาประตูปรางออกไปจากที่เดิมเพื่อไม่ให้ ผีจำประตูเข้าบ้านได้ ศพที่นำออกไปนั้นจะต้องเอาเท้าออกไปก่อน แล้วกลบรอยเท้าคนหาม เพื่อไม่ให้ผีจำทางเข้าบ้านได้เหมือนกัน ส่วนลูกหลานให้ใช้ดินหม้อทาหน้าคนละหิด (นิดเดียว) ก็ได้เพื่อว่าไม่ให้ผีจำหน้าได้...”

(ไพศาล วงษ์มากสกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 30 ตุลาคม 2561)

สำหรับขบวนแห่ศพจะมี พระเบิกทาง ให้พระภิกษุเดินนำหน้า พระเบิกทางหมายถึง พระนำทางไปสู่สรวงสวรรค์ ส่วนลูกหลานคนสุดท้ายต้อง ให้อ้อ ข้าวบอก หมายถึง การบอกกล่าวแก่ เจ้าที่เปลาว หรือ เจ้าที่ป่าช้าที่ชื่อตากาลา ยายากาลี ข้าวบอกเป็นเครื่องสังเวยเจ้าที่เปลาว ประกอบด้วย ข้าวปากหม้อ ปลาหมี่หัว มีหาง และเศษสตางค์

ที่เผาศพในยุคนี้ที่ในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช วัดชะเมานี้เรียกว่า “สามสิ่ง” ปักด้วยเสาสี่ต้น ผู้รู้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า สามสิ่ง ในเชิงปริศนาธรรม เช่น หมายถึง กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือหมายถึงนรก มนุษย์ สวรรค์ หรือหมายถึงกิเลส กรรม และวิบาก ส่วนเสาที่สี่ หมายถึง นิพพาน คำว่า สามสิ่ง มีเสียงคล้ายกับคำสันสกฤตว่า สมसान และบาลี ว่าสุสาน ก่อนการเผาศพมีการหว่านกำพริกคือโปรยหว่านกำพริก ดั่งคำกล่าว

“...แต่แรก (เมื่อก่อน) จะใช้กำนกล้วยมาตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ 1 นิ้ว กัดฝักเหรียญ 25 สตางค์หรือ 50 สตางค์ไว้ข้างใน แล้วก็หว่านโปรยแก่ผู้มาร่วมงานเผาศพไปเก็บไว้เป็นเงินขวัญถุง เพราะถือว่าดีได้ขวัญถุงได้บุญจะร่ำรวยเงินทองไม่ขาดมือ...”

(พระครูปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อ 18 ตุลาคม 2561)

ในวันรุ่งขึ้นหลังจากวันเผาศพ ในเวลาช่วงเช้ามีดก่อนนกออกหากิน พระภิกษุ เจ้าภาพ และคนเผาผี คนเผาผีจะนำเอ้ากระดูกของผู้ตายมาเรียงเป็นรูปคน หันหัวไปทางทิศตะวันตก การกระทำเช่นนี้เรียกว่าการดับธาตุ จากนั้นเจ้าภาพเอาเศษสตางค์โปรยลงเอ้ากระดูก และราดน้ำอบไทย ตัดกิ่งไม้เล็ก ๆ มาวางทับกันเป็นอันและเอาผ้าขาวคลุมไว้เพื่อทอดผ้าบังสุกุล เมื่อซีกผ้าบังสุกุลแล้ว ก็แปรเอ้ากระดูกใหม่ให้หันหัวกลับไปทางทิศตะวันออก เรียกว่า หลบธาตุ ทิศตะวันออกเป็นการบอกนัยว่า หมายถึงการออกจากวิภวสังสารนั่นเอง จากนั้นก็นำกระดูกหรืออัฐิไปเก็บไว้ ลอยคลอง หรือลอยทะเล

หรือ ไส้โกฏีเก็บไว้ที่บ้านหรือนำไปไว้ที่วัด หรือ ทำการฝังกลบให้หมดในเปลวซึ่งหลังจากพิธีเผาศพแล้ว มีการทำบุญบำเพ็ญกุศลแก่ผู้ตาย เมื่อครบ 7 วัน และครบ 100 วัน หรือจะจัดทำบุญเมื่อครบรอบวันเสียชีวิตในทุก ๆ ปีก็มีปฏิบัติสืบทอดกัน

การเผาศพในช่วงนี้เป็นการเผาแบบสามส้าง เป็นสถานที่ที่ใช้ฌาปนกิจ เป็นธรรมเนียมโบราณที่ใช้ชั่วคราวในการเผาศพเฉพาะบุคคล ซึ่งสถานที่นี้สร้างขึ้นในพื้นที่วัดและป่าช้าในเขตนอกชานเมือง การเผาศพที่ใช้พื้นจำนวนหนึ่งมาเรียงขึ้นเป็นกองเพื่อเผาศพ ในสมัยก่อนเขาจะนิยมเผาศพกันที่ป่าช้าหรือที่วัดแล้วแต่บริบทของชุมชนแต่ส่วนใหญ่นิยมเผาที่ป่าช้ากันเพราะพื้นหาง่าย เมื่อจัดหาไม้พินเรียบร้อยแล้วก็เตรียมจัดเป็นกองไม้สูง ก่อนจะนำศพขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน ให้หามศพเวียนซ้าย 3 รอบ เสร็จแล้วนำศพตั้งที่เชิงตะกอนทำพิธีทางศาสนา เมื่อทำพิธีเสร็จสิ้นก็เริ่มเผาศพ โดยขนาดที่เผาต้องมีไม้ท่อนใหญ่ 2 ท่อน กดทับโครงศพเอาไว้เพื่อไม่ให้โครงศพตะแคงหรือพลิกคว่ำ การใช้ไม้พินจำนวนมากนำมากองเป็นรูปสี่เหลี่ยม การเผาจะเผากลางแจ้งร่างที่นอนอยู่ก็จะโค้งตัวขึ้นมาเหมือนคนลุกขึ้นนั่ง เพราะร่างได้รับความร้อนไม่เท่ากันทำให้เอ็นหรือกล้ามเนื้อหดตัวดึงร่างขึ้นมาแล้วเมื่อศพ ยกขึ้นเพราะเส้นยึดใช้ไม้กดทับศพยาว 3 เมตร ขณะที่เผาศพอยู่ต้องมีคนเฝ้ารอฟลิคศพอยู่ตลอดเวลาไม่งั้นจะไม่เหลือกระดูกเอาไว้ให้ญาติได้เก็บอัฐิ ดังคำสัมภาษณ์

“...การเผาศพสามส้าง เป็นการวางไม้พิน ความสูงของฐานสามส้าง นั้นสูงประมาณ 2 เมตร กว้าง 1.5 เมตร หลังคาสูง 7 เมตร เสา 4 อัน ตั้งศพข้างบนแล้วก็จุดไฟผืนด้านล่าง บางทีศพจะลุกขึ้น เพราะเส้นยึดเราต้องใช้ไม้ท่อนใหญ่กดทับศพไว้ หรือ ก่อนเผาในช่วงเผาจะใช้มีดลับเส้นเอ็นไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเผาหมด...”

(อดิสรณ์ เสียงลอย, สัมภาษณ์เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2561)

“...การเผาศพแบบนี้ใช้ไม้พินจำนวนมาก เทียบเท่า คันรยยนต์ ก็ว่าได้ นำมากองเป็นรูปสี่เหลี่ยม การเผาจะเผากลางแจ้ง ในช่วง 10 นาที แรกร่างที่นอนอยู่ก็จะโค้งตัวขึ้นมา เหมือนคนลุกขึ้นนั่ง เป็นเพราะร่างได้รับความร้อนไม่เท่ากันทำให้เอ็นหรือกล้ามเนื้อหดตัวดึงร่างขึ้นมา คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมเผาศพก็จะมีเสียงฮือฮาขึ้นมาหรืออาจจะตกใจบางในคนที่ไม่เคยได้เห็น อาจจะเป็นภาพที่ไม่เหมาะสมก็ได้...”

(พระครูสมุห์สมทบ, สัมภาษณ์เมื่อ 25 ตุลาคม 2561)

การเผาศพแบบสามส้าง เป็นการเผาในที่ลานกลางแจ้งของป่าช้าประจำชุมชนเป็นการเผาศพแบบใช้ไม้พินมากตั้งกองเรียงไว้เป็นผืนดับเป็นชั้น ๆ จนสูงประมาณ 1.50 เมตร เวลาเผาญาติพี่น้องจะช่วยกันยกศพตั้งด้านบนกองพิน ขณะที่เผานั้นมองเห็นศพอย่างชัดเจนซึ่งเป็นภาพอนิจจังเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นปริศนาธรรมให้ทุกคนที่เข้ามาเห็นในงานได้ปลงสังขารสิ่งที่เที่ยงแท้ความตาย ทุกคนหลีกเลี่ยงความตายไปไม่พ้น เพราะฉะนั้น อย่าประมาทในชีวิตให้ก่อกรรมดีอย่างต่อเนื่องในโลกนี้ สะท้อนจากคำพูด

“...การเผาสามล้าง คือการนำฟืนจำนวนหนึ่งมาเรียงขึ้นเป็นกอง เพื่อทำการ เผาศพ ในสมัยก่อนนิยมเผาศพที่ป่าช้าหรือที่วัดแล้วแต่บริบท ของชุมชนแต่ส่วนใหญ่นิยมเผาที่ป่าช้ากันเพราะฟืนหาได้ง่าย เมื่อจัดหา ฟืนฟืนเรียบร้อยแล้วก็เตรียมจัดเป็นกองไม้สูงประมาณเมตรเศษ ก่อนจะนำศพ ขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน ให้หามศพเวียนซ้าย 3 รอบ เสร็จแล้วนำศพตั้งที่ เชิงตะกอนทำพิธีทางศาสนา เมื่อทำพิธีเสร็จสิ้นก็เริ่มเผาศพโดยขนาดที่เผา ต้องมีไม้ท่อนใหญ่ 2 ท่อน กดทับโครงศพเอาไว้เพื่อไม่ให้โครงศพตะแคงหรือ พลิกคว่ำ ขนาดที่เผาศพอยู่ต้องมีคนเฝ้ารอพลิกศพอยู่ตลอดเวลาไม่อย่างนั้น จะไม่เหลือกระดูกเอาไว้ให้ญาติได้เก็บอัฐิไว้เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศล ให้กับผู้ตาย...”

(ไพศาล วงษ์มากสกุล, สัมภาษณ์เมื่อ 30 ตุลาคม 2561)

คนในสมัยนี้มีคติความเชื่อทางไสยศาสตร์เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น ก่อนตายถ้าสิ่งที่นับถือ บูชาไม่มีใครมาสืบต่อจะทำให้คน ๆ นั้นไม่เสียชีวิตจนกว่าจะมีใครมารับช่วงต่อจึงจะเสียชีวิต สำหรับการเตรียมตัวหรือพิธีก่อนที่จะมีการเสียชีวิต คนที่อายุมากชราภาพที่อาจถึงเวลาที่จะต้อง เสียชีวิต มีการเตรียมตัว มีการบอกกล่าวให้ลูกหลานนิมนต์พระเพื่อมาสวดบังสุกุลเป็นเพื่อเป็นการพบ พระก่อนเสียชีวิตมีความเชื่อว่าจะได้มีบุญกุศล เมื่อเสียชีวิตลงจะไปอย่างมีความสุข ในภพภูมิที่ดี มีความเชื่อว่าหากลูกหลานที่รักมาไม่ครบจะมีเสียชีวิต บางรายก็มีการสังเวยให้มีการทามไปยังเปลว (สถานที่เผาศพ) ห้ามไม่ให้จัดการแบบใหญ่ เพราะเกรงว่าเปลืองค่าใช้จ่าย ถ้าหากคนที่จัดงานศพให้ ซึ่งบางอย่างได้สืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน สะท้อนจากคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“...สมัยก่อนคนนั้นมีของ (คาถา อาคม เข้มขลัง) ถึงต้อง ให้ลูกหลานรับไปก่อนไม่งั้นไม่ตาย นอนทรمانอยู่พินนั้น (อย่างนั้น) แหละไม่ตาย...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2561)

“...พอเป็นไข้ใกล้จะตายเค้าจะบังสุกุลเป็น ถ้าตายก็ตายเลย แต่ถ้าไม่ตายก็หายพิน (หายเลย) ญาติจะบอกให้นึกถึงคำพระก่อน ถ้าจะตาย สังฆัง อะระหัง พุทธโธ สังฆัง อะระหัง พุทธโธ และพิธีกรรม พระสวด นั่งกลางหาว (กลางลาน) สมัยก่อนไม่มีอะไร...”

(วินิต งานขิมทา, สัมภาษณ์เมื่อ 16 พฤศจิกายน 2561)

การจัดงานศพในขณะที่มีผู้เสียชีวิตของชาวชุมชนเมืองนครศรีธรรมราชมีพลวัต การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตามสภาพสังคม กล่าวคือ ในอดีตนั้นการจัดงานศพ ชาวชุมชนนิยมจัดงานบำเพ็ญกุศลที่บ้าน อาจเนื่องมาจากสถานที่ในอดีตมีมาก สภาพบ้านเรือน ไม่แออัดเหมือนกันปัจจุบันการจัดงานศพจึงไม่เป็นปัญหาอาจมีบ้างที่จัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพในวัด แต่ก็ไม่มากเหมือนกับปัจจุบัน นอกเสียจากงานของผู้ใหญ่ระดับเจ้าเมือง ขุนนาง ระดับจังหวัด ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อก่อนเค้าจะไว้ศพที่บ้านกันทั้งเพ (ทั้งนั้น) พอหลังปี พ.ศ. 2520 กว่า ๆ ในวัด เริ่มมีเมรุ เริ่มมีศาลาคู่เมรุ คนจึงมาตั้งศพในวัด...”

(พระครูปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อ 25 ตุลาคม 2561)

“...เมื่อก่อนงานศพเค้าจะจัดที่บ้านเพราะที่ทางมาก ไม่ค่อยเอา มาไว้ที่วัดญาติสะดวกมาที่บ้าน พบปะกันมากกว่าพอตายงานศพเค้าจัดที่บ้านเพ (ทั้งนั้น) แต่แรก (เมื่อก่อน) มีบ้างที่ตั้ง ในวัดส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานใหญ่ ๆ ระดับ เจ้าเมือง คนใหญ่ คนโต...”

(พิมพ์า จันตรีชัย, สัมภาษณ์เมื่อ 10 ธันวาคม 2561)

การเผาศพแบบสามส้าง เว้นช่องตรงกลางไว้ประมาณ 1 เมตร เพื่อที่จะบรรจุไม้ฝืน และตั้งโลงศพด้วยไม้ฝืนซึ่งจะนิยมไม้สด และมีการนำไม้แห้ง ทับไว้ด้านบนศพหรือโลงศพแล้วทำการเผาศพ ในสมัยนั้นเมื่อเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว คนเผาผีจะเป็นผู้เบิกทางและชาวบ้านญาติ แขกผู้ร่วมงาน จะหามศพไปยังที่เผา ที่เตรียมไว้โดยนิยมใช้ไม้สดในการเผาศพ ซึ่งเชื่อกันว่าจะติดไฟนาน โดยการยกศพขึ้นไปตั้งมีไม้อยู่ด้านล่างเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาศพ หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะทำการเผาศพโดยต้องคอยพลิกศพเพื่อให้ไฟติดจนทั่วและไหม้เป็นเถาถายจนหมด การแบบเผาแบบมีขั้นตอนในการเผาหลายขั้นตอนจนกว่าจะแล้วเสร็จ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“...เค้าตั้งโลงศพลงบนสามส้าง แล้วคนเผาศพจะเผาเอง หรือบางทีก็ไม่มีคนเผาศพ ญาติ ๆ คนมางานศพก็จะช่วยกันเผาตัวเอง จนกว่าศพจะไหม้หมดเหลือแต่เถาถาน แต่แรก (เมื่อก่อน) นั้นไม้ที่เค้าใช้ในการเผาศพเค้าจะใช้ไม้เป็นเอามาปอกเปลือก แวรวับ (เกลี้ยง) เพราะมันติดไฟดี ต้องพลิกศพไปมา ๆ อยู่ในกองไฟนั้นจนเผาหมด...”

(สุดา ตรุณวรรณ, สัมภาษณ์เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2561)

ภาพที่ 13 สามส้างของวัดชะเมา

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 13 กรกฎาคม 2560

เมื่อพิธีเผาศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นสามารถมาเก็บอัฐิภายหลังการเผาแล้ว 1 - 2 วัน เนื่องจากการเผาจะใช้ฟืนเผาจึงจะต้องรอให้ไฟมอดสนิทก่อน ลูกหลานจะเก็บส่วนที่สำคัญไว้บูชา และบางส่วนอาจจะนำไปลอยอังคาร ซึ่งอาจจะเป็นแม่น้ำ หรือทะเล หรือแล้วแต่ทางญาติ จะทำการตกลงกัน ดังคำกล่าว

“...หลังจากเผาศพแล้วญาติจะมาดับธาดู หรือแปลอัฐิ มีน้ำอบไทย ดอกไม้ธูป เทียน ผ้าขาวเพื่อมาใช้ในการเก็บกระดูก และถ้าไม่มีใคร มาทำอะไรก็จะฝังไว้ที่วัด...”

(พระครูปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อ 13 กรกฎาคม 2560)

“...หลังเผาแล้วประมาณวันสองวันต่อเค้าจะไปดับธาดู เพราะ ต้องรอให้ ไฟดับหมดก่อน ญาติจะเอาน้ำไปรด เพื่อหากระดูกแล้ว เก็บใส่ผ้าขาวไป แล้วแต่ว่าจะเอาทำอะไรต่อหลังจากเผาเสร็จเค้าก็มา ดับธาดู ใครเอาส่วนไหนก็เลือกกันเอาใหม่ญาติ ๆ (กลุ่มญาติ) ทำการโกย มาทั้งซี้ถ้าแล้วเอาน้ำมารดเลือกเก็บแต่กระดูก เอาใส่ผ้าขาวไว้...”

(สมสวาท ศิรินนนท์, สัมภาษณ์เมื่อ 18 ตุลาคม 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคสามส้างของชุมชนเมือง

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคสามส้างของชุมชนเมือง ซึ่งจากการศึกษาพบทั้งกระบวนการ การเข้าสู่คนเผาผี วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนยามตนเอง การดำรงคงอยู่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

อยู่กับพระ เพียรมานะวิชาเวทย์

จากการศึกษา พบว่า ในยุคนี้การมีอยู่ของคนเผาผีนั้นจะไม่ใช่แบบมีตายตัว ไม่เป็นแบบมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานที่เผาศพ แต่จะเป็นผู้นำของชุมชน ผู้ที่รู้วิชา อาคม ผู้ที่อยู่กับพระ หรือคนที่ได้รับฉันทามติยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้เผาศพ แต่ส่วนใหญ่ญาติ ๆ ของผู้ตาย จะช่วยกันเผา ช่วยกันนำฟืนมาจากบ้านเวลาแห้งศพมา ก็จะช่วยกันสูบกองฟืน จุดไฟเผา จนกว่าศพจะไหม้หมดสิ้น เหลือแต่ถ่าน ดังคำสัมภาษณ์

“...ตอนนั้นไม่มีคนเผาผีตายตัวหากจะมีก็ไม่เป็นการประจำสถานที่ เเผาก็จะมีคนที่ได้รับฉันทามติจากชาวบ้านกันเองว่าคนนี้เผาศพได้ เลยมอบหมายให้เผา แต่โดยมากแล้วญาติที่ไปจะเป็นเผ่า ทุกคนก็จะหิ้ว ฟืนไปจากบ้านคนละคุ่น (ท่อน) เพื่อเป็นฟืนในการเผาศพ คนจุดไฟ ใครก็ได้ที่กล้าจุด ญาติ ๆ ช่วยกันเผ่าจนหมดเป็นถ่านแล้วจึงออกกันไป ระหว่างเผ่าก็มีการกินเหล้า สรวลเส พุดคุย เพื่อไม่ให้เงียบเหงา...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2561)

พินก็หายาก จึงไม่เอื้อต่อการประกอบพิธีกรรมเผาศพเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เนื่องมาจากการเผาแบบเชิงตะกอนที่เป็นภาพอนิจจังจึงพัฒนามาเป็นการเผาเมรุ ซึ่งการสร้างเมรุในอดีตนั้นจะเป็นการสร้างที่มีรูปแบบคล้าย ๆ กัน และเมรุประกอบด้วย 2 ส่วนด้วยกันส่วนแรกของเมรุจะเป็นยอดแหลมเป็นที่ตั้งศพก่อนเผา ซึ่งในส่วนนี้จะประกอบด้วยบันไดขึ้นลงสามทาง และส่วนที่สองจะเป็นท่อนสูงก่อด้วยอิฐทวนไฟและเมื่อเวลาเผาศพวันจะลอยขึ้นสู่ปลายท่อนแล้วจะหายไปในอากาศ ส่วนการเผาจะเป็นแบบใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิง ในการเผาใช้ถ่าน 2 กระสอบต่อการเผา 1 ศพ โดยการเอาถ่านมาดับกองไว้แล้วจึงนำโลงศพมาตั้งไว้ด้านบนเผา ในการเผาแต่ละศพใช้เวลาประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง โดยการเผา ครั้งละ 1 ศพเท่านั้น โดยลักษณะของเตาเผาศพทำมาจากอิฐทวนไฟ วิธีการใช้ธูปเทียนเพื่อเป็นฐานในการวางถ่านและศพโดยบรรดธูปเทียนจะใส่ถ่านให้เต็มแล้วจึงวางโลงศพไว้ด้านบน ศพคนอ้วนจะเผาได้เร็วกว่าคนผอมเพราะคนอ้วนมีไขมันจำนวนมาก สำหรับค่าใช้จ่ายจะอยู่ที่ศพละ 3,000 บาท ให้กับคนเผาผี ศพละ 1,000 บาทที่เหลือจากนั้นเป็นค่าบำรุงต่าง ๆ ของวัด ดังคำสัมภาษณ์

“...การสร้างเมรุในอดีตนั้นจะเป็นการสร้างที่มีรูปแบบคล้าย ๆ กัน และเมรุประกอบด้วย 2 ส่วนด้วยกันส่วนแรกของเมรุจะเป็นยอดแหลมและจะสามารถเป็นที่ตั้งศพก่อนเผาซึ่งจะประกอบด้วยบันไดขึ้นลงสามทาง และส่วนที่สองจะเป็นท่อนสูงก่อด้วยอิฐทวนไฟและเมื่อเวลาเผาศพวันจะลอยขึ้นสู่ปลายท่อนแล้วจะหายไปในอากาศ...”

(ไพศาล วงษ์มากสกุล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2561)

“...การเผาผีแบบเมรุ เริ่มในปี พ.ศ. 2520 เป็นการเผาแบบใช้ถ่าน โดยการเอาถ่านมาดับกองไว้แล้วจึงนำโลงศพมาตั้งไว้ด้านบน ในการเผาแต่ละศพใช้ถ่าน 60 - 100 กิโลกรัม ค่าใช้จ่ายศพละ 3,000 บาท ให้คนเผาผีศพละ 1,000 บาท...”

(อดิสรณ์ เสียงลอย, ผู้ให้สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม 2560)

สำหรับความเชื่อเรื่องความตายของชุมชนเมือง เมื่อมีผู้ป่วยหนักเห็นว่าจะมีโอกาสที่จะรอดได้น้อย บรรดาญาติ ๆ หรือลูกหลาน จะนิมนต์สงฆ์มาสวดพุทธมนต์ และชักบังสกุล นอกจากนี้ยังมีพิธีทำบุญต่ออายุให้แก่คนชราทั่ว ๆ ไป ซึ่งลูกหลานจะเป็นผู้จัดให้เป็นความเชื่อทางศาสนาว่าจะช่วยต่ออายุให้ผู้ป่วยได้ นอกจากนั้นผู้ป่วยบางรายเมื่ออาการไม่ค่อยดีลูก ๆ หลาน ๆ จะมาอยู่กันครบเพื่อจะดูใจเป็นครั้งสุดท้ายหรืออีกในหนึ่งคือการให้ผู้ป่วยได้เห็นหน้าลูก ๆ หลาน ๆ และได้สั่งเสียกับลูกหลานเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะจากโลกนี้ไป ดังคำสัมภาษณ์

“...ก่อนตายเมื่อคนป่วยหนัก ญาติจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวด พุทธมนต์ เพื่อเป็นกำลังใจให้คนป่วย บางคนพอมว่าป่วยหนัก ญาติ ๆ จะทำบุญต่ออายุ โดยการปล่อยนง ปลา แล้วแต่ความเชื่อของเขา...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2561)

“...บางคนเค้ารู้ตัวว่าตัวเองจะตาย เค้ากะให้ลูกหลานมาอยู่จนครบ แล้วเค้ากะจะสั่งเสียเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่ตัวเองจะตายก่อนตายลูกหลาน จะมาก็ครบทุกคนแหละ เค้าเรียกว่ามาแลใจก่อนที่จะตาย ก่อนตาย บางคนญาติเค้าจะเอาของมาให้คนป่วยเห็นถึงเค้าจะเอาของนั้นไปถวาย สังฆทาน เค้าเชื่อว่าจะช่วยอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลให้เจ้ากรรม นายเวร ของผู้ป่วย...”

(สมสวาท ศิรินนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2561)

ในบางครั้งก่อนที่จะเสียชีวิตนั้นผู้ป่วยอาจมีการเจ็บป่วยนอนจมอยู่เป็นระยะเวลาหลายปี แต่ครั้งจะเสียชีวิตนั้นมีการผิดปกติให้เห็นหรือมีอาการแปลกเหมือนความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ แต่หลังจากนั้นก็เสียชีวิตลงสร้างความประหลาดใจให้กับญาติ ๆ ที่มาเฝ้าดูไม่น้อย ดังคำบอกเล่า

“...บางคนพอจะตายยกขึ้นเดินได้ ขอน้ำขอข้าวกินได้เรียบร้อย จากที่ว่านอนอยู่เป็นปี ๆ แล้ว พอหลังจากนั้นไม่นานก็ตายเลย...”

(พิมพ์ จันตรวิชัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561)

ส่วนในห้วงระหว่างการตาย ชาวเมืองส่วนใหญ่นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่วัดชะเมา หรือ แม้กระทั่งงานอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน เพราะเนื่องจากบริเวณหลังวัดชะเมา เป็นชุมชนที่มีความแออัด เป็นเรื่องยากในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพที่บ้าน จากความเป็นชุมชนจึงทำพื้นที่ในการจัดงานค่อนข้างจะมีน้อย การจัดงานต่าง ๆ จึงต้องปิดถนนบริเวณหน้าบ้าน เกิดปัญหาจราจร ทางเทศบาลจึงไม่ค่อยให้จัดงานศพหรืองานต่าง ๆ บริเวณบ้าน บวกกับชาวบ้านบริเวณหลังวัดชะเมาไม่มีพื้นที่บริเวณบ้านด้วย จึงนิยมขอใช้พื้นที่บริเวณในวัดเพื่อใช้ในการจัดงานต่าง ๆ เพราะพื้นที่กว้างขวาง สะดวกไม่ยุ่งยากเรื่องสถานที่ อีกทั้งยังสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้อีกด้วย การตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพภายในวัดนั้นขึ้นอยู่กับญาติจะตกลงกันว่าจะสวดพระอภิธรรมกี่คืนและกำหนดวันประชุมเพลิงวันไหนอย่างไร ดังคำสัมภาษณ์

“...ประการแรกเจ้าภาพแจ้งวัดขอใช้สถานที่ ประการที่สองพาศพ เข้ามารดน้ำศพหรือแล้วแต่เจ้าภาพจะตกลงกัน ประการที่สามจัดสถานที่ตั้งศพที่เกี่ยวข้องกับงานศพ ประการที่สี่กำหนดวันเผ่ากวันและเชิญแขก มาบำเพ็ญกุศลศพแต่ละคืน...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อ 18 ตุลาคม 2561)

“...นิยมนำศพไปตั้งที่วัด เพราะที่วัดมีเพียบพร้อมแล้ว ทั้งโรงเลี้ยง สถานที่ อุปกรณ์เครื่องครุฑทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายได้พอสมควร...”

(พิมพ์ จันตรวิชัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561)

หลังจากเสร็จพิธีจากโรงธรรม (ศาลาไว้ศพ) แล้วก็ยกศพขึ้นบนท้ายรถบรรทุกกระบะ เพื่อเคลื่อนย้ายศพไปยังเมรุ โดยมีพระ 1 รูป เดินจูงศพ และลูก ๆ หลาน ๆ ถือฉากรูปถ่าย รูปเทียน เดินไปยังเมรุ เมื่อถึงแห่งศพขึ้นไปตั้งยังเมรุ บรรดาแขกที่มาร่วมงานก็จะทยอยกลับกันไปบ้างบางส่วน ส่วนมากจะเหลือแต่เจ้าภาพลูก ๆ หลาน ๆ กับผู้สนิทสนมกับเจ้าภาพ เท่านั้นที่อยู่หน้าเมรุ คนเผาผี จะทำการเปิดโลงศพเพื่อให้ลูกหลานได้ดูหน้าผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย แล้วจึงต่อยมะพร้าวให้แตก เพื่อเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เชื่อกันว่าเป็นน้ำสะอาดบริสุทธิ์ จากนั้นให้ลูก ๆ หลาน ๆ นำศพเข้าเตาเผา จากนั้นเป็นหน้าที่ของคนเผาผีในการทำการเผาในที่สุด ดังคำสัมภาษณ์

“...นิมนต์พระสวดบังสุกุลและเชิญแขกทอดผ้าจากนั้นยืนไว้อาลัย แล้วก็ประชุมเพลิง พอแขกทยอยกลับไปเหลือน้อยก็เริ่มยกศพเข้าเตาแล้วเผา ทำพิธีเสร็จก็ยกศพขึ้นไปบนเมรุ แล้วคนเผาผีเค้าจะทำการเผาเอง...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2561)

“...ก่อนเผาเค้าจะเปิดฝาโลงให้ลูกหลานได้แลหน้าคนตาย มันก็จะมีความเชื่อ ว่าเวลาร้องอย่าให้น้ำตาพลัด (หล่น) ใส่คนตาย เดี่ยวเค้าจะเป็นห่วง ไปไม่สบาย จากนั้นจะช่วยกันพาศพเข้าเตา กล่าวอโหสิกรรม แล้วคนเผาผีก็จัดการเผาเอง ญาติบางคนก็รอจนเผาเสร็จ บางคนก็ต้องไปเคลียร์สถานที่ให้วัด...”

(ฟอง โสมชู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

หลังจากการเผาศพเจ้าหน้าที่ (คนเผาผี) จะทำการนัดให้มาเก็บอัฐิ ช่วงเวลา 05.00 น. ของเช้าวันรุ่งขึ้น โดยการเชิญลูกของคนตายรดน้ำ โปรงดอกไม้ จุดธูปเทียน ทอดผ้าบังสุกุลและเก็บอัฐิเก็บกระดูกใส่โกศหรือจะเอาฝิ่งหรือลอยอังคารก็สุดแล้วแต่เจ้าภาพ จะตกลงกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...หลังจากเผาแล้วคนเผาผี จะนัดเจ้าภาพมาเก็บกระดูกที่เมรุ เชิญลูกของคนตายรดน้ำ โปรงดอกไม้ จุดธูปเทียน ทอดผ้าบังสุกุลและเก็บอัฐิเก็บกระดูกใส่โกศหรือจะเอาฝิ่งหรือลอยอังคารก็สุดแล้วแต่เจ้าภาพ จะตกลงกัน บางคนก็เอาไปไว้บนหิ้งบูชาที่บ้านบางคนก็เอาใส่เจดีย์ไว้ในวัด อันนี้แล้วแต่ทางลูก ๆ หลาน ๆ เขา...”

(พิมพา จันตริวิชัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561)

หลังจากการเก็บกระดูก ถ้ำถ่าน กระดูกส่วนหนึ่งจะมีการนำมามาใส่ในโกศไว้ที่วัด ถึงคราวช่วงเทศกาล เช่น สงกรานต์ บรรดาลูก ๆ หลาน ๆ เดินทางกลับบ้านเยี่ยมญาติ ถือเป็นโอกาสทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ถือเป็นกรการกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษของคนในสังคมเมือง สะท้อนจากคำกล่าว

“...พอเผาเสร็จ คนเผาผีก็จะแยกธาตุ เก็บกระดูกใส่โกศไว้ให้ เถ้าที่เหลือก็จะห่อผ้าไว้ ตอนรุ่งสว่างญาติก็จะมาเอา จะนำไปไว้บนหิ้งที่บ้าน หรือจะใส่ไว้ในเจดีย์ที่วัด เสร็จก็ทำบุญเลี้ยงพระที่วัดจะดับธาตุมากันตั้งแต่ ตอนหัวรุ่ง ไม่ทันให้นักบิณฑบาต พอเสร็จเรื่องที่วัด หลังจากนั้นก็จะทำบุญ เป็นระยะ 3 วัน 7 วัน 50 วัน 100 วัน ก็แล้วแต่สะดวก ทำบุญก็จะเลี้ยงพระที่บ้าน บังสุกุล ตักบาตร รดน้ำมนต์ อะไรทำนองนี้...”

(ฟอง โสมชู, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเตาถ่านของชุมชนเมือง

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคเมรุเตาถ่านของชุมชนเมือง ซึ่งจากการศึกษาพบทั้งกระบวนการ การเข้าสู่คนเผาผี วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนียมตนเอง การดำรงคงอยู่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

ลุงทอง คนเผาผี วัดชะเมา กว่า 40 ปี

ลุงทอง อายุ 65 ปี คนเผาผีวัดชะเมา เป็นคนในพื้นที่ตั้งแต่กำเนิด อยู่กับวัดมาตลอด สมัยก่อนลุงทอง ทำอาชีพชาวสวนผลไม้ ในพื้นที่เล็ก ๆ และรับจ้างทั่วไปลุงจะขับรถมอไซค์รับจ้างในตลาดท่าวัง ได้เงินน้อยไม่พอต่อค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน ค่อนข้างจะลำบาก ชีวิตในวัยเด็กก็ต้องช่วยพ่อแม่ทำงานทำไร่ทำสวน ก่อนที่ไปโรงเรียนทุกวัน โรงเรียนลุงก็จะเรียนโรงเรียนวัด เพราะใกล้และสะดวก เวลาไปเรียนก็จะเดินไป ลุงได้เรียนหนังสือจบแค่ชั้นประถม 4 แล้วก็ไม่ได้เรียนต่อเนื่องจากค่าใช้จ่ายสูงจึงออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานทำสวน ลุงเป็นเด็กวัดเพราะชอบมาอยู่ในวัดมาช่วยเหลือพระอาจารย์ เมื่อลุงอายุ 21 ปี ก็ได้บวชที่วัดชะเมา 1 พรรษา ได้ศึกษาบทพระ คำถวายต่าง ๆ ได้ศึกษาทางธรรมเป็นเวลา 1 พรรษาแล้วก็ออกมาไม่ได้เรียนหนังสือ ต้องมาช่วยพ่อแม่ลุงทำงานรับจ้างในเมือง ทำทุกอย่างที่คิดว่าได้เงินจนได้มาเลี้ยงคนในครอบครัว ดังคำสัมภาษณ์

“...ตอนเด็ก ๆ ลุงอยากเรียนหนังสือมาก ๆ เพราะคิดว่าจะได้มีงานทำที่ดี ๆ มีเงินใช้แต่เนื่องจากทางบ้านลำบาก เลยไม่ได้เรียน...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2561)

จากเด็กวัดสู่คนเผาผี

เนื่องจากบ้านลุงทอง อยู่หลังวัดเป็นเด็กหลังวัด บ้านลุงห่างจากวัดไม่ถึง 400 เมตร ตั้งแต่ช่วงวัยเด็กลุงก็ใช้เส้นทางวัด จะผ่านวัดอยู่ตลอด ลุงช่วยงานวัด ช่วยบำรุงศาลาวัด ทาสีกำแพงวัด กำแพงโบสถ์ เพราะลุงสนิทสนมกับพระอาจารย์ เวลาว่างลุงก็จะมานั่งคุยกับพระอาจารย์บ่อย ๆ เมื่อโตขึ้นอาจารย์ก็จะพาลุงเดินบาตรบ้าง พาไปดูพิธีการเผาศพบ้างเพราะเมรุเผาศพจะตั้งอยู่ใกล้ ๆ บ้านลุง ลุงได้เห็นการเผาศพอยู่บ่อย ๆ จึงไม่น่ากลัวคิดว่าศพคือคนที่ตายไปแล้วเหลือแต่ร่างกายที่ว่างเปล่า

จนลุงได้อายุ 35 ปีได้มารับหน้าที่เฝ้าศพ ปี พ.ศ.2521 ในปีนี้ ได้มีการสร้างเมรุเฝ้าศพวัดชะเมาได้ทำการสร้างเมรุเฝ้าศพแบบที่มีห้องเฝ้ามิดชิดและมีปล่องสูงระบายควัน เป็นการสร้างเมรุที่เกิดขึ้นจากเงินของชาวบ้านทุกคนที่ร่วมกันสนับสนุน ตอนนั้นหลวงตาให้ลุงมาช่วยเฝ้าศพเนื่องจากลุงอยู่กับวัดเป็นเด็กหลังวัด มานานจึงให้ลุงมาช่วยในเรื่องการเฝ้าในส่วนนี้ เมรุต้องมีคนมาดูแลอยู่ตลอดเนื่องจากการใช้งานปีหนึ่งก็หลายครั้ง ลุงจึงได้รับหน้าที่เฝ้าศพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน

เรียนวิชาพระสอนสั่ง

การที่บุคคลไปได้มาเป็นคนเฝ้าเฝ้าประการสำคัญนั้นเป็นการสืบทอดประสบการณ์องค์ความรู้แนวปฏิบัติ มาจากพระผู้ที่เป็นอาจารย์คอยสั่งสอน พาดูศึกษาวิธีการต่างเกี่ยวกับวัด กิจนิมนต์ นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้จากคนเฝ้ารุ่นก่อน และเครื่องญาติที่มาช่วยกันเฝ้าศพในวันที่มีพี่น้องตายลง ซึ่งมีประสบการณ์คลุกคลี ได้เห็นได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ทั้งระบบคิด ระบบการปฏิบัติ ดังนั้นการเข้ามาเป็นคนเฝ้าเฝ้าของลุงถวิล นั้นไม่มีอะไรต้องฝึกฝนมาก แต่ก็มีฝึกฝน มีพระอาจารย์คอยดูแลช่วยเหลือ กระทั่งชำนาญการให้แน่ใจว่าเข้าใจในพิธี เข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ ไม่ก่อเกิดความผิดพลาดจนเสียหาย จึงอนุญาตให้เฝ้าศพได้ อีกประการการที่ได้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้วัดใกล้สถานที่เฝ้าศพ เจ้าอาวาส พระเห็นหน้ามาตั้งแต่เด็ก ทำให้ได้รับความไว้วางใจ รับหน้าที่นี้สะท้อนได้จากคำพูด

“...ลุงได้รับหน้าที่นี้จากพระอาจารย์มอบหมาย เวลามีการเฝ้าศพ พ่อท่านจะชวนลุงไปดูแลและผู้ช่วยในการเฝ้าศพบ้าง เพราะความเคยชิน น้ำลายไม่กลัวที่จะเฝ้าศพต่อ อีกร้อยพระท่านเห็นว่าลุง มีความรับผิดชอบ เชื่อใจไว้ใจได้และยังมีความรู้เรื่องช่างเป็นอย่างดี เลยมอบหน้าที่ตรงนี้ คาทาเราเรียนมาจากพระ และ คนแก่ ๆ คนที่มาช่วยเฝ้าเฝ้า สมัยก่อน ลุงจะเป็นคนถือศีล มีเมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์ต่อผู้ตาย ลุงจะทำบุญให้ทุก ๆ ปี ในวันสารทเดือนสิบ จะเอาซื้อคนตายเฝ้าทุกคนเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ทุกคน...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

ลุงทอง เล่าต่ออีกว่า การเฝ้าศพนั้น ไม่มีใครสอนลุง เนื่องจากลุงได้เห็นคนเฝ้ารุ่นก่อน ๆ คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา ลุงเห็นการเฝ้าสามสี่คน ไม่มีขั้นตอนมากนักแค่เอาไม้มาตั้งวางเป็นชั้น ๆ แล้วเอาศพที่ห่อด้วยเสื่อมาตั้งบนกองไม้แล้วก็เฝ้าเลย ไม่มีพิธีรีตองอะไรมากมาย แค่หลวงตามาสวดแล้วก็เฝ้าตามปกติ สุดท้ายก็เหลือแค่โครงกระดูก ลูกหลานจะเอาไปทำบุญตามปกติ และเป็นคนที่ไม่กลัวต่อสิ่งที่เรียกว่าผี มีความประสงค์ช่วยมนุษยด้วยกัน และมีสิ่งปกป้องกันตัว มีการเรียนรู้วิธีการจัดการศพ มีการเรียนรู้คทาอาคมที่สำคัญมีความเข้าใจในพิธีกรรม การจัดการศพจนได้รับความไว้วางใจจากพระสงฆ์ และ จากเจ้าภาพงานศพ ดังคำกล่าว

“...ลุงเองช่วยวัดมาตั้งเด็กเรียนหนังสือกับพระครูปลัดจรงรักษ์ อดีตเจ้าอาวาส ได้ลุงช่วยทำความสะอาดวัด กวาดลานวัดอยู่บ่อย ๆ ถึงเวลาสร้างเมรุก็ไปช่วยกันสร้าง สร้างเสร็จราวปี 2521 ก็ทำการเผาศพศพแรกช่วยกันเผา พอมาศพสองลุงได้รู้วิธีการเผากับพระครูปลัดเกษม ลุงเป็นลูกศิษย์ของพระครูปลัดเกษม พระครู และเพื่อนบริเวณวัดก็มาตามลุงให้ไปเผา ก็เผาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งวันนี้ อายุ 70 ปีแล้วก็ยังเผาอยู่เลย...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

เพิ่มองค์รู้ พระครูเป็นพี่เลี้ยง (เผาศพ)

ในยุคนี้คนเผาผี เกิดขึ้นโดยความเชื่อถือจากชาวบ้าน จะต้องมีการดำเนินพิธี โดยคนเผาผีก่อน คนเผาผีจะมีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอยู่เหมือนคนปกติโดยทั่วไป แต่สิ่งอื่นที่นอกเหนือ คือ จะมีความเชื่อในด้านการทำพิธีต่าง ๆ แต่ในสมัยนี้ได้รับความช่วยเหลือในเรื่องของการประกอบพิธี และมีเจ้าภาพมาคอยช่วยเหลือจนกระทั่งพิธีเสร็จสิ้น โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่คนเผาผีนั้นจะยังคงได้รับค่าตอบแทนจากเจ้าภาพจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ แต่สมัยแรก ๆ ที่ลุงทำจะไม่มีค่าตอบแทนจะเป็นรูปแบบช่วย ๆ กัน แต่พอมาถึงปัจจุบันนี้จะมีการเก็บค่าเผาศพ ศพละ 2,000 – 3,000 บาท แล้วแต่บางงานที่ฐานะยากจนก็ไม่คิดค่าเผา แต่เจ้าภาพจะใส่ซองให้กับทางวัดไปบำรุงวัดขึ้นอยู่กับความศรัทธาของเขาเราขัดไม่ได้

ลุงทอง เล่าว่า ศพแรกที่ลุงเผานั้น เป็นคนแก่อายุราว 80 ปี จำไม่ได้ว่าชื่ออะไร คนในชุมชนชะเมาของเรานี้ การเผาช่วงแรกนั้น มีคนช่วยนำถ่านไฟมาเข้าในเตาเผา ช่วยยกศพ มีเจ้าอาวาสช่วยแนะนำขั้นตอนการเผาศพ ตั้งแต่การเอาถ่านใส่ไว้ในเตาเผา ราคาน้ำมัน จุดไฟ รวมถึงการเปิดประตูศพ เชี่ยศพ มีพระอาจารย์ยื่นให้คำปรึกษา ไม่ห่าง จนจบสิ้นกระบวนการเผารับหน้าที่เป็นคนเผาผีประจำเมรุ ลุงทำหน้าที่นี้เพราะความเต็มใจอยากช่วยเจ้าอาวาส และถือว่าได้บุญ ไม่ได้คิดอะไรมาก

ข่มใจ ใครจะมอง จ้องทำดี

อัตลักษณ์ของคนเผาผีนั้นเป็นอัตลักษณ์ที่มาจากสองทางทางหนึ่งเกิดจากการแสดงความรู้สึก นึกคิดที่รู้สึกต่อตนเองอีกประการหนึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวคนเผาผีกับคนอื่น และการที่เกิดปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม หรือ คนในพิธีการจัดการศพ ซึ่งในยุคแรกนั้นคนเผาผีมีการมองจากคนในสังคมว่าเป็นคนคนชั้นต่ำ น่ากลัว กินข้าววัด นอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี ซึ่งคนเผาผีในยุคอดีตอยู่ใกล้ชิดในวัดเมรุเผาศพ กินข้าวกันบาตรพระเนื่องจากไม่ได้มีอาชีพหลากหลาย เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่เผาศพในวัดเท่านั้น อาศัยอยู่ที่ตามวัดวาอารามเป็นที่พักอาศัยเป็นผู้ที่มีคาถาอาคม หนุนห่มผ้าน้อยขึ้นและผ้าส่วนใหญ่ก็นำมาจากของที่เจ้าภาพบริจาค หรือผ้าที่ผู้ตายเคยใช้สวมใส่เมื่อตอนมีชีวิตซึ่งอาจจะทำให้คนทั่วไปมองว่าเป็นคนน่ากลัวไม่น่าคบ สะท้อนได้จากคำสัมภาษณ์ ว่า

“...ลุงสมัครใจเข้ามาทำหน้าที่เผาศพ แรก ๆ ก็มีเหมือนกัน ถูกมองจากชาวบ้านว่าเป็นคนต่ำ ไม่น่าคบหา กินข้าววัด นอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี พวกเขาคิดว่าลุงเอากระดูกคนตายไปทำมนต์ดำ ไม่น่าคบ น่ารังเกียจ น่ากลัว ระวัง ทำไมพวกเขาไม่มองว่าพวกเรานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในพิธีกรรมการจัดการศพ ลุงก็ไม่ได้ใส่ใจอะไร เราต้องยกใจให้สูง ใครจะมองอย่างไรก็ช่าง เราต้องตั้งมั่นในความดี ต้องทำดี...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

สืบสาน วิชาคาถา ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

คนเผ่าผีจำเป็นต้องมีคาถาอาคม ซึ่งได้รับการร่ำเรียนมาจากพระ ญาติ ๆ บรรพบุรุษ เพื่อนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมงานศพ เนื่องจากความเชื่อหลาย ๆ ประการ เช่น การบอกเจ้าเปเลว ตากะลา ยายกะลี ที่เฝ้าป่าช้า เจ้าพื้นที่ในโลกที่ผู้ตายจะไปอยู่ด้วย การบอกผู้ตายให้หายห่วง เรื่องในโลกของมนุษย์ ตัดใจให้ไปอย่างสบาย การมัดตราสัง พร้อมกับ การตั้ง “ข้าวบอก” คือเครื่องสังเวัยให้กับเจ้าป่าช้าเพื่อได้ฝากวิญญาณผู้ตายได้อาศัยอยู่ที่ป่าช้านี้ รวมถึงการใช้คาถาอาคมเพื่อส่งวิญญาณให้ไปสู่ภพภูมิที่ดี คนเผ่าผียุคนี้มักปรากฏออกมาด้วยการบริการมคาถา ขณะที่ทำพิธีในการจัดการศพ คาถามีหลากหลายบท การใช้งานของคาถาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ พิธีการ แต่มีไว้เพื่อช่วยเหลือ ไม่ได้มีไว้ทำลายมนุษย์หรือพวกพ้องกันเอง โดยสรุปได้จากคำสัมภาษณ์

“...สำหรับบทบาทหน้าที่ของลุงต่อนั้น มีตั้งแต่วันตายไม่ว่าจะมัดตราสังจนกระทั่งวันเผาศพ ก่อนจะมีการเผาศพผมก็จะตั้งของให้กับเจ้าเปเลว และหลาย ๆ อย่าง โดยคาถาของน้ำนั้นได้เรียนรู้มาจากพระครูที่นำเคารพนับถือ คาถาเรามีหลายบทไว้กำกับเป็นการเฉพาะอย่าง แต่เรามีไว้ช่วยมนุษย์ด้วยกัน ไม่มีไว้ทำลายใคร ๆ กันเอง เพราะมันจะเป็นบาปมหันต์เข้าตัวเอง ไม่มีทางได้สงบสุขได้หรอก...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2561)

หนึ่งเดียวเชี่ยวชาญ : เจ้าหน้าที่ประจำเมรุ

คนเผ่าผียุคนี้ มีสถานะเป็น “เจ้าหน้าที่ประจำเมรุ” มีหน้าที่บนเมรุ ตั้งแต่ยกศพขึ้นตั้งบนเมรุ ทำพิธีเปิดโลง บริการมคาถา พร้อมกับล้างหน้าศพ บอกขั้นตอนแก่เจ้าภาพ สุดท้ายหน้าที่สำคัญที่สุดคือมีหน้าที่แค่เฝ้าไฟอย่าให้ไฟดับ และคอยพลิกศพ ดูแลให้ไฟเผาศพได้ทั่ว แล้วก็เก็บกระดูกในตอนเช้าเมื่อเผาเสร็จแล้ว การเผาแบบถ่านในเมรุนั้นต้องดูแลให้ดีเพราะว่าการเผาศพที่ใช้ถ่านในการเผาศพอยู่เพราะฉะนั้นต้องคอยดูแล คอยพลิกศพให้โดนไฟให้ทั่ว เพราะคนเผ่าผีบางคนเป็นคนแก่ ไม่ดูศพให้ดีเกิดไฟดับก่อนที่จะเผาศพหมดหรือแม้ไม่ได้พลิกให้ศพโดนไฟให้ทั่ว ถึงเวลาเปิดเตาเผาออกมาจะเก็บกระดูกเห็นว่าบางศพก็ยังมีแขนข้างขาข้างที่ยังคงเหลืออยู่ บางรายเอาเนื้อที่ยังไม่โดนไฟไปทิ้งลงในคลอง หรือฝังไว้ บางศพที่มีการแช่แข็งมาต้องใช้เวลาการเผาไฟในการเผาศพ

เกินกว่า 3 ชั่วโมงแล้วก็ต้องคอยมาเติมถ่านไฟเป็นระยะ ๆ พร้อมกับพลิกศพให้ศพนั้นได้ถูกไฟอย่างทั่ว ๆ ดังคำสัมภาษณ์

“...การที่เราจะทำอะไรเราอย่าหลอกตัวเราเองเพราะมันจะกลายเป็นเสียดจัญไรต่อตัว ของเราเองมันจะติดตัวเราไปตลอด การเผาแบบเมรุนี้เรายังจำเป็นที่จะต้องมีการเผา เรายังมีติดหม้อ เอาไว้ตัดด้านสายสัญญาณไว้ปกกมะพร้าวสับเอาน้ำ ที่สำคัญเอาไว้ตอกฝาโลง งดฝาโลง เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นพ่อ ส่วนคาถาของลุงนี้ ที่พ่อให้ไว้เพื่อขอขมาต่อศพ แล้วก็คาถาสำหรับล้างเสียดจัญไรให้กับตัวน้ำเองเพื่อเป็นการล้างมลทินด้วย หลังจากที่ทำทุกอย่างเกี่ยวกับศพเสร็จแล้วลุง ก็กลับมาล้างมือล้างเท้าให้สะอาดและเอาน้ำมนต์ประพรมตัว ทุกครั้งหลังจากเสร็จงานเพื่อเป็นการล้างมลทินให้กับตัวเอง...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2561)

ยึดอุดมการณ์ใส่ใจในการทำงาน

อัตลักษณ์การเผาผีแบบเมรุมีบทบาท/หน้าที่แค่เผาไฟไม่ให้ไฟดับและคอยพลิกศพดูศพให้ไฟเผาศพให้ทั่วร่างกายแล้วก็เก็บอัฐิในตอนเช้าเมื่อเผาเสร็จแล้ว การเผาศพต้องดูให้ดีเพราะว่าการเผาศพยังใช้ถ่านในการเผาศพอยู่เพราะฉะนั้นต้องคอยดู คอยพลิกศพให้โดนไฟให้ทั่วร่างกายเราต้องเอาใจใส่อย่างดี เพราะถึงแม้ว่าคนตายไปแล้วเขาก็มีค่า ญาติ ๆ เขาหวงแหน ต้องทำให้ดีที่สุด ไม่ดูแคลนแม้ศพ คนเผาผีคนเก่าเขาไม่ดูศพให้ดีไฟดับก่อนที่จะเผาศพหมดหรือไม่ก็ได้พลิกให้ศพโดนไฟให้ทั่วร่างกาย จึงทำให้เมื่อเปิดเตาเผาออกมาจะอัฐิเห็นว่าศพยังมีแขนข้างขาข้างที่ยังคงเหลืออยู่ ชาวบ้านล้าลือเอาศพไปทำไม่ดี บางศพที่มีการแช่แข็งมาต้องใช้เวลากการเผาไฟในการเผาเกินกว่า 3 ชั่วโมงแล้วคอยใส่ถ่านอยู่ตลอดเวลาพร้อมพลิกศพให้ศพนั้นได้ถูกไฟอย่างทั่ว ๆ ร่างกาย หลังจากปฏิบัติทุกอย่างเกี่ยวกับศพเสร็จสิ้นแล้ว จะเป็นการล้างมือล้างเท้าให้สะอาดและเอาน้ำมนต์ประพรมตัว ทุกครั้งหลังจากเสร็จงานเพื่อเป็นการล้างมลทินให้กับตัวคนเผาผี ดังคำสัมภาษณ์

“...ตอนเผาเมรุนั้น ใช้ถ่านไฟเป็นเชื้อเพลิง น้ำมีหน้าที่เผื่ออย่าให้ไฟดับ และคอยพลิกศพ ดูศพให้ไฟเผาได้ทั่ว อย่าให้ไฟดับก่อนที่จะเผาหมดเด็ดขาด เดี่ยวจะเหลือส่วนที่ไม่กินไฟ แต่ถ้าไฟทั่วถึง เผาเสร็จเหลือแต่ถ่าน กระดูก จะเก็บง่าย ชาวบ้านพอใจกับเรา เพราะเราทำดี ไม่ดูถูกหรือทำหยาบ ๆ ลวก ๆ แม้คนที่ตายไปแล้วก็ตามหลังจากที่ทำทุกอย่างกับศพเสร็จเราจะล้างมือล้างเท้าให้สะอาดและเอาน้ำมนต์ประพรมตัวทุกครั้งล้างมลทินให้กับตัวลุงเอง...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2561)

ใจดี เผาผีฟรีไม่มีจ้าง

การเป็นคนเผาศพนั้นจำต้องทำหน้าที่ทุกเมื่อ และกับทุกสรรพศพ ไม่เลือกปฏิบัติ แม้จะเป็นศพที่ไม่มีญาติหรือศพอนาถา คนเผาศพก็ต้องทำการจัดการศพให้ตามประเพณี โดยจะชักชวนชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณวัดเข้าร่วมพิธีกรรม มาร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เผาศพให้เพื่อไม่ให้รูปเทียมนับ ไม่หวังค่าตอบแทนใด ๆ แต่เป็นเพราะการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในวาระสุดท้ายของชีวิต จะเห็นได้ว่าชีวิตของคนเผาศพนั้นไม่ได้ยึดติดกับค่าตอบแทนเสมอไปเพราะว่าการดำเนินชีวิตด้วยการช่วยเหลือกันและกันจะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิตที่แม้กระทั่งเงินก็ซื้อไม่ได้ ดังคำสัมภาษณ์

“...เราทำทั้งเพ (ทั้งนั้น) ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็ศพตายโหง ศพมีญาติ หรือ ไม่มีญาติก็ตาม โดยที่ไม่คิดคำนึงว่าจะต้องได้ค่าตอบแทนอะไร ถือว่าเป็นการทำบุญช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โลก ด้วยกัน...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2561)

ถือกฎแห่งคนเผาศพ ละเว้นชั่ว

อัตลักษณ์ของคนเผาศพนอกจากเกิดจากการมองตนเอง และตนเองมองตัวเขาเองแล้วยังเกิดจากอำนาจ ซึ่งนอกจากการนิยามความหมายของบุคคลอื่นที่มองคนเผาศพในมุมต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน คนเผาศพเองก็มีการนิยามความหมายตัวเองเช่นกันว่า เขาคือคนบุญไม่ใช่คนบาป ทำงานเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ซึ่งเป็นการทำที่ยิ่งใหญ่เป็นมีบุญมหาศาลที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในวาระสุดท้าย เรื่องนี้สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...ลุงไม่เคยคิดร้ายกับใคร ความเชื่อถ้าเราทำไม่ดีกับผู้ตายเขาก็จะมาหา แต่ถ้าเราทำดีกับเขา เขาก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลเรา เราก็มียोगูของเราคือไม่ทิ้งศพ ไม่ดูถูกศพ ไม่ดื่มสุราต่อหน้าศพ การแต่งกายของลุงธรรมดาใส่เสื้อผ้าเก่า ๆ พกกระเป๋าย่าม แต่สำหรับเสื้อผ้าใหม่ ๆ ที่เจ้าภาพได้ใส่มาให้ผู้ตายลุงจะขอไว้ให้กับคนที่ไม่มีเสื้อผ้าใส่หรือเสื้อผ้าชำรุดฉีกขาด แต่ได้ถามกับเจ้าภาพก่อนนะว่าเขาให้หรือไม่ให้ เราถือว่าอาชีพนี้เป็นการทำบุญ ช่วยเพื่อนมนุษย์ ใครจะคิดอย่างไรก็ช่าง...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2561)

อัตลักษณ์คนเผาศพในพื้นที่เมือง ยุคการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540–2561)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอบริบทชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพ และอัตลักษณ์คนเผาศพ ในพื้นที่เมือง กล่าวคือ ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในยุคกาเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชนในพื้นที่เมือง (ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561)

ในยุคนี้ชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช จะมีการเจริญขึ้นมากทุกด้านเต็มที่ ทั้งด้านสาธารณูปโภค การค้าขาย ธุรกิจ ความทันสมัยของสังคมเป็นบริเวณที่มีถนนหนทางก็เจริญขึ้นมามาก จากอดีตเป็นแค่ทางเดินเท้า ถนนลูกรัง ได้มีการพัฒนาเป็นถนนคอนกรีต ไฟฟ้าเข้าถึงแล้ว ไฟสว่างตลอดสาย เจริญขึ้นมากแต่การทำมาหาในปีปัจจุบันจะลำบากกว่าปีก่อน ๆ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ไม่ดีนัก อย่างไรก็ตามสภาพความเป็นอยู่ก็ได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยจากอดีตจะอยู่แบบที่แบบน่องแต่ ปัจจุบันนี้คนในชุมชนจะเห็นแก่ตัว ส่วนมากต่างคนต่างอยู่ คนรวยจะอยู่ส่วนคนรวย คนจนจะอยู่ส่วนคนจน ปัจจุบันในส่วนพื้นที่ที่วัดนั้นมีการสร้างกำแพงกันรั้วรอบขอบชิด ทำให้วัดมีการจัดระเบียบมากขึ้น เข้าออกได้ 4 ประตูเท่านั้น จากอดีตไม่มีรั้วไม่มีประตูกัน ดังคำสัมภาษณ์

“...เดี๋ยวนี้ที่นี้มีความเจริญมาก บริเวณที่มีถนนหนทางเจริญมาก จากเมื่อก่อนเป็นแค่ทางเดินเท้าถนนลูกรัง เดี่ยวนี้เป็นถนนคอนกรีตแล้ว ไฟฟ้าเข้าถึงสว่างตลอดสาย เกือบทุกหลังคาเรือน บ้านเรือนเจริญขึ้นมาก เมื่อก่อนวัดไม่มีกำแพงกันแต่เดี๋ยวนี้มีกำแพงแล้วทำให้วัดมีการจัดระเบียบ เข้าออกยาก มากขึ้น...”

(พนม มารพงค์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2561)

“...การทำมาหากิน ในปีปัจจุบันจะแยกว่าปีก่อน ๆ เศรษฐกิจไม่ค่อยดี สภาพความเป็นอยู่ก็แตกต่างจากเมื่อก่อนจะอยู่แบบที่แบบน่อง ปัจจุบันนี้คนในชุมชนจะเห็นแก่ตัวเป็นส่วนมากต่างคนต่างอยู่ คนรวยก็อยู่ส่วนคนรวย คนจนก็อยู่ส่วนคนจน ไม่รู้มันเป็นเพราะอะไร...”

(วินิต งานขิมทา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2561)

2. ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนเมือง

ปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของชาวชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากและแต่ละศพนั้น จะจัดงานศพแตกต่างกันไปตามความนิยมและตามฐานะของเจ้าภาพ มีประเพณีพิธีกรรม ข้อปฏิบัติและความเชื่อในประเพณีการจัดงานศพ ในยุคปัจจุบันเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย ก็จะมีลูกหลานมาดูแลปฏิบัติเฝ้าไข้ให้กำลังใจคนป่วยใกล้ตาย มีการให้สติมีการนิมนต์พระมาโปรด เป็นการบอกทางแก่คนที่ป่วยใกล้ตาย ต่อมาเมื่อตายลงก็มีการปฏิบัติต่อศพ ก็จะมีการแจ้งเรื่องการตายให้กับหน่วยราชการ ผู้นำชุมชนทราบ เตรียมสถานที่จัดงานศพ จัดพิธีตั้งบำเพ็ญกุศลศพ ในขณะที่มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพ มีการสวดพระอภิธรรม สวดพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ปัจจุบันจะมีการบวชหน้าศพ คือ ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นเณรหรือเป็นพระในวันเผาเรียกว่า บวชหน้าไฟหรือหน้าศพ เป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั่นเอง ในขั้นของประเพณี การปฏิบัติในการเผาศพการเผาในปัจจุบันมีพิธี 2 ตอน คือ ขั้นตอนแรกเผาพอเป็นพิธีที่เรียกว่า เผาหลอก ตอนที่สองเป็นการเผาจริง ซึ่งปัจจุบันนี้มักจะดำเนินการต่อจากการเผาหลอกเป็นการเผาจริงเลยที่เดียวเมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิงหรือเผาศพจริง พนักงานของทางวัดหรือคนเผาผีจะยกศพลงจากรถเข็นศพ แล้วเปิดฝาหีบให้แจ้งเจ้าภาพดูศพเป็นครั้งสุดท้าย จากนั้นจะใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่ศพ

ประเพณีการเผาศพความนิยมได้เปลี่ยนไปเป็นเผาแบบน้ำมันหรือแบบไฟฟ้าแทนซึ่งมีความสะดวกกว่าในสมัยก่อนเป็นอย่างมาก สำหรับในส่วนของประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เมื่อทำพิธีเผาศพแล้ว เจ้าภาพจะทำการเก็บอัฐิในวันที่เผาศพในวันรุ่งขึ้น นำอัฐิมาตั้งบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้ผู้ตายจนเสร็จพิธี เรียกได้ว่า การจัดการศพยุคนี้ในสังคมเมืองได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากดังคำสัมภาษณ์

“...ในยุคนี้มัน การจัดการศพเปลี่ยนแปลงจากเดิม มีค่านิยมใหม่ ๆ เข้ามา ได้รับความรู้การชี้แนะจากพระหรือได้ตัวอย่างมาจากสื่อสารต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การบวชหน้าไฟ แต่ก่อนไม่มี การลอยอังคารที่เก็บกระดูกเสร็จก็จะนิยมเอาไปลอยในทะเล ออกเรือไป เช่าเรือไป การจัดงานศพก็จะจัดในวัด เพราะในเมืองไม่มีที่ไว้ที่บ้านแคบ ชุมชนแออัด ตั้งงานศพขวางถนน ที่จอดรถไม่ค่อยสะดวก คนที่ไปมาไม่ค่อยสะดวก แต่ถ้าจัดในวัดง่าย ศาลามีไว้ให้บริการ มีของพร้อม พระก็เดินทางง่าย อีกอย่างในสมัยนี้มักจะเชิญผู้หลักผู้ใหญ่มาเป็นเจ้าภาพ พระเทศน์ ก็มีชื่อเสียง ค่าใช้จ่ายค่าศาลา ค่ากับข้าว ก็มีการพูดคุยจ่ายหลังงานศพ ได้เลย เรียกว่าสะดวก แต่ความเชื่อหลายสิ่งหลายอย่างยังคงยึดแบบเก่า ๆ ประเพณีธรรมทั้งหลายบางอย่างก็หาย บางอย่างก็ยังคงมีไว้สั่งสอนคนที่อยู่ภายหลังกัน การเผาก็เปลี่ยนเป็นการเผาไฟฟ้า เพราะควัน กลิ่น จะไม่ได้ไปรบกวนคนที่อยู่ในชุมชน ไม่เหมือนแต่ก่อนบ้านคนไม่ค่อยมาก แต่ทุกวันนี้ไม่ได้หากเผาแบบเมรุ ถ่านแบบเดิม ควันจะลงลมพัดฟุ้งรบกวนชาวบ้าน เพราะบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่นแบบนี้ แบบนี้ง่าย คนเผาผีเองก็สะดวก ไม่ต้องยุ่งยากอะไร แค่กตปุมก็เผาได้เลย...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2561)

ภาพที่ 14 บรรยากาศจัดงานศพในชุมชนเมืองปัจจุบัน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 30 ตุลาคม 2561

สำหรับพลวัตของการการเผาศพปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนจากการเผาแบบพอนพื้นเชิงตะกอน สามสิ่ง ต่อมาเป็นการเผาแบบใช้เมรุเตาเผาใช้ถ่านไฟที่ทำจากไม้ มาถึงยุคปัจจุบันในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราชมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเผาศพมาเป็นการเผาแบบเตาเผาไฟฟ้า เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ มีการคิดค้นการเผาศพไร้มลพิษขึ้นมา ลักษณะของเตาเผาที่ออกแบบและมีเทคนิคที่ทันสมัย มีห้องเผา 2 ห้อง ห้องแรกจะเผาศพโดยตรง ส่วนอีกห้องหนึ่งเป็นห้องเล็ก ทำหน้าที่เผาควันและกลิ่น เพื่อกำจัดให้หมดไปหรือให้เหลือน้อยที่สุด ก่อนปล่อยออกไปทางปล่องควันระบายก๊าซร้อนออกไปสู่อากาศ การเผาผีแบบไฟฟ้าหรือการเผาผีแบบไร้มลพิษ ใช้ไฟฟ้าควบคุม ใช้เวลาเผาแต่ละศพ 2 ชั่วโมง ใช้น้ำมัน 80 – 90 ลิตร สาเหตุที่ใช้ น้ำมันเยอะเพราะหัวฉีดจะเป็นรูเล็กๆ การเผาที่ใช้ น้ำมันโดยมีการใช้ไฟฟ้าควบคุมก่อนจะเผาต้องมีการอุ่นอุณหภูมิก่อนประมาณ 45 นาที เพื่อไม่ให้เกิดการเผาไหม้กลิ่น ในการเผาแต่ละครั้ง คนผอมใช้น้ำมัน 30 – 40 ลิตร คนอ้วน 25 – 30 ลิตร คนอ้วนใช้น้อยกว่าเนื่องจากไขมันจำนวนมากเผาได้ง่ายกว่าและเร็วกว่าคนผอม เวลาในการเผา 2 – 2.30 ชั่วโมง สำหรับค่าใช้จ่ายเจ้าภาพจะต้องจ่ายให้กับทางวัด ศพละ 3,500 – 5,000 บาท คนเผาผีได้ศพละ 1,000 – 1,500 บาท โดยสาเหตุหลักที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือสร้างเตาเผาศพแบบไฟฟ้า หรือ แบบไร้มลพิษ สืบเนื่องชาวบ้านในชุมชนเรียกร้องถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมายาวนาน จึงมีการจัดตั้งเมรุปลอดมลพิษขึ้นมาเพื่อให้คนชุมชนมีสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่มากขึ้น ดังคำสัมภาษณ์

“...การเผาผีแบบไฟฟ้าหรือการเผาผีแบบไร้มลพิษ เกิดขึ้นครั้งแรกในชุมชนเมืองที่วัดชะเมา เมื่อปี 2540 เพราะวัดนี้เป็นศูนย์กลางของการเผาศพในเมืองนครฯ แต่ละวันจะมีการเผาศพจำนวนมาก กลิ่น ควัน หรือบางคนตายไม่ดี ส่งผลกระทบต่อชาวชุมชนเมือง พุดกันถึงขนาดว่าเป็นมะเร็งตายจากการเผาศพแบบนี้ จึงเรียกร้อง เจ้าอาวาสจึงเห็นแก่สมควรว่าควรมีตั้งเมรุปลอดมลพิษขึ้นมา และเทศบาลก็สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้าง 3 ล้านบาท...”

(ไพศาล วงษ์มากสกุล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2561)

“...การเผาศพแบบเตาไฟฟ้า เป็นการใช้น้ำมันและใช้ไฟฟ้าควบคุมในการเผา 1 ศพ ใช้น้ำมัน 60 ลิตร ก่อนจะเผาต้องมีการอุ่นอุณหภูมิ ก่อน 45 นาที เพื่อไม่ให้เกิดการเผาไหม้กลิ่น หลังจากนั้นเริ่มดำเนินการเผา มีลักษณะคือการเผาที่ใช้ น้ำมันโซล่า อย่างน้อย 60 ลิตร การเผาศพนั้นจะใช้เวลาในการเผาแค่ 1.30 – 2 ชั่วโมง ค่าใช้จ่ายในการเผา 3,500 บาท คนเผาผีได้เพียง 500 บาท...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2561)

ภาพที่ 15 การเผาศพเตาเผาไร้มลพิษ (เตาเผาไฟฟ้า)
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 12 พฤศจิกายน 2561

เตาเผาไฟฟ้า : การปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหามลพิษทางอากาศจากการเผาศพในเรื่องของควันและกลิ่นที่เกิดในช่วงต้น ๆ เนื่องจากชาวบ้านเรียกร้องถึงควันและกลิ่นที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมกับชุมชนมายาวนาน เจ้าอาวาสจึงเห็นว่าควรมีการตั้งเมรุไร้มลพิษขึ้นมาเพื่อให้คนในชุมชนบริเวณรอบวัดได้มีสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ปัจจุบันก็ได้ก่อตั้งเมรุไร้มลพิษมาแล้ว 6 ปี ทางวัดใช้เตาเผาศพไร้มลพิษแบบ 2 ห้อง แต่บางครั้งญาติผู้ตายจะใช้โลงที่หุงหยา ราคาแพง จึงต้องแยกก่อนเผาใส่แต่โลงกับศพเพื่อลดควันพิษ ซึ่งคนเผาผีรุ่นก่อน ๆ ไม่ได้ทำเช่นนี้จึงเป็นโรคปอดตาย โดยตามประเพณีจะมีการเผาโลงไปพร้อมกับการเผาศพ ในช่วง 30 นาทีแรก เปลวไฟจะไหม้โลงศพจนแตกและเมื่อโลงแตกแล้วศพจึงจะถูกเปลวไฟเผาไหม้ ในช่วงนี้จะมีการระเหยน้ำออกมาจะทำให้อุณหภูมิในเตาเผาตกลง หากไม่มีการลดไฟให้พอเหมาะ อาจทำให้เกิดการเผาไหม้ไม่สมบูรณ์ก็จะเกิดควันและมลพิษอื่น ๆ จากการสลายตัวของไขมันและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ถูกเผาไหม้ โดยเฉพาะสิ่งของต่าง ๆ ที่บรรจุไปในเตาเผาศพไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าและอุปกรณ์เครื่องใช้ส่วนตัวของผู้เสียชีวิต ช่วงการเผาศพนี้จะใช้เวลาประมาณ 20 - 30 นาที หลังจากช่วงนี้แล้ว อุณหภูมิจะเพิ่มขึ้น ศพจะไหม้และเข้าสู่ช่วงสลายตัวของกระดูก ซึ่งจะไม่เกิดควันและกลิ่นเกิดขึ้นในช่วงหลังจากนี้ และเมื่อก่อนที่เผาเมรุใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิงในการเผา เกิดมลพิษจากควันจำนวนมากเลยมีเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเจ้าหน้าที่กล่าวว่าต่อไปนี้จะใช้เมรุไร้มลพิษหมดแล้ว ดังคำสัมภาษณ์

“...จากการที่ชาวบ้านเรียกร้องถึงควันและกลิ่นที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมกับชุมชนมายาวนาน เจ้าอาวาสจึงเห็นว่าควรมีการตั้งเมรุไร้มลพิษขึ้นมาเพื่อให้คนชุมชนบริเวณรอบวัดได้มีสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ปัจจุบันก็ได้ก่อตั้งเมรุไร้มลพิษมาแล้ว 10 กว่าปีมาแล้ว...”

(ไพศาล วงษ์มากสกุล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2561)

แยกเตาเผาลดโรค

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า เมื่อกล่าวถึงวิวัฒนาการของการเผาศพ เริ่มจากการเผาแบบสามส้าง มาสู่เมรุเตาถ่าน จนถึงเมรุแบบเตาเผาไฟฟ้าไร้มลพิษ โดยสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบันซึ่งสนับสนุนการลดมลพิษในอากาศเพื่อกำจัดเชื้อโรคและฝุ่นละอองมาจากปล่องเตาเผา เนื่องจากการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ เตาเผาไฟฟ้าไร้มลพิษจึงตอบรับกับความต้องการของสังคมโดยเฉพาะสังคมในบริบทความเป็นสังคมเมือง ยังคงดำเนินและพัฒนารูปแบบการใช้แบบไร้มลพิษต่อไป โดยทางวัดใช้เตาเผาศพไร้มลพิษแบบ 2 ห้อง เพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนเพราะสมัยนี้ การดูแลสุขภาพสำคัญอย่างยิ่ง คนเผาผีก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง แต่บางครั้งญาติผู้ตายจะใช้โลงที่หรูหรา ราคาแพง จึงต้องเปลี่ยนโลงแบบมาตรฐานก่อนเผา ดังนั้นเมื่อเปลี่ยนเสร็จแล้วก็ใส่แต่โลงกับศพเพื่อลดควันพิษซึ่งคนเผาผีรุ่นก่อน ๆ ไม่ได้ทำเช่นนี้ จึงเป็นโรคปอดตายจำนวนมาก ดังคำสัมภาษณ์

“...ทางวัดใช้เตาเผาศพไร้มลพิษแบบ 2 ห้อง แต่บางครั้งญาติผู้ตายจะใช้โลง ที่หรูหรา ราคาแพง จึงต้องแยกก่อนเผา ใส่แต่โลงกับศพ เพื่อลดควันพิษ ซึ่งคนเผาผีรุ่นก่อน ๆ ไม่ได้ทำเช่นนี้ จึงเป็นโรคปอดตายจำนวนมากสมัยนี้การดูแลสุขภาพสำคัญอย่างยิ่ง คนเผาเองก็ต้องปฏิบัติให้ ถูกต้องเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อชุมชนเด็ดขาด...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2561)

ภาพที่ 16 คณะเจ้าภาพงานศพ (ผู้มีชื่อเสียง) สะท้อนค่านิยมการจัดการศพ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 12 พฤศจิกายน 2561

ในการจัดการศพยุคดังกล่าวนี้ พบว่ามีบุคคลหลายกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ ในการประกอบสร้างประเพณีงานศพ งานสวดอภิธรรมหรืองานสวดศพ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นสัจธรรมของชีวิตว่า โดย ปรมาตถธรรมแท้จริงแล้ว ชีวิตประกอบด้วยธรรมชาติ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูป คือ ร่างกาย อันประกอบด้วยธรรมชาติ 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ถ้าเห็นสัจธรรมของชีวิตตามธรรมชาติ ด้วยปัญญาญาณ ย่อมบรรลู่ถึงพระนิพพาน การดับกิเลสคือการดับทุกข์ได้

ดังนั้นการสวดพระอภิธรรมในงานศพ ย่อมมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นความจริงของชีวิต ตามธรรมชาติ หรือธรรมดารวมถึงระลึกถึงคุณความดีของผู้ที่ล่วงลับ และการเชิญพระมาสวดบทอภิธรรมที่มีความหมายเกี่ยวกับสังขารของชีวิต ส่วนใหญ่มักจัดเป็นงานบุญ 7 วันในตอนกลางคืนในงานศพนิยมมีพระสวดรับเทศน์นี้ด้วย 4 รูป ส่วนพระที่แสดงธรรมเทศนาอาานิสงส์หรือเทศนาปฐมนิเทศน์สังคายนาหรือเทศนาเรื่องอื่น ๆ นิยมรูปเดียวก็มี 2 - 3 รูปก็มีตามฐานะเจ้าภาพ ดังคำสัมภาษณ์

“...ในการนิมนต์สวดพระอภิธรรมในงานศพในแต่ละครั้ง ทางพระสงฆ์จะระบุจำนวนเงินไม่ได้มันจะผิดในพระทำวินัย ทุกอย่างขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ กำลังของเจ้าภาพทางพระสงฆ์ไปเรียกร้องไม่ได้ ว่าต้องการเท่านี้ ๆ...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2561)

การจัดงานศพในอดีตจะนิยมจัดงานศพที่บ้าน เนื่องจากเจ้าภาพได้ผ่อนคลาจาก ความเศร้าโศก และได้มีความสัมพันธ์กันในเครือญาติและได้มีการช่วยเหลือในเรื่องการจัดเตรียมงานศพ และอุปการะภายในงานศพ ต่อมาปัจจุบันพิธีกรรมค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตของคนในสังคม สมัยใหม่ สังคมที่เต็มไปด้วยธุรกิจและความสะดวกสบายทำให้พิธีกรรมงานศพที่เป็นแบบเครือญาติ ก็ค่อย ๆ หายไปและกลายมาเป็นพิธีกรรมที่เน้นความรวดเร็วและเป็นธุรกิจ ดังคำสัมภาษณ์

“...ที่ป่าเลือกมาตั้งศพภายในวัดเพราะอย่างแรกถ้าไว้ที่บ้าน ความพร้อมไม่มีในหลาย ๆ เรื่องไม่ว่าจะ เรื่องสถานที่จอดรถ เรื่องสถานที่ตั้งศพเลยตัดสินใจพามาไว้ที่วัด ทางวัดเขามีความพร้อมมีให้ครบ ถึงค่าใช้จ่ายก็ไม่สูงถ้ามาจัดที่ในวัด อุปกรณ์วัดก็มีให้ครบหมด เราเสียแต่ค่าอาหารกับค่าแม่ครัวแล้วก็ค่าน้ำค่าไฟให้วัดถ้าจัดที่บ้านสูไม่ไหว ลูกเห่อทุกวันนี่ของมันแพงเศรษฐกิจก็ไม่ดีกันเลยตัดสินใจไว้วัด...”

(ศรีสะอาด ทองใหญ่, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤศจิกายน 2561)

“...ปัจจุบันการจัดงานศพของคนภายในเมืองจะนิยมจัดภายในวัด เพราะจะมีความพร้อม สะดวกเรื่องสถานที่จอดรถภายในงาน ทางวัด ก็มีให้พร้อมไม่ว่าจะเป็นอุปการะที่เกี่ยวกับงานศพทางวัดจะมีให้ครบ ทุกอย่างและรวมไปถึงการทำพิธีกรรมในงานศพทางวัดก็จะเป็นผู้จัดการให้ครบหมด...”

(มยุรา เดชพิชัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2561)

กลุ่มมัคทายกหรือพิธีกรในงานศพมีหน้าที่ในการชี้แนะบอกแนวทางในการจัดพิธีกรรม ทางด้านศาสนา เพื่อให้เจ้าภาพได้เข้าใจถึงขั้นตอนพิธีกรรม การจัดงานศพในแต่ละครั้งพิธีกรจะเป็น ผู้ให้ความอำนวยความสะดวกสบายในเรื่องของการให้คำปรึกษาในการจัดงานศพ และยังให้คำแนะนำ เกี่ยวกับ พิธีกร คือพิธีรดน้ำศพ การเตรียมโต๊ะหมู่บูชา ตูพระอภิธรรม แจกนดอกไม้ ธูป เทียน

การสวด พระอภิธรรมในแต่ละคืน จนกระทั่งถึงวันฉาปนกิจ พิธีกรถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานศพ ระหว่างการดำเนินงานศพ ในขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม การทำงานพิธีกรในแต่ละครั้งได้ จะมีค่าตอบแทนจากคณะเจ้าภาพคืนละ 500 บาท ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงเป็นพิธีกรในแต่ละครั้งแต่ละงานจะค่อยบอกชี้แนะแนวทาง ในการจัดพิธีกรรมทางด้านศาสนา เพื่อให้เจ้าภาพได้เข้าใจถึงขั้นตอน พิธีกรรม การจัดงานศพในแต่ละครั้งพิธีกรจะเป็นผู้ให้ความอำนวยความสะดวกสบายในเรื่องของการให้คำปรึกษาในการจัดงานศพเพราะ บางครั้งทางเจ้าภาพเองไม่ได้รู้เรื่องในด้านนี้บางงานไม่ใช่รู้ว่าต้องทำปรีอ ตั้งโต๊ะหมู่บูชาตรงไหน ตั้งพระอภิธรรมตรงไหน ถึงลุงเลยต้องค่อย ให้คำแนะนำเกี่ยวกับพิธีการ พิธีรดน้ำศพ การเตรียมโต๊ะหมู่บูชา ตั้งพระอภิธรรม แจกกันดอกไม้ ธูป เทียน การสวดพระอภิธรรมในแต่ละคืน จนกระทั่งถึงวันฉาปนกิจ งานศพแต่ละครั้งในการจัดพิธีกรรมและการจัด พิธีการในงานศพทั้งหมดในแต่ละครั้งนะ ลุงได้คืนละ 500 บาท 500 นี้ ต้องทำเหมือนที่ลุงเล่ามานั้นและตั้งแต่จัดของจัดอุปกรณ์สวดพระอภิธรรม จนกระทั่งถึงวันฉาปนกิจ แล้วก็รับสังฆทานกลางวัน นั่นคือเสร็จสิ้น ในแต่ละงาน...”

(วิฑูล สะอาดฤทธิ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2561)

ร้านขายโลงศพในการประกอบสร้างประเพณีงานศพ หีบศพหรือโลงศพ คือที่สำหรับ บรรจุศพ หรือร่างคนตาย โดยให้ศพนอนราบอยู่ภายใน และมีฝาครอบมิดชิด หีบศพที่ขายทั่วไป มี 3 ประเภท ได้แก่ หีบศพไทย หีบศพจีน และหีบศพคริสต์ วัสดุที่ใช้ในการผลิตหีบศพทั่วไปนิยม ใช้ไม้ยางมากที่สุด ร้อยละ 35 รองลงมาได้แก่ ไม้อัด ร้อยละ 20 ขนาดของหีบศพขึ้นอยู่กับขนาด ร่างกายของศพ โดยทั่วไปยาวมาตรฐาน 1.80 เมตร และกว้างตั้งแต่ 18 นิ้ว 20 นิ้ว และ 22 นิ้ว ตามลำดับ โลงศพในอดีตนั้นจะเป็นแบบไม้ดาดโดยไม่ได้มีอวดลายใด ๆ โลงศพมักจะทำเป็นรูป คล้ายกล่องสี่เหลี่ยม มีส่วนยาวมากกว่าส่วนกว้าง ลักษณะของโลงศพแตกต่างกันไปตามความนิยม หรือธรรมเนียมการทำศพในแต่ละศาสนาโลงศพของชาวพุทธเดิมนิยมใช้ไม้กระดาน กว้างพอดี สำหรับแต่ละด้าน แต่ในปัจจุบันนิยมใช้ไม้อัดมาตัดเป็นแผ่นประกอบโลง ภายนอกอาจใช้โลง ที่มีลวดลายครอบอีกชั้นหนึ่งเพื่อความสวยงาม แต่เมื่อจะนำไปเผาหรือฝัง ก็จะถอดโลงชั้นนอกออก ดังคำสัมภาษณ์

“...โลงศพในแต่ก่อนเป็นรูปสี่เหลี่ยมไม้ดานอัดขนาดประมาณ 1.80 เมตร และกว้างตั้งแต่ 18 นิ้ว 20 นิ้ว และ 22 นิ้วทางวัดจะให้ ทอนลูกละ 199 บาท แต่มาปัจจุบันนี้ต้นทุนมันแพงเพราะทางวัดไปรับ มาจากโรงงาน ตกใบละ 3,500 บาท เลยตั้งราคาลูกละ 4,000 บาท ปัจจุบันโลงศพมีลวดลายสีล้นและมีอุปกรณ์เสริมผ้าดิบสำหรับห่อศพและ หมอนให้แก่เจ้าภาพเลยมีราคาแพงขึ้น ถ้าศพไหนไม่มีญาติไม่มีต้นทุนให้ฟรี

ถือว่าเป็นการทำบุญกุศล ขนาดของโลงขึ้นอยู่กับขนาดร่างกายของผู้ตาย
ทั่ว ๆ ไปที่ใช้กันเป็นประจำ ยาวมาตรฐาน 1.80 เมตร และกว้างตั้งแต่
18 นิ้ว 20 นิ้ว และ 22 นิ้ว ไม่ว่าจะอดีตหรือปัจจุบันก็เท่านี้ นี่เป็นขนาด
มาตรฐาน สมัยก่อนมีคำอยู่ว่า คนซื้อไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้ซื้อ คนที่ซื้อไม่ได้
ใช้เพราะไม่ตายง่ายส่วนคนที่ไม่ซื้อกลับได้ใช้เพราะได้ก่อนคนสั่งซื้อ
ล่วงหน้า ปัจจุบันนี้เองไม่ค่อยเห็นมีใครสั่งโลงศพล่วงหน้ากัน...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2561)

ประเพณีงานศพในปัจจุบันนิยมที่จะมีการจัดดอกไม้ในงานศพเป็นการลดความเศร้าโศก
เสียใจของญาติผู้ตาย โดยทางญาติผู้ตายนั่นได้มีความเชื่อว่าความสวยงามของดอกไม้ประดับหีบศพ
ในงานสวดอภิธรรม นอกจากจะเชิดชูผู้เสียชีวิตอย่างสมเกียรติสมฐานะและชาติตระกูลแล้วยังแสดง
ความมั่นคงและมั่งคั่งของครอบครัวอีกด้วย การจัดดอกไม้ในแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับความต้องการ
ของเจ้าภาพ โดยทางร้านจะมีแบบและโครงสร้างให้ดูและจะมีราคาการจัดดอกไม้บ่งบอกตามแบบ
ของทางร้าน ดังคำสัมภาษณ์

“...การจัดดอกไม้ในงานศพแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับความต้องการ
ของเจ้าภาพและต้นทุนของเจ้าภาพ ถ้าเจ้าภาพมีความต้องการอยากจัด
ดอกไม้สด ราคาตกอยู่ที่ 4,000 บาท จนถึงหลักแสนตามที่เจ้าภาพต้องการ
พร้อมอุปกรณ์ ถ้าเจ้าภาพอยากจะลดต้นทุน อยากได้เป็นดอกไม้แห้ง
ราคาตกอยู่ที่ 3,000 บาท พร้อมอุปกรณ์ ถ้าทางเจ้าภาพอยากได้แบบผสม
กันทางร้านก็จัดให้ได้ราคาอยู่ที่ 3,500 บาท ถ้าไม่มีต้นทุนมีความลำบาก
ยากจนจริง ๆ ทางร้านไม่คิดค่าบริการใด ๆ จัดให้ฟรีโดยที่ใช้ดอกไม้แห้ง
ในการจัดให้ต้นทุนไม่แพง ถือว่าได้ช่วยได้ทำบุญกุศลให้กับผู้ตายไปกัน
ในการสั่งรับดอกไม้ โทรสั่งให้เขาเอามาลงให้ที่ร้าน จากกรุงเทพฯ แลว ๆ
ลงดอกไม้สดและแห้งแต่ละครั้งทางร้านตั้งราคาขั้นต่ำประมาณ 5,000 –
7,000 บาท แยกไปตามราคาของดอกไม้เกรดของดอกไม้ ดอกไม้มี
สามเกรด A B C เกรด A ราคากรัมละ 1,000 – 1,500 บาท เกรด B
ราคา 500 – 1,000 บาท เกรด C ราคา 80 -500 บาท ...”

(กบิรินทร์ สารัตน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2561)

งานศพสมัยก่อนได้นำดอกไม้หลากหลายชนิดมาตกแต่งเป็นพวงกลมคล้ายพวงหรีด
ครั้งแรก ในพระเมรุของสมเด็จพระปิยมหาราชที่ศรีพชรินทรมหาธา หรือ เจ้าจอมมารดาเปี่ยม พระสนมเอก
ในรัชกาลที่ 4 ในพ.ศ. 2447 ด้วยเหตุนี้เองทำให้คณาจารย์ได้ว่าพวงหรีดได้ถูกนำเข้ามาในประเทศไทย
ไทยและใช้เป็นสื่อแทนความโศกเศร้าตั้งแต่สมัยนั้นและในสมัยก่อนหากคนต้องการจะไปงานศพ
ก็มักจะไปสั่งพวงหรีดเอาที่ร้านพวงหรีดซึ่งโดยมาตั้งอยู่ตามข้างวัด โดยเฉพาะวัดดัง ๆ ซึ่งมีจัดงานศพ
บ่อยเป็นประจำแต่เนื่องจากในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปได้มีการจัดสั่งซื้ออย่างสะดวกและ

ได้มีรูปแบบมากการผลิตความคิดมากขึ้นโดยปัจจุบันพวงหรีดนอกจากพวงหรีดที่ทำมาจากดอกไม้สดแล้ว ยังมีพวงหรีดแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาอีกหลายชนิด เช่น พวงหรีดดอกไม้สด พวงหรีดดอกไม้แห้ง หรือดอกไม้ประดิษฐ์ พวงหรีดชนิดต่าง ๆ พวงหรีดพัดลม พวงหรีดต้นไม้ เป็นต้น โดยจุดประสงค์ของพวงหรีดชนิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาเพราะ สมัยก่อนคนนิยมสั่งพวงหรีดดอกไม้สด โดยเฉพาะงานศพของผู้มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก เลยมักจะได้พวงหรีดมาก บางครั้งก็เต็มจนล้นศาลาวัด ทำให้บางครั้งเป็นภาระของทางวัดที่ต้องเป็นผู้จัดการพวงหรีดที่ใช้แล้ว จึงมีคนเสนอให้มีการใช้พวงหรีดชนิดใหม่ ๆ เช่น พวงหรีดต้นไม้ พวงหรีดพัดลม ซึ่ง ทางวัดก็จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป ไม่ต้องนำไปทิ้งเหมือนพวงหรีดดอกไม้สด พวงหรีดที่เป็นต้นไม้ซึ่งโดยส่วนมากนิยมเป็นต้นไม้เล็ก เพราะเป็นต้นไม้มงคล ทางวัดก็จะสามารถนำไปปลูกต่อไป ช่วยลดโลกร้อนได้ ดังคำสัมภาษณ์

“...การทำพวงหรีดในแต่ละงานขึ้นอยู่กับความต้องการเจ้าภาพว่าอยากได้แบบไหน ต้นทุนสูงหรือไม่ เน้นขนาดใหญ่หรือไม่ ต้องการป้ายชื่อใหญ่ ๆ หรือไม่ สั่งบอกทางร้านได้ ถ้าลูกค้ามาمین ๆ คิดไม่ออกว่าจะเอาแบบไหนดี ทางร้านก็มีแบบให้ดูว่าแบบที่โดนใจมีราคาบอกเรียบบรื้อย การทำพวงหรีดในแต่ละการลงทุนของทางร้านขึ้นอยู่กับพวงหรีดที่ลูกค้าสั่งยกตัวอย่างสั่งพวงหรีดดอกไม้สดมาราคา 1,000 บาท หรีดที่ทำจากดอกไม้มีราคาขั้นต่ำ 500-3,000 บาท พวงหรีดที่ทำจากดอกไม้แห้งพวงหรีด แบบดอกไม้ประดิษฐ์ ราคา 500 - 1,500 บาท สำหรับพวงหรีดที่ทำกับต้นไม้ราคาอยู่ที่ 1,000 - 2,000 บาท ถ้าเจ้าภาพซื้อมาเองและให้ทางร้านจัดให้ราคา 500 บาท พัดลมก็เหมือนถ้าลูกค้านำมาเองทางร้านก็คิด 500 ค่าจัด ถ้าให้ทางร้านจัดให้มีตั้งแต่ 1,500 - 5,500 ราคา...”

(กบินทร์ สารรัตน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2561)

ภาพที่ 17 พวงหรีดของบุคคลสำคัญ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย 5 พฤศจิกายน 2561

การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา อย่างช้านานและต้องมีการจัดเลี้ยงทุกวัน เพื่อที่จะเป็นการขอบคุณแขกผู้มีเกียรติที่ได้เสียสละเวลาเพื่อมาเข้าร่วมงานศพ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพที่ต้องจัดอาหารรับรองให้แก่ผู้มาเข้าร่วมงานศพ โดยจะมีร้านอาหารสำหรับบริการอาหารที่เลี้ยงต้อนรับแขกที่มาเข้าร่วมงานศพ หรือที่เรียกตามภาษาชาวบ้านว่าแม่ครัว โดยแม่ครัวจะมีหน้าที่รับผิดชอบทำอาหารเลี้ยงผู้ที่มาเข้าร่วมงานศพในแต่ละคืน ส่วนอาหารเจ้าภาพจะสามารถเลือกกับข้าวที่จะเสิร์ฟในงานศพได้ตามต้องการ ส่วนค่าใช้จ่ายจะคิดเป็นราคาเหมาในแต่ละวันโดยไม่รวมค่าวัตถุดิบในการทำอาหารในแต่ละมื้อ ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อมีงานศพภายในวัดมาแต่ละครั้งทางวัดจะเป็นคนติดต่อมาให้คนเผาผีเป็นคนติดต่อมาบอกว่าวันไหน ราคาที่รับเหมาในแต่ละงาน 4,500 บาท ต่อวัน ต่องาน จำนวน 4,500 บาท จะแบ่งกันจำนวน 6 คน แม่ครัวคนปรุงอาหารได้ 1,000 บาทต่อวัน และที่เหลือจะได้คนละ 750 บาท 4,500 บาทนี้ไม่รวมค่าวัตถุดิบ ค่าวัตถุดิบเจ้าภาพเป็นผู้ออกเอง ถ้าไปรับเหมาข้างนอกก็ราคานี้ตามใจไปงานไหน อาหารที่ทางเจ้าภาพให้แม่ครัวทำเป็นประจำภายในวัด คั่วหมู ต้มหมู หมูผัดหวาน ต้มจืด พุงปลาหรือไตปลา น้ำพริก ส่วนของหวานหรือขนม เจ้าภาพจะสั่งมาเองข้างนอกแต่ถ้าอยากให้แม่ครัวทำก็ได้แต่ต้องจ่ายนอกแต่ส่วนมากไม่ค่อยมีงานไหนทำขนมหวาน ส่วนมากเขาซื้อขนมปีบมาไว้ ราคาไม่แพงกินได้ตลอดงาน...”

(สุวรรณ ชุ่นจันทร์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2561)

เมื่อมีคนเสียชีวิตญาติจะนำศพไปประกอบพิธีกรรมที่วัดใกล้ที่อยู่อาศัยเพื่อเป็นความสะดวกในการจัดงานศพ โดยงานศพทั่วไปจะมีการตั้งเต็นท์สำหรับรองรับแขกที่มาเข้าร่วมในงานศพ การบริการเกี่ยวกับการใช้เช่าเต็นท์ ทางเจ้าภาพจะได้รับอุปการะทั้งหมด คือ เต็นท์ โต๊ะร่วมไปทั้ง เก้าอี้ โดยทางด้านของเต็นท์จะให้เจ้าภาพสามารถเลือกได้ 2 แบบด้วยกัน แบบที่ 1 แบบเต็นท์เขียวธรรมดาจะเป็นเต็นท์ขนาดเล็ก แบบที่ 2 แบบโดมโค้ง จะเป็นแบบที่เต็นท์ที่มีขนาดใหญ่ราคาบางวัดจะไม่มีบริการเรียกเรื่อง ดังคำสัมภาษณ์

“...เต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้ ทางวัดมีครบหมดให้นำศพมาแค่นั้น ไม่เคยเรียกเรื่องเก็บค่าเต็นท์แม้แต่สักบาท ตามใจ (แล้วแต่) งานไหนมาไว้ในวัดให้รวยให้ตายก็ไม่เคยไปเรียกเรื่องเก็บค่าเต็นท์ เครื่องเสียงก็ไม่มีค่าบริการให้ใช้ฟรีแต่สิ่งสำคัญ ช่วยกันดูแล ไม่ใช่เห็นว่าของวัดแล้วไม่สนใจ หยาบ ๆ ใส่ไม่ได้ ต้องช่วยกันดูแล ไม่เช่นนั้นจะพังหมด...”

(พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2561)

สังฆภัณฑ์หรือสังฆทาน เป็นพิธีกรรมการถวายไทยทานหรือวัตถุสิ่งของ ข้าว ผ้า ยา น้ำ หรือ ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา เสริมราศี เมื่อเวลาที่เกิดเคราะห์หามยามร้าย ป่วยไข้ หรือ ถูกหมอดูทำนายว่า ดวงไม่ดี แก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งถือเป็นบุญนิยม ที่ชาวไทยทุกหมู่เหล่ามักจะทำกันเป็นประจำ จนกลายเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ที่จำเป็นในการทำบุญของชายพุทธไทยปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์

“...การถวายสังฆทานในงานศพจะมีสองแบบ แบบแรกคือ การถวายแบบของแห้ง คือการถวายสิ่งของ ของใช้อาหารแห้ง ยาสีฟัน สบู่ ผ้าไตร ส่วนอย่างที่สอง คือการถวายแบบของสด คือ การถวายแบบอาหารสด ก็จะมี แกง ต้ม ข้าว ขนมหวาน...”

(วิฑูล สะอาดฤทธิ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2561)

ป้ายติดประกาศไว้นิลเป็นพลาสติกชนิดพิเศษมีส่วนผสมระหว่างพลาสติกคุณภาพสูงร่วมกับสารเพิ่ม ประสิทธิภาพต่าง ๆ เช่น สารเพิ่มความทนทานต่อแสงแดด สารเพิ่มความแข็งแรง ทนทานต่อแรงกระแทก สารเพิ่มความทนทานต่อสภาวะอากาศ และสารเพิ่มความทนทานความร้อน ประโยชน์ของป้ายไว้นิลเพื่อโฆษณาและบอกให้ทราบและเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่ติดประกาศไว้เพื่อทราบข่าวสาร เราจะเจอป้ายไว้นิลได้ทั่วไป เช่น หน้าร้าน ข้างทาง หน้าโรงเรียน หรือแม้กระทั่ง งานศพ งานบวช งานแต่ง เป็นต้น ดังคำสัมภาษณ์

“...ทางร้านจะมีการออกแบบป้ายไว้นิลให้ในแต่ละงานแล้วให้ทางเจ้าภาพได้เลือกคัดสรรเองตามใจชอบว่าจะเอาป้ายแบบไหน ขนาดเท่าใดส่วนสูงเท่าใด ราคาของป้ายไว้นิลขึ้นอยู่กับขนาดของป้าย ถ้ามีขนาดใหญ่ราคาก็จะสูง ป้ายไว้นิลมีจะขนาดป้ายไว้นิลมีขนาดราคาที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ 200 - 1,500 บาท”

(อริศศักดิ์ โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2561)

3. อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนเมือง

อัตลักษณ์คนเผาผีในยุคเมรุไฟฟ้าของชุมชนเมือง จากการศึกษาพบทั้ง สถานะ บทบาท วิถีคิด วิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ การนियามตนเอง การประกอบสร้างตัวตน พื้นที่ การดำรงคงอยู่ ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมชุมชน กระบวนการกลายเป็นสินค้า รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการปรับตัวการดำรงชีวิตในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยนี้

รับสภาพสังคมสมัยใหม่ “คนเผาผี” บทบาทน้อยลง

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนเผาผีในปัจจุบัน ปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตของคนในสังคมสมัยใหม่ ที่เป็นสังคมแห่งค่านิยมธุรกิจ

และอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตของคนเผาผีเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคมกลับกลายมาเป็นการหวังผลประโยชน์แค่เพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนเผาผีในปัจจุบันค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตของคนในสังคมสมัยใหม่ ที่เป็นสังคมแห่งค่านิยมธุรกิจและอุตสาหกรรม จากที่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคมกลับกลายมาเป็นการหวังผลประโยชน์แค่เพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยที่อดีตคนเผาผีไม่มีเพราะว่าคนในชุมชนจะช่วยเหลือกัน แต่เมื่อมีเมรุเผาศพขึ้นหน้าที่ยของคนเผาผีจะตกอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง ในอดีต คนเผาผี จะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมมากนัก เพราะเขาเหล่านั้นจะยุ่งเกี่ยวกับคาถาไสยศาสตร์ ทำให้ผู้คนมองว่าคนเผาผี เป็นคนน่ากลัว ภายใต้มายูคนปัจจุบันนี้สังคมมีการยอมรับมากขึ้นเพราะในปัจจุบันคนเผาผี หรือ คนเผาผี ได้ปรับตัวเหมือนคนปกติ แต่งกายปกติ แต่กระนั้นบทบาทหน้าที่ของคนเผาผียุคปัจจุบันมีน้อยลง เพราะเนื่องจากการแบ่งหน้าที่กันเสร็จสิ้น มีหน้าที่เพียงในการมัดตราสัง การเบิกโลง เผาศพ และดับธาตุเพียงเท่านั้น และในการประกอบพิธีกรรมของคนเผาผีในปัจจุบันนั้น เน้นความสะดวกสบายมากกว่า ในอดีตที่ที่เน้นพิธีกรรมอย่างละเอียดและมีความยุ่งยาก ทำให้คนปัจจุบันนับถือน้อยลงและถูกลดบทบาทลงกลายเป็นบุคคลที่อยู่เบื้องหลังในพิธีกรรมงานศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อก่อนคนเผาผีไม่มีเพราะว่าคนในชุมชนจะช่วยเหลือกัน แต่เมื่อมีเมรุหน้าที่ยของคนเผาผีก็จะตกอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง เมื่อก่อนนั้นคนเผาผีจะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมมากนักเพราะในอดีตคนเผาผีจะยุ่งเกี่ยวกับคาถาไสยศาสตร์ ทำให้ผู้คนมองว่าคนเผาผีเป็นคนน่ากลัว แต่พอมายุคนี้สังคมมีการยอมรับมากขึ้นเพราะในปัจจุบันคนเผาผีได้ปรับตัวเหมือนคนปกติ แต่งกายปกติ ปัจจุบันหน้าที่ของคนเผาผีได้มีบทบาทน้อยลง เพราะเนื่องจากการแบ่งหน้าที่กันเสร็จสิ้นแล้ว คนเผาผีมีเพียงหน้าที่ในการมัดตราสัง การเบิกโลงเผาศพ และดับธาตุ เพียงเท่านั้นหน้าที่อื่น ๆ ก็อยู่ที่ญาติพี่น้องกับพระสงฆ์...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2561)

เผาเดี่ยวไม่มีผู้ช่วยเผา

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า คนเผาผี ผู้ใกล้ชิดกับพิธีกรรม ความตาย และร่างไร้วิญญาณ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศพ เพราะฉะนั้นหน้าที่คนเผาผีจึงมีความสำคัญอย่างมากและหน้าที่นี้ก็ต้องตกอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงเท่านั้น เพราะจะเป็นหน้าที่ของทุกคนเหมือนในอดีตไม่ได้ ในการสร้างเมรุนั้นใช้จำนวนเงินค่อนข้างมาก จำต้องมีผู้ดูแลเพียงผู้เดียว เพราะหากมีผู้คนหลากหลายอาจจะทำให้เตาเผาศพเกิดความเสียหายได้ เนื่องจากอาจเพราะความไม่เข้าใจไม่มีความรู้ในการใช้เตาเผาศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...สมัยนี้ไม่มีผู้ช่วยแล้ว หน้าทีก็จะตกอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง เพราะถ้าหลายคนมันมั่ว ใช้เตาผัด ๆ ถูก ๆ มันพังเร็ว เสียเงินในการสร้าง หรือ ซ่อม คนใช้เองก็ต้องเข้าใจ ปกป้อง รักษา อย่างดี...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2561)

ประกอบสร้างตัวตนผู้ใส่สูทเผาศพ

ในขณะวิวัฒนาการของการเผาศพในพื้นที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ได้มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงจากการเผาแบบเชิงตะกอน มาเป็นการเผาแบบเตาเผาศพที่ใช้ถ่าน และมาในรูปแบบปัจจุบันคือการเผาแบบเมรุไฟฟ้า ซึ่งการที่มีรูปแบบการเผาแบบเตาเมรุไฟฟ้านั้น ด้วยสภาพพื้นที่เมรุที่ประกอบด้วยพื้นที่สะอาด ไม่มีฝุ่นควัน เป็นพื้นที่ปูนซีเมนต์ ขั้นตอนการเผาไม่มีความซับซ้อนยุ่งยากหลายขั้นตอน ไม่ได้รับผลกระทบจากความร้อนของการเผา คนเผาผีหลายท่านจึงได้เปลี่ยนแปลงการแต่งกายดูดีมากขึ้น มีการใส่ชุดซาฟารี บางรายใส่ชุดสูท ปฏิบัติหน้าที่ ดังคำสัมภาษณ์

“...การเผาศพของลุงนั้นไม่ได้ยึดติดกับค่าตอบแทนเสมอไป ช่วยเหลือกันและกันจะทำให้ ประสบความสำเร็จในชีวิต ส่วนการแต่งกายของลุงเมื่อมีการเผาศพลุงจะแต่งกายด้วยการใส่สูทเพราะการที่เราแต่งกายเรียบร้อยสุภาพเป็นการให้เกียรติทั้งผู้ตายและผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม และอีกอย่างหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็นเพียงคนเผาผีก็สามารถแต่งกายให้ดูดีเหมือนอาชีพอื่นได้...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2561)

เรียนคนตายมาสอนคนเป็น

ลุงทอง เปรียบเทียบถึงการเผาเตาเผาแบบถ่านเชื้อเพลิงกับการเผาแบบเมรุไฟฟ้าว่า ยุ่งยากกันคนละแบบ เตาถ่านนั้นลำบากตรงที่มีการจดจำปุ้มในการกดเผาศพ แต่มีข้อดีตรงที่ว่าไฟสม่ำเสมอ ส่วนเผาแบบถ่านเพลิงนั้นต้องคอยดูไฟเพราะบางทีถ่านไฟอาจมอดดับลง ทำให้การเผาศพไม่ทั่วร่าง โอกาสที่ศพจะไหม้อย่างรวดเร็วเป็นไปได้ยาก วิธีการเขี่ยศพตอนเผาค่อนข้างยุ่งยาก บางครั้งไฟลุกท่วมก็จริงแต่หากชิ้นเนื้อร่างศพอยู่ใต้ถ่านไฟ การไหม้ก็จะไม่ค่อยดีเท่าที่ควรศพจะไม่ไหม้ เป็นการปล่อยให้ถ่านมอดไหม้โดยเปล่าประโยชน์ฉะนั้นจึงต้องเขี่ยศพเอาชิ้นเนื้อขึ้นมาเหนือไฟผัดกับการใช้เตาเผาถ่านที่โดยมากแล้ว ทำเพียงการดันร่างศพให้เข้าไปใกล้ไฟที่พุ่งออกมามากขึ้นเท่านั้น ไฟเผาไหม้ได้ดี ผลลัพธ์ที่ได้จากการเผาคือกระดูก ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญมากต่อการประกอบพิธีในขั้นต่อไป ลุงทอง บอกว่า

“...คนที่ป่วย รักษาโรคจากโรงพยาบาลและกินยาของโรงพยาบาลมาก กระดูกจะป่น ลักษณะเมื่อเผาแล้วจะแหลกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย หากหยาบมาสัมผัสเป็นผุยผง จนบางครั้งเผาแล้วไม่เหลือกระดูกเลย เป็นเรื่องที่เราต้องศึกษา ระวังอย่างยั้ง ประกอบพิธีดีบรรดาญาติ อีกอย่างคนเป็น

อย่างเรา ๆ ควรดูเพื่อการใช้ชีวิตว่าอย่างไร จึงดี เราควรศึกษาวิธีการเผาของแต่ละศพด้วย เพื่อความชำนาญของเราและใช้เป็นหลักสัจจะธรรมสอนคนอื่น เป็นวิทยาทานต่อไป...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2561)

แม่ทันสมัยแต่ยังใส่ใจในกฎ ขดใช้กรรม

แม้ว่าปัจจุบันนี้จะมีการเผาแบบทันสมัย มีเตาแบบไฟฟ้า แต่ความเชื่อเรื่องการเปียดเบียนกัน การทำบุญกุศล การทำดี คนเผาผียังยึดถือปฏิบัติ แม้บางอย่างถูกละเลยห่างหายไปตามกาลเวลา ตามความเจริญของเมือง ขึ้นอยู่กับแต่ละรายบุคคล ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงเป็นคนเผาผีที่เสียสละ ไม่เห็นแก่เงินค่าจ้างที่ได้รับ บางครั้งก็ให้วัดหมัดไม่เอาเข้ากระเป่าเอง เพราะลุงเห็นคนเผาผีคนเก่าพอเผาศพเสร็จไปเรียกเงินจากเจ้าภาพเพิ่มอีก บางครั้งกับวัดก็ไม่ให้เลยตอนนี้ก็ขดใช้กรรมอยู่ที่บ้านไปไหนไม่รอดนอนอยู่ที่เดียว นี่คือการที่คนเผาผีปฏิบัติไม่ถูกต้องไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมเลยถูกผลกรรมทำร้าย เพราะฉะนั้นลุงจะมีกฎระเบียบของลุงเองที่หน้าต้องปฏิบัติต่อศพให้ไปดี มีสุข คือหนึ่งลุงไม่กินเหล้าต่อหน้าศพหรือเวลาทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพราะถือว่าการให้เกียรติผู้ตายไม่ให้เกียรติผู้เข้าร่วมทุกคน สองลุงจะเช่นไหว้เจ้าเปลวก่อนเผาศพทุกครั้ง สามการขอโหสิกรรมต่อศพในการเผาเพื่อขออนุญาตศพก่อนเผา และสุดท้ายคือการไม่เรียกร้อยค่าใช้จ่ายใด ๆ ในการเผา แล้วแต่พละกำลังที่เจ้าภาพจะมอบให้ ลุงจะไม่รับเงินกับเจ้าภาพโดยตรง ลุงจะบอกให้เจ้าภาพนำไปให้เจ้าอาวาสก่อน จากนั้นลุงก็จะไปรับที่เจ้าอาวาสโดยแล้วแต่เจ้าอาวาสจะให้เท่าไร รับได้ทั้งนั้น นี่คือนี่สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติเพราะมันเป็นสิ่งที่ส่งผลดีต่อลุงและครอบครัว...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2561)

คนเผาผีเมืองยุคสมัยใหม่ทำอาชีพได้หลากหลาย

เมื่อเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมทุกยุคทุกสมัย ในอดีตคนเผาผีทำหน้าที่เผาศพที่เป็นการช่วยเหลือกันในสังคม ต่อมายุคปัจจุบันอาชีพของคนเผาผีถือได้ว่ามีเงินเดือนเหมือนกับอาชีพอื่น ผู้ที่ให้เงินเดือนแก่คนเผาผีคือวัด และเงินเดือนที่ได้นั้น เป็นค่าแรงที่ช่วยเผาศพอาจจะไม่มากมายเพราะขึ้นอยู่กับจำนวนการเผาศพในวัดนั้น ๆ ถ้าวัดไหนมีการเผาศพจำนวนมากคนเผาผี จะได้เงินค่าตอบแทนมากกว่าวัดที่มีจำนวนการเผาศพน้อย อย่างไรก็ตามในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านการเผาผีแบบเมรุ ในช่วง พ.ศ. 2520 – 2530 คนเผาผีนั้นจะได้รับเงินในการเผาศพละ 1,000 – 2,000 บาท ซึ่งไม่เพียงพอใช้ในครัวเรือน จึงได้มีอาชีพเสริมเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นการประกอบงานช่าง การทำงานรับจ้างทั่วไปการเป็น

พ่อค้าขายขนมเพราะว่าปัจจุบันนี้ไม่มีเงินก็ถือว่าใช้ชีวิตอยู่อย่างลำบากเพราะทุกอย่างทุกอย่างขึ้นอยู่กับเงิน สะท้อนจากคำสัมภาษณ์ของคนเผาผี ว่า

“...เมื่อก่อนพิธีการเผาศพเป็นการช่วยเหลือกันในสังคม แต่เมื่อมีการเผาศพโดยเมรุเผ่าถ่านเข้ามาคนเผาผีได้เงินช่วงนี้ 500 บาท มาปรับเพิ่มช่วงหลังตามสภาพเศรษฐกิจ เป็น 1,000 บาท และ 2,000 บาท ในยุคปัจจุบัน มันก็ยังไม่พอเลี้ยงปากท้อง ไหนจะลูกเรียนหนังสือ ไหนจะค่าน้ำ ค่าไฟ จึงทำทำงานอย่างอื่นไปด้วย ในอดีตเราทำหน้าที่เผาศพเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อเวลาผ่านไปเศรษฐกิจก็ปรับตัวสูงขึ้น สินค้าต่าง ๆ มีราคาเพิ่มขึ้น เราเองได้มีอาชีพเสริมเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองในการดำรงชีวิต ไม่เช่นนั้นเราก็คายล้างเงินที่ได้จากการเผาศพไม่เพียงพอกับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันนี้ ปัจจุบันนี้ไม่มีเงินอยู่ไม่ได้หรอกเพราะทุกอย่างทุกอย่างขึ้นอยู่กับเงินทั้งนั้น ต้องมีอาชีพเสริมเข้ามาช่วย...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2561)

คนเผาผียุคใหม่ขายไถ่อย่าง

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า เมื่อเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมทุกยุคทุกสมัย ซึ่งในปัจจุบันอาชีพของคนเผาผีถือว่ามีเงินเดือนเหมือนกับอาชีพอื่น ผู้ที่ให้เงินเดือนแก่คนเผาผีก็คือวัดเงินเดือนที่คนเผาผีได้นั้นก็เป็นค่าแรงที่ช่วยเผาศพอาจจะไม่มากมายขึ้นอยู่กับจำนวนการเผาศพของวัด ถ้าวัดไหนมีการเผาศพจำนวนมาก คนเผาผีก็จะได้เงินมากกว่าวัดที่มีจำนวนเผาศพน้อยลงมา ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อก่อนพิธีการเผาศพของคนเผาผีเป็นการช่วยเหลือกันในสังคม แต่เมื่อมีการเผาศพโดยเมรุเผ่าถ่านเข้ามาคนเผาผีได้เงินในการเผา ศพละ 500 - 1,000 บาท ต่อมายุคปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นเมรุเผาศพแบบไฟฟ้า ที่มีราคาเผาแต่ละครั้ง 4,000 - 5,000 บาทโดยคนเผาผีได้เงินในการเผา ศพละ 1,000 - 1,500 บาท ในอดีตคนเผาผีทำหน้าที่เผาศพเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อเวลาผ่านไปเศรษฐกิจก็ปรับตัวสูงขึ้น สินค้าต่าง ๆ มีราคาเพิ่มขึ้น คนเผาผีเองได้มีอาชีพเสริมเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองในการดำรงชีวิต ล้างเงินที่ได้จากการเผาศพไม่เพียงพอกับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันนี้ อาชีพเสริมของลุงคือการขายไถ่อย่าง ช่วยกันกับเมียขายไถ่อย่างหน้าวัด เอาเงินมาใช้ให้ลูกไปโรงเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งแต่ละเดือนนั้นจะมีรายได้เพิ่มเติมเดือนละ 4,000 - 5,000 บาท ก็พออยู่ได้ จุนเจือครอบครัว...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2561)

เมื่อเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมทุกยุคทุกสมัย ในอดีตคนเผาผีทำหน้าที่เผาศพที่เป็นการช่วยเหลือกันในสังคม ต่อมายุคปัจจุบันอาชีพของคนเผาผีถือได้ว่ามีเงินเดือนเหมือนกับอาชีพอื่น ผู้ที่ให้เงินเดือนแก่คนเผาผีก็คือวัด และเงินเดือนที่คนเผาผีได้นั้นก็เป็นค่าแรงที่ช่วยเผาศพอาจจะไม่มากมายเพราะขึ้นอยู่กับจำนวนการเผาศพของวัด ซึ่งในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านการเผาผีแบบเมรุ ในช่วง พ.ศ. 2520 – 2530 คนเผาผีได้เงินในการเผาศพ ศพละ 500 – 1,000 บาท ต่อมายุคปัจจุบันนี้ได้พัฒนามาเป็นเมรุเผาศพแบบไฟฟ้าไร้มลพิษที่มีราคาเผาแต่ละครั้ง 4,000 – 5,000 บาท โดยคนเผาผีได้เงินในการเผาศพละ 1,000 - 1,500 บาท แต่เดือนจะมีประมาณ 4 – 5 ศพ เงินเดือนที่คนเผาผีได้ก็จะตกอยู่ 5,000 – 7,000 บาท ซึ่งไม่พอใช้ในครัวเรือน คนเผาผี จึงได้มีอาชีพเสริมเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็น การประกอบงานช่าง การทำงานรับจ้างทั่วไป การเป็นพ่อค้าขายขนมเพราะว่าปัจจุบันนี้ไม่มีเงินก็ถือว่าใช้ชีวิตอยู่อย่างลำบากเพราะทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับเงิน

High Skill: ฝึกเป็นช่างเทคนิคซ่อมเตาเผาศพ

นอกจากนี้การมีเมรุเผาศพแบบถาวร มีการพัฒนาเตาเผาเป็นแบบไฟฟ้าปลอดภัยไร้มลพิษ ทำให้ตำแหน่งคนเผาผีเคลื่อนตัวสู่ผู้ชำนาญ กล่าวคือ นอกจากคนเผาผีจะมีความรู้ความสามารถด้านการเผาศพแล้ว ยังมีความชำนาญในการดูแลซ่อมแซมเตาเผาไฟฟ้าอีกด้วย คนเผาผีมีบทบาทมากขึ้นผ่านการพัฒนาของเมรุในปัจจุบัน ดังเช่นการเป็นช่างซ่อมบำรุงเตาเผาศพ ดังคำสัมภาษณ์

“...เมื่อคนเผาผีคนเดิมของวัดได้ตายลง เจ้าอาวาสจึงชักชวนให้ลุงมารับหน้าที่เผาแทน เพราะเจ้าอาวาสมองว่าลุงไวใจได้ และยังเป็นคนสนิทของทางวัด รวมทั้งมีความรู้ในเรื่องการช่างอยู่แล้วเจ้าอาวาสจึงขอช่วยให้มาจัดการศพที่นี่ จึงมีหน้าที่เผาศพและซ่อมเตาเผาศพเพราะเตาเผาที่วัดเป็นเตาเผาไฟฟ้าแบบไร้มลพิษที่มีราคาจำนวนมากจึงต้องมีผู้ดูแลเป็นพิเศษ จำต้องหาความรู้ในเทคนิคการซ่อมแซม ดูแลเตาเผาชนิดนี้เป็นพิเศษ ค่าตอบแทนไม่มี ถือว่าเป็นการดูแลเครื่องมือทำมาหากิน...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2561)

ใช้เครื่องไฮเทค ใช้โทรศัพท์ Facebook Line สื่อสารงานศพ

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ปัจจุบันระบบการสื่อสารรวดเร็วมากมีโทรศัพท์ มี Facebook มี Line เข้ามาช่วยอาชีพคนเผาผีสะดวกมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับเจ้าภาพ การติดต่อการพระสงฆ์ การติดต่อกับกลุ่มที่ให้บริการในงานศพ เป็นต้น นอกจากนี้คนเผาผีในยุคปัจจุบันนั้น จะต้องไขว่คว้าหาความรู้ ศึกษาอยู่ตลอดเวลา เพราะว่าการเผาศพตอนนี้มันง่ายใคร ๆ ก็สามารทำได้ ฉะนั้นทุกคนต้องพยายามต้องมีความรู้เรื่องพิธีกรรม ตามความเชื่อ คติค่านิยม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับญาติพี่น้องผู้ตายว่าสามารถทำให้เขาสบายใจที่สุด ทำให้รู้ว่าญาติเขาได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี ไม่มีกังวลใด เพราะฉะนั้นคนเผาผียุคใหม่ต้องแต่งตัวดี รู้จักพระ รักษาศีล

ไม่เมาเหล้า เข้าอบรมรู้ศึกษารับขั้นตอนการเผา การทำพิธี พกพาโทรศัพท์ไว้ทำการติดต่อ สื่อสาร ไม่ว่าจะผ่านทาง Facebook Line เป็นต้น ดังคำสัมภาษณ์

“...อันนี้สำคัญมาก การที่เราแต่งตัวดี เราไม่กินเหล้า เข้าอบรม มีความรู้ อย่างที่เคยเข้าอบรมของกรมควบคุมมลพิษ จนได้รับเกียรติบัตร และเลื้อเอาไว้ใส่ตอนทำพิธีเผาศพ มีความรู้ความเข้าใจในพิธี แนะนำ เจ้าภาพได้อย่างถูกต้องจะทำให้เขามีความน่าเชื่อถือว่าทำศพของญาติเขา ให้ได้ดีมีสุข ตามขั้นตอนความเชื่อ อันนี้บางครั้งจะส่งผลต่อราคาค่าเผาศพ ที่เขาจะตอบแทน (ทิป) เราเพิ่มโดยที่เราไม่ต้องเรียกจากเขาเลย ที่สำคัญ ตอนนี้ลุงก็มีเฟสบุ๊ค มีไลน์ ให้ลูกทำให้ ส่วนตัวไว้ติดต่อเวลาไม่มีใครตาย ญาติ หรือ ติดต่อกับคนที่เกี่ยวข้องกับงานศพ หรือใช้นิมิต์พระ อันนี้สำคัญมากต่อการทำงานมาก สะดวก รวดเร็วไม่เปลืองค่าเดินทาง ไปในการติดต่อแต่ละอย่างเหมือนเมื่อก่อน...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2561)

ยกระดับตัวเองเป็นผู้ประกอบการงานศพ

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราช เริ่มมีการเผาแบบเมรุ ไฟฟ้าครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2540 กระทั่งปัจจุบัน โดยทางเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช เห็นว่า วัดชะเมา เป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีเผาศพหลักของชาวชุมชนในเทศบาล อยู่ในเขตชุมชนเมือง ชาวบ้านอาศัยอยู่หนาแน่นทั้งหน่วยงานราชการ โรงเรียน สถานที่สำคัญ ทั้งนี้การเผาศพ ที่ฌาปนสถานวัดชะเมานั้นแต่ละเดือนทำการเผาศพจำนวนไม่น้อยกว่า 30 ศพ ซึ่งการเผาแบบเดิมนั้น ใช้ถ่านไปในการเผา ก่อให้เกิดมลพิษทั้งกลิ่นและควัน รบกวนคนในชุมชนเมือง ซึ่งหลายคนเกรง กระทบสุขภาพ เนื่องจากบางศพนั้นเป็นโรคร้ายแล้วเสียชีวิตมาเผา บางรายตายไม่ได้ ทั้งกลิ่น ทั้งควันพิษ จึงได้มีการอนุมัติงบประมาณ 3 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างเตาเผาแบบไฟฟ้า ขึ้นซึ่งดำเนินการ มาถึงปัจจุบันนี้

ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น สภาพสังคมและเศรษฐกิจชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อาจเกิดเพราะวิกฤตของเศรษฐกิจ ชาวชุมชนเองก็ต้องปรับตัวทำงาน เพื่อหาเงิน ย้ายถิ่นฐานไปทำงาน ประกอบธุรกิจต่าง ๆ นานา ทำให้ประเพณีการจัดการงานศพ เปลี่ยนแปลงอีกครั้ง คนส่วนใหญ่เมื่อมีญาติพี่น้องเสียชีวิตก็จะประสานมายังคนที่ดูแลการจัดพิธีศพ ซึ่งส่วนใหญ่คนเผาผี จะเป็นคนดำเนินการเพื่อนำศพมาไว้ที่วัด ทำพิธีตั้งแต่มัดตราสังข์ สวด เทศนา เผา ที่วัดจบกระบวนการ ซึ่งแต่ละงานนั้นมีองค์ประกอบการดำเนินการมากมายตั้งแต่การจัดซื้อโลง มาเตรียมใส่ศพ การจัดซื้อดอกไม้ธูปเทียน การนิมนต์พระสวด เทศนา เครื่องเสียง อาหารการกิน ของขำร่วย แจกในงานศพ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่คนเผาผีจะรับผิดชอบได้หมด ดังคำสัมภาษณ์

“...คนเผาผียุคปัจจุบันนี้ ต้องมีเครือข่ายผู้ประกอบการเกี่ยวกับงาน ศพเกือบทั้งระบบ เพราะบางที่ญาติคนตาย เจ้าภาพโทรมาประสาน หรือ

เจ้าภาพที่เขาทำงานตามหน้าที่ลาไม่ได้ ไม่มีเวลา หรือ อยู่ต่างจังหวัด เขาจะประสานเข้ามาเพื่อเอาศพมาไว้ที่วัด เขาก็โทรมาประสานถามเรา ให้เราดำเนินการให้ทั้งหมดติดต่อโลงศพ ติดต่อดอกไม้ พวงหรีด ร้านของชำร่วย เครื่องเสียง เครื่องไทยธรรม จัดการเรื่องพระ อาหาร เครื่องดื่ม จิปาถะ แล้วค่อยมาคิดราคากับเจ้าของร้านที่รับผิดชอบ อันนี้ เขาจะให้ค่าประสาน หรืออาจรวมในค่าเผาศพ หรือ ให้เราประสานให้หมด เขาแค่เอาเงินมาให้เรา เราจ่ายจะนำไปจ่ายกับคนรับจ้างอีกทีหนึ่ง บางทีเขาก็ให้มาเป็น 100,000 เลย ให้เรารับผิดชอบทั้งงาน เพราะฉะนั้น เราเองต้องมีเครือข่าย ต้องรู้จักกลุ่มคนเหล่านี้ และมีความรู้เรื่องราคา ค่าของต่าง ๆ ด้วย...”

(ทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2561)

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์คนเผาผีในชุมชนเมือง ภาคใต้นั้น เป็นไปตาม มูลเหตุแห่งพลวัตบริบทนิเวศชุมชน กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2455-2519 ในพื้นที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นป่าต้นจาก สาकु เป็นเปลวเผาศพ มีบ้านผู้คนอาศัยอยู่บ้าง แต่ ตั้งอยู่ห่าง ๆ กันออกไปไม่แออัด การสัญจรไปมาค่อนข้างลำบากถนนไม่มี มีเฉพาะทางเดินเท้า เป็นทางน้ำไหลจากทิศเหนือ (สนามกีฬาจังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบัน) มาบริเวณชุมชนเป็นที่ ราบลุ่มน้ำขัง ในขณะที่ชาวชุมชนเมืองใช้ไม้ทอดเดินข้ามไปมาหาสู่กัน บางส่วนใช้เรือในการเดินทาง เป็นอ่าวทางท่าวัง ซึ่งเป็นท่าเรือสินค้า มีเรือสินค้า เรือทะเล (อินเดีย) เรือต่างประเทศ เรือสำเภาจีน เป็นจำนวนมากเข้ามาทำการค้าขายส่งสินค้าทั่วภาคใต้ ในอดีตนั้นชาวชุมชนเมือง มีความเป็นอยู่ แบบพี่แบบน้อง ญาติ เพื่อน ผูก คูกันได้ หรือกันได้ทุกเรื่อง คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในสมัยนี้มีร้านขายของร้านเดียวคือร้านขายข้าวสาร ขายตั้งแต่กิโลกรัมละ 2 บาท คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพ รับจ้าง ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539 ชุมชนชะเมา มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก กล่าวคือ มีบุคคลที่เข้ามาขอที่ดินวัดเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย มาอยู่กันจำนวนมาก หลายหลังคาเรือนกลายเป็นชุมชนจากอดีตเป็นแค่ถนนทางเดินเท้า มีการเปลี่ยนแปลงถนนเป็น ทางลูกรังใช้เดินรถได้แต่ไม่ค่อยสะดวกมากนัก ไฟฟ้าเริ่มเข้ามาโดยไฟฟ้าใช้เสาไม้ 9 เหลี่ยม มีการ สร้างถนนลาดยางมะตอยตัดผ่านภายในชุมชนซึ่งเป็นถนนราชดำเนิน ชุมชนมีความเจริญขึ้นตามลำดับ มีหน่วยงานราชการ มีร้านค้า มีตลาด เกิดเป็นชุมชน ขนาดใหญ่ ชาวบ้านสัญจรทางถนน มีอาชีพ ค้าขาย รับราชการ บริการ รับจ้างทั่วไป กระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 มีการเจริญขึ้นมาก ทุกด้านทั้งด้านสาธารณูปโภค การค้าขาย ธุรกิจ ความทันสมัยของสังคม มีถนนหนทางที่เจริญอดีต เป็นแค่ทางเดินเท้าถนนลูกรัง ได้มีการพัฒนาเป็นถนนคอนกรีต ไฟฟ้าเข้าถึงสว่างตลอดสาย สภาพความเป็นอยู่ในอดีตจะอยู่แบบพี่แบบน้องแต่ปัจจุบันคนในชุมชนจะเห็นแก่ตัวเป็น ต่างคน ต่างอยู่ คนรวยจะอยู่ส่วนคนรวย คนจนจะอยู่ส่วนคนจน

ในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการเผาผีของชุมชนชะเมาในยุคการเผาศพ แบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) มักจะต่อเนื่องกันในทางศาสนามีพระเป็นปัจจัยหลัก ในการประกอบพิธี ถ้ามีการตายก็นิมนต์พระมากระทำพิธีทางศาสนา ตั้งแต่สวดพระอภิธรรม และ

การเทศนา การนำศพไปยังสถานที่ประกอบพิธีเผา ป่าช้า วัด พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2455 เป็นต้นมา การจัดประเพณีศพ ผู้คนในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราชในอดีตนิยมจัดงานศพที่บ้าน โดยบำเพ็ญกุศลที่บ้านและนำศพไปเผาที่วัดที่มีสามส้าง ตั้งศพที่บ้าน โดยทั่วไปจะไว้ศพ 3 วัน ซึ่งงานเป็นการช่วยเหลือกันในญาติพี่น้องเพื่อนฝูง กลางคืนมีการเทศนาและสวดอภิธรรมทุกคืน มีมหรสพ ประเพณีการตายที่กระทำกันอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันมิให้มีผีคู่ร้ายกลับมาอาละวาดหรือก่อเหตุร้ายขึ้นได้ การอาบน้ำศพ การการตักแต่งศพ การผูกศพ การตั้งศพ สวดศพ การประโคมงานศพ มีพิธีดอยศพ ซึ่งผู้ประกอบพิธีต้องเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์ เพราะต้องใช้คาถาอาคมขับไล่วิญญาณร้ายไม่ให้มารังควาน การเผาศพช่วงนี้เป็นการเผาแบบสามส้าง ใช้ชั่วคราวในการเผาศพเฉพาะราย ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) วัดชะเมาได้มีการเปลี่ยนแปลงสร้างอาคารสร้างกุฏิ สร้างเมรุเผาศพ เปลี่ยนจากการเผาศพแบบสามส้างมาเป็นเผาเมรุเตาถ่าน ในปี พ.ศ. 2521 มีความเชื่อและการจัดการศพที่แตกต่างออกมา โดยมีการจัดการและความเชื่อก่อนตายบรรดาญาติ ๆ หรือลูกหลาน จะนิมนต์สงฆ์มาสวดพุทธมนต์ ขณะที่ตายลงจะทำการตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่วัด เนื่องจากลักษณะบ้านเรือนเป็นชุมชนยากในการตั้งศพที่บ้าน มีจัดการสวดอภิธรรมและเทศนาทุกคืน ประดับประดาตกแต่งโลงศพและสถานที่ด้วยดอกไม้ พวงหรีด มีการเชิญผู้มีชื่อเสียงในสังคมมาเป็นประธานแต่ละคืน พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่มาเทศนา กระทั่งจนวันเผาศพ บรรยากาศในงานผู้เข้าร่วมงานนั้นจะแต่งตัวดีนำของเงินมาเพื่อเป็นการทำบุญ รับประทานอาหาร ฟังพระสวด ก่อนแยกย้ายกลับบ้าน วันเผาศพหลังจากเสร็จพิธีจากโรงธรรม (ศาลาไว้ศพ) จะยกศพขึ้นบนท้ายรถบรรทุกกระบะเพื่อเคลื่อนย้ายศพไปยังเมรุ โดยมีพระ 1 รูป เดินจูงศพและลูก ๆ หลาน ๆ ถือฉากรูปถ่าย รูปเทียนเดินไปยังเมรุ จากนั้นจะทำการยกศพขึ้นเมรุ คนเผาผี จะทำการเปิดโลงศพเพื่อให้ลูกหลานได้ดูหน้าผู้ตาย เป็นครั้งสุดท้าย จากนั้นจึงนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพและจะให้ลูก ๆ หลาน ๆ นำศพเข้าเตาเผาและจากนั้นเป็นหน้าที่คนเผาผี ทำการเผา หลังจากเผาศพเสร็จสิ้น จะมีการบังสุกุลและเก็บอัฐิเก็บกระดูกใส่โกศหรือจะเอาฝังหรือลอยอังคาร ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 การจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคมกลับกลายมาเป็นการหวังผลประโยชน์แค่เพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง การประกอบพิธีกรรมเน้นความสะดวกสบาย เป็นไปตามความนิยมและตามฐานะของเจ้าภาพ เมื่อมีคนป่วยใกล้ตายก็จะมีลูกหลานมาดูแลปฏิบัติเฝ้าไข้ให้กำลังใจ มีการให้สติ มีการนิมนต์พระมาโปรด เป็นการบอกทางแก่คนที่ป่วยใกล้ตาย ต่อมาเมื่อตายลงก็มีการปฏิบัติต่อศพก็จะมีกรรมการแจ้งหน่วยราชการ ผู้นำหมู่ชุมชนทราบ เตรียมสถานที่จัดงานศพ การจัดพิธีตั้งบำเพ็ญกุศลศพ ในขณะที่มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพ ก็จะมีการสวด มีพิธีกรรมการสวดมาติกาบังสุกุล การสวดพระอภิธรรม สวดพระพุทธรูปมนต์ ปัจจุบันจะมีการบวชหน้าศพ บวชหน้าไฟ การเผาศพในปัจจุบันมีพิธี 2 ตอน คือ ขั้นตอนแรก คือ การเผาหลอกและเผาจริง การเผาศพในชุมชนเมืองนั้นได้เปลี่ยนไปเป็นเผาแบบน้ำมันหรือแบบไฟฟ้า โดยวัดชะเมา ได้เปลี่ยนแปลงระบบการเผาเช่นนี้เมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

สำหรับลักษณะของคนเผาผีของชุมชนวัดชะเมา แตกต่างกันออกไปตามแต่ละยุคสมัย กล่าวคือในยุคการเผาศพแบบสามส้าง (ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519) ตัวตนคนเผาผีจะไม่เป็นแบบมีตายตัว ไม่เป็นแบบเจ้าหน้าที่ประจำสถานที่เผาศพ แต่จะเป็นผู้นำของชุมชน ผู้ที่รู้วิชา อาคม ผู้ที่อยู่กับพระหรือคนที่ได้รับฉันทามติยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้เผาศพ แต่ส่วนใหญ่ญาติ ๆ ของผู้ตาย จะช่วยกันเผา

ต่อมาในยุคการเผาศพแบบเมรุถ่าน (ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539) คนเผาผียุคนี้มีสถานะเป็น “เจ้าหน้าที่ประจำฌาปนสถาน” หรือ สัปเหร่อ ตามที่คนเขาเรียกขาน เชี่ยวชาญหนึ่งเดียวบนเมรุ เกิดจากคนวัด เด็กวัด รับทอดมาจากบรรพบุรุษ เรียนรู้สืบทอดประสบการณ์ องค์ความรู้ แนวปฏิบัติ ระบบคิด มาจากพระผู้ที่เป็นอาจารย์ มีคาถาอาคม ร่ำเรียนมาจากพระ และ บรรพบุรุษ มีความเป็นอยู่เหมือนคนปกติโดยทั่วไป มีความเชื่อในด้านการทำพิธีในการทำศพ ยึดอุดมการณ์ ใฝ่ใจในการทำงาน ถือกฎแห่งคนเผาผี ละเว้นชั่ว แต่อาจจะถูกมองจากคนภายนอกว่าเป็นคนคนชั้นต่ำ น่ากลัว กินข้าววัดนอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี เพราะอยู่ใกล้ชิดวัดเมรุเผาศพ กินข้าวกันบาตรพระ ไม่ได้มีอาชีพหลากหลาย เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่เผาศพเท่านั้น เป็นผู้มีคาถาอาคม นุ่งห่มผ้าน้อยชิ้น น่ากลัว ไม่น่าคบหา ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเผาศพแบบใช้เมรุไฟฟ้า คนเผาผีในชุมชนเมืองนั้นปรับตัวเหมือนคนปกติ แต่งกายปกติ แต่บทบาทหน้าที่น้อยลง มีการแบ่งหน้าที่เฉพาะบนเมรุเท่านั้น เเผาเดี่ยวทำหน้าที่บนเมรุคนเดียวไม่มีผู้ช่วย เปลี่ยนแปลงการแต่งกายดูดีใส่ชุดซาฟารี บางครั้งสวมชุดสูทปฏิบัติหน้าที่เผาผี คนเผาผีเมืองยุคสมัยใหม่ทำอาชีพหลากหลาย ก่อสร้าง ขายไก่ย่าง เป็นช่างเทคนิคซ่อมเตาเผาศพ ใช้เครื่องมือไฮเทค ใช้โทรศัพท์ Facebook Line สื่อสารงานศพ กระทั่งบางครั้งรับงานการจัดการศพเองเป็น “ผู้ประกอบการงานศพ” ครบวงจร อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการเผาแบบทันสมัยแบบเมรุเตาไฟฟ้า ความเชื่อเรื่องการเบียดเบียนกัน การทำบุญกุศล การทำดีคนเผาผีในชุมชนเมืองยังยึดถือปฏิบัติ

บทที่ 8

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ที่ผู้วิจัยนั้นได้ศึกษาใน 4 นิเวศบริบทชุมชนพื้นที่เขา ป่า นา เล (ทะเล) และเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า เป็นไปตามพลวัตบริบทแห่งสังคมในแต่ละระบบนิเวศพื้นที่และรูปแบบการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยแบ่งเป็น 3 ยุค ดังนี้

1) ในยุคช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2529 เป็นยุคที่มีการเผาศพแบบสามส้าง บรรยากาศป่าช้า เจียบเหงา อัตลักษณ์ของคนเผาผี มีตัวตนที่เลื่อนไหล เป็นบุคคลทั่วไปในชุมชนใช้ภูมิปัญญาอาคมช่วยในการเผาผี ยึดมั่นอุดมการณ์ ช่วยเพื่อนมนุษย์ อธิบายได้ดังนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2519 ในพื้นที่แต่ละชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นป่า รกชัฏ ทึบแตกต่างกันไปตามบริบทโดยพื้นที่เขาป่า รกทึบมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขา รกไปด้วยป่าไม้ขนาดใหญ่ แม่น้ำ ลำธาร อาชีพคนส่วนใหญ่ทำสวน ทำไร่ ในพื้นที่นา จะมีป่ารกเป็นบางจุดเต็มไปด้วยนาข้าว หนองน้ำ ล้อมรอบชุมชน ชาวชุมชนมีอาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกผัก หาปลา เลี้ยงชีพในส่วนของพื้นที่เล (ทะเล) พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นลุ่มน้ำ มีป่าปกคลุมบางส่วน สัญจรทางเรือ ชาวชุมชนประกอบอาชีพออกเรือประมงหาปลาชายฝั่ง ในส่วนของพื้นที่เมือง เป็นพื้นที่ป่ารก ป่าชุ่มน้ำ ป่าจาก ป่าสาคร และต้นไม้ใหญ่ มีลำคลองตัดผ่าน สัญจรทางบกและทางเรือ ชาวชุมชนเมืองจะมีอาชีพข้าราชการ ค้าขาย บางส่วนทำนา ทำไร่ ชาวชุมชนในแต่ละพื้นที่ในยุคสมัยดังกล่าว อยู่ด้วยกันมีความรัก เอื้ออาทร เผื่อแผ่ สัมผัสสามัคคี มีกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมสืบเนื่องจากศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลาง

ในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพในยุคนี้ ชาวชุมชนนครศรีธรรมราชมีความเชื่อในพุทธศาสนา โดยเฉพาะความกตัญญูกตเวที ที่จะต้องทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรดา พ่อ แม่ พี่น้อง ผู้ตาย ที่เป็นเครือญาติ การจัดพิธีศพนั้นเป็นระบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน อาทิ การช่วยกันแกะโลงศพบรรจุร่างผู้ตาย การนำข้าวสาร เครื่องประกอบอาหารมาช่วยเหลือจุนเจือปรุงกินกันในงานศพ ช่วยกันทำโรงทาน โรงเลี้ยง ช่วยกันประกอบพิธีสงฆ์ ช่วยกันแบกหามโลงศพมายังสถานที่เผาศพ ป่าช้า ช่วยกันนำไม้แห้งซึ่งเป็นฟืน จากบ้านของตนเอง มากองสุ่มเผาศพ และสุดท้ายก็ช่วยกันเผาศพผู้ตายจนเสร็จสิ้น ซึ่งการจัดการศพในยุคดังกล่าวนี้มีสองส่วนส่วนหนึ่งเป็นการสามส้าง ในพื้นที่เมืองและในพื้นที่บริบทนา ส่วนการจัดการศพของพื้นที่บริบทของป่าเขา กับ พื้นที่บริบทเลนนั้น มีการจัดการศพในสองแบบ ได้แก่ การค้ำศพบนต้นไม้ใหญ่ในป่าช้า และเผาสามส้าง การไว้ศพนั้นจะไว้ไม่นานเกิน 3 คืน บางศพไว้เพียงหนึ่งคืนเคลื่อนศพไปเผาเนื่องจากไม่มีนวัตกรรมด้านการรักษาเก็บศพไม่ให้เน่าเปื่อยมากนัก มีเพียงสมุนไพรในชุมชนที่สำหรับบรรยากาศในงานศพในยุคนี้จะเจียบเหงาไม่ครั้นครัง ไม่มีการบรรเลงเพลงรื่นรมย์ ไม่มีการ

ชายของ ไม่มีการจัดตกแต่งสถานที่ที่สวยงาม เน้นไปที่ทำพิธีเผาศพตามหลักศาสนาและความเชื่อ มีปริศนาธรรมแฝงคำสอนในงานศพจำนวนหลายคำสอน ส่วนคนในงานศพจะมีบทบาทที่โดดเด่นทำหน้าที่ของตน อาทิ พระสงฆ์ ทำหน้าที่สวดพระอภิธรรม อาจจะมีบางครั้งคราวที่แนะนำการจัดการศพให้เจ้าภาพ นำศพออกจากบ้านไปสุ่ป่าช้า ใกล้ชิดกับชาวบ้านในชุมชน เจ้าภาพลูกหลานจะช่วยกันปรึกษาผู้รู้หรือพระในชุมชน ของใช้ยืมจากวัดหรือเพื่อนบ้าน เพื่อนบ้านมีหน้าที่มาช่วยเหลือจัดการศพจนเสร็จพิธีเผาศพ เรียกได้ว่าการจัดงานศพในยุคดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือกันในหมู่วงศ์ญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนมิตรในชุมชน

ส่วนตัวตนคนเผาผีในยุคนี้ จะเป็นบุคคลทั่วไป เป็นผู้ที่มีความรู้ในการเผาศพ เป็นหมอผี ผู้ที่อยู่กับพระ มีวิชาอาคม ขมังเวทย์ เป็นผู้รู้เรื่องทางไสยศาสตร์ซึ่งเป็นทั้งไสยเวทย์ขาวและไสยเวทย์ดำ ผู้ปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม เป็นคนที่น่าไหว้พระได้ มีความกล้าหาญ จิตใจดี เป็นผู้นำชุมชน มีสถานภาพทางสังคมที่ดี ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาอาคมช่วยในการเผาผี ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการศพให้คนเชื่อว่ามีวิชาอาคม สามารถสะกดวิญญาณ ทำให้คนที่ตายแล้วไปอยู่ในภพภูมิที่ดีได้ และเป็นที่ยอมรับของชาวชุมชน มีความหมายอย่างมากต่อชุมชน มีตัวตนที่เลื่อนไหล ไม่ตายตัว ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยอยู่กับพระสงฆ์ในวัด ผักผ่อนวิชาต่าง ๆ อาคม คาถา บทสวด หรือแม้กระทั่งทำให้เข้าใจว่าเป็นคนอยู่กับวัดกับวา เป็นคนในกุศล ทำบุญ ศึกษาเพียรธรรมะ สืบทอดวิชามาจากคนรุ่นก่อน มีเทคนิคการจัดการศพรวมถึงการไหว้เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าเปลาว มีวิชากำกับสิ่งต่าง ๆ เรียนรู้จากคนรุ่นก่อนหรือจดจำเคยเห็นที่คนรุ่นก่อนทำ ยึดอุดมการณ์ ช่วยเพื่อนมนุษย์ ยึดมั่นในกรรมดี รักษาแบบพิธีกรรม ความเชื่อดั้งเดิม คติความเชื่อพื้นฐานประเพณีท้องถิ่นของชุมชน เป็นบุคคลที่มีจิตอาสา ทำหน้าที่ช่วยเผาเพื่อเป็นการทำบุญช่วยเหลือ และเป็นการเพิ่มทักษะวิชา ผีมือในการเผาศพ

2) ในยุคช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539 เป็นยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงตามยุคทันสมัย มีรูปแบบการเผาศพแบบเมรุเผาถ่าน โดยเกิดขึ้นเริ่มแรกในชุมชนเมือง มีการสร้างเมรุเผาศพเป็นอาคาร ก่ออิฐ โบกปูน บรรยากาศเริ่มครึกครื้น คลาคล่ำไปด้วยผู้คน ตามด้วยในพื้นที่บริบทเล และเขาป่า นา ตามลำดับ เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญทำให้อัตลักษณ์คนเผาผีเปลี่ยนไป มีตัวตนชัดเจน เป็นเจ้าหน้าที่มาปนสถาน สืบทอด เรียนวิชาจากบรรพบุรุษ อยู่ในวัด ผักวิชาจากพระ สร้างตนให้เป็นคนสำคัญ เป็นพระเอกคนนำประจำเมรุ ผู้รู้ ผู้สั่งการ ศึกษาสืบสานใช้ไสยเวทย์ มนต์ดำ มนต์ขาว เรียนรู้ ปรับตัว สร้างความหลากหลายหน้าที่ครบวงจรบนเมรุ อธิบายได้ดังนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2539 ในพื้นที่แต่ละชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน มีความเจริญเข้ามาโดยเฉพาะในชุมชนเมืองและชุมชนในพื้นที่บริบทเล ที่มีการสร้างถนนคอนกรีตลาดยางมะตอย ตัดผ่านในช่วงปี พ.ศ. 2519 - 2520 ในส่วนบริบทเขาป่านั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2531 ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่บริบทนาในช่วงปี พ.ศ. 2532 เกิดการเปลี่ยนแปลงการสัญจรทางน้ำมาเป็นทางบก ความเจริญเข้าตามาโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างพื้นฐาน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เกิดการรวมกลุ่มชุมชนเป็นแหล่งชุมชน อาชีพเริ่มขยายแตกตัวมากขึ้นเป็นอาชีพรับจ้างมากขึ้น การทำนา เน้นไปในการทำเพื่อขาย ใช้ปุ๋ยเคมี มีการนำเครื่องยนต์มาช่วยในการทำนา มีการเลี้ยงไก่ เลี้ยงกุ้งที่เป็นระบบฟาร์ม มีเรือประมงขนาดเครื่องยนต์ที่ใหญ่ขึ้น ไปไกลมากขึ้น ผู้คนรับราชการมากขึ้น ค่าขายมากขึ้น มีตลาดมีชุมชน ในบริบทป่าเขา มีการทำสวนเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นระบบมากขึ้น

มีการนำยานพาหนะรถยนต์มาใช้ในการขนส่ง ลูกหลานชาวชุมชนออกจากถิ่นไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น มีการก่อสร้างสถานที่ราชการเพิ่มขึ้น

กระทั่งวัดเองโดยเฉพาะในพื้นที่เมืองมีการสร้างกุฏิ สร้างอาคาร สร้างเมรุเผาศพขึ้น โดยในพื้นที่เมืองวัดชะเมานั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงการเผาศพจากสามส้าง ในป่าเข้ามาเป็นการสร้างเมรุเผาศพเป็นอาคารก่ออิฐโอบกบูนที่เป็นอาคารถาวร มีเตาเผาศพที่ใช้ถ่านไฟ ในช่วงปี พ.ศ. 2520 สำหรับในพื้นที่เล วัดขรัวช่วย ในปี พ.ศ. 2525 ในบริบทเขาป่าวัดพรหมโลก ในปี พ.ศ. 2531 ในบริบทนาวัดมัจฉิมภูผา สร้างในปี พ.ศ. 2534 ส่งผลต่อพลวัตของความเชื่อและการจัดการศพที่เปลี่ยนแปลงไป การจัดงานศพนิยมตั้งวางศพที่บ้าน สั่งซื้อโลงที่ตกแต่งสวยงาม เริ่มมีการตั้งเต็นท์เป็นที่นั่งของแขกผู้เข้าร่วมงาน ชื้อของมาประกอบอาหารกันเองในหมู่ญาติเลี้ยงผู้มางาน คนที่มางานนำเงินอย่างเดี๋ยวนำมาทำบุญแตกต่างจากอดีตที่มีการช่วยเหลือจนเจือกันในกลุ่มเพื่อนบ้าน พระสงฆ์ทำหน้าที่สวดพระอภิธรรม มีคนนำไหว้พระเสร็จสรรพ มีพิธีกรรมที่เพิ่มขึ้นมาจากเดิม เช่น มีพิธีกรรมก่อนการตาย ระหว่างตาย วันเผาศพ การปฏิบัติ หลังวันเผาศพเสร็จ มีการการบวชหน้าไฟ การแต่งตัวศพ การตกแต่งดอกไม้หน้าโลงศพ การจัดที่นั่งพระที่ดูดี มีระบบ การไว้ศพนานมากขึ้น เนื่องจากมีการรักษาศพด้วยน้ำแข็งก้อนใหญ่ ใช้นาน 5 – 7 วัน มีการละเล่น ทั้งรื่นเริง ละเล่น การพนันขันต่อ เพื่อเผาศพ กลุ่มคนในงานศพจะมีบทบาทโดดเด่นชัดเจน เจ้าภาพทำหน้าที่ประสานงานดูแลแขกทั้งงาน พระทำหน้าที่สวดศพ นำศพไปสู่ฌาปนสถาน เริ่มมีธุรกิจร้านเช่าเต็นท์ คนตกแต่งดอกไม้หน้าศพ บรรยากาศงานศพเริ่มมีการรื่นรมย์บันเทิง มีการละเล่น ประกอบด้วย การละเล่น กาหลอ หนังตะลุง มโนราห์ ว่าเพลงบอก เพื่อคลายความโศกเศร้าและรื่นรมย์สำหรับผู้ที่มาร่วมงานศพ

สำหรับอัตลักษณ์คนเผาผียุคนี้ พบว่า จำนวนหนึ่งได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาจากคนปฏิบัติคนเผาผีเดิม มาจากคนเขี่ยศพสู่เจ้าหน้าที่ มาจากการเป็นคนวัดหรือการเป็นเด็กวัด ได้รับความไว้วางใจจากพระและกรรมการวัด มีการเรียนวิชาการเผาจากพระสงฆ์ เรียนมาจากบรรพบุรุษผู้อาวุโสในชุมชน มีการเพิ่มองค์รู้ พระครูเป็นพี่เลี้ยง ช่มใจมุ่งทำดีแม้ใครจะพูดว่ากล่าวอย่างไร สืบสานวิชาคาถามาจากบรรพบุรุษเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเผาศพหนึ่งเดียวบนเมรุ เป็นเจ้าหน้าที่ประจำเมรุ ยึดอุดมการณ์ใส่ใจในการทำงาน บางรายเป็นคนใจดีเผาผีฟรีไม่มีจ้าง ถือกฎแห่งคนเผาผี ละเว้นชู้ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหาหินเผาผี ผักฝ่นจนชำนาญการเผา ทำงานหารรายได้เสริม ทำนา ก่อสร้าง ประมง รับจ้างทั่วไป ยึดหลักความดีมีจรรยาบรรณคนเผาผี มีอุดมการณ์ ทำดีเพื่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ยึดติดหากใครจะคิดเหยียดหยันอาชีพ พยายามสร้างให้ตนคนสำคัญที่สุดในการเผาผี เป็นคนนำประจำเมรุ ผู้รู้ ผู้สั่งการกับเจ้าภาพกรณีการเตรียมทำพิธีและการดำเนินการตามพิธีเผาศพ มีจิตใจกุศลไม่เลือกเผา ไม่ว่าจะจน มี หวี รวย ใช้ไสยเวทย์ มนต์ดำ มนต์ขาว เรียนรู้ ปรับตัวการอยู่ในสังคมสร้างความหลากหลายหน้าที่และการทำงานบริการครบวงจร ด้านการจัดการศพบนเมรุ

3) ในยุคช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2561 เป็นยุคแห่งทันสมัย มีรูปแบบการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า ไร้มลพิษ โดยเริ่มต้นที่ชุมชนเมือง ตามด้วยในพื้นที่ป่าเขา ส่วนในพื้นที่บริบทนาและเลนนั้น ยังคงเป็นรูปแบบการเผาศพแบบเตาถ่าน บรรยากาศครึกครื้น คลาคล่ำไปด้วยผู้คน

แม่ค้าขายของเรียงรายรอบเมรุ อุตลักษณ์คนเผาผี เปลี่ยนไปเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเผาศพ
ปรับตัวสร้างตนให้ดูดี ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วย ทำงานหลากหลาย อธิบายได้ดังนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ในพื้นที่แต่ละชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้าง
พื้นที่ที่มีความเจริญเข้ามาทุกมิติทั้งด้านสาธารณูปโภค การค้าขาย ธุรกิจ ความทันสมัยของสังคม
เป็นบริเวณที่มีถนนหนทางเจริญขึ้น จากอดีตเป็นแค่ทางเดินเท้าถนนลูกรัง มีการพัฒนาเป็นถนน
คอนกรีต ลาดยาง ไฟฟ้าเข้ามาสว่างไสวตลอดสาย สภาพความเป็นอยู่แตกต่างจากอดีตที่อยู่แบบที่
แบบนอ้ง ปัจจุบันคนในชุมชนมีความเห็นแก่ตัวต่างคนต่างอยู่ คนรวยอยู่ส่วนคนรวย คนจน
อยู่ส่วนคนจน กลายเป็นบริบทแห่งสังคมเมือง ลดพื้นที่การทำสวนสมรมเป็นพืชเชิงเดี่ยว
เน้นเพื่อค้าขาย ปลูกปาล์มน้ำมัน ยางพารา ทูเรียน ลดพื้นที่ทำนา ปรับพื้นที่ริมทะเลเลี้ยงกุลาดำ
เพื่อการส่งออก จำนวนเรืออวนประมงชายฝั่งลดลงอย่างมากจนแทบจะไม่มีคนประกอบอาชีพนี้
บ้านเรือนสร้างทันสมัย ทรงสมัยใหม่ มีเครื่องอำนวยความสะดวกพร้อมสรรพ ร้านค้าตลาดมากขึ้น
ร้านสะดวกซื้อเข้าถึงทุกชุมชนพื้นที่ชุมชน

ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดการศพยุคนี้ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่สวยงามถูกจัดไว้
อย่างมีระบบ บรรยากาศภายในงานศพนั้นถูกจัดเตรียมพร้อมมาเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ที่จัด
อย่างสวยงามงดงามหน้าศพ โลงศพประดับประดาด้วยไฟ สีล้น โลงบรรจุแอร์คอนดิชั่น พวงหรีดที่จัด
ด้วยดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง ตั้งไว้บริเวณโคงศพจำนวนมาก ต้อนรับแขกที่มากราบไหว้ศพ ในบริเวณ
งานนั้นยังมีการเตรียมพร้อมเต็นท์เช่า โลงสูง โต๊ะเก้าอี้ อีกทั้งมีการจ้างเหมาพ่อครัว แม่ครัว
ทำกับข้าว อาหาร ไว้เป็นการขอบคุณผู้มาร่วมงาน นิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมาเทศนา มาสวด
เจ้าภาพแต่ละคืนหรือในวันเผาศพนั้นเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในสังคมในชุมชน มีการจัดวางเก้าอี้ โซฟา
ด้านหน้าพระเพื่อรองรับที่นั่งของบุคคลกลุ่มเหล่านั้น มีการจัดเตรียมดอกไม้ เครื่องไทยธรรม สังฆทาน
กำพร้า เครื่องเช่นไหว้เจ้าที่เจ้าเปเลว ของขำร่วยที่ระลึกแก่ผู้มาร่วมงานด้วยราคาที่ดูดีมีระดับ
ทุกอย่างถูกจัดระบบมาเป็นอย่างดี และการประกอบงานศพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในรูปแบบ
การใช้เช่าครบทุกกระบวนการ ตั้งแต่การบริการส่งโคงศพ เครื่องเสียง เต็นท์ โต๊ะเก้าอี้ รับจัดดอกไม้
ร้านส่งพวงหรีด การเขียนป้ายงานศพ ป้ายไว้นิลประชาสัมพันธ์บอกทาง เครื่องไทยธรรม ของที่ระลึก
รวมถึงการให้เช่าเหมาลำเรือเพื่อออกทะเลลอยอังคารกระดูกเข้าถ่านของผู้ตาย

สำหรับการจัดงานศพในยุคนี้เป็นไปในลักษณะสองรูปแบบ ส่วนหนึ่งยังนิยมไว้ศพ
ที่บ้าน แต่ในบริบทเมืองนั้นมีการนำศพไว้ที่วัดเนื่องจากมีพร้อมสำหรับบริการผู้เสียชีวิตและญาติผู้ตาย
ทั้งพระ มัคทายก จาน ชาม ซ้อน สถานที่ เครื่องเสียง และอุปกรณ์ที่ใช้ในงานศพ ง่าย สะดวก
ประหยัดเวลาต่อการจัดการศพ ยุคปัจจุบันที่ผู้คนมีเวลาที่จำกัดด้วยเรื่องภารกิจการทำงานที่ต้อง
รับผิดชอบการทำงานมาหากิน ส่วนการเผาศพนั้นเป็นการเผาศพด้วยเมรุที่ทันสมัยคือ เมรุเตาเผาไฟฟ้า
แบบไร้มลพิษ ซึ่งเกิดขึ้นเริ่มแรกในพื้นที่บริบทเมือง เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ชุมชนแออัด หมู่บ้านผู้คน
จำนวนมากได้รับผลกระทบการควั่นไฟ เกรงหวั่นอันตรายจากการเผาศพที่วัดชะเมา จึงมีการเรียกร้อง
และมีการสร้างเมรุเผาศพแบบไฟฟ้าไร้มลพิษเมื่อปี พ.ศ. 2540 และในบริบทชุมชนเขาป่า วัดพรหมโลก
มีการจัดสร้างเมรุเผาศพแบบไฟฟ้าแบบไร้มลพิษ เมื่อปี พ.ศ. 2555 ส่วนในบริบทพื้นที่นาและเล ยังคง
มีการเผาด้วยเตาเผาศพแบบเมรุเผาถ่านคังเดิม ยังไม่มีการปรับเปลี่ยนสร้างเป็นเมรุเผาศพแบบไฟฟ้า
ไร้มลพิษ บรรยากาศภายในงานศพและภายในบริเวณเมรุเผาศพนั้นตกแต่งสวยงามด้วยดอกไม้ และ

ผ้าผูกตบแต่ง ครีกริ้น คลาคล่าไปด้วยแม่ค้าขายของทั้งของสด ของแห้ง อาหารเครื่องดื่ม รวมไปถึงคนขายหอย ลี้อเตอร์ ที่มีปรากฏขึ้นในช่วงของการเผาศพเป็นที่ชื่นชอบของนักเสี่ยงทายตามเลขที่ตีเลขจากศพ ก่อนที่จะมีการเผามีการขับเสภา อ่านประวัติ คุณงามความดีของผู้ตาย

สำหรับอัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่เขาป่าและเมือง ยุคนี้มีตัวตนที่ชัดเจน เป็นไปตามรูปแบบของการเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า แต่ในพื้นที่นา และเล นั้นยังคงเป็นการเผาศพ แบบเตาเผาศพแบบเตาถ่าน โดยอัตลักษณ์คนเผาผีในชุมชนพื้นที่เขาป่า นา เล เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ คือ คนเผาผีในชุมชนเมือง มีการสั่งสมเพิ่มประสบการณ์งานเผาผี แสวงหาความรู้ด้านการเผาศพเชี่ยวชาญการเผาศพ มีการปรับตัวเองให้ดูดี สมเกียรติเจ้าภาพหรือผู้ตาย มีความรู้เรื่องเทคนิคระบบไฟฟ้าที่ใช้ในการเผาศพ วางตัวดูดีให้เหมาะสมสังคมคาดหวังจ่ายค่าบริการครั้งละ 5,000 บาท การทำงานนั้นช่วยกันกับพระที่อยู่เฝ้า ทำงานร่วมกับพระบนเมรุ พระรับงานคนเผาผีสานต่อก่อนงานเผา มีการเข้าฝึกอบรมความรู้เพิ่มทักษะการเผาศพ เป็นคนมีหลักการไม่เลือกเผาศพเท่าเทียมกันทุกศพไม่ว่าจะยากดีมีจน นักโทษ คนคุก คนเป็นโรคร้าย ยึดมั่นในความดี ยุคนี้ค่าถ่านไม่จำเป็นเห็นทุกอย่างอนิจจัง หัดปลงชีวิต ยังคงมีความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่ลบลู่ ศึกษาความรู้ด้านหลักธรรมนำสอน เป็นผู้รู้ทุกศาสตร์เชี่ยวชาญงานประเพณี One Stop Service แห่งชุมชน เมื่อมีงานบุญก็จะได้รับเชิญไปทำหน้าที่นำไหว้พระ แต่บางรายมุ่งเผาอย่างเดียวไม่เกี่ยวนำไหว้ เป็นคนขาดไม่ได้เมื่อตายต้องตามหา ทำงานให้หนัก ไม่กลัวความตาย ถ่ายทอดวิชาหาผู้ช่วย ยึดหยุ่น ปรับตัวสูงในสังคมปัจจุบัน คนเผาผีในปัจจุบันจะมีบทบาทน้อยลงเนื่องจากถูกจัดสรรบทบาทหน้าที่ให้จำกัดเฉพาะการเผาศพนั้น พยายามประกอบสร้างตัวตนดูดี แต่งตัวดี สวมชุดซาฟารีหรือสวมใส่ชุดสูทเผาศพ ทำอาชีพได้หลากหลายทั้งขายไก่ย่าง ก่อสร้าง ทำสวน รับจ้าง บริการเป็นช่างเทคนิคซ่อมเตาเผา ใช้เครื่องมือสื่อสารทันสมัย โทรศัพท์ Facebook Line สื่อสารงานศพยกระดับตัวเองเป็น “ผู้ประกอบการงานศพ”

โดยสรุปแล้ว การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในพื้นที่ภาคใต้ ในทุกยุคทุกสมัยผ่านการสร้างตัวตนทั้งในรูปของอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม กล่าวคือ มีทั้งอัตลักษณ์ที่เป็นไปในรูปของบุคคลที่กลับกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม ในขณะเดียวกันสภาพแห่งสังคมหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมก็ได้กล่อมกลายนำไปสู่อัตลักษณ์แห่งบุคคล โดยเฉพาะยุคแรกนั้นท่ามกลางบริบทแห่งสังคม วัฒนธรรมธรรมชุมชน คนเผาผีเกือบทุกพื้นที่จะมีอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการเรียนรู้ สืบทอดวิชา จากผู้รู้บรรพบุรุษ จากพระสงฆ์ มีอุดมการณ์การทำงานอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในการทำดี ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ใช้ภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น ต่อมาในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนผ่านสังคมสู่ความทันสมัยมีการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ส่งผลต่อความเชื่อและการจัดการศพให้มีความทันสมัยมากขึ้น เกิดขึ้นเริ่มแรกในสังคมชุมชนเมือง ตามด้วยพื้นที่เขา ป่า เล (ทะเล) และนา ตามลำดับ คนเผาผี มีอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทแห่งสังคมในการยึดยึดประกอบสร้างตน มีการเปรียบเทียบการทำงานเพื่อพัฒนาตนเอง มีการสื่อสาร ถ่ายทอด แสวงหาไขว่คว้าแหล่งวิชาอาคมที่แกร่งกล้า เพื่อให้เป็นภาพจำเป็นคนที่มิวิชาอาคมเป็นผู้เชี่ยวชาญในการจัดการศพในสายตายของสังคม มีการเคารพในกฎ จริยธรรม จรรยาบรรณ แห่งการเป็นผู้เผาผีมาในยุคปัจจุบันที่เป็นไปในสังคมบริโภคนิยม บริบทสังคมหรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมถูกประกอบสร้างให้กลายเป็นสินค้าไม่เว้นแม้กระทั่งการเผาผี หรือตัวคนเผาผีเอง อัตลักษณ์ของคนเผาผีในยุคนี้มี

ความเข้มข้นในรูปแบบของการประกอบสร้างตัวตนและดำรงอยู่ในสังคมแห่งความทันสมัย โดยมีการประกอบสร้างรูปลักษณ์การแต่งกายที่ดูดี ปรับตัว เข้าสู่สังคม สร้างเรื่องเล่าราวต่าง ๆ สร้างตัวให้มีความโดดเด่นสำคัญ ยอมรับในโชคชะตาเพื่อพัฒนาตนเอง เรียนรู้พัฒนา สร้างวิธีการทำงานให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ ร่วมทำงานกับผู้อื่น มีการพยายามถ่ายทอดแก่ลูกหลาน สร้างมือสืบทอด มีการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยในการประสานงานจัดการศพ การประกอบสร้างดังกล่าวจะมีความเข้มข้นมากในพื้นที่บริบทชุมชนเมือง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ตามมาด้วยสังคมเขาป่า เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากพื้นที่เขาป่า ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองนครศรีธรรมราชเพียง 30 กิโลเมตร ส่งผลให้ได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาดังกล่าวเห็นได้จากการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการเผาศพจากรูปแบบการเผาแบบสามส่างมาสู่การเผาแบบเมรุเผาศพและก้าวขึ้นมาสู่เมรุเผาศพแบบเมรุไฟฟ้า ซึ่งอัตลักษณ์ของคนเผาผีจะเป็นไปตามสังคมและรูปแบบแห่งการเผาศพนั้น ในขณะที่สังคมชุมชนในพื้นที่นา และ เล นั้นยังคงมีรูปแบบการเผาศพแบบเตาเผาเมรุเผาถ่าน ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า อัตลักษณ์คนเผาผี เป็นอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล ไม่ตายตัว เป็นไปตามบริบทแห่งพลวัตสมัยของสังคม ซึ่งมีทั้งอัตลักษณ์ที่เป็นไปตามเงื่อนไขของสังคมและการสร้างพื้นที่ อำนาจ การนิยาม ความหมาย การประกอบสร้างตัวตนของตัวคนเผาผีเอง

อภิปรายผล

การจัดการศพของชุมชนภาคใต้ มีพลวัตความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ เหตุเพราะการเปลี่ยนแปลงทางด้านบริบทแวดล้อมของชุมชน การพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม กล่าวคือ ในยุคอดีตชาวชุมชนอยู่ในชุมชนใกล้ชิดธรรมชาติ เขาป่า นา เล พึ่งพิงและพึ่งพาธรรมชาติ ในการประกอบอาชีพการทำมาหากิน โครงสร้างพื้นฐานยังไม่มีขยายตัว อยู่กันอย่างสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันในชุมชน การจัดงานศพหรือประเพณีการตายจัดขึ้นโดยอาศัยธรรมชาติ ทั้งการดูแลศพ การบรรจุโลงศพ การสร้างโรงเลี้ยง การเผาศพอาศัยสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจุนเจือกันในชุมชน เพื่อนบ้านเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบของเครือญาติ เป็นการจัดการงานศพของชุมชน “ศพเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงคนในชุมชน” ต่อมาเมื่อมีความทันสมัยเข้ามามีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการคมนาคม การติดต่อสะดวก สื่อสารกันอย่างทั่วถึง ส่งผลให้บริบทสังคมชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้รูปแบบการจัดงานศพ ประเพณีศพเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา มีการสร้างเมรุเผาศพ รูปแบบการจัดงานศพมีระเบียบขั้นตอนมากขึ้น มีการตกแต่งศพ โลงศพ อาบน้ำศพ มีการจัดดอกไม้ประดับโลงศพ มีการเลี้ยงแขกผู้มางาน คนที่มางานไม่ได้ช่วยกันทำงานเหมือนเช่นอดีตเป็นเพียงการนำเงินมาทำบุญ มีการลดขั้นตอนในการเตรียมงานและมีความรวดเร็วมากขึ้นให้ทันกับเหตุการณ์ พิธีกรรมบางอย่างยกเลิกไปไม่ถือปฏิบัติและรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทน โดยเฉพาะได้รับเอาวัฒนธรรมคนเมืองหรือวัฒนธรรมเจ้านาย เช่น การมาเคารพศพ การวางพวงพุดดอกไม้ การมีเจ้าภาพที่เป็นคนมีชื่อเสียงหรือผู้นำของชุมชนมาเป็นเจ้าภาพแทนเจ้าภาพเครือญาติ มีการจัดวางเก้าอี้ โซฟา เพื่อรองรับที่นั่งของบุคคลกลุ่มเหล่านั้น มีการนิมนต์พระชั้นผู้ใหญ่มาแสดงธรรมเทศนา เชิญผู้มีชื่อเสียงทอดผ้าบังสุกุล รวมถึงพิธีการต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบ ทุกอย่างในงานเน้นถึงความสะดวก สบาย รวดเร็ว นำเงินมาทำบุญ การขาย เช่า ลินค้าสืบเนื่องจากงานศพ ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป

จากความสัมพันธ์เชิงช่วยเหลือเกื้อกูลกันในอดีตกลายเป็นการจัดการศพแบบการแบ่งปันกันในเชิงมูลค่าเป็นการลอกเลียนหรือนำเข้าวัฒนธรรมมาจากการจัดงานศพของชนชั้นผู้นำของสังคมไทย กลับกลายเป็นว่าลวดทอนบทบาทของศพเป็นเพียง“สัญญาแห่งสินค้าในเชิงมูลค่า” มากกว่าเป็นศูนย์กลางของประเพณีการตายอีกต่อไป

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาจาก 2 ปัจจัยด้วยหลักด้วยกัน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายใน กล่าวคือ วิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ความมีน้ำใจของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่เคยช่วยเหลือกันแบบญาติแบบพี่น้อง มีความเอื้อเฟื้อกัน ไม่คิดสินจ้างรางวัล ต่อมามีการมองถึงผลประโยชน์มากขึ้น สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันก็กลายมาเป็นการซื้อขาย สิ่งที่เคยช่วยเหลือกันแบบฟรี ๆ กลับกลายเป็นการว่าจ้างเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และประสบการณ์ของเจ้าภาพงานศพ เป็นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่ได้พบเห็นและนำมาเปลี่ยนแปลงการจัดงานของตน จึงมีผลทำให้พิธีกรรมการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสดังกล่าวตามไปด้วย 2) ปัจจัยภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ที่สังคมมีการแข่งขันเรื่องความเป็นอยู่ ความมีฐานะทางสังคม ตลอดจนต้องทำมาหากิน เพื่อจุนเจือครอบครัว รวมถึงภาระหนี้สินที่ต้องรับผิดชอบสภาพสังคมที่เคยช่วยเหลือก็เริ่มห่างเหินกันไปและประกอบกับความต้องการที่รวดเร็วงานศพจึงกลายมาเป็นเรื่องของธุรกิจงาน ศพขายโลงศพ ขายพวงหรีด และธุรกิจสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ และร้านบริการงานศพครบวงจร การศึกษามีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพเมื่อคนมีการศึกษาที่สูงและเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดีกว่าในอดีต เมื่อจำเป็นต้องจัดงานศพ จึงจัดรูปแบบงานศพให้ออกมาในรูปแบบที่ดิงตามสมัยนิยมที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ที่เห็นจากที่อื่น สอดคล้องกับพระพิพัฒน์พงษ์ฐานวุฑโฒ (2554) ที่ระบุว่า ความเปลี่ยนแปลงของพิธีศพมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมที่นึกถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคี ค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และกระแสของทุนนิยมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการจัดพิธีศพ

นอกจากนี้ในเรื่องของเศรษฐกิจก็มีส่วนสำคัญ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพคือระบบเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือคนในชุมชนมีการแข่งขันกันในฐานะความเป็นอยู่มากขึ้น ต่างคนก็อยากมีฐานะที่ดีคนมีฐานะดีย่อมมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตลงการจัดพิธีกรรมศพก็ย่อมจัดดีตามฐานะดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้งานศพเปลี่ยนแปลงไปคือมีความสามารถในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการจัดงานศพได้ดีกว่าคนมีฐานะยากจน เมื่อคนมีฐานะดีจัดงานศพเป็นแบบอย่างที่ดี คนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงถือเป็นมาตรฐานว่าถูกต้องดีงามเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเกิดกลุ่มบริการงานศพขึ้น เช่น ร้านรับจัดงานศพครบวงจร ร้านขายดอกไม้ พวงหรีด เครื่องไทยธรรม ของที่ระลึก เป็นต้น สอดคล้องกับปัญญา เลิศสุขประเสริฐ (2548) ที่กล่าวว่า เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป การจัดงานศพไม่สามารถพึ่งพาคนใกล้ชิดได้ดังเดิม การหาคนมาช่วยจัดงานศพที่บ้านทำได้ยากขึ้น แสดงให้เห็นถึงพลวัตความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมการจัดการศพ ความสะดวกสบายและการประหยัดเวลา ในอดีตการจัดงานศพฆราวาส คนทั่วไปจะจัดด้วยตนเองเป็นหลัก มีความเชื่อที่

เกี่ยวกับพิธีกรรมท้องถิ่น ตามหลักพุทธศาสนาสืบทอดต่อกันมา รวมไปถึงการเชื่อเรื่องผีสง สำหรับชนชั้นสูงจะเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมจากลัทธิของพราหมณ์ ฮินดู ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมของไทยตั้งแต่ยุคสมัยศักดินา ในอดีตการจัดงานศพอาศัยความร่วมมือของคนในครอบครัว เพื่อนฝูง และคนในชุมชนที่รู้จักกันไม่ต้องพึ่งพาแรงงานมากนัก

ในปัจจุบันพบว่าพิธีกรรมการจัดการศพในฐานะสินค้าบริการมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองการบริโภคนิยมตามภาวะทันสมัยจัดอย่างใหญ่โตเพื่อแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายหรือครอบครัวมากกว่าให้ความสำคัญต่อคุณค่าในเชิงศาสนา เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ในสังคมสมัยใหม่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาเพิ่มในชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตของคนสมัยใหม่ คือ ความสะดวกรวดเร็ว และสามารถเลือกออกแบบรูปแบบการจัดการงานศพได้ตามความประสงค์ ตามรูปแบบที่ Giddens (1992) เสนอว่า “การเข้าสู่ความทันสมัย” (modernization) เป็นการเปลี่ยนแปลงให้ไปเป็นแบบสังคมตะวันตก (westernization) ซึ่งก็คือการมีระบบแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เน้นระบบอุตสาหกรรม และการเป็นสังคมเมือง จะเห็นได้ว่าความทันสมัยทำให้รูปแบบการบริการและการบริโภค รวมถึงองค์ประกอบบริบทต่าง ๆ ที่เกิดจากความทันสมัย เช่น การค้าการบริการต่าง ๆ ในงานศพ การเช่าเต็นท์ เครื่องเสียง ดอกไม้ พวงหรีด การประดับประดาเมรุ การประดับประดาโลงศพ ของชำร่วย การเชิญแขกระดับคนชั้นนำในสังคม พระระดับผู้ใหญ่ การมีศาลาปลายทางตั้งศพเคียงข้างเมรุ การพระราชทานเพลิง การบริการอาหารเลี้ยง รวมถึงการขายของต่าง ๆ สารพัดชนิดในงานพิธีการเผาศพ ทำให้การจัดการศพของคนในสังคมสมัยใหม่มีความแตกต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความทันสมัยเป็นสิ่งที่ทำให้ช่องทางการบริการและบริโภครูปแบบการจัดการศพมีความหลากหลายและคนในแต่ละสังคมสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น การกลายเป็นสินค้า จึงมีความเชื่อมโยงกับความทันสมัยในลักษณะของการพึ่งพากันสอดคล้องกับพระบุญธรรม สุทธิกุล (2550) ที่ระบุว่า ในอดีตการจัดพิธีกรรมงานศพจะปฏิบัติตามขั้นตอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเชื่อว่าพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และการจัดพิธีศพได้อาศัยคนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย แต่ปัจจุบันพบว่าการจัดพิธีศพแต่ละงาน มีการใช้เงินจำนวนมากพิธีกรรมจะมีความศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม ทำให้เข้าใจในขั้นตอนของพิธีศพตามหลักพระพุทธศาสนาลดน้อยลง เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสินค้าตามแบบทัศนะของ Appadurai (1989) ที่มองสิ่งของในฐานะที่สร้างวัฒนธรรมที่ถูกนิยามความหมายเฉพาะเจาะจงและได้รับการจัดจำแนกหรือยกเลิการเป็นวัตถุหรือสินค้า สินค้าจึงเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั่วไป การดำรงอยู่ของสินค้าเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นอิสระจากการควบคุมของศีลธรรมหรือข้อห้ามทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องใช้เงินซื้อหา ไม่ใช่ได้จากความสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนการกลายเป็นสินค้าจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งเรื่องเวลา วัฒนธรรมและสังคม หากสิ่งของบางอย่างมีคุณลักษณะที่สามารถแปรผันเป็นสินค้าได้ โดยมีช่องทางการนำเสนอสินค้าและมีบริบทที่เหมาะสมต่อการซื้อขาย สิ่งของเหล่านั้นก็จะกลายเป็นสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ พระมหาจรัญ (2552) ที่อธิบายว่า การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ทำให้การจัดการศพมีมูลค่าการแลกเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจที่สูงมาก ส่งผลต่อการจัดการศพและคนที่เกี่ยวข้องกับศพทั้งระบบ พิธีศพกลายเป็นงานศพ

ของธุรกิจขายโลงศพ ขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรม
ซื้อขาย การจัดพิธีกรรม

ในด้านของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ภาคใต้ในชุมชนจังหวัด
นครศรีธรรมราช นั้นเป็นไปตามบริบทความเปลี่ยนแปลงแห่งพลวัตสมัยของสังคม กล่าวคือ ในยุค
ช่วงปี พ.ศ. 2455 - 2529 เป็นยุคที่มีการเผาศพแบบสามส้าง ป่าช้าเจียบเหงา คนเผาผีจะเป็นคน
ทั่วไป มีตัวตนที่เลื่อนไหล ใช้ภูมิปัญญาอาคมช่วยในการเผาผียึดอุดมการณ์ ช่วยเพื่อนมนุษย์ ต่อมาใน
ยุคช่วง พ.ศ. 2520 - 2539 เป็นยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคทันสมัย ตามนิยามของ Giddens
(1992) ที่ระบุว่า การเข้าสู่ความทันสมัยนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงให้ไปเป็นแบบสังคมตะวันตก
การมีระบบแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เน้นระบบอุตสาหกรรม การใช้เทคโนโลยีการผลิต
และการเป็นสังคมเมือง โดยเริ่มต้นที่สังคมเมือง มีการสร้างเมรุเผาศพเป็นอาคารก่ออิฐ โบกปูน
บรรยากาศเริ่มครึกครื้น คลาคล่ำไปด้วยผู้คน ตามด้วยในพื้นที่บริบทและเขาป่า นา ตามลำดับ
เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญทำให้อัตลักษณ์คนเผาผีเปลี่ยนไปเป็นเจ้าของที่ฌาปนสถาน มีตัวตนชัดเจน
โดยผ่านการสืบทอด เรียนวิชาจากบรรพบุรุษ อยู่ในวัด ฝึกวิชาจากพระ สร้างตนให้เป็นคนสำคัญ
เป็นพระเอกคนนำประจำเมรุ เป็นผู้รู้ ผู้สั่งการ ศึกษาสืบสานใช้ไสยเวทย์ มนต์ดำ มนต์ขาว มีการเรียนรู้
ปรับตัว สร้างความหลากหลายครบวงจรบนเมรุ และ ในยุคช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 เป็นยุคแห่ง
ทันสมัยมีรูปแบบการเผาศพแบบเมรุเผาศพไฟฟ้าไร้มลพิษ โดยเริ่มก่อเกิดที่สังคมเมือง ตามด้วยใน
พื้นที่ป่าเขา ส่วนในพื้นที่บริบทนาและเล นั้นยังคงเป็นรูปแบบการเผาศพแบบเตาถ่าน บรรยากาศ
ครึกครื้น มีผู้คนคราคร่ำ แม่ค้าขายของเรียงรายรอบเมรุ คนเผาผี เปลี่ยนไปเป็นผู้เชี่ยวชาญ
ด้านการเผาศพ มีการสร้างตัวตนโดยการแต่งกายสวมชุดสูท ดูดี มีระดับ ปรับตัวสร้างตน
นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ทำงาน พัฒนาอาชีพและความรู้ มีการทำงานที่หลากหลาย
มีการเป็นอยู่แบบคนทั่วไปในชุมชน

คนเผาผี ในพื้นที่ภาคใต้ปรากฏทั้งอัตลักษณ์ที่เป็นอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และอัตลักษณ์
ทางสังคม ประกอบด้วย การเรียนรู้ สืบทอดวิชาจากผู้รู้บรรพบุรุษ จากพระสงฆ์ มีอุดมการณ์
การทำงานอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในการทำดี ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ใช้ภูมิปัญญาชุมชน
ท้องถิ่นในการยึดหยัดพิสูจน์ประกอบสร้างตน มีการเปรียบเทียบการทำงานเพื่อพัฒนาตนเอง
มีการสื่อสาร การถ่ายทอด แสวงหาไขว่คว้าแหล่งวิชาอาคม ที่แกร่งกล้า เพื่อให้เป็นภาพจำที่ดีมีวิชาใน
สายตายของสังคม มีการเคารพในกฎ จริยธรรม จรรยาบรรณแห่งการเป็นผู้เผาผี รูปลักษณ์
การแต่งกายที่ดูดี ปรับตัว เข้าสังคม สร้างเรื่องเล่าราวต่าง ๆ ประกอบสร้างตัวให้มีความโดดเด่น
สำคัญ ยอมรับในโชคชะตาเพื่อพัฒนาตนเอง เรียนรู้พัฒนา สร้างวิธีการทำงานให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ
ร่วมทำงานกับผู้อื่น มีการพยายามถ่ายทอดแก่ลูกหลาน สร้างมือสืบทอด สะท้อนให้เห็นว่ามี
ทั้งอัตลักษณ์เป็นปัจเจกที่กลายกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม ในขณะที่เดียวกันสภาพแห่งสังคมหรือ
วัฒนธรรมได้หล่อหลอมนำไปสู่อัตลักษณ์แห่งปัจเจกบุคคล ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ
แนวคิดอัตลักษณ์ของ Harré (1983 อ้างถึงในอภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) ที่สรุปว่า อัตลักษณ์บุคคล
กลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมและกระบวนการที่สังคมหล่อหลอมอัตลักษณ์บุคคลขึ้นมา
ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้วงจรแห่งวัฒนธรรม

แสดงให้เห็นว่า คนเผาผีในพื้นที่ภาคใต้เองนั้นได้นิยามความหมายให้กับตนเองได้อย่างหลากหลายในฐานะผู้กระทำการมากกว่าการยอมจำนนในฐานะผู้ถูกระทำการแต่ฝ่ายเดียว นั่นคือการที่สังคมมอบลักษณะ “คนเผาผี” มีภาพตายตัวและกระทำตามความคาดหวังของสังคมซึ่งในความเป็นจริงแล้ว “คนเผาผี” ได้สร้างและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตัวเองอย่างหลากหลายและสิ้นไหล นิยามความหมายถูกเปลี่ยนแปลง และเชื่อมโยงกับการสร้างอำนาจและตัวตน การประกอบสร้างตัวตน ในบริบทต่าง ๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีการต่อสู้ การสร้างพื้นที่ในเชิงอำนาจ โดยปรากฏในรูปการปรากฏตัวชีวิตอยู่อย่างปรกติกับบุคคลทั่วไป ทำงานหลากหลายอาชีพ ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง การขายไก่ย่าง การผันตัวเองมาเป็นคนเจ้าพิธี นำไหว้พระในงานมงคลและงานอวมงคล เป็น One-stop service แห่งชุมชน สั่งการให้เจ้าภาพหรือญาติผู้ตายกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งในพิธีศพได้ เป็นผู้นำชุมชน กระทั่งเป็นผู้ประสานหรือผู้รับการประสาน การการจัดงานศพหรือผู้ประกอบการงานศพได้ด้วยตนเอง คนเผาผีไม่ใช่อยู่แค่เพียงโลกสีกลับ น่ากลัวเช่นในอดีต เป็นการลดทอนอัตลักษณ์บางอย่างลงและเพิ่มอัตลักษณ์เพิ่มพื้นที่อำนาจบางอย่างขึ้นมาด้วยการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่ตนเองมีองค์ความรู้ ประสบการณ์ มาใช้ในการประกอบสร้างประเด็นดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับการอธิบายเรื่อง Identity และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2543) และ Foucault (1986) ที่อธิบายว่า การก่อรูป หรือ การสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกหรือกลุ่มบุคคลนั้นได้ถ่ายทอดผ่านการดำเนินชีวิตร่วมกับกลุ่มคนต่าง ๆ ภายในสังคมและมองอำนาจเป็นความสัมพันธ์ในเครือข่ายของความรู้ - อำนาจ อำนาจถูกระทำการจากหลาย ๆ จุดในโครงสร้างทางสังคม สามารถนำทุนทางวัฒนธรรม ที่ได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม คือ ความรู้ วิชา ค่านิยม แนวปฏิบัติที่มีติดตัวมาเอื้อหรือนำทุนดังกล่าวไปเพิ่มพูนมูลค่าสร้างอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ใหม่ในการดำเนินชีวิต ตามแนวคิดของ Boourdire (1998)

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าคนเผาผีในยุคปัจจุบันในพื้นที่ภาคใต้ ได้กลายมาเป็นสินค้า และถูกปัจจัยแวดล้อมประกอบสร้างให้กลายเป็นสินค้า แสดงออกทางสังคมในการดำเนินการจัดการศพเชิงมูลค่า มากกว่าการให้ความสำคัญเชิงคุณค่าในฐานะพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีตัววัตถุ การบริการและค่านิยมที่เข้ามาปรากฏในรูปแบบของการให้บริการจัดงานศพครบวงจร เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์กลายเป็น “เป็นผู้เชี่ยวชาญการเผา หรือ ผู้ประกอบการงานศพ” นั่นคือการสร้างตัวตนให้ดูดี มีวิชา มีการจัดการแบบมืออาชีพ มีคนรู้จัก มีขั้นตอนและระเบียบการดำเนินการที่ถูกต้อง ทำตัวเองให้มีอำนาจในการต่อรอง หรือ การติดต่อกับธุรกิจต่อเนื่องจากงานศพ หรือแม้แต่กลุ่มนายทุนธุรกิจต่อเนื่องเห็นช่องทางในการทำรายได้จากคนเผาผี สอดคล้องยิ่งกับแนวคิดของ Appadurai (1989) ที่ได้กล่าวไว้ว่าสิ่ง ๆ เดียวกันสามารถมีคุณค่าแตกต่างกันในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และสิ่ง ๆ เดียวกันมีคุณค่าแตกต่างกันตามการให้คุณค่าของแต่ละบุคคล คนเผาผี ในอดีตไม่มีลักษณะไปเพื่อการต่อรอง การแย่งชิง การแข่งขัน แต่เป็นเพื่อความช่วยเหลือผู้ที่เสียชีวิต หรือแม้กระทั่งเป็นการแบ่งเบาภาระของวัดและเจ้าภาพ เป็นการช่วยเหลือจุนเจือกันในครอบครัว เป็นการสงเคราะห์และทำพิธีทางจิตวิญญาณ ส่งผู้ตายสู่สุคติภาพ ตามความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น เป็นคนที่สีกลับ มีวิชาอาคม เข้มขลัง น่าเกรงขาม หาตัวยาก

แต่ในยุคปัจจุบันคนเผาผี ได้กลับกลายมาเป็นคน ที่พบเห็นได้ง่าย เรียกใช้ง่ายเวลามีคนตาย เป็นคนกลางในการจัดการศพในการประสานกลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับการจัดการศพเกือบทุกกระบวนการ แต่งตัวดีมีฐานะ มีราคาแพงในการเผาและจัดการศพแต่ละขั้นตอน รวมไปถึงมีอำนาจในการต่อรองกับเจ้าภาพหลายประเด็น มีการดำเนินการจัดการศพหลายวัดและหลายรูปแบบ (เผาทั้งเตาเผาศพแบบถ่านและเตาเผาศพแบบไฟฟ้า) รวมไปถึงการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นส่วนเกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการศพและไม่เกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการศพ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ประยุกต์ใช้ประสานงานกับกลุ่มเจ้าภาพและผู้ประสานงานศพอย่างพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้ประกอบการงานศพ ซึ่ง “อัตลักษณ์” นี้เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของระบบสังคมทันสมัยหรือระบบโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1996) ที่ว่า โลกาภิวัตน์ เป็นหัวใจหลักของการเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ทำให้การหิบบ่มผสมผสานทางวัฒนธรรม ซับซ้อนและหลากหลาย สิ่งเหล่านี้กระทบต่อจิตสำนึก ทำให้เกิดการทบทวนค้นหาตำแหน่ง ของตนเอง เกิดการทบทวน และการสร้างความหมายใหม่ แก่อัตลักษณ์ นำไปสู่การเสนอค่านิยมและแบบแผนชีวิตแบบใหม่ขึ้นมา การสร้างภาพอัตลักษณ์ กลายเป็นส่วนสำคัญของระบบบริโภคนิยม

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานเกี่ยวข้องควรสร้างความตระหนักในควมมีคุณค่าของการจัดการศพ พิธีกรรมและนัยยะที่แฝงด้วยหลักธรรมคำสอน ปรีชาธรรม เพื่อเป็นการลด ละ เลิก กิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ยังตนอยู่ในความไม่ประมาทของชีวิต สร้างความผาสุกให้กับการดำเนินชีวิต

1.2 ควรส่งเสริมให้ชาวชุมชนในสังคม ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศพ ศึกษาเรียนรู้การจัดการศพ เพื่อเป็นกระบวนการงานศพเป็นตัวกลางในการสร้างสังคมแห่งภราดรภาพ ความเป็นญาติมิตร วงศาคณาญาติ นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน สังคม ประเทศชาติ

1.3 ผลที่ได้นี้เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเผาผีได้มีตัวตนและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในสังคม

1.4 เป็นฐานข้อมูลสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่ปรารถนาดี จะยกระดับคุณภาพชีวิต จัดระเบียบคนเผาผี ได้มีรายละเอียด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนเผาผีในสังคมไทยอย่างสอดคล้องเหมาะสม

1.5 นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศพได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการจัดการศพและอัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่อื่นของภาคใต้

2.2 ควรมีการศึกษาการจัดการศพและอัตลักษณ์คนเผาผีในพื้นที่อื่นของประเทศ

2.3 ควรมีการศึกษาแนวทางอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบทอดการจัดการศพในพื้นที่ภาคใต้

2.4 ควรมีการศึกษา แนวทางอนุรักษ์ เผยแพร่ปรีชาธรรมอันเนื่องมาจากการจัดการศพในพื้นที่ภาคใต้ และภาคอื่น ๆ ของสังคมไทย

2.5 ควรมีการศึกษาถึงการกลายเป็นสินค้าของการจัดการศพกับช่องทางการลดต้นทุน
ของกลุ่มเจ้าภาพงานศพ

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2511). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต*. พระนคร: การรถไฟ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ศาลาแดง.
- เก็ดถวา บุญปรากฏ. (2559). *ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซีย และพื้นที่ชีวิตในตลาดป่าดงเบงช่า*
เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เก็ดถวา บุญปรากฏ เบญจพร ดีขุนทด และเจตน์สฤกษ์ สังกข์พันธ์. (2557). *ดอกไม้แห่งรุ่งอรุณ:
พื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชนิษฐา นาคะ. (2542). *วิถีชีวิตและการดูแลตัวเองของผู้ป่วยในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในภาคใต้*.
วิทยานิพนธ์พยาบาลดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล: กรุงเทพฯ.
- ขวัญหทัย เจริญมิตรมิตร. (2542). *คน ไก่ชน และการชนไก่ กระบวนการกลายเป็นสินค้าในบริบท
สังคมไทย*. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาฉบับบัณฑิต (มานุษยวิทยา),
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- จุฑาทพวรรณ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2550). *วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2537). *ความเชื่อทางศาสนาพิธีกรรมความเชื่อทางวิทยาศาสตร์และ
ภูมิปัญญาชาวบ้านในความเชื่อและพิธีกรรม*. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *ผีเจ้านาย*. กรุงเทพฯ: พายัพ ออฟเซต พรินท์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2544). *แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็น "ไท". ในเอกสาร
ประกอบการประชุมวิชาการเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท,
22-23 มีนาคม 2544 ณ ห้องช้างกระ โรงแรมเชียงใหม่ออกคิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2545). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชนิดา เสี่ยงมไพศาลสุข. (2550). *เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์*. (แปล). กรุงเทพฯ: โครงการ
จัดพิมพ์คบไฟ.
- ชลลดา ชัยกุลวัฒนา. (2542). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตที่ส่งเสริมสุขภาพของสตรีวัยผู้ใหญ่
ตอนต้นเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยมหิดล: กรุงเทพฯ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2548). *พระเจ้ากรุงสยามกับเซอร์จอห์น เบาว์ริง*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ ไตโยต้า
ประเทศไทย.

- ชาติชาย มานิตยกุล. (2550). *วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชิน อยู่ดี. (2529). *สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ชิน อยู่ดี. (2512.) *คนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศรุสภา.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). *โครงสร้าง – ผู้กระทำ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. (2542). *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ฐิติวัฒน์ ทองแก้ว และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม. *Veridian E-Journal*. 9 (3), 1443 - 1462.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). *อัตลักษณ์ชุมชน*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ดำรง ฐานดี. (2546). *สังคมและวัฒนธรรมเกาหลี: การเมืองเกาหลี*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทวิช จตุวรพลกุล. (2547). *พรหมแดนอัตลักษณ์และกระบวนการกลายเป็นสินค้า : การเมืองวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร. (2548). *สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี*.วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง (มานุษยวิทยา), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- จง อุดมผล. (2542). *ภาพสะท้อนสังคมบริโภคนิยม*. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธรรมพร สุขมีและเก็ตถวา บุญปรากฏ. (2558). *การประกอบสร้างอัตลักษณ์ขององค์กรในสังคมไทย พุทธสมัยใหม่*. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ครั้งที่ 4 “การพัฒนางานวิจัย บนฐานแนวคิดใหม่ เพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน” Development of New and Innovative Research for the AEC (หน้า 45-53) ภูเก็ต: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *มิเชล ฟูโกต์ Michel Foucault*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- นันทนัย ประสานนาม. (2550). ความแปลกปลอมของความเป็นไทยในองค์กรภาคและดัมยักัง, ใน *วารสารไทยคดีศึกษา*. 4 (2), 142 - 171.
- นันทนา น้ำฝน. (2536). *เอกลักษณ์ของพยาบาลวิชาชีพ*. สงขลา: ภาควิชาการบริหารการศึกษาพยาบาลและบริการพยาบาล มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นิติ ภาวครพันธ์. (2541). บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่ เอกลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้. *รัฐศาสตร์สาส์น*. 20 (3), 1 - 15.
- นิติ ภาวครพันธ์. (2545). *ตัวเรา ปะทะ ตัวเขา*. ใน ปรีตตา เณลิเม่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ). *คนไท: ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย* (229). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- นิติ เอี้ยวศรีวงศ์. (2536). *สภาพเศรษฐกิจสังคมไทยยุคใหม่: จริยธรรมในการศึกษาสำหรับอนาคต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- นิวัตร สุวรรณพัฒนา. (2541). *ชุมชนค้าประเวณี*. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- บุญวัช บุญเจือ. (2546). คนเก็บของเก่า: ผู้นำขยะเข้าสู่ระบบการผลิตใหม่และการหมุนเวียนมาใช้ใหม่, ใน *อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2552). *โลกของคนไร้บ้าน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- บุญเลิศ สดสุขชาติ. (2533). *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ดร. คำหมา แสงงาม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรีนติ้งกรุ๊ป.
- ปนัดดา บุญยสาระนัย. (2546). ขนเผ่าอาข่า : ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลังแต่ดึงดูดใจ, ใน *อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ประชิด สกฤษณะพัฒน์ และอุดม เขยกีวงศ์. (2548). *ศิลปะและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2544). *วิถีชีวิตชาวใต้: ประเพณีและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.
- ประสิทธิ์ สิปรีชา. (2543). การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน *วาทกรรมอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ปรานี วงษ์เทศ. (2539). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรานี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย. เอกสารประกอบการจัดนิทรรศการ*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2550). *การศึกษาพัฒนาการของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาคเอเชียใต้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2540). *การศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2540). *ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: สำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ปัญญา เลิศสุขประเสริฐ. (2548). *กระบวนการกลายเป็นสินค้าของพิธีกรรมงานศพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัทมวรรณ เนตรพุกณะ. (2539). *การวิเคราะห์ที่อยู่อาศัยในเชิงเศรษฐกิจสังคมโดยการใช้สื่อ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2541). *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- พรสุข หุ่นรินันต์. (2545). *พฤติกรรมทางสุขศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะพลศึกษา ภาควิชาสุขศึกษา.
- พระครูกันตธรรมาภวัฒน์ (คุ้มบัวลา). (2555). *ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการมาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด*. พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย). (2556). *บทบาทของลัทธิพรหมที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษา ในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง*. พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.

- พระพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ. (2554). *การเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- พระบุญธรรม สุทธิกุล. (2550). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยเรื่องพิธีกรรมศพภายใต้ระบบทุนนิยม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี: อุบลราชธานี.
- พระมหาจรรย์ จิตตสังวโร. (2553). *การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา*. พุทธศาสนมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.
- พระอธิการบุญจันทร์ (อันโฮ). (2553). *ความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: มหาสารคาม.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *คนพันธุ์ป้อป: ตัวตนคนไทยในวัฒนธรรมสมัยนิยม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พิศิษฐ์ คุณวโรตม์. (2546). *อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV, ใน อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ไพโรจน์ คงศักดิ์. (2551). “อ่าซ่าไนท์บาชาร์ ความเป็นชาติพันธุ์บนเส้นทางการค้า”. ใน ยศ สันตสมบัติ (บก.), *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*, หน้า 223 – 252. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ภัสร์วจิ ศรีสุวรรณ. (2557). *ฉลาดทำศพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดดา.
- ภาณุ ชาญประโคน. (2550). *การสร้างความทันสมัยในประเทศไทย: เปรียบเทียบระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยศ สันตสมบัติ. (2535). *แม่หญิงสี่ชายตัว: ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยุทธนา นามดี. (2552). *กระบวนการสร้างอัตลักษณ์อีสานในวรรณกรรมของคำพูน บุญทวี*. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ยุรฉัตร บุญสนิท. (2546). *ภาวะสังคมหลังสมัยใหม่*. *วารสารปาริชาติ*. 15 (2), 16-17.
- รัตนา โตสกุล. (2548). *มโนทัศน์เรื่องอำนาจ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- รัตนา บุญมัยยะ. (2546). *พิธีเมเนากับตัวตนคนกะฉิ่น, ใน อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ราม ลิขิต. (2546). *สัปเหร่อ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ฐานการพิมพ์.
- ลักขณา ศกุนะสิงห์. (2556). *ความเชื่อและประเพณี: เกิด แต่งงาน ตาย*. กรุงเทพฯ: พราวเพรส.

- วรรตมา สุขวัฒนานันท์. (2540). *ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของบิดามารดา การอบรมบุตรด้านสุขวิทยาส่วนบุคคลกับภาวะสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียนในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์พยาบาลดุขุฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล: กรุงเทพฯ.
- วิเชียร ณ นคร (2551). พิธีศพภาคใต้, ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย.
- ศิขรา ศิริสาร. (2556). กระบวนการปฏิสัมพันธ์และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมในแฟนเพจเฟซบุ๊กส์ศึกษากรณีแฟนเพจฮิปคิงดอม. *วารสารวิทยบริการ*. 24 (3), 1-17.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2553, ธันวาคม 14). หน้ากากที่เปลี่ยนไป 'สัปเหร่อ' ผู้จัดการความตายมืออาชีพ. *ผู้จัดการ*, 18.
- สุลีมาน (ณถมล) วงศ์สุภาพ. (2547). *นางงามผู้กระจก: การศึกษากระบวนการกลายเป็นหมอนวดไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2559). *นครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช (ผู้แต่ง).
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2550). *นครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช (ผู้แต่ง).
- สำนักงานเทศบาลนครนครศรีธรรมราช. (2559). *เอกสารแผนปฏิบัติการเทศบาลนครนครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: กองแผนงานและพัฒนา สำนักงานเทศบาลนครนครศรีธรรมราช (ผู้แต่ง).
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2543). *โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภารัตน์ ลักษณะมีวานิชย์. (2545). *ความทันสมัยและการใช้ประโยชน์จากการรับรู้ข่าวสารของประชาชนในเขตเทศบาลนครปฐม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุเมธ ต้นสกุล. (2536). *พฤติกรรมหารายได้ของบุคคล ร้านค้า และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพในกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532). *สังกัปปิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุรพงษ์ ยิ้มละมัย (2549). *ละครที่ไร้บท: ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนภาคใต้*, *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 25 (2), 72-86.
- เสถียร โกเศศ. (2553). *ประเพณีเนื่องในการตาย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เสถียร โกเศศ. (2541). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- เสถียร โกเศศ. (2531). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตความตาย*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- เสถียร โกเศศ. (2505). *ประเพณีเนื่องในการเกิดประเพณีเนื่องในการตาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- อติคม โกมลวิทยากร. (2538). *วัฒนธรรมการบริโภค แนวคิดและการวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- อภิธาน สมใจ. (2541). *งานศพล้านนา: ปราสาทนทหัตถ์ลึงค์สู่ไม้ศพ*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรัญญา ศิริผล. (2551). “คนพลัดถิ่นกับการกลายเป็นสินค้า: ชุมชนไทใหญ่กับการค้าแรงงาน ในมิติทางสังคมวัฒนธรรมชายแดนไทย-พม่า”. ใน ยศ สันตสมบัติ (บก.), *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของประเทศไทยในสังคมไทย*, (หน้า 305-339). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- อรัญญา ศิริผล. (2545). *ฝันกับคนม้ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรัญญา ศิริผล. (2543). พื้นที่ในทฤษฎีสังคมศาสตร์, *สังคมศาสตร์*. 12 (2), 65-101.
- อวยชัย ตั้งเตรียมใจ. (2546). *การศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทเขินตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). *ทฤษฎีและวิวิธวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบและกับดักของความคิดแบบคู่ตรงข้าม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อารดา ฉิมมากร. (2550). *ธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- อุบลวรรณ แสนมหาภัย. (2544). *การปรับตัวต่อความทันสมัยของวัยรุ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอมืองเชียงราย*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาต่างประเทศ

- Althusser, L. (1969). Ideology Interpellated Individual and Subject, in *Identity: A Reader*. London: Sage Publication.
- Appadurai, A. (1986). *Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barker, C. (2000). *Cultural Studies: theory and practice*. London & Thousand Oaks: Sage.
- Berger, P and Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: a Treatise on the Sociology of Knowledge*. NY: Garden City.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford University Press.
- Frank, K. (1998). The Production of Identity and the Negotiation of Intimacy in a Gentleman's Club, *Sexualities* 1, no. 2 (1998): 175 – 202.
- Gouldner, A. (1978). The New Class project, II, *Theory and Society*, 6 (3), pp 343–389.
- Geertz, C. (2000). *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York, NY: Basic Books.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. Stanford University Press.
- Goffman, E. (1959). *Presentation of Self in Everyday Life*. NY: Doubleday.
- Hall, S. (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage Publication.

- Hoselitz, F. (1967). *Theories of Economic Growth*. London: Collier Macmillan.
- Keyes, C. (2002). *Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos*. London: Routledge Curzon.
- Kopytoff, B. (1988). The cultural biography of things: commoditization as process. In A. Appadurai (ed.) *The social life of things: Commodities in cultural Perspective*. Cambridge:Cambridge University Press.
- Kopytoff, B. (1986). *The Cultural Biography of Thing: Commoditization as Process*. NY: University of Cambridge.
- Lacan, J. (1998). *The Four Fundamental Concepts of Phycology-analisy*, J, A. Miller (ed), London: Vintage.
- Mill, B. (1999). *Thai Women in the Global Labor Force : Consuming Desires, Contested Selves*. London: Rutgers University Press.
- Miller, D. (1994). A model for the development of simple cell receptive fields and the ordered arrangement of orientation columns through activity - dependent Competition between on- and off-center inputs. *Journal of Neuroscience*, 14 (1): 409 - 441.
- Moore, W. (1963). *Social Change*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Pattana K. (2007). *Muai Thai Cinemas and the Burdens of Thai Men*. Singapore: National University of Singapore (NUS) - Asia Research Institute.
- Preecha, N. (1982). *Arayathum Khong Manud Kon Pravatsad Nai laeng Borankadee Chai Fang - talae Kong Prataedthai*. BKK: Paperback.
- Simmel, G. (2008). *Sociological Theory*.(7th ed). New York: The McGraw-Hill.
- Tanabe, S and Keyes, C. (2002). *Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Wattana, S. (2005). *Dynamic Diversity in Southern Thailand*. BKK: Silkworm Books.
- Woodward, K. (1997). *Identity and Difference*. London: Sage Publication.

บุคลากรกรม

- กรตชวรรณ กาญจนดิษฐ์ (2561, 13 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กรอง เวทีตรง (2561, 9 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กลีน ใจสว่าง (2561, 28, 29 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหรียญ) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กฤษณะ บุญอมร (2561, 9, 19 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กฤษณา ชลกาล (2561, 9, 19 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กบินทร์ สารัตน์ (5 พฤศจิกายน 2561) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านดอกไม้ในชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กรวรรณ ชูประสูติ (2561, 5 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กิตติพันธ์ พลธรรม (2561, 28 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านดอกไม้ในชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหรียญ)
ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- กัมม้าย ชูสกุล (2561, 15 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เชียว (นามสมมติ) (2561, 11, 12, 13 กันยายน, 3, 4, 5 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดและที่บ้านชุมชน
วัดขรัวช่วย (ต้นเหรียญ) ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- คำนึ่ง สรรพสังเกต (2561, 23 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านสังฆภัณฑ์ในชุมชนวัดมัชฌิมาวาส
(ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- คำรบ เกิดมีทรัพย์ (2561, 8 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหรียญ) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- จรรณยากร นิยะกิจ (2561, 17 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านอาหารในชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหรียญ)
ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- จิต หนูทอง (2561, 9 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- จิต สุวรรณเสวต (2561, 9 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์

- อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
เจริญใจห้าว (2561, 23 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเกา
อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- จรรย์ กลัปกลาย (2561, 31 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- จำรัส เพ็ชรทับ (2561, 24 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเกา
อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ช่วง รอดเกลี้ยง (2561, 28 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลอ่อนพิบูลย์
อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เชื่อง พันธุ์ตัน (2561, 13 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ดุสิต เฉลิมวรรณ (2561, 20 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ดำ (นามสมมติ) (2561, 5, 15, 16 กุมภาพันธ์, 3, 4, มีนาคม, 2559, 7 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่
วัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ทอง (นามสมมติ) (2561, 12, 13, พฤศจิกายน, 14, 15 ธันวาคม, 2559, 9 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่
วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เทียบ (นามสมมติ) (2561, 5 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ธงชาติ มุสิกะ (2561, 10 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลอ่อนพิบูลย์
อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ธัญลักษณ์ งานดี, (2561, 16 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- นรา มณีโชติ (2561, 8 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเกา
อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- นิตยา หล่อสิทธิ์ (2561, 22 พฤษภาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านไวโนลในชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลอ่อนพิบูลย์ อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- นวลน้อย ลักษณะปิยะ (2561, 20 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านสังฆภัณฑ์ชุมชนวัดพรหมโลก
ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- น้อย (2561, 20 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านข้าวแกงในชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

- นิตินัย เอี่ยมชลวิเลิศ (2561, 26 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- โนม ไหมคงแก้ว (2561, 21 พฤษภาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ดอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- บุญช่วย ชลกาล (2561, 15 มกราคม, 28 กุมภาพันธ์,) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก
ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- บรรเจิด คำสวัสดิ์ (2561, 4 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ดอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ปรีชา อัยสั่ว (2561, 27 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านให้เช่าเครื่องเสียง ในชุมชนวัดมัชฌิมาวาส
(ดอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ประพาส ปานบุญ (2561, 13 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ประยูร แซ่ฮา (2561, 17 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านขายโรงศพในชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง)
ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พัฒน พลโทคง (2561, 15 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พนม มารพงศ์ (2561, 15 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พิมพ์ จันตวิชัย (2561, 10 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พิมพ์วิภา ประทีป (2561, 17 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านขายสังฆภัณฑ์ ในชุมชนวัดขรัวช่วย
(ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พะยอม อราศรี (2561, 15 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระครูธรรมสงค์ภูมิธรรม (2561, 17 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดมัชฌิมาวาส (ดอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระครูบรรหารวุฒิชัย (2561, 13, 19, 23, 28 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ วัดพรหมโลก
ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระครูวิธานสังฆกิจ (2561, 18,19 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง)
ตำบลเสาเภา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช

- พระครูสมุห์สมทบ (2561, 25 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระปลัดเกษม (2561, 7 พฤศจิกายน, 18 ตุลาคม, 21 กันยายน, 2560, 13 กรกฎาคม, 2559,
7 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระรชานนท์ (2561, 11, 19, 20 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระอาจารย์บรรชา (2561, 5 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พระอาจารย์บุญช่วย (2561, 15 มกราคม, 28 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- พิชัยรัตน์ ขุนณรงค์ (2561, 8 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ไพศาล วงษ์มากสกุล (2561, 30 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เพียน ถาวรมาศ (2561, 23 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ฟอง โสเมชู (2561, 11 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- มยุรา เดชพิชัย (2561, 10 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- รัน ประจักษ์ความ (2561, 17 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร้อนพิบูลย์ อำเภอร้อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- รัชนี บำรุงกาล (2561, 24 เมษายน, 13 กุมภาพันธ์) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร้อนพิบูลย์ อำเภอร้อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ระเบียบ จันทรศิริ (2561, 14 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เล็ก ชลกาล (2561, 30 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เล็ก นาควงศ์ (2561, 24 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านอาหารในชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร้อนพิบูลย์ อำเภอร้อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

- เล็ก เรืองยศ (2561, 30 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ลำดวน ทิพย์เสพา (2561, 16 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วรรณิ์ ชูชาว (2561, 18 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วัชระ ศรีเมือง (2561, 28 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านไวน์ลินในชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง)
ตำบลเสาเภา อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วัชรินทร์ เพชรโรภาส (2561, 8 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วันเพ็ญ สมแก้ว (2561, 2 พฤษภาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านดอกไม้ในชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วิฑูรย์ ศรีเมือง (2561, 8 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วิฑูล สะอาดฤทธิ์ (2561, 20 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วินิต งานขิมทา (2561, 16 พฤศจิกายน, 18 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วิสัย ทิลวัลลี (2561, 2 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วีระ ไสเกื้อ (2561, 17 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ศรีสะอาด ทองใหญ่ (2561, 5 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมใจ ธานีรัตน์ (2561, 25 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมชัย มีมาก (2561, 27 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านจำหน่ายโลงในชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมปอง มณีโชติ (2561, 11 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช

- สมศักดิ์ ศรีเพชร (2561, 21 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านพรหมโลกໄໝະໂຮມາ ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมศรี นาควงศ์ (2561, 30 พฤษภาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมหมาย สมแก้ว (2561, 4 มิถุนายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)
ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สมสวาท ศิรินนท์ (2561, 26 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สวัสดี ศรีเมือง (2561, 21 มีนาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สว่าง เดชสถิต (สัปเหร่อ), (2561, 7, 8, พฤษภาคม, 19, 20, 21 เมษายน, 19 มิถุนายน)
ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุดา ตรุณวรรณ, (2561, 20 พฤศจิกายน, 17 ธันวาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดชะเมา ตำบลท่าวัง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุพร เพชรนัย (2561, 28 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุนทร ชัยสวัสดิ์ (2561, 23 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- สุวรรณ ชุ่นจันทร์ (2561, 28 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านบริการอาหารในงานพิธีในชุมชนวัดชะเมา
ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เสริญ ใจกว้าง (2561, 19 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- หิต จันทิปะ (2561, 9 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- หนูแสง กาญจนดิษฐ์, (2561, 23 มกราคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดพรหมโลก ตำบลพรหมโลก
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
- เหา สมเขาใหญ่ (2561, 14 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดขรัวช่วย (ต้นเหียง) ตำบลเสาเภา
อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- อดิสรณ์ เสียงลอย (2561, 5 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่วัดชะเมา ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

อริศศักดิ์ โพธิ์ทอง (2561, 22 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ร้านทำป้ายไวนิลในชุมชนวัดชะเมา
ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อุดม หนูขำ (2561, 9 เมษายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์
อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ใบรับรองการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ประกาศนียบัตรแสดงการผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร หลักจริยธรรมการวิจัยและการปกป้อง
ผู้รับการวิจัย (Ethical Principles and Human Subject Protection Course) ระหว่าง
วันที่ 19 - 20 ธันวาคม พุทธศักราช 2561 ให้ไว้ ณ วันที่ 20 ธันวาคม พุทธศักราช 2561

เอกสารรับรองโครงการวิจัย
 โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
 สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

รหัสรับโครงการ: 2019 PSU - St - QI 002

ชื่อโครงการ: การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้

รหัสหนังสือรับรอง: PSU IRB 2019 – PSU - St 005

ชื่อหัวหน้าโครงการ: นายดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์

หน่วยงานที่สังกัด: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เอกสารที่รับรอง: 1. แบบเสนอโครงการเข้ารับการประเมินจริยธรรมในงานวิจัย
 2. เครื่องมือวิจัย
 3. ใบเชิญชวนและใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

วันที่รับรอง: 22 เมษายน 2562

วันที่หมดอายุ: 22 เมษายน 2564

ขอรับรองว่าโครงการดังกล่าวข้างต้น ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบโดยสอดคล้องกับหลักการ เบลมอนด์ (Belmont) จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

(ลงนาม).....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.สันนิษา ยงวนิชเศรษฐ)

รองประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
 สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คำชี้แจงและพินัยกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการ

ข้าพเจ้า นายดำรงศัพันธ์ ใจท้าววีระพงศ์ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์ และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จะดำเนินการวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ (The Change of Identity "Undertaker" under the Modernity in Southern Thailand) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในบริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 – 2561 โดยประโยชน์จากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตของคนเผาผี เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของคนเผาผี เป็นจุดเริ่มต้นของการถ่ายทอดเสียงของ “คนเผาผี” สู่สังคม นำไปสู่การทำความเข้าใจตัวตนของคนเผาผี อย่างถ่องแท้ เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเผาผีได้มีตัวตนและพื้นที่ยืนและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคม และ เป็นฐานข้อมูลที่แท้จริงสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่ปรารถนาที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสัปเหร่อ (คนเผาผี)

ข้าพเจ้าใคร่ขอแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการวิจัยดังกล่าว และเชิญชวนสัปเหร่อ มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในการดำเนินการวิจัย ในครั้งนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในบริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 – 2561 โดยจะสอบถาม ขอความรู้ เกี่ยวกับพลวัตของประเพณีงานศพของชุมชนทั้งในยุคก่อนเผาเปลว ยุคเผาเปลว ยุคเผาสามสร้าง ยุคเผาเชิงตะกอน ยุคเผาเมรุ ยุคเผาเมรุไฟฟ้า แต่ละยุคคนแต่ละกลุ่มมีบทบาทหน้าที่อย่างไร พลวัตกระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของสัปเหร่อเป็นเช่นไรบ้าง มีบุคลิกลักษณะ/ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม มีอย่างไรบ้าง ทั้งในยุคก่อนเผาเปลว ยุคเผาเปลว ยุคเผาสามสร้าง ยุคเผาเชิงตะกอน ยุคเผาเมรุ ยุคเผาเมรุไฟฟ้า ลักษณะเช่นไรบ้าง บริบทร้านค้าองค์ประกอบการตกแต่งงานศพแต่ละยุคเป็นเช่นไรบ้าง ทั้งนี้การเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของสัปเหร่อ โดยมีสิทธิ์ที่จะตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัย ระหว่างการสัมภาษณ์หรือเข้าร่วมกิจกรรม หากท่านใดรู้สึกอึดอัดใจหรือไม่สบายใจ สามารถยุติการเข้าร่วมวิจัยได้ทันที โดยไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อสัปเหร่อ โดยการตอบคำถามให้ท่านตอบตรงกับท่านมากที่สุด จะไม่มีคำตอบถูกหรือผิด คำตอบและข้อมูลของท่านจะถูกเก็บเป็นความลับ การรายงานผลการวิจัยจะรายงานในภาพรวมโดยไม่ใช้ชื่อตัวตนตัวในการคัดเลือกข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวจะมีประโยชน์และมีคุณค่าต่อวงการสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ซึ่งจะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด ในระหว่างการให้ข้อมูลหากท่านใดมีข้อสงสัยสามารถสอบถามข้าพเจ้าได้ที่ หมายเลขโทรศัพท์ 080 382 5810 หรือ ผศ.ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา ตั้งอยู่ที่ 140 หมู่ที่ 4 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000 หมายเลขโทรศัพท์ 086 297 1458 และ รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา ตั้งอยู่ที่ 140 หมู่ที่ 4 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000 หมายเลขโทรศัพท์ 085 891 1758

หากผู้เข้าร่วมการวิจัยได้รับการปฏิบัติไม่ตรงตามที่ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงนี้ สามารถขอรับคำปรึกษา/แจ้งเรื่อง/ร้องเรียน ได้ที่ศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โทรศัพท์ 0-7428-6475 หรือทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ chayanit.p@psu.ac.th

ลายเซ็นนักวิจัย.....

(นายดำรงศัพันธ์ ใจท้าววีระพงศ์)

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

หนังสือแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ข้าพเจ้าได้อ่านเอกสารคำชี้แจงข้อมูล สำหรับผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยและได้มีโอกาสซักถามข้อสงสัยจนเป็นที่พอใจแล้ว ข้าพเจ้ารับทราบและเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยครั้งนี้โดยละเอียด ข้าพเจ้ายินดีให้ความร่วมมือในฐานะผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยด้วยความสมัครใจ ทั้งนี้ข้าพเจ้าเข้าใจดีว่า ข้าพเจ้ามีสิทธิจะถอนตัวจากการศึกษาครั้งนี้ได้โดยตลอดเวลาเมื่อต้องการโดยไม่เกิดผลกระทบต่อตัวข้าพเจ้าแต่อย่างใด

ลายเซ็นผู้เข้าร่วมวิจัย.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ลายเซ็นพยาน.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

**แบบเสนอเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
ศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**

ผู้ยื่นแบบเสนอ ต้องให้รายละเอียดทุกข้อ

1. ชื่อโครงการวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ภาษาไทย	การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้	
ภาษาอังกฤษ	The Change of Identity "Undertaker" under the Modernity in Southern Thailand	

2. หัวข้อโครงการวิจัย และหน่วยงานที่สังกัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.1 ชื่อนักศึกษา	(ภาษาไทย) นายดำรงศพันธ์ ใจห่าววีระพงศ์ รหัสนักศึกษา 5911130003	
	(ภาษาอังกฤษ) Mr.Damrongphun Jaihowweerapong	
โทรศัพท์	0803825810	E-mail jaihowe999@hotmail.com
สังกัด	สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่	

3. ผู้ร่วมโครงการ และหน่วยงานที่สังกัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.1 ชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	(ภาษาไทย) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปรากร	
	(ภาษาอังกฤษ) Assistant Professor Dr. Kettawa Boonprakarn	
โทรศัพท์	0862971458	E-mail kettawa@hotmail.com
สังกัด	สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่	
3.2 ชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	(ภาษาไทย) รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์	
	(ภาษาอังกฤษ) Associate Professor Dr. Nattapong Jitniratana	
โทรศัพท์	0858911758	E-mail nathapong@tsu.ac.th
สังกัด	สาขาการบริหารและพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ	

4. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ (074-286721)

5. ความสำคัญของปัญหาที่ทำการวิจัย

ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมในยุคสมัยใหม่ ทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคม จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก วิถีชีวิตของคนแตกต่างไปจากเดิม จึงทำให้การจัดการศพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนทุกวันนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นธุรกิจการจัดการศพ จากที่เคยหยาบยู่กันก็กลายเป็นการเช่าเหมา เป็นการจ้างจากเคยแบ่งปันกลายเป็นการรับจ้าง และการจัดงานศพแต่ละครั้งผู้จัดเองก็ต้องทำตามหน้าตา ตามฐานะทางสังคม ไม่เช่นนั้นจะเสียชื่อเข้าข่าย “คนตาย ขาดคนเป็น” จากเดิมการจัดการศพนั้นเป็นของญาติมิตร ญาติบ้านและชุมชนทั้งหมด แต่ปัจจุบันนี้การจัดการศพเป็นเรื่องราวของธุรกิจขายโลงขายพวงหรีด การจัดพิธีกรรม ในส่วนของพิธีกรรมและขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดการศพมีการจัดพิธีศพให้สอดคล้องกับกระแสบริโภคนิยม ทุนนิยม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อวยชัย ตั้งเตรียมใจ (2554) ที่ระบุว่าปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่

แบบสังคมดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการจัดการกับศพก็ได้ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ซึ่งก็ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย และงานวิจัยของธรรมพร สุขุมิ (2558) ที่พบว่า งานศพในอดีตมีความสัมพันธ์ของคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครั้นเมื่อก่อสร้างเมรุเผาศพโดยใช้ถ่าน ขึ้นทำให้ผู้คนค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นการจัดประเพณีศพที่วัด ทำให้ความหมายและคุณค่าในเรื่องของเวลาที่สัมพันธ์กับพิธีกรรมและเรื่องของวัตถุเพื่อแสดงออกถึงสถานภาพทางสังคมอันนำมาสู่การประกอบสร้างกระบวนการกลายเป็นสินค้าในลักษณะสุขคติพาณิชย์สอดคล้องกับงาน อารดา ฉิมกูร (2550) ที่ระบุว่า มูลค่าตลาดในการประกอบงานศพแบบธรรมนิยมไทยแบบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้น มีมูลค่าสูงกว่า 400 - 4,000 ล้านบาทต่อปี ส่งผลให้เกิดธุรกิจที่ต่อเนื่องจากการจัดการศพที่สร้างกำไรให้กับผู้ประกอบการหลายธุรกิจ เช่น ธุรกิจเดินเท้าเช่า เครื่องครัวอาหารเครื่องดื่ม ดอกไม้ประดับตกแต่งสถานที่ พวงหรีด สิ่งของเพื่อแสดงความเคารพศพ ดอกไม้จันทร์ ผ้าไตรจีวร ทุบบรรจุศพ (โลง) ถ่านและน้ำมันสำหรับเผาศพ เรือรับจ้าง ลอยอังคาร ฯลฯ เป็นช่องทางการให้บริการและเป็นธุระดำเนินการจัดการศพ ซึ่งส่วนใหญ่ได้ติดต่อผ่านทางสัปเหร่อผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศพและประสานอย่างใกล้ชิดกับญาติมิตรของผู้ตายหรือเจ้าภาพ ซึ่งสัปเหร่อก็ได้จะรับค่าตอบแทนเป็นเงินตรามากบ้างน้อยบ้างตามแต่กรณี ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ฐานะทางสังคมของเจ้าภาพ ฐานะทางสังคมของวัด ฐานะทางสังคมของสัปเหร่อ ความสวยงาม ขนาด การบริการของสินค้านั้น ๆ ทุกสิ่งกลายเป็นสินค้าไปเสียหมดไม่เว้นแต่คนเผาผี

ส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมงานศพ หรือ การจัดการศพของสังคมไทย สามารถดำรงอยู่ได้สืบเนื่องการการที่สังคมมีบุคคลที่เรียกกันว่า “คนเผาผี” หรือ “สัปเหร่อ” เนื่องจาก “คนเผาผี” หรือ “สัปเหร่อ” ซึ่งทั้งในอดีตและปัจจุบันของสังคมชุมชนไทย ยังคงมีบทบาทความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนเสมอมา ผู้วิจัยเองเคยได้ไปช่วยงานศพนับครั้งไม่ถ้วนและเห็นการเปลี่ยนแปลงงานศพนับตั้งแต่ตัวตนสัปเหร่อจากตัวตนของคนเผาผีในอดีตได้กลายเป็นผู้ประกอบการงานศพในปัจจุบัน การได้พูดคุยกับคนเผาผี ทุกครั้งที่มีการงานศพ และการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม จึงทำให้ทราบว่า คนโบราณมีความเชื่อและเกรงกลัวในเรื่องความตายอย่างมาก เมื่อใดที่คนตายลงวิญญาณที่อยู่ในร่างกายคนจะกลายเป็นผี ซึ่งอาจจะเป็นผีดี หรือผีร้ายก็ได้ตามลักษณะของการตาย วิญญาณหรือผีนี้จะอยู่ในอีกสภาพหนึ่งที่จะไปไหนมาไหนก็ได้ตามใจชอบเพราะมิได้อยู่ในร่างมนุษย์แล้ว มนุษย์จะสัมพันธ์ติดต่อกันได้ก็ด้วยการประกอบพิธีกรรมบางอย่างขึ้นเท่านั้น ดังนั้นเมื่อมีผู้ตายหรือแปลงสภาพเป็นผี ลงญาติพี่น้องก็ต้องจัดพิธีกรรมขึ้น ดังนั้นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่กำหนดขึ้นมาเพื่อรองรับสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ (ปราณี วงศ์เทศ, 2539)

การจัดการงานศพในนครศรีธรรมราชนั้นมีพลวัตมาอย่างยาวนาน กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยยุคสมัยถึงประวัติศาสตร์ (ราวพุทธศตวรรษที่ 5 ถึงพุทธศตวรรษที่ 10) ด้วยความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นพิธีกรรมต่าง ๆ จึงดำเนินการอย่างเข้มข้น ทั้งในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องคนตาย (ปรีชา นุ่นสุข, 2540) กระทั่งปรากฏหลักฐานที่มีการก่อสร้างเมรุเผาศพ (สามสร้าง) ในนครศรีธรรมราช เมื่อปีพ.ศ. 2455 และมีการปรับปรุงแบบมีหลังคาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2500 จนกระทั่งปัจจุบันและได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากหลังจากได้รับอิทธิพลจากกระแสภาวะความทันสมัยที่มาพร้อมด้วยระบบทุนนิยมและการบริโภคนิยม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความเป็นสัปเหร่อ และพิธีกรรมงานศพจากงานที่เรียบง่ายไปสู่กระแสบริโภคนิยม ที่ต้องใช้สถานประกอบการด้านธุรกิจโลงศพ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพเข้ามาช่วยให้สะดวกสบายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่มีการเปลี่ยนจากการเผาแบบเชิงตะกอนมาเป็นเตาเผาเมรุ ในปีพ.ศ. 2520 เหตุเพราะต้องการความสะดวก รวดเร็ว มลพิษน้อย ประหยัดเวลา หลังจากมีเมรุแล้ว สถานการณ์การจัดการงานศพได้แตกต่างกันออกไป เริ่มมีการประดับประดา ตกแต่งโลงศพ ดอกไม้ พวงหรีด เดินเท้าเช่า เครื่องเสียง (พระปลัดเกษม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2559) มีเจ้าหน้าที่ประจำฌาปนสถาน (สัปเหร่อ) มีการจ้างงานการเผา มีการบริการซื้อขายแลกเปลี่ยนทำให้เห็นว่า มีการเปลี่ยนแปลงความหมายใหม่จากความเป็น “คนเผาผี” ได้เปลี่ยนตัวตนใหม่เป็น “ผู้ประกอบการงานศพ” เข้มแข็งยิ่งขึ้น จนทำให้ตัวตนของคนเผาผีค่อย ๆ หายไป จากสังคมไทยที่มองว่า “คนเผาผี” เป็นคนที่มีอำนาจ มีความแตกต่างจากคนทั่วไปในสังคม มีความขลังหรือไสยศาสตร์ ทมิฬ มีรอยสักอักขระยันต์ ของขลัง ไสยเวทย์ต่าง ๆ “เด็กเห็น เป็นต้องร้องไห้” มีการสั่งการเจ้าภาพได้ทุกอย่าง มีอำนาจเต็มที่ในพิธีกรรมงานศพ และเมื่อไม่นานมานี้ได้ปรากฏข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ทำให้การนิยามความหมาย

ของคนเผาผีเปลี่ยนไปนั่นคือ ชาวของผู้หญิงคนหนึ่งที่มีพ่อเป็นสัปเหร่อ เรียนจบชั้นปริญญาตรีด้านคอมพิวเตอร์ได้ละทิ้งงานออฟฟิศหันมาสืบทอดความเป็นสัปเหร่อแทนพ่อผู้ล่วงลับไป คนเผาผี แต่งตัวดี ผูกเนคไท ใส่สูท ขับซีรรถหรู ราคาแพง สวมใส่หน้ากากข้อมือหรือราคาแพง มีราคาค่าจ้างเผาศพที่แพงมาก

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า สัปเหร่อ ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “คนเผาผี” มีวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ มีการสร้างตัวตน อย่างไร ในแต่ละช่วง แต่ละยุคแต่ละสมัยกระทั่งปัจจุบัน เขาเหล่านั้นมีการต่อสู้ ต่อรอง มีอำนาจ มีปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมอย่างไร มีวิถีคิด วิถีปฏิบัติอย่างไร ในแต่ละบริบทของสังคมในพื้นที่ภาคใต้ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในแต่ละช่วงชั้นแห่งยุคสมัยเวลากระทั่งปัจจุบันของคนเผผีนั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจตัวตนของคนเผผี และสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อสัปเหร่อ ซึ่งความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อันนี้ น่าจะช่วยให้สามารถหาวิธีที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนเผาผี เป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาในที่สุด

6. วัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในบริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ ในช่วงปี พ.ศ. 2455 – 2561

7. ประโยชน์ของโครงการนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้ว จะเป็นประโยชน์อย่างไรบ้าง

1) นำไปสู่การทำความเข้าใจตัวตนของคนเผาผี อย่างถ่องแท้ ทำให้คนมองคนเผาผี อย่างเข้าใจ และจำแนก แยกแยะมากขึ้น เป็นการลดอคติตายตัวที่ผูกติดกับคำว่า “คนเผาผี” ซึ่งความเข้าใจอันนี้น่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเผาผี

2) เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเผาผีได้มีตัวตนและพื้นที่ยืนและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในสังคม

3) เป็นฐานข้อมูลที่แท้จริงสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่ปรารถนาดีจะยกระดับคุณภาพชีวิต จัดระเบียบ (คนเผาผี) มีรายละเอียด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสัปเหร่อ (คนเผาผี)

8. วิธีการศึกษา (Methodology) ที่ใช้ในการวิจัย (สามารถเลือกได้มากกว่าหนึ่งวิธี)

ก. เชิงคุณภาพ

Phenomenology

Ethnography

Grounded theory

Action research

Narrative research/ Case study

อื่น ๆ ระบุ.....

ข. เชิงปริมาณ

Correlational study

Experiment study/ Quasi study

อื่น ๆ ระบุ.....

ค. อื่น ๆ ระบุ.....

9. วิธีการรวบรวมข้อมูล

- 1. การสังเกต ระบุ.....แบบมีส่วนร่วม.....
- 2. การสัมภาษณ์ระบุ.....เชิงลึก.....
- 3. การสนทนากลุ่ม
- 4. การใช้แบบสอบถาม
- 5. อื่น ๆ ระบุ.....

10. ความเป็นมาและการศึกษาในมนุษย์ ความเป็นมา/ ปัญหาวิจัย (อย่างย่อไม่เกิน 1 หน้า)

การจัดการงานศพในนครศรีธรรมราชนั้นมีพลวัตมาอย่างยาวนาน กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยยุคสมัยกึ่งประวัติศาสตร์ (ราวพุทธศตวรรษที่ 5 ถึงพุทธศตวรรษที่ 10) ด้วยความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นพิธีกรรมต่าง ๆ จึงดำเนินการอย่างเข้มข้น ทั้งในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องคนตาย (ปริชา นุ่นสุข, 2540) กระทั่งปรากฏหลักฐานที่มีการก่อสร้างตะกอนเผาศพ (สามสร้าง) ในนครศรีธรรมราช เมื่อปีพ.ศ. 2455 และมีการปรับปรุงแบบมีหลังคาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2500 จนกระทั่งปัจจุบันและได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากหลังจากได้รับอิทธิพลจากกระแสภาวะความทันสมัยที่มาพร้อมด้วยระบบทุนนิยมและการบริโภคนิยม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความเป็นสัปเหร่อ และพิธีกรรมงานศพจากงานที่เรียบง่ายไปสู่กระแสบริโภคนิยม ที่ต้องใช้สถานประกอบการด้านธุรกิจโลงศพ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพเข้ามาช่วยให้สะดวกสบายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่มีการเปลี่ยนจากการเผาแบบเชิงตะกอนมาเป็นเตาเผาเมรุ ในปีพ.ศ. 2520 เหตุเพราะต้องการความสะดวก รวดเร็ว มลพิษน้อย ประหยัดเวลา หลังจากมีเมรุแล้ว สถานการณ์การจัดงานศพได้แตกต่างกันออกไป เริ่มมีการประดับประดา ตกแต่งโลงศพ ดอกไม้ พวงหรีด เต็นท์เช่า เครื่องเสียง มีเจ้าหน้าที่ประจำมาปสนสถาน (สัปเหร่อ) มีการจ้างงานการเผา มีการบริการซื้อขายแลกเปลี่ยนทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงความหมายใหม่จากความเป็น “คนเผาผี” ได้เปลี่ยนตัวตนใหม่เป็น “ผู้ประกอบการงานศพ” เข้มแข็งยิ่งขึ้น จนทำให้ตัวตนของคนเผาผีค่อย ๆ หายไป จากสังคมไทยที่มองว่า “คนเผาผี” เป็นคนที่มีอำนาจ มีความแตกต่างจากคนทั่วไปในสังคม มีความขลังหรือไสยศาสตร์ ทมิฬ มีรอยสักอักขระ ยันต์ ของขลัง ไสยเวทย์ต่าง ๆ “เด็กเห็น เป็นต้องร้องไห้” มีการสั่งการเจ้าภาพได้ทุกอย่าง มีอำนาจเต็มในพิธีกรรมงานศพ และเมื่อไม่นานมานี้ได้ปรากฏข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่ทำให้การนิยามความหมายของคนเผาผีเปลี่ยนไปนั่นคือ ข่าวของผู้หญิงคนหนึ่งที่มีพ่อเป็นสัปเหร่อ เรียนจบชั้นปริญญาตรีด้านคอมพิวเตอร์ได้ละทิ้งงานออฟฟิศหันมาสืบทอดความเป็นสัปเหร่อแทนพ่อผู้ล่วงลับไป คนเผาผี แต่งตัวดี ผูกเนคไท ใส่สูท ขับซีรรถหรูราคาแพง สวมใส่นาฬิกาข้อมือหรูราคาแพง มีราคาค่าจ้างเผาศพที่แพงมาก

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า สัปเหร่อ ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “คนเผาผี” มีวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ มีการสร้างตัวตน อย่างไร ในแต่ละช่วงแต่ละยุคแต่ละสมัยกระทั่งปัจจุบัน เขาเหล่านั้นมีการต่อสู้ ต่อรอง มีอำนาจ มีปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมอย่างไร มีวิถีคิด วิถีปฏิบัติอย่างไร ในแต่ละบริบทของสังคมในพื้นที่ภาคใต้ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ในแต่ละช่วงชั้นแห่งยุคสมัยเวลากระทั่งปัจจุบันของคนเผานั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจตัวตนของคนเผาผี และสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อสัปเหร่อ ซึ่งความเข้าใจอย่างถ่องแท้ก็น่าจะช่วยให้สามารถทำนายถึงจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนเผาผี เป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาในที่สุด

11. กลุ่มประชากรผู้เข้าร่วมวิจัย

ก. จำนวนกี่คน ระบุเหตุผลที่ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1.1 กลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวที่จะศึกษาเป็นอย่างดี สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตกิจกรรมการจัดการศพและพลวัตตัวตนของคนเผาผี เช่น พระสงฆ์ กลุ่มเจ้าพิธีในงานศพ (สัปเหร่อ) หมักทายกวัด ผู้อาวุโสในชุมชน ที่ทำงานมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการจัดการศพของชุมชนและคนเผาผีของชุมชน

1.2 กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับคนเผาผีเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางกิจกรรมการจัดการศพและผู้ที่มีส่วนประกอบสร้างทำให้การเผาศพกลายเป็นสินค้า ได้แก่ 1) กลุ่มพ่อค้า 2) เด็กวัด 3) คนลอยอังคาร 4) พระสงฆ์ 5) คนขายล็อตเตอรี่ 6) คนขายของสังฆภัณฑ์ 7) ผู้ประกอบการขายโลงศพ 8) กลุ่มธุรกิจบริการอาหารเครื่องดื่ม 9) กลุ่มให้เช่าเครื่องครัว 10) ครอบครัวสัปเหร่อ 11) เพื่อนสัปเหร่อ 12) เจ้าภาพงานศพ

2 กลุ่มที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา

กลุ่มที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา คือ กลุ่มคนเผาผี โดยนำเรื่องเล่าวิถีชีวิตมาเป็นตัวอย่าง 4 คน/กรณีตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นคนเผาผีที่ฌาปนสถาน 4 แห่งตามบริบทพื้นที่เขาป่า นา เล เมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเก็บข้อมูลเชิงลึก In-Depth Interview การสอบถามพูดคุยแบบตะล่อมกล่อมเกลา (Probe Interview) และแฝงตัวเองเข้าไปคลุกคลีอยู่กับคนเผาผี (เป็นผู้ช่วยคนเผาผี) เพื่อได้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิต รวมถึงเห็นถึงกระบวนการต่าง ๆ ปรากฏการณ์ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนเผาผีตามบริบทและพลวัตเวลา

ข. ระบุคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมวิจัย วิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการอย่างไร มีกลุ่มใดที่ไม่ถูกต้องถูกคัดเข้ามาในการศึกษา หรือไม่

-

ค. บอกวิธีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม (หากมี)

-

ง. มีการใช้ผู้เข้าร่วมวิจัยกลุ่มเปราะบาง (เป็นผู้เข้าร่วมวิจัยที่อาจไม่สามารถตัดสินใจเองได้อย่างอิสระ) เหล่านี้หรือไม่

ไม่เกี่ยวข้อง

เกี่ยวข้อง

ทารก เด็ก

สตรีมีครรภ์

ผู้สูงอายุ

ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง

ผู้ที่ไม่สามารถให้ความยินยอมด้วยตนเอง

ผู้พิการ

ผู้ต้องขัง แรงงานต่างด้าว ในบางกรณีอาจรวมทั้งผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

นักเรียน นักศึกษา ผู้ได้บังคับบัญชา

ผู้ที่มีปัญหาทางจิต

อื่น ๆ ระบุ.....

จ. ใช้วิธีการใดในการเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยที่ต้องการให้เข้าร่วมโครงการ

กลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวที่จะศึกษาเป็นอย่างดี สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตกิจกรรมการจัดการศพและพลวัตตัวตนของคนเฝ้าผี เช่น พระสงฆ์ กลุ่มเจ้าพิธีในงานศพ (สัปเหร่อ) มัคทายกวัด ผู้อาวุโสในชุมชน ที่ทำงานมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการจัดการศพของชุมชนและคนเฝ้าผี ของชุมชน และเลือกกลุ่มคนเฝ้าผี โดยนำเรื่องเล่าวิถีชีวิตมาเป็นตัวอย่าง 4 คน/กรณีตัวอย่าง ที่ทำหน้าที่เป็นคนเฝ้าผีที่ฌาปนสถาน 4 แห่งตามบริบทพื้นที่เขาป่า นา เล เมือง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช แบบเจาะจง

ฉ. หากมีคำตอบแทนหรือรางวัล กรุณาให้ตัวเลขหรือรายละเอียด

ไม่มี

12. อธิบายวิธีการศึกษาและให้เหตุผลว่าทำไมการศึกษานี้จึงมีความเสี่ยงต่ำ (ไม่มากไปกว่าความเสี่ยงในชีวิตประจำวัน)

เป็นการศึกษาตามแบบแผนการวิจัยอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้แบบแผนการวิจัยได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องทั้ง ความถูกต้องเชิงเนื้อหา วิธีการ และระยะเวลาการดำเนินการ โดยไม่ได้เป็นการละเมิดสิทธิของผู้ให้การสัมภาษณ์

13. วิธีการเชิญชวนเข้าร่วมโครงการ

ก. ลงลายมือชื่อ

ข. ยินยอมด้วยวาจา โปรดแนบแบบฟอร์มเสนอขอรับการยกเว้น

ค. ยินยอมโดยปริยาย (Implied Consent)

14. ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมวิจัยและชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัย รวมทั้งประโยชน์ต่อสังคม

1) ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพลวัตของคนเฝ้าผี ก่อนกระแสความทันสมัย และในกระแสความทันสมัย ที่การนิยามความหมายถูกเปลี่ยนแปลง และเชื่อมโยงกับการสร้างอำนาจและตัวตนในสังคมไทย

2) ได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงและการสร้างอัตลักษณ์ของ “คนเฝ้าผี” ในช่วงปี พ.ศ. 2465 – 2561

3) สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของคนเฝ้าผี ตลอดจนการประกอบสร้างตัวตนของคนเฝ้าผีในบริบทสังคมในพื้นที่ภาคใต้

4) เป็นจุดเริ่มต้นของการถ่ายทอดเสียงของ “คนเฝ้าผี” สู่อสังคมนับหลังจากที่พวกเขาถูก “สังคมตีตรา” ดูแคลน

5) นำไปสู่การทำความเข้าใจตัวตนของคนเฝ้าผี อย่างถ่องแท้ ทำให้คนมองคนเฝ้าผีอย่างเข้าใจและจำแนก แยกแยะมากขึ้น เป็นการลดอคติตายตัวที่ผูกติดกับคำว่า “คนเฝ้าผี” ซึ่งความเข้าใจอันนี้น่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเฝ้าผี

6) เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเฝ้าผีได้มีตัวตนและพื้นที่ยืนและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคม

7) เป็นฐานข้อมูลที่แท้จริงสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่ปรารถนาที่จะยกระดับคุณภาพชีวิต จัดระเบียบ (คนเฝ้าผี) มีรายละเอียด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นำไปสู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสัปเหร่อ (คนเฝ้าผี)

15. ผลกระทบอื่นที่อาจเกิดแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยและชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัย เช่น
- ก. ความเสี่ยงอันตรายต่อร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ มีหรือไม่ และผู้วิจัยเตรียมการป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียหรือ เตรียมการแก้ไขไว้อย่างไร
- ใช้ความระมัดระวัง และปกป้องความลับอย่างเคร่งครัด ตามหลักคุณประโยชน์และหลักไม่ทำอันตราย ผู้วิจัย
- ข. กรณีที่อาจมีผลกระทบต่อชุมชน ผู้วิจัยมีวิธีการป้องกัน หรือเตรียมการอย่างไร
- ใช้ความระมัดระวัง และปกป้องความลับอย่างเคร่งครัด ตามหลักคุณประโยชน์

16. วิธีปฏิบัติที่ใช้ในการวิจัยเพื่อปกป้องความลับของอาสาสมัครหรือชุมชนอย่างไร
- ใช้ความระมัดระวังและปกป้องความลับอย่างเคร่งครัด ตามหลักคุณประโยชน์และหลักไม่ทำอันตราย ผู้วิจัยจะต้องบอกผู้ให้การสัมภาษณ์ก่อนการทำวิจัย ถ้ามีการดำเนินการอย่างใด อย่างหนึ่ง จะมีการป้องกันหรือการรักษาที่เป็นประโยชน์ ต่อผู้ให้การสัมภาษณ์ โดยต้องบอกถึงประโยชน์หรือผลเสียของการเข้าร่วมโครงการวิจัย

17. รายละเอียดงบประมาณ (ถ้ามี)

หมวดค่าใช้สอยและวัสดุ

หมวดค่าใช้สอย

1. ค่าเช่ายานพาหนะในการเดินทางไปเก็บข้อมูลงานวิจัย 25 ครั้ง (ตลอดโครงการวิจัย)	37,500	บาท

หมวดค่าวัสดุ

1. ค่าวัสดุเชื้อเพลิง (ค่าน้ำมันรถยนต์) (ตลอดโครงการวิจัย)	15,000	บาท
2. ค่าถ่ายเอกสาร	10,500	บาท
3. ค่าวัสดุคอมพิวเตอร์	3,000	

รวม	66,000*	บาท
------------	----------------	------------

*ขอถัวเฉลี่ยรายจ่ายทุกรายการ

18. ระยะเวลาการดำเนินการ โครงการวิจัยนี้
- คาดว่าจะเริ่มดำเนินการเก็บข้อมูล เดือน...พฤศจิกายน...พ.ศ. 2561...เสร็จสิ้นเดือน...พฤศจิกายน...พ.ศ. 2562
- รวมใช้ระยะเวลา ดำเนินการ.....1.....ปี.....เดือน

19. การพิจารณาด้านระเบียบวิธีวิจัยจากคณะต้นสังกัด (กรณีเป็นโครงการวิจัยนักศึกษา)

ผ่านการพิจารณาจากกรรมการสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์ประจำคณะศิลปศาสตร์ แล้ว เมื่อวันที่ 12 เดือน มกราคม พ.ศ. 2561.

ผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้ว เมื่อวันที่.....เดือน.....ปี.....

อื่น ๆ ระบุ.....

20. มีประสบการณ์ด้านจริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยและทีมวิจัยเคยผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัย ดังนี้

1) ชื่อผู้วิจัย.....หลักสูตร/ชื่อหัวข้อการอบรม.....

ผู้วิจัยจะทำการเข้าอบรม “จริยธรรมวิจัยในมนุษย์ หลักสูตร หลักจริยธรรมและการปกป้องผู้รับบริการวิจัย” สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) ร่วมกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วันที่ 19-20 ธันวาคม 2561 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นความจริง และเข้าใจความหมายโดยชัดเจนทุกประการ

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศธวา บุญปรากฏ)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นายดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์)
นักศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

เอกสารแสดงความยินยอมอาสาสมัครวิจัยที่ได้รับการบอกกล่าว

ข้าพเจ้า (นาย/ นาง/ นางสาว).....นามสกุล.....อายุ.....ปี
อาศัยอยู่บ้านเลขที่.....ถนน..... แขวง/ตำบล..... เขต/อำเภอ..... จังหวัด.....
.....รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์..... ได้รับฟังคำอธิบาย
จาก นายดำรงศัพันธ์ ใจหัววิระพงษ์ เกี่ยวกับการเป็นอาสาสมัครในโครงการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้อธิบายให้ข้าพเจ้าทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย รวมทั้งประโยชน์และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการวิจัยอย่างละเอียดตลอดจนใช้เวลาในการซักถามข้อสงสัยต่างๆ จนเข้าใจ

ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากข้าพเจ้าโดยขอให้เข้าร่วมในการรับการเข้าสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการสรุปวิเคราะห์ ตีความ สังเคราะห์ เขียนผลการวิจัยการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้ หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องจากผู้มีส่วนได้เสียโดยเฉพาะเจ้าของข้อมูล ผู้วิจัยอาจมีความจำเป็นต้องแสดง ข้อมูลแก่สาธารณะโดยผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะในภาพรวมของผลการวิจัยและใช้ประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

ข้าพเจ้าเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ด้วยความสมัครใจและข้าพเจ้าสามารถถอนตัวจากการเป็นอาสาสมัครโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ถ้าข้าพเจ้าปรารถนาโดยไม่มีผลกระทบใดๆ ทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าสามารถติดต่อหัวหน้าโครงการวิจัย นายดำรงศัพันธ์ ใจหัววิระพงษ์ ได้ที่ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เบอร์โทรศัพท์ 080 382 5810

ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้วและได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

(ลงนาม).....อาสาสมัคร

(ลงนาม).....พยาน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ:

1. ในกรณีอาสาสมัครยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้วิจัยต้องทำเอกสารชี้แจงพร้อมคำยินยอมพร้อมใจ (Assent Form) สำหรับเด็กอายุมากกว่า 6 ปีที่เป็นอาสาสมัครวิจัย ใช้ภาษาต่างๆ ให้เหมาะกับระดับอายุของเด็ก จำแนกเป็น 2 ระดับอายุ คือ อายุ 7 - 12 ปี และ 13 ปีขึ้นไป และเอกสารแสดงความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวสำหรับบิดามารดาหรือผู้แทนโดยชอบด้วยกฎหมาย (ใช้แบบฟอร์มเดียวกัน ปรับข้อความให้เหมาะสำหรับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง) กรณีที่ผู้ปกครอง/ผู้แทนเขียนหนังสือไม่ได้ให้ใช้แบบพิมพ์ลายนิ้วมือแทน

2. ในกรณีที่อาสาสมัครเข้าร่วมวิจัยไม่สามารถตัดสินใจเองได้ (มีอาการทางจิต-หมดสติ) ให้ผู้แทนโดยชอบด้วยกฎหมายหรือบิดา/มารดา เป็นผู้ลงนามยินยอมตามแบบลงนาม หรือพิมพ์ลายนิ้ว แล้วแต่กรณี

แนวทางในการสัมภาษณ์
พลวัตการจัดการศพและการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ตัวตนของสัปเหร่อภาคใต้
ในชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
 วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.

พลวัตการจัดการศพ และการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ตัวตนของสัปเหร่อภาคใต้ ในชุมชน
จังหวัดนครศรีธรรมราช

- การจัดงานศพมีความเป็นมาอย่างไร
- การจัดการงานศพมีความสำคัญอย่างไร

ยุคก่อนเผาเปลว

- ช่วง (พ.ศ. ไหน - พ.ศ.ไหน)
- กระบวนการ (ขั้นตอน)/พิธีกรรมการจัดงานศพอย่างไร/แต่ละขั้นตอนมีความเชื่ออย่างไร
- ใครเกี่ยวข้องบ้าง
- วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมีอะไรบ้าง
- มีการบรรจุโลง หรือ บรรจุ แบบไหน ตกแต่ง ประดับอย่างไร
- วางศพที่บ้าน หรือ ที่ไหน / มีการจัดงานบอกแขก อาหาร เครื่องเสียง น้ำดื่ม ทำอย่างไร
- มหรสพหนึ่งลู่ โนราห์ กาหลอ หรืออื่น ๆ (ค่าใช้จ่ายอย่างไร)
- ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการให้ความร่วมมือในแบบไหน อย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมงานศพเป็นใคร เพราะเหตุใด
- ระยะเวลาในการจัดงานกี่วันแล้วจึงเผา ทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้น
- ลักษณะการเผาทำอย่างไร มีความเชื่อในการเผาในลักษณะและวิธีนั้น อย่างไร
- ใครเป็นสัปเหร่อ หรือ ใครเป็นผู้เผาศพ
- คนเผา หรือ สัปเหร่อตอนขณะนั้น เป็นคนอย่างไร มีบุคลิก ความเชื่อ พฤติกรรม อย่างไร
- หลังการเผา มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
- ในสถานที่เผานั้นมีร้านค้า คนขายของ อะไรบ้าง สภาพของสถานที่นั้นเป็นอย่างไร

ยุคเผาเปลว

- ช่วง (พ.ศ. ไหน - พ.ศ.ไหน)
- กระบวนการ (ขั้นตอน)/พิธีกรรมการจัดงานศพอย่างไร/แต่ละขั้นตอนมีความเชื่ออย่างไร
- ใครเกี่ยวข้องบ้าง
- วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมีอะไรบ้าง

- มีการบรรจุโลง หรือ บรรจุ แบบไหน ตกแต่ง ประดับอย่างไร
- วางศพที่บ้าน หรือ ที่ไหน / มีการจัดงานบอกแขก อาหาร เครื่องเสียง น้ำดื่ม ทำอย่างไร มหรสพหนังลู่ โนราห์ กาหลอ หรืออื่น ๆ (ค่าใช้จ่ายอย่างไร)
- ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการให้ความร่วมมือในแบบไหน อย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมงานศพเป็นใคร เพราะเหตุใด
- ระยะเวลาในการจัดงานกี่วันแล้วจึงเผา ทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้น
- ลักษณะการเผาทำอย่างไร มีความเชื่อในการเผาในลักษณะและวิธีนั้น อย่างไร
- ใครเป็นสัปเหร่อ หรือ ใครเป็นผู้เผาศพ
- คนเผา หรือ สัปเหร่อตอนขณะนั้น เป็นคนอย่างไร มีบุคลิก ความเชื่อ พฤติกรรม อย่างไร
- หลังการเผา มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
- ในสถานที่เผานั้นมีร้านค้า คนขายของ อะไรบ้าง สภาพของสถานที่นั้นเป็นอย่างไร

ยุคเผาสามสร้าง

- ช่วง (พ.ศ. ไหน - พ.ศ.ไหน)
- กระบวนการ (ขั้นตอน)/พิธีกรรมการจัดงานศพอย่างไร/แต่ละขั้นตอนมีความเชื่ออย่างไร
- ใครเกี่ยวข้องบ้าง
- วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมีอะไรบ้าง
- มีการบรรจุโลง หรือ บรรจุ แบบไหน ตกแต่ง ประดับอย่างไร
- วางศพที่บ้าน หรือ ที่ไหน / มีการจัดงานบอกแขก อาหาร เครื่องเสียง น้ำดื่ม ทำอย่างไร มหรสพหนังลู่ โนราห์ กาหลอ หรืออื่น ๆ (ค่าใช้จ่ายอย่างไร)
- ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการให้ความร่วมมือในแบบไหน อย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมงานศพเป็นใคร เพราะเหตุใด
- ระยะเวลาในการจัดงานกี่วันแล้วจึงเผา ทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้น
- ลักษณะการเผาทำอย่างไร มีความเชื่อในการเผาในลักษณะและวิธีนั้น อย่างไร
- ใครเป็นสัปเหร่อ หรือ ใครเป็นผู้เผาศพ
- คนเผา หรือ สัปเหร่อตอนขณะนั้น เป็นคนอย่างไร มีบุคลิก ความเชื่อ พฤติกรรม อย่างไร
- หลังการเผา มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
- ในสถานที่เผานั้นมีร้านค้า คนขายของ อะไรบ้าง สภาพของสถานที่นั้นเป็นอย่างไร

ยุคเผาเชิงตะกอน

- ช่วง (พ.ศ. ไหน - พ.ศ.ไหน)
- กระบวนการ (ขั้นตอน)/พิธีกรรมการจัดงานศพอย่างไร/แต่ละขั้นตอนมีความเชื่ออย่างไร
- ใครเกี่ยวข้องบ้าง
- วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมีอะไรบ้าง
- มีการบรรจุโลง หรือ บรรจุ แบบไหน ตกแต่ง ประดับอย่างไร
- วางศพที่บ้าน หรือ ที่ไหน / มีการจัดงานบอกแขก อาหาร เครื่องเสียง น้ำดื่ม ทำอย่างไร มหรสพหนังลู่ โนราห์ กาหลอ หรืออื่น ๆ (ค่าใช้จ่ายอย่างไร)

- ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการให้ความร่วมมือในแบบไหน อย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมงานศพเป็นใคร เพราะเหตุใด
- ระยะเวลาในการจัดงานก็วันแล้วจึงเผา ทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้น
- ลักษณะการเผาทำอะไร มี ความเชื่อในการเผาในลักษณะและวิธีนั้น อย่างไร
- ใครเป็นสัปเหร่อ หรือ ใครเป็นผู้เผาศพ
- คนเผา หรือ สัปเหร่อตอนขณะนั้น เป็นคนอย่างไร มีบุคลิก ความเชื่อ พฤติกรรม อย่างไร
- หลังการเผา มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
- ในสถานที่เผานั้นมีร้านค้า คนขายของ อะไรบ้าง สภาพของสถานที่นั้นเป็นอย่างไร

ยุคเผาเมรุ

- ช่วง (พ.ศ. ไหน - พ.ศ.ไหน)
- กระบวนการ (ขั้นตอน)/พิธีกรรมการจัดงานศพอย่างไร/แต่ละขั้นตอนมีความเชื่ออย่างไร
- ใครเกี่ยวข้องบ้าง
- วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมีอะไรบ้าง
- มีการบรรจุโลง หรือ บรรจุ แบบไหน ตกแต่ง ประดับอย่างไร
- วางศพที่บ้าน หรือ ที่ไหน / มีการจัดงานบอกแขก อาหาร เครื่องเสียง น้ำดื่ม ทำอย่างไร
- มหรสพหนังลุง โนราห์ กาหลอ หรืออื่น ๆ (ค่าใช้จ่ายอย่างไร)
- ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการให้ความร่วมมือในแบบไหน อย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมงานศพเป็นใคร เพราะเหตุใด
- ระยะเวลาในการจัดงานก็วันแล้วจึงเผา ทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้น
- ลักษณะการเผาทำอะไร มี ความเชื่อในการเผาในลักษณะและวิธีนั้น อย่างไร
- ใครเป็นสัปเหร่อ หรือ ใครเป็นผู้เผาศพ
- คนเผา หรือ สัปเหร่อตอนขณะนั้น เป็นคนอย่างไร มีบุคลิก ความเชื่อ พฤติกรรม อย่างไร
- หลังการเผา มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
- ในสถานที่เผานั้นมีร้านค้า คนขายของ อะไรบ้าง สภาพของสถานที่นั้นเป็นอย่างไร

ยุคเผาเมรุไฟฟ้า

- ช่วง (พ.ศ. ไหน - พ.ศ.ไหน)
- กระบวนการ (ขั้นตอน)/พิธีกรรมการจัดงานศพอย่างไร/แต่ละขั้นตอนมีความเชื่ออย่างไร
- ใครเกี่ยวข้องบ้าง
- วัสดุสิ่งของในที่ใช้ในการประกอบพิธีมีอะไรบ้าง
- มีการบรรจุโลง หรือ บรรจุ แบบไหน ตกแต่ง ประดับอย่างไร
- วางศพที่บ้าน หรือ ที่ไหน / มีการจัดงานบอกแขก อาหาร เครื่องเสียง น้ำดื่ม ทำอย่างไร
- มหรสพหนังลุง โนราห์ กาหลอ หรืออื่น ๆ (ค่าใช้จ่ายอย่างไร)
- ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการให้ความร่วมมือในแบบไหน อย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมงานศพเป็นใคร เพราะเหตุใด
- ระยะเวลาในการจัดงานก็วันแล้วจึงเผา ทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้น

- ลักษณะการเผาทำอะไร มีความเชื่อในการเผาในลักษณะและวิธีนั้น อย่างไร
- ใครเป็นสัปเหร่อ หรือ ใครเป็นผู้เผาศพ
- คนเผา หรือ สัปเหร่อตอนขณะนั้น เป็นคนอย่างไร มีบุคลิก ความเชื่อ พฤติกรรม อย่างไร
- หลังการเผา มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
- ในสถานที่เผานั้นมีร้านค้า คนขายของ อะไรบ้าง สภาพของสถานที่นั้นเป็นอย่างไร

แต่ละยุคกลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทหน้าที่อย่างไร ในงานเผาศพบ้าง

ยุคก่อนเผาเปลว

กลุ่มพระสงฆ์.....

กลุ่มเจ้าภาพ.....

กลุ่มพิธีกร/มัคทายก.....

สัปเหร่อ.....

กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ.....

ยุคเผาเปลว

กลุ่มพระสงฆ์.....

กลุ่มเจ้าภาพ.....

กลุ่มพิธีกร/มัคทายก.....

สัปเหร่อ.....

กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ.....

ยุคเผาแบบสามสร้าง

กลุ่มพระสงฆ์.....

กลุ่มเจ้าภาพ.....

กลุ่มพิธีกร/มัคทายก.....

สัปเหร่อ.....

กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ.....

ยุคเผาแบบเชิงตะกอน

กลุ่มพระสงฆ์.....

กลุ่มเจ้าภาพ.....

กลุ่มพิธีกร/มัคทายก.....

สัปเหร่อ.....

กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ.....

ยุคเผาเมรุ

กลุ่มพระสงฆ์.....
 กลุ่มเจ้าภาพ.....
 กลุ่มพิธีกร/มัคทายก.....
 สัปเหร่อ.....
 กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ.....

ยุคเผาเมรุไฟฟ้า

กลุ่มพระสงฆ์.....
 กลุ่มเจ้าภาพ.....
 กลุ่มพิธีกร/มัคทายก.....
 สัปเหร่อ.....
 กลุ่มธุรกิจบริการเกี่ยวเนื่องกับงานศพ.....

กระบวนการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของสัปเหร่อ

กระบวนการการเข้าสู่การเป็นสัปเหร่อ ได้อย่างไร

.....

หลักของการเป็นสัปเหร่อ มีอย่างไรบ้าง (คนที่จะเป็นสัปเหร่อได้)

.....

การเผาศพปัจจุบัน มีขั้นตอน กระบวนการอย่างไรบ้าง ตั้งแต่ต้นจนลอยอังคาร (แต่ละกระบวนการมีความเชื่ออย่างไร)

.....

แต่ละกระบวนการมีวิธีและมีความเชื่ออย่างไร

.....

รูปแบบการเผาเป็นอย่างไร/มีวิชาอาคมคาถา/ผู้ช่วยเผา/เหตุใด

.....

.....

.....

วัสดุ อุปกรณ์ในการเผา มีอะไรบ้าง (เอามาเพื่ออะไร มีความเชื่ออะไร)

.....

.....

.....

การรับงานเผาศพทำอย่างไร/ใครเกี่ยวข้องบ้าง/มีข้อตกลงอะไรบ้าง/มีการสั่งการเจ้าภาพหรือผู้เกี่ยวข้องกับศพอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

เราเรียก/หรือ มอง “สัปเหร่อ” ว่าเป็นคนอย่างไร เพราะอะไร

.....

.....

.....

ความเกี่ยวข้องกับคนอื่นๆ ในงานศพ มีอย่างไร

.....

.....

.....

อัตราค่าบริการได้รับอย่างไร/จากใคร/เท่าไร/คิดอย่างไร

.....

.....

.....

.....

เผาเดือนละกี่ศพ/รับผิดชอบกี่วัด

.....

นอกจากอาชีพสัปเหร่อแล้วยังประกอบอาชีพอื่นหรือไม่/อะไร

.....

มีเครื่องมือสื่อสารอะไรบ้างเอาไว้ ติดต่อ ประสานงานเรื่องงานศพ

.....

มีการอบรมอะไรเกี่ยวกับการเผาศพบ้างหรือไม่

.....

สัปเหร่อปัจจุบันต้องปรับตัวประเด็นใดบ้าง อย่างไรบ้างถึงจะอยู่รอด

.....

.....

.....

ยุคก่อนเผาเปลว

สัปเหร่อ มีบุคลิก/ ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/
ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือ กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมมีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ยุคเผาเปลว

สัปเหร่อ มีบุคลิก/ ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/
ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือ กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม มีอย่างไรบ้าง

.....

.....

ยุคเผาแบบสามสร้าง

สัปเหร่อ มีบุคลลิก/ ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/
ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือ กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม มีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ยุคเผาแบบเชิงตะกอน

สัปเหร่อ มีบุคลลิก/ ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/
ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือ กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม มีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ยุคเผาเมรุ

สัปเหร่อ มีบุคลลิก/ ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/
ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือ กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม มีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ยุคเผาเมรุไฟฟ้า

สัปเหร่อ มีบุคลลิก/ ความเชื่อ /พฤติกรรม/ ความรู้ /ตัวตน /การทำงาน รายได้ รายจ่าย/
ความสัมพันธ์กับเจ้าภาพ กับพระ หรือ กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม มีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

แนวคำถามคนใกล้ชิดสัปเหร่อ มองสัปเหร่อ อย่างไร เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

แนวคำถามเจ้าภาพ

- เมื่อมีคนตายติดต่อใครในการทำศพหรือเผาศพ
- เจ้ามีความรู้เรื่องการจัดการศพมากน้อยแค่ไหน/ถ้าไม่มีถามใคร
- การจัดงานศพออกแบบงานศพเอง หรือ ใครเป็นผู้ออกแบบ
- ค่าใช้จ่าย อะไรบ้าง จำนวนประมาณเท่าใด
- ทรัพย์สินไม่พอทำอย่างไร
- การติดต่อกับธุรกิจเกี่ยวกับงานศพ เจ้าภาพติดต่อเอง หรือ ทางร้านเข้ามาเสนอราคา หรือ แจกกับสัปเหร่อ หรือ วิธีการอื่นๆ
- ผู้คนมาร่วมงานช่วงเวลาไหน เพราะอะไร
- เพราะเหตุใดจึงต้องเชิญแขกผู้ใหญ่ หรือคนมีฐานะทางสังคมมาเป็นเจ้าภาพในการสวด เภา
- การเลือกนิมนต์พระมาสวดเลือกอย่างไร
- การนิมนต์พระมาเทศน์ เลือกอย่างไร เพราะอะไร
- การจัดงานต้องการตกแต่งงานศพ โลงศพ สวยงามหรือไม่ พวงหรีด ดอกไม้ สวยหรือไม่ เพราะอะไร

ถามร้านสังฆภัณฑ์

- เปิดธุรกิจเมื่อไหร่
- อาชีพเดิมทำอะไร ทำไมจึงมาทำงานด้านนี้
- ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการอะไรเกี่ยวกับงานศพ
- การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางช่องทางไหน
- ให้บริการเกี่ยวกับงานศพ หรือ การเผาศพอย่างไรบ้าง
- มีการติดต่อกับพระ หรือ สัปเหร่อ อย่างไรบ้าง
- อุปกรณ์สำหรับงานศพ งานเผาศพ มีอะไรบ้าง เพราะอะไร
- ของขำรวยมีอะไรบ้าง ก็แบบ คนนิยมอะไรมากที่สุด ส่วนใหญ่จะสั่งเท่าไรต่องาน
- ดอกไม้จันทร์มีกี่แบบ แบบไหนที่คนนิยม เพราะอะไร ราคาเท่าไร
- เวลาติดต่อใครเป็นคนติดต่อ เจ้าภาพ สัปเหร่อ พระ หรืออื่นๆ
- มีการติดต่อกับสัปเหร่ออย่างไรบ้าง

ร้านอาหาร

- เปิดธุรกิจเมื่อไหร่
- อาชีพเดิมทำอะไร เหตุใดจึงมาทำงานด้านนี้
- ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการอะไรเกี่ยวกับงานศพ
- การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางช่องทางไหน
- ให้บริการเกี่ยวกับงานศพ หรือ การเผาศพอย่างไรบ้าง
- มีการติดต่อกับพระ หรือ สัปเหร่อ อย่างไรบ้าง
- บริการในรูปแบบใด
- อาหารต้องมีกี่อย่าง ประกอบด้วยอะไรบ้าง
- ราคาเหมาะทำงาน จำนวนเท่าไหร่ หรือ คิดอย่างไร
- นอกจากทำอาหารแล้วของว่าง จัดอย่างไร ราคาเท่าไหร่
- วัตถุประสงค์ในการทำอาหารเจ้าภาพจ่ายหรือเราเหมาะ
- เจ้าภาพจ่ายเงินอย่างไร จ่ายก่อน หรือหลังเสร็จงาน
- เวลาติดต่อกับใครเป็นคนติดต่อ เจ้าภาพ สัปเหร่อ พระ หรืออื่นๆ

ร้านจำหน่ายโลงศพ

- เปิดธุรกิจเมื่อไหร่
- อาชีพเดิมทำอะไร ทำไมจึงมาทำงานด้านนี้
- ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการอะไรเกี่ยวกับงานศพ
- การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางช่องทางไหน
- ให้บริการเกี่ยวกับงานศพ หรือ การเผาศพอย่างไรบ้าง
- โลงศพมีกี่แบบ กี่ลวดลาย ราคาแต่ละแบบเท่าไหร่
- ลายไหนแพงที่สุดเท่าไหร่ เพราะเหตุใด
- ทำไมต้องมีหลายแบบ คนซื้อแต่ละแบบเขาคิดอย่างไร ถึงเอาแบบนั้นๆ
- นอกจากโลงแล้วทางร้านบริการอะไรอีกบ้าง แต่ละแบบคิดราคาเท่าไหร่
- วิวัฒนาการของโลง มีมาอย่างไร จนถึงปัจจุบัน
- มีการสั่งทำโลงชนิดต่างๆ ล่วงหน้าหรือไม่ คนแบบไหนที่สั่งล่วงหน้า
- มีการติดต่อกับสัปเหร่ออย่างไรบ้าง

ผู้ให้บริการเต็นท์ โต๊ะ เครื่องเสียง ไฟ

- เปิดธุรกิจเมื่อไหร่
- อาชีพเดิมทำอะไร ทำไมจึงมาทำงานด้านนี้
- ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการอะไรเกี่ยวกับงานศพ
- การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางช่องทางไหน
- เต็นท์ มีกี่รูปแบบ ราคาเท่าไหร่ แต่ละรูปแบบ ใช้แตกต่างกับงานศพเช่นไร
- โต๊ะ มีกี่รูปแบบ ราคาเท่าไหร่ แต่ละรูปแบบ ใช้แตกต่างกับงานศพเช่นไร

- เครื่องเสียง มีกี่รูปแบบ ราคาเท่าไร แต่ละรูปแบบใช้แตกต่างกันกับงานศพเช่นไร
- รูปแบบเหมา หรือ คิดอย่างไร จ่ายก่อนงาน ระหว่างงาน หรือ สิ้นสุดงาน
- มีการติดต่อกับสัปเหร่ออย่างไรบ้าง

ร้านดอกไม้

- เปิดธุรกิจเมื่อไหร่
- อาชีพเดิมทำอะไร ทำไมจึงมาทำงานด้านนี้
- ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการอะไรเกี่ยวกับงานศพ
- การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางช่องทางไหน
- ดอกไม้ประดับโลงประดับเมรุ มีกี่รูปแบบ แต่ละรูปแบบมีราคาเท่าไร
- พวงหรีดมีกี่ราคา กี่ระดับ แต่ละระดับใช้กับงานศพประเภทไหน
- ลูกค้าต้องการแบบไหนมากที่สุด
- ลูกค้าที่สั่งพวงหรีดแพงๆ ส่วนใหญ่เป็นคนกลุ่มไหน เพราะอะไร
- พวงหรีดมีกี่แบบ แต่ละแบบราคาเท่าไร แบบไหนขายดีที่สุด
- เรามีการออกแบบดอกไม้ให้แต่ละงานศพหรือไม่ หรือ ลูกค้าออกแบบเราจัด
- มีการจ่ายเงินเลยหรือว่ามาเก็บกับเจ้าภาพ
- รูปแบบการสั่งพวงหรีดเป็นลักษณะเช่นไรบ้าง
- มีการติดต่อกับสัปเหร่ออย่างไรบ้าง

ร้านไวน์

- เปิดธุรกิจเมื่อไหร่
- อาชีพเดิมทำอะไร ทำไมจึงมาทำงานด้านนี้
- ทางร้านจำหน่ายอุปกรณ์ หรือให้บริการอะไรเกี่ยวกับงานศพ
- การโฆษณาของทางร้าน โฆษณาทางช่องทางไหน
- ใครเป็นคนติดต่อให้ทำ
- มีการประชาสัมพันธ์ร้านเกี่ยวกับเขียนป้ายงานศพอย่างไร ช่องทางไหนบ้าง
- ขนาดป้ายงานศพมาตรฐานเท่าไร ขนาดใหญ่เล็กขึ้นอยู่กับอะไร ราคาของแต่ละขนาดเท่าไร
- เรามีการบริการออกแบบป้ายงานศพอย่างไร เพราะอะไร

วัด (ถามพระหรือคนรับผิดชอบ) กรณีไว้ศพวัด

- เริ่มให้นำศพมาไว้ในวัดเมื่อไหร่
- ทำไมต้องนำศพมาไว้ที่วัด
- ส่วนใหญ่ศพประเภทไหนที่นำศพมาไว้ในวัด
- การที่จะนำศพมาไว้ในวัดต้องติดต่อใคร อย่างไรบ้าง มีขั้นตอน ระเบียบการอย่างไร
- วัดมีอะไรไว้บริการบ้าง
- ค่าบำรุง/ค่าใช้จ่ายอย่างไร

- ระเบียบการใช้ศาลา
- ระเบียบการใช้เมรุ
- อาหาร เครื่องดื่ม ของชำร่วย และอื่นๆ ใครคนติดต่อ
- หน้าที่สัปเหร่อ ทำอะไรบ้าง
- หน้าที่ของพระทำอะไรบ้าง
- หน้าที่ของมัคทายกทำอะไรบ้าง
- ถ้าเจ้าภาพให้เราจัดการให้ทั้งหมดกระบวนการได้หรือไม่/คิดค่าบริการอย่างไร
- บริการเมรุเผาศพอย่างไร ค่าบริการคิดอย่างไร

ภาคผนวก ข.
รายงานบทความวิจัยในการประชุมวิชาการ

Damrongphun Jaihowweerapong, Kettawa Boonprakarn, and Nattapong Jitniratana (2018). The Adaption of “undertaker” under Modernity in Urban Community of Southern Thailand. In 10th International Conference on Humanities and Social Sciences 10th ICHiSS 2018. 11th May 2018-13th May 2018 Kuala Lumpur Malaysia. (Full Proceedings and Oral Presentation)

ICHISS 10 105

The Adaption of “undertaker” under Modernity in Urban Community of Southern Thailand

Damrongphun Jaihowweerapong¹, Kettawa Boonprakarn¹ and Nattapong Jitniratana²

¹ Prince of Songkla University

²Thaksin University. E-mail: cnathapong@gmail.com

Abstract

The aim of this article is to study the adaption of "undertaker" under modernization in urban community of Nakhon Si Thammarat, Southern Thailand. The studied area was the crematorium of Chamao temple in Thawang SUB-district, Muang District, Nakhon Si Thammarat. This research was conducted using the qualitative research methods and the data was collected from documents, non-participation observation and in-depth interview. The collected data were categorized according to the purpose of the study, interpreted, concluded, and displayed by using descriptive content analysis. The participants can be separated into 3 sub-groups; elders in the community, monks and undertakers. The results illustrate that, under the process of modernization within urban community of Nakhon Si Thammarat, the adaptation of undertakers can be grouped into 6 aspects; 1) they were elevated to be the crematory officer of the temple 2) only one undertaker (officer) can take responsibility of the duty 3) Crematorium was developed from traditional crematorium to two rooms' non-polluting crematoriums which the dead body and coffin was burnt separately, resulting in a better health of undertakers 4) they also hold a part time jobs such as contractor, factory worker, or shop keeper, etc. 5) they making use of modern technology by contacting with the customer/ other funeral services through social network such as Facebook, Line application 6) they are considered to be a "Funeral Entrepreneur" and have to keep in touch with their business partners.

Keywords: Undertakers, adaptation, urban community in Southern Thailand

Introduction

Ghosts and spirits are often associated with Thai people and society. Generally, Thai people believe that the family members or relatives become ghosts after their death and ghosts possess their own needs and hungers. Thus, worship and oblation for ghosts' needs, conventional practices in order to prevent the ghosts from scaring people, and transferring of merit to the ghosts are needed. (Phraphiphatpong, 2011)¹ Cremation and/or funeral ceremony, ranging from bathing the corpse, collecting and transferring the corpse into the coffin, chanting, crematory, to bone collecting, were then set as religious or cultural conventions to handle with life after death of one's family members, relative or friends.

The funeral ceremony and rites must be properly performed by the ritual expertise, if not; there can be negative effects on the ghosts themselves and other people in the family. The funeral ceremony is considered one of life's most important events. It ensures that the soul of the dead person will be able to get its new body in the next world and also allows the family members, relatives or friends to express their heartfelt condolences to the loss of their loved one for the last time (Wongtad 1996)² The main point in funeral ceremony is the procedures that the “corpse” is handled. Step by step, from transferring the corpse into the coffin to bone collecting, “undertaker” is the one who involve in every aspects of the ceremony. According to The Royal Institute Dictionary (2011)³ “undertaker” refers to the person who involved in the funeral ceremony from binding a body with holy thread until the cremation. The undertaker will take care of the corpses until they were burned and become ashes and s/he considered closer to the dead than the relatives themselves. For that reason, the undertaker is a necessary person and plays a big part in the funeral procedures. S/he is responsible for transporting the corpses to the temple, managing, washing and transferring the corpse into the coffin, reciting incantations over the corpse, take the corpse into the crematorium and collecting the bone.

Under the development and changes of society in modern society or “Modernization” as Giddens (1992)⁴ has referred to as products of the industrial revolution, including the use of production technology to produce a large number of output and rapid economic development of capitalism. Modernization leads to difference and exclusion and it not only affect the economic development but also changed the patterns of political systems, social norms, class structures, and personality of people in such society. The study of adaptation of the undertaker is related to the modernization, because the modernization likewise, had an effect on funeral ritual and villagers’ way of life in urban community of Nakhon Si Thammarat that had been changed since 1977.

Formerly, the dead body was burnt in a funeral pyre with the villagers who collaboratively work to arrange the burial, cremation or other funeral services by using temple funds. Until 1978, the social and cultural conditions in the community have changed according to the access of transportation, roads, electricity, water supply and other facilities. For example, the villagers began to initiate their own business, many of official buildings, religious buildings/parsonages and temple walls were built, and crematorium was used instead of funeral pyre. Funeral ceremony was transformed into separate ceremonies. The equipment used in the funeral service became goods in rental services, from which it once was sharing. Almost everything in the funeral seems to turn into deals. The funeral ceremony also reflects social status, its sizes and forms have to be suitable match with host status. Particularly, traditional funeral arrangement have changed; religion has become much more of a business of selling coffins, wreaths, beverages, cremation, audio equipment, and souvenir (Phrapalatkasem Khemachitto, November 7, 2017). Regarding to the funeral ceremony, there are many procedures which are in line with the trends of consumerism and capitalism as Tangtruimjai, (2003)⁵ stated that social changes result in traditional way of life of people as well as the funeral ceremony, which concurrently affects social relations. The temple Wat Chamao has long been the center of cremation in urban community of Nakhon Si Thammarat, as it was used for burial or cremation of the prisoners under the sentence of death from Nakhon Si Thammarat Prison. It was the first temple in the community that had crematorium and using cremation ceremony (Phaisan Phaksupho, December 9, 2017). Therefore, we can clearly see the changing dynamics in the cremation and the adjustment of the undertaker from this aspect.

As mentioned previously, the undertaker is very important person who play a big part in the funeral procedures. Under the society changing circumstances, societal relationships and people’s behavior was also changes. The researchers, aimed to study the adaptation of undertakers to the changing conditions of the modern society. The results of such understanding will contribute to the improvement of life quality of the undertakers and the paper also acts as a space for them to gain the existence and human dignity in the society.

Objective/ Hypothesis

To study the adaption of "undertaker" under modernization in urban community of Nakhon Si Thammarat, Southern Thailand.

Methodology

This research was conducted using the qualitative research methods and the data was collected from documents, non-participation observation and in-depth interview with 3-months data collection sessions (October - November 2017) (during cremation and no cremation days). The collected data were categorized according to the purpose of the study, interpreted, concluded, and displayed by using descriptive content analysis. The participants can be separated into 3 sub-groups; elders in the community, monks and undertakers.

Results

Corpse management according to Thai believe in Nakhon Si Thammarat has long been performed since the protohistorical period (5-10th century BC) with the strong tie to Buddhism and a belief in life after death, the rituals or ceremonies were performed strictly (Pricha, 1997). There were evidences of the cremation creation (Sam Sang) in Nakhon Si Thammarat in 1995 and the roof of the building was modernized in 1957. After being influenced by the modernization along with capitalism and consumerism, culture, economic and social structure (Giddens, 1992) in Nakhon Si Thammarat community had undergone great changes. With regard to the undertakers, the simple funeral ceremonies were transformed into a consumerism trends that allow coffin businesses, funeral ritual businesses, and others relate business to taking places. Especially, in 1977 when the crematorium furnaces were used, instead of funeral pyre, and in 2013 when the electric crematoriums were introduced, the undertakers had to considerably adjust themselves to changing circumstances. That is to say, earlier, there's no specific role or duty for the undertakers, they're being a supporter in a burial processes just like others villagers in the community who collaboratively help to arrange the ceremony. However, recently, people in the community are live separate lives; one's roles were clearly separate from others. The undertaker's role, changed from the past that they all helping each other, became the job of a specific group of people. Mainly, the adaptation of the undertakers can be summarized into 6 aspects as followed:

1) Changing society, changing undertakers

Interview findings showed that undertakers have gradually changed their way of life to the impulses of modern-industrial society. In other words, they used to live in a mutual benefit society where people helping each other's, but now they have to work to serve their own interests as the interviewees said:

"...Before the year 1977, the undertakers in Nakhon Si Thammarat didn't have clearly defined roles and responsibilities within the funeral because the relatives or family of the dead will mainly arrange the burial. Yet, since 1977, after the crematorium was thoroughly used, the duties of the undertakers were getting clearer and we were visibly deputed to position at each crematoriums or crematories in the community..." (Adisorn Siangloi, November 26, 2017)

"...In the past, most of the undertakers weren't accepted by the society; because they were seen as scary necromancers. But currently, they have adapted their look to be like normal people and dressed up normally...." (Phaisan Phaksupho, December 9, 2017).

Nowadays, the undertakers only have few responsibilities in corpse management as each role or duty in the funeral arrangement was visibly divided. We only have to bind the corpse with holy thread, perform a ceremony before taking a corpse into a coffin; inactivate elements in the dead body. Other duties were in the responsibility of the relatives and the monks...” (Thawin Watthanaphokha, December 3, 2017).

“...At present, undertakers perform procedures by focused more on convenience than the thoroughly strict rituals as in the past. For this reason, they being less respected and hamstrung to be a wire-puller in the ceremony...” (Lung BunChai (alias), December 17, 2017).

Briefly, undertakers have gradually changed their way of life to the impulses of modern-industrial society. In other words, they used to live in a mutual benefit society where people helping each other's, but now they have to work to serve their own interests. Formerly, the undertakers didn't have clearly defined roles and responsibilities within the funeral because the relatives or family of the dead will mainly arrange the burial, in turn, after the crematorium was thoroughly used, the duties of the undertakers were getting clearer and they were visibly deputed to position at each crematoriums or crematories in the community. In addition, most of the undertakers weren't accepted by the society; because they were seen as scary necromancers. However, lately, they have adapted their look to be like normal people and dressed up normally. Undertakers only have few responsibilities in corpse management because each role or duty in the funeral arrangement was visibly divided. They only have to bind the corpse with holy thread, perform a ceremony before taking a corpse into a coffin; inactivate elements in the dead body. Now, undertakers perform procedures by focused more on convenience than the thoroughly strict rituals as in the past. For this reason, they being less respected and hamstrung to be a wire-puller in the ceremony.

Fig.1: The temple Wat Chamao

Fig. 2: Wat Chamao community conditions

2) Go it alone: Modern undertakers

From interviewee's point of view, death is a natural part of life and human beings have had rituals to deal with it. Undertakers play a critical role in corpse management taking care of life after death and corpse and performing religious rituals. As the old undertaker was dead, the monks of the temples will persuade somebody to come into a new undertaker. If there is no undertaker at the temple, no one can handle the cremation or manage the corpse. Thus, undertaker roles in the funeral are very important and this duty must only be managed or controlled by a person. Also, the creation of a crematorium requires a lot of money, it has to be used by a professional, if not; the furnace could be damaged because of the ignorance or the lack of knowledge to use it. As one of the interviewee stated that:

“...I think everything depends on money...” (Adisorn Siangloi, November 26, 2017).

“ . . . There’s no assistant, only one person will be responsible to be an undertaker...” (Lung BunChai (alias), December 17, 2017).

In summary, death is a natural part of life and human beings have had rituals to deal with it. The undertakers play a critical role in corpse management taking care of life after death and corpse and performing religious rituals. One will become an undertaker, instead of the old undertaker that was dead, by the persuasion from the monks of the temples. If there is no undertaker at the temple, no one can handle the cremation or manage the corpse. Thus, undertaker roles in the funeral are very important and this duty must only be managed or controlled by a person. The crematorium has to be used by a professional (undertaker), if not; the furnace could be damaged because of the ignorance or the lack of knowledge to use it.

3) Electric Crematorium: Environmental / health adaptation

Interview findings showed that there was the air pollution from the cremation which is the smoke and the odor of the early stages of the burial, causing much inconvenience to those living in their vicinity. Traditionally, the coffin is burnt along with cremation. During the first 30 minutes of the cremation, the flame will burn the coffin until it breaks and when the coffin breaks, the body will then be burned by the flame. In this stage, the evaporation from the corpse the decomposition of fat and other elements, and others stuff in the furnace, such as clothing and personal belongings of the deceased will decrease the temperature of the furnace and if there is no suitable fuel, this will lead to incomplete combustion , smoke and other air pollutants. This cremation stage will last about 20 - 30 minutes. After this stage of burning, the temperature will increase and the body will shabby and the bones will be disintegrated, there is no smoke or smell after this stage , according to interview data from the interviewer that:

“...as the villagers complain about the smoke and odor that affect the health and environment of the community for a long time, the abbot solved these environment-related health concern by the creation of pollution-free cremation . So, people lived around the temple can have a better health and environment. Now, the pollution-free cremation has been created for 6 years...” (Phaisan Phaksupho, December 9,2017)

“...In the past, we use charcoal as a fuel for cremation, producing significant amounts of smoke pollution. The authorities came to investigate the impact of it and after that, only pollution-free cremation was used..” (Dam (alias),November 15, 2017)

The cremation was changed due to health adaptation, as the villagers complain about the smoke and odor that affect the health and environment of the community, the abbot solved these environment-related health concerns by the creation of pollution-free cremation. So, people lived around the temple can have a better health and environment. The pollution-free cremation has been created for 6 years until now. By the way, two rooms' non-polluting crematoriums were used in most temples, but occasionally the relatives want to use expensive and elegant coffins, so we have to separate the casket from the corpse to reduce the toxic smoke. The former generation of undertakers did not separate the coffin with the corpse, and much of them had lung disease. Traditionally, the coffin is burnt along with cremation. During the first 30 minutes of the cremation, the flame will burn the coffin until it breaks and when the coffin breaks, the body will then be burned by the flame. In this stage, the evaporation from the corpse--the decomposition of fat and other elements, and others stuff in the furnace, such as clothing and personal belongings of the deceased will decrease the temperature of the furnace and if there is no suitable fuel, this will lead to incomplete combustion and smoke and other pollutants. This burial stage will last about 20 - 30 minutes. After this stage of burning, the temperature will increase and the body will shabby and the bones will be disintegrated, there is no smoke or smell after this stage. In the past, we use charcoal as a fuel for cremation which producing significant amounts of smoke and air pollution. Later, the authorities came to investigate the impact of it and after that, only pollution-free cremation was used

The crematorium has been evolved slowly from a funeral pyre into a non-polluting electric cremation. It is consistent with the current context in actual society, which people was encouraged to reduce the air pollution in order to eliminate germs and dust from the combustion chamber due to incomplete combustion. Non-polluting electric cremations meet these needs of society, especially, in the context of urban society, and it will continue to be developed. As told by the participants that:

“...two rooms' non-polluting crematoriums were used in most temples, but occasionally the relatives want to use expensive and elegant coffins, so we have to separate the casket with the corpse to reduce the toxic smoke. The former generation of undertakers did not separate the coffin with the corpse, and much of them had lung disease....” (Thawin Watthanaphokha, December 3,2017).

“...Today's, people care a lot about their health. As an undertaker, we must work properly and try strictly not to affect the community environment...” (Phaisan Phaksupho, December 9,2017).

To sum up, the crematorium has been developed from a funeral pyre into a non-polluting electric cremation. It is consistent with the current context in actual society, which people was encouraged to reduce the air pollution in order to eliminate germs and dust from the combustion chamber due to incomplete combustion. Non-polluting electric cremations meet these needs of society, especially, in the context of urban society, and it will continue to be developed. In addition, two rooms' non-polluting crematoriums were used in most temples to reduce the toxic smoke or any impact on the community. Today's, people care a lot about their health. The undertaker must work properly and try strictly not to affect the community environment. Unfortunately, sometimes, the relatives of the dead want to use expensive and elegant coffins, so the undertakers have to separate the casket with the corpse to reduce the toxic smoke.

Fig. 3: The crematorium at the temple Wat Chamao **Fig 4:** electric crematoriums cremation

4) Economic adaptation: A variety of livelihood

From interviewee's point of view, the structure of an economy is always changing under different influences in the society. Now, the undertaker's career is considered one of the career options. They earn a salary from the temple but it is unsteady as it's depended on the frequency of cremation. According to the participants:

“...In the past, the role of undertaker in the funeral rites was not clear and more like helping each other than a job. However, when the crematoriums were used, the undertaker receives 3 0 0 - 5 0 0 Baht per one cremation. Nowadays, there is the electric crematoriums cremation that cost 4,000-5 ,0 0 0 baht each corpse; the undertaker will receive 1 ,0 0 0 -1 ,5 0 0 baht per one cremation...” (Phaisan Phaksupho, December 9,2017).

“...Only salary received from an undertaker career is not enough for living in today's economy. We have to find another part-time job--that is to sell grilled chicken, me and my wife sell grilled chicken in front of the temple and collect the money for family supporting, and for bills paying. Each month, we will get an additional income of 4-5 thousand...” (Adisorn Siangloi, November 26,2017).

Briefly, the structure of an economy is always changing under different influences in society. In the past, the role of undertaker in the funeral rites was not clear and more like helping each other than a job. At present, the undertaker's career is considered one of the career options. They earn a salary from the temple but it is unsteady as it is depended on the frequency of cremation. If there were a lot of corpse buried at such temple, the undertaker will have a lot of money. In 1977 - 1987, the undertaker received 300 - 500 baht per a cremation. Later, there is the electric crematoriums cremation that cost 4,000-5,000 baht each corpse; the undertaker will receive 1,000-1,500 baht per one cremation which account for 5000-7000 baht per month. Unfortunately, the salary received from being an undertaker is not enough for living in today's economy. Some of them find another part-time job to get an extra income for example, technician, contractor or peddler.

5) Modern undertaker: The use of technology

Communication systems have a significant positive impact on undertaker career. The undertakers can easily use *Facebook* or *Line* application to contact the host, the clergy, or a funeral service groups. In addition, the undertakers need to always find the new knowledge because, these days, the cremation is easy that anyone can do it. Thus, the undertakers must try to focus on the knowledge of the ritual according to people beliefs, values to ensure the relatives of the dead that his/her soul will be able to get its new body in the next world. The modern undertakers need to have a good appearance, skillful in the cremation procedures, participate in related training, be righteousness and a teetotaler, and have a cellphone to contact either via *Facebook* or *Line* application. As stated by one undertaker that:

“...It is very important that the undertaker must dress well, don't drink alcohol and participate in related training. I attended the training of Department of Pollution Control and received the certificate and shirt to wear in the funeral. We have to be skillful in the cremation procedures. So that we can offer effective and reliable advises for the host of the ceremony and ensure them that the soul of the dead will be able to get its new body in the next world. Sometimes, these effective works result in the higher compensation rate (Tip). Importantly, I also have a personal Facebook and Line account for making instant contact with the relatives of the dead or contact with people related to the funeral or the monk. These applications made my work more convenient, fast, and help me save travel expense...” (Dam (alias), November 15, 2017.)

6) Funeral Business: Undertaker in urban community

According to the interviewees, it was found that Nakhon Si Thammarat province had its first electric crematoriums in 2013. The municipality of Nakhon Si Thammarat had investigated and agreed that the temple Wat Chamao is the main place that was used for funeral ceremonies. People are living densely in the government agencies, schools. There are at least 30 cremations each month with the use of old crematoriums and charcoal as a fuel to burn. This is the cause air pollution, smoke and odor that affect the health and environment of people in the community. Also, many villagers concerned that the cremation of serious illness body, the smoke and odor may affect their health and happiness. Hence, the government has approved a budget of 3 million baht for the construction of the electric crematoriums and it is currently in use.

At that time, the social and economic conditions in the urban area of Nakhon Si Thammarat have changed dramatically, possibly as a consequence of the economic crisis. The villagers need to adjust themselves-- relocating for a new job, starting a new business such as making a sale, being a contractor, factory worker, or shop keeper, as a result, the traditional funeral management has been changed. In most case, when someone dies, family member or relatives of the dead would contact the caretakers of the dead, which, mostly, were the undertakers to transport the corpses to the temple, bind a body with holy thread, reciting incantations over the corpse, and take the corpse into the crematorium.

There are many others elements in which the funeral ceremonies are organized, ranging from purchasing coffins, flowers, candles and incense, inviting the monk for chanting, renting the audio system, preparing food and souvenirs, etc. One of the participant indicated that most of the undertakers will be responsible for all of the procedures:

“...In these days, undertakers should have contact information of almost entirely funeral or memorial arrangements services. Sometimes, family member or relatives of the dead couldn't take a personal leave or need to run some urgent errands. S/he will contact us to transport the corpses to the temple and let us proceed with all necessary steps such as contacting casket rental, flower, souvenirs or wreath service, audio system rental service, prepare monks' offering, food and beverage, etc. Then, the host will pay for the expense of goods and services later with shop owners. We will get paid for being the coordinator, or it could be included in cremation service. In some cases, the host may give some money to us in advance to pay for goods or services. Maybe s/he gave us 100,000 Baht, so we have to allocate money, keep contact with related stores, and have good price knowledge...” (Bunchai (alias), December 17, 2017.)

Discussions

The socio-cultural changes in the urban community of Nakhon Si Thammarat have gradually been turned into the modern society, which is a product of the industrial revolution. The rapid expansion of capitalism has changed people's way of life, cause many adaptations. The crematorium

has been evolved slowly from a funeral pyre into an electric crematorium. The cremation was changed due to health adaptation, that is, the use of two rooms' non-polluting crematoriums to minimize air pollution. Regarding to social aspects, there are concerns about ritual knowledge, respectful and reliable dressing. Lastly, the undertakers have adapted themselves to the economic needs of a funeral business. Modern communication technology tools have played a role in facilitating business operations. Such adaptation is the result of a process called, the modernization crisis, in which everything was view as being "worth" instead of "value". In other words, we can call it a "death commodity" processes that exist even in a funeral tradition. Our finding is in line with Lertsukprasert (2005)⁶ which states that symbolic consumption makes significant positive economic impact on corpse management and Phramahacharan (2010)⁷ that the funeral now became a business of death--casket rental service, souvenirs or wreath service, the funeral arrangement and management services. As a result, the undertakers became "Funeral Entrepreneur" which is consistent with the study of Manittayaku (2007)⁸ which concluded that most of the undertakers in Bangkok had an average income of 10,000-20,000 Baht per month and they also hold a part time jobs as funeral director or funeral management.

Suggestion

Our findings show that the adaptation of "undertakers" according to the modernization of urban community of Nakhon Si Thammarat can be divided into 6 aspects; 1) they were elevate to be the crematory officer of the temple 2) only one undertaker (officer) can take responsibility of the duty 3) crematorium was developed--from traditional crematorium to two rooms' non-polluting crematoriums which the dead body and coffin was burnt separately, resulting in a better health of 4) they also hold a part time jobs such as contractor, factory worker, or shop keeper, etc. 5) they making use of modern technology by contacting with the customer/other funeral services through social network such as Facebook, Line application 6) they are considered to be a "Funeral Entrepreneur" and have to keep in touch with their business partners. The following 3 recommendations for research are based on the study findings: 1) Future studies can examine the identities of undertakers existed in the past until now, and find ways to preserve such identity for the self-worth, professional, and funeral ritual in Thai society 2) The general public should endeavor to understand the undertaker's identity to grasp their dignity, social values, and peacefully coexistence and 3) the local authority should has a thorough understanding of undertaker's identity, appearance, and values which lead to the development of funeral activities/ceremonies. Such understandings also have impact on the way of life of the undertaker and help improving their quality of life.

Acknowledgements

I gratefully thank all participants especially, the undertakers, monks and local philosophers in Wat Chamao community, Muang District, Nakhon Si Thammarat who providing the sufficient background information to make the paper understandable and the opportunity to make a closely field observation. Besides, I express my gratitude to the professors and lecturers of Human and Social Development Program, Prince of Songkla University and particularly, to my thesis committee, Assistant professor Dr. Kettawa Boonprakarn and Associate professor Nattapong Jitniratana for their encouragement and insightful comments.

References

- [1] Phraphiphatpong. (2011). *A study on Changes in Buddhists' Funeral Ceremony: A Case Study on Banmoon Vilage, Naprang sub-district Pong District, Phayao Province*, M.A. thesis in Buddhist Studies. Mahachulalongkornracharacchawitayalaya University, Bangkok. (In Thai)
- [2] Wongtad, P. (1996). *Buddhist Funeral Rites in Thailand*. Bangkok: Silpakorn University. (In Thai)
- [3] Thai Royal Institute. (2011). *Thai Royal Institute Dictionary*. Bangkok: Nanmee Book.
- [4] Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. Stanford University Press.
- [5] Tangtruimjai, U. (2003). *A Study on Thai Khoen funeral rituals: A case study on Sai Mun sub-district, Sankamphaeng District, Chiangmai Province*, Bangkok: Dhonburi Rajabhat University. (In Thai)
- [6] Lertsukprasert, P. (2005). *Commoditization of Funeral Services*. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai).
- [7] Phramahacharan. (2010). *A Study of the Concept of Cultural Beliefs in the Construction of the Funeral Pyre of the Buddhist Lanna*. M.A. thesis in Buddhist Studies. Mahachulalongkornracharacchawitayalaya University, Bangkok. (In Thai)
- [8] Manittayakul, C. (2007). *The Undertaker's Way of Life in Bangkok*. Bangkok: Silpakorn University. (In Thai)

Participant

- Na Dam (alias), interviewee, Damrongphan Chaihaowiraphong interviewer, 103 Tha Wang Sub-district, Muang District, Nakhon Si Thammarat, November 15, 2017.
- Thawin Watthanaphokha, interviewee, Damrongphan Chaihaowiraphong interviewer, 77 Tha Wang Sub-district, Muang District, Nakhon Si Thammarat, December 3, 2017.
- Lung BunChai (alias), interviewee, Damrongphan Chaihaowiraphong interviewer, the temple Wat Chamao, Muang District, Nakhon Si Thammarat, December 17, 2017.
- PhraPalat Kasem Khemachitto, interviewee, Damrongphan Chaihaowiraphong interviewer, the temple Wat Chamao, Muang District, Nakhon Si Thammarat, November 7, 2017.
- Phaisan Phaksupho, interviewee, Damrongphan Chaihaowiraphong interviewer, 97 Tha Wang Sub-District, Muang District, Nakhon Si Thammarat, December 9, 2017.
- Adisorn Siangloi, interviewee, Damrongphan Chaihaowiraphong interviewer, 108/2 Tha Wang Sub-District, Muang District, Nakhon Si Thammarat, November 26, 2017.

ภาคผนวก ค.

รายงานการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยในวารสารวิชาการ

ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, เกตถวา บุญปรากฏ, และ ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2561). การจัดการศพ และอัตลักษณ์ของสัปเหร่อในบริบทพื้นที่นาภาคใต้ กรณีศึกษาชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*. 5 (3), 814-842.

ศธ. ๖๑๒๗ /๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๗/๓ ม.๕ ต.มะม่วงสองต้น อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐

โทร. ๐๗๕-๓๕๓๘๓๔ โทรสาร ๐๗๕-๓๕๔๖๒๒

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง รับรองการลงบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

เจริญพร มศ. ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์

ตามที่ มศ. ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์ ได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง "การจัดการศพ และอัตลักษณ์ของสัปเหร่อในบริบทพื้นที่นาภาคใต้กรณีศึกษาชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (Funeral Management and Undertaker Identification in Context of Na in South Area Case Study of Watmatchimphupa (Donklang) Community, Ronpiboon, Nakhon Si Thammarat)" เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ซึ่งจะดำเนินการจัดพิมพ์ในฉบับต่อไปตามระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้ และวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ได้รับบทความวิจัยของท่านเป็นที่เรียบร้อยแล้วนั้น

ในการนี้ วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ขอรับรองว่ากองบรรณาธิการวารสารฯ ได้พิจารณาแล้วมีมติเห็นควรรับตีพิมพ์บทความวิจัยเรื่องดังกล่าว และจะนำบทความของท่านตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๑)

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดทราบและดำเนินการต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูอุบลสุตาดังการ,มศ.,ดร.)

บรรณาธิการวารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

การจัดการศพและอัตลักษณ์ของศพเหอในบริบทพื้นที่นาภาคใต้
กรณีศึกษาชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) อำเภอรัตนพิบูลย์
จังหวัดนครศรีธรรมราช

FUNERAL MANAGEMENT AND UNDERTAKER IDENTIFICATION IN
CONTEXT OF NA IN SOUTH AREA CASE STUDY OF
WATMATCHIMPHUPHA (DONKLANG) COMMUNITY,
RONPIBOON, NAKHON SI THAMMARAT.

ดำรงศพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์

เก็ดถวา บุญปรากฏ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อการจัดการศพของชุมชนวัดมัชฌิมภูผา(ดอนกลาง) และ 2) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของศพเหอประจำวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตการศึกษาด้านเวลาศึกษาเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม ในพื้นที่ศึกษาชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน พระสงฆ์ ศพเหอ ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) มีการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ ระบบสาธารณสุข หน่วยงานรัฐเอกชน องค์กรชุมชน รวมถึงรูปแบบและความเชื่อในการจัดการศพ ได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีแห่งสังคมเมือง บรรยากาศงานศพเป็นการ

เตรียมพร้อมอย่างดี มีความสวยงาม หรรษา สะดวกสบาย มีการเช่าบริการร้านค้า ร้านดอกไม้
 ประดับประดาตกแต่งโลงศพด้วยกระดาษสีทอง สวยงาม โลงแอร์คอนดิชัน จัดงานศพที่บ้าน
 บางศพมาตั้งที่ศาลาวัดเนื่องจากความสะดวกสบายประหยัดเงินและเวลา ไม่เหนื่อยยาก
 บรรยากาศในงานศพเป็นไปอย่างครึกครื้น

ในส่วนอัตลักษณ์ของสัปเหร่อของวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) พบว่า มีพลวัต
 เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับวิธีแห่งการเผาศพ กล่าวคือ จากอดีตมีการเผาแบบสามส้าง (เชิง
 ตะกอน) สัปเหร่อไม่มีตัวตนที่ชัดเจน เมื่อมีการเปลี่ยนมาเป็นการเผาศพแบบเมรุ สัปเหร่อมี
 ความชัดเจนขึ้น ปัจจุบันการมีเมรุเผาศพแบบเตาเผา ทำให้ตำแหน่งสัปเหร่อเคลื่อนตัวเป็น
 “นักจัดการศพ” นอกจากมีความรู้การเผาศพแล้ว ยังมีความชำนาญในการดูแล ทำความ
 สะอาด ซ่อมแซมเตาเผาศพ นอกจากนี้ยังสามารถพบเห็นได้ง่าย เรียกใช้ง่าย แต่งตัวดี ใจกล้า
 นักเลง ไม่กลัวผี ปฏิบัติอยู่ในศีล ไม่มีอาคมมาก มีอาชีพหลากหลาย เป็นมัคทายก นำไหว้พระ
 ทุกงานบุญประเพณีของชาวพุทธ ทำสวน อัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่ยังดำรงไว้อย่างเหนียวแน่นคือ
 การมีคติความเชื่อทำบุญส่วนกุศล ไม่รับอามิสสินจ้างในการเผาศพ

คำสำคัญ: บริบทพื้นที่นาภาคใต้, ชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง), สัปเหร่อ

Abstract

This article has aimed 1) to study the patterns and beliefs of funeral management of Watmatchimphupa (Donklang) community; and 2) to study the identity of the undertaker of Watmatchimphupa (Donklang) community. This study was the qualitative research and set time of study during 1997-2018, collected data from documents and fields in Watmatchimphupa (Donklang) community by using non-participant observation and in-depth interviews from seniors group in the community, monks, and undertakers. The data was classified, interpreted, constructed and presented with descriptive analysis.

The study found that:

During 1997-2018, Watmatchimphupha (Donklang) community has changed social, economy, utility systems, government and private organizations, community organizations and including forms and beliefs in funeral arrangements. It has changed according to the way of society. Funeral atmosphere has well preparation, beauty, elegant, comfortable, the shop service such the flower decoration of coffins with gold paper, coffin with air conditioning. There is organizing a funeral at home and some is located at temple because there are comfortable, save money and time, easier management and the atmosphere in the funeral is lively.

For the identity of undertaker of Watmatchimphupha (Donklang) community found that there has the dynamics changed of the cremation method that means there had Samsang crematorium (bier crematorium) in the past and indefinite the status of the undertaker. After that, there was changing to new crematorium, the undertaker identity is vibrant. Presently, the oven crematorium is the newest crematorium, has changed the position of undertaker to be the "funeral manager" with knowledge of cremation. They have also skilled in taking care, cleaning, and repairing the furnace. Moreover, they are easy to see, fast service, dress well, be brave, not afraid of ghosts, practice in the precepts, no more magic, variety of career, as liaison of praying in all Buddhist's traditional merits, doing fruits fields. They has the unique certainly identity that still hold the beliefs in philanthropy, refusing the charge of the cremation.

Keywords: Context of Southern Na, Watmatchimphupha (Dongkang) Community, Undertaker

บทนำ

สังคมไทยมีความเชื่อว่าเมื่อญาติพี่น้องตายลงจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นผี คนที่ตายมีความต้องการเหมือนกับคนเป็น จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้ของต่าง ๆ ไปให้ ในเมื่อผู้ตายกลายเป็นผีก็ต้องมีวิธีไม่ให้ผีรบกวนคนเป็น และความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศไปให้คนตายในโลกหน้าได้ประโยชน์มากที่สุด สำหรับพิธีกรรมขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศพ จะต้องได้รับการจัดการที่ถูกต้องตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ ชำนาญในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังอยู่และต่อวิญญาณของผู้ตาย การจัดการศพเป็นประเพณีที่สำคัญของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลและได้มีการ สืบทอดต่อกันมาผ่านลูกหลาน เครื่องญาติ เพื่อประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต การจัดการศพถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตที่เรียกกันว่าประเพณีการตาย ความเชื่อในความตายและพิธีกรรมงานศพ คือ การจากไปของบุคคลในครอบครัวเป็นภาวะที่ทำให้เกิดความเศร้าโศก แต่ก็มีความเชื่อว่าคนตายไปจะเป็นผี ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัว จึงเป็นประเพณีเพื่อผ่อนคลายความเศร้าโศก และตัดสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี พิธีทำศพส่วนใหญ่จะต้องคล้อยตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปจะมีเพียง 2 วิธี คือ การฝังและการเผา พิธีศพเป็นพิธีสำคัญของชีวิตคน เป็นพิธีสุดท้ายเพื่ออำลาจากชีวิตในโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เป็นการทำให้ว้อาลัยแต่การจากไปของผู้เป็นที่รัก โดยญาติและคนรู้จักจากทั่วสารทิศจะมารวมตัวกันเพื่อแสดงความเคารพเป็นครั้งสุดท้าย (เสถียร โกเศศ , 2553)

สัปเหร่อ เป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทและมีความจำเป็นในกระบวนการจัดการศพในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตมีส่วนสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สัปเหร่อ มีบทบาทตั้งแต่วันแรกของการตายจวบจนวันสุดท้ายของวาระชีวิต และได้กระทำหน้าที่ตามกระบวนการต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นการเบิกโลง การห่อศพ การมัดตราสัง หรือแม้แต่การล้างหน้าศพ แต่อย่างไรก็ตามจากการที่สภาวะสังคม เศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลของภาวะความทันสมัย (Modernization) (Giddens, 1992) เป็นหัวใจหลักของการเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันทำให้การหยาบยืมผสมผสานทางวัฒนธรรม ชับซ้อนและหลากหลาย ส่งผลให้รูปแบบการจัดการศพและการเผาศพนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต กล่าวคือ จากการเป็นเผาแบบสามส้าง (เชิงตะกอน) มาสู่การเผาแบบเตาเผาถ่าน (เมรุ) กระทั่งปัจจุบันเป็นการเผาแบบ

เตาเผาไฟฟ้าหรือเมรุไฟฟ้า แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการรูปแบบการเผาศพที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทำให้สับเหระอ ต้องปรับเปลี่ยนวิถี การกระทำในการจัดการศพ กระบวนการทำงาน หรือที่เรียกว่า “อัตลักษณ์ (Identity)” (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2553) เปลี่ยนแปลงไปด้วย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามในยุคปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2540-2561) ชาวชุมชนวัดมณีมัญญา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัด นครศรีธรรมราช มีรูปแบบและความเชื่อในการจัดการศพอย่างไร และสับเหระอประจำ วัดมณีมัญญา (ตอนกลาง) มีอัตลักษณ์ตัวตนอย่างไรในยุคสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อเกิดเป็นองค์ ความรู้ เข้าใจวิถีชีวิตของสับเหระอในสังคมภาคใต้ นำไปสู่การทำความเข้าใจตัวตนของสับเหระอ อย่างถ่องแท้ เป็นการลดอคติที่ตายตัวที่ผูกติดกับคำว่า “คนเผาผี” นอกจากนี้ยังเป็นการ เสริมสร้างเปิดพื้นที่ให้สับเหระอได้มีตัวตนทางสังคมบนพื้นฐานศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกับทุกคนในสังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อการจัดการศพของชุมชนวัดมณีมัญญา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของสับเหระอประจำวัดมณีมัญญา (ตอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้ ศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขต การศึกษาด้านเวลา คือ ศึกษาเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารและ จากภาคสนาม มีพื้นที่การศึกษา คือ ชุมชนวัดมณีมัญญา (ตอนกลาง) ซึ่งเป็นพื้นที่ประชาชน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา โดยที่ผู้วิจัยเรียกว่า (บริบทพื้นที่นา) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation observation) และ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน พระสงฆ์ และคนเผาศพ ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาจำแนกหมวดหมู่ ตาม วัตถุประสงค์ของการศึกษา ตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

(Descriptive Analysis Method) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาสังเคราะห์ และแยกเป็นประเด็นตามเนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ตามวัตถุประสงค์ คือ ด้านรูปแบบและความเชื่อการจัดการศพ และด้านอัตลักษณ์ของสัปเหร่อประจำวัดวัดมัชฌิมกุฎา (ดอนกลาง) ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบและความเชื่อในการจัดการศพของชุมชนวัดมัชฌิมกุฎา (ดอนกลาง)

ชุมชนวัดมัชฌิมกุฎา (ดอนกลาง) ตั้งอยู่บนถนนดอนกลาง หมู่ที่ 6 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ ทุ่งนา อาชีพคนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพปลูกข้าวทำนา ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 บริบทชุมชนดอนกลางได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งด้านสภาพพื้นที่การทำมาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ เงินทองเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตมากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนต้องหาอาชีพที่ทำให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น ต้องนำเงินมาเพื่อเป็นทุนการศึกษาให้ลูกเนื่องจากในช่วงสมัยนี้รัฐบาลบังคับให้เยาวชนต้องเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พ่อแม่ต้องลำบาก ต้องออกทำงานนอกบ้าน งานที่ได้รับความนิยม ในช่วง พ.ศ. 2540 -2550 คือ งานรับเหมาก่อสร้าง และผลผลิตจากสวนยางพารา ก็เริ่มออกสู่ตลาดมากขึ้นทำให้ผลผลิตทางการเกษตรให้ราคาดีในช่วงนั้นทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดี แต่การทำเกษตรก็จะยึดถือแบบดั้งเดิม มีการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ การทำนาก็จะมีบางในบางพื้นที่ มีคลอง มีลำห้วยเหมือนเดิม มีประปาเข้ามาอย่างทั่วถึง มีร้านค้าในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีเครื่องมือสื่อสารมากมาย มีโรงพยาบาลที่ทันสมัย มีโรงเรียนและสถานที่ราชการ มีถนนคอนกรีตเข้าตามหมู่บ้าน มีไฟฟ้ามีอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ในบ้านอย่างทั่วถึง แต่ชาวบ้านกับวัดยังคงมีความเกี่ยวข้องในการทำพิธีวัฒนธรรมทางศาสนา

การจัดการศพในพื้นที่ชุมชนวัดมัชฌิมกุฎา (ดอนกลาง) นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตแห่งสังคมเหตุเพราะสังคมและวิถีชีวิตของผู้คน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปเป็นการดำรงชีวิตแบบสังคมเมือง ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนตายเริ่มห่างไกล รวมถึงความผูกพันระหว่างผู้คน ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน วัด หรือชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง

การจัดงานศพของชาวชุมชนตอนกลางมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงมีรูปแบบและความเชื่อในการจัดการศพ ดังนี้ 1) ก่อนตายจะมีลูกหลานมาดูแลปฏิบัติกำลังใจ มีการนิมนต์พระมาสวดบังสุกุลเป็น เป็นการต่ออายุและเป็นการบอกทางแก่คนใกล้ตาย 2) เมื่อตายลง จะมีจัดการศพขอขมาศพ อาบน้ำศพ นำศพบรรจุโลงศพ แจ้งเรื่องการตายให้ผู้นำหมู่ชุมชน พระ บรรดาญาติ ทราบ การเตรียมสถานที่ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ บรรดาญาติ ๆ เพื่อนฝูงจะมางาน มีการติดต่อร้านขายโลง ร้านเช่าเต็นท์ เครื่องเสียง ผู้รับทำอาหารเลี้ยงแขก ผู้ร่วมงาน ติดต่อพระเพื่อขอหยิบยืมเครื่องมืออุปกรณ์สำหรับพิธีสวดศพ ติดต่อร้านดอกไม้ ติดต่อคนผูกตราสัง รดน้ำศพ ขอขมาศพ นำศพบรรจุโลง 3) ประเพณีการในการสวดก็จะมีการสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย ตามจำนวนความสะดวกและความเชื่อเรื่องการเผาศพ ส่วนใหญ่ จะ 5 วัน และ 7 วัน 4) การเผาศพ ปัจจุบันมีพิธี 2 ตอน คือ ขั้นตอนแรกเผาเป็นพิธีที่เรียกว่าเผาหลอก ตอนที่สองเป็นการเผาจริง เป็นการจุดไฟเผาศพ เมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิง สัปเหร่อจะยกศพลงจากที่ตั้งโลงศพ แล้วเปิดฝาโลงเพื่อให้ญาติได้ดูเป็นครั้งสุดท้ายหรือจะให้คนทั่วไปดูเพื่อปลงอนิจจา จากนั้นสัปเหร่อจะใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เพราะเชื่อกันว่า น้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ผู้ตายได้ไปอย่างบริสุทธิ์ จากนั้นลูกหลานจะช่วยกันนำศพเข้าเมรุ สัปเหร่อจะทำการเผาศพจนเหลือเฉพาะกระดูกและเถ้าถ่าน 5) ประเพณีการบวชน้ำไฟ คือ ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นเณรหรือเป็นพระในวันเผาเรียกว่า บวชน้ำไฟหรือน้ำศพ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ส่วนใหญ่จะบวชเพียง 3, 5, 7 วัน 6) ประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เมื่อทำพิธีเผาศพแล้ว สัปเหร่อจะนัดแนะเจ้าภาพให้เตรียมของเก็บกระดูกก่อนนกกาตื่นบินข้าม กล่าคือประมาณเวลา 05.00 น. และทำบุญอุธิช่วงเช้า ก่อนที่จะนำเศษกระดูกที่เหลือไปเก็บ ผึ่ง หรือนำไปลอยอังคารในแม่น้ำลำคลอง ทะเล ตามแต่สะดวกเจ้าภาพ เพื่อกลับคืนสู่ธาตุเดิม เพราะเชื่อว่ามนุษย์เกิดจากธาตุดิน น้ำ ไฟ และลม เป็นอันเสร็จพิธีการจัดการศพ

บรรยากาศการจัดงานศพของชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) ในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเป็นการดำเนินการที่เตรียมพร้อมเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ที่มีการจัดอยู่อย่างเพียบพร้อมอยู่หน้าโลงศพ โลงศพสีสันสดใส สวยงาม ระบบป้องกันไม่ให้ศพเน่าเปื่อยด้วยระบบความเย็นแอร์คอนดิชัน ซึ่งมีโลงขนาดเล็กบรรจุในโลงแอร์อีกชั้นหนึ่ง ประดับประดาด้วยสีสันพร้อมไฟประดับ มีพวงหรีดเป็นช่อดอกไม้ พัดลม เครื่องไทยธรรมใช้ถวายพระของบรรดาญาติ เพื่อนฝูง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตั้งประดับ แววนเรียงรายด้านหน้า ด้านข้าง ด้านบนหีบศพ

มีรูป เพื่อต้อนรับผู้ที่เข้ามาร่วมงานศพในการไหว้เคารพผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย อีกทั้งบริเวณงานศพยังมีอาหารเตรียมพร้อมรองรับผู้ที่เข้ามาร่วมงานศพเพื่อเป็นการต้อนรับ และในวันสุดท้ายของการจัดงานศพคือวันฌาปนกิจ จะมีพิธีกรคอยบอกกล่าวถึงพิธีกรรมสุดท้ายของชีวิต โดยจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เพื่อสวดส่งท้ายให้กับผู้ตายและเทศนาสั่งสอนคติธรรม โดยศพจะตั้งยกตั้งไว้บนเมรุเป็นที่เรียบบร้อย และที่เมรุก็จะมีการประดับประดามีการผูกผ้าขาวดำที่เมรุ มีการจัดวางพวงหรีดและดอกไม้ประดับเมรุ พิธีกร (มักทายก) จะนำทุกคนสู่พิธีการทอดผ้าบังสุกุล โดยเรียงลำดับการให้เกียรติผู้ใหญ่ที่เคารพไว้หลังสุดจะนิมนต์พระชั้นผู้ใหญ่ชกผ้าบังสุกุลในลำดับท้าย

ภาพที่ 1 การตกแต่งหน้าศพ/โลงศพในชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง)

ในยุคปัจจุบันพิธีกรรมการจัดการศพนั้น ชาวชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) สะดวกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากทางวัดได้มีการสร้างศาลาไว้สำรองให้มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพที่วัด และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 วัดได้จัดสร้างศาลาคู่เมรุ ไว้ตั้งบำเพ็ญกุศลศพตามที่เจ้าภาพ ญาติผู้ตายมีความประสงค์ เนื่องจากศพก็มากขึ้น ญาติ ๆ ผู้ตาย ส่วนใหญ่อยู่ต่างถิ่นต่างที่ และมีอาชีพทำงานหน้าที่ต่าง ๆ จึงไม่มีเวลาสะดวกในจัดงาน วัดจึงสร้างศาลาไว้รองรับการจัดการจัดงานศพของชุมชน มีไว้ให้บริการทั้งสิ่งของที่จำเป็นสำหรับงานศพ อุปกรณ์ครัว แก้อื้อ เครื่องเสียง พร้อมสำหรับ การจัดงานศพ การเผาศพ สถานที่ ตลอดจนพระสงฆ์ก็เดินทางไปมาสะดวกไม่ต้องรับส่งเป็นระยะยุ่งยาก ดังคำสัมภาษณ์

“...หากใครไม่สะดวกที่วัดที่บ้าน ก็มาไว้ที่วัดได้ ทางวัดไม่คิดค่าใช้จ่ายมากมาย แต่จะให้บริจาคค่าน้ำค่าไฟ บำรุงวัด เจ้าภาพทุกรายก็จะจัดถวายส่วนใหญ่จะถวายไม่ต่ำกว่า 2,000 บาท ถ้าวัดสะดวกและคุ้มมาก ไม่เหมือนกับจัดที่บ้านเสียค่าเช่าเต็นท์แพง เครื่องเสียง คนอยู่กันทั้งคืนบางที่มีเล่นการพนันด้วย ถ้าจัดที่วัดสะดวกปกติพอถึง 3 ทุ่มส่วนใหญ่ก็กลับบ้านกันหมด เหลือเจ้าภาพอยู่นอนเฝ้าศพ ถึงวันเผาศพก็ไม่ต้องเคลื่อนย้ายมาก ทำพิธีในนี้ถึงเวลากลับขึ้นไปบนเมรุเผาทีเดียว สะดวก รวดเร็ว ไม่ลำบากเจ้าภาพ พระก็อยู่ในนี้...”

(พระครูธำรงภูมิธรรม, 2561)

สำหรับการเผาศพที่วัดมัชฌิมภูผา (ดอนกลาง) นั้นปัจจุบันเป็นการเผาศพแบบเมรุเป็นเตาเผาศพ 1 เตา ใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิง ในการเผาใช้ถ่าน 2 กระสอบต่อการเผา 1 ศพ จึงทำให้เผาได้ครั้งละ 1 ศพเท่านั้น โดยลักษณะของเตาเผาศพทำมาจากอิฐทนไฟ วิธีการใช้รถเข็นเพื่อเป็นฐานในการวางถ่านและศพ โดยบนรถเข็นจะใส่ถ่านให้เต็มแล้วจึงวางโลงศพไว้ด้านบนในการเผาแต่ละศพใช้เวลาประมาณ 4 – 5 ชั่วโมงเพราะความแข็งของแอร์จับตัวไว้นานเกินคนอ้วนจะเผาได้เร็วกว่าคนผอมเพราะคนอ้วนมีไขมันเยอะ สำหรับค่าใช้จ่ายจะอยู่ที่ศพละ 3,000 บาท ให้กับสัปเหร่อศพละ 1,000 บาท

ภาพที่ 2 การตกแต่งบริเวณเมรุเผาศพในวันเผาศพ

2. อัตลักษณ์ตัวตนของสัปเหร่อชุมชนวัดมัชฌิมาวาส (ตอนกลาง)

สัปเหร่อ หรือ คนเผาผี วัดตอนกลางยุคปัจจุบันมีบทบาทสำคัญมากต่อการจัดการพิธีศพของชุมชน ให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยและถูกต้องเป็นไปตามประเพณี สัปเหร่อวัดตอนกลางเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญมีความเชื่อศรัทธา และมีความรู้ในการเตรียมการเผาศพและมีความชำนาญในการเผาศพ รู้จักและเข้าใจวัสดุที่ใช้ในการเผา การแต่งกายที่ค่อนข้างเรียบร้อย เป็นผู้มีเมตตา น่าเชื่อถือ ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม เข้าใจและสามารถบอกถึงกระบวนการ สิ่งที่ต้องใช้ต้องดำเนินการแก่เจ้าภาพได้ทุกขั้นตอน มีความรู้เกี่ยวกับคตินิยม คำสอนในงานศพและสอดคล้องประสานกับความเชื่อในการจัดการศพเป็นอย่างไร

ลุงสว่าง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 (ตอนกลาง) อายุ 69 ปี สัปเหร่อวัดตอนกลาง เล่าให้ฟังว่า การที่เข้ามาเป็นสัปเหร่อนั้น เป็นเหตุผลว่าเริ่มมาจากเห็นคนที่เผาศพคนเดิม เป็นคนดีมีเงิน เหล่า เมาสุรา เวลาเผาศพ มีการเก็บเงินค่าเผาศพ เก็บค่าใช้บริการเมรุ จากเจ้าภาพ ตนเองจึงทนเห็นรับสภาพไม่ได้ เนื่องจากมองว่าสมควรปฏิบัติตัวให้เป็นคนดี มีศีลธรรม และไม่มีการเก็บค่าใช้จ่ายในการเผาศพอะไรทั้งสิ้น เนื่องจากเมรุนั้นถือเป็นบ้านหลังสุดท้ายของผู้ตาย อีกอย่างหนึ่งคนที่ตายหรือเจ้าภาพส่วนใหญ่แล้วเป็นคนในชุมชน ซึ่งได้บริจาคเงินทำบุญสร้างโบสถ์ สร้างศาลา สร้างเมรุให้กับวัดอยู่แล้ว จึงไม่น่าจะต้องเก็บค่าบริการอีก เพราะเป็นเงินที่ทุกคนเป็นคนร่วมสร้างกันมา ดังคำสัมภาษณ์

“...ลุงทนดูไม่ได้ เพราะสัปเหร่อคนก่อนนี้ ชี้เมา กินเหล้า ดูไม่ดี จัดการเผาศพก็ไม่ค่อยถูกต้องนัก ลึกแต่ว่าให้ได้ทำเสร็จเป็นพอ ที่รับไม่ได้เลยคือการเรียกเก็บเงิน เก็บทองกับเจ้าภาพค่าเผาศพ ค่าบำรุงเมรุ อันนี้ลุงรับไม่ได้ เพราะว่าเมรุนี้อาจารย์ชาวบ้านทุกคนได้ร่วมกันสร้างเงินของชาวชุมชนนี้ทั้งนั้น ฉะนั้นไม่น่าต้องมาเก็บเงินกันอีก ลุงจึงไปบอกกับสัปเหร่อ และเจ้าอาวาสตรง ๆ ว่าต่อไปนี่ลุงจะจัดการเผาศพเอง ลุงไม่เกรงกลัวอะไร เพราะเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วย เป็นอาสาสมัครของอำเภออยู่ก่อนหน้านี้...”

(สว่าง เดชสถิต, 2561)

สำหรับหลักการของสัปเหร่อนั้น ลุงสว่างบอกว่า การไม่เลือกปฏิบัติต้องเผาศพให้เจ้าภาพทุกราย โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังหรือฐานะความยากดีมีจน ต้องทำหน้าที่ด้วยความเมตตา มีอาชีพมีความรับผิดชอบในหน้าที่ให้สำเร็จเรียบร้อยทุกขั้นตอนตั้งแต่ทำความสะอาดเตาเผาจนถึงเก็บกระดูก สำหรับขั้นตอนและกระบวนการเผาศพในยุคปัจจุบันนั้น โดยจะเริ่มต้นที่การ

จัดพิธีรดน้ำศพ เพราะมีความเชื่อว่าการทำความเคารพและการเทน้ำอบลงบนฝ่ามือเป็นการขออโหสิกรรมกับผู้ล่วงลับไปอย่างสงบ การเบิกโลงและการมัดตราสังให้ศพ และการเตรียมเมรุเผาศพกวาดเก้าอี้กระดูกของศพที่เผาก่อนหน้านี้ไม่ได้ปะปนกับศพที่กำลังจะเผาและขอซื้อที่จากเทวดาเจ้าที่ชื่อ ยายกะลี ตากะลา ก่อนเผา จะเปิดฝาโลงและตัดด้ายที่มัดมือมัดเท้าศพและล้างหน้าด้วยน้ำมะพร้าวเมื่อญาติผู้ตายช่วยเคลื่อนศพไปสู่เมรุสับหรือจะทำการเผาตามขั้นตอนประมาณ 1- 2 ชั่วโมง

ขั้นตอนก่อนเผาศพนั้น ลุงสว่าง บอกว่า จะต้องตัดด้ายที่มัดหัวแม่มือและหัวแม่เท้าของศพออกเสียก่อน โดยการตัดนี้ลุงสว่างไม่จำเป็นต้องว่าคาถา เช่นเดียวกับการมัด ทำงานนี้เพื่อเอาบุญ จึงอยู่ที่ใจว่าจะสามารถปลงตกหรือไม่ นอกจากนี้ยังมองว่า การมีคาถากำกับนั้นเป็นเรื่องความเชื่อของแต่ละบุคคล ซึ่งใครทำดีก็ได้ดี ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตัวมากกว่า ดังคำพูด

“...ไม่ต้องท่องอะไรทั้งนั้น เราทำบุญทำกุศล ผีที่ไหนจะมาหลอก เมื่อตัดด้ายเสร็จก็ทูปมะพร้าวล้างหน้าศพ ในการเผานั้นเราต้องดึงเสื้อหรือหมอนออกเสียก่อน เพราะกลัวว่าเวลาเผานั้นถ้าไม่ดึงออก เขม่าจากการเผาไหม้สิ่งเหล่านี้จะไปติดอยู่กับผนังเตา...”

(สว่าง เดชสถิต, 2561)

ขั้นตอนจากนั้นจำเป็นต้องเปิดฝาโลงซึ่งเป็นเหตุให้กลิ่นจากศพลอยคลุ้งออกมา ลุงสว่างบอกว่า สิ่งนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ไม่ว่าจะกลิ่นจะแรงมากเพียงใด ลุงไม่เคยปฏิเสธการเผาศพเลย การเผานั้นจำเป็นต้องไหว้ “เจ้าที่” เสียก่อน โดยการไหว้เจ้าที่นั้น ลุงสว่าง เรียนรู้จากคนเฒ่า คนแก่ที่เคยเผาศพในชุมชน ยายกะลา ตากะลี เป็นผู้ดูแลป่าช้าทุกแห่งการไหว้ยายกะลา ตากะลี เป็นเสมือนการขออนุญาตให้ดวงวิญญาณผู้ที่ล่วงลับได้มาอาศัยอยู่ในป่าช้า และขอให้คุณยาย คุณตา ช่วยดูแล รวมถึงเป็นการขออนุญาตให้สับหรือเพื่อทำหน้าที่อยู่ที่ใจมากกว่า ดังคำพูด

“...ไม่มีอะไรมากแต่จะมีคำขอซื้อจากเทวดาเจ้าที่ชื่อ ยายกะลา ตากะลี ขอให้อยู่อาศัย ก่อนเผา ก่อนเผา-หลังเผาจะมีข้าวบอก คือ ข้าวปลา ปลาที่มีหัวมีหาง รูป 1 ดอก ดอกไม้เพื่อเปิดทางให้ดวงวิญญาณ ไหว้ที่เมรุ รูปเทียน ก็ต้องจุด บางทีก็รดน้ำมนต์ เพื่อไม่ให้อัปรีภัย จัญไรเข้าตัว ป้องกันเอาไว้ ไม่รู้เหมือนกันเห็นเขาทำกันมา เราก็ทำตามเขา ไม่ได้มีอะไรหรอก มันเป็นที่ใจของเรา...”

(สว่าง เดชสถิต, 2561)

ลุงสว่าง ให้ความเห็นต่อเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งผู้คนทั่วไปแล้วยอมเห็นว่าเป็นเรื่องน่ากลัวแต่ลุงสว่าง กลับมองว่า ผีต่างหากที่จะต้องมากลัวตน

“...กลัวอะไร ไม่นึกเลย มีแต่ผีนั่นแหละที่จะกลัวเรา เพราะเราแทงสามง่าม เขาตอนกลับศพ แแทงผี ตอนเผามันไหม้ไม่ดี ก็ต้องแทงกลับ จะได้ไหม้เร็วๆ...”

(สว่าง เดชสถิต, 2561)

การเผาศพนั้นเป็นเรื่องไม่ยุ่งยากอะไร โดยเฉพาะเมื่อมีเตาเผาแบบเมรุ ซึ่งมีกลไก ในการดูดลมทำให้ไฟแรงขึ้น ที่ฐานเมรุด้านหลังจะมีช่องเปิดสำหรับให้ลมเข้าไปในเตาซึ่งเป็น ที่บรรจุศพ ลมจากด้านล่างจะผ่านร่างของศพซึ่งติดไฟอยู่ ทำให้ไฟแรงขึ้น จากนั้นลมซึ่งมีความ ร้อนจะลอยขึ้นสู่ด้านบน ระบายออกทางปล่องเมรุ ทั้งนี้จะเผาไหม้หรือช้าขึ้นอยู่กับปล่องดูดลมได้ ดีมากน้อยเพียงใด แต่อย่างไรก็ตามศพบางประเภทก็สร้างปัญหาในการเผาได้เช่นกัน เช่น ศพที่ เสียชีวิตจากการจมน้ำ สำหรับรูปแบบการเผาศพ ลุงสว่าง บอกว่า ไม่ได้มีคาถาอาคมอะไร ทั้งสิ้น มีแต่คำขอซื้อจากเทวดาเจ้าที่ชื่อ ตากะลี ยายกะลา ก่อนเผา ก่อนเผา-หลังเผามีข้าว บอก คือ ข้าวปลา ปลาที่มีหัวมีหาง รูป 1 ดอก ดอกไม้เพื่อเปิดทางให้ดวงวิญญาณ

“...การทำหน้าที่นี้เป็นการทำเอาบุญ และมีความสุขใจที่ได้ทำ แม้บางครั้ง จะมีคนแสดงอาการรังเกียจบ้าง ซึ่งก็ไม่จํานวนน้อย แต่ลุงไม่โกรธเขาเหล่านั้น คนเขาสะอาด ๆ หน่อย แบบว่ามองว่าเราไปจับศพ คนเขาคิดแบบว่าสะอาด สกปรก จับศพ สกปรก จับซ้อน มันมองไปไกลตัวเรา เขาไม่ได้คิดวันหน้าเขาเองก็ต้องตาย ต้องเนาอย่างเขาเหมือนกัน คิดแต่จะ หนี มนุษย์เราก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น...”

(สว่าง เดชสถิต, 2561)

สัปเหร่อ มีความสำคัญต่อการจัดการศพในชุมชน หรือมีการสืบทอดหลักธรรมทาง พุทธศาสนาและปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม เป็นคนที่มีความรู้ทางศาสนาพิธีเป็นอย่างดี มีมนุษย สัมพันธ์ที่ดี สร้างเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ซึ่งมีผลต่อ ความคิดเชื่อต่อคนในชุมชน สำหรับอัตราค่าบริการในการเผาศพที่วัดมัชฌิมิฎฐา (ตอนกลาง) นี้ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาหรือการบริจาคของเจ้าภาพที่มีความประสงค์ไม่มีการกำหนดเอาไว้แต่ ประการใด

“...จริง ๆ แล้วการรับเงินไม่ควรทำ เพราะเขาทำบุญสร้างเมรุ ทอดผ้าป่า มาให้วัดแล้ว พอเขาตายยังเก็บเงินเขาอีก นี่คือเหตุผลที่ลุงมาเป็นคนเผาผี ที่วัดนี้ ไล่คนเก่าออกไปเลย แต่ก็มีบ้างแล้วแต่เจ้าภาพเขาจะเอาเงินทำบุญค่าน้ำค่าไฟวัด เป็นเรื่องที่ห้ามกันไม่ได้ บางที่เจ้าภาพก็ให้มาเหมือนการแต่คนเขารู้ว่าผมไม่เอา เผาฟรีทำบุญ...”

(สว่าง เดชสถิต, 2561)

การทำงานที่เมรุนั้นในช่วงเช้าวันที่จะมีการเผาศพ ลุงสว่าง จะมาทำหน้าที่ทำความสะอาดเมรุทำความสะอาดเตา และรอบ ๆ กวาดเก้าอี้ของศพคนที่แล้วให้หมดเกลี้ยง จากนั้นก็จะทำการไหว้เตา ซึ่งเครื่องบูชา ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู และเงิน ในระหว่างการเผาศพ นั้นจะมีเจ้าภาพใกล้ชิดกับศพมาพูดคุยกับลุงสว่าง บรรยายภาคเช่นนี้เกิดขึ้นเป็นปกติ บางครั้งก็ได้ขึ้นมาพูดคุยอย่างเดียว แต่จะหยิบสามง่ามขึ้นมาเขียนศพ ช่วยเผาศพ หรือบางคนเผาศพเปิดฝาซึ่งเป็นช่อง ๆ เล็ก ๆ สำหรับเปิดดูไฟ หรือช่องสำหรับใส่เหล็กเขียนศพ บ่อยครั้งเพื่อดูว่าศพไหม้เป็นอย่างไร ไปถึงไหนแล้ว แต่บางศพ พอเริ่มจุดไฟติดเจ้าภาพเก็บข้าวของกลับบ้านหมด จะกลับมาอีกทีตอนตี 5 หัวรุ่งเพื่อมาทำการดับธาตุเก็บกระดูก ทำบุญตักบาตรพระ

นอกจากอาชีพของลุงสว่างที่เป็นสัปเหร่อแล้วนั้น ลุงสว่างยังรับหน้าที่เป็นพิธีกรทางศาสนา, พิธีกรทอดผ้าป่า มีเครื่องมือสื่อสารโทรศัพท์ไว้สำหรับติดต่อผ่านพระสงฆ์ บรรดาเจ้าภาพงานต่าง ๆ ลุงสว่างบอกว่า ลุงไม่เคยอบรมหลักสูตรใดเลยที่เกี่ยวกับการเผาศพใช้ความสามารถที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ความชำนาญด้วยประสบการณ์การเป็นสัปเหร่อมากกว่า 20 ปี ซึ่งจากสายตาคอนนอกแล้วนั้น สัปเหร่อวัดกลางกลางเป็นคนที่มีความรู้ มีความคาดหวังจากคนในชุมชน ได้รับความไว้วางใจ ดูแลจัดการศพของญาติๆเขาโดยไม่ต้องสงสัยประการใด ๆ เลย ดังคำสัมภาษณ์

“...ผู้ใหญ่หว่าง เป็นคนที่มีความรู้เรื่องการเผาศพ ทำพิธีทุกอย่างตั้งแต่แนะนำเรื่องมัดตราสัง ไปจนถึงนำไหว้พระ เผาศพ คาถาอาคมท่านคงมีบ้าง แต่เรื่องเช่นนี้เขาไม่บอกไม่รอดกัน ลุงไม่เรียกร้องเงินค่าทำอะไรเลย เป็นคนนักรเลง ใจถึง ชอบช่วยเหลือคน พูดเสียงดัง ฟังชัด เวลามีคนตายก็ต้องเชิญท่านมา เจ้าภาพไม่ต้องกังวลอะไรเลย และท่านไม่เคยรังเกียจจนไม่ว่าจะยากดีมีจน...”

(บรรเจิด คำสวัสดิ์, 2561)

สำหรับมุมมองของคนภายนอกส่วนใหญ่จะมองว่า สัปเหร่อเป็นคนที่มีความรู้ในการจัดการศพ ไม่เลือกปฏิบัติและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และยึดถือปฏิบัติระเบียบพิธี รูปแบบและขั้นตอนดั้งเดิม มีความเชื่อ ในเรื่องการจัดการศพ และเป็นมิตรกับเจ้าภาพและคนอื่น ๆ ด้วย และไม่แสดงกริยารังเกียจศพผู้ตาย และปฏิบัติตามความเชื่อประเพณีอย่างเคร่งครัด มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย มีความรู้เกี่ยวกับไสยศาสตร์ อาคาอาคม ในการประกอบพิธีกรรมและมีความชำนาญต่อการจัดการศพ ทั้งนี้สัปเหร่อ ได้ถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพประจำ฼าณสถานชุมชน

“...หากไม่มีสัปเหร่อคงลำบาก เพราะในชุมชนไม่มีใครทำได้ การที่มีสัปเหร่อช่วยให้ญาติที่นำศพไปเผาสบายใจว่าได้ทำตามถูกต้อง ฉะนั้นสัปเหร่อ มีความสำคัญมากเมื่อมีคนตายลง...”

(สมหมาย สมแก้ว, 2561)

อภิปรายผล

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ชุมชนวัดมัชฌิมาภุมมา (ตอนกลาง) มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ระบบสาธารณสุขไปจนถึงประเพณีการจัดการศพจากอดีตหลายประการ กล่าวคือ ในอดีตการจัดงานศพนั้นมีการช่วยเหลือของเพื่อนบ้าน มีพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเคร่งครัด และอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติไปตามยุค ตามสมัย ค่านิยม ประเพณี เช่น การอาบน้ำศพ การใช้โลงใส่ศพ การประดับประดาโลงศพ การจัดดอกไม้ประดับโลงศพ พวงหรีด เต็นท์สำหรับงานศพ เครื่องเสียง บริการอาหารเครื่องดื่ม พระเทศนา พระสวด คณะเจ้าภาพ ซึ่งต้องมีผู้มีชื่อเสียง มีหน้ามีตาในสังคม ของชำร่วยที่ดูหรูหรา ราคาแพง พระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง การจัดงานศพมีการลดขั้นตอนในการเตรียมงานให้น้อยลง และมีความรวดเร็วมากขึ้น และรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาปฏิบัติทดแทน ทั้งนี้สาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมจากภายนอก สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ, 2554) ที่ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธนั้นมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคี ค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น เป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ (พระครูโกศลอรธรกิจ, ปี

ที่ 4 เล่มที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2560) ที่สรุปว่า การเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพจากอดีตมาสู่ยุคปัจจุบันที่มีความเจริญของสังคมและค่านิยมของเจ้าภาพเองที่ได้เปลี่ยนไปเพื่อให้การจัดงานศพได้มีความสะดวกและรวดเร็วของงาน ทำให้คนในท้องถิ่นบางส่วนลืมนิถีกรรมเก่าแก่ที่โบราณได้ยึดถือปฏิบัติมา นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น กระแสของทุนนิยม ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวชุมชนตอนกลาง เช่นเดียวกันที่มีการแข่งขันความมีฐานะทางสังคม มีความต้องการความสะดวก รวดเร็ว จึงกลายมาเป็นเรื่องของธุรกิจบริการขายโลงศพ พวงหรีด บริการอาหาร เต็นท์เช่า ร้านบริการงานศพครบวงจรความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายที่ถูกกลบฝังไปเพราะโลกที่เจริญก้าวหน้า และความคิดที่เป็นสังคมเมืองมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาจรัญ จิตตสังวโร, 2553) ได้สรุปที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศพกลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงศพ ขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรมซื้อขายการจัดพิธีกรรมและงานวิจัยของ (ธรรมพร สุขมี และเก็ดถวา บุญปรากฏ, 2558) ที่ได้สรุปไว้ว่า การจัดงานศพยุคปัจจุบันให้ความหมายในเชิงสถานภาพทางสังคมอันเป็นการประกอบสร้างในลักษณะสุขคติพาณิชย์ตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพ สะดวกสบาย รวดเร็ว หรุหร่า

สำหรับประเด็นอัตลักษณ์สัปเหร่อของชุมชนตอนกลางมีพลวัตที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตในยุคแห่งการเผาแบบสามส้าง ที่ไม่มีตัวตนที่ชัดเจน คนเผาศพคือบรรดาญาติผู้ตาย เพื่อนฝูง ผู้มาร่วมงานศพ หรือผู้กล้าผู้นำในชุมชน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเผามาเป็นเตาเผาแบบปิด (เมรุ) การจำกัดตัวบุคคลผู้รับหน้าที่เผาศพก็เกิดขึ้น ส่งผลให้ความเป็นสัปเหร่อมีความชัดเจนขึ้น คนที่มาเป็นสัปเหร่อจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสหรือกรรมการวัด ซึ่งจะต้องเป็นคนที่ยังคงได้รับการยอมรับในชุมชน มีความรู้ความสามารถในพิธีและการเผาศพเป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย), 2556) ที่ระบุว่า สัปเหร่อเป็นผู้จัดการศพประจำฌาปนสถานของชุมชน ได้รับการยอมรับจากมติชุมชน เป็นผู้ที่มีความรู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล เป็นที่ปรากฏแก่สายตาของประชาชนทำให้เป็นที่ยอมรับในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อในภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เป็นไปตามความคาดหวังของคนในชุมชน และปัจจุบันการมีเมรุเผาศพแบบถาวรทำให้ตำแหน่งสัปเหร่อเคลื่อนตัวสู่ “นักจัดการศพ”

สรุป

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2561 ชุมชนวัดมัชฌิมาภุมมา (ดอนกลาง) มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ระบบสาธารณูปโภค รูปแบบและความเชื่อในการจัดการศพซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง บรรยากาศงานศพในยุคปัจจุบันเป็นการดำเนินการที่เตรียมพร้อมมาเป็นอย่างดี มีความสวยงาม หรุษรา ประดับประดา สะดวกสบาย มีการเช่าบริการร้านค้าทุกกระบวนการตั้งแต่โลงศพ ดอกไม้ อาหารเครื่องดื่ม พวงหรีด การประดับประดาเมรุ ของที่ระลึก พระสงฆ์สวด พระสงฆ์เทศนา เจ้าภาพที่มีหน้ามีตาในสังคมที่ถูกเชิญมา รวมไปถึงผู้เฝ้าศพที่มีการประสานเตรียมพร้อมเป็นอย่างดี บรรยากาศภายในงานศพเต็มไปด้วยร้านค้าบริการขายของผู้เข้าร่วมงาน ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายกำลังจะถูกกลบไปเพราะความเจริญก้าวหน้าทันสมัยของโลก

สำหรับอัตลักษณ์ของสัปเหร่อวัดมัชฌิมาภุมมา (ดอนกลาง) มีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับวิธีแห่งการเผาศพของชุมชน เมื่อมีการเปลี่ยนรูปแบบการเผาศพมาเป็นเตาเผาแบบเมรุการจำกัดตัวบุคคลผู้รับหน้าที่เผาศพก็เกิดขึ้น ทำให้ต้องมีผู้รับผิดชอบดูแล ส่งผลให้ความเป็นสัปเหร่อมีความชัดเจนขึ้น คนที่มาเป็นสัปเหร่อจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสหรือกรรมการวัด ซึ่งจะต้องเป็นคนที่รู้จักได้รับการยอมรับในชุมชนมีความรู้ความสามารถในพิธีและการเผาศพเป็นอย่างดี ทำให้ตำแหน่งสัปเหร่อเคลื่อนตัวสู่ “นักจัดการศพ” สัปเหร่อมีตัวตนมากขึ้นผ่านพัฒนาการของเมรุเผาศพ ในยุคปัจจุบันเป็นคนที่พบเห็นได้ง่าย เรียกใช้ง่ายเวลามีคนตาย แต่งตัวดีเรียบร้อย ใจกล้า ไม่กลัวผีสูง ปฏิบัติอยู่ในศีล มีอำนาจในการต่อรองกับเจ้าภาพ มีอาชีพที่หลากหลาย มักทายกวัด นำไหว้พระทุกประเพณีทำบุญของชาวพุทธ สำหรับอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของสัปเหร่อชุมชนวัดมัชฌิมาภุมมา (ดอนกลาง) ที่ยังธำรงไว้อย่างเหนียวแน่นคือการมีคติความเชื่อในการทำบุญส่วนกุศล ไม่รับอามิสสินจ้างเผาศพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานเกี่ยวข้องควรสร้างความตระหนักในควมมีคุณค่าของการจัดการศพ พิธีกรรม และนัยยะที่แฝงด้วยหลักธรรมคำสอน ปรีศนาธรรม เพื่อเป็นการลด ละเลิก กิเลส

ความโลภ ความโกรธ ความหลงยังตนอยู่ในความไม่ประมาทของชีวิต สร้างความผาสุกให้กับ การดำเนินชีวิต

1.2 ควรส่งเสริมให้ชาวชุมชนในสังคม ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศพล ศึกษาเรียนรู้การจัดการศพล เพื่อเป็นกระบวนการงานศพลเป็นตัวกลางในการสร้างสังคมแห่งภร ทรภาพ ความเป็นญาติมิตร วงศาคณาญาติ นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน สังคม ประเทศชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการจัดการศพลและอัตลักษณ์สัปเหร่อในพื้นที่อื่น

2.2 ควรมีการศึกษา แนวทางอนุรักษ์ เผยแพร่ปรีศนาธรรมอันเนื่องมาจากการ จัดการศพล

เอกสารอ้างอิง

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). อัตลักษณ์ชุมชน. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ธรรมพร สุขมี และเก็ดถวา บุญปรการ. (2558). การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของโลงศพลใน สังคมไทยพุทธสมัยใหม่. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ครั้งที่ 4 ในหัวข้อ “การพัฒนางานวิจัยบนฐานแนวคิดใหม่ เพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ระหว่างวันที่ 7-8 พฤษภาคม (หน้า 46-53). ณ ศูนย์ประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต: มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.

บรรเจิด คำสวัสดิ์. (29 มีนาคม 2561). ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย. (ผศ. ดำรงค์พันธ์ ใจห้าววิระพงค์, ผู้สัมภาษณ์)

พระครูโกศลอรธกิจ. (ปีที่ 4 เล่มที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2560). ศึกษาประเพณีงานศพลของ ชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. มหัจุฬานาครทรรศน์, 65-82.

พระครูธำรงภูมิธรรม. (19 มีนาคม 2561). ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย. (ผศ. ดำรงค์ พันธ์ ใจห้าววิระพงค์, ผู้สัมภาษณ์)

พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย). (2556). บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพลกรณีศึกษา ในเขต เทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ มหาวิทยาลั.

- พระพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ. (2554). การเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ กรณีศึกษา บ้านหมื่นตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระมหาจรัญ จิตตสังวโร. (2553). การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา . พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สมหมาย สมแก้ว. (31 มีนาคม 2561). ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย. (ผศ. ดำรงค์พันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- สว่าง เดชสถิต. (3 มีนาคม 2561). ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย. (ผศ. ดำรงค์พันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- เสถียร โกเศศ. (2553). ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตความตาย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- A Giddens. (1992). The Transformation of Intimacy Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies. Stanfor: Stanford University Press.

ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ และ ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2561). การเปลี่ยนแปลง
 อัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช. *วารสารไทยคดีศึกษา*. ปีที่ 16 (2),
 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562.

ที่ ศธ ๐๕๑๖.๓๖/๑๔๒

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ท่าพระจันทร์ กท ๑๐๒๐๐

๑๑ เมษายน ๒๕๖๒

เรื่อง ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยคดีศึกษา

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์ และคณะ

ตามที่ท่านได้เสนอบทความทางวิชาการ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี”
 ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อตีพิมพ์ลงในวารสารไทยคดีศึกษา มาแล้วนั้น บัดนี้ คณะกรรมการ
 วารสารไทยคดีศึกษาได้พิจารณาบทความดังกล่าวแล้ว มีมติให้ตอบรับบทความของท่านเพื่อตีพิมพ์ลงในวารสาร
 ไทยคดีศึกษา ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒) โดยสถาบันฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
 เกียรติจากท่านอีกในโอกาสต่อไป และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.สิโรตม์ กิรินทร์ชิตธร)

หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editor)

สถาบันไทยคดีศึกษา

โทรศัพท์ ๐-๒๖๑๓-๓๒๐๓-๕ ต่อ ๒๐ มือถือ ๐๘๑-๒๐๗๔๓๕๑

โทรสาร ๐-๒๒๒๖-๒๑๑๒

ผู้ประสานงาน นายวรานนท์ จงพูนผล

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช

The Change of Identity "Undertaker" in Urban Community of Nakhon Si Thammarat.

ดำรงศัพันธ์ ใจท้าววีระพงศ์¹ เก็ดถวา บุญปราการ์² ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์³
*Damrongphun Jaihowweerapong¹ Kettawa Boonprakarn² and Nattapong
 Jitniratana³*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ.2500–2561 โดยมีพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ พื้นที่ฌาปนสถานวัดชะเมา ตำบลท่าวัง วัดบุญนารอบ (จำปาหอม) วัดชลเนนิย (ชายคลอง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้แนวคิด Identity เก็บข้อมูลจากเอกสาร และจากภาคสนาม จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน พระสงฆ์ และคนเผาผี ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษา การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ. 2500–2561 พบว่า กระบวนการกลายเป็นคนเผาผีมีวิถีที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สืบทอดรุ่นสู่รุ่น จากการบวชเรียนลาสิกขามาเป็นคนเผาผี และจากการเป็นคนลงเดินที่บริการงานศพผันตัวมาเป็นคนเผาผี ในส่วนของอัตลักษณ์ของคนเผาผีนั้น เปลี่ยนแปลง เต็มชัดและแตกต่างกันออกไปตามแต่ละยุคสมัย 3 ยุค กล่าวคือ 1) คนเผาผียุคเชิงตะกอน (พ.ศ.2500–2520) จะมีอัตลักษณ์คนชั้นต่ำ นำกล้ว กินข้าววัด นอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี เป็นเจ้าคาถา/เจ้าพิธี เป็นคนบุญไม่ใช่คนบาป 2) คนเผาผียุคเมรุเผาศพเตาถ่านไฟ (พ.ศ.2520–2530) จะมีอัตลักษณ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำเมรุ พร้อมพร้อมด้วยคาถา มีตาศาตราคืออาวูธ และ 3) คนเผาผียุคเมรุเผาศพเตาไฟฟ้า (พ.ศ. 2540–2561) จะมีอัตลักษณ์ใส่สูทเผาศพ แม้ทันสมัยแต่ยังใส่ใจในกฎ/ผิดกฎใช้กรรมหากินกับศพ/เห็นเงินเป็นใหญ่ High Skill : ช่างเทคนิคซ่อมเตาเผาศพไฟฟ้า คนเผาผียุคใหม่ชายไก่อ่าง คนเผาผีไฮเทค : ใช้ Facebook Line สื่อสารรับงานศพ เป็นผู้ประกอบการงานศพ

Keywords: คนเผาผี, อัตลักษณ์, ชุมชนเมืองภาคใต้

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ E-mail: Jaihowe999@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ E-mail: Kettawa@hotmail.com

³ รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ E-mail: cnathapong@gmail.com

Abstract

Aim of this article was to study the changes of the identity of "undertaker" in urban community of Nakorn Si Thammarat, Southern Thailand during the year 1957-2018. There was set three study areas; the crematory of Chamao temple in Thawang District, Boonnarop temple (Jumpakhom) and Chonchanian temple (Chaikhlong) Muang Sub-district, Muang District, Nakorn Si Thammarat. Methodology of this research was using qualitative research Identity Approach by collecting data from documents and the field, non-participant observation and in-depth interviews from older groups in communities, monks, and undertakers as key informants. Information was classified, interpreted, concluded and presented by descriptive analysis.

The results displayed the process of being undertaker was quite different to present that there was inherited from generation to generation by person who was leaved the Buddhist monkhood or was tent service provider for funeral rite and became to undertaker. The identity of undertaker was changed clearly and inversely in each era that called 1) undertaker in bier era (1957-1977), their identity was churl class, stayed at temple, copulated to dog, blanketed of dead person, enchanter while they were good person. 2) Undertaker in crematory era (1977-1987), their identity was crematory officer, magical person, using sword as weapon and 3) undertaker in tube furnace/modernity era (1987-2018), their identity was wearing suit, respected to the regulations and concerned about law of karma, taken profit from the dead/mercenary, professional on duty and adapted to do other careers in the same time such as technician in tube furnace, grilled chicken seller and expanded the channel to get the cremation service through social network like Facebook, Line application.

Keywords: Undertakers, Identity, Urban community in Southern Thailand

บทนำ

สังคมไทยมีความเชื่อว่าเมื่อญาติพี่น้องตายลงจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นผี คนที่ตายมีความต้องการเหมือนกับคนเป็น จึงต้องทำพิธีเซ่นไหว้ของต่าง ๆ ไปให้ ในเมื่อผู้ตายกลายเป็นผีก็ต้องมีวิธีไม่ให้ผีรบกวนคนเป็น และความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศไปให้คนตายในโลกหน้าได้ประโยชน์มากที่สุด สำหรับพิธีกรรม ขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศพ จะต้องได้รับการจัดการที่ถูกต้องตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ ชำนาญในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะส่งผลกระทบในทางร้ายต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังอยู่และต่อวิญญาณของผู้ตาย พิธีศพถือว่าเป็นพิธีสำคัญในชีวิตของคน เป็นพิธีสุดท้ายเพื่ออำลาจากชีวิตในโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เป็นการทำให้ไว้อาลัยแก่การจากไปของผู้เป็นที่รัก โดยญาติและคนรู้จักจากทั่วสารทิศจะมารวมตัวกันเพื่อแสดงความเคารพเป็นครั้งสุดท้าย

(Satiekoset 1998: 32-33; Wongtad 1991: 174-175; Praphiphatpong 1998: 20-21) จุดสำคัญของงานศพเห็นจะหนีไม่พ้น “ศพ” ที่กว่าจะนำเข้าโลงประกอบพิธีกรรม กว่าจะมาปนกิจกว่าจะได้สงบสุขจริง ๆ ในขั้นตอนสุดท้ายอย่างการลอยอังคาร ทุกขั้นตอนล้วนต้องผ่านมือ “คนเผาผี” หรือ “สัปเหร่อ” Photchananukrom chabap ratchabanthittayasathan 2011 (2017) ให้ความหมายของคำว่า “สัปเหร่อ” ไว้ว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ ตั้งแต่ทำพิธีมัดตราสัง จนกระทั่งนำศพไปฝังหรือเผาคนกลุ่มนี้อยู่จนเห็นวาระสุดท้ายแห่งชีวิตมอดไหม้เป็นเถ้าธุลี เป็นคนที่ใกล้ชิดกับคนตายมากกว่าญาติแท้ ๆ ฉะนั้นคนเผาผีจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จำเป็นและมีบทบาทมากในการจัดทำพิธีศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่เคลื่อนย้ายศพมาในบริเวณวัด การจัดการศพตั้งแต่อาบน้ำศพ บรรจุศพ การกำกับภาดาอาคมต่าง ๆ การส่งศพขึ้นบนเมรุจนกระทั่งเก็บอัฐิเสร็จเรียบร้อย

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่า การจัดการงานศพในนครศรีธรรมราชนั้น มีพลวัตมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคสมัยกึ่งประวัติศาสตร์ (อายุอยู่ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 5 ถึงพุทธศตวรรษที่ 10) เหตุเพราะนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งที่รับลัทธิศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 10 เจริญรุ่งเรืองที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ด้วยเหตุที่ลัทธิศาสนาทั้งสองได้ฝังรกรากอย่างมั่นคง ยาวนาน อิทธิพลของศาสนาทั้งสองนี้จึงมีต่อวัฒนธรรมเกือบทุกด้านไม่เว้นแม้วัฒนธรรมการทำศพ (Noonsuk 1998: 39-40; Pongpaiboon 2001 : 75) ด้วยความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นพิธีกรรมต่าง ๆ จึงดำเนินการอย่างเข้มข้นทั้งในเรื่องพิธีกรรม และความเชื่อเรื่องคนตายกระทั่งปรากฏหลักฐานที่มีการก่อสร้างเตาเผาศพ (สามสร้าง) ในนครศรีธรรมราชเมื่อปีพ.ศ. 2455 และมีการปรับปรุงแบบมีหลังคาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2500 จนกระทั่งปัจจุบันและได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากหลังจากได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการพัฒนา (Na Nakorn 2008: 266) ที่มาพร้อมด้วยระบบทุนนิยมและการบริโภคนิยมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมตามความหมายของความทันสมัยที่ Giddens (1992: 14-15) อธิบายว่า “ภาวะความทันสมัย” เป็นผลผลิตของการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีการใช้เทคโนโลยีการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยมทำให้เกิดความแตกต่าง (different) กีดกันแบ่งแยก (exclusion) ทำให้แบบแผนของระบบทางการเมือง บรรทัดฐานทางสังคม โครงสร้างทางชนชั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย ความทันสมัยนี้ส่งผลกระทบต่อความเป็นคนเผาผีและพิธีกรรมงานศพจากการจัดการศพที่เรียบง่ายไปสู่กระแสบริโภคนิยม ที่ต้องใช้สถานประกอบการด้านธุรกิจโลงศพ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพเข้ามาช่วยให้สะดวกสบายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่มีการเปลี่ยนจากการเผาแบบเชิงตะกอนซึ่งใช้เฝือกมาตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2500 เป็นเตาเผาเมรุ ในปี พ.ศ. 2520 เหตุเพราะต้องการความสะดวก รวดเร็ว มลพิษน้อย ประหยัดเวลา หลังจากรีเมรุแล้ว สถานการณ์การจัดการงานศพได้แตกต่างกันออกไป เริ่มมีการประดับประดา ตกแต่งโลงศพ ดอกไม้ พวงหรีด เต็นท์เช่า เครื่องเสียง (Interview Prapaladkasam 5 September 2017) มีเจ้าหน้าที่ประจำฌาปนสถาน (สัปเหร่อ) มีการจ้างงานการเผา มีการบริการซื้อขายแลกเปลี่ยน และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 มีการเผาศพด้วยเมรุไฟฟ้าเกิดขึ้นครั้งแรกในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ฌาปนสถานวัดชะเมา พิธีการจัดการศพ ได้เปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น (Interview Wongmaksakul 10 September 2017) ส่งผลทำให้คนเผาผี หรือ สัปเหร่อ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคิด วิธีการกระทำในการจัดการศพ กระบวนการทำงาน วิธีการปฏิบัติ

หรือที่เรียกในงานวิจัยนี้ว่า “อัตลักษณ์” “Identity” กล่าวคือ การแสดงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเอง และการที่คนอื่นมองเรา แสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจ อัตลักษณ์หรือตัวตนของคนนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ฉัน หรือ ตัวเรา” กับ “คนอื่น และสังคม” และการที่จะบอกว่าเราเป็นใครได้นั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับการมี “อำนาจ” ในการต่อรองต่อสู้กับคนอื่นและสังคมภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ เป็นเรื่องกล่าวควบคู่กับเรื่องอำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) (Hall 1996: 5-6; Fuangfusakul 2003: 77; Boonprakarn 2016: 327) เปลี่ยนแปลงไปด้วย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า “คนเผาผี” ในพื้นที่ชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต อัตลักษณ์และมีการสร้างตัวตนอย่างไร ในแต่ละช่วงแต่ละยุคแต่ละสมัยกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อที่จะเข้าใจตัวตนของคนเผาผี และสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อคนเผาผี ซึ่งความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อันนี้น่าจะช่วยให้ความปรารถนาดีที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนเผาผี เป็นไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเขาในที่สุด

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ. 2500-2561

ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1) ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพลวัตคนเผาผีในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช
- 2) ได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” เขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ. 2500-2561
- 3) เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนเผาผีได้มีตัวตนและพื้นที่ยืนและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในสังคม
- 4) เป็นฐานข้อมูลสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่ปรารถนาดีจะยกระดับคุณภาพชีวิต จัดระเบียบ (คนเผาผี) มีรายละเอียด ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสัปเหร่อ (คนเผาผี)

แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

สำหรับแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ในการศึกษานี้ผู้วิจัยใช้แนวคิด “Identity” ซึ่ง Fuangfusakul 2003: 4) ระบุว่า อัตลักษณ์ เป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อกับสังคมซึ่งสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และคุณค่าที่ติดตามมากับความเป็นสามี-ภรรยา ความเป็นศิษย์ อาจารย์ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ อัตลักษณ์ เป็นความรู้สึก นึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับ อัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือการระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่ง และมีความแตกต่าง

จากกลุ่มอื่นอย่างไรและ“ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น อัตลักษณ์ไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ไม่ได้มีคุณสมบัติเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือกล่าวเฉพาะตัวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วต้องหมายถึงสิ่งนั้นเท่านั้น แต่เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่ควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation)

ภายใต้กระแสความเป็นพลวัตของสรรพสิ่งตามแนวคิด โปสโมเดิร์น (Postmodern) อัตลักษณ์จึงไร้ซึ่งความเสถียรคงทน และมีการเลื่อนไหล แปรเปลี่ยนตามบริบทเงื่อนไขทางสังคม สอดคล้องกับงานของ Leach (Luengaramsri 1998: 6) กล่าวว่า อัตลักษณ์มีลักษณะที่มีได้ระดับถึงคุณสมบัติเฉพาะ หรือเจาะจงตายตัวนอกจากนี้อัตลักษณ์ หรือปัจเจกภาพ เป็นเรื่องของกระบวนการสร้างความหมายทางสังคม ให้แก่อัตลักษณ์อย่างหนึ่ง โดยอัตลักษณ์มีได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective Identity) ในระดับปัจเจกบุคคลนั้น บุคคลหนึ่งอาจมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศ ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้นถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งบนพื้นฐานความเหมือนกันของกลุ่มสมาชิก ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน (Jitniratana 2010: 20)

Hall (1996) ระบุว่า โลกาภิวัตน์เป็นหัวใจหลักของการเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ในยุคปัจจุบัน ทำให้การหิยนิยมผสมผสานทางวัฒนธรรม ซับซ้อนและหลากหลาย สิ่งเหล่านี้กระทบต่อจิตสำนึก ทำให้เกิดการทบทวนค้นหาตำแหน่งของตนเอง ในอีกด้านหนึ่งการทบทวนและการสร้างความหมายใหม่ ๆ แก่อัตลักษณ์ นำไปสู่การเสนอค่านิยมและแบบแผนชีวิตแบบใหม่ขึ้นมา ทำให้การสร้างภาพอัตลักษณ์กลายเป็นส่วนสำคัญของระบบวิโรคนิยม และการเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึก และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง

จากการศึกษามโนทัศน์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” รวมถึงวิเคราะห์ถึงอำนาจในอันที่จะสร้างสรรค์ พัฒนา ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และนิยามความหมายให้กับตนเอง ในฐานะผู้กระทำการมากกว่าการยอมจำนนในฐานะผู้ถูกระทำแต่ฝ่ายเดียว นั่นคือการที่สังคมมอบลักษณะ “คนเผาผี” มีภาพตายตัวและกระทำตามความคาดหวังของสังคม ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว “คนเผาผี” สามารถสร้างอัตลักษณ์ได้อย่างหลากหลาย ลื่นไหลอย่างเป็นพลวัต การนิยามความหมายถูกเปลี่ยนแปลง และเชื่อมโยงกับการสร้างอำนาจและตัวตนการประกอบสร้างตัวตนของของสัปเหร่อ ในบริบทต่าง ๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความชิ้นนี้ ศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขตการศึกษา ด้านเวลา คือ ศึกษาเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2500-2561 โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารและจากภาคสนามมีพื้นที่การศึกษา ได้แก่ พื้นที่ฌาปนสถานวัดชะเมา ตำบลท่าวัง วัฒนบูรอบ (จำปาขอม) วัดชลฉนียน (ชายคลอง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน พระสงฆ์ และคนเผาผี ข้อมูลที่ได้

จะถูกนำมาจำแนกหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis Method) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์และแยกเป็นประเด็นตามเนื้อหา

ผลการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ. 2500-2561 พบว่า กระบวนการเข้าสู่คนเผาผีในพื้นที่ 3 แห่งนั้นมีกระบวนการที่แตกต่างกัน ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ตัวตนคนเผาผีในเขตพื้นที่เมืองนครศรีธรรมราช นั้นมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามรูปแบบการเผาศพโดยอธิบายได้ ดังนี้

กระบวนการกลายเป็นคนเผาผี

รุ่นสู่รุ่น

จากการศึกษา พบว่า การที่บุคคลได้มาเป็นคนเผาผีประการสำคัญนั้นเป็นการสืบทอด ประสพการณ์ องค์ความรู้ แนวปฏิบัติ มาจากคนที่ป็นรุ่นบิดา เครือญาติ ซึ่งมีประสพการณ์คลุกคลี ได้เห็นได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ทั้งระบบคิด ระบบการปฏิบัติ ได้รับแนวการใช้ชีวิตแบบสืบทอด ดังนั้นการเข้ามาเป็นคนเผาผีได้อย่างไม่ต้องฝึกฝนอะไรมากมาย แต่ก็มีระบบการทดลองงาน การฝึกฝน ใช้เป็นผู้ช่วยคนเผาผี มีพี่เลี้ยงคอยช่วยดูแลกระทั่งชำนาญการให้แน่ใจว่าเข้าใจในพิธี เข้าใจในกระบวนการต่าง ๆ ไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาดจนเสียหาย จึงอนุญาตให้เผาศพได้ อีกประการ การที่ได้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้วัด ใกล้สถานที่เผาศพ เจ้าอาวาส พระเห็นหน้ามาตั้งแต่เด็ก ทำให้ได้รับความไว้วางใจ รับหน้าที่นี้ สะท้อนได้จากคำพูด

“...น้ำได้รับหน้าที่สัปเหร่อมาจากพ่อ เวลามีการเผาศพพ่อก็จะชวนน้ำไปดูแล เป็นผู้ช่วยในการเผาศพทุกครั้งเพราะความเคยชินน้ำเลยไม่กลัวที่จะเป็นสัปเหร่อ ศพแรกที่น้ำเผาก็เป็นศพพี่ชายน้ำเอง พอหลังจากวันนั้นน้ำก็เข้ามาเป็นสัปเหร่อเต็มตัว อีกอย่างพระท่านเห็นว่าน้ำมีความรับผิดชอบ เชื่อใจไว้ใจได้และยังมีความรู้เรื่องช่าง เป็นอย่างดี เลยชักชวนให้น้ำมาเป็นสัปเหร่อ น้ำเรียนรู้คาถามาจากพ่อ น้ำจะเป็นคนถือศีล มีเมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์ต่อผู้ตาย น้ำจะทำบุญให้ทุก ๆ ปี ในวันสารทเดือนสิบ น้ำจะจดชื่อผู้ตายที่น้ำเผาไว้ทุกคน เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ทุกคน...”

(Interview Seingloy 23 November 2017)

จากบวชเรียนธรรมะเข้าสู่สมรภูมิเมรุ

บางรายไม่ได้มีบรรพบุรุษเป็นคนเผาผี แต่มีกระบวนการเข้าสู่คนเผาผี ที่เป็นคนใกล้ชิดกับวัด ผู้ชายในศาสนาพุทธทุกท่านตามประเพณีไทยเมื่อถึงเวลาอายุ 20 ปี จะต้องทำการบวชเรียนธรรมะ ทดแทนบุญคุณบิดา มารดา ศึกษาธรรมะ อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ขณะที่บวชนั้นทำให้ใกล้ชิดหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีการจัดการศพ ไม่ว่าจะเป็นการสวดศพ การทำพิธีศพ ซึ่งจากการสัมภาษณ์คนเผาผีรายหนึ่ง ท่านได้ให้ข้อมูลว่าขณะที่บวชเป็นพระนั้นได้ทำหน้าที่ศึกษา

วิธีการเผาศพ จนได้กลายเป็นผู้ช่วยคนเผาผี ได้ทำการเผาศพจำนวนไม่น้อยเป็นระยะเวลา 2 ปีพอเมื่อลาสิกขาออกมา ได้รับความไว้วางใจจากเจ้าอาวาสให้รับหน้าที่นี้สืบมาจนปัจจุบัน สะท้อนได้จากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“...น้ำเป็นสัปเหร่อมา 6 ปีแล้ว ก่อนที่น้ำจะเข้ามาเป็นสัปเหร่อ น้ำได้บวชศึกษาธรรมได้ 2 พรรษา ในขณะที่บวชอยู่น้ำก็ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ไปเป็นผู้ช่วยในการเผาศพ น้ำก็ได้เข้าไปช่วยทุกอย่างแต่เพียงไม่ได้ไปนั่งเฝ้าในขณะที่เผาอยู่ เพราะไม่ใช่กิจของสงฆ์ น้ำก็เป็นผู้ช่วยมาจนกระทั่งน้ำได้สึกออกมา เจ้าอาวาสเห็นว่าน้ำมีความชำนาญแล้วจึงให้น้ำมาเป็นสัปเหร่อแทนคนเก่า...” (Interview Wongmaksakul 10 September 2017)

คนลงเต็นท์สู่คนเผาผี

ในพิธีงานศพ พิธีหนึ่งนั้นเป็นงานที่ใหญ่และเกี่ยวข้องกับหลายประการ ในด้านการจัดการพื้นที่ต้อนรับแขก ญาติผู้ตายนั้นจะต้องจัดเตรียม เต็นท์ โต๊ะ อาหาร เครื่องเสียง ของที่ระลึก ไว้มอบรับ จนกว่าจะสิ้นเสร็จพิธีฌาปนกิจศพ ซึ่งการบริการจัดเตรียมสถานที่ในงานศพนี้ทำให้ผู้ให้บริการได้มีความใกล้ชิดกับงานศพ คู่ณชิน คู่ณเคยกับงานศพ ล่วงไปถึงขั้นการเผาศพ คนเผาผีรายหนึ่งทำงานลงเต็นท์บริการงานศพ มีโอกาสใกล้ชิดกับการเผาศพ ทำงานในวัดต่อเนื่องได้ทำการศึกษาวิธีการเผาศพ กระบวนการจัดการศพ ทั้งที่เป็นคนกลัวผี แต่มีวิธีการจัดการความกลัวด้วยการมานอนเฝ้าเวลามีการเผาศพที่เมรุเผาศพทุกครั้ง จนได้รับความไว้วางใจจากเจ้าอาวาสวัดให้มำทำหน้าที่เป็นคนเผาผีในท้ายสุด ดังคำบอกเล่าของลุงถวิล ว่า

“...การเป็นคนเผาผีนั้น เริ่มจากที่ลุงทำงานลงเต็นท์อยู่ในวัด ทำงานอยู่ในวัดด้วยพอคนเก่าตายไป ด้วยความที่ลุงลงเต็นท์ในวัดประจำ เห็นเขาเผาศพบ่อยครั้ง บางครั้งก็ไปดูวิธีการเผาก็พอเป็นเจ้าอาวาสเลยให้ลุงเป็น ลุงเป็นมา 5 ปีแล้ว...” (Interview Wattanapoka 3 December 2017)

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาในพื้นที่ 3 แห่ง จากคนเผาผีทั้ง 3 คนมีกระบวนการกลายเป็นคนเผาผีที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หนึ่งคนมาจากการตกทอดจากบรรพบุรุษ คือพ่อที่ทำอาชีพนี้มาก่อน แล้วจึงถ่ายทอดเคล็ดลัทธิวิชาต่าง ๆ ให้กับลูก หนึ่งคนมาจากการเป็นคนบวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งขณะบวชเป็นพระภิกษุนั้นเองได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้เป็นผู้ช่วยคนเผาผี ซึ่งถึงเวลาลาสิกขามารับช่วงเป็นคนเผาผีต่อจากคนก่อนเพราะเจ้าอาวาสเห็นถึงความชำนาญ ส่วนคนสุดท้ายมาจากการเป็นคนที่บริการในงานศพมาก่อนกล่าวคือเป็นลูกจ้างผู้ประกอบการเต็นท์ให้เช่าในพิธีงานศพ พยายามศึกษาทุกกระบวนการในการเผาศพ สบเหมาะที่คนเผาผีคนเก่าเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุจึงรับหน้าที่แทน อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระบวนการการกลายเป็นคนเผาผีแตกต่างกันแต่ละคนแต่พบว่า จุดร่วมที่ทุกคนมีเหมือนกันคือความไม่กลัวต่อสิ่งที่เรียกว่าผี มีความประสงค์ช่วยมนุษย์ด้วยกัน และมีสิ่งป้องกันตัว

มีการเรียนรู้วิธีการจัดการศพ มีการเรียนรู้คาถาอาคม ที่สำคัญมีความเข้าใจในพิธีกรรมการจัดการศพ จนได้รับความไว้วางใจจากพระสงฆ์ และจากเจ้าภาพงานศพ

อัตลักษณ์ ตัวตน คนเผาผี จากยุคเชิงตะกอนสู่ยุคเตาเผาไฟฟ้า

กระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ตัวตนคนเผาผีในเขตพื้นที่เมืองนครศรีธรรมราชแบ่งออกเป็น 3 ยุค ดังนี้ 1) อัตลักษณ์คนเผาผียุคเชิงตะกอน (พ.ศ.2500–2520) 2) อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเผาศพแบบเตาถ่าน (พ.ศ. 2520–2540) และ 3) อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเผาศพเตาไฟฟ้า (พ.ศ. 2540–2561)

1) อัตลักษณ์คนเผาผียุคเชิงตะกอน (พ.ศ.2500–2520)

แม้ในปัจจุบันมนุษย์ก็ยังให้ความสำคัญแก่ผู้ตาย มีพิธีกรรมปฏิบัติเป็นประเพณี เป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันมาช้านาน ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ความเชื่อศรัทธาของแต่ละสังคม และพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายนั้นมักจะต่อเนื่องกันในทางศาสนา มีพระเป็นปัจฉยหลักในการประกอบพิธี ถ้ามีการตายก็นิมนต์พระมากระทำพิธีทางศาสนา ตั้งแต่สวดพระอภิธรรม การเทศนา การนำศพไปยังสถานที่ประกอบพิธีเผา ไม่ว่าจะเป็ป่าช้า วัดหรือฌาปนสถานอื่น ๆ สถานที่ทำฌาปนกิจจะมีรูปแบบลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ การเผาผีแบบเชิงตะกอนในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ช่วงปี พ.ศ.2500–2520 พบว่า เป็นการเผาผีแบบเชิงตะกอน กล่าวคือ เป็นสถานที่ที่ใช้ฌาปนกิจเป็นธรรมเนียมโบราณ ที่ใช้ชั่วคราวในการเผาศพเฉพาะบุคคลซึ่งสถานที่นี้สร้างขึ้นในพื้นที่วัดและป่าช้าในเขตชานเมือง เป็นการเผาศพแบบมีการวางไม้พิน ไม้ท่อนวางในแนวกำแพงปูน ซึ่งก่อขึ้นสองข้าง ตรงกลางเป็นแนวโถงยาวสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม้บรรจุมัดเชือกเพลิงเผาศพ ความสูงเชิงตะกอน 2 เมตร กว้าง 1.5 เมตร จุดผืนดินล่างแล้วศพ เผาจนกว่าร่างกายจะหมดกลายเป็นเถ้าถ่านใช้เวลาในการเผานานเป็นชั่วโมง

ภาพประกอบ 1 เชิงตะกอนวัดชะเมา

“...การเผาศพเชิงตะกอนเป็นการใช้ไม้พินจำนวนมากเทียบเท่าคันรยนต์ก็ว่าได้ การเผาจะเผากลางแจ้ง ในช่วง 10 นาทีแรกร่างที่นอนอยู่ก็จะโค้งตัวขึ้นมา เหมือนคนลุกขึ้นนั่ง เป็นเพราะร่างได้รับความร้อนไม่เท่ากันทำให้เ็นหรือกล้ำมเนื้อหดตัวดึงร่าง

ขึ้นมา คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมเผาศพก็จะมีเสียงฮือฮาขึ้นมาหรืออาจจะตกใจบางในคนที่ไม่เคยได้เห็น อาจจะเป็นภาพที่ไม่เหมาะสมก็ได้...” (Interview Prakrusasomtop 20 September 2017)

“...ในยุคการเผาแบบเชิงตะกอนนี้ผมเป็นเพียงผู้ช่วยในการเผาไม่ได้เป็น ลับหรือเต็มตัว แต่ผมก็สามารถบอกได้ว่า เป็นการเผาศพใช้ไม้พินดับเป็นชั้น ๆ เผากลางลานแจ้ง มองเห็นศพอย่างชัดเจนซึ่งเป็นภาพอนิจจังเป็นอย่างมาก...” (Interview Parksupoe 4 November 2017)

“...การเผาศพแบบเชิงตะกอนคือการนำพินจำนวนหนึ่งมาเรียงขึ้นเป็นกอง เพื่อทำการเผาศพในสมัยก่อนนิยมเผาศพที่ป่าช้าหรือที่วัดแล้วแต่บริบทของชุมชน แต่ส่วนใหญ่นิยมเผาที่ป่าช้ากันเพราะพินหาได้ง่าย เมื่อจัดหาไม้พินเรียบร้อยแล้ว ก็เตรียมจัดเป็นกองไม้สูงประมาณเมตรเศษ ก่อนจะนำศพขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน ให้หามศพ เวียนซ้าย 3 รอบ เสร็จแล้วนำศพตั้งที่เชิงตะกอนทำพิธีทางศาสนา เมื่อทำพิธีเสร็จสิ้น ก็เริ่มเผาศพโดยขณะที่เผาต้องมีไม้ท่อนใหญ่ 2 ท่อน กดทับโลงศพเอาไว้เพื่อไม่ให้โลงศพ ตะแคงหรือพลิกคว่ำ ขนาดที่เผาศพอยู่ต้องมีคนเฝ้ารอพลิกศพอยู่ตลอดเวลา ไม่อย่างนั้น จะไม่เหลือกระดูกเอาไว้ให้ญาติได้เก็บอัฐิไว้เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย...” (Interview Wongmaksakul 10 September 2017)

คนชั้นต่ำ นากิ้ว กินข้าววัด นอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี

อัตลักษณ์ของคนเผ่าผิวนั้นเป็นอัตลักษณ์ที่มาจากสองทางทางหนึ่งเกิดจากการแสดง ความรู้สึกนึกคิดที่รู้สึกต่อตนเองอีกประการหนึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวคนเผ่าผิวกับคนอื่น และการที่เกิดปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม หรือ คนในพิธีการจัดการศพ ซึ่งในยุคแรกนั้น คนเผ่าผิมีการมอง จากคนในสังคมว่าเป็นคนชั้นต่ำ นากิ้ว กินข้าววัด นอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี ซึ่งคนเผ่าผิในยุคอดีต อยู่ใกล้ชิดในวัดเมรุเผาศพ กินข้าวกันบาตรพระเนื่องจากไม่ได้มีอาชีพหลากหลาย เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่ เผาศพในวัดเท่านั้น อาศัยอยู่ที่ตามวัดวาอารามเป็นที่พักอาศัย เป็นผู้ที่มิคาถาอาคม ปรุงห่มผ้าน้อยชิ้น และผ้าส่วนใหญ่ก็นำมาจากของที่เจ้าภาพบริจาค หรือ ผ้าที่ผู้ตายเคยใช้สวมใส่เมื่อตอนมีชีวิตซึ่ง อาจจะทำให้คนทั่วไปมองว่าเป็นคนนากิ้ว ไม่น่าคบ สะท้อนได้จากคำสัมภาษณ์ ว่า

“...น้ำสุมครใจเข้ามาทำหน้าที่ลับหรือ จากการเข้ามาทำหน้าที่ตรงนี้น้ำถูกมอง จากชาวบ้านว่าเป็นคนชั้นต่ำ ไม่น่าคบหา เป็นคนกินข้าววัด นอนในวัดในศาลา ได้เมียหมา ไม่มีใครเอา ไม่มีผู้หญิงคนไหนชอบ ห่มผ้าผี เอาผ้าจากคนตายในโลงมาสวมใส่ พวกเขา คิดว่าน้ำจะเอากระดูกของผู้ตายไปทำมนต์ดำ ที่ทำไม่ดีไม่ร้ายกับครอบครัวเขา...” (Interview Seingloy 23 November 2017)

“...คนเผาผีนี้ ในอดีตถูกมองจากชาวบ้านว่าเป็นคนชั้นต่ำ ไม่น่าคบ น่ารังเกียจ น่ากลัว น่าระแวงตอนอยู่ใกล้ เพราะสัปเหร่ออยู่แต่กับไสยศาสตร์และที่สัปเหร่อออกมาให้เห็นง่าย ๆ ชาวบ้านเลยเกิดความกลัวว่าสัปเหร่อจะนำมนต์ดำไปทำร้ายเขาในทางที่ไม่ดี เขาเลยไม่ยุ่งเกี่ยวไม่คบหากับสัปเหร่อ แต่ในขณะที่เดียวกันทำไมพวกเขาไม่มองว่าสัปเหร่อนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในพิธีกรรมการจัดการศพ...” (Interview Wattanapoka 3 December 2017)

เจ้าคาถา/เจ้าพิธี

คนเผาผีจำเป็นต้องมีคาถาอาคม ซึ่งได้รับการร่ำเรียนมาจากบรรพบุรุษ เพื่อนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมงานศพ เนื่องจากความเชื่อหลายๆประการ เช่น การบอกเจ้าเปเลว ตากาหลา ยายกาหลาที่เฝ้าป่าช้า (เจ้าพื้นที่ในโลกที่ผู้ตายจะไปอยู่ด้วย) การบอกผู้ตายให้หายห่วงเรื่องในโลกของมนุษย์ ตัดใจให้ไปอย่างสบาย (การมัดตราสัง) พร้อมกับการตั้ง “ข้าวบอก” คือเครื่องสังเวทให้กับเจ้าป่าช้าเพื่อได้ฝากวิญญาณผู้ตายได้อาศัยอยู่ที่ป่าช้านี้ รวมถึงการใช้คาถาอาคมเพื่อส่งวิญญาณให้ไปสู่ภพภูมิที่ดี อุตลักษณ์ของคนเผาผียุคนี้ปรากฏออกมาด้วยการบริการมคาถา ขณะที่ทำพิธีในการจัดการศพ คาถามีหลากหลายบท การใช้งานของคาถาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ พิธีการ แต่มีไว้เพื่อช่วยเหลือ ไม่ได้มีไว้ทำลายมนุษย์หรือพวกพ้องกันเอง โดยสรุปได้จากคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“...สำหรับบทบาทหน้าที่ของผมนั้นตั้งแต่วันตายไม่ว่าจะมัดตราสังจนกระทั่งวันเผาศพ ก่อนจะมีการเผาศพผมก็จะตั้งของให้กับ “เจ้าเปรว” และหลาย ๆ อย่าง โดยคาถาของน้ำนั้นได้เรียนรู้มาจากพระครูที่นำเคารพนับถือ คาถาเรามีหลายบทไว้กำกับเป็นการเฉพาะอย่าง แต่เรามีไว้ช่วยมนุษย์ด้วยกัน ไม่มีไว้ทำลายใคร ๆ กันเอง เพราะมันจะเป็นบาปมหันต์ เข้าตัวเอง ไม่มีทางได้สงบสุขได้หรอก...” (Interview Parksupoe 4 November 2017)

คนบุญไม่ใช่คนบาป : การนิยามตัวตนคนเผาผี

อุตลักษณ์ของคนเผาผีนอกจากเกิดจากที่คนอื่นมองตัวเขาแล้ว ในขณะที่เดียวกันคนเผาผีเองก็มีการนิยามความหมายตัวเองเช่นกันว่า เขาเป็นคนบุญไม่ใช่คนบาปทำงานเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเป็นการทำที่ยิ่งใหญ่เป็นมีบุญมหาศาลที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในวาระสุดท้าย เรื่องนี้สะท้อนจากคำสัมภาษณ์ ว่า

“...น้ำไม่ใช่เป็นคนที่คิดร้ายกับใคร ความเชื่อของน้ำคือถ้าเราทำไม่ดีกับผู้ตาย เขาก็จะมาหา แต่ถ้าเราทำดีกับเขาเขาก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลเรา น้ำมีกฎจรรยาบรรณของผมคือไม่ทิ้งศพ ไม่ดูถูกศพ ไม่ดื่มสุราต่อหน้าศพ การแต่งกายของผมเป็นแบบธรรมดา ใส่เสื้อผ้าเก่า ๆ พกกระเป๋าย่าม แต่สำหรับเสื้อผ้าใหม่ ๆ ที่เจ้าภาพได้ใส่มาให้ผู้ตาย น้ำจะขอไว้ให้กับคนที่ไม่มีเสื้อผ้าใส่หรือเสื้อผ้าชำรุดฉีกขาด แต่น้ำก็จะได้ถามกับเจ้าภาพก่อนว่าเขาให้หรือไม่ให้ พิธีการเผาศพของน้ำที่ไม่เหมือนกับใคร ๆ ที่น้ำได้ไปดู

จากวัดอื่นคือถ้าเป็นพ่อหรือแม่ที่ตายผมจะล้างหน้าด้วยน้ำมะพร้าวเสร็จจะให้ลูกนำผ้าเช็ดหน้ามาเช็ดหน้าพ่อหรือแม่ที่ตายไปแล้วให้ลูกเก็บไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เราถือว่าอาชีพนี้หรือการทำอย่างนี้เป็นการทำบุญ ช่วยเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ใครจะคิดอย่างไรก็ช่าง...” (Interview Seingloy 23 November 2017)

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์การเผาผีในยุคการเผาแบบเชิงตะกอนนี้ จะเป็นการสะท้อนมุมมองจากในตัวตนคนเผาผี ค่อนข้างไปในทางที่ลึกลับ น่ากลัว มีเวทย์มนต์คาถา สกปรก กินข้าววัดนอนศาลา มีเมียหมา ห่มผ้าผี เป็นการกล่าวนามคนเผาผีในยุคนั้น ที่ไร้ที่อยู่อาศัยเลยต้องอาศัยอยู่ในวัดต้องกินข้าวหลังจากพระฉันแล้วหรือเรียกอีกอย่างว่าข้าวที่เหลือจากกันบาตรพระ ส่วนการนอนศาลาเป็นการนอนเฝ้าผู้ตายที่นอนอยู่ในโลงศพเพื่อจุดธูปเทียนไม่ให้ดับหน้าโลงศพ ได้เมียหมาแปลได้ว่าไม่มีคนคบหาเพราะถูกมองว่าเป็นคนชั้นต่ำก็เลยมีหมาเป็นเพื่อนคอยอยู่เคียงข้างเสมอ และห่มผ้าผีคือเมื่อสัปเหร่อนอนเฝ้าผู้ตายแล้วตักตึกอากาศก็จะเย็นหน่อย สัปเหร่อเลยไปลักขโมยผ้าห่มของผู้ตายมาห่มแทน คนเผาผีน่ากลัว ในอดีตถูกมองจากชาวบ้านว่าเป็นคนชั้นต่ำ ไม่น่าคบ น่ารังเกียจ น่ากลัว น่าระแวงตอนอยู่ใกล้ เพราะคนเผาผีนี้ขึ้นอยู่กับไสยศาสตร์และที่ลับไม่ออกมาให้เห็นง่าย ๆ ชาวบ้านเลยเกิดความกลัวว่าคนเผาผีนี้จะนำมนต์ดำไปทำร้ายเขาในทางที่ไม่ดีเขาเลยไม่ยุ่งเกี่ยวไม่คบหากับคนเผาผี ซึ่งการนิยามความหมายของคนเผาผีเองก็พยายามบ่งบอกว่า คนเผาผีนั้น เป็นคนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพิธีกรรมการจัดการศพ หากไม่มีพวกเขาการเผาศพจะไม่มีใครทำได้ เป็นคนที่ทำแล้วได้บุญ เพราะเป็นการช่วยเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

2) อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเผาศพเตาถ่านไฟ (พ.ศ. 2520 – 2540)

ยุคแห่งการปรับเปลี่ยน/เปลี่ยนผ่านการเผาผีแบบเมรุ ในช่วง พ.ศ. 2520-2540 ในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ได้มีการเปลี่ยนจากการเผาศพเชิงตะกอนในระยะเวลาที่ไล่เลี่ยกัน จากที่มีการเผาศพไม่เป็นหลักแหล่ง เผาตามป่าช้าหรือลานกลางแจ้งในเขตชนบทกลายเป็นการใช้เมรุเผาศพที่มีการตั้งเป็นหลักแหล่งถาวรตามวัดต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นทรงปราสาทยอดแหลมปลูกสร้างเป็นคอนกรีตถาวรที่สามารถพบเห็นได้ตามวัดทั่ว ๆ ไป สิ่งเหล่านี้นับเป็นการพัฒนาการเผาศพควบคู่กับการพัฒนาความเจริญของสังคมไปด้วย การเผาศพด้วยเมรุแบบถาวรที่เป็นการพัฒนาสภาพของสังคมเกี่ยวกับการเผาศพ โดยที่ไม่ต้องนำศพไปเผาตามป่าช้าเหมือนแต่ก่อน เพราะสภาพสังคมเปลี่ยนไป ป่าช้าก็หมดไป ฝนก็หายาก จึงไม่เอื้อต่อการประกอบพิธีกรรมเผาศพเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งการสร้างเมรุในอดีตนั้นจะเป็นการสร้างที่มีรูปแบบคล้าย ๆ กัน และเมรุประกอบด้วย 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกของเมรุจะเป็นยอดแหลม เป็นที่ตั้งศพก่อนเผา ซึ่งในส่วนนี้จะประกอบด้วยบันไดขึ้นลงสามทาง และส่วนที่สองจะเป็นท่อนสูงก่อด้วยอิฐทนไฟและเมื่อเวลาเผาศพวันจะลอยขึ้นสู่ปลายท่อนแล้วจะหายไป ในอากาศ ส่วนการเผาจะเป็นแบบใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิง ในการเผาใช้ถ่าน 2 กระสอบต่อการเผา 1 ศพ โดยการเอาถ่านมาจัดกองไว้แล้วจึงนำโลงศพมาตั้งไว้ด้านบนเผา ในการเผาแต่ละศพใช้เวลาประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง คนอ้วนจะเผาได้เร็วกว่าคนผอมเพราะคนอ้วนมีไขมันจำนวนมาก สำหรับค่าใช้จ่ายจะอยู่ที่ศพละ 3,000 บาท ให้กับสัปเหร่อ ศพละ 1,000 บาท

ภาพประกอบ 2 เมรุเผาศพ (ฉาปนสถาน) ชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช

“...การสร้างเมรุในอดีตนั้นจะเป็นการสร้างที่มีรูปแบบคล้าย ๆ กัน และเมรุประกอบด้วย 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกของเมรุจะเป็นยอดแหลม เป็นที่ตั้งศพก่อนเผา ซึ่งในส่วนนี้จะประกอบด้วยบันไดขึ้นลงสามทาง และส่วนที่สองจะเป็นท่อนสูงก่อด้วยอิฐทนไฟและเมื่อเวลาเผาศพควันจะลอยขึ้นสู่ปลายท่อนแล้วจะหายไปในอากาศ...” (Interview Wongmaksakul 10 September 2017)

“การเผาผีแบบเมรุ เป็นการเผาแบบใช้ถ่าน โดยการเอาถ่านมาดับกองไว้แล้ว จึงนำโลงศพมาตั้งไว้ด้านบน ในการเผาแต่ละศพใช้ถ่าน 60–100 กิโลกรัม ค่าใช้จ่ายจะอยู่ที่ศพละ 3,000 บาท ให้กับคนเผาผีศพละ 1,000 บาท” (Interview Seingloy 23 November 2017)

“...การเปลี่ยนผ่านการเผาผีแบบเมรุ เนื่องมาจากการเผาแบบเชิงตะกอนที่เป็นภาพอนิจจังจึงได้พัฒนาเป็นการเผาเมรุที่ใช้ถ่านในการเผา ในการเผาแต่ละศพใช้เวลาประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง เป็นเพราะความแข็งของแอร์จับตัวไว้นานเกิน คนอ้วนจะเผาได้เร็วกว่าคนผอมเพราะคนอ้วนมีไขมันมาก...” (Interview Prakrusasomtop 20 September 2017)

เจ้าหน้าที่ประจำเมรุ พร้อมพริ้งด้วยคาถา มิดศาสตร์คืออาวุธ

คนเผาผียุคนี้ มีสถานะเป็น “เจ้าหน้าที่ประจำฉาปนสถาน” มีหน้าที่บนเมรุ ตั้งแต่ยกศพขึ้นตั้งบนเมรุ ทำพิธีเปิดโลง บริกรรมคาถา พร้อมกับล้างหน้าศพ บอกขั้นตอนแก่เจ้าภาพ สุดท้ายย่นหน้าที่สำคัญที่สุดคือ มีหน้าที่แค่เผาไฟอย่าให้ไฟดับ และคอยพลิกศพ คุศพให้ไฟเผาศพได้ทั่ว แล้วก็เก็บกระดูกในตอนเช้าเมื่อเผาเสร็จแล้ว การเผาแบบถ่านในเมรุนั้นต้องคอยสังเกตดูเป็นระยะ ๆ

เนื่องจากอาจจะเกิดเผาไหม้ไม่ทั่วถึงได้ ต้องคอยพลิกศพให้โดนไฟให้ทั่วทั้งตัว คนเผาผีบางคนเป็นคนแก่ ไม่ดูศพให้ดีเกิดไฟดับก่อนที่จะเผาศพหมดหรือไม่ก็ได้พลิกให้ศพโดนไฟให้ทั่ว ถึงเวลาเปิดเตาเผา ออกมาจะเก็บกระดูกเห็นว่าบางศพก็ยังมีแขนบ้างขาบ้างที่ยังคงเหลืออยู่ บางรายเอาเนื้อที่ยังไม่โดนไฟ ไปทิ้งลงในคลอง หรือฝังไว้ บางศพที่มีการแช่แข็งมาต้องใช้เวลากการเผาไฟในการเผาเกินกว่า 3 ชั่วโมง แล้วก็ต้องคอยมาเติมถ่านอยู่ตลอดพร้อมกับพลิกศพให้ศพนั้นได้ถูกไฟอย่างทั่วถึง

ภาพประกอบ 3 การทำงานของคนเผาผียุคเมรุ

“...การที่เราจะทำอะไรเราอย่าหลอกตัวเราเองเพราะมันจะกลายเป็น เสนียดจัญไร ต่อตัวของเราเองมันจะติดตัวเราไปตลอด การเผาแบบเมรุนี้นะเราก็ยัง จำเป็นที่จะต้องมีคาถา นะ เรายังมีมิดหอม เอาไว้ตัดด้ายสายสิญจน์ ไม้ปอกมะพร้าว ลับเอาน้ำ ที่สำคัญเอาไว้ตอกฝาโลง งดฝาโลง เป็นมรดกตกทอดจากรุ่นพ่อ ส่วนคาถา ของน้ำนี้ที่พ่อให้ไว้เพื่อขอขมาต่อศพ แล้วก็คาถาสำหรับล้างเสนียดจัญไรให้กับตัวน้ำเอง เพื่อเป็นการล้างมลทินด้วย หลังจากที่ทำทุกอย่างเกี่ยวกับศพเสร็จแล้วน้ำก็กลับมา ล้างมือล้างเท้าให้สะอาดและเอาน้ำมนต์ประพรมตัวทุกครั้งหลังจากเสร็จงานเพื่อเป็น การล้างมลทินให้กับตัวน้ำเอง...” (Interview Seingloy 23 November 2017)

3) อัตลักษณ์คนเผาผียุคเมรุเผาศพเตาไฟฟ้า (พ.ศ. 2540– 2561)

ยุคแห่งการเผาผีแบบเมรุเมรุเผาศพไฟฟ้า ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2561 การเผาศพ ถือเป็นธรรมเนียมประเพณีของชาวพุทธที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน การเผาศพนั้นได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมยุคยุคทุกสมัยซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้มีการคิดค้นการเผาศพไร้มลพิษขึ้นมา ลักษณะของเตาเผาที่ออกแบบและมีเทคนิคที่ทันสมัย มีห้องเผา 2 ห้อง ห้องแรกจะเผาศพโดยตรง ส่วนอีกห้องหนึ่งเป็นห้องเล็ก ทำหน้าที่เผาควันและกลิ่น เพื่อกำจัดให้หมดไปหรือให้เหลือน้อยที่สุดก่อนปล่อยออกไปทางปล่องควันระบายก๊าซร้อนออกไปสู่อากาศ ซึ่งการเผาผีแบบไฟฟ้าหรือการเผาผีแบบไร้มลพิษเนื่องมาจากชาวบ้านเรียกร้องถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมายาวนาน จึงมีการจัดสร้างเมรุปลอดมลพิษหรือเมรุไฟฟ้าขึ้นมาเพื่อให้

คนในชุมชนมีสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่มากขึ้น การเผาที่ใช้น้ำมันโดยมีการใช้ไฟฟ้าควบคุม ก่อนจะเผาต้องมีการอุ่นอุณหภูมิก่อนประมาณ 45 นาที เพื่อไม่ให้เกิดการเผาไหม้กลับ ในการเผาแต่ละครั้ง คนผอมใช้น้ำมัน 30 - 40 ลิตร คนอ้วน 25 - 30 ลิตร คนอ้วนใช้น้อยกว่าเนื่องจากไขมันมีมาก เผาได้ง่ายกว่าและเร็วกว่าคนผอม เวลาในการเผา 2 - 2.30 ชั่วโมง สำหรับค่าใช้จ่ายเจ้าภาพจะต้องจ่ายให้กับทางวัดศพละ 3,500 - 5,000 บาท คนเผาได้ศพละ 1,000 - 1,500 บาท

ภาพประกอบ 4 เตาศพแบบเมรุไฟฟ้าในชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช

“...การเผาผีแบบไฟฟ้าหรือการเผาผีแบบไร้มลพิษนี้ในเมืองส่วนใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านเรียกร้องถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อให้กับ ชุมชนมายาวนาน เจ้าอาวาสจึงเห็นแก่สมควรว่าควรมีตั้งเมรุปลอดมลพิษขึ้นมาเพื่อให้ คนชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่มากขึ้น การใช้ น้ำมันเผาแต่ละครั้ง คนผอมใช้น้ำมัน 30 - 40 ลิตร คนอ้วน 25 - 30 ลิตร คนอ้วนใช้น้อยกว่าเนื่องจากไขมันมีมาก เผาได้ง่ายกว่า และเร็วกว่าคนผอม สำหรับค่าใช้จ่ายเจ้าภาพจะให้กับเจ้าอาวาสศพละ 4,500 บาท คนเผาได้ศพละ 1,500 บาท...” (Interview Wongmaksakul 10 September 2017)

“...การเผาผีแบบไฟฟ้า คือ การเผาน้ำมันแต่ใช้ไฟฟ้าควบคุม ใช้เวลาเผาแต่ละศพ 2 ชั่วโมง ใช้ น้ำมัน 80 - 90 ลิตร สาเหตุที่ใช้ น้ำมันเยอะเพราะหัวฉีดยาจะเป็นร้อนเก่า และเป็นวัดแรกที่มีเตาศพไฟฟ้า สำหรับค่าใช้จ่ายที่ทางวัดเรียกเก็บ 5,000 บาท ให้คนเผา 1,000 บาท แต่ละเดือนเผาประมาณ 4 - 5 ศพ...” (Interview Parksupoe 4 November 2017)

ใส่สูทเผาศพ

ในขณะวิวัฒนาการของการเผาศพในพื้นที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ได้มีรูปแบบ ที่เปลี่ยนแปลงจากการเผาแบบเชิงตะกอน มาเป็นการเผาแบบเตาศพที่ใช้ถ่าน และมาในรูปแบบ ปัจจุบันคือการเผาแบบเมรุไฟฟ้า ซึ่งการที่มีรูปแบบการเผาแบบเตาเมรุไฟฟ้านั้น ด้วยสภาพพื้นที่เมรุ

ที่สะอาด ไม่มีฝุ่นควัน เป็นพื้นที่ปูนซีเมนต์ ขั้นตอนการเผาไม่มีความซับซ้อนยุ่งยากหลายขั้นตอน ไม่ได้รับผลกระทบจากความร้อนของการเผา คนเผาผีหลายท่านจึงได้เปลี่ยนแปลงการแต่งกายดูดีมากขึ้น มีการใส่ชุดซาฟารี บางรายใส่ชุดสูท ปฏิบัติหน้าที่

“...การเผาศพของน้ำนั้นไม่ได้ยึดติดกับค่าตอบแทนเสมอไป ช่วยเหลือกันและกัน จะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ส่วนการแต่งกายของน้ำเมื่อมีการเผาศพน้ำจะแต่งกายด้วยการใส่สูทเพราะการที่เราแต่งกายเรียบร้อยสุภาพเป็นการให้เกียรติทั้งผู้ตายและผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม และอีกอย่างหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็นเพียงคนเผาผีก็สามารถแต่งกายให้ดูดีเหมือนอาชีพอื่นได้...” (Interview Parksupoe 4 November 2017)

ภาพประกอบ 5 คนเผาผียุคเตาเผาไฟฟ้า

แม่ทันสมัยแต่ยังใส่ใจในกฎ/ผิดกฎชุดใช้กรรม

แม้ว่าปัจจุบันนี้จะมีการเผาแบบทันสมัย มีเตาแบบไฟฟ้า แต่ความเชื่อเรื่องการเบียดเบียนกัน การทำบุญกุศล การทำดี คนเผาผียังยึดถือปฏิบัติ แม้บางอย่างถูกละเลย ห่างหายไปตามกาลเวลา ตามความเจริญของเมือง ขึ้นอยู่กับแต่ละรายบุคคล

“...น้ำเป็นสัปเหร่อที่เสียสละ ไม่เห็นแก่เงินค่าจ้างที่ได้รับ บางครั้งก็ให้วัดหมัดไม่เอาเข้ากระเปาะเองเพราะน้ำเห็นสัปเหร่อคนเก่าพอเผาศพเสร็จไปเรียกเงินจากเจ้าภาพเพิ่มอีกบางครั้งกับวัดก็ไม่ให้เลยตอนนี้ก็ชุดใช้กรรมอยู่ที่บ้านไปไหนไม่รอนอนอยู่ที่เดียว นี่คือการที่สัปเหร่อปฏิบัติไม่ถูกต้องไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมเลยถูกผลกรรมทำร้าย เพราะฉะนั้นน้ำจะมีกฎระเบียบของน้ำเองที่หน้าต้องปฏิบัติต่อศพให้ไปดีมีสุข คือหนึ่งน้ำไม่กินเหล้าต่อหน้าศพหรือเวลาทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพราะถือว่าการให้เกียรติผู้ตายไม่ให้เกียรติผู้เข้าร่วมทุกคน สองน้ำจะเช่นไหว้เจ้าเปรวก่อนเผาศพทุกครั้ง

สามารถขอโหลิกรรมต่อศพในการเผาเพื่อขออนุญาตศพก่อนเผา และสุดท้ายคือ การไม่เรียกร้อยค่าใช้จ่ายใด ๆ ในการเผา แล้วแต่พละกำลังที่เจ้าภาพจะมอบให้ น้ำจะไม่รับเงินกับเจ้าภาพโดยตรงน้ำจะบอกให้เจ้าภาพนำไปให้เจ้าอาวาสก่อน และ น้ำก็จะไปรับที่เจ้าอาวาสโดยแล้วแต่เจ้าอาวาสจะให้น้ำเท่าไรน้ำก็รับทั้งนั้นและนี่คือ สิ่งที่น่าต้องยึดถือปฏิบัติเพราะมันเป็นสิ่งที่ส่งผลดีต่อน้ำและครอบครัว...” (Interview Wongmaksakul 10 September 2017)

ภาพประกอบ 6 แสดงการเผาศพด้วยเตาเผาศพไฟฟ้า

หากินกับศพ/เห็นเงินเป็นใหญ่

การเป็นคนเผาผีอยู่ที่ตัวบุคคล ที่จะตั้งใจทำบุญหรือทำเป็นอาชีพที่ยึดเอาเงิน เพื่อความมั่งมีของตนเอง มีเหมือนกัน บางวัดที่มีศพมาเผาเป็นจำนวนมาก เหตุผลเพราะเขา อาจมีความพร้อมในการจัดการศพ ทั้งอุปกรณ์และเมรุที่เผาศพเป็นระบบใหม่ที่เป็นการเผาแบบ ไร้มลพิษหรือไร้ควันซึ่งใช้ไฟฟ้าควบคุมในการเผา มีความเร็วในการเผาเพียงใช้เวลา 1 – 2 ชั่วโมง ก็เผาศพเสร็จ อีกทั้งไม่เกิดความยุ่งยากกับญาติของผู้ตายถึงแม้จะมีค่าใช้จ่ายที่สูงก็ตาม แต่ก็มีคนเผาผี ในเมืองนครศรีธรรมราชบางรายยึดรายได้เป็นหลัก มีการเรียกเก็บจากเจ้าภาพหรือญาติของผู้ตาย เพิ่มเติม เรื่องนี้สะท้อนจากคำสัมภาษณ์

“...บางคนเขารับเงินจากญาติของผู้ตายโดยตรง หรืออาจมีการเรียกร้อยค่าทำศพ อีกต่างหาก นอกเหนือจากที่ญาติของผู้ตายให้กับทางวัดไปแล้วและที่น้ำได้เห็นกับตา คือการที่สัปเหร่อเก็บเงินจากในโลงศพไม่ว่าจะเป็นเหรียญหรือธนบัตรใส่กระเป๋าตัวเอง การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดจารีตและเป็นบาปต่อตัวของผู้ที่กระทำเอง ส่วนของน้ำศพที่เผาส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีพละกำลังน้อย เจ้าอาวาสจะไม่คิดค่าใช้จ่าย แล้วแต่ความศรัทธาของเจ้าภาพที่จะช่วยค่าน้ำค่าไฟให้กับวัด สำหรับค่าตอบแทน ในการเผานั้น น้ำจะไม่รับจากเจ้าภาพโดยตรงน้ำจะรับกับเจ้าอาวาสแล้วแต่เจ้าอาวาสให้ ในการเผาศพจะมีการใส่เงินไว้ในโลงน้ำก็จะเก็บออกมาต่อเมื่อเป็นธนบัตรเท่านั้นเพราะ

เผาไม่ได้ผิดกฎหมาย แล้วก็ให้นำธนบัตรที่เก็บได้ไปให้กับเจ้าอาวาสเป็นค่าน้ำค่าไฟของวัด น้ำจะไม่เก็บเข้ากระเป๋าทอง...” (Interview Seingloy 23 November 2017)

High Skill: ช่างเทคนิคซ่อมเตาเผาศพไฟฟ้า

นอกจากนี้การมีเมรุเผาศพแบบถาวร มีการพัฒนาเตาเผาเป็นแบบไฟฟ้าปลอดภัยไร้มลพิษ ทำให้ตำแหน่งคนเผาผีเคลื่อนตัวสู่ผู้ชำนาญ กล่าวคือ นอกจากสัปเหร่อจะมีความรู้ความสามารถด้านการเผาศพแล้ว ยังมีความชำนาญในการดูแลซ่อมแซมเตาเผาไฟฟ้าอีกด้วย คนเผาผีมีบทบาทมากขึ้นผ่านการพัฒนาของเมรุในปัจจุบัน ดังเช่นการเป็นช่างซ่อมบำรุงเตาเผาศพ

“...เมื่อสัปเหร่อของวัดได้เสียชีวิตลง เจ้าอาวาสจึงชักชวนให้นำมารับหน้าที่เป็นสัปเหร่อแทน เพราะเจ้าอาวาสมองว่าน่าไว้ใจได้ และยังเป็นคนสนิทของทางวัด รวมทั้งมีความรู้ในเรื่องการช่างอยู่แล้วเจ้าอาวาสจึงขอช่วยให้นำมาจัดการศพที่นี่ จึงมีหน้าที่เผาศพและซ่อมเตาเผาศพเพราะเตาเผาที่วัดเป็นเตาเผาไฟฟ้าแบบไร้มลพิษที่มีราคาจำนวนมากจึงต้องมีผู้ดูแลเป็นพิเศษ จำต้องหาความรู้ในเทคนิคการซ่อมแซม ดูแลเตาเผาชนิดนี้เป็นพิเศษ ค่าตอบแทนไม่มี ถือว่าเป็นการดูแลเครื่องมือทำมาหากิน...” (Interview Wongmaksakul 10 September 2017)

คนเผาผียุคใหม่ขายไถ่อย่าง

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า เมื่อเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมทุกยุคทุกสมัย ซึ่งในปัจจุบันอาชีพของคนเผาผีถือว่ามีเงินเดือนเหมือนกับอาชีพอื่น ผู้ที่ให้เงินเดือนแก่คนเผาผีก็คือวัดเงินเดือนที่คนเผาผีได้นั้นก็เป็นค่าแรงที่ช่วยเผาศพอาจจะไม่มากมายเพราะขึ้นอยู่กับจำนวนการเผาศพของวัด ถ้าวัดไหนมีการเผาศพจำนวนมาก คนเผาผีก็จะได้เงินมากกว่าวัดที่มีจำนวนเผาศพน้อยลงมา

“...เมื่อก่อนพิธีการเผาศพของคนเผาผีเป็นการช่วยเหลือกันในสังคม แต่เมื่อมีการเผาศพโดยเมรุเผาถ่านเข้ามาคนเผาผีได้เงินในการเผาศพละ 300 - 5000 บาท ต่อมายุคปัจจุบันนี้ได้พัฒนามาเป็นเมรุเผาศพแบบไฟฟ้าที่มีราคาเผาแต่ละครั้ง 4,000 - 5,000 บาท โดยคนเผาผีได้เงินในการเผาศพละ 1,000 - 1,500 บาท...” (Interview Wongmaksakul 9 December 2017)

“...ในอดีตคนเผาผีทำหน้าที่เผาศพเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อเวลาผ่านไปเศรษฐกิจก็ปรับตัวสูงขึ้น สินค้าต่าง ๆ มีราคาเพิ่มขึ้น คนเผาผีเองได้มีอาชีพเสริมเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองในการดำรงชีวิต...” (Interview Wattanapoka 3 December 2017)

“...ลำพังเงินที่ได้จากการเผาศพไม่เพียงพอกับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันนี้ ต้องมี อาชีพเสริมเข้ามาช่วย อาชีพเสริมที่กล่าวมาคือการขายไถ่อย่าง ช่วยกันกับภรรยาไถ่อย่าง หน้าวัด เพื่อนำเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว ให้อุปโภคบริโภคไปโรงเรียน เสียค่าน้ำค่าไฟ ซึ่งแต่ละเดือน นั้นจะมีรายได้เพิ่ม 4-5 พันบาท ก็พออยู่ได้...” (Interview Seingloy 26 November 2017)

กล่าวโดยสรุป เมื่อเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมทุกยุคทุกสมัย ในอดีต คนเผาผีทำหน้าที่เผาศพที่เป็นการช่วยเหลือกันในสังคม ต่อมายุคปัจจุบันอาชีพของคนเผาผีถือได้ว่า มีเงินเดือนเหมือนกับอาชีพอื่น ผู้ที่ให้เงินเดือนแก่คนเผาผีก็คือวัด และเงินเดือนที่คนเผาผีได้นั้น ก็เป็นค่าแรงที่ช่วยเผาศพอาจจะไม่มากมายเพราะขึ้นอยู่กับจำนวนการเผาศพของวัด ซึ่งในยุค แห่งการเปลี่ยนผ่านการเผาผีแบบเมรุ ในช่วง พ.ศ. 2520 - 2530 คนเผาผีได้เงินในการเผาศพ เฉลี่ย 300 - 500 บาท ต่อมายุคปัจจุบันนี้ได้พัฒนาเป็นเมรุเผาศพแบบไฟฟ้าไร้มลพิษที่มีราคาเผา แต่ละครั้ง 4,000 - 5,000 บาท โดยคนเผาผีได้เงินในการเผาศพเฉลี่ย 1,000 - 1,500 บาท แต่ละเดือน จะมีประมาณ 4 - 5 ศพ เงินเดือนที่คนเผาผีได้ก็จะตกอยู่ 5,000 - 7,000 บาท ซึ่งไม่พอใช้ในครัวเรือน คนเผาผีจึงได้มีอาชีพเสริมเข้ามาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นการ ประกอบงานช่าง การทำงานรับจ้างทั่วไป การเป็นพ่อค้าไถ่อย่างนั้นเพราะว่าปัจจุบันนี้ไม่มีเงินก็ถือว่า ใช้ชีวิตอยู่อย่างลำบากเพราะทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับเงิน

คนเผาผีไฮเทค: ใช้ Facebook Line สื่อสารรับงานศพ

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ปัจจุบันระบบการสื่อสารรวดเร็วมาก มีโทรศัพท์ มี Facebook มี Line เข้ามาช่วยอาชีพคนเผาผีสะดวกมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับเจ้าภาพ การติดต่อกับพระสงฆ์ การติดต่อกับกลุ่มที่ให้บริการในงานศพ เป็นต้น นอกจากนี้คนเผาผีในยุค ปัจจุบันนั้น จะต้องไขว่คว้าหาความรู้ ศึกษาอยู่ตลอดเวลา เพราะว่าการเผาศพตอนนี้ง่ายใคร ๆ ก็สามารถทำได้ ฉะนั้นทุกคนต้องพยายามต้องมีความรู้เรื่องพิธีกรรม ตามความเชื่อ คติค่านิยม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับญาติพี่น้องผู้ตายว่าสามารถทำให้เขาสบายใจที่สุด ทำให้รู้ว่าญาติเขา ได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี ไม่มีกังวลใด เพราะฉะนั้นคนเผาผียุคใหม่ต้องแต่งตัวดี รู้จักพระ รัชชาศิลป์ ไม่เมาเหล้า เข้าอบรมรู้ศึกษาระดับขั้นตอนการเผา การทำพิธี พกพาโทรศัพท์ไว้ทำการติดต่อ สื่อสาร ไม่ว่าจะเป็น ทาง Facebook Line เป็นต้น

“...อันนี้สำคัญมาก การที่เราแต่งตัวดี เราไม่กินเหล้า เข้าอบรมมีความรู้ อย่างผม เข้าอบรมของกรมควบคุมมลพิษ จนได้รับเกียรติบัตร และเลื้อเอาไว้ใส่ตอนทำพิธีเผาศพ มีความรู้ความเข้าใจในพิธี แนะนำเจ้าภาพได้อย่างถูกต้องจะทำให้เขามีความน่าเชื่อถือ ว่าทำศพของญาติเขาให้ไปดีมีสุข ตามขั้นตอนความเชื่อ อันนี้บางครั้งจะส่งผลกระทบต่อราคา ค่าเผาศพที่เขาจะตอบแทน (ทิป) เราเพิ่มโดยที่เราไม่ต้องเรียกจากเขาเลย ที่สำคัญ ตอนนี้มีเฟซบุ๊ก (Facebook) ของผม มีไลน์ (line) ส่วนตัวไว้ติดต่อเวลามีใคร ตายญาติ หรือ ติดต่อกับคนที่เกี่ยวข้องกับงานศพ หรือใช้นิมิตพระ อันนี้สำคัญมาก

ต่อการทำงานของผม สะดวก รวดเร็วไม่เปลืองค่าเดินทางไปในการติดต่อแต่ละอย่าง เหมือนเมื่อก่อน...” (Interview Dam 15 November 2017)

ผู้ประกอบการงานศพ: คนเผาผีเมืองสมัยใหม่

จากคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราช เริ่มมีการเผาแบบเมรุ ไฟฟ้าครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2540 กระทั่งปัจจุบัน โดยทางเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช เห็นว่าวัดชะเมา เป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีเผาศพหลักของชาวชุมชนในเทศบาล อยู่ในเขตชุมชนเมือง ชาวบ้านอาศัยอยู่หนาแน่น ทั้งหน่วยงานราชการ โรงเรียน สถานที่สำคัญ ทั้งนี้การเผาศพที่ฌาปนสถานวัดชะเมานั้น แต่ละเดือนทำการเผาศพจำนวนไม่น้อยกว่า 30 ศพ ซึ่งการเผาแบบเดิมนั้น ใช้ถ่านไปในการเผา ก่อให้เกิดมลพิษทั้งกลิ่นและควัน รบกวนคนในชุมชนเมือง ซึ่งหลายคนเกรงกระทบสุขภาพ เนื่องจากบางศพนั้นเป็นโรคร้ายแล้วเสียชีวิตมาเผา บางรายตายไม่ได้ ทั้งกลิ่นทั้งควันพิษ จึงได้มีการอนุมัติงบประมาณ ๓ ล้านบาท เพื่อก่อสร้างเตาเผาแบบไฟฟ้า ขึ้นซึ่งดำเนินการมาถึงปัจจุบันนี้

ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น สภาพสังคมและเศรษฐกิจชุมชนเมืองนครศรีธรรมราชได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อาจเกิดเพราะวิกฤตของเศรษฐกิจ ชาวชุมชนเองก็ต้องปรับตัวทำงานเพื่อหาเงิน ย้ายถิ่นฐานไปทำงาน ประกอบธุรกิจต่าง ๆ นานา ทำให้ประเพณีการจัดการงานศพเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง คนส่วนใหญ่เมื่อมีญาติพี่น้องเสียชีวิตก็จะประสานมายังคนที่ดูแลการจัดพิธีศพ ซึ่งส่วนใหญ่คนเผาผี จะเป็นคนดำเนินการเพื่อนำศพมาไว้ที่วัด ทำพิธีตั้งแต่มัดตราสัง สวด เทศนา เผา ที่วัดจบกระบวนการ ซึ่งแต่ละงานนั้นมีองค์ประกอบการดำเนินการมาก ตั้งแต่การจัดซื้อโลงมาเตรียมใส่ศพ การจัดซื้อดอกไม้ธูปเทียน การนิมนต์พระสวด เทศนา เครื่องเสียง อาหารการกิน ของชำร่วยแจกในงานศพ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่คนเผาผีจะรับผิดชอบได้หมด

“...คนเผาผียุคปัจจุบันนี้ ต้องมีเครือข่ายผู้ประกอบการเกี่ยวกับงานศพเกือบทั้งระบบ เพราะบางทีญาติคนตาย เจ้าภาพโทรมาประสาน หรือ เจ้าภาพที่เขาทำงานตามหน้าที่ ลางานไม่ได้ ไม่มีเวลา หรือ อยู่ต่างจังหวัด เขาจะประสานเข้ามาเพื่อเอาศพมาไว้ที่วัด เขาก็โทรมาประสานถามเรา ให้เราดำเนินการให้ทั้งหมดติดต่อโลงศพ ติดต่อดอกไม้ พวงหรีด ร้านของชำร่วย เครื่องเสียง เครื่องไทยธรรม จัดการเรื่องพระ อาหาร เครื่องดื่ม จิปาถะ แล้วค่อยมาคิดราคากับเจ้าของร้านที่รับผิดชอบ อันนี้เขาจะให้ค่าประสาน หรืออาจรวมในค่าเผาศพ หรือ ให้เราประสานให้หมดเขาแค่เอาเงินมาให้เรา เราจ่าย จะนำไปจ่ายกับคนรับจ้างอีกทีหนึ่ง บางทีเขาก็ให้มาเป็น 100,000 เลย ให้เรารับผิดชอบ ทั้งงาน เพราะฉะนั้นเราเองต้องมีเครือข่าย ต้องรู้จักกลุ่มคนเหล่านี้ และมีความรู้เรื่อง ราคาของต่าง ๆ ด้วย...” (Interview Boonchai 17 December 2017)

กล่าวโดยสรุป ในยุคปัจจุบันหลายวัดในชุมชนเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเผาศพจากการเผาเป็นเตาเมรุใช้ถ่าน มาเป็นการเผาแบบน้ำมัน หรือ แก๊ส เนื่องจากพื้นที่อยู่ในชุมชน มีครัวเรือนหนาแน่น ควัน กลิ่น ส่งผลกระทบต่อ รบกวน ชาวชุมชนเมืองจึงมีการเรียกร้องและให้การปรับเปลี่ยนโดยวิธีการเผาแบบไร้ควัน ซึ่งบางวัดมีการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ทำบุญนำเงินสร้างเมรุ

ดังกล่าว บางวัดได้รับความอนุเคราะห์อุดหนุนงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ อย่างไรก็ตามเมื่อวิธีการเผาเปลี่ยนแปลงไป คนเผาผีเอง ก็มีการเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติ ไปด้วย ได้แก่ ใส่สุทผาศพ เนื่องจากการแต่งกายที่สุภาพ เรียบร้อย ให้เกียรติทั้งผู้ตายและผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม เป็นการแสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็นเพียงคนเผาผีก็สามารถแต่งกายให้ดูดีเหมือนอาชีพอื่นได้ และแม้ว่าปัจจุบันนี้จะมีการเผาแบบทันสมัย มีเตาแบบไฟฟ้า แต่คนเผาผียังคงมีความเชื่อเรื่องการเปียดเปียนกัน การทำบุญกุศล การทำดี คนเผาผียังยึดถือปฏิบัติ แม้บางอย่างถูกละเลย ห่างหายไปตามกาลเวลา ตามความเจริญของเมือง แต่ยังมีบางรายที่ยังคงหากินกับศพรับเงินจากญาติของผู้ตายโดยตรงแล้วยังมีการเรียกร้องค่าทำศพอีกต่างหากและมีการเก็บเงินจากในโลงศพทั้งที่เป็นเหรียญและธนบัตรใส่กระเป๋าตัวเอง ทั้งนี้ยังพบอีกว่าคนเผาผีบางท่านเคลื่อนตัวสู่ผู้ชำนาญในการดูแลซ่อมแซมเตาเผาไฟฟ้าและเป็นช่างซ่อมบำรุงเตาเผาศพ และอีกหลายท่านยังมีการประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการเผาศพ เช่น ขายไก่ย่าง ช่างก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป เพื่อให้ได้รายได้จุนเจือครอบครัวเพิ่มขึ้น หลายคนมีการใช้เครื่องมือสื่อสาร โทรศัพท์ ใช้ Facebook Line สื่อสารติดต่อกับเจ้าภาพ พระสงฆ์ กลุ่มที่ให้บริการในงานศพและสุดท้ายบางท่านมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบประสานงานงานศพทั้งระบบผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการงานศพ อย่างเต็มตัว

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการศึกษา จากสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคม ทั้งมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกับกระบวนการจัดการศพ ทั้งรูปแบบตลอดไปถึงคนที่จัดการศพอย่าง “สัปเหร่อ” ก็จำเป็นต้องปรับตัว มีการเปลี่ยนแปลง “อัตลักษณ์” ในหลากหลายรูปแบบ สอดคล้องตามแนวคิด “Identity” ซึ่งจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ. 2500–2561 พบว่าอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ กระบวนการกลายเป็นคนเผาผีมีวิถีที่แตกต่างกันกล่าวคือ สืบทอดรุ่นสู่รุ่น จากการบวชเรียนลาสิกขามาเป็นคนเผาผี และจากการเป็นคนลงเตนท์บริการงานศพผันตัวมาเป็นคนเผาผี ในส่วนของอัตลักษณ์ของคนเผาผีนั้นเปลี่ยนแปลงเด่นชัดและแตกต่างและกันออกไปตามแต่ละยุคสมัย 3 ยุค กล่าวคือ 1) คนเผาผียุคเชิงตะกอน (พ.ศ.2500–2520) จะมีอัตลักษณ์คนชั้นต่ำ น่ากลัว กินข้าววัด นอนศาลา ได้เมียหมา ห่มผ้าผี เป็นเจ้าคาถา/เจ้าพิธี เป็นคนบุญไม่ใช่คนบาป 2) คนเผาผียุคเมรุเผาศพแบบเตาถ่าน (พ.ศ. 2520 – 2530) จะมีอัตลักษณ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำเมรุ พร้อมพริ้งด้วยคาถา มีตาศาตราคืออาวูธ และ 3) คนเผาผียุคเตาเผาแบบไฟฟ้า (พ.ศ. 2540–2561) จะมีอัตลักษณ์ใส่สุทผาศพ เป็นคนทันสมัย แต่ใส่ใจในกฎข้อใช้กรรม มีการหากินกับศพเห็นเงินเป็นใหญ่ มี High Skill เป็นช่างเทคนิคซ่อมเตาเผาศพได้ มีอาชีพหลากหลายเป็นคนขาย ไก่ย่าง รู้จักใช้ Facebook Line สื่อสารรับงานศพ เป็นผู้ประกอบการงานศพไปในตัว ซึ่งการเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นผลพวงของกระบวนการที่เรียกว่า ภาวะความทันสมัยซึ่งมองทุกอย่างเป็น “มูลค่า” แทนที่ของคำว่า “คุณค่า” เป็นกระบวนการกลายเป็นสินค้า ทำให้อัตลักษณ์คนเผาผีถูกลดทอน “คุณค่า” ทั้งในมิติความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์ของสังคม ต้องปรับเปลี่ยนโดยมีเงื่อนไขทางด้านการเงินหรือระบบทุนเป็นหลักใหญ่ สอดคล้องกับงานศึกษาของ Lertsukprasert (2005) ที่ระบุว่า กล่าวถึง การบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ทำให้การจัดการศพ

มีมูลค่าการแลกเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจที่สูงมาก ส่งผลต่อการจัดการศพและคนที่เกี่ยวข้องกับศพ ทั้งระบบ PramahaJaran (2009) พิธีศพกลายเป็นงานศพของธุรกิจชายโงศพ ชายปราสาทศพ ชายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรมซื้อขาย การจัดพิธีกรรม ส่งผลให้คนเผาผี เมืองนั้นเป็น “ผู้ประกอบการงานศพ” สอดคล้องกับงานศึกษาของ Manittayakun (2007) ที่สรุปว่า สัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร ทุกคนมีรายได้ประมาณเดือนละ 10,000-20,000 บาท ส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมเป็นการรับจัดเลี้ยงเมื่อมีงานศพ หรือรับจัดการงานศพทั้งงาน ซึ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลง “อัตลักษณ์” นี้เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของระบบสังคมทันสมัยใหม่ สมัยใหม่ หรือ ระบบโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (1996) ที่ว่า โลกาภิวัตน์เป็นหัวใจหลักของการเกิดการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมในยุคปัจจุบันทำให้การหิยนิยมผสมผสานทางวัฒนธรรม ซับซ้อนและหลากหลาย สิ่งเหล่านี้ กระทบต่อจิตสำนึก ทำให้เกิดการทบทวนค้นหาตำแหน่งของตนเอง เกิดการทบทวนและการสร้างความหมายใหม่แก่อัตลักษณ์ นำไปสู่การเสนอค่านิยมและแบบแผนชีวิตแบบใหม่ขึ้นมา การสร้างภาพอัตลักษณ์กลายเป็นส่วนสำคัญของระบบบริโภคนิยม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในช่วงปี พ.ศ. 2500–2561 เท่านั้น ควรมีการศึกษาประเด็นนี้เพิ่มเติม ในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองของจังหวัดอื่น และในบริบทพื้นที่ชุมชนชนบทในภูมิภาคต่าง ๆ ของภาคใต้ เป็นการเปรียบเทียบพลวัตและกระบวนการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ตัวตนของ คนเผาผี จะทำให้เข้าใจ คนเผาผีในบริบทต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง นำไปสู่ความเข้าใจอันดีในสังคมมนุษย์ เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนา มนุษย์และพัฒนาสังคม อย่างลึกถึงแก่น

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของ ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ภายใต้บริบทความทันสมัยในพื้นที่ภาคใต้” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนจากคณะศิลปศาสตร์ และ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณและขอบคุณอย่างสูงสำหรับ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน มา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- Boonprakarn, k. (2016). *phu khā khām dænthai - Mālesīā læ phūnthī chīwit nai talāt padangbeśā*. Chiangmai : Centre for ASEAN Studies Chiang Mai University.
- Fuangfusakul, A. (2013). *‘attalak* . Bangkok: National Research Council Thailand.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. Stanford University Press.
- Hall, S. (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: SAGE.
- Jitniratana, N (2010). *‘attalak chumchon*. Songkla: Thaksin University.

- Lertsukprasert, P. (2005). *krabūānkān klāi pen sinkhā khōṅ phithīkam ngān sop*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Luengaramsri, P. (1998). *‘attalak chāttiphan læ khwāmpen chāi khōp*. Bangkok: O.S. Printing House.
- Manittayakun, C. (2007). *withī chīwit sapparāe nai Krung Thep Maha Nakhōn*. Bangkok: Silpakorn University.
- Na Nakorn, V. (2008). *phithī sop phāk tai*, in *sārānukrom watthanatham Thai phāk tai* .. Bangkok: Encyclopedic Cultural Foundation, Thailand.
- Noonsuk, P. (1998). *prawattisāt thōṅthīn nakhōn sī tham rāt*. Nakhon si thammarat: Nakhon si thammarat Ratchaphat Institute.
- Praphiphatpong. (2001). *kān plīanplāeng kānchāt ngān sop khōṅ chāo phut kōrānī suksā bān mun tambon nāprang ‘amphāe pong chāngwat Phayao*. (Master’s thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University).
- PramahaJaran (2553). *kānsuksā nāeokhit khwām chūa chāeng watthanatham nai kānsāng prāsāt sop khōṅ chāo phut lānnā*. (Master’s thesis, mahachulalongkornrajavidyalaya University).
- Pongpaiboon, S. (2001). *khroṅsāng læ phonlawat watthanatham phāk tai kap kānphatthana*. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Photchanānukrom chabap rāchabanthittayasathān Phō.Sō*. *sōṅphanhārōihāsipsī*[The Royal Institute Dictionary 2011]. (2017). Retrieved September 12, 2017, from <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- Satienkoset. (1998). *kānsuksā rūang praphēnī Thai*. Bangkok: Bophit Printing Co., Ltd
- Wongtad, P. (1991). *phithīkam kiēokap khwām tāi nai prathēt Thai*. Bangkok: Amarin Printing.

Interviews

- Boonchai. (17 December 2017). at Crematory of Cholchanian Temple, Nai Muang, Muang Nakhon Si Thammarat.
- Dam. (15 November 2017). at Crematory of Chamao Temple, Tha Wang, Muang Nakhon Si Thammarat.
- Prakrusamusomtob. (20 September 2017). at Boonarop Temple, Tha Wang, Muang Nakhon Si Thammarat.
- Prapaladkasem. (5 September 2017). at Chamao Temple, Tha Wang, Muang Nakhon Si Thammarat.

Parksopoe, P. (4 November 2017). at Boonarop Temple, Tha Wang, Muang Nakhon Si Thammarat.

Seingloy, A (23,26 November 2017). at Crematory of Cholchanian Temple, Nai Muang, Muang Nakhon Si Thammarat.

Watthanapoka, T. (3 December 2017). at Crematory of Chamao Temple, Tha Wang, Muang Nakhon Si Thammarat.

Wongmaksakul, P. (10 September, 9 December 2017). at Boonarop Temple, Tha Wang, Muang Nakhon Si Thammarat.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	นายดำรงศัพนธ์ ใจห้าววีระพงศ์
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน
การศึกษา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนามนุษย์และสังคม) (กำลังศึกษา) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและ สิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
	ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช
สถานที่ทำงาน	ปริญญาตรี รัฐศาสตร์บัณฑิต (การบริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ตำบลท่าจี่ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280 E-mail : jaihowe999@hotmail.com เบอร์โทรศัพท์ 080 382 5810, 095 410 6165

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์
 รหัสประจำตัวนักศึกษา 5911130003
 วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	2552
รัฐศาสตรบัณฑิต (การบริหารรัฐกิจ)	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	2560
ศิลปศาสตรบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช	2545

ทุนการศึกษา (ที่ได้รับในระหว่างการศึกษา)

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการศูนย์สืบสานงานพระราชดำริ และพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ตำบลท่าจิว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ และ ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2561). การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ “คนเผาผี” ในเขตชุมชนเมืองนครศรีธรรมราช. *วารสารไทยคดีศึกษา*. ปีที่ 16 (2), กรกฎาคม - ธันวาคม 2562.

ดำรงศัพันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, เก็ดถวา บุญปรากฏ, และ ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2561). การจัดการศพและอัตลักษณ์ของสัปเหร่อในบริบทพื้นที่นาภาคใต้ กรณีศึกษาชุมชนวัดมัชฌิมภูผา (ตอนกลาง) อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*. 5 (3), 814-842.

Damrongphun Jaihowweerapong, Kettawa Boonprakarn, and Nattapong Jitniratana (2018). The Adaption of “undertaker” under Modernity in Urban Community of Southern Thailand. In *10th International Conference on Humanities and Social Sciences 10th ICHiSS 2018*. 11th May 2018-13th May 2018 Kuala Lumpur Malaysia.

(Full Proceedings and Oral Presentation)